प्रवेश सं० ४१२०४ - ४१२०५ विषयः जैन स्तोत्रम् क्रम सं० ४५२

नाम चैत्यवन्दन स्तोत्र सूत्रम् (कर्मास्तवम्) पञ्चक ग्रन्थ कार

पत्र सं० १-२१ ; १-१५

श्लोक सं० ——————

अक्षर सं० (१ पं०) —— पंक्ति सं० (पृष्ठे) ——

आकार: १०" x ६" लिपि: देवना आधार: कागज

वि० विवरणम् —— पुस्तक १७८५२.

पी० एस० यू० पी०—५७ एस० सी० ई०—१९५९—५० ०००

001774

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

र० नं० ३६१

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ ॥ पंचतयेन कल्पमंवक्षेत छंदसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन संस्थावशेनेति छंदसा नियतवाचामयथाम्नायं प्रणिधाय द्वितीयमिद
मुत्तरमित्यर्थापि मंत्र एव स्वयं कर्मप्रक्लृप्तकर्मानुवादी भवति यथेतद्भवति प्रयमगात्विपणाबर्हिरछेत्यावेदिरक्षमन्विाहृदेवस्यत्वासवितुः प्र० स्ताभ्यामग्नये
जुष्टंनिर्वपामिनिर्वपामीति तच्छंदसानवाकुर्युयान्कल्प्यपितुंब्राह्मणेनतद्धिकल्प्यायंपद्ब्राह्मणमुहैवतान्मंत्रानप्रज्ञातान्विदधातीदमनेनकरोतीदमनेनेतियथे
तद्भवतिपित्वोजेत्वेतिगारवामाछिन्नतिवायवस्थोपायवस्थेतिवत्सानपाकरोतीत्यथाप्यमंत्राणि कर्माणिविदधातियथेतद्भवत्यष्टासुप्रक्रमेषुब्राह्मणो
ग्निमादधीतैकादशसुराजन्योद्वादशसुवैश्यइत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगाद्यथा एतस्मात्प्रत्ययेनेति छंदोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेतिनंयथा एतन्यायेनेतिप्राकृतेनंतत्रा
कृतन्यायमनधिगच्छन्नेतामन्यायंप्रतीयादर्थमिदाहैनांसमारंभइतियथा एतत्संस्थावशेनेतिसोमपदेत आहारगं श्चफाल्गुनानिन्याभिषुणुयादितिचतुष्ट
यन्नसंज्ञावर्नेतस्तुत्यानिर्देशोनानाशाषानेवस्तुत्यानानाशापानानिर्देशेनेतिचतुर्थमन्यमेपंचहोत्रीगकारा आपधंपयः पशुः सोमआज्यमिति ॥ १ ॥ तेषांपृथ
क्पृथक्धर्माः पृथगधिकरणानि यथाधिकरणंसंज्ञादृष्टास्मान्नामिथः सद्भादयदनादिशाद्यत्यन्यनयस्याविः संसिध्येतेनैतनन्तकुर्यान्नतस्याधिकरणमुक्त
न्याधिकरणानियज्ञइतीकिमुयज्ञापक्रमायज्ञः अस्यायज्ञमांगलइतिकउस्वल्पुयज्ञइतिपुरुषइतिकाउस्वल्पुदेवतादीशेतियाशिनिकाउस्वल्पुदेवतापथ्यास्व
स्तिरितिवागेवेतिकाउस्वल्पवाक्षरागायत्रीवागेवेतिकउस्वल्पुयज्ञस्यारंभः कामानिष्टतिविज्ञायतेस्वाहायज्ञंमनसाम्वा० दारंभइतिवातएवयज्ञस्यारंभोवातः प्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कं० सू० नितिष्ठति॥ २ ॥ कथमु खल्वेतज्जानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यग्न्यन्वाधानप्रभृतीनि तन्त्राण्याज्यभागाभ्यामन्यत्रोपधानं यस्मिंस्तन्त्रे त्वावापस्थानानि भवन्ति यथाऽग्न
१ येनृणां दोहनं कपालानामुपधानं स्तम्ब यजुषो हरणमाज्यग्रहा इति यच्चान्यत्किंचाभिनिवपन्त्यूर्ध्वमाज्यभागाभ्यामनपत्यन्त आवापो भवति यस्मिंस्तन्त्रे ऽप्यायं तन्त
स्विष्टकृदावापजानि तन्त्राणि भजन्ते यथैतस्याशित्रस्य समानभागत्रयाभागोऽस्विष्टकृच्च इडा चेत्यवदानान आवापो भवतीति तं चेत्तु प्रदानतः क उ खलु तत्र भागापभ्रंशं
ज्यावापो वा तन्त्रं भजेयुरिति तन्त्रा वार्हस्पत्यः यत्तस्मिंस्तन्त्र उहानिर्वपणतो भवत्यावापतन्त्रदानतो ऽथ वारुणप्रघासेषु जानिष्ठामावापो हविर्निर्वपणतो भवतीति तन्त्रे
तु प्रदानतोऽन्त्या जप्त इति तन्त्रमासमिष्टयजुषो होमान्तः किंदेवत्यो देवा उ खल्वेवद्ध्याजा भवन्ति। त्वाग्नेया इत्येव ब्रूयाद्धि जायन्ते ऽनेन आकूतीभिरनूयाजेषु
त्वविदन्यत्रनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्समिन्धे इत्यतुंस्पनाऽव खल्वनुभयाजा भवन्तीति॥ ३ ॥ ॥द्वितीयोऽध्यायः॥ ॥कियत्यः पाकयज्ञसं
स्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसंस्थाः कियत्यः सोमयज्ञसंस्था इति हुतः प्रहुत आहुतः शूलगवो बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पा
कयज्ञसंस्था अपराग्निनाऽपि हैके ब्रुवते यच्चान्यत्किंचान्यत्र विहारात्क्रियते सर्वास्ताः पाकयज्ञसंस्था इत्यथ हविर्यज्ञसंस्था अग्न्याधेयमग्निहो गम
त्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन इति सौत्रामणीमपि हैके ब्रुवते ऽग्निष्टोमोऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी १
वाजपेयोऽतिरात्रोऽप्तोर्याम इत्येताः सप्त सोमसंस्था अस्मादेव सौत्रामणिं न गच्छतीत्य वाजपेयश्चाप्तोर्यामश्चेति॥ ४ ॥ कथमु खल्वेतज्जानीयादयं प्र

कृतीनां नित्यमनुत्तरतया प्रकृतिः सा पूर्वा नतिरथ यो हि देशाद्याति सा उत्तरा नतिरग्न्याधेयं पूर्वा नतिः पुनराधेयमुत्तरा नतिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा नतिः स
र्वाः काम्या इष्टय उत्तरा नतिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा नतिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा नतिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा नतिः सर्वे सोमा उत्तरा नतिः श्येन
चिदग्नीनां पूर्वा नतिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा नतिर्द्विरात्रोऽहीनानां पूर्वा नतिः सर्वेऽहीना उत्तरा नतिर्द्वादशाहोऽहर्गणानां पूर्वा नतिः सर्वेऽहर्गणा उत्तरा नतिर्ग
वामयनं सांवत्सरिकाणां सत्राणां पूर्वा नतिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्राण्युत्तरा नतिः क्रियन्ति नु खलु गवामयनान्यभवन्निति यैतत्सामिष्टकमुत्तमम
मिमवत्स्तान्युपर्युदगमास्यं तृतीयं सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दांसि चतुरुत्तराणीति सप्त ग्राम्या ओषधय
स्तिलमाषा व्रीहियवाः प्रियंगवोऽणवो गोधूमाः सप्तमं कुलत्था इत्युहैके ब्रुवते सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च कुलत्था
नि चैवेणुयवाश्च सप्तमं कुलत्थविदानुहैके ब्रुवते सप्त ग्राम्याः पशवो गावोऽश्वा अजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्राः सप्तमं श्वानमु हैके ब्रुवते सप्तारण्याः द्विखुराश्च
श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपाणि च हस्ती च मर्कटश्च नादेयाः सप्तमं सप्त छन्दांसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बृहती पंक्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति॥ ५ ॥
॥ तृतीयः ॥ अथ दक्षिणयं प्रवाति कर्माभ्यावर्तते देवताभ्यावर्तते संख्याभ्यावर्तत इति सावित्रं नु खल्वेतत्कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्तते आज्यं द्रोणकलशः सवे
ऽथैतत्कर्माथ संख्याभ्यावर्तते त्रिष्टुप्छन्दस्त्रयः हवीः ग्रामिणारिरत्यथापि राजानानां कुरुते ऽन्तकुसंत्रमं नारित्तं कल्पयेत्स्थानाद्धास्थानं प्रजहासिता भिरूप्येण वारोहणवति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ. कर्मा. स्थानात्स्थानमितियदेवाचामयानंतरामंत्रआम्नातःस्यात्तेनैनंसहसंकल्पयेत्पूर्वकालेनवाऽपरकालेनवेतियथाऽऽनदासिरूपंपर्णानिपंथेनद्रुवस्याग्नामा मत्र
२ नःसुवीर्यंऽतिष्ठतितियथाऽग्निहोत्रहोमेऽग्निकल्पःखल्वयंमहिकाभयस्मिन्नाम्नातस्तत्रयामंमोन्तरितःस्यादित्यकाभयमंनमापादयेत्॥ ६ ॥अथाय
मर्थ्यमधआकृतिभृयासमाम्नातमत्रयथानंचांतरितःस्यादाकृतिभृयमननापादन्नात्मक्रांतंवक्रनयन्नप्रक्रांतकर्मतन्त्र्योकर्मणाऽभिप्रायेपदितिनाम
क्रांतमितिपंदवोचोमवर्हिलवनःखल्वलेऽकस्त्रोमंत्रआम्नातोभवतिर्दर्घमुकर्मेनकर्मणोहोतोर्नेभाभिनिवर्तेतधायपशोर्विशमनोऽकस्वाहमंत्र
आम्नातोभवतिअथास्यामन्वयमात्तृष्णायार्द्रविहिमंत्रआम्नातोभवतिकस्वमुकर्मेनकर्मणाहोतामेचोचरन्पेतयथाऽऽतच्चियजुषामकन्तृष्णीमिति
लोकार्थश्चेतपाजुपश्चुयस्तेवयजुश्चेतियथाऽऽतसंचक्षन्तोयज्ञपार्पचरुत्वतृष्णीमितिराजन्मेषांमानमुपश्वन्यातियथाऽऽतत्मकर्घमुषासकन्न
ष्णीमितिराजन्स्वेनपांमानमुपश्चुन्यातियथाऽऽतचतुर्गेमुहर्त्वब्राह्मणानिर्वपनानिहोदिवनोयस्विष्टकृतननायद्रायचतुर्थइतिमर्वेतेषांब्राह्मण
वंतः॥ ७ ॥अथातआदेशकर्मणांनिव्याख्यास्यामोनादिष्टोऽग्निरपितुयथेतद्रुवत्यधिदेवनेजुहोतिरथमुखेजुहोतिरथनाड्यांजुहोतिचतु
ष्पथेजुहोतिवल्मीकेजुहोत्यावर्जनेजुहोतिपदेजुहोत्यजायांजुहोत्यजस्यदक्षिणेकर्णेजुहोत्यजस्यदक्षिणेशृंगेजुहोतिब्राह्मणस्यदक्षिणहस्ते गम
जुहोतिदर्भस्तंबेजुहोत्यप्सुजुहोत्यौदुंबर्यांजुहोतिवल्मीककपायांजुहोत्यौपासनेजुहोत्युत्तपनीयेजुहोतिशामित्रेजुहोत्याग्नीध्रेजुहोत्यन्वाहार्यप २
चनेजुहोतिगार्हपत्येजुहोत्यनादिष्टआहवनीयएवहोतव्यमनादिष्टोऽध्वर्युरपितुयथेतद्रुवस्येतेनाजुहोतिभातिभस्थानाजुहोत्यनादिष्टेऽध्वर्युणैव

होतव्यमनादिष्टंपात्रमपितुयथेतद्रुवत्यंजलिनाजुहोतिशूर्पेणजुहोतिकृष्णाजिनपुटेनजुहोतिमध्यमेनपर्णेनजुहोत्यंतमेनपर्णेनजुहोत्यर्कपर्णेनजुहो
तिपर्णमयेनस्रुवेणजुहोत्यौदुंबरेणस्रुवेणजुहोत्यंगुष्ठाभ्यांजुहोतिवल्मीकवकाभ्यांजुहोतिगोशृंगेणजुहोत्यश्मशफेनजुहोत्ययस्मयेनकमंड
लुनाजुहोत्यनादिष्टस्रुचैवहोतव्यमनादिष्टासमिदादेशादवर्तनिधेनानीयाहिनायतनासमित्वजुहुयाद्यदसमित्वजुहुयाद्यथजुह्वन्दद्याद्दक्षिणस्मा
ऽभिहृत्यैवहोतव्यमनादिष्टउपसमाधायैवहोतव्यं॥ ८ ॥अथातोवदानकल्पश्चतुष्कृत्वयानिचतुर्वर्षभवतीत्यनादिष्टउपहत्यैवहोतव्यमनादिष्टेहविरादेशाद
वान्यद्धविर्यत्रवन्योजानीयादपितुचुवत्स्वक्षिप्रसंस्कारसमाज्यंब्रुवेनादिष्टःपशुरादेशादवान्यमजाज्जानीयादिन्द्राग्नाद्यदभिहारंतंत्रंस्यात्तदभिहारंकुर्यादेव
न्याभिहारादर्शपूर्णमासौमासद्राभिहारःसावित्रेणोपधस्यानिर्वपणंदर्भवर्तिकनुत्विकान्नाय्यस्यपशोराजइतिदोहनंसान्नाय्यस्यापाकरणंपशोर्यदुपाः
शःसवनमेनिमित्तनेतद्राजःप्रज्ञातनत्यपांहविषांपर्यग्निकरणंकिंतुत्विद्राजइतियदेवावादावसर्तवरीःपरिहरणेननद्राजइति॥ ९ ॥पंचमः॥अथातःपुराडा
शान्याग्न्याम्यामःसवएवाग्नेयाअष्टाकपालाअन्यत्रैषोनैराधेयिकात्सवएवेंद्राग्नाएकादशकपालाअन्यत्राग्रयणाच्चशतानामरीयाच्चसवएवेंद्राएकादशकपाला
अन्यत्रशतानामरीयात्सवएवाग्नापौष्णाएकादशकपालाअन्यत्रवायव्याद्यद्दैवत्यःपशुस्तद्दैवत्यःपशुपुरोडाशोन्यत्रवायव्याद्भवतिसर्वएवाग्नावैष्णवाएकादश
कपालाअन्यत्राध्वरकल्पायेतत्रैवाष्टाकपालश्चद्वादशकपालश्चभवतःसवएवसावित्राद्वादशकपालाअन्यत्राश्वमेधिकेभ्यःतत्रैवाष्टाकपालश्चैकादशक
पालश्चभवतःसावित्रास्त्वष्टाकपालइतिचसवएवमारुताःसप्तकपालाअन्यत्राश्वमेधिकानांचातुर्मास्यप्रयुक्तानांपशुपुरोडाशेभ्योमारुतांश्चैकविंशतिक

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रव्या

बौ० कर्मी० पान्नादन्यत्र राजसूयिकासंचराद्दीयानां च पशूनां पशुपुरोडाशेभ्यः किमनुख्यानिनुरवलुंतविल्लरव्यानि कपालानि भवंती।तिविज्ञायते वैश्वानरं द्वादशकपालं सत्र
३ मृगारवरं भूमिकपालं निर्वपेदित्येतदनुरव्यानि भवंतीत्यथ पूर्वसंस्थाः पंचप्रयाजस्य नवप्रयाजस्य कादशप्रयाजस्येति प्रयाजाः पूर्वसंस्था ः पर्यग्निकरणं पशौ
रूपांश्वभिपर्वाग्निष्टोमगवामयने चतुर्विंश गमहस्तदपि विज्ञायते नतस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रयइति॥ १० ॥
अथ राजयज्ञा राजसूयोऽश्वमेधः पुरुषमेधः सर्वमेधः सोमसवः पृथीसर्वं कृत्स्नसवः कोनामयज्ञः कृतनस्करणं यज्ञइति चाथादितिंदेवता अग्न्याधेयेद म
त्वेवप्रथमश्चरुश्चातुर्मास्ये पुहितीयः प्रायणीयोदयनीयेयोरग्निर्दक्षिणायायां त्रयोराजसूयेरन्तिमौनपुचभायुजेपुचादित्यामल्होगर्भिणीमालभ
तइतिचेकुदृष्टिकल्प एकोग्नात्यस्सोमिचत्वारोश्वमेधादित्यैविष्णुपत्नैचरुरदितिस्यह ः समाचरादित्यत्रयोराहितेनास्तिस्मोमिष्य आदित्योहोसे त्रामण्यामा
दित्याविवशागृहाष्ठादशइतिचत्रीणितंत्राणि यज्ञमन्वायन्ताणि भवंतिपंचप्रयाजं नवप्रयाजमेकादशप्रयाजमिति पंचप्रयाजेन दर्शपूर्णमासौ काम्या
इष्टयइतिवर्तते नवप्रयाजेन चतुर्मास्यान्येकादशप्रयाजेन पशुः सोमइति षडिमानि सर्वकल्पेसर्वाभिप्रायिकाणि भवंतियथैतदग्न्याधेयमग्नि
होत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोमइति तदपि विज्ञायते थयदस्याग्निमुद्धरति सहस्रंतेन कामदुघो वरुंधेऽथयदग्निहोत्रं जुहोति सह राम्
स्रंतेनधावेवैश्वदेवस्य मात्रेतद्धारैतेषामवममनोतावाउत्तराणि श्रियाः सिभवंतीति सर्वान्लोकान्पशुबंधयाज्यभियजत्यकस्मैवकामाया ३
न्येयज्ञकृतवआलभ्यंतेसर्वेभ्यः कामेभ्यः पशुः सोमइति॥ ११ ॥ षष्ठः॥ अग्नीनाधास्यमानः प्रत्यमात्मानं कुर्वन्तं येनास्या कुशालंस्या

तेनकुशालं कुर्वन्तपास्त्रणान्युत्थिककालानिस्युस्तानिव्यवहारंदनुज्ञायीत वाथान्याधेयएर्वान्विज्ञावरणं प्रथममुदाहरामस्तस्यचेत्पूर्वपुरुषेहत्ताः स्युस्तानेव
नाति वृणीनाप्यवच्छिन्ना श्वेत्कौलेनाध्ययनेनानुपेणशीलवृत्ताभ्यां स्फारिनिकिंगनउरवल्वनिवरणं वा दरणं वा भवतीतिस्तयमचारीदभ्यसंरक्षादया
ऽयमयाजयत्मादिनकर्मनदुहास्विनइत्येतेषामेकस्मिन्नतिवरणं वावरणं वा भवतीतिनोश्वहृणीतास्यापन्नोगानेवहृणीतकत्नुरवन्वेषां प्रथमं दृणीत
योस्यमंस्तुतनमः स्यात्तं प्रथमंवृणीतेतेनसर्षिवेनान्यान्लिंक्षनपक्षुंव यथा इयमं ब्राह्मणंप्रथमं दृणीताथहोतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं ब्राह्मणावानंतरम
ध्वर्युं पूर्वं वान्तरं वा यथाकर्म चेत्स्यात्स्वेनधेननर्त्विजः पानिसंवर्सानंत्रीण्ययधिकरणान्यृत्विजांविनापिपक्षेऽस्यामिपिभायामरूपा।निकोनुरवल्वृत्विग्भु
धर्मइतिय आचार्यइतिकथमहृणउति॥ १२ ॥ आगत आगमइत्येकमृतुमुरवक्रतुमुरवइत्येकंसंवत्सरस्यपारइत्येकंमृत्याधिगनइत्युतदेकोनुरवल्ल
न्विजांधर्मइतिनत्यस्मनार्न्विज्यंकुर्यान्नानुध्यानेनायर्केनोयाजयन्नाहूनायाजयेन्नानिहूतायाजयेन्नाद्दुरंदस्यंया जयेन्ननीचदक्षिणंयाजयेन्नापर
पक्षेयाजयेन्नार्तंयाजयेन्नभृतंयाजयेन्नाश्रीकिणिनंयाजयेन्नपरिग्धानिक्रांतंयाजयेन्नांतगयाजयेन्नांतजंयाजयेन्नाननूचानंयाजयेदपिचैतेषां
याजयेघः कपालान्युपहन्याद्धनिप्रक्षेवर्तमाननदपिदाशतंपविज्ञायतेः वर्याशृत आंत्राणिपंचनंदवषुर्विविंदमाईतारं॥ अपश्यंजा यामनहोयमनेमधा
मेउयनोमध्याजभोरिनिनेनेषामयाज्यः महस्वदक्षिणइति॥ १३ ॥ सप्तमः॥ उपाश्वामिकताश्चानियभस्यराइवोषाः स्युस्मानाहारयदारण्यस्यवरान्स्य
विहनाद्दाहारयदारण्यस्यास्ववारूकारादाहारयेघुनुपदार्मासुदः स्यानिन आहारयेत्स्वदेऽविद्यमानेकुशोरत्काद्यरादाहारयेदशनिहतेऽविद्यमानेशीतहत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मां० माहार्ग्यहानहतेवाचित्रियाश्वश्वस्येतियेनग्नामीवानगरंवानदीवानीर्थेवाजायेततत आहारस्येदश्वंपूर्ववार्लभितियुवानामिन्येवदमुच्चेभवतिचीनहिरण्यशल्का सूत्र
६ नकारयेत्सावर्णानुपासनार्थागजता अतिप्रदानाथोऽभीमानुपेणात्मकारेण त्कृतोभवतो: हतवासनां वीतिसर्वस्वान्यामानुपाल्कारान्यत्रन त्कदादातोयेवत
दुदाहरंतिस्रजमुहेत्प्रतिषेधयेति॥ १६ ॥ता: संवत्सरंपुरस्तादादध्यादितिअथहेपदेहद्वादशाहंवासंवत्सरंपर्यवेतउद्धायतिकथंतत्रकुर्यादितिपुनरवब्राह्मणा
दनंसमुत्थापयेद्दासांनिमिधामन्याधानानुक्तःश्रुभवापर्यानपुरस्तात्त्ववसंवत्सरेसंवत्सरेनप्रायश्चित्तार्थंत्पभवतिसयावत्कृत्वउद्धायेदवसेनकुर्यात्पर्यवेत
नापनमंदवमेवकुर्याद्पनपत्कृपवसथगवत्रभृतिकर्मनायेनोद्दिश्यौदनमुद्देकंचुवनउच्छिष्णायोहोतर: मांत्वकरणउन्नेतोथसंनोरघृषाग्निनपदन्यदश्वंद्र
मसिकृष्णांनन्मनसाध्यायेत्तदर्पाहितिसमाप्तिचेन्नअसधीर्यातयोर्निर्निगंददापिवाव्यात्हानिभिरपिवाहिंकारेणमप्तीनालौकिकेनरथचक्रप्रवर्तयेनत्स्यवेदाद
धानस्यपुरस्ताचंद्रमादर्शयेनकथंतत्रकुर्यादितिय: कर्मानआरब्ध: स्यात्तंपरिगृह्यसमाप्यकर्मान्तेनोपरमेच्छुभ्रेतपरिनिस्तिष्ठदपिचेद्दर्शभ्याहिंतदृश्येनक
थंतत्रकुर्यादितिपूर्णाकुत्यंतकर्मकृत्वाकर्मान्तेनोपरमेच्छुभ्रेतपरिनास्तिष्ठदिति॥ १५ ॥अष्टम:॥अथातऋतुनक्षत्राणामेवर्तीमा: साकृत्तेनवाचे
व्याख्यास्यामोथछंदांसीतिवसंतेब्राह्मणोग्निमादधीतग्रीष्मेराजन्य: शरदिवैश्यावर्षासुरथकारइतिसर्वेषांत्ववसंतेआधानंसर्वेषांरोहिण्यांयथा गर्भ
र्णं वैवंत्वछंदा: स्यपितुतुरचतुकामानियुक्तान्यन्याधेयानिभवंतिपथेनइचंतिकृत्तिकास्वग्निमादधीतरोहिण्यामग्निमादधीतपुनर्वस्वोरग्निमादधीत ६
पूर्वयो: फल्गुन्योरुत्तरयो: फल्गुन्योश्चित्रायामितिसद्यस्कालान्यनानिभवंतिग्रीष्मेराजन्य: शरदिवैश्यइतितेनतसद्यस्कालेभवतोथातआतिजान्यग्न्या

धेयानिव्याख्यास्यामोविपक्षआपूर्यमाणपक्षेविपक्षे: पक्षीयमाणपक्षइतिविपक्षआपूर्यमाणपक्षआदधातीयावानवकाशास्यात्तदाभिविदधीतपौर्णमा
स्यांसद्यस्कालेविपक्षे: पक्षीयमाणपक्षआदधातीनात्रावकाश: कोक्षणार्याविद्यतेसर्वमेवनदह: सद्यस्कालंकुर्यान्नतुहोतारंमारस्वतोहोमावन्वा
रंभोहोमाते॥ १६ ॥अथपौर्णमासेवमध्याम्यामिष्ट्वामावास्यामेवततः कांक्षेदथचेदमावास्यायांसद्यस्कालममावास्यांतमथसारस्वतोहोमान्व
ऋद्देवचेमुपसंदध्यादेवंपूर्णदर्विएवंवाम्नाप्यतीयकथमुखल्पूर्णाकुर्तिंजुहुयादग्नयेपथिंव्यवायवेवतारिक्षायमर्यादायैदेववरुणायाज्य: स्वाहेति
जुहुयादथेदंतूष्णीमग्निहोत्रमग्निसंस्कारार्थंद्दष्टंभवतितदाज्येनैवजुहुयादवाचीनमवस्थोर्ध्वमनुमाष्ट्युभेएवैतसायंप्रातरग्निहोत्रेप्रतिजुहुयान्न
न्यत औपवसथिकाद्रात्र: सामिधेनीरनुवक्ष्यन्होतारंमाख्यायव्याहृती: कृत्वाथहिंकुर्यादथानुब्रूयादेतदत्रानुपूर्व्यंभवतिकथमुखल्वग्न्या
धेयसामइतिपूर्णाकुत्यंतकर्मकृत्वावालामध्यवस्येद्दीक्षणीयामग्नयेष्टाकपालोनुवर्तेनसायणंयोमेंदाग्नश्चइत्यश्वस्तानिष्यामग्नयेपव
मानायपुरोडाशोष्टाकपालोग्नेपावमानीयस्यपश: पुरोडाशमग्नयेपावकायाग्नयेशुचयेप्रात: सवनीयानन्वारंभेष्टिरपिवासर्वाण्येवाग्न्याधेयिका
निहवींषिपरिनिष्ठाप्यवालामध्यवस्येद्दवसानीयायामन्वारंभेष्टिरिति॥ १७ ॥नवम:॥अथेदंपुनराधेयंकियन्तुखलुपुनराधेयंभवत्य
ग्नीनाधायपार्श्यानवमज्यासिषुकृषिमतउत्स्यतस्मिंस्त्वेवतत्संवत्सरेद्दष्टंभवतिकस्मिन्तुखल्वेतत्कालेसमुत्थापयेदितिसायाषाढ्या: पौर्णमास्या
: पुरस्तादमावास्यानवत्पुनराधेयंभवतीमग्निनाधायपार्श्यानाशवमज्यासिषितस्मिंस्त्वेवतत्संवत्सरमासकृत्संवत्सरस्यपुनर्वसुभ्यांसंपद्यतेतस्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यो॰ कर्मो॰ मादधातीतिनस्याउपवसथेरण्योरग्नीन्समारोह्याद्वमाथमधित्वाग्नीन्विहृत्याहास्मैसंसृष्टाग्नीन्समारोप्यगच्छेत्पुनरागत्यगारंसंस्कारयेदन्यद्वानवंकारये सूत्र
५ त्पुनरग्नीनियम्यपाणिसंक्लेश्वयेदन्यानिवानवानिकारयेत्पुनर्निष्ठ्याऽरण्याद्दक्षिणेनिपुनः संस्कृतएषनवतिपुनरुत्पन्नंवासमर्थ्यतिपुनः संस्कृतमेवेनद्भवतिपुन
रुत्सर्गेणानग्नीनिस्यकर्माणिगवर्जवेत्पउक्तोभवत्यथेनान्युपा॰ ॥ धर्माणिभवंतियथेतदग्न्याधेयंपुनराधेयंपितयज्ञाद्दाक्षिण्यायाप्रायणीयानिध्योपसदः प्रात
नुवाकः पत्नीसंयाजा अवभृथउदयनीयाद्वसानात्याग्नीनिप्रणयनीयंत्वाष्ट्रौपूर्णाविगृहणीयाष्ठाद्यागं भवतीवमहकाररमन्यथाभवंतियथागंतंद्धेधायन
स्यकल्पंवदयंते॥ १८ ॥ सर्पराज्ञियाऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीत्येषा स्त्यपक्षः त्रिरग्तस्य स्थानेसर्पराज्ञीरायंपन्नित्येनोपस्थायंपोनगधेयंकेनापनिष्ठ
तामिश्वमनउर्ध्वंमीजानस्यपुनराधानस्यसंनये३न्न संन्नय३ दितिसन्नयदस्येवे आकुरथंहैकआकुनेसंनयदिति वारासंस्थशोह यज्ञो भवतियेदेवपुनयजे
नाथसंनयेछनाक्षरा भवंतीत्यक्षरपंक्तयएताश्चनस्मएकेकापंचा वंशात्यक्षरातछनमथेदंनतोयमस्माधेयंकतरन्नुरवान्विदमुपनिश्वयनीत्यग्न्याधेयंवापुनरा
धेयंवेत्यग्न्याधेयमित्येवब्रूयादथापहताग्नेर्नष्टारण्योकस्यवब्रह्मौदनेनेनभ्रतिपद्यंतेसित्यग्नेग्न्याधेयं॥ १९ ॥ दशमः॥ अथेमोदर्शपौर्णमासौपौर्णमासु
पक्रमावमावास्यासस्यावाचार्योब्रुवंतेनत्राद्दाहरंत्पूर्ध्वंम४ध्यरात्रेपौर्णमास्यांचंद्रमाः पूर्यतेसएतंचापरराज्ञंपूर्णोभवतिसर्वेचाहरुत्तरस्याश्वरात्रेश
मध्यरात्रादमावास्यायाउपवसथीयहनिर्ऊर्ध्वंमध्यंदिनाच्चंद्रमसनादित्योलभतेसएतंवापराण्हंलब्धो भवतिसर्वोचरात्रिमुत्तरस्यचाह्नआमध्यंदि ५
नादेतसंधीमभियजेनेतियात्रिर्हेपौर्णमास्यांसंधेयाभवसहरमावास्यायांद्वेपौर्णमास्योद्वेअमावास्येपूर्वापूर्वापौर्णमासीमुत्तरामुत्तराममावास्यायां

पूर्वापौर्णमासीसानुमतिर्योत्तरासाराकायापूर्वामावास्यासासिनीवालीयोत्तरासाकुहूर्गायत्रीवानुमतिस्त्रिष्टुप्राकेतिपौर्णमास्येनामधेयेजगतीसिनीवा
ल्यनुष्टुप्कुहूरित्यमावास्यायेनामधेये॥ २० ॥ अथायंचंद्रमाः षोडशकलः सषोडशीमिहपक्षेनिर्वहितोभवतिषोडशीत्रियंकलाबकुधाविप्रयिस्वाविविधात्र
विष्टाव्रात्मंपम्लोपधीप्वुवनस्यनिपुपशुर्ध्वातिसयंतानियंत्रेकिसंनेनेनैपासंभ्रीयंतथोपवसथस्थानानि चतुर्दशीपंचदशीषोडशीनतुत्रयोदशीनतुसप्तद
शीभवतः सायमाहिताग्निरुपवसथीयहन्प्रातरग्निहोत्रासिंरव्यानुपसादयेदन्वाधानार्थानव्रतोपायनीयंपाचयीततस्यात्रितोभवतः सर्पिर्मिश्रंदधि
मिश्रमक्षारमलवणमपित्रातंसमंनदहः कोशीधान्यंवर्जयेदन्यत्रतिलेभ्यस्तस्यब्राह्मणंप्रतिपाद्याश्नीयान्नैतदहः त्वरुद्रापोछिष्टंदधासत्याएवैतदहरुछि
ष्टंदद्यान्नासः शयीतनास्त्रियमुपेयान्नामंत्रवा परिव्रायीतस्त्रियंन्वेवनोपयाद्वृतचारित्वेवस्यात्सयदिकेशश्मश्रुवापयिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रुवापयित्वा
लोकानिसंस्कृत्यनखानिनिकृंतयीतस्नायादभ्यंजीतांजीतदीक्षायैरूपंकुर्वन्नेताग्नीनन्वादध्यादुपस्थंकृत्वागार्हपत्यमूर्ध्वंज्ञुःकृत्वाहार्यपचनंप्रह्वआहवनीयमिति
छन्दसामिन्नगदेदिति॥ २१ ॥ एकादशः॥ अन्याहिताश्चेदग्नयउद्वायेयुः सवनीयंगार्हपत्यस्याहवनीयउद्वांतभस्मोद्वाप्यत्राकासिंडेनोपरिलिप्य ज्वलंतमाह
वनीयमुद्धृत्यन्नुप्योपसमाधायपुनरन्वाधायव्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथान्वाहार्यपचनउद्वायेदेवमेवेनंहरेदनातोयेपादेवतादन्वाहार्यपचनइतिपुनरन्वाधाय
व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथयस्याग्निमनुद्धृतः सूर्यो भ्यस्तमियादाभ्युदियाद्वायथासूत्रंवाकुर्यादपिवासंततीजुहुयान्मनोज्योतिर्जुषतांत्रयस्त्रिंशद्भागंतनवर
स्येतस्रुवाहुतीकृत्वाव्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथाभ्युदितमेवास्रुवाहुतिंकृत्वाव्याहृतीभिरुपतिष्ठेतव्याहृतिभिरेवान्वाहार्यपचनमथयद्यरण्योरग्निषुसमारू

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

इत्यात्मानं वा ध्वगतेन मायाश्च नोविद्य तमाचार्यं ब्रुवतेन त्रोदाहरंति काममात्मनि समारूढं धरण्यां रूपावरोह्य गृहेथ दपि वा मात्रं मथित्वा नास्मिन्नुपावरोह्य जुहु-
याद्धारण्योः समारूढं पुमथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वा मात्रं मथित्वा विहृत्याग्नीनंतरारणी विधाय जुहुयाद्यथा राजा विशां॥ २२ ॥ यथा राजा विशामेवं निर्मथ्या
इत्याग्नेस्तस्मिन्नेके ब्रुवते यावति कृष्णमृग उपक्लिप्तो तावद्‌पराध्यो ध्वगते विहारोग्नीन् न्यादध्याद्धुतं सुपथाद्धुतो यनस्य पर्णशाखामाछिद्याद्वत्सानुपस्पृशे भवत्यथ मा
नि ग्रीणाय आग्रजानानि भवंति इलक्ष्णकालोमशाको भवतीति रितिलोमशाकस्येषा छिनत्त्या भवति यावन्मात्रे गोनिकर्षंत तत ऊर्ध्वं छिंद्यादपश व्यानऊर्ध्वं स्यात्स
यद्युहाग्निरोगो छेषणा भवाधेनमुनरेवाग्निहोत्रं जुहुयादमो: थेमान्न्याप्युदुहः षड्वराः समाम्नाना भवंतिनाश्चेन्निस्त्रएवस्फः प्रथमां त्वोनमां वा चतुर्विग्रह्या थाद
थवेहं स्वस्याता भिनरनरांत्रिस्त्रिर्विगृह्णीयादथ चेदेव तस्या नामिव षट्‌कृत्वा विगृह्णीयात्त्रिर्मंत्रेण त्रिस्तूष्णीं सृष्टवागनन्वारभ्योत्तरादोहयेदित्यपरिमितानामे
वेनद्दुक्तं भवतीति॥ २३ ॥ द्वादशः॥ द्वादशाहं ह्यनिदर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीतिस्रुसस्य श्वकपालानि चातिपं चत्तं चोपावसृजत्करवां चाधिश्रयतीति
समहाद्वादशान्नामान्यायां भवनत्तं नयंत उपपद्यतेन नासंनयंता थयं दर्शपौर्णमासिकं वेदो यजमान मात्री भवत्य परिमिताया यथा सन्नानि हवींषि संभवंदेवा निश्वी
याचोवद्यसावन्, वस्याहवनीयस्य परिगृहीत्वेप्रनीची श्रोणानिरूहति गार्हपत्यस्य परिगृह्णात्येषु पुरस्ताद्दक्षिणायसापश्चात्तथीयसी मध्ये समन्तरा भवतीत्येकमिवाहि थोषे
तितस्य दक्षिणीयं तोरवनतिप्रजार्णातेना यज्ञमुखेन संमितामा प्रतिष्ठां परेखनतीतिस्यंगुलाखेयत्येके षां च्यंगुलाखेयेत्येके षां चतुरंगुलारवेयेत्येके षां सीतामीतीत्ये
केषां रथवर्त्मामात्रीत्येके षां यावत्साध्यं यश्चेतामित्येकेषां मन्तेदेवमदन्येषामनुक्रांतं तरंभद्रं देनेता मात्रा अनिखनेद्दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति पुरीषवतीं क

रोति तथा चामुद्रवीं तास्मिन् हुतेतान्नि पतन्त्रद्धानी प्रस्तरस्य वर्दाते मन्त्रवमात्रः॥ २४ ॥ मन्त्रवन्मात्रोग्गृहीतव्य इत्येकेषां वशारुको गृह्णीतव्य इत्येकेषां स्रुग्दंडमात्रो गृ
हीतव्य इत्येकेषां स्रुवदंडमात्रो गृहीतव्य इत्येकेषामुत्कंपितमात्रो गृहीतव्य इत्येकेषामंगुष्ठपुरुषमात्रो गृहीतव्य इत्येकेषामपरिमितो गृहीतव्य इत्येकेषां इयतीर्भ
वंतीति स्माभिधावन्ति वोदःमाचीरवेनाउक्ता भवत्यन्नतन संमिताकार्या दत्या कुरुनेनैत्यग्नेन प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः किं देवं कृत्वा खलु पविस्त्रा किं पूर्तेभवनद्ग्निर्वैष्णवी
वायुव्रतं इत्येव ब्रह्मादन खरस्को नेस्वा तां प्रणीताः प्रणयन्नन यापः प्रणयानीति पृथिवीमनसा ध्यायेत्समान्येतानि कुर्यात् प्रणीता आहवनीयं ब्राह्मणमभिधाव
द्धीरांतयज्ञस्य शिस्इत्यनदाच क्षतो किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षिण्या भवंतीति विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदंतीत्यद्भिर्हवींषि प्रोक्षीः केनाप इति ब्रह्मणेति ब्रह्मसंप्रो
क्षिता एव भवंति हविष्कृदेहीति ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति वैश्यस्य हविष्कृद्देहीति पर्जन्य एवैष उक्तो भवतीत्यथाप्युदाह
रंति हविः संस्कारमेव नदोहानि दृपद्‌ पले दृषापारवेणोच्चैः समाहंतीति विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहंतवा आह विजित्यै यावंतोस्य भ्रातृव्या ज्ञायु धानामुद्वदतो
नुपश्रृण्वंति तेपराभवंतीति दृषदुपलयोः स्फ्ये स्फ्यादुपलायां न वरूत्वः संपादयतीति विज्ञायते॥ २५ ॥ त्रयोदशः॥ अपाग्नेग्निमामादं जहीति कोनु खल्वा
माद्भवतीत्यपराग्निरेवैष उक्तो भवतीति निष्क्रव्यादः सेधेत्यादहनाग्निरेवैष उक्तो भवत्यादेवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति को नु खलु हव्यवाहन इत्य
न्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते यदग्ने कव्यवाहनेति तृन्यस्य ताद्धर इति कुतो नु खलु पिशाचान् संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपिशाचानवाचं यच्छा नतनानाव
ह्रदंतः श्रेपयतेत्येव बाचं विसृजते यो विदग्धः स नैर्ऋतो योशृतः स रौद्रो यः शृतः स दैवस्तस्मात् धृष्णं श्रपयतेत्येवं वदमुक्तं भवति सं ब्राह्मणाद्दध्यस्वेति विज्ञाय

 नेवाग्वित्रसवाचंवेनमेनत्संपृणक्ति कउरवलुहवः प्रजश्यपतऽति यदेवंतदाप्येभ्योनिनयत्यकतायस्वाहादिनापस्वाहाजनायस्वाहेतिकोनुरवल्वेकतः कोहूतःक
 स्त्रिनऽतिपितापितामहः प्रपितामहऽत्येकेष्टथिव्यंतरिक्षंद्यौरित्येकेग्निरादित्यौवेद्युतऽत्येकेग्नेस्त्रयः॥ २६ ॥अग्नेस्त्रयोज्यायांसः सोभ्रातरअसंतएतऋषयए
वंनामधेयाबभूवुरित्येकेतदेवअप्येषमृज्येतत्याधानामधेयादेवाभवंतिकउरवलुपौर्णमास्यांपितृभ्योदीयतऽतियदेवैनच्छ्रोण्योर्निनयतीतिकिमभिधारित
न्नुरवल्वाज्यंभवतीतिसत्याभिघारितमित्येवतस्याद्विज्ञायतेसत्येनत्वाभिघारयामितस्यतेनक्षीयेनेतिपंचानांत्वावातानांयंत्रायधर्त्रायगृह्णामीत्यनुदिशंवातानाविद्यात्
तएतेषांपंचमोभवतिपंचानांत्वर्तूनां०मीतिहेमंतशिशिरावृत्रसमासंगच्छतः पंचानांत्वादिशांयं०मीतियमेवासामूर्ध्वादिक्पंचमीभवतिपंचानांत्वापंचजनानांयं०
मीतिदेवामनुष्याअसुरराक्षसागंधर्वाएतेषांपंचमोभवंतिचरोस्त्वापंचबिलस्य०मीमित्ययमेवयआकाशश्चरुः पंचबिलोभवतिदिशोस्यपंचबिलानिभवंतिवायु
र्मेक्षणमित्यथाप्युदाहरंतिसंवत्सरएवापिचरुः पंचबिलोभवत्यृतवोस्यबिलानिभवंतिवायुर्मेक्षणमिति॥ २७ ॥चतुर्दशः॥अथाध्वर्युश्चहोतुश्चप्रपदनमंतरेणवेद्यु
त्करोभागाद्वेतोध्वर्युः प्रपद्यतेप्रत्यगाद्वेतोहोताध्वर्युरनंतरोग्नेः स्यादार्षेयमसंप्रजानानस्यप्रवरंब्रूहीतिमनुवद्इरतवन्मनुवदित्येवब्रूयाद्विज्ञायतेमानव्योहिप्रजाइतिब्राह्म
णंपुरोहितप्रवरोवाराज्ञोथाप्रज्ञानबंधोराचार्यामुष्यायणमनुप्रवीताचार्यप्रवरसुहैवप्रस्थणानाथहोतारंप्रवरयेसयसोदेवतमनियक्षयेदध्नास्विष्टकृतन्यानिषड्येवांगुली
अवद्यदंगुष्ठपर्वमात्राणिदेवतान्यवदानानिज्यायांसिसौविष्टकृतान्येडानिचचतुर्धाकरणानिअत्रप्रतिष्ठानकृत्वास्विष्टकृतंस्रुचमाद्भिः पूरयित्वांतः परिधिनिनयेदेभ्या
नरेहविरिदंजुतोर्मानिकिमुरवलुअसमुदितानिभवंतीतिप्रागान्याजिकातंप्रेषादित्येवब्रूयात्किंदक्षिणमग्निहोत्रं॥ २८ ॥किंदक्षिणमग्निहोत्रंदर्शपूर्णमा

सोकाम्यादिष्टयः पशुबंधाइत्कपदोतदक्षिणमग्निहोत्रमित्येकेशरावदक्षिणमग्निहोत्रमित्येकेयत्सायंजुहोतिरात्रिमेवतेनदक्षिण्यंकुरुतेयत्प्रातरहरेवतेनदाक्षिण्यंकुरुतेय
त्तेनाददातिसादक्षिणेतियदहोरात्रंयाददातीत्येवदमुक्तंनवतीत्यथदर्शपूर्णमासयोरन्वाहार्यश्चपुरोडाशस्यचचतुर्धाकरणंविज्ञापतेदक्षिणंवास्यैषाथोयज्ञस्यैवाछिद्रन
पिदधातीतियथवादः सोम्यअध्वरआदेशात्काम्याद्दक्षिणानीयंतएवमेवापिदक्षिणंपुरोडाशंचतुर्धाकृत्वाबर्हिषदंकरोतिवासोदक्षिणाः काम्यादिष्टयोयाश्चानादिष्टद
क्षिणागोदक्षिणः पशुबंधोनित्यान्वाहार्योयथाएतत्कालीकेः कस्यंवेदयंतेपत्नीसंयाजेषुसर्वएवोत्तरेणगार्हपत्यंपरिक्रामेयुरित्यपनभ्याद्देवपात्रफलीकरणहोमोहोन
व्याभवत्यथैकेराकामिनीवालींचकुहूंचानुमतिंचपत्नीतामेचनारिष्टेचहोमापुरस्ताद्हपंतरुकपजुहोतिसंपत्नीपत्यासु०म ः स्वाहा॥ २२॥तेतनुवो० भूः स्वाहा॥ येवादेवा०
होस्वाहा॥ २९ ॥पंचदशः॥अथेदमग्निहोत्रंसायमुपक्रमंप्रातरपवर्गमाचार्याब्रुवतेनत्रोपहरंतिज्योतिषिर्मेस्मान्निपातितेभवतआदित्यस्यचाग्नेश्चतेनत्वेव
यात्त्मायमाहवनीयमुद्धरत्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखोनिवपेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखोनिवपेत्सायमग्निहोत्रंहोष्यन्नग्रेणपर्यत्यजुहुयात्प्रातरग्निहोत्रंहोष्य
न्नपरेणपर्यत्यजुहुयादेवमस्यैतज्ज्योतिषीअव्यवेतनवतोथायमुद्धरणमंत्रोवाचालोहोत्रा०ग्निरुद्धरामिभूर्भुवःस्वस्वरुभ्रियमाण०स्त्विपापःस०तस्मादितिसा
 यःरात्रियायदेनः कृतमस्तिपापःसर्वं०स्मादितिप्रातरग्निंनिदधात्यमनाकृतिप्र०जिंत्येतेनानंतकामभिनोजयेमप्रजापतिर्यप्रथमोजिगायाग्निमग्नेवैश्वान
रेस्मिंतंजुहोमिस्वाहेतिसायंसूर्यमग्नेवैश्वानरेस्मिंतंजुहोमिस्वाहेतिप्रातरेतद्वा अग्नेरग्निहोत्रंपयोहोत्रमितरस्योष्यन्यथाहितमग्नीन्परिषिंचेत्हुत्वाहवनीयमे
वैनंपरिषिंचेत्प्रोष्यंश्चयद्दुत्वाचाहवनीयमेवैकंपरिषिंचेन्नेवपरिषिंचेदित्येनदपरमथेदंपरोक्षोपरस्थानंभवतीहैवसंत्रेतेसतोवोअग्नयोवैश्वानरेणोपतिष्ठतइत्यथे
मासमिधंप्रवसतस्तूष्णीमभ्यादध्यात्प्रवसन्याजमानंकुरुतेथमंसमस्तहोमं॥ ३० ॥अथेमंसमस्तहोमंयायावरधर्मेणविधमानमाचार्याब्रुवतेतत्रोदाहरंति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मां० याया वराहवे नाम ऋषय आसंस्ते ऽन्वन्यन्न्यंस्ते समन्यंजुहुवुस्तस्मादा यावरधर्मेणाग्न्यानिसमत्तं होतव्यं तस्यानिमि तो होमः संवेशनेनवानिमीलनेन वाप समाधानेन वा तद् सत्र
८ ऽग्न्यन्वाहरणानुगत्यायाग्निहोत्रं जुहुयात् अन्वाहिताग्नेयेन मृतवत्सायेन वहत्लोयेन वहान्यायेन वान्यवत्सायेनानुदेश्य प्रति गृहीतायेनानुस्तरणी प्रतिगृहीतायेन कस्याद् दुग्धेन वहवो
जुहुयुर्नेवद्वीनामेवैकोदुग्धं लभमानस्योपसादनप्रभृतिस्कन्नानुमन्त्रणं भवतीदीप्यमानेषु हूयमानेषु वावत्यग्निहोत्राण्यतिक्रान्तानि स्कन्नानि प्रतिसंख्याय प्रति जुहुयात्स
यद्यनस्तमिते जुहुयात् पुनरेवास्तमिते जुहुयादथ यदि महारात्रे जुहुयात् पुनरेवोपसं जुहुयादिति॥ ३१॥ षोडशः॥ कथमु खलु जीवत्पितुः पिण्डदानं भवतीति येभ्य एव पिता दद्या
तितेभ्यः पुत्रो ददाति हाप्यां जीवत्पिता दद्यात्स्यैकस्मै जीवत्पिता महान जीवन्तमति ददातीत्येके पितृव्यस्य चेत् लगोत्रस्य दायमुपयच्छेत कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति यस्मिन्काले पि
त्रे पिण्डं दद्यात्तस्मिन्काले स्य पिण्डं निदध्याद्थ चेद्सगोत्रस्य दायमुपयच्छेत कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति स्वेभ्यो दत्त्वा प्रतिवचनं बर्हिस्तीर्त्वा बर्हिः प्रभृति पिण्डं दद्यादपि वा
लेव गारएवस्थालीपाकं श्रपयित्वा बर्हिः प्रभृति पिण्डं दद्यात्कथमु खलु पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदानं भवतीत्येतत्ते मुख्ये ततममपिता महयेचत्वामन्वेतत्ते मुख्ये ततममपिता
महयेचत्वामन्वेतत्ते मुख्ये प्रपितामहमम प्रपितामहयेचत्वामन्विति प्रविदानकत्येनवादयात्स्वधापितृभ्यः पृथिवीषद्भ्यः स्वधापितृभ्योऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो
दिविषद्भ्य इति पितुर्भ्रातामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न जानीयात् कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति प्रवितानकस्येन वादयानां ह्येतेनैतत्ते पेचत्वामन्वेत ते पितामह ये
चत्वामन्वेत ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्यत्र आयुषि लोके छिन्दितेति कस्मिन्नु खल्वेतत्काले कर्तव्यं भवतीत्यर्धं षट्पञ्चाशद्भ्यश्च वर्षेभ्य ऊर्ध्वमासेभ्य ऊर्ध्वं तस्मिन्नेवे
मं तत्काले कर्तव्यं भवतीति कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो भवतीत्यनिरुक्तं स्थालीपाकं श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याऽकुर्वन् हुत्वा दक्षिणाग्निं दक्षि ८
णाग्निं बर्हिस्तीर्त्वा बर्हिः प्रभृति पिण्डं दद्यादपि वा गारएवस्थालीपाकं श्रपयित्वा बर्हिः प्रभृत्येव पिण्डं दद्याद्यज्ञोपवीती तिल्वब्राजापत्ययर्चातमग्निमुपतिष्ठेतेतिय

ओ एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते॥ ३२॥ हविष्कृतावाचं विसृज्याज्यभागौ जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वैतस्मिन्नेनाः काले जुहुया
त्कथमु खल्वनाहिताग्नेराग्रयणं भवतीत्यनिरुक्तं स्थालीपाकं श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय तं परिस्तीर्याघारावाघार्याज्यभागाविष्ट्वाग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थ्य
भ्यो जुहुयात्कर्मपुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽज्यानीरुप जुहुयात्तस्य तेनैव मन्त्रेण प्राश्नीयाद्भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवद्दसपिवाश्रुतवतो ब्राह्मणस्य कुतो छेषणं लिप्सेत समानः प्रा
नानमन्त्रः कथमु खल्वन्तर्विराजं बर्हिर्विराजमन्तर्वेदि बर्हिर्विराजमिति जानीयान्नित्येनोपस्थाविराजकर्मे रुपतिष्ठते भोक्ष्यन्नुपागम्यविराजकर्मेरुपस्थायनित्येनैवोपतिष्ठेते
तेनापि बहिर्विराजमन्तर्बहिर्विराजं चेतिसोधः संवेदयतासाश्यस्मुपार्यप्रवसतोविपरिहृता नामधेयएष भवतीयद्भिपथे दंश्यायाश्चित्तं मध्यपतितमात्विनोद्धिकपाल
त्लं तेनैव परिण्यद्दीक्षणीयायां चेन्नदेपत्नायण्यामनुवर्तेनानासमण्यायां चेद्दातिथ्यामामनुवर्तेनातिथ्यायां चेन्नस्यदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमनुतरंतन्त्र
मनुवर्तन्त स्यादथ चेदग्निदीक्षणीयायां न च यत्कस्मिन्नु खल्वेनं काले निर्वपेदिति दीक्षाकुर्वेन कृत्वैतस्मिन्नेनं काले निर्वपेदपि वा प्रागोद्ग्रहणाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं
वेदयन्ते प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सत्य यजमानभागमनु प्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरभूयं यजमानभागो गच्छतीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवा
स्य सत्य यजमानभागमनुप्रहरेदिति॥ ३३॥ सप्तदशः॥ अथायं प्रश्नः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीत्यजस्रैरग्निभिरुद्वसाय यद्वानारं कृत्वा यूपाकृतं कृत्वा
यूपं सयजुष्कं कृत्वा वेदिं विमायवैनापायनीयमशित्वाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः सन्नह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति बौधायनस्य कल्पं
नाग्नीनन्वादध्यान्न व्रतमुपेयात्पाणी संमृशीत परिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सहसादयेद्ध्मार्णं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं प्रणीता तेतोन्तरं वेदिकेमन्त्रेणोपवेशयेत्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मान्त०
१

क्षणीः स९ंस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्निं कृत्वा स्रुच्यहस्तमात्र ॰त्यस्त्वं वयमुद्देरोतिस्थमनतउर्ध्वमनेन्वा लोकिररण्योरग्नेः समारोह्यो दवसायमथि स्कन्
त्वाग्नीन्विहृत्यैवमेवषड्ढोतारं हुत्वा यूपाहुतिं हुत्वा यूपंसयज्जुषं कृत्वा विदिं विमायाग्नीनन्वाधाय ध्माद्भुन मुपयाति ध्माबर्हिः संनह्यसाणि संमृजीत परिस्तृणीयाद्यात्रा
णि निर्णिज्य स९ं सादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याये तूष्णीकं प्रणीते त्वा त्वरं स्वादिकं नेत्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः स९ंस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पु
र्यग्निं कृत्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्यात्पूयस्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिद्धत्याहवनीये प्रणाहुतिं हुत्वा स्रुच्यहस्तः प्राङ्॰त्यस्त्वं पशुर्हेरोतिसधमनतउर्ध्वं स्म्या यूपा
भवतीति। ३४ ॥ स्म्या यूपा भवतीति कथमु खल्वस्य स्वरुराधि मंथने यूपव्राकृत्य इति भवतीत्येतस्य वा वनस्पतेर्याद पि वान्यस्य तज्जातीयस्य वृक्षस्य कुर्यादचषाले
रेषभवमिप्रोक्षणप्रभृतिमंत्रान्त्साद्रयेदा पर्यग्निकरणात्कृतीयवेला यां परिव्ययेदेवमुपरिसंमितायां पंचारत्निप्रभृतयः पाशुबंधिका यूपा भवंत्यानवारत्नेर्नवारत्नि नि
प्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवंत्येकविंशत्यरत्नेस्त्रयरत्निश्चतुरत्नि वानिरूढपशुबंधस्य पालाशो यूपः किमु खलु पवमानः पशुबंधः सि[illegible] ध्यती ३ न सिध्यती ३ इ
ति सिध्यतीत्येक आहुरथैक आहुर्न सिध्यतीति लोकाग्नानु खल्विमान्हतीयमस्या धेयं ब्रुवते न खलु प्रयसतः पशुबंधः सिध्यतीति॥ ३५ ॥ अष्टादशः॥ किं यन्नु ख
लु पशुबंधे यजमानो भवतीति व्रतोपायनं व्रतविसर्जनं यज्ञस्य पुनरालंभ आज्यपकाशमुद्दिक्ष्य ब्रुवत उपभेषा आश्रावणदनीति किं देवतं नु खल्विदं भवतीति मरुद्देवतानित्येव राम
प्रपादयेत्प्राः पशुबंधषट्प्रोक्षण्यास्तिस्रो होमं त्रवत्यास्ति स्रस्तूष्णीकाप्यवनतीरिदं घोषवती पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः पशुपुरोडाशीयं प्रोक्षणीः पात्रप्रोक्षणी
रिध्माबर्हिषः प्रोक्षणीरिति मंत्रसंस्कृताः पशुबंधे वेदाज्यभागावुदाजिहीर्षेत्कास्मिन्नु खल्वेनौ काले यजेदिति स्वाहाकृतिं प्रेषेण चरित्वा प्राग्वपायै पुरस्तात्स्वाहाकृतयो २

वा भन्त्यं देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो न्यजत्यादित्यस्यैवं वैन रनमयः प्राचीनाभ्व नवत्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति जघनेन गार्हपत्यं स्म्यं निद
ध्यात्स्म्योपरि पात्रीं पात्र्यां व्रीहीना वपत्यूर्पादानप्रभृति कर्मानस्नायन आप्येभ्यो जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयत्प्रोक्षणीरोपणं पांगे दाशी वानिपिष्टानि संयुत्याद वः
मवनीयाना यथा एतं द्वाधायनस्य कन्यं वरदयेनेति ग्वदायं याम्य। ३६। निरवदायं वास्य स्विष्टकृतमिडामवद्यत्येकधमत्र चतुर्ख नेभवतीत्कपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभि
घारयेदेवमत्र चतुर्ख नेभवत्यथैक आचार्या एकादशधर्मान्पशुबंध उत्पादयंत्यस्य न्वाधानं व्रतोपायनं इध्माभ्मणी तां यजमानमाज्यभागौ प्राशित्रं यजमानभाग
वत्स भागो चतुर्धाकरणं विष्णुक्रमानिति किं यन्नु खलु पशुबंधे होमा इष्टा भवंतीति षड्ढोता यूपाहुतिस्तोक्या दिशां प्रतीज्यो पययजदिति किं देवत्याउ खलु मनोता भव
तीत्याग्नेयी सैव ब्रूयात्किं देवत्य उ खलु वनस्पतिर्भवतीति वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्धिज्ञायते वैष्णवो वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरंति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं पशुः सार्वत्रैष्टुभो
भवत्येकादश प्रयाजा अनुयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवति यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयंते रण्योर
ग्नीन्समारोप्यादवस्य तं वर्तन्ते चेह तमादित्यास्त्विमियात्कथं न त्वग्ना पश्चिन्तन्सिध्यतिनसिध्यतीति सिध्यतीत्येक आहुरथैक आहुर्न सिध्यतीति प्रजाभिः परीतआ
काशो भवतीति जवमिध्यतीति चा अथायं पशुः सार्वत्रैष्टुभो व्याख्यातः॥ ३७ ॥ एकोनविंशतिः॥ अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः को नु खल्वेषामुपांशुर्भवती
ति यएवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्याद्या वाशथिव्यावाय व्याः सौर्याश्च कर्मणा उ निगर्भिण्यो भवंतीति कथमत्राय पायो
भिन्नं सिध्यती ३ न सिध्यती ३ इति सिध्यतीत्येक आहुरथैक आहुर्न सिध्यतीति तत्समस्य पएनाभर्यातेने वासिध्यतीत्यादित्यामन्हां गर्भिणीमालभंत इत्यपिना

बौ० कर्मांत मध्यर्ममेवैतद्वत्यपन्नदनीभवती। त्यहानदर्ता। स्यैवदमुक्तं भवत्यथ यद्दशपमासंवत्सरमभिचिहितामाजापत्य एवैषांतदुद्देशमोभवतिकथमत्र ब्रह्मचर्यं सिध्यती। ३ नग्नि स्रुत
१० ध्यते। ३ इतिसिध्यते। स्यैक आकुरथहेक आकुर्नसिध्यते। तिसानेष्वंतनेवासिध्यते। तिपर्यारिणी भवंती। तिपरिहारमर्हत्यैक आकुरथहेक आकुरनुजैवैषोक्ताभवतिवेह
दिसेनामाचक्षते॥ ३८ ॥ सामापाष्णं येतमालभेततनिश्रयाणामेवैषउक्तोभवत्यथाप्युदाहरंति यस्मिन्मोभवतीतिवाष्ट्रंवउवमालभेतातियमेवैनंपुमांसंसंतमाधिश
हतिमर्वविषट्वा विषम आलभेतेतियद्दवयजनंवा विषमंस्याद्यस्मिन्वापशुमालिभेतपांचोषधीनांवसंधावालभतइत्यकद्दकांतइत्येन आकुरथहैक आकुमावपि
षाग्रार्दर्वतियस्याश्विनेशस्यमानेमर्यानाविर्भवानेसार्यंबकुरूपमालभेतंतिमायणा। येचदती। गत्र नदृश्येतारंभणी यस्याहुः सवती। पश्यापालेभ्यं कर्याद्धचेदु
टयते। यतिरात्रनदृश्येनकाहिकेवानुबंध्यस्योपालेभ्यंकुर्युदपिवोरुवसायैवैतेनपशुनारन्नितीन्वाइमेकाम्याः पशवोव्याख्याताः॥ त्रिंशोध्यायः॥ इतिकर्मांतस्य ॥३९॥
प्रथमः प्रश्नः॥ श्रीकथमुखलुयावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगोभवतीतिफाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां शुनासीरीयपुरुषायजेताथैवैश्वदेवायो
पवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वापौर्णमासेदेवमृधाभ्यां यजेताथचरिष्यपशुनासोमेनवायजेतकथंतत्रकुर्यादितिप्रतिरुध्येतस्यपक्षस्यशुनासीरीयपुरुषायजेताथैतेषामेकेन
यजेताथवैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वापौर्णमासेनेमभ्याभ्यां यजेतेतियथैतद्वाधायनस्यवचनंवेदयंतेयावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानिस्फुरंतमिथुनानिप्रथमे
त्ववः संवत्सरेव्रतंचरेदितिकथमग्नीषोमपशुबंधाइतिकामभिसाकामंपशुबंधेनानिकउखलुचातुर्मास्यानिसमागच्छंते। तिराजसूयेच चातुर्मास्येपुचसोमेध्वित्यवाभ्रू २०
यादित्येथाप्युदाहरंतिद्वादशाहेपि चातुर्मास्यैर्यजेतमभ्यमायांवैश्वदेवेनेष्ट्वा चातुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां नवम्यां च साकमेधैर्द्वादश्यां शुनासीरीयपुरुषायजेतेतिविज्ञा

यतेसंवत्सरप्रतिमाद्वैद्वादशरात्रयोभवंतीतित्रिरहस्तिर्भवंतीतितूष्णीकानीतांतराणिभवंतीतिमंत्रवद्बाह्यमतदेवसदन्यत्रेष्टिसोन्नपानेविपरीतंभवतीतिक्वउखलुकरंभपात्रा
णिप्रथमंमंत्रेलनंतइतिप्रोक्षणप्रभृती। त्यैवपात्रसहहविर्भिः करंभपात्राण्यभिपर्यग्निकुर्यात्किंदवत्यानिखलुकरंभपात्राणिभवंतीतिवारुणानीत्येवबुध्यादिज्ञायतेत्यमेव
वरुणमवयजनदत्यमर्पयनसुदानवइतिगृहान्प्रेक्षनेत्येवदमुक्तंभवतीतिनोव्यतिचारस्तवयपुपीहरेयातापितश्यामुतश्यापंतंप्रतिप्रस्थाताध्वर्युपतिगच्छीयात्सहानिरूपस्यप्रति
प्रस्थातापोनिषिञ्चाध्वर्युयोराज्यस्यचवाचंयदथध्मयारातिप्रणयनादाराया ध्वर्युस्तामिध्ममपत्रसंप्यवतिष्ठति॥ १ ॥ अथायंप्रतिप्रस्थातोत्तरेणैवाहवनीयंचोपातीत्य
स्वामध्मामादद्यात्तनावपसंलः पर्याहृत्येध्मोहरेयातामथाप्युतः प्रदक्षिणमाहृत्येध्मोप्रतिष्ठाप्येतेनेवयथनमेत्यप्रतिनिर्वपत्येतप्रतिप्रस्थातोत्तरेणवेदीप्राचीननुपयम
र्नाहारोथेमाअध्वर्योप्रोक्षण्यादक्षिणेनप्रतिप्रस्थातोत्तरंपरिगत्यासादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृताभवती। त्यथयंमारुतीदक्षिणांवेदिंगच्छतिसप्तस्यपस्य श्व
हविषामधिश्रयनेकपंमनयाश्वंवनानिभवंतीतिप्रतिरुध्येनामग्नेणदक्षिणानिरुवीप्यनभिघारितामुद्रासयेदथैनांपुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्रास्यांनेवे
घाभादयेदेवमेतान्यव्यवेतानिभवंत्यथायंप्रतिप्रस्थातामास्येयमंदेवनस्यस्रुकदेवानुवाचयेत्सस्रुराहास्मभ्यावयदथान्यत्राध्वर्योः कृतानुकारोभवतीतिनघाद
हाश्रावयतीतिहयजतीतिनमातिप्रस्थाताकृतानुकारएवभवत्यथेदमारत्येमेक्षणमग्रेणांतरवेदिकामाग्निपरिगत्यानुप्रहरेयथो एतदोपमन्यवस्यकल्पंवेदयंतेतु
रोध्वनिष्का नचावभृथमवेयादितिदेवतंप्रदायस्विष्टकृतंप्रयच्छन्तुपान्संप्रकातेयदिकांतंप्रत्यस्येत्तिस्थमतउर्ध्वंमथायगहृमेधीयआज्यभागप्रतिपत्केऽत्र नः
संतिष्ठतेतत्रनास्तिप्राशित्रंतूष्णीसमंत्रकान्छकलान्परिधीनग्नावनुप्रहरेदभिरान्यायामविद्यमानायांसंभिनीक्षीरंदेहयेदिति॥ २ ॥ द्वितीयः॥ अथायंमहा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मांत० पितृयज्ञस्तस्यकः कर्मण उपक्रमो भवतीनिर्वार्हिर्यमुपाकुर्यादेवानां पितॄणां परिभूतमासेदेवापितृबर्हिःमीत्वा न्वज्ञातिर्यगपहतो ० थिव्येदेवापितृयजन्याद्त्यपहतो
११ ० अदेवपितृयजनस्त्येवमेतेधाधिकरणेषु कुर्यायत्रदेवाश्चपितरश्चसंनिगच्छेयुःपाणीसमृशीनपरिस्तृणीयासात्राणिनिर्णिज्यासादयेद्धुत्वाणंदक्षिणतउपवे
त्रयात्रिवोत्तरतउदपात्रंनिधायजघनेनगार्हपत्यंस्पर्यानिदध्यात्स्यापरिपात्रीपात्र्यांत्रीहीनावधेद्धूर्तादान प्रभृतिकर्मांतस्तावत आप्यानोजघनेनगार्हपत्यमाप्ये
भ्यानिनयेद्दिपरिक्रामंत्यैतद्दत्विजोध्वर्युरनंतरोग्नेःस्यादथयजमानोथब्रह्माथाग्नीध्रोपिवाग्नीध्रएवानंतरोग्नेःस्यादथयजमानोभब्रह्माथाध्वर्युर्विपरिहरंति
हवींष्यग्रेणपुरोडाशधानाजघनेनधानाःकरंभमित्येवंविपरिहृतानामेतेषांहविषामेकैकमुद्धासयेत्कउखलुभयंबकानिरुप्यंतइत्यदास्यद्धावीपिरुद्रायाविकाये
गुर्दानिर्वपामीतियस्यमंत्रवंतःकार्येतकार्यंनिर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कंयजेतियजेत्कउखलुत्र्यंबकानांसोविष्टकृतंभवतीतियदेवानोभूतमासजनीत्य
समुद्दितऋषभंददातीतिमहाहविषामेवैषांसमुद्दिनोदानव्योभवतिसर्वमेवयाजमानंपितृयज्ञउत्सादितसशुबंधेसौम्येध्वरेत्र्यंबकेत्रोसावित्रवचनात्सर्वएवाग्नि
र्याजमानोग्निर्वेसर्वमेवाग्न्याधेयछंदसोयाजमानमन्याधेये॥ ३॥अग्निष्टोमेनयक्ष्यमाणःतज्ञमात्मानंकुर्वीतियेनास्याकुशलंस्यात्तेनकुशलंकुर्वी
तयान्मणास्कंथितकालानिसुस्तानिव्यवहरेदनुज्ञापयीतवासपुरस्तादेवोपकल्पयितेप्रभृतंतृणंवंशंपशवाज्यंस्थास्यामांकुंभंचकुरीरंचेतिविदलमुदकुंभंवैभ राम
वानिजालमुत्कुरीरंद्वादशशतंगवदक्षिणानांविज्ञायतेछंदोगब्राह्मणंवारहावाएषदेवानांयःसोममभिक्षिणेत्सर्थेह्कर्विंशातिदक्षिणेनयजेतएकविंशोयज्ञायज्ञिय ११
मितिवदंतोथहैनेसप्तगुनायजंतेसोमक्रयण्यनिथिगव्यनुबंध्याचेतस्त्रोमध्यस्तेतदपिदाशतयीविज्ञायतेप्रसप्तगुमतधातिंसुमेधामित्यथातोदेवयजनक

॥ ४ ॥अथातोदेवयजनकल्पःसएतद्देवजेयेनंजोषयेद्धवतेपुरस्तादुक्तमन्तपरमन्तपहितमपिधन्वशीर्थमतृणमभंगुरंभकुलोपधियत्राऽन्याअन्याओषधयोव्यतिरिक्ता
स्फःनागुदक्प्रवणंयथाचात्वालसारिणीरापःस्फनतिप्रणवंयस्मादन्यत्पुरस्तात्समंतकंदेवयजनंनवयुस्तेदतंप्राचीनवंशांशालामापयंतिरुन्निकाःरत्निरत्नि
माःपार्श्वादिशंनपरिजलंतितासांसंदर्शनेनमापयेदित्येतदेकंभ्रोणासंदर्शनेनमापयेदित्येकंत्रिमासात्यारंतरेणेत्येतदपरंदश्यतीकाशाभवंतीतिद्वाभिरेवपादिश्वतीका
शाभवत्यथाप्युदाहरंतिवंशानामवानिकाशांकुर्यादितिद्वौस्तोमौप्रातःसवनंवहतइतित्रवृत्यंचदशौप्रातःसवनंवहतःपंचदशसप्तदशौमाध्यंदिनंसवनंसप्तद
शैकविंशौतृतीयसवनमेषएवसंवत्सरोभवतिचत्वारोहिस्तोमाभवंत्येषएवसन्द्वादशस्तोमोभवतिद्वादशस्तोत्राणिभवंतियथोएतदोपमन्यवस्यकल्पंवेद
यन्नेपुरस्ताद्धवतंत्रोचिध्यगंतपुदेवयजनमध्यवस्याद्विज्ञायतेसावाइयंसर्वैवदेवदर्शितेति॥ ५ ॥द्वितीयस्तृतीयः॥अथममाग्नावैष्णवमेकप्रागपरंदीक्षांयेत्रुवंतउ
पांग्स्वाहाकउरवन्तुदीक्षणीयायांबर्हिर्यजुषाकुर्यादित्कपानिधायसंभारान्प्राकुपाणिसंमर्शनान्नयजमानंव्रतमुपनयतिनचपत्नीसनत्यानीत्यध्वरदीक्षायेव्रतंप्रण
दृतसर्वंवपात्रनंतादयनीयाभवतीत्यरग्यमपत्नीसंनहनंनयजमानभागंकरोतिनब्रह्मभागमित्याश्रीःसंयाजनानांवेतावुक्तोभवतःकिमुपक्रमणीयज्ञमात्रिषंवदे
दित्यर्थोपस्कभिक्षावतोपायनीयस्यभवतीतिकस्मात्कंसभिक्षायावयजमानभागस्यखल्वत्सादनाद्ब्रह्मभागउत्सीदतिसंयुक्तोह्येतौयजमानभागब्रह्मभागावि
तिनबर्हिषदंपुरोडाशंकरोतिनान्वाहार्यंपचतीतिदक्षिणेकार्याविवेतावुक्तौभवतोन्याउरवान्विहदक्षिणाःप्रतिरव्याताभवंतीतिनफलीकरणहोमेनचरातिन
सामिष्टयजुर्जुहोम्यतीनपरिक्रामिणावेवेतावुक्तौभवतःकिमुपक्रममाणायज्ञमंतंपारिणयेदितिनपूर्णपात्रेयजमानंवाचयतिनविष्णुक्रमान्क्रमतइत्यवभृथोकः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मांत खलुपूर्णपात्रीभवत्यन्यः खल्विहावभृथः प्रतिख्यातोभवंत्यंतपरिक्रमिणा विष्णुक्रमानिक्रमुपक्रममाणो यज्ञमंतं परिणयेदिति ॥ ६ ॥ द्वादशवाक्संबंधान्युदयच्छान्नीति सूत्र
१२ कतमानि खल्विमानि वाक्संबंधानि भवंतीत्येताएवस्रुवाकृतीरन्यत्रस्वाहाकाराद्यथाप्युदाहरंति समानसंख्यानोग्नीनितितस्त्रांदेवतास्तानिद्वादशाथेदं कल्प्यानि
नं नोरुक्तं भवत्याप्रजान्वितपार्श्वेनएवाभिसर्पेद्दक्षिणं प्रतिरंध्रयथानावांन केचेदमध्यंपश्येदाहवनीयमेवेतेन यजुषोपानिस्तताश्मानिर्देक्षाणि व्रतानि सायमुपक्रमाणि
प्रातरपवर्गाण्यथोपसदानि प्रातरुपक्रमाणि सायमुपवर्गाण्यथेन देक्षं व्रतंपाराश्नंत्येवव्रतयेदाहवनीयएवैतमुराग्निर्हात्रं क्रयनेसमानुध्यासीदिति ॥ ७ ॥ चतुर्थः
॥ अथायं प्रायणीयस्तस्यकः कर्मणउपक्रमोभवतीति बर्हिर्यजुषाकुर्यादिपुरस्तादयजुष्कृतं स्यात्पाणी संमृशति परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य संसादयेद्
त्याणं दक्षिणतउपवेश्यात्रैवोत्तरतउदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यं स्फ्यं निदधाति स्फ्योपरिपात्रीं पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मांत स्तायत आप्रस्कंदनात्स
स्कंदनांतं कर्म कृत्वाहवनीयस्तु वाकुतिं हुत्वोपानि कृम्यसंप्रेषमुक्त्वाभिप्रपद्यंतिरः पवित्रमपआनीयाधिश्रयतिरः पवित्रंतदुक्त्वानांपैवेदथाज्यं निर्वपेदथाज्यमधिश्र
येदभयं पर्यग्निकृत्वास्य्यहस्तः प्राङ्ःस्तंबयजुर्हरेत्स्पधमतऊर्ध्वं शंय्वंतः प्रायणीयः संतिष्ठतेकोनुखल्वस्यकर्मणोविशेषोभवतीत्यासृचांविमोकान्नचरु
हविषामाप्यायनिन यर्नविद्यतइतिस्थालीभिश्चैव चरुं निर्वपेदिति नु बोधायनस्यकल्पः किं देवत्याउखलुपादाकृतिर्भवतीत्याग्नेयीत्यैकेवैष्णवीत्येकेप्राजापत्येत्येके राम्
वांग्देवत्येत्येव ब्रूयात्कृष्णयोर्णास्तुकया सोमाविक्रायिणमंतरेणशुल्बेनाध्यो विध्यतिराजानं प्रत्यपोर्णुतेयजमानोवयः सुपर्णाः ॥ ८ ॥ वयः सुपर्णाउपसेदुरिं १२
द्रमित्येतेयेतितथयदिनसोमविक्रयीस्यादग्रेणयूपावटकालं पलाशशाखांनिहत्य समुपनह्य राजानं पलाशशाखयासमासज्योपासीतथयदिकाश्चित्सवसंयुक्तं व्याह

रत्नि सत्रिन्नितवालरथ्यमितिवाकुर्वतेति चेति नद्राजानमादद्यात तनसंवादाआवर्तेरस्ससोमविक्रयीस्यादथेयं प्रथमासुब्रह्मण्याकारांतेवैषोक्ताभवत्यथायमातिथ्यस्त
स्यकः कर्मणउपक्रमोभवतीति बर्हिर्यजुषाकुर्याद्यादिपुरस्तादयजुष्कृतंस्यात्पाणी संमृजीतपरिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य संसादयेद्रुग्णांदक्षिणतउपवेश्यदक्षिणत
उत्तरेविमुच्यात्रैवोत्तरतउदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यं स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरिपात्रीं पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मांतस्तायत आप्रस्कंदनात प्रस्कंदनांतं क
र्म कृत्वान्तरमनड्वाहौविमुच्यराजानं प्रपादयेत्यात्मानमग्निस्तोमकं कर्मजानीयादसंप्रेषात्कृष्णाजिनावधूननेनैवातिथ्यस्यप्रतिपद्येतेतिस्पमतऊर्ध्वं ॥ ९ ॥ पंचमः ॥
सदर्भपुंजीलमुष्टयेतिकरतन्नुखल्विदं दर्भपुंजीलं भवतीति यदेवैतद्हृदानयोर्निदधातीति सप्तगिरीन्भवंतीति कतमेनु खल्विमेगिरयो भवंतीति प्रयाजानुयाजाए
वेतउक्ताभवंतीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयायाआतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्यपि भाष्युदाहरंति दीक्षणीयाप्रायणीयातिथ्याप सदाग्नीषोमः सप्तमइतियज्ञो देवे
भ्योनिलायतेति कतमोनुखल्वयं यज्ञोभवतीति य एवैषयज्ञआतिथ्यः संतिष्ठतेतद्वात्स्तात्संरभ्य छान्नितियदेवैतत्तानूनप्त्रं समवमृशंतीति तस्मिंदउपयुपर्यस
कामादितियदेवैतदुपसद्भिश्चरंतीतितत्रैष्यायज्ञएवयज्ञमाहरदिति कतमोनु खल्वयं यज्ञोयत्तमाहरद्दीक्ष गायाप्रायणीयातिथ्येषवयज्ञोयज्ञमाहरद्दग्होयंवाम
मोपडतिमसमद्वांवर्षद्वतद्यजमानं वाममं वसुश्रुण्णातीति कोनुखल्वातिथ्यस्यानुयाजाभवंतीत्युपसदउत्येव ब्रूयात्किं देवत्याउखलूपसदोभवंतीत्याग्नेयइत्येवब्रूयात्
ल्कथमुखल्वपसदामुपक्रमोभवतीति बर्हिर्यजुषाकुर्यादितिपुरस्तादयजुष्कृतं स्यात्पाणी संमृजीतपरिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य संसादयेन्मदंतीः संस्क
त्यपात्राणि प्रोक्षेदाज्यंनिरूप्याधिश्रित्यपर्यग्निकृत्वाहस्तः प्राङ्ःसस्तंबयजुर्हरेत्स्पधमतऊर्ध्वंयथाप्रकृत्यामेवंप्रथमायामुपसदिस्रुचः सादयेदभ्यूहाद्द
तीयस्यामभ्यूढनरात्स्तृतीयस्यांसंत्वरमाणाउवोपसद्भिः प्रचरेयुर्नोदनमाद्रियेरन्समग्रांगुलिः स्रुवमादायास्यामयन्निवोपसदंजुहुयादिति ॥ ११ ॥ षष्ठः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

 कुउरवत्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्यध्वर्युरस्य प्रचर्ग्येत्राहवनीयस्य प्रणयनात्सवनीयेभ्यश्च वत्सानपाकुर्यादित्यवच्छिंद न्नाहवनीये गार्हपत्ये पदत्तनीयमुपवदे
 पेन मुपयमनीघर्षयेमो दुंबरी स्त्वणायजमानेन संमिताकार्या भवत्यथायं प्रपाय जमानस्यारत्निर्मानिभिर्नाभवतीत ससोपरउ स्येक त्रोहैवैनानि कुर्याद्यथावदंतुप
रिलिस्य पात्राणिं संनद्धानपरिस्तरणीयासा त्राणि निर्णेज्य संसादयेत्प्रोक्षणी: सं स्कृत्यपात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्निकृत्वा स्रुच: संमार्ष्टि नाउत्त
रेणवेदिं हरंति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थातापत्नीं संनह्य सोराउपशिक्तानाथे नांगार्हपत्यमीक्षयेदथे नामाज्यमवेक्षयत्याज्येनाद्वेवापत्न्यानरेवाक्षि नमुपयकृतने
त्रासीत्यथेनच्छकलेनापयस्य हरंते जानुप्रह्वीत्यथेन दाहवनीयाधिश्रयेदग्निस्तेन जोमा विनो दित्यथैना श्रुत्वोत्तरेण प्रोक्षणी: सादयित्वा विक्षेतोस्तुनुयादाज्यवती भ्यां
प्रोक्षणी: समिध्य माहवनीय सकाशे स्रुपदाज्य वत्या उपनिगृह्णीतीति सिध्य मन्त्र उर्ध्वं मेन छाग्निकि: कः संचर गंनप त्नीतथा न्नायेनाग्नीषोमीयस्याज्यानि गृह्णीया
तानि रवेरसादयेदिति समन्वानीय वापुरणगार्हपत्यपात्राणि संमृशीत परिस्तरणीयासा त्राणि निर्णेज्य संसादयेत्प्रोक्षणी: संस्कृत्यपात्राणि प्रोक्षेदाज्यं नि
रुप्याधिश्रित्य पर्यग्निकृत्वा स्रुच: संमार्ष्टि ता अंत्र वसहसादयति प्रोक्षणीश्च प्रतिप्रस्थातानपत्नीमभिसंनह्य सोराउपशिक्तानेनांगार्हपत्यमीक्षयेदथे नामाज्य
मवेक्षयित्वाज्येनाद्वेवत्स्यन्मात दक्षिन मुपयाच्छतते जोसीत्यथेन च्छकलेनापयस्याहरंते जानुप्रह्वीत्यथेन गार्हपत्ये धिश्रयेदग्निस्तेन तेजोमाविमादित्यथैनोत्तु
त्योत्तरेण प्रोक्षणी: सादयित्वा विक्षेतोस्तुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणी: प्रसिध्य गार्हपत्य सकाशे स्रुपदाज्यवंत्याज्यानि गृह्णीत्वा परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय॥११॥
परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्थ यच्छत्संप्रयच्छन्ने षुस्कवाकुर्ता जुयेउके संप्रच्छन्नाश्चैव गच्छेयुराहवनीयाराजा दक्षिणार्धस्यादथाग्निरथग्रावो वा

पत्रा स्युन राधीन्या उन्यान्या पत्रा ग्नेर्दक्षिणार्धस्याथ शतनाध्य यावीनायन्या न्युत्तरार्धान्ये वा ग्नानि पूर्वयाद्वारोपन्निष्क्रम्यो त्तरेणमदः परीत्याग्नीध्रागारेग्नीन्निधायानिकु
त्याप्रोक्षणी रेखा उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं प्रतिपद्यते नंचमाउंयेराहवनीयेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हि: प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्षोपजनीयपुरस्ताद्राश्च वाल्कं प्रस्तरं गृह्णीत्वापं
चविधं बर्हिस्तीर्त्वा प्रस्तरपाणि: प्राङ्गनिमृष्य काश्मर्यमयान्परिधीन्परिधायो र्ध्वं समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृतिप्रस्तरमित्येनत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्व
याद्वाराहविर्धाने प्रपद्य उत्तरार्धं स्तरस्य बर्हिर्मुष्टि स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती विधृत्यो राश्च वाल्कं प्रस्तरं प्रमज्याप्युपस्थयन्ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वाराहविर्धाने प्र
पादयेदात्मानमनभिपरिहरमाणइन्मिथमनर्धं॥ १२॥ सप्तम:॥ कुउग्नलुशिल्पवारिध्यावर्हिरपवर्गगच्छती निअग्नीषोमायद्वत्येन ब्रह्यात्कुउरवत्वग्नीषो
मीय: सुत्यमह रन्तुसमेति निमर्यास्कर्णा मत्येव ब्रसात्कुउरवत्युपयग्य: मत्स० अंसात्कुउरवत्युदेन नाक ब्रह्मण्यान यनाद्भूयतइति वागेव वाचनाद्भूयतीति कुउरव
त्युपनापृत्रियास्क ब्रह्मण्यायनमाद्भयत इत्यग्नीषोमीयस्य दुनायां वपायां पाग्स्त्हतास्कवसतीवरीपुद्धितीयाप्रातरनुवाकेतनीया दक्षिणानामुह्का स्तएकु आ
क्रयनीस्यथयाग्नि: कुंभमंत्रं याचहस्तनीति हृदइत्येवं वदमुत्तं भवतिनपयश्चसतंकुश्च वकुरुतेतांतश्चवपार्थे एवैतेनउक्तं भवतश्च तस्तोरशनाश्च तस्तोवपाश्रपणि हृया भिश्चा
बर्हिरंतिमयनीयस्य चानुबंध्यस्य चैतानि भवंति काश्च तस्त्रस्ताल्ली:॥ १३॥ काश्च तस्त्रस्ताल्लीर्वायव्या: सोमग्रहणीरित्यादित्यस्थाल्यकुथास्ताल्याग्रयणस्था
ली कुवस्थाली त्वथेमानि द्वादशोर्ध्वपात्राणि भवंति दधिग्रहपात्रं युपाभ्यंतर्यामयोर्हृदयं वन्यानां अमर्मथिनो ऋतुपात्रे आदित्यस्थाल्या ओपशयं पात्रं उक्थ्यस्थाल्या
औपशयं पात्रे अथैमग्नि काद्दश चमसा भवंति यजमानस्य ब्रह्मणो हेतु रुद्रातुर्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छंसिनो अच्छावाकस्य सदस्यस्याग्नीध्र: पोतुर्नेष्टुरिति तेषांलक्षण

बौ॰ कर्मांत॰ सरूपाणि कार्यंयेनैपमौषधानां विज्ञायते उत्तरस्यां तनीयत्नसरकेश्चमनेसर्भक्ष यनि त्यः गौधश्चमसौरियेनम्मान्नियग्रौधाएवमवनिराक्षेपश्चमहत्यदाश्य एवेषरक्तौ सत्र
२४ भवत्यधिपतिश्चमरतिप्राजापत्यरुपदधिमहोभवतिसारस्वतश्चर्मपाण्यश्चमरतिवसतीवरीयेकआक्रुरथभाकुराजसयिकएषमहामहोभवतिपोषणादुरूपोणो
भवतिम्नरणात्नुमारस्वतहति॥ १४ ॥अष्टमः॥अथेदंमहागान्निकंकर्मतस्यकः कर्मणउपक्रमोभवतीनिहम्नपाराणप्रक्षाल्यांतरणचालान्तोत्करोदेवयजनम
भिपपद्यंतेतथायथासंप्रेषविहितानिकर्माणिभवंत्यथाध्वर्युरग्नेर्य्यचाग्नीधमभिमृशेद्दिष्ण्याहविर्धानमिन्द्यस्थापरमन्यथेषआग्नीधः पूर्वः पत्नीशाल्लांध्रुवा
ग्नीनुपसमाधायसंपरिस्तीर्येपात्राणिनिर्णिज्यसंसाद्याज्यंविलाप्योपास्तेपरः प्रतिप्रस्थाताप्रोक्षणीः संस्कृत्यपात्राणिप्रोक्षेदाज्यंनिरूप्याधिश्रित्यपर्यग्निकृत्वा
स्रुचः संमार्ष्टिताउत्तरवेदिप्राहरंतिप्रोक्षणीश्चाथाध्वर्युरग्नेर्य्यास्रुचाभिमृशतिसंनद्दानिहिधापात्राण्यभिमृश्यनद्दनिवापव्ययावायव्यान्यैंद्रियासदोधेषउन्नेताग्ना
वावायव्यंसंप्रक्षाल्यद्रोणकलशेदशापवित्रसमवधायदक्षिणस्यहविर्धानस्यपुरोक्षंसंमादयत्यपकस्यनेप्रतिप्रस्थातापपराज्यायदध्याग्नीध्रध्मावर्हिरुपसाद
यत्यथप्रतिप्रस्थातापत्नीमभिसंनद्येसारिदाशिवेनाथेनांगार्हपत्यमीक्षयेदथेनानाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रिवसन्त्यातदवेक्षितमुपयच्छतिनेत्रोसीत्यथेनत्तकलेना
पयस्यदेरेनजोनुप्रहीत्यथेनदाहवनीयधिश्रयदग्निस्तेतजोमाविनैदित्यथेनोल्धयोत्तरेणप्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षितोमुनुपादाज्यवतीश्चप्रोक्षणीः प्रसिध्ममाह
वनीयसकाशेस्यदाज्यवंन्याज्यानिगृह्णीतासिध्ममनउर्ध्वं॥ १५ ॥नवमः॥अथराग्निकोरवमेषांतथासंप्रेषयथासेप्रैषविहितानिकर्माणिभवंत्यथाध्वर्युरा १४
ग्नेय्यचाग्नीधमभिमृशेद्दिष्ण्याहविर्धानमिन्यथापरमन्यथेषआग्नीध्रः पूर्वःपत्नीशालांदुत्वाग्निमुपसमाधायसंपरिस्तीर्याज्यंविलाप्योपास्तेपरःप्र

तिप्रस्थाताप्रोक्षणीः संस्कृत्यपात्राणिप्रोक्षेदाज्यंनिरूप्याधिश्रित्यपर्यग्निकृत्वास्रुचः संमार्ष्टिताअग्नीध्रंहरंतिप्रोक्षणीश्चाध्वर्युरग्नेर्य्यास्रुचाभिमृशतिसंन
द्दानिहिधापात्राण्यभिमृश्यनद्दनिवापव्ययावायव्यान्यैंद्रियासदोधेषउन्नेताग्नावावायव्यंसंप्रक्षाल्यद्रोणकलशेदशापवित्रसमवधायदक्षिणस्यहविर्धानस्यपुरो
क्षंसंमादयत्यपकस्यनेप्रतिप्रस्थातापपराज्यायदध्याग्नीध्रध्मावर्हिरुपसादयत्यथप्रतिप्रस्थातापत्नीमभिसंनह्येसारिदाशिवेनाथेनांगार्हपत्यमीक्षयेदथे
नामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रिवसन्त्यातदवेक्षितमुपयच्छतिनेत्रोसीत्यथेनत्तकलेनापयस्यहरेतेजोनुप्रहीत्यथेनदाग्नीध्रीयेधिश्रयदग्निस्तेतेजोमाविनैदित्यनोत्तरे
णोत्तरेणप्रोक्षणीः सादयित्वाज्यमुनुपादाज्यवतीश्चप्रोक्षणीः प्रसिध्मनाग्नीध्रीयसकाशेस्यदाज्यवंत्याज्यानिगृहीत्वापरिकर्मिभ्यउत्प्रदायप्रोक्षणीःस्तउत्तरेणा
ग्नीध्रीयंधिष्ण्यंप्रपद्यंतेनतंचआज्यरथधर्मप्रोक्ष्यवेदिंप्रोक्ष्यबर्हिः प्रोक्ष्यबर्हिरासन्नंप्रोक्ष्यापनिनीयपुरस्तात्प्रस्तरंगृहीत्वेकविधंबर्हिस्तीर्त्वाप्रस्तरपाणिःप्राङ॰
भिस्त्याद्वरानमहापरिधीनपरिधायोर्ध्वेसमिधावध्याथबर्हिर्मुष्टिंविधृतीप्रस्तरमित्यतन्मसारायप्रदक्षिणमावृत्यप्रपद्याहारगवलविधानंप्रपद्यान्तराधेस्वर
स्यबर्हिर्मुष्टिंस्तृणीयाद्हविर्पाविधृतीविधृत्योः प्रस्तरंप्रस्तरेजहूंबर्हिषीनगणताअसर्पन्तिनिसमभिमनउपयोगेनपुनाति सिध्ममनउर्ध्वं॥ १६ ॥दशमः॥
किमग्निहोत्रार्हक्षितः किमापमदः किंप्रस्तरश्नेविज्ञायतेव्रतमेतदीक्षितस्याग्निहोत्रंघर्मोच्छिष्टमोपसदस्योपाश्चतर्यामोप्रस्तरस्ययोहानुदितेसमायन
ग्निहोत्रभाक्षिर्यनुदितेसप्रानरग्निहोत्रभाक्षिः किंदर्शपौर्णमासाविज्ञायतेपौर्णमासेयतसमन्नपौर्णमासंप्रशमकुर्वतदर्शायतमाग्नेयंपशुनकुर्वतीतियथोवाएत
दोपमन्यवस्यकल्पंवदयंतेप्रातः सवनएवसंवेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयानिर्वपेत्सकृदुपहितान्येवकपालानिस्युरासमभिचासनात्तंस्मरंतर्कमेणायनेतत्पामेके वर्ते

बौ॰ कर्मान्त कनुद्रासयेदनुसवनं येन येन प्रचरिष्यन्स्यादपि वाभिमृष्टानां पिंडानां परिग्राय यथा तानन्तरयोः सवनयोरनुसवनमंगाराः समानकपालं न चिकीर्षेत्स्यात्स्थानः स सत्र
१५ वनिकं वा वर्तयेत्स्तानां तासु रोडाशीयं कर्म प्रत्यादर्शात उत्तरयोः सवनयोरनुसवनमंगाराध्यूहनं नैव कपालेषु प्रतिपद्येत तास्मिन्नध्वमनर्ड्ध्वं यथैतद्बौधायनस्य कल्पं चेद
यन्त उभयतः शुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयाताः शुक्रामन्थिभिराग्रयणैर्यमाभिरभिपुणुयादित्स्कपर्यधंहोतृचमसं कल्वेत्सेनैवापनीयेन वर्तयेत्र्ययीर
पः पूर्वयाद्द्वाराहविर्धानं प्रपादयेयुस्तृचमसीया वसतीवरीर्मैत्रावरुणचमसीयाइति दक्षिणेन होतारं परिगत्यापरयाद्द्वारेक धनानिन स्मिंश्च काले सर्वेश एव मैत्रा
वरुणचमसीयाः पर्यस्येत्तृतीये वसतीवरीणां मवनये नीयमेव धनानाम कस्यप्राक् वलः शुक्रो भवतिसोम महं गृह्णीयात॥ १७ ॥ सोमग्रहं गृह्णीयाद्वल्मव चे
सकामस्यत्य निरुप्तस्येवं राज्ञो गृहीत व्यो भवति का उ खलु देवना प्रथमं सोमं भक्षयंतीत्यापस्त्वेव ब्रूयाद्दिसायनउपहूताः सोमस्या पवतोपहूतायुष्माकं सोम
: पिबन्त्विति क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीति तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्तेषां सन्निप
तितानामानुपूर्वं तेनिनिग्रान्यास्कवाचयित्वादाभ्येन चरेदथोपांशु सवनमादर्दतादथ राजानं निर्वपति स्वमनाग्निष्टामिकं कर्म जानीयादापकलक योऽभिमर्शना
स्कलके अभिमृश्याग्र एभिर्निध्वरेदथ प्राणे हिंस्वरेदथांशुमुपसंगृह्णीयादथांशुनाभ्वरेदथोपांशुना कालेनर्यामिणास्थमनर्ड्ध्वं॥ १८ ॥ एकादशः॥ यथोऽएत गम
द्बौधायनस्य कल्पं वेदयंत आग्रयणस्य ग्रहणं द्वयोर्वायो: मानः सवने गृह्णीयात्ति स्रुणां माध्यंदिने सवने वततरणात्तृतीयसवनइत्यपो भ्वंतर्यामयोश्च संस्थावसंत १५
तश्च शुक्रानेद्वप्रातः सवनं संततश्च वशुक्र आग्रयणेनाश्वादयनेन च तृतीयां माध्यंदिने सवन आदित्यस्थाल्यामतिशिष्टा गजादित्यग्रहस्य वसंस्थाव आग्रय

णश्चादयनेन च चतुर्थस्तृतीयसवनं संततं राजानं प्रयेण र्धाणीत्यायसामन्तुर्निर्हिरण्यं येनेति स यं कंचन ग्रहं गृह्णात्स्वभयन उदबुध्नो हिरण्यप्रयणमेवं करोतीति
न नाग्रहाहोन व्या अन्यत्र प्राजापत्याच्च मथिसंस्थावांत्विति यथोऽएत आलिकेः कल्पं वेदयंते इष्मानुमंत्रणीयास्मिति स्वयकृतीरेवनाजुकुयात्कस्मिन्नु खल्वेना कालेजु
कुयादिति संततेन कुर्वेतस्मिन्नेनाः का लेजुकुयादित्यथान्वेतरस्याह प्राचं राजानं पृतभृतमभिसपवयतादेशानिरा धवनीयं प्रष्ठान्तु ज्ञानादित्यकः संत्रे
पएपश्येति आधवान्तेभ्योऽवकाशेरुपस्थायेद्धानिरेवनं प्रष्ठान्यजति समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादिति॥ १९ ॥ समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादित्याधिष्ण्यव्याघा
रणासंपानादिस्येष प्रयुंद्गो भवतिकथमु खलु धिष्ण्यानां यथान्यत्कं व्याघारणं भवतीति विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेत्याघार्यरौद्रणानीकेन पाहिमाग्ने॰
पिपृहिमामामाहिं॰ सीरिति सप्तवणीनुज्ञनिहोनैवेषां सप्तमं भवत्यहर्गण उत्तरेघह: स प्रातः सवनिकं प्रसर्पणकथंस्यादित्याहवनीयोपस्थानप्रभृती
त्येव ब्रूयात्स यत्स्थं विद्यमानमुपस्थानं कथमु खल्वेषां विसंस्थितसंचारः स्यादित्यंतरेण होतानुश्चाधिष्ण्यायं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च वैयो धिष्ण्यापाधिष्ण्या
यवंनं स्व एवं प्रवधिष्ण्ययगुत्तरेणान्तरेणापरिक्रामेयुरथ प्रावध्वर्यु अचमसो भवतः क उ खलु न्वेतयोर्भक्षा भवतीति होतृचमस इत्येव ब्रूयात्क उ खलु तक
त्विजामिकहिंसाने न भक्षयन्तीति उन्नेताथ्यावस्त स ब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क उ खलु स न्वदीक्षिता भक्षयेयुरिति तिं तृचमस उन्नेता भक्षयेद्वावाक चमसंप्राव
स्त द्युहात्तृचमसे स ब्रह्मण्या पिवा सर्व एवाग्नीध्रे चमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां तंतोनेषां य एवाग्नीध्रः संप्रावस्त स ब्रह्मण्यास उन्नेतोति॥ २०॥
॥ द्वादशः॥ यथोऽएतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयंते समानपात्रीयामेव सवनीयानुद्वासयेत्सुरोडाशैश्वैशेषात्कं कारोदृष्टे भवति मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ कर्मांत॰ भिघारितमुद्वासयेत्पुरस्तात्प्रागारक्षितः कथं पश्वालिसिवापमामिक्षामनुहरतः कथमुखल्वेषां संचरस्यादिति प्रज्ञातो हविर्धानं यथा परं वा द्वारापनिर्हृत्या सत्र
१६ त्यापरः सदः प्रपाद्याग्रेण व.. जघनेन धिष्ण्यायानन्तरेणाछावाकधिष्ण्यं पर्याहृत्यान्वस्मे पदायं तनेवयथेतमेत्यान्तरेण सदः परीत्य पूर्वयाद्वारापति
दृत्यान्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयेद्यथाध्वर्युश्चाग्नीध्रो विधानं प्रपन्नस्यादुपनिष्क्रामन्नात्वानि परिहारि पश्चिमेव यथा एतद्बौधायन
स्यक. संवेदयंते हि द्विदेवत्येषूत्तरनाभिश्लिष्टं प्रतिप्रस्थात्रा प्रतिनिर्ग्राह्यं प्रयच्छतीति यथाध्वर्युः पुरोडाशान्सत्यदः हविर्धाने प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्थातारं प
रिगृह्णीयाद्गृह्णीयाद्दायापनिष्क्रम्य तस्यैवाध्वर्युर्ग्रहादनेन परेण परिक्रान्तायान्तरतस्तिष्ठंतं प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिग्राह्यं प्रयच्छतीति कुत्वाप्यपनीयाप्रदक्षि
णमावृत्य प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेणासिच्य मनर्धमर्थं मा द्विदेवत्या अननुवषट्कृता भवंति कउ खल्वे दोपमन्यव
षामनुवषट्कारो भवतीति विज्ञायते हि द्विदेवत्यान्नतुयाजान्यश्च पात्नीवतो ग्रहः आदित्यग्रहः सावित्रो नानुवषट्कुर्यादिति यथा एतद्बौधायनस्य कल्पं
वेदयंते हि द्विदेवत्येषु दोघभक्षेणैवानुभक्षयंति भक्षाहि मा विंशति प्रतिपद्य कस्वदक्षा परायस्योपायस्कवीस्तायाइत्यातः पत्यभिमृशते मामाराजन्विबीभिषा
मामिह ... विषावधीः॥ ... सवनभक्षेणैव सवनमुखीयानभक्षयेदिति॥ २१ ॥ त्रयोदशः ॥ कउ खल्वासर्नावरस्यस्तो गम्
त्रभक्तिर्भवति ... विश्वरूपास्... स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाकहराल्पभक्तिः कउ खल्वुपांश्वंतर्यामयोर्देवतानां स्तोत्रशस्त्रभक्ति १६
र्भवतीति यदुपांशुः शतिनदुपांश्वंतर्यामयोः प्रउगेउ क्वैद्विदेवत्यानामथायं प्रतिप्रस्थातर्नुग्रहे ध्वर्यार्भयतः सर्वाभवतीइतश्चामुतश्चयंतं प्रतिप्रस्था

मनर्धं किं देवत्याउ खल्वनुयाजा भवंतीत्यतुदेवताद्येकदेवमथत्परामिंद्रं हाना यज
ताध्वर्युं प्रतिगृह्णीयादथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेणासिच्य मनर्धं किं देवत्याउ खल्वनुयाजा ... चत्वारो ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू अग्निंग्रह
निमरुतः पाताय जन्ति ग्रावाणो निष्टायजन्नाग्निमाग्नीध्रायजन्तीन्द्रं ब्राह्मणाच्छंसी यजन्ति मित्रावरुणौ नेत्रापस्तोर्वेद्वेविष्णो... चत्वारोऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू अग्निंगृह
पतिं गृहपतिः कउ खल्वन्वग्न्यादग्नस्य स्तोत्राणि ... पवमानस्तोत्रेणैव ग्रहास्तोत्राः पवमानैर्वेते पांस्तोत्राणि भवति कउ खल्वु माध्यंदि
नीयाः सवनीयानिष्यंतइति ... वैश्वदेवस्य स्तोत्रइत्येव ब्रूयात्कउ खल्वु तृतीयसवनीयमाहेंद्रस्य स्तोत्रइत्येव ब्रूयान्नाराशंसमुपदस्तं कृतादिनेहाना चम
साद्गृह्णीयाद्द्विर्नाराशंसं प्रातः सवनं च माध्यंदिनं च सवनमेकं नाराशंसं तृतीयसवनं चत्वार्युन्नीयमानानि भवंतीति सवनमुखेषु छावाकचमसेषु सवने च
त्रयोदीघाभक्षाः किमु खलु भवन्ति ... महानुसमितीतिदधिघर्मइत्येव ब्रूयात्किंसुप्रसादांसोम्यस्य परिज्येतिनिरश्च... ग्रावाणो द्वादशीतिशुष्का
भिषवइत्येतदाचक्षते कथमु खलु रथं तर... मांहिंद्रं ग्रहं गृह्णीयान्मतांइंद्रायओजसेत्येतया गायत्र्यामाहेंद्रं ग्रहं गृह्णीयादथ सहस्रं ... हांद्रान्वराच
पणाद्या इत्येतया त्रिष्टुभा माहेंद्रमथोभयं यथा रथंतरं तया गृह्णीयात्पुरोरुचामित्तरं कुर्यादिति॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥ कथमु खलु सवनीयस्य पशोर्ध्वर्यो
याउपक्रमो भवतीति दूरस्तनं संमर्शयं ... जुहुां समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ् पनिष्क्रम्य संवदनाभिघारयेदासादयत्पशुं पंचहोत्राचतः प्रप
स्तृणाति मनोतां प्रभृति नरांतेन चरंति त्यमतउर्ध्वं नथ्यथावस्थाविग्रहेषुयग्यप्रातः सवानि कोग्रहणमंत्रः समाध्यंदिनीयः सतृतीयसवनिकोदेवतानामेव
यजेय चमसायचमसायवत्रीम्यौसुरोडाश ... नुपास्येन्नयहोत चमसइति त्रयाणामेवैषएषयुक्तोभवत्यथायनाग्रयणस्य पक्ष्यांशोदेवतानांग्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सोम

बौ॰ कर्मा॰ स्येनैवउरस्येनाः प्रदानेविज्ञायतइतिपत्नीवतोपि सायंतनपत्नीवतस्त्रिंशानंत्री। ऽश्वेदत्तानिति कथमुखलुपात्नीवतंभक्षयेदादित्यवद्ग्रहस्यसोमदेवतेनेमि सत्र
१७ त्रिविदस्ततीयस्यसवनस्यजगती छंदसोग्निनापत्नीवतात्वष्ट्रापीतस्यमधुमत उपहूतस्योपहूतोभक्षयामीमीति कथमुखल्वेतं रुक्थ्याभवतीतिप्रसिद्धे
तृतीयसवनआग्रयणंगृहीत्वाक्थ्यंगृह्णीयादथैनं भवमुपमंत्रयात्रिषूर्ध्वपात्रेषु विगृह्णीयादुपयामगृहीतोसिदेवेभ्यस्त्वादेवायुवमुक्थेभ्यउक्थायुवंय
ज्ञयुस्यायुपामिंद्रावरुणाभ्यां त्वाजुष्टंगृह्णामीतिपुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति परिमृज्यसादयेदेषतेयोनिरिंद्रावरुणाभ्यां त्वेतितदानीमेवा
परेणगृह्णात्युपयामगृहीतोसिदेवेभ्यस्त्वादेवायुवमुक्थेभ्यउक्थायुवंयज्ञस्यायुपइंद्राबृहस्पतिभ्यांत्वाजुष्टंगृह्णामीतिपुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थाली
प्रत्यभिमृशत्येषतेयोनिरिंद्राबृहस्पतिभ्यांत्वेतितदानीमेवापरेणगृह्णात्युपयामगृहीतोसिदेवेभ्यस्त्वादेवायुवमुक्थेभ्यउक्थायुवंयज्ञस्यायुपइंद्रा
विष्णुभ्यांत्वाजुष्टंगृह्णामीतिनात्रपुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थाल्यांप्रत्यभिमृशतिदशाभिरेव। नोन्नयत्यानीतपरिमृज्यसादयत्येषतेयोनिरिंद्राविष्णुभ्यांत्वेत्य
थैनांभवेवनीयदेशेसमवनयत्युक्थ्यपात्राण्यावपत्युक्थपात्राणितस्यप्रत्यभक्षइंद्रावरुणाभ्यामिंद्राबृहस्पतिभ्यामिंद्राविष्णुभ्यामग्निनावैश्वा
नरेणमरुद्भिः पीतस्यमधुमतउपहूतस्योपहूतोभक्षयामीत्येतेनैवभक्षयेदपिवानित्यपूर्वेणादित्यवद्ग्रहस्यसोमदेवतेनत्रिविदस्ततीयस्यसवनीयस्यज
गती छंदसइंद्रावरुणाभ्यामिंद्राबृहस्पतिभ्यामिंद्राविष्णुभ्यामग्निनावैश्वानरेणमरुद्भिः पीतस्यमधुमतउपहूतस्योपहूतोभक्षयामीति यथोएतदोपम १७
न्यवस्यकल्पंवेदयंतेपुरस्तात्स्विष्टकृतोजुहुयात्स्विष्टकृतौहुत्वाहारियोजनग्रहंगृह्णीयादित्यथहैकेचात्वालदेशेवभृथंनिधायदध्नापयसामधुमिश्रेणा

ऋजीषमभिजुहुतियत्तेग्राव्णाच्छिदुः सोमराजन्नित्यवभृथयजूंषिजुहोतीति कतमानिस्वित्विमान्यवभृथयजूंषिभवंतीति यदेवेनदाहवनीयेशा
कलेभ्यवगंतेदेवकृतस्यैनसोवयजनमसिमनुष्यकृतस्यैनसोवयजनमसि पितृकृतस्यैनसोवयजनमसीत्यवभृथाहुतावीति कतमाउस्विन्विय मवभृ
थाहुतिर्भवतीत्यपउद्धृत्यजुहोतियदप्स्वत्वापत्नपतेहविर्भिः सुक्वाकनमोवाकविधमस्वाहेतितिष्ठंनएवावभृथेनप्रचरेयुः पराञ्चस्तः प्रपदेनोद
क्रांतेप्रत्यस्यांत्तिसमनऊर्ध्वं॥ २३॥ पंचदशः॥ अथायमुदयनीयस्तस्यकः कर्मणउपक्रमोभवतीतिचाहिंमेतुषाकुर्यात्पाणीसंमृज्यतपरिस्तृणीया
त्पात्राणिनिर्णिज्यसंसादयेद्धस्थाणंदक्षिणेनउपवेश्यात्रैवोत्तरेणउदपात्रंनिधायजघनेनगार्हपत्यंस्यंस्येनिरुध्यात्स्यउपविशन्तीपात्र्यांत्रीहीनावपे
छूर्पादानप्रभृतिकर्मानरसत्वायत आपस्कंदनात्प्रस्कंदनांतं कर्मकृत्वातिरः पवित्रमपआनीयाधिश्रित्यातिरः पवित्रंतंडुलानावपेदथाज्यंनिर्वपेदथा
ज्यमधिश्रयंत्युभयं पर्यग्निकृत्वाजघनेनगार्हपत्यमौपसदायांवेद्यांस्तंवयजुर्हरतीत्यमनऊर्ध्वंतस्यश्रतस्याप्रसारणंदक्षिणंपरिधिमौधिमपरंविमुच्यदक्षि
णंचापारिधिमन्त्रेणप्राचंपायणी।यमासादयत्यन्यंचमुदयनीयमग्निमुखात्तत्रैदेवताइज्यंतेशंयुवंतउदयनीया संतिष्ठते यदि पशुरुपकल्पतः स्यात्॥ २४॥
अथयदिपशुरुपकृतः स्यात्पाणीसंमृज्यतपरिस्तृणीयात्पात्राणिनिर्णिज्यासंसादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्यपात्राणिप्रोक्षदाज्यंनिरूप्याधिश्रित्यपर्य
ग्निकृत्वास्यमादद्दीनसंप्रैषप्रभृतिपाशवंधिवंकर्मनायंतेमित्यमनऊर्ध्वं यथोएतच्छागाः कल्पंवेदयंतेमैत्रावरुण्यामिक्षयायजतीतितस्यसत
मंवनीयवत्सानामपाकरणमहमायंदोहमुदयनीयेन चरित्वापाणीसंमृश्यतपरिस्तृणीयात्पात्राणिनिर्णिज्यसंसादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्यपात्राणिप्रो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मांत क्षेदधिप्रान्तदाहं धन्वरोहयंदथैनां गार्हपत्ये श्रपयित्वा नाभिघारितामुद्वासयेद्यथाज्यानि वेदेद्यथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्निकृत्वाहवनीयेवेदलकान्परिधानप सत्र
१८ रिधायाथैनां पुनरधिमिश्रानभिघारितामुद्वास्यानं वेद्यासादयेद्यथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्यभागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणेवेद्यन्ते कृशश्मश्रुवपनेन
स्वानानिकृन्तने ऽथाज्यभागप्रतिपत्तेः कृतांतासंतिष्ठतेथैदमूढवसानीयायाशोऽभानिं वपुनराधेयधर्म्याहि सकृन्महाविद्यस्तंबयजुषोहरणमसन्नस्यापत्नीयत्र
पुच्छमन्वास्ते॥ २५ ॥ षोडशः॥ अथेममग्निं चयंत्र्युपसत्कं षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति चिन्वते संयदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्ने प्रवर्ग्यो
पसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृती जुहोति द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृती जुहोति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृती
यां चितिं चतुर्थीं चितिं पंचमीं चितिं षष्ठीं चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृती जुहोति जुहोत्यौपवसथिके वतृतीयां यदि साहस्रं षडुपसत्कं चेष्यमाणो भ
वति पूर्वाह्ने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृती जुहोति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिमुपधाय संचिना
कृतीं सएवमेवपंचाहमौपवसथिके वषष्ठ्यथ यदि साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवतीति यथासूत्रं तथाथ यदि द्विसाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो
भवति पूर्वाह्ने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृतीं कृत्वाहार्यां सपुरीषामुपधाय द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृ राम
तीं कृत्वा महार्यां सपुरीषामुपदधाति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पं० प० चि० सपुरीषामुपधाय संचिनाकृतीं कृत्वाहार्यां स १८
पुरीषामुपदधात्यौपवसथिके वतृतीयाथ यदि द्विसाहस्रं षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्ने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचि

नाकृतीं कृत्वाहार्यां सपुरीषामुपदधाति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृतीं कृत्वाहार्यां सपुरीषामुपदधाति सएव
मेवपंचाहमौपवसथिके वषष्ठ्यथ यदि द्विसाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्ने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधायाध्य
स्तपुरीषां तोरात्रीवसति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिनाकृतीं कृत्वाहार्यां सपुरीषामुपदधाति सएवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमाने
पुरीषं पुरीषमुपधाय संचिनाकृतीं कृत्वाहार्यां सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिके वद्वादशथ यदि॥ २६॥ अथ यदि त्रिषाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पू
र्वाह्ने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृतीं कृत्वाद्वे आचार्यं सपुरीषे उपदधाति द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृ
तीं कृत्वा द्वे आचार्यं सपुरीषे उपदधाति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पंचमीं चितिं षष्ठीं चितिं सपुरीषामुपधाय संचिनाकृतीं कृ
त्वा द्वे द्वे आचार्ये सपुरीषे उपदधाति सएवमेव पंचाहमौपवसथिके वतृतीयाथ यदि त्रि० षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्ने० यं प्रथमां चितिं० श्वोभूते
० यं द्वितीयां चितिं० उपदधाति० स ए० व० पञ्चमथ यदि त्रिषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्ने प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्त
पुरीषां तां रात्रीं वसति श्वोभूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपसंधाय संचिताकृतीं कृत्वा द्वे आचार्ये पुरीषे उपदधाति सएवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमान पु
रीषं पुरीषमुपसंधाय संचिनाकृतीं कृत्वा द्वे द्वे आचार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिके वद्वादशी कथमु खल्वंतरुपसत्कं बहिरुपसत्कं मेतबहिरुपसत्कमिति
विजानीयाद्दीक्षस्य संवत्सरस्य द्वादशाव चीरभरराजानं गृण्हीयात्तामपरुपसत्कः संवत्सरं पर्यवेनराजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसदो दीक्षस्यैव रांवत्सरस्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०कर्मान्त पड्वगिश्वरा मानेकीर्णायानाश्वापसदः स्फ्य.र.न स्त्रुवषट्रात्र: सांतर्वां हस्त:॥ २७ ॥सप्तदश: ॥ मृदमेतांसमोविलेनकरोतीममोभ्यांनिदधाती श्रौ
१० श्चंवदमुत्तं भवत्यथैताव श्वगर्दभावुत्तरतउपस्त्वापयतिपुरस्ताद्वामत्यं चासयदिपुरस्तात्तत्वौत्यंदक्षिणाश्वउत्तरोगर्दभोथयद्युत्तरत: पूर्वोश्वोपरो॰ग
र्दभोग्निभ्य: पत्रस्तान्नभनतइति पंचानां पशूनांब्राह्मणंभवतिसपर्युहेता न्पश्नुपाकरोतीत्याब्राह्मणउपासनानपाश.बंधिक.व.मेवर्नायित्वाशिरांसि
प्रच्छिद्यापांदिह्वाभ्यवहरे पुरापोदह्वान्यभ्यवहरंती।निविज्ञायतेनासंमनब्रह्मचर्यंचरतिमाथ: संवत्सरमांमात्रयस्यपार्य। भवतिपूर्ववदीक्षितेत्येनामाचक्ष
तेत्रयोदशमेवनमासमेभिर्दीक्षमाणामन्यंतत्रकृष्णाजिनंयजमानंवाचयतिमुष्टिंचवनकरोतिवाचंचवनयच्छती।निकृष्णाजिनप्रभृति कर्मांतएव
भवत्यावदनात्प्रथमायानुपमर्दवीर्यवाभिमीतेत्वंबयजुर्हरती।निकर्मेवशाकारेतनेनद्रव्यस्यथसंभारसूषानिवपत्यरत्ने चंद्रमसिकृष्णांतन्मन
स्याध्यायतदर्पहिस्यकृतरमुत्तरंप्रतिचलोवर्दे॥ २८ ॥उत्तरमुत्तरं प्रतिबलीवर्दमुत्तरामुत्तरांसीतांकृषंत्सर्वौषधं यपन्त्स्वयमातृण्णावकाशंनावक्रा
मेदित्यर्थेहकेब्रुवते पुरुषचस्वयमातृण्णांचसामगायतीतिकिमुखल्वस्वयमातृण्णानिकृतंभवतिहिरण्यपष्टकामंडलेष्टकोरत:सिंगत्यवब्रूयाधयमि
ष्टकागणमुपदध्यात्तंनव्यंवपाद्दक्षिणेनदक्षिणमुत्तरेणोत्तरंसयदिदक्षित: पुरस्ताद्दष्टकाउपदध्यादपसंलेरत्रावर्तेतायद्युत्तरत: पश्चाद्वा राम
प्रदक्षिणमत्रावत्यस्वयमातृण्णामेवाभिमुखइष्टकाउपदध्यात्कौनिकउपदधातीतिकतमाउखल्विमा: कौनिका भवंती।निविघनइसेवब्रूया १०
दस्वयमृर्थेबोधायनस्याग्नावग्नौपुनश्चितौसहसानपुराणाचितिपष्ण्याचित्याहास्थंजवेतिगाक्लोवि.: पर्षांपलाशायाहरमाण: कस्मिन्नु

खल्वेनत्काल आहरेदितिनक्षत्रेष्टकाउपधायेत्यवभृथात्सप्तभि: कर्मभिरभिप्रैतिपुरीषस्योपधानेनसाहस्रवनावोक्षणेनधेनुकरणेनेतिसोमभि: कर्म
भिरभिप्रैत्युत्तमेसंचितकृती।शतरुद्रियन्नमस्कारा: परिषेचनंविकर्षणंसर्पाकृती: सामभिरुपस्थानमनुशंसनमिति॥ २९ ॥अष्टादश: ॥
अथनानार्था।जानांनिर्वपणंतंत्रंस्रुक्ग्रादानंतंत्रंदशपीरादानंतंत्रं प्रसेषणंधू: प्रभृतय:शाकदमर्त्रांसर्वतंत्रंभवंत्यासादिक्वाद्वाद्जं।बीजमभ्यावर्तनेसा
विनंतंत्रंदशहोतानिग्रजनंपरिदाममितितंत्रंभवतितंत्रं कृष्णाजिनमावधूननंतंत्रमुलूखलाध्यूहनंतंत्रंपुरोडाशोयानामावपनंतंत्रंमुसलस्यावधा
ननंतंत्रंदर्पस्योपाहननंतंत्रंहविष्कृदावपनप्रभृतिमंत्रोबीजंबीजमभ्यावर्तनेतेप्रस्कंदनांतेयथाएतच्छाल्लीकि: कल्पंवेदयंतेसलस्विष्टकृतात्साकमेदि
सेकादशप्रयाजएवंवनतुपर्घेननपंचप्रयाजयथाएतंदोषमन्यस्यवकल्पंवेदयंतेपुरस्तात्स्विष्टकृतयावदाम्नातंनाभिषिंचेत्रात्रकृष्णाजिनेनरु
क्मानपार्थानिभवंतिकुशानवसंस्तीर्यतेयेनाभिषिंचेदितिकथमुखल्वासन्नानामभिषेकआवर्ततइत्यभिषेकआवेदनंदप्रथमेन्याभिषेक:
प्रथमेन्द्यश्वस्यावघ्रापयामादितिश्वांतनश्वबहिष्पवमानमास्तावस्कवारन्नहरहर्यज्ञायज्ञीयस्यस्तोत्रेयाद्धान्यामभिमृशेदिति॥ ३० ॥कथ
मुखल्वेकादशिनोपकरणांचयोपेउपक्रमोभवतीतीदमनुसंस्तीर्यएषदार्वविसृत्यजुहूंकामाधर्ता।त्यांतरेणचात्वालोत्करावुदङ्डुपनिष्क्रम्यसंवदेता
भिधार्येदासादयेत्पंचहोत्राचनसप्तपस्तरणीतिमुख्यस्यपशोर्देवतमवदायरक्ष्यमेदोयपन्नवधायतेनजुहूंप्रोर्णुयाद्ध्र्णोपस्मिच्यानिधार
येदथोपभृतिस्विष्टकृतसंतेयांत्यंगानांमकत्सवत्समवदायरक्ष्यमेदोपूर्षनवधायतेनोपभृतंप्रोर्णुयाद्धूर्णापसिच्यनानिधारयेदथतरयंजिह्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कर्मांत वक्षस्त्वनिमंतस्मोवनिष्णामतिपात्र्यां समवदाय पृष्णापासि च नाभिघारयेदथकंसेवाचमसेवावसाहोमं गृह्णीयाद्युष्णापासि च्या भिघारयेत्तं मृशे स्त्र
२० त्वशंपार्श्वेन वसाहोमं प्रयौत्यानूनस्त: कुर्वताजघनेना त्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेयाज्या अर्धर्चप्रति प्रस्थातावसाहोमं जुहुयात्सरिपंथ्याच्चदिग्भ्यानथै
वकं सेवा चमसेवावनेयद्दषट्कृतेहविर्जुहोति सोनिष्टुव स्विष्टकृत मुद्दत्यात्रम्या जुह्वां चैव वसाहोमहवन्या चोपस्तर्णातिहुतीयस्य पशोर्दैवत मवदाय
त्रक्यमेदायूषननव धायेतनजुहूं प्रोर्णुयाद्युष्णापासि च्याभिघारयेत्तयापभृतिस्विष्टकृतेनसर्वेषां त्र्यंगाणांसकृत्सकृत्समवदायत्रक्यमेदा यूषंनवधा
यतेनोपभृतं प्रोर्णुयाद्युष्णापासिच्य नाभिघारयेनथाकं सेवाचमसेवावसाहोमं गृह्णीयाद्युष्णापासि च्याभिघारयेत्तंमृशेत्स्वशंपार्श्वेनवसाहोमं प्रयौ
यान्मस्त: कुर्वताजघनेनउत्तरवेदिं क्रम्यश्रावयेयाज्याया अर्धर्चप्रति प्रस्थातावसाहोमं जुहुयात्सरिपंथ्याच्चदिग्भ्यस्तथैवकं सेवा चमसेवावनेयद्दषट्
कृतेहविर्जुहोति सवनेमेवसर्वेषा पत्रनीसयत्र धावरुणस्यस्विष्टकृतेवघेनाद्दिरभिघारयेत्समवत्तमेचैतयुष्णापासि च्याभिघारयेत्तथैवकंसेवाचमसे
वां पृष्णापासि च्याभिघारयेत्तंमृशेत्स्वशं पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मस्त: कुर्वताजघनेनो त्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेयाज्याया अर्धर्चप्रतिप्रस्थातावसा
होमं जुहुयात्सरिपंथ्याच्चदिग्भ्याथैनरहूसाहोमहवन्यां समवनेयद्दषट्कृतेहविर्जुहोति अथ पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यादिशः प्रतियजेदथवनस्पतिनाच राम
रेदर्थस्विष्टकृताभिस्थमतऊर्ध्वं यथा एतदेष मन्यवस्यंकर्त्यवेदयंतमैत्रावरुण्यामिक्षयानिरूढयायजतेनेतिसिध्यमत्रोपवसथिकं कर्म जानीयाद्यथा २०
मावास्यायां सन्नयतोन्यत्र पितृपतृयज्ञात्संवत्सरं नकंचनप्रत्यवरोहेन्नशीर्षमासंरवादेन्नवयसां मांसं नाग्निं चित्वा गामामुपेयान्नाग्निचिद्दर्षति न

धावेदुपावर्तेनान्नाद्यमेवा स्युपावर्ततइतिब्राह्मणं ॥ २१ ॥ एकोनविंशः ॥ अथास्मिन्वाजपेये सप्तदशानां रथानांत्रयस्त्रयोभ्यास्तएकपंचा
शनमुनरत: प्रसिनियुज्याच्चतुर्विंशेपशनिताभ्नी षोमीयश्चानूबंध्यश्च चतुर्विंशोभवंतोथैवभवतिसावित्रं जुहोतिकर्मणः पुरस्तादिनिदी
क्षणीयान्निवपस्यन्सावित्रंजुहोति निसावित्रादिवसावित्रंभवतिदीक्षाहुतीहोष्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रंहुत्वा तेदीक्षाहुती जुहुयात्प्रायणी
यान्निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोति निसावित्रादिवसावित्रंभवत्यंतहिरण्यंहोष्यन्सावित्रंजुहोति तिसावित्रंहुत्वांतर्हिरण्यंजुहुयात्सदेनचरित्वा राजा
नंक्रीत्वान्यातिथ्यंनिर्वप्स्यन्सावित्रंजुहोति तिसावित्रादिवसावित्रंभवतिप्रथमाभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरिष्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रंहुत्वा
प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरेन्महावेदिं पूर्वंपरिग्रहं परिग्रहीष्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रंहुत्वास्यमादरीनाहवनीयं प्रणेष्यन्सावि
त्रंजुहोति तिसावित्रंहुत्वेध्ममादरीनरथवाहनमदोहविर्धानेसमेष्यन्सावित्रंजुहोति तिसावित्रंहुत्वारथवाहनेसदेहविर्धानेसंमिनुयादग्नी
षोमीयं प्रणेष्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रंहुत्वाग्नीषोमीयं प्रणयेद्युपमुच्छ्रयिष्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रंहुत्वाप्रोक्षणी रादरीनस्वर्वेतं यूपमु
त्सृज्याग्नीषोमीयंपशुमुपाकरिष्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रंहुत्वाग्नार्हपत्य आरदीनतस्य प्रासिद्धं पयाचरित्वावसतीवरी: परिग्रहीष्यन्सावि
त्रंजुहोति तिसावित्रंहुत्वाकुंभमादरीनपशुपुरोडाशंनिर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोति तिसावित्रादिवसावित्रंभवतितत्परश्चतुरश्रिर्भवती ॥ति॥ ३२॥
॥ तत्परश्चतुरश्च थिर्भवतीत्यनुदिशमश्रा: स्थापयित्वाग्निष्ठो चसर्वंस्ताचसंमिनुयात्संचैंद्रानतिग्राह्यान्गृहीत्वा मह्यमृणहातीति सर्वएवैते

सोपयामागृहीतन्त्वाभवंतिमारुत्याप्रचर्यैतान्त्संज्ञपयांशंतितत्रमुल्मुकहरणंतंत्रमध्यगुंप्रषांभ्यावर्तनसंज्ञप्तहोमउपांशुवर्हिर्षिभंद्यात्स्वाहाकृतिंप्रेष मन्त्र
आज्यंदद्विधाविभज्यदुभयंभागिन्यस्तोर्कायाः॥ ३३॥ अथैरथचक्रंप्रादेशमात्रंभूमेरुत्सन्नंभवत्यपरेणपरीत्य पक्षसीसंमृशतीतिरथचक्रेणैवेनसं
मृत्यथाहानिस्यनोदक्षिणेनपथेनोपानीत्यानिसृत्तरंगजिन्याएवैवा उक्ताभवंतिमारुता अग्रेणाहवनीयंपरीत्यैतिक्षत्तारंगृहीतारएवैनेउक्ताभवंत्य
थयजमानंताप्यंपरिपाययतीन्याज्येनैवैनंतृप्तंभवत्यथाप्युदाहरंतितपानामरक्षास्तेषामेवैनद्भवत्यथेमं वाजपेयंसर्वंसप्तदशमेवैकब्रुवतेआदेशा
देवब्रह्मणामेकविंशंवैष्णवीषुशिपिविष्टवतीषुकुर्वंति॥ ३४॥ विंशोध्यायः॥ २०॥ ७० ॥इतिकर्मान्तसूत्रेद्वितीयः प्रश्नः॥ शके १७६२ शार्वरी +
नामसंवत्सरउत्तरायणेग्रीष्मर्तौज्येष्ठमासिकृष्णपक्षेएकादश्यांतिथौगुरुवासरेतद्दिनेइदंपुस्तकेसमाप्तं॥ श्री॥ श्रीयज्ञेश्वरप्रसन्न॥ ७०॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ए. सं. ३६०

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कृ० श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ ॥ अमावास्येन वा पौर्णमासेन वा हविषा यक्ष्यमाणो भवति स पुरस्तादेवाहविरातञ्चनमुपकल्पयत एकाहेन वा द्व्यहेन वा सूत्र
१ यथर्तव्यं वै ब्राह्मणं भवति दध्यातनक्ति सं इत्वाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य संतत्या इति चन्द्रमसं वा निर्ज्ञाय संपूर्णं वा विज्ञायाग्नीनन्वाद
धाति त्रीणि काष्ठानि गार्हपत्येऽभ्यादधाति त्रीण्यन्वाहार्यपचने त्रीण्याहवनीये परिसमूह्य त्युपवसथस्य रूपं कुर्वन्नथास्य व्रतोपेतस्य पर्णशाखामाच्छेति
प्राचीं वोदीचीं वा वाचंयमो यत्र वा वेत्स्यन्मन्यते सा यथा प्राची वोदीची वा बहुपर्णा बहुशाखा प्रतिशुष्काग्रा भवति तामाच्छिनत्तीषे त्वोर्जे त्वेति न यावत्सानपाकरोति वा
यवस्थ पाम्नवस्थेत्यथैनां मातृभ्यः सरयति देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मण आप्यायध्वमघ्निया देवभागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः प्रजावतीरनमीवा अय
क्ष्मा मा वस्तेन ईशत माघशंसो रुद्रस्य हेतिः परि वो वृणक्त्विति ध्रुवा अस्मिन् गोपतौ स्यात बह्वीरिति यजमानमीक्षते अथैतां शाखामग्रेणाहवनीयं पर्या
हृत्य पूर्वया द्वारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमग्निष्ठिन स्युत्तरार्धे वाग्न्यगारस्यातनोति यजमानस्य पशून्पाहीति नु यदि संनयति यद्युवै नसंनयति बर्हिः प्रति
पदेव भवति ॥ १ ॥ अथ जघनेन गार्हपत्यं तिष्ठन्नसिदं वा स्वपरसुं वादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे इत्यादायाभिमन्त्रयतेय
ज्ञस्य घोषदसीति गार्हपत्ये प्रतितपति प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्यथाहवनीयमभिप्रैति प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छ मनुना कृता स्वधया वितष्टा त आव १
हन्ति कवयः पुरस्ताद्देवेभ्यो जुष्टमिह बर्हिरासद इति वेदिं प्रत्यवेक्षते यतोदिशं मन्यते यत्र बर्हिर्वेत्स्यन्मन्यते दर्भस्तम्बं परिगृह्णाति यावन्तमलं प्रस्तराय मन्यते दे
वानां परिषूतमसीत्यथैनमूर्ध्वमुन्मार्ष्टि वर्षवृद्धमसीत्यसिदेनोपगच्छति देवबर्हिर्मा त्वान्वङ्मा तिर्यक्पर्व ते राध्यासमित्याच्छिनत्त्याच्छेत्ता ते मा रिषमित्याच्छिद्य

न्यभिमृशति देवबर्हिः शतवल्शं विरोहेति सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशते सर्वमेवैनं स्तम्बं लुनोति हत्वा प्रस्तरं निदधाति पृथिव्याः
संपृचः पाहीति तथ्सीमित्तं ऊर्ध्वमयुजो मुष्टीन् लुनोति त्रीन्वा पञ्च वा सप्त वा नव वैकादश वा यावतो वालं मन्यते यत्रिरन्वाहितं शुल्बं कृत्वा प्रसलेरावेष्टयन्यदि
त्येरास्नासीति तदुदीचीनाग्रं निधाय तस्मिन्प्रस्तारमभिसंभरति सं संभृता त्वा संभरामीति संनह्यतीन्द्राण्यै संनहनमिति ग्रन्थिं करोति पूषा ते ग्रन्थिं ग्रथ्नात्विति स
ते मा स्थादिति पश्चात्प्राञ्चमुपगूहत्यथैनं दुघ्यच्छतीन्द्रस्य त्वा बाहुभ्यामुद्यच्छ इति शीर्षन्नधिनिधत्ते बृहस्पतेर्मूर्ध्ना हरामीत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्युत्तरेण गार्हपत्यं
मनधः सादयति देवंगमसमसीति तदुपरीव निदधाति यत्र गुप्तं मन्यते तस्मी परिभोजनीया निलुनोति सकृदाच्छिन्नं पितृभ्य आच्छिनत्यथ तथैव त्रिरन्वाहितं शुल्बं
कृत्वैकविंशतिदारुमिध्मं संनह्यति यच्छकर्मो रुन्हत्वाम्यविशात्स्व वनस्पतीन् ॥ ततस्त्वामेकविंशतिधा संभरामि सुसंभृतेति वेदं करोति वत्सज्ञुं पशुकाम
स्य मृतकार्यमन्नाद्यकामस्य त्रिवृतं तेजस्कामस्य ब्राध्नाग्रं स्वर्गकामस्य वेदिं करोति प्रागुत्तरात्परिग्राहादथापराह्णे पिण्डपितृयज्ञेन चरति ॥ २ ॥ अथैतस्येशा
खायै पर्णान्प्रच्छिद्याग्रेण गार्हपत्यं निवपत्यथैनामधस्तात्परिवास्य जघनेन गार्हपत्यं स्तम्बमिदुपवेषाय निदधात्यथास्याः प्रादेशमात्रं प्रमाय दर्भेनाङ्भ्य
वेष्टयति त्रिवृत्स्थाखाय पवित्रं करोति त्रिवृत्पलाशं दर्भमयान्प्रादेशसंमितः ॥ यज्ञेषु पवित्रं पोलतम पर्योहव्यं करोतु मद इत्यथ सायं हुतेऽग्निहोत्रे उत्तरेण गार्हपत्यं
णा निसमन्त्रीर्यं तेषु चतुष्टयं संसादयति दोहनं पवित्रं सान्नाय्यतपन्यो रुक्मा त्वाविन्यथेनान्यद्भिः प्रोक्षति शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्यायाइति त्रिरथज
घनेन गार्हपत्यमुपवेषं यापर्णेनादीचोङ्गारान्निर्हति मातरिश्वनो घर्मोऽसीति तं तपसा सान्नाय्यतपनीमधिश्रयति घौरसि पृथिव्यसि विश्वधाया असि परमेण धाम्ना

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० दृꣳहस्व मा ह्वारिति तस्यां प्राचीनाग्रꣳ शाखापवित्रं निदधाति वसूनां पवित्रमसि शतधारं वसूनां पवित्रमसि सहस्रधारमिति तदन्वारभ्य वाचंयम आस्तेऽथगा सूत्र
२ आयतीः प्रतीक्षत एता आचरंति मधुमद्दुहानाः प्रजावतीर्यशसो विश्वरूपाः ॥ बह्वीर्भवंतिरुप जायमाना इह व इंद्रो रमयतु गाव इति महेंद्र इति वा यदि महेंद्रया-
जी भवत्यथ होपसृष्टामभिप्रब्रूतादित्युपसृष्टां प्राङ् दोह्यमानामनुमंत्रयते हुतः स्तोको हुतो द्रप्सोऽग्नये बृहते नाकाय स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्यथ पुरस्तात्प्रत्य-
गानयंतं पृच्छति कामधुक्ष इत्यमूमिती तरः प्रत्याह तामनुमंत्रयते सा विश्वायुरिति द्वितीयमानयंतं पृच्छति कामधुक्ष इत्यमूमित्येवेतीतरः प्रत्याह तामनुमंत्रय-
ते सा विश्वव्यचा इति तृतीयमानयंतं पृच्छति कामधुक्ष इत्यमूमित्येवेतीतरः प्रत्याह तामनुमंत्रयते सा विश्वकर्मेति तिसृषु दुग्धासु वाचं विसृजते बहु दुग्धींद्राय
देवेभ्यो हव्यमाप्यायतां पुनः ॥ वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः पुनर्दोहाय कल्पतामिति महेंद्रायेति वा यदि महेंद्रयाजी भवति विसृष्टवागन्वारभ्य तूष्णीमुत्तरा दोहयित्वा
दोहनेऽपआनीय संक्षालनमानयति संपृच्यध्वमृतावरीरूर्मिणी मधुमत्तमा मंद्रा धनस्य सातय इत्यथैनत्स्वोदगृह्णास्यग्नीती कृत्वा तिरःपवित्रं दध्यानत्ति
सोमेन त्वातनच्म्यींद्राय दधीति महेंद्रायेति वा यदि महेंद्रयाजी भवति यावतामर्छेयिष्यन्मन्यते तावदानयत्यग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य संततिरसि
यज्ञस्य त्वा संततिमनुसंतनोमीत्यथैनदुदन्वता कꣳसेन वा चमसेन वापिदधात्यदस्तमसि विष्णवे त्वा यज्ञायापिदधाम्यहं ॥ अद्भिररिक्तेन पात्रेण याः पूताः परिश्रि- २
रतदृतितदुपरा बिनिदधाति यत्र गुप्तं मन्यते विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेत्यथ तस्मिन्काले दर्भैः प्रातर्दोहाय वत्सानपाकरोति तूष्णीं ॥ ३ ॥ अथ प्रातर्हुतेऽग्निहोत्रे हस्तौ सं-
मृज्य तत्कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयमिति न स्तृणाति परिस्तीर्णा एवैतेऽग्नयो भवंति यद्युवा अपरिस्तीर्णा भवंत्याहवनीयमेवाग्रे पुरस्तात्परिस्तृणात्यथ दक्षिणतोऽथ पश्चा-

दथोत्तरत एवमेवान्वाहार्यपचनं परिस्तृणात्येवं गार्हपत्यमथाग्रेण गार्हपत्यं तृणानि संस्तीर्य तेषु द्वंद्वं न्यंचि यज्ञायुधानि संसादयति स्फ्यं च कपा-
लानि चाग्निहोत्रहवणीं च शूर्पं च कृष्णाजिनं च शम्यां चोलूखलं च मुसलं च दृषदं चोपलां च जुहूं चोपभृतं च स्रुवं च ध्रुवां च प्राशित्रहरणं चेडापात्रं च मेक्षणं
च पिष्टोद्वपनीं चांतःप्रणीताप्रणयनं चाज्यस्थालीं च वेदं च दारुपात्रीं च योक्त्रं च वेदपरिवासनं च धृष्टिं चेध्मप्रव्रश्चनं चान्वाहार्यस्थालीं च मदंतीं च यानि चा-
न्यानि पात्राणि तान्येवमेव द्वंद्वꣳ संसाद्य ब्रह्माणं दक्षिण उपवेश्य पृष्ट्याꣳ स्तृणाति संततां गार्हपत्यादाहवनीयाद्यज्ञस्य संततिरसि यज्ञस्य त्वा संततिमनुस्तृ-
णामि संतत्यै त्वा यज्ञस्य स्तृणामीत्यथ बर्हिषः प्रादेशमात्रे कृते प्रादेशमात्रे समे अप्रच्छिन्नाग्रे अनखच्छिन्ने इमौ प्राणापानौ यज्ञस्यांगानि सर्वशः ॥ आप्यायं-
तौ सं चरतां पवित्रे हव्यशोधने इत्यथैने अद्भिरनुमार्ष्टि पवित्रे स्थो वैष्णव्यौ वायुपूते स्थो विष्णोर्मनसा पूते स्थो यज्ञस्य पवने स्थ इत्यथोत्तरेण गार्ह-
पत्यमुपविश्य कꣳसं वा चमसं वा प्रणीताप्रणयनं याचति तस्मिन्नितः पवित्रमप आनयन्नाह ब्रह्मन्नपः प्रणेष्यामि यजमान वाचं यच्छेति प्रसूतः समं प्राणे
धारयमाणो विषिंचन्नुत्तरेणाहवनीयं दर्भेषु सादयित्वा दर्भैः प्रच्छाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ् द्रुत्याद्दक्षिणेनाग्निहोत्रहवनीꣳ सव्येन शूर्पं विधायत्वेति
गार्हपत्येऽप्रतितपति प्रत्युष्टꣳ रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इति त्रिरथ जघनेन गार्हपत्यमग्निष्ठमनो भवति तस्योत्तरां धुरमभिमृशति धूरसि धूर्व धूर्वंतं धूर्व तं योऽस्मा-
न्धूर्वति तं धूर्व यं वयं धूर्वाम इत्यनेनाभिमंत्रयेत त्वं देवानामसि सस्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं वह्नितमं देवहूतममह्रुतमसि हविर्धानं दृꣳहस्व मा ह्वारिति ॥ ४ ॥ अथ वि-
ष्णोः क्रमोसीति दक्षिणमक्षपालिं कोशाभ्यामारुह्य प्रउगे शूर्पं निदधाति शूर्पस्कन्नꣳ स्फ्यं चापवित्रे अथ पुरोडाशीयान् प्रस्कन्दति मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्षे मा भेर्मा सं-

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० विरुष्यामा त्वा हिंसिषमित्युरुवातायेति तृणं वा किंचिद्वा ग्राहयित्वा निरस्यत्यथाप उपस्पृश्य यद्ग्राहोतारं व्याख्याय यहविर्निर्वप्स्यामीति यजमानमामंत्र्य पवित्र
३ वत्याग्निहोत्रहवण्या निर्वपति यद्युवै नानो भवति जघनेन गार्हपत्यं स्कंभं निधाय स्कंभ्यां परि पात्रीं पात्र्यां पुरोडाशीयानावपत्यथ पूर्वार्धे पात्र्या अभि
मृशति धूरसि० ध्वारित्यथ पुरोडाशीयानप्रेक्षते मित्रस्य० सिषमित्युरुवातायेति तृणं वा किंचिद्वा ग्राहयित्वा निरस्यत्यथाप उपस्पृश्य यद्ग्राहोतारं व्याख्याय यहविर्नि
र्वप्स्यामीति यजमानमामंत्र्य पवित्रवत्याग्निहोत्रहवण्या निर्वपत्यों निर्वपेति यजमानोनुजानात्यथ निर्वपति देवस्य त्वा० हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपा
मीति त्रिरेतेन यजुषा सकृत्तूष्णीमितामेव प्रतिपदं कृत्वाग्नीषोमाभ्यामिति पौर्णमास्यामिंद्राग्नीभ्यामिंद्रायवैमृधायेति वैंद्राग्निभ्यामित्यमावास्यायामसंनयत
इंद्रायेति संनयतो महेंद्रायेति वा यदि महेंद्रयाजी भवत्यथ निरुप्तानभिमृशति इदं देवानामितीदमुनः सहेति येति शिष्टा भवंति तानावपति स्फात्यै त्वा नाराल्या
इत्यथाहवनीयमीक्षते सरेणेभि विख्येषं वैश्वानरं ज्योतिरित्यथ गृहानन्वीक्षते दृंहंतां दुर्या द्यावापृथिव्योरित्यथैनानादायोपोत्तिष्ठत्युर्वंतरिक्षमन्विहीत्य
थोत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयत्यदित्यास्त्वोपस्थे सादयामीति गार्हपत्यमभिमंत्रयतेग्ने हव्यं रक्षस्वेति ॥ ५ ॥ अथैतस्यामेव स्रुचि तिरः पवित्रमप आनी
योदीचीनाग्राभ्यां पवित्राभ्यां त्रिरुत्पुनाति देवो वः सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पच्छोथैना उन्नमयत्यनुपोत्तिष्ठत्यापो देवीरग्रेपुवो ३
अग्रेगुवोग्र इममद्य यज्ञं नयताग्रे यज्ञपतिं धत्त युष्मानिंद्रो वृणीत वृत्रतूर्ये यूयमिंद्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्यद्भिरेवापः प्रोक्षति प्रोक्षिता स्थ प्रोक्षिता स्थेति त्रिरथ पुरोडा
शीयान्प्रोक्षति देवस्य त्वा० हस्ताभ्यामग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्याममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतं निरुप्तानानि पात्राणि कृत्वा प्रोक्षति शुंधध्वं दैव्याय

कर्मणे देवयज्याया इति त्रिरतिशिष्टाः प्रोक्षणीर्निधाय कृष्णाजिनमवधूनोत्यूर्ध्वग्रीवमुदगुपरिहृत्यावधूतं रक्षोवधूता अरातय इति त्रिरथैनत्पुरस्तात्प्रती
चीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणात्यदित्यास्त्वगसि प्रति त्वा पृथिवी वेत्विति तस्मिन्नुलूखलमध्यूहत्यधिषवणमसि वानस्पत्यं प्रति त्वादित्यास्त्वग्वेत्विति तस्मि
न्पुरोडाशीयानावपत्यग्नेस्तनूरसि वाचो विसर्जनं देववीतये त्वा गृण्हामीति मुसलमादधात्यद्रिरसि वानस्पत्यः स इदं देवेभ्यो हव्यं सुशमि शमीष्वेत्यथ
हविष्कृतमाह्वयति हविष्कृदेहि हविष्कृदेहीति त्रिरथ दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः समाहंतीषमावदोर्जमावद द्युमद्वदत वयं संघातं जेष्मेत्यवहत्योत्तुषान्कृत्वोत्त
रतः पूर्वमुपयच्छति वर्षवृद्धमसीति तस्मिन्पुरोडाशीयानुद्वपति प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्वित्यथोदङ् पर्याहृत्य परापुनाति परापूतं रक्षः परापूता अरातय इति सव्ये
न तुषानुपहत्येमां दिशं निरस्यति रक्षसां भागोसीत्यथाप उपस्पृश्य विविनक्ति वायुर्वो विविनक्त्विति पात्र्यां तंडुलान्प्रस्कंदयति देवो वः सविता हिरण्यपा
णिः प्रतिगृण्हात्वित्यवहंत्यैत्र्यचं नाह त्रिष्फलीकर्तवै त्रिष्फलीकृतान्मे प्रब्रूतादिति त्रिष्फलीकृतान्प्राड्स्त्रिष्फलीक्रियमाणानां योन्यंगोऽवशिष्यते ॥
रक्षसां भागधेयमापस्तत्प्रवहतादिति इति तंडुलप्रक्षालनमंतर्वेदि निनयत्युत्करं दर्शयेत तस्मिन्काले प्रातर्दोहं धनूर्दोहयत्युदगग्रेण नात्रातनक्ति ॥ ६ ॥ अथ
प्रोक्तेषु त्रिष्फलीकृतेषु तथैव कृष्णाजिनमवधूनोत्यूर्ध्वग्रीवमुदगपहृत्यावधूतं० तय इति त्रिरथैनत्पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तृणात्यदित्यास्त्वग
सि प्रति त्वा पृथिवी वेत्विति तस्मिन्नुदीचीनकुंबां शम्यां निदधाति दिवः स्कंभनिरसि प्रति त्वादित्यास्त्वग्वेत्विति तस्यां प्राचीं दृषदमध्यूहति धिषणासि पर्वत्या
प्रति त्वा दिवः स्कंभनिर्वेत्विति दृषद्युपलामध्यूहति धिषणासि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्विति तस्यां पुरोडाशीयानधिवपति देवस्य त्वा० हस्ताभ्यामग्नये जुष्टम

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

धिवपामग्नीषोमाभ्याममुष्माअमुष्माइतियथादैवतमधिवर्तेधान्यमसिधिनुहिदेवानधिनुहियज्ञंधिनुहियज्ञपतिंधिनुहिमांयज्ञनियमितिपिंषतिप्रा
णायत्वापानायत्वाव्यानायत्वेत्यथबाहूअन्ववेक्षतेदीर्घामनुप्रसितिमायुषेधामितिकृष्णाजिनेपिष्टानिप्रस्कंदयतिदेवोवःसविताहिरण्यपाणिःप्रतिगृण्हा
त्वितिहविःपेष्येप्रयत्नंनाहासंवपंतीपिंषाणूनिकुरुतादितिपिंषंतिपुरोडाशीयांनिचरव्यांदधातियदिचरुंकरिष्यन्भवतिप्रागधिवपनाच्चरुपुरोडाशीया
न्विभजेरन्॥ ७ ॥अथैतानिकपालानिप्रक्षालितानिजघनेनगार्हपत्यमुपसादयत्यथैतद्दक्षिणतएकादशोत्तरशोधजघनेनगार्हपत्यमुपविश्यधृष्टिमादत्ते
धृष्टिरसिब्रह्मयच्छेतिगार्हपत्यमभिमंत्रयतेऽपाग्नेअग्निमामादंजहीतिनिष्क्रव्यादंसेधेतिदक्षिणांगारंनिरस्यत्यथान्यमावर्तयत्यादेवयजंवहेतितंदक्षिणेषां
कपालानांमध्यमेनाभ्युपदधातिध्रुवमसिपृथिवींदृंहायुर्दृंहप्रजांदृंहसजातानस्मैयजमानायपर्यूहेत्यंगारमधिवर्त्तयतिनिर्दग्धंरक्षोनिर्दग्धाअरातय
इत्यथपूर्वार्ध्यमुपदधातिधर्त्रमस्यंतरिक्षंदृंहप्राणंदृंहापानंदृंहसजा॰पर्यूहेत्यथापरार्ध्यमुपदधातिधरुणमसिदिवंदृंहचक्षुर्दृंहश्रोत्रंदृंहस॰हेत्यथ
दक्षिणार्ध्यमुपदधातिधर्मासिदिशोदृंहयोनिंदृंहप्रजांदृंहस॰हेत्यथपूर्वस्मुपधिमुपदधातिचितस्थप्रजामस्मैरयिमस्मैसजा॰हेत्यथापरमेवंहेउत्तरतः
संस्पृष्टेउपदधातिचितस्थप्र॰हेत्यथैनान्यंगारैरधिवासयतिभृगूणामंगिरसांतपसातप्यध्वमित्यथैनानियानिअनक्तियानिघर्मेकपालान्युपचिन्वंतिवे
धसः॥पूष्णस्तान्यपिव्रतइंद्रवायूविमुंचतामित्येवमेवोत्तराणिकपालान्युपदधात्यभीधत्तेकपालान्युपधत्तेचरुस्थालीमध्यस्यंतिश्रपणानितपतिपिष्टसंवपनी ४
याआपः॥ ८ ॥अथोत्तरेणगार्हपत्यमुपविश्यवाचंयमस्तिरःपवित्रंपात्र्यांकृष्णाजिनात्पिष्टानिसंवपतिदेवस्यत्वा॰हस्ताभ्यामग्नयेजुष्टंसंवपाम्यग्नी

षोमाभ्याममुष्माअमुष्माइतियथादैवतमथपरिकर्मिणमाहाप्हरापआनयेत्याहरतिपेषकारःप्रणीताभ्यःस्रुवेणोपहत्यवेदेनोपयम्यपाणिंवांत
र्धायैवंमदंतीभ्यःस्ताउभयीरानीयमानाःप्रतिमंत्रयतेसमापोअद्भिरग्मतसमोषधयोरसेनसंरेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिःसृज्यध्वमित्यथा
नुपरिप्लावयत्यद्भ्यःपरिप्रजातास्थसमद्भिःपृच्यध्वमितिसंयौतिजनयत्यैत्वासंयौमीतिसंयुत्यव्यूह्याभिमृशत्यग्नयेत्वाग्नीषोमाभ्याममुष्माअमुष्माइतिय
थादैवतंपिंडंकरोतिमखस्यशिरोसीतितंदक्षिणेषांकपालानांप्रत्यूह्यांगारांस्तेष्वधिष्टणक्तिघर्मोसिविश्वायुरितिप्रथयत्युरुप्रथस्वोरुतेयज्ञपतिःप्रथता
मितितंतन्वंतंकूर्मप्रकारंकरोतिसर्वाणिकपालान्यभिप्रथयतीतिब्राह्मणं॥ ९ ॥अथतिरःपवित्रमाज्यस्थाल्यामाज्यंनिर्वपतिमहीनांपयोस्योषधीनांरसस्त
स्यतेक्षीयमाणस्यनिर्वपामिदेवयज्यायाइत्यथोत्तरतोभस्ममिश्रानंगारान्निरूह्यतेष्वधिश्रयत्येवमेवोत्तरंपुरोडाशमधिष्टणक्त्यथशृतमथदध्यथपात्र्याम
आनीयदक्षिणस्यपुरोडाशस्यत्वचंग्राहयतित्वचंगृण्हीष्वत्वचंगृण्हीष्वेतित्रिरथोत्तरस्याथपर्यग्निकरोत्यंतरितंरक्षोंतरिताअरातयइतित्रिरथदक्षिणंपुरो
डाशंश्रपयतिदेवस्त्वासविताश्रपयतुवर्षिष्ठेअधिनाकेअग्निस्तेतनुवंमातिधागितिगार्हपत्यमभिमंत्रयतेऽग्नेहव्यंरक्षस्वेत्येवमेवोत्तरंपुरोडाशंश्रपयत्यथ
दक्षिणंपुरोडाशंभस्मनाभिवासयत्यदेवेनाभिवासयतिसंब्रह्मणापृच्यस्वंब्रह्मणापृच्यस्वेतित्रिरथोत्तरमविदहंतःश्रपयतेतिवाचंविसृजतेत्रैतंपात्रीसंक्षालनंगा
र्हपत्यादंगारेणाभितप्यत्हत्वांतरवेदिप्रतीचीनंतिसृषुलेखासुनिनयत्येकतायस्वाहाद्वितायस्वाहात्रितायस्वाहेत्यथवेदमादत्तेयेनदेवाःपृथिवीमन्वविंदन्गुहा
सतींगहनेगव्हरेषु॥सविंदतुयजमानायलोकमच्छिद्रंयज्ञंभूरिकर्माकरोत्वितिवेदेनवेदिंत्रिःसंमार्ष्टिवेदेनवेदिंविविदुःपृथिवींसापप्रथेपृथिवीपार्थिवानि॥गर्भं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बो॰ क॰ सू॰ बिभर्ति भुवनेघंतस्ततोयज्ञोजायतेविश्वदानिरिति॥ ३०॥ अथजघनेनवेदिंतिष्ठन्स्फ्यमादत्तेदेवस्यत्वा॰भ्यामाददइत्यादायाभिमंत्रयतइंद्रस्यबाहुरसि
५ दक्षिणःसहस्रभृष्टिःशततेजाइत्यथैनंबर्हिषासंमृशतिवायुरसितिग्मतेजाःशतभृष्टिरसिवानस्पत्योद्विषतोवधइत्यथांतर्वेद्युदीचीनाग्रंबर्हिर्निदधा
तिपृथिव्यैवर्मासिवर्मयजमानायभवेतितस्मिन्स्फ्येनप्रहरतिपृथिविदेवयजन्योषध्यास्तेमूलंमाहिंसिषमित्यपहतोररुःपृथिव्याइत्यादत्तेव्रजंगछ
गोस्थानमितिहरतिवेदिंप्रत्यवेक्ष्यंतवर्षतुतेद्यौरितिहल्लोत्करेनिवपतिबधानदेवसवितःपरमस्यांपरावतिशतेनपाशैर्योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्तमतो
मामौगितिद्वितीयंप्रहरतिपृथिवि॰षमित्यपहतोररुःपृथिव्यैदेवयजन्याइत्यादत्तेव्रजंगछगोस्थानमितिहरतिवेदिंप्रत्यवेक्ष्यंतवर्षतुतेद्यौरितिहल्लोत्करेनि
वपतिबधानदेव॰मौगितितृतीयंप्रहरतिपृथिविदे॰षमित्यपहतोररुःपृथिव्याअदेवयजनइत्यादत्तेव्रजंगछगोस्थानमितिहरतिवेदिंप्रत्यवेक्ष्यंतवर्षतुतेद्यौ
रितिहल्लोत्करेनिवपतिबधानदे॰मौगररुस्तेदिवंमास्कानित्यत्रानुवर्त्तयतितूष्णीं चतुर्थंहरतिसहबर्हिषाथपूर्वंपरिग्राहंपरिगृण्हातिवसवस्त्वापरिगृ
ण्हंतुगायत्रेणछंदसेतिदक्षिणतोरुद्रास्त्वापरिगृण्हंतुत्रैष्टुभेनछंदसेतिपश्चादादित्यास्त्वापरिगृण्हंतुजागतेनछंदसेत्युत्तरतोथकरंजपतीमांनराःकृणुत
वेदिमित्यवसुमतींरुद्रवतीमादित्यवतीं वर्ष्मंदिवोनाभापृथिव्यायथायंयजमानोनरिष्येदितिस्थप्राचींस्फ्येनवेदिमुद्धंतिदेवस्यसवितुःसवेकर्मकृण्वति ५
वेधसइत्यथाग्नीध्रमाहाग्नीदितस्त्रिर्हरेतिततस्त्रिराग्नीध्रोहरतियदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथसंप्रैषमाहब्रह्मन्नुत्तरंपरिग्राहंपरिग्रहीष्यामीतिप्रसूतउत्तरंपरि
ग्राहंपरिगृण्हात्यृतमसीतिदक्षिणतऋतसदनमसीतिपश्चादृतश्रीरसीत्युत्तरतोथप्रतीचींस्फ्येनवेदिंयोयुध्यतेधाअसिस्वधाअस्युर्वीचासिवस्वीचासि

पुराक्रूरस्यविसृपोविरप्शिन्नुदादायपृथिवींजीरदानुर्यामैरयंचंद्रमसिस्वधाभिस्तांधीरासोअनुदृश्ययजंतइत्यथांतर्वेदितिर्यंचंस्फ्यंस्तब्ध्वासंप्रैषमाह
प्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिरुपसादयस्रुचःसंमृड्ढिपत्नीं संनह्याज्येनोदेहीत्याहरंत्येताःप्रोक्षणीरभिपूर्यदक्षिणेनाध्वर्युंताःस्फ्यउपनिनीयस्फ्य
स्यवर्त्मन्त्सादयत्यथोत्करेस्फ्यंनिहंतियामाहृदामनमायश्चवाचायाब्रह्मणाकर्मणाद्वेष्टिदेवाः॥ यःश्चुनेनहृदयेनेस्मतावतस्येद्वज्रेणशिरश्छिनद्मीतिहस्तौ
प्रक्षाल्यस्फ्यंचप्रक्षाल्यस्रुपसादयेत्यतदिध्माबर्हिर्दक्षिणमिध्ममुत्तरंबर्हिः॥ ११॥ अथैताःस्रुचःसमादत्तेदक्षिणेनस्रुवंजुहूपभृतोमध्येनध्रुवांप्राशित्रह
रणंवेदपरिवामननीतिगार्हपत्येप्रतितपतिप्रत्युष्टंरक्षःप्रत्युष्टाअरातयोग्नेर्वस्तेजिष्ठेनतेजसानिष्टपामीत्यथस्रुवंसंमार्ष्टिगौश्चमानिर्मृक्षंवाजिनंत्वा
सपत्नसाहंसंमार्ज्मीतित्रिरग्रंतरतस्त्रिर्बाह्यतस्त्रिरंवमूलेर्दंडं संमृज्याद्भिःसंस्पृश्यप्रतितप्योत्तरयज्ञत्यथजुहूंसंमार्ष्टिवाचंप्राणंमानिर्मृक्षंवाजिनींत्वासप
त्नसाहींसंमार्ज्मीतितथैवसंमृज्याद्भिःसंस्पृश्यप्रतितप्योत्तरयज्ञत्यथोपभृतंसंमार्ष्टिचक्षुःश्रोत्रंमानिर्मृक्षंवाजिनींत्वासपत्नसाहींसंमार्ज्मीतितथैवसं
मृज्याद्भिःसंस्पृश्यप्रतितप्योत्तरयज्ञत्यथध्रुवांसंमार्ष्टिप्रजांयोनिंमा॰मार्ज्मीतितथैवसमृज्याद्भिःसंस्पृश्यप्रतितप्योत्तरयज्ञत्यथप्राशित्रहरणंसंमार्ष्टिरूपं
वर्णंपशूनांमानिर्मृक्षंवाजिनंत्वासपत्नसाहिंसंमार्ज्मीतितथैवसमृज्याद्भिःसंस्पृश्यप्रतितप्योत्तरयज्ञत्यथैतानिस्रुक्संमार्जनान्यद्भिःसंस्पृश्यगार्हपत्येनुप्रह
रतिदिवःशिल्पमवततंपृथिव्याःककुभिःश्रितं॥ तेनवयंसहस्रवल्शेनसपत्नंनाशयामसिस्वाहेत्यथाग्रेणोत्करंतृणानिसंस्तीर्यतेषुस्रुचःसादयित्वाथैतां
पत्नीमंतरेणचात्वालोत्करौप्रपाद्यजघनेनदक्षिणेनगार्हपत्यमुदीचीमुपवेशयत्योक्त्रेणसंनह्यत्याशासानासौमनसंप्रजांसौभाग्यंतनूं॥ अग्नेरनुव्रताभूत्वासंनह्येसुकृ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ तायकमित्यर्थेनांतिरःपवित्रमप आचामयति पयस्वतीरोषधयः पयस्वद्वीरुधां पयः॥ अपां पयसो यत्पयस्तेन मामिंद्र संसृजेत्यर्थेनां गार्हपत्ये समिधमाधा
६ पयत्यग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे राध्यतां स्वाहेति वायो व्रतपत आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतं च॰ स्वाहेत्यथ जघनेन गार्हपत्यमुपसीदति सुप्रजस
सस्त्वा वयं स्याम सपत्नी रुपसेदिम॥ अग्ने सपत्नदंभनमदब्धासो अदाभ्यं॥ इंद्राणीवाविधवा भूयासमदितिरिव सुपुत्रा॥ अस्थूरि त्वा गार्हपत्योपनिषदे सुप्रजास्त्वा
य॥ मम पुत्राः शत्रुहणोथो मे दुहिता विराट्॥ उताहमस्मि संजया पत्युर्मे श्लोक उत्तम इत्यथोपविश्य यजमानस्यूनातिरिक्तं धीयानाइत्यर्थेनां गार्हपत्यमीक्षयत्यग्ने गृ
पतेरुपमा ह्वयस्व देवानां पत्नी र पमाह्वय ध्वं पत्नि पत्न्येषते लोकोनमस्ते अस्तु मामाहिंसीरित्यर्थेनामाज्यमवेक्षयति महीनां पयोस्योषधीनां रसोदब्धेन
त्वा चक्षुषावेक्षे सुप्रजास्त्वायेत्यर्थेनत गार्हपत्ये धिश्रयति तेजोसीति समिधमुपयत्य प्राङुद्रवति तेजोनु प्रेहीत्यर्थेन दाहवनीये धिश्रयत्यग्निस्ते तेजो मा विने
दित्यग्रेणाः समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधात्यर्थेन दग्रेण प्रोक्षणीः पर्यान्हत्य दक्षिणार्धे वेद्यै निधाय यजमानमाज्यमवेक्षयति निमील्यावेक्षस्वेति ब्रह्मा
णमर्थेन यथाहृतं प्रतिपर्याहृत्योत्तरार्धे वेद्यै निधायाध्वर्युरवेक्षते ग्नेर्जिह्वासि सुभूर्देवानां धाम्ने धाम्ने देवेभ्यो यजुषे यजुषे भवेत्यर्थेन दुदीचीनाग्राभ्यां पवित्रा
भ्यां पुनराहारं त्रिरुत्पुनाति शुक्रमसि ज्योतिरसि तेजोसीत्यथ प्रोक्षणीरुत्पुनाति देवो वः सविता उत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पच्छः प्रोक्षणी
षु पवित्रे अवधायाद्दत्ते दक्षिणेन स्रुवं सव्येन जुहूं वेदं प्रतिष्ठाप्य तस्यां गृण्हाति शुक्रं त्वा शुक्रायां धाम्ने धाम्ने देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृण्हामीत्यंतेन यजुषा चतुर्गृ ६
हीतं गृहीत्वा संमृश्यो लय उच्छ्रयत्य था उपभृति गृण्हाति ज्योतिस्त्वा ज्योतिषि धाम्ने धाम्ने देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृण्हामीत्येतेन यजुषाष्टगृहीतं गृहीत्वा भूयसो ग्रहान

गृण्हानः कनीय आज्यं गृण्हीते तथैव संमृश्योल्लयच्छ्रयत्यथ ध्रुवायां गृण्हीते अर्चिस्त्वार्चिषि धाम्ने धाम्ने देवेभ्यो यजुषे यजुषे गृण्हामीत्येतेन यजुषा चतु
र्गृहीतं गृहीत्वाभिपूर्यं तथैव संमृश्योल्लयच्छ्रयति॥ १२॥ अथैतामाज्यस्थालीं सस्फ्यां जघनेन वेद्यै निधाय प्रोक्षणीरुत्संहृत्य यन्नुपोनिष्ठ्याप्यो देवीरग्रे
पु॰ नर्यंइत्यद्भिरवाप्यः प्रोक्षति प्रोक्षिताः स्थ प्रोक्षितास्थेति त्रिरिध्मं विस्रस्य प्रोक्षति कृष्णोस्याखरेष्ठोग्नये त्वा स्वाहेति वेदिं प्रोक्षति वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहे
ति बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरसि स्रुग्भ्यस्त्वा स्वाहेत्याहरत्येतत बर्हिरंतरेण पूर्णो नाश्वाहवनीयं चतरं तर्वेदि पुरोग्रंथ्यामाधं प्रोक्षति दिवे त्वेत्यग्राण्यंतरिक्षाय त्वे
ति मध्यानि पृथिव्यै त्वेति मूलान्यथ ततः सह स्रुचा पुरस्तान्प्रत्यंचं ग्रंथिं प्रत्युक्षत्यति शिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयति दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरायै श्रोणेः स्वधा पितृभ्य
ऊर्ग्भव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेत्यद्भ्यः प्रोक्षणीधानं बर्हिर्विस्रस्य पुरस्तात्प्रस्तरं गृण्हाति विष्णोस्तूपोसीति तस्मिन्पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणा
पानौ दधामीति यातृभ्मीवातं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा प्रयच्छत्यथैतां निर्हिंसन्नहन्त्यायातयति दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरादंसादथ दक्षिणेन वेद्यंतं बर्हिर्मुष्टिं
स्तृणाति देवबर्हिरूर्णम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं देवेभ्य इति तां बहुलां पुरस्तात्प्रतीचीं त्रिवृतमनतिदृश्नं स्तृणात्यथ प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य परिधीन्प
रिदधाति गंधर्वोसि विश्वावसुर्विश्वस्माद्दीषतो यजमानस्य परिधिरिड ईडित इति मध्यममिंद्रस्य बाहुरसि दक्षिणो यजमानस्य परिधिरिड ईडित इति दक्षिणं मि
त्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तां ध्रुवेण धर्मणा यजमानस्य परिधिरिड ईडित इत्युत्तरमथ सूर्येण पुरस्तादुपदधाति सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पातु कस्याश्चिदभिशा
स्त्या इत्यूर्ध्वे समिधावादधाति वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमंतं समिधीमह्यग्ने बृहंतमध्वर इति दक्षिणां तस्मीमुत्तरामभ्याधायानर्वेद्युदीचीनाग्र विधृती तिरश्चीमा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ दयति विज्ञोर्यन्ते रुद्र इति विधृत्योः प्रस्तरं वसूनां रुद्राणामादित्यानां सदसि सीदेति प्रस्तरे जुहूं जुहूरसि घृताची नाम्ना प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीदेत्यु
७ त्तरामुपभृतमुपभृदसि घृताचीना॰ मेत्युत्तरां ध्रुवां ध्रुवासि घृताची॰ सीदेत्यथ स्रुचः संनाभिमृशत्येता असदन्नृतस्य लोके ता विष्णो पाहि पाहि य
ज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्यथ विष्णू निरुद्धेष्मवानि धामानि रुद्रप्रजापत्यानीत्याज्यान्यभिमंत्रयते ॥३३॥ अथादत्ते दक्षिणेनाज्यस्थालीं संस्फ
वांसव्येन पात्रीं वेदमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुदुत्य जघनेन गार्हपत्यमुपविश्य पात्र्यां द्वेधा पस्तृणीते स्योनं ते सदनं करोमि घृतस्य धारया सुशे
वं कल्पयामि तस्मिन्त्सीदामृते प्रतितिष्ठ व्रीहीणां मेध सुमनस्यमान इत्यथ धृष्टिमादाय दक्षिणस्य पुरोडाशस्यांगारानपोहतीदमहं सेनाया अभीत्वर्यै मुख
मपोहामीत्यथैनं विदर्शयति सूर्यज्योतिर्विभाहि महत इंद्रियायेति तं वेदेन विरजसं कृत्वाभिघारयत्याप्यायतां घृतयोनिरग्निर्हव्यानुमन्यतां ॥ मंक्ष त्वचमंस्व
मुरुपं त्वा वसुविदं पशूनां तेजसाग्नये जुष्टमभिघारयामीति यद्द्वत्यो वा भवत्यथैनमुद्वासयति शृतऽस्त्रा तिजनितामतीनामित्याज्येन संतर्पयत्यार्द्रः प्रथ
स्नुर्भुवनस्य गोपा इत्युपरिष्टादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टस्तमं स्वेत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशमुद्वासयत्यथ शृतमथ दध्यथ सांनाय्ये अलंक
रोति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टो देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे ॥ आत्मन्वान्त्सोम घृतवान्हि भूत्वा देवान्गच्छ स्वर्विंद यजमानाय मह्यमिति प्रत्यक्कपालान्मु ७
द्वासयतीरा भूतिः पृथिव्ये रसो मोत्क्रमीदिति संख्यायोद्वासयति यजमानस्य गोपीथायेति ब्राह्मणमथैनं स्रुवमाज्यस्य पूरयित्वांतरेण पुरोडाशावव
दधात्यथैनानि संपरिगृह्यांतर्वेद्यासादयति भूर्भुवः स्वरित्येताभिर्व्याहृतिभिर्मध्यतः पुरोडाशावासादयति दक्षिणतः शृतमुत्तरतो दध्यथैनं स्रुवमग्रेण स्रुचः

पर्याहृत्य दक्षिणेन जुहूं प्रस्तरे सादयति स्योनो मे सीद सुषदः पृथिव्यां प्रथयि प्रजया पशुभिः स्वर्गे लोके दिवि सीद पृथिव्यामंतरिक्ष उत्तरो भूयासम धार
मत्स्रपत्ना इत्यथैनं यथाहृतं पर्याहृत्य ध्रुवायामवदधात्युषभोसि शाक्वरो घृताचीनां सूनुः प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीदेति ॥ ३४ ॥ अथेध्मात्समिधमाद
दान आहाग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यथ यत्र होतुरभिजानाति प्रयो वाजा अभिद्यव इति तत्स्थमामभ्यादधाति प्रणवे प्रणवे भ्यादधात्यथ यत्र होतुरभि
जानाति समिध्यो अग्न आहुतेति तदंततोभ्यादधाति परिममिधं शिनष्ट्यथ यत्र होतुरभिजानात्याजुहोता दुवस्यतेति तदेतेन वेदेन त्रिराहवनीयमुपवाज
यत्यनूक्तासु सामिधेनीषु ध्रुवाज्यात्स्रुवेणोपहत्य वेदेनोपयम्य प्राजापत्यं तिर्यंचमाघारमाघारयति प्रजापतये स्वाहेति मनसाथ संप्रेष्यमाहाग्नीदग्नीं
स्त्रिस्त्रिः संमृड्ढीत्यथैष आग्नीध्र उद्ध्मसंनहनानि स्फ्यं चोपसंगृह्य परिधीन्त्संमार्ष्टि त्रिर्मध्यमं त्रिर्दक्षिणार्धं त्रिरुत्तरार्धं त्रिराहवनीयमुपवाजयत्यग्ने वाज
जिद्वाजं त्वाग्ने सरिष्यंतं वाजं जेष्यंतं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यायै संमार्ज्म्यग्निमंनादमंनाद्यायेत्यथाग्रेण जुहूपभृतौ प्रांचमंजलिं करोति भुवनमसि विप्रथ
स्वाग्ने यष्टरिदं नम इत्यादत्ते दक्षिणेन जुहूं जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्यायाइति सव्येनोपभृतमुपभृदेहि देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इति मध्येनात्या
क्रामं जपत्यग्ने विष्णू मा वामवक्रमिषं विजिहाथां मा मा संताप्तं लोकं मे लोककृतौ कृणुतमिति स्थानं कल्पयते विष्णोः स्थानमसीत्यन्वारब्धे यजमाने मध्यमं परि
धिं संस्पृश्य दक्षिणमाघारमाघारयति संततं प्रांचमव्यवच्छिंदन्नित इंद्रो अकृणोद्वीर्याणि समारभ्योर्ध्वो अध्वरो दिविस्पृगमह्रुतो यज्ञो यज्ञपतेरिंद्रावान्त्स्वाहेति बृहद्भा
इति स्रुचमुत्कृष्याथ मां स्पर्शयन्त्सुचावुद्गृह्याक्रामं जपति पाहि माग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेति जुह्वा ध्रुवां समनक्ति मखस्य शिरोसि संज्योतिषा ज्यो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ तिरंकामिति त्रिरप्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्रवरं वृणीते उत्करे ध्मसंनहनानि स्यस्य उपसंगृह्य प्रस्थमाग्नीध्रानुप्रश्लिष्यत्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौ
८ षडित्यग्निर्देवो होता देवान्यक्षद्विद्वां श्चिकित्वान्मनुष्वद्भरतवदमुवदब्रह्मण्वदेहवक्षद्ब्रह्मणा अस्य यज्ञस्य प्राविता र इत्यसौ मानुष इति होतुर्नाम गृह्णात्युपोत्था
य होता विमुंच तिविमुक्तोऽध्वर्युरन्वक्षिप्ताति प्रसवमाकांक्षन्नास्ते ॥ १५ ॥ अथ यत्र होतुरभिजानाति धृतवतीमध्वर्यो स्रुचमास्यस्वेति तज्जुहूपभृता वादायात्याक्र
म्याश्राव्याह समिधो यजेति वषट्कृते जुहोति यजयजेत्ति चतुर्थं प्रस्यन्नर्धमौपभृतस्याज्यस्य जुह्वां समानयते पंचप्रजाया निष्ठादङ्‌ त्याक्रम्य संस्रावेणानुपूर्व्यं
हवींष्यभिघारयति ध्रुवामेवाग्रे अथ दक्षिणं पुरोडाशमथ ध्रुवामथोत्तरं पुरोडाशमथ शृतमथ दध्युपभृतमंततोऽथ चतुर आज्यस्य गृह्णान आहाग्नयेऽनुब्रूहीत्य
त्याक्रम्याश्राव्याहाग्निं यजेति वषट्कृते उत्तरार्धपूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रबाहुक्जुहोत्यथ चतुर उपाज्यस्य गृह्णान आह सोमायानुब्रूहीत्यत्याक्रम्याश्राव्याह सोमं य
जेति वषट्कृते दक्षिणार्धपूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रबाहुग्जुहोत्यथोपस्तीर्य दक्षिणस्य पुरोडाशस्य पूर्वार्धादवद्यन्नाहाग्नयेऽनुब्रूहीत्यथैनमुपतिष्ठते मा भेर्मा संविक्था
मात्वा हिंसिषं मा ते तेजोऽपक्रमीदित्यथैनमभिमृशति भरतमुद्धरेमनुषिंचावदानानि ते प्रत्यवदास्यामि नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति पूर्वार्धादवदायापरार्धाद
वद्यत्यभिघारयति प्रत्यनक्ति यदवदानानि तेऽवद्यन्विलोमाकार्षमात्मनः ॥ आज्येन प्रत्यनज्म्येनत्तेन आप्यायतां पुनरित्यत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निं यजेति वषट्कृते ८
जुहोत्यथ चतुर आज्यस्य गृह्णान आह प्रजापतय इत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याह प्रजापतिमित्युपांशु यजेत्युच्चैर्वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्योत्तरस्य
पुरोडाशस्यापरार्धादवद्यन्नाहाग्नीषोमाभ्यामिति पौर्णमास्यामिंद्राय वैमृधायेति चेंद्राग्निभ्यामित्यमावास्यायामसंनयत इंद्रायेति संनयतो महेंद्रायेति वा यदि म

हेंद्रयाजी भवति ॥ १६ ॥ समानत्र उपस्तान: समानो भिमर्शनो परार्धादवदाय पूर्वार्धादवद्यत्यभिघारयति समानः प्रत्यंजनो त्याक्रम्याश्राव्याहाग्नीषोमौ य
जेति वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य द्विः पुरोडाशस्यावद्यति द्विः शृतस्य द्विर्दध्नोऽभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याहेंद्रं यजेति महेंद्रमिति वा यदि महेंद्र
याजी भवति वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य दक्षिणस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवद्यन्नाहाग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहीति सकृद्दक्षिणस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धा
दवद्यति सकृद्ध्रुवायाः सकृदुत्तरस्य पुरोडाशस्य सकृच्छृतस्य सकृद्दध्नो द्विरभिघारयति न प्रत्यनक्त्यथ वत्तस्विष्टकृति स्रुवेण पार्वणौ होमौ जुहोत्यु
पभं वाजिनं वयं पूर्णमासं यजामहे ॥ स नो दोहतां सुवीर्यं रायस्पोषं सहस्रिणं प्राणाय सुराधसे पूर्णमासाय स्वाहेति पौर्णमास्याममावास्या
ममावास्या सुभगा सुशेवा धेनुरिव भूय आप्यायमाना ॥ सा नो दोहतां सुवीर्यं रायस्पोषं सहस्रिणमपानाय सुराधसे अमावास्यायै स्वाहेत्यमा
वास्यायामत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निं स्विष्टकृतं यजेति वषट्कृते उत्तरार्धपूर्वार्धे निहाय पूर्वा आहुती जुहोत्यत्रैतन्मेक्षणमाहवनीयेऽनुप्रहरत्यथै
नं संस्रावेणाभिजुहोत्यथादङ्‌ त्याक्रम्य जुह्वामप आनीय संक्षालनमंतः परिधि निनयति वैश्वानरे हविरिदं जुहोमि साहस्रमुत्सं शतधारमेतं ॥
स नः पितरं पितामहं प्रपितामहं सुवर्गे लोके गलत्तु पिन्वमानं स्वधा नम इति निर्णिज्य स्रुचं निष्टप्याद्भिः पूरयित्वा बहिः परिधि निनयती मं समु
द्रं शतधारमुत्सं व्यच्यमानं भुवनस्य मध्ये ॥ घृतं दुहानामदितिं जनायाग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्नित्यत्रैतदौपभृतमाज्यं सर्वत्र एव जुह्वां समा
नयते यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्राशित्रमवद्यति दक्षिणस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धाद्यवमात्रमज्यायो यवमात्राद्व्याधात्कृत्यतामिदं ॥ मा रूरुपाम य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ जस्य भूद्दं स्विष्टकृतमिदं हविरित्यथैनत्स्कन्दं डेनाभिघार्य जघनेन प्रणीताः सादयित्वाद्भिः स्कन्दं डं संस्पृश्यावदधाति ॥ १७ ॥ अथ वेदं संवाचम
९ संवेडोपहवनं याचति तदन्तर्वेदि निधाय तस्मिन्नुपस्तीर्य दक्षिणस्य पुरोडाशस्य दक्षिणार्धात्प्ररुज्यावदधाति मनुना दृष्टां घृतपदीं मित्रावरुणसमीरिताम् ॥
दक्षिणार्धादसंभिंदन्नवद्याम्येकतोमुखामिति द्वितीयमवदानानि संभिद्यावदधात्यथ दक्षिणस्यैव पुरोडाशस्य पूर्वार्धात्त्र्यंगुलं वा चतुरंगुलं वाऽन्येन सुसं
तप्तं संतपथ्याग्रेण ध्रुवायां यजमानभागं निदधाति द्विर्ध्रुवायामवद्यति द्विरुत्तरस्य पुरोडाशस्य द्विः शृतस्य द्विर्दध्नोऽभिघारयत्यथ होतुर्द्विरंगुलावनक्ति जि
घ्रेण भक्षयित्वा चतुरवत्तं इडामवद्यत्युपस्तृणाति द्विरादधात्यभिघारयति समन्वारभंतेऽध्वर्युश्च यजमानश्च ब्रह्मा चाग्नीध्रश्चाथ यत्र होतुरभिजाना
ति दैव्या अध्वर्यव उपहूता उपहूता मनुष्या इति तद्दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोत्यथ यत्र होतुरभिजानात्युपहूतोऽयं यजमान इति तर्हि यज
मानो होतारमीक्षमाणो वाचंयमन साध्यायेदित्युपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तमुपस्तृणात्यादधात्यभिघारयत्युपस्तृणात्यादधात्यभि
घारयति प्राश्नंति मार्जयंतेऽथाह ब्रह्मणे प्राशित्रं परिहरति परिप्राशित्रं हरत्यन्वर्षानुवेदेन ब्रह्मभागमथान्वाहार्यं याचत्युद्वासयत्येतद्धविरुच्छिष्टं ॥
॥ १८ ॥ अथ संप्रैषमाह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्सकृत्सकृत्संमृड्ढीति प्रसूतोऽग्नेनां समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधात्यथै
ष आग्नीध्रः स्फ्यं वेध्मसंनहनैः परिधीन्संमार्ष्टि मध्यमं सकृद्दक्षिणार्ध्यं सकृदुत्तरार्ध्यं सकृदाहवनीयमुपवाजयत्यग्ने वाजजिद्वाजं त्वाग्ने सस्रवां ९
सं वाजं जिगिवांसं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यायै संमार्ज्म्यग्निमन्नादमन्नाद्यायेत्यथैतानीध्मसंनहनान्यद्भिः संस्पृश्याहवनीयेऽनुप्रहरति या भूताना

मधिपतिः रुद्रस्तंतिचरो वृषा ॥ पशूनस्माकं माहिंसीरेतदस्तु हुतं तव स्वाहेत्यथ जुहूपभृतावादायात्याक्रम्याश्राव्याह देवान्यजेति वषट्कृते जुहो
ति यज यज्ञेति त्रीन्प्रतीचोऽनुयाजान्यजति प्राचां तत्संभिनत्त्यथादङ्त्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा वाजवतीभ्यां स्रुचौ व्यूहति वाजस्य
मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीदिति दक्षिणेन जुहूमुद्गृह्णात्यथा सपत्नां इन्द्रो मे निग्राभेणाधरां अकरिति सव्येनोपभृतं निगृह्णात्युद्ग्राभं च निग्रा
भं च ब्रह्म देवा अवीवृधन्निति प्राचीं जुहूं प्रहरत्यथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यतामिति प्रतीचीमुपभृतं प्रत्यूहति प्राच्याः परिधीननक्ति वसु
भ्यस्त्वेति मध्यमं रुद्रेभ्यस्त्वेति दक्षिणमादित्येभ्यस्त्वेत्युत्तरमथोपभृतमद्भिः संस्पृश्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा स्रुक्षु प्रस्तरमनक्त्यक्तं रिहा
णा इति जुह्वामग्राणि वियन्तु वय इत्युपभृति मध्यानि प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमिति ध्रुवायां मूलान्यथ प्रस्तरात्तृणं प्रच्छिद्य जुह्वामवदधात्यथाश्राव
यत्याश्रावयास्तु श्रौषडिषितो दैव्या होतारो भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहीति तमुपरीव प्राञ्चं प्रहरति नात्यग्रं प्रहरति न पुरस्ता
त्प्रत्यस्यति न प्रतिशृणाति न विष्वञ्चं वियौत्यूर्ध्वमुद्यौत्याप्यायन्तामाप ओषधयो मरुतां पृषतयः स्थ दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्यथाग्नीध्रमीक्षतेऽग्नीदि
ति तमाहाग्नीध्रः संवदस्वेत्यगानग्नीदित्याहाध्वर्युरगन्नित्याहाग्नीध्रः श्रावयेत्याहाध्वर्युः श्रौषडित्याहाग्नीध्र इदं ब्रूहीत्याहाध्वर्युरनुप्रहरेत्याहाग्नी
ध्रोऽनुप्रहरति स्वगा दैव्या होतृभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः शंयोर्ब्रूहीत्यथोपाश्रायाहवनीयमुपतिष्ठत आयुष्पा अग्नेस्यायुर्मे पाहि चक्षुष्पा अग्नेसि चक्षुर्मे
पाहीत्यथैमामभिमन्त्रयते ध्रुवासीति मध्यमं परिधिमनुप्रहरति यं परिधिं पर्यधत्था अग्ने देव पणिभिर्वीयमाणः ॥ तेन एतमनु जोषं भरामि नेदेष त्वदपचेत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० यातादित्यथेतरावुपसमस्यति यज्ञस्य पाथउपसमितमित्यथैनान्तः स्रावेणाभिजुहोति जुह्वामुपभृतः संयस्रावयति सः स्रावभागा स्थेषा बृहन्तः
१० प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदश्च देवा इमां वाचमभि विश्वे गृणंत आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वं स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुदुत्य धुरि स्कंधौ विमुञ्चत्य
ग्ने वाममन्नं गृहस्य सदसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनी सुम्ने मा धत्तं धुरि धुर्यौ पातमिति यद्युवैनानो भवत्युत्करएवैनं स्कंध्यं विमुंचत्येतेनैव मंत्रेण॥
॥१९॥ अथादत्ते दक्षिणेनाज्यस्थालीं स्रुक्सवाः स्रुव्येन जुहूः होत्रे वेदं प्रदायप्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यंचावादन्तो दक्षिणेनाध्वर्युर्गार्हपत्यं परिक्रामत्यु
त्तरेण होता तौ जघनेन गार्हपत्यं पश्चात्प्रांचावुपविशतो दक्षिणएवाध्वर्युरुत्तरतो होताथाध्वर्युर्वेदमुपभृतं कृत्वाथ चतुर आज्यस्य गृण्हान आह सोमा
यत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याह सोममित्युपांशु यजेत्युच्चैर्वषट्कृते जुहोत्यथ चतुर आज्यस्य गृण्हान आह त्वष्ट्र इत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याह
त्वष्टारमित्युपांशु यजेत्युच्चैर्वषट्कृते जुहोत्यथ चतुर आज्यस्य गृण्हान आह देवानां पत्नीभ्य इत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याह देवानां पत्नीरित्युपां
शु यजेत्युच्चैर्वषट्कृते परिश्रितं देवानां पत्नीर्यजत्यथ चतुर एवाज्यस्य गृण्हान आहाग्नये गृहपतय इत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याहाग्निं गृहपतिमित्यु
पांशु यजेत्युच्चैर्वषट्कृते उत्तरार्धपूर्वार्धे तिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यथाग्रेण होतारमुपावर्त्य होतुर्द्विरंगुलोवनेनि जिघ्रेण भक्षयित्वा चतुर्हस्तेडां संपादय १०
त्याज्यस्यैव समन्वारभते ध्वर्युश्चैव पत्नी चोपहूतायामिडायामामर्शन्धा आद धातिषडवत्तं प्राश्नीतो मार्जयेतेथ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वापसलैः पर्यावृत्या
न्वाहार्यपचने प्रायश्चित्तं जुहोत्युलूखले मुसले यच्च शूर्प आशिश्लेष दृषदि यत्कपाले॥ अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि विश्वेदेवा हविरिदं जुषन्तां यज्ञेया

विप्रुषः संतिबर्हिष्यग्नेस्ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहुता जुहोमि स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा न्वाहार्यपचन एवेध्मप्रव्रश्चनान्यभ्याधाय फलीकरणानीप्यफली
करणहोमं जुहोत्यग्नेरध्याये ज्ञानतनो पाहिमा द्य दिवः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्मन्यै पाहि दुश्चरितादविषं नः पितुं कृणु सुषदा योनिः स्वाहेत्यथैतेनै
वयथेतमेत्य होत्रे वेदं प्रदाय पत्न्यै विष्यति इमं विष्यामि वरुणस्य पाशं यमबध्नीत सविता सुकेतः॥ धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सह पत्या करोमी
त्यथास्यै योक्त्रमंजलावाधायोदपात्रमानयति समायुषा सं प्रजया समग्ने वर्चसा पुनः॥ संपत्नी पत्याहं गच्छे समात्मा तनुवा ममेत्यथ मुखं विमृष्टे यदस्यु
ते सरस्वति गोष्वश्वेषु यन्मधु। तेन मे वाजिनीवति मुखमङ्धि सरस्वतीत्यपो निनयत्यवभृथस्यैवरूपं कृत्वोत्तिष्ठतीति ब्राह्मणं॥२०॥ अथैनां तथैव तिरःप
वित्रमप आनामयति पयस्वतीरो० सजेत्यथैनां गार्हपत्ये समिध आधापयत्यग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मेराधि स्वाहेत्यथ यथाप्रपन्नं निष्क्राम
त्यथ प्राङेत्य ध्रुवामाप्याययत्याप्यायतां ध्रुवा घृतेन यज्ञं यज्ञं प्रति देवयद्भ्यः॥ सूर्याया ऊधोदित्या उपस्थ उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन्नित्यथाज्यस्थाल्याः
स्रुवेणोपघातं प्रायश्चित्तं जुहोत्याश्रावितमत्याश्रावितं वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे॥ अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनं यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्स्वाहा
हुतादोऽहुतं देवान्स्वाहेत्यथ यज्ञस्य समृद्धीर्जुहोतीष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा दौराध्यै स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः
स्वाहा ऋध्यै स्वाहा समृध्यै स्वाहा सर्वसमृध्यै स्वाहा भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेमं मे वरुण तत्त्वायामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वम
ग्ने अयास्य यासन्मनसा हितः॥ अयासन्हव्यमूहिषे या नो धेहि भेषजं स्वाहा॥ अयाश्चाग्नेरस्यनभिशस्तीश्च सत्यमित्त्वमया असि॥ अयसा मनसा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

धृतोयमाहव्यम् दिवियानोधेह्निभेषजं स्वाहा॥ यदस्मिन्कर्मण्यंतरगामंत्रः कर्मस्तोवा॥ अनयाहुत्यातच्छमयामिसर्वंतृप्यंतुदेवा अव
संतांघृतेनस्वाहा॥ यदस्यकर्मणोत्यरीरिचंयद्वान्यूनमिहाकरं॥ अग्निष्टत्स्विष्टकृद्विद्वान्सर्वं स्विष्टं सुहुतंकरोतुमे॥ अग्नयेस्विष्टकृतेसुहुत
हुतआहुतीनांकामानां समर्धयित्रेस्वाहा॥ प्रजापतेनत्वदेतान्यन्योविश्वाजातानिपरिताबभूव॥ यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोअस्तुवयं स्यामपतयो
रयीणां स्वाहेत्यथबर्हिषोधातूनां संप्रलुप्यध्रुवायां समनक्तिसमंक्तांबर्हिर्हविषाघृतेनसमादित्यैर्वसुभिः संमरुद्भिः॥ समिंद्रेणविश्वेभिर्देवेभि
रंक्तां॥ मित्यग्रेणाहवनीयेनुप्रहरतिदिव्यंनभोगच्छतुयत्स्वाहेत्यथोपोत्थायदक्षिणेनपदावेदिमवक्रम्यध्रुवयासमिष्टयजूंषिजुहोति देवागातुविदोगातुंवित्वा
गातुमितमनसस्पतइमंनोदेवदेवेषुयज्ञं स्वाहावाचिस्वाहावातेधाः स्वाहेत्युदृहतिस्रुवंनिनयतिप्रणीताउपोत्थाययजमानोदक्षिणेनपदाविष्णुक्रमान्
क्रमतेसंतिष्ठतआमावास्यंवापौर्णमासंवाहविर्हविः॥ २१॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेप्रथमः प्रश्नः॥ १॥ ॥अथांपव्याहरणंविज्ञायतेकृत्वा
दीक्षतुकामंकामयीतयज्ञांगादीयज्ञांगकाममितिप्राक्कूलान्दर्भान्स्तंस्तीर्यतेषुप्राङ्मुखोयजमानउपविश्यजपतियाः पुरस्तात्प्रस्रवन्त्युपरिष्टा
त्सर्वतश्चयाः॥ ताभीरश्मिपवित्राभिः श्रद्धांयज्ञमारभे॥ देवागातुविदोगातुंयज्ञायविंदत॥ मनसस्पतिनादेवेनवाताद्यज्ञः प्रयुज्यतामितिश्रद्धामाह्वयति
श्रद्धएहिसत्येनत्वाह्वयामीत्याकूत्यावेदनंकरोत्याकूत्यैत्वाकामायत्वासमृधेत्वा॥ पुरोदधेअमृतत्वायजीवसे॥ आकूतिमस्यावसेकाममस्यसमृध्यै
इंद्रस्ययुंजतेधियः॥ आकूतिंदेवींमनसः पुरोदधेयज्ञस्यमातासुहवामेअस्तु॥ यदिच्छामिमनसासकामोविदेयमेनद्धृदयेनिविष्टमितिमनसात्रिः सं

कल्पयतेत्रिरुच्चैः सर्वकामोग्नीनाधास्यइत्यग्न्याधेयेस्वर्गकामोदर्शपूर्णमासाभ्यांयक्ष्यइतिदर्शपूर्णमासयोः स्वर्गकामश्चातुर्मास्यैर्यक्ष्यइतिचातुर्मा
स्येषुस्वर्गकामः पशुनायक्ष्यइतिपशुबंधेस्वर्गकामः सोमेनयक्ष्यइतिसोमेस्वर्गकामोग्निंचेष्यइत्यग्निचयनेहीनैर्हर्गणैर्वायथाकामोयत्कामोवायजते
तन्मेकल्प्यतांतन्मेसमृध्यतांतन्मेसंपद्यतांकामइत्यथर्त्विजांप्रतिवचनंतत्तेकल्प्यतांतत्तेसमृध्यतांतत्तेसंपद्यतांकामइत्योंतथेतिप्रतिवचनं॥ १॥ अथ
र्त्विजोदेवयजनंयाचतेध्वर्योदेवयजनंमेदेहीत्यध्वर्युमादित्योदेवोदेवोध्वर्युः सतेदेवयजनंददात्वित्योंतथेतिप्रतिवचनंब्रह्मन्देवयजनंमेदेहीतिब्रह्माणं
चंद्रमादेवोदेवोब्रह्मासतेदेवयजनंददात्वित्योंतथेतिप्रतिवचनंहोतर्देवयजनंमेदेहीतिहोतारमग्निर्देवोदेवोहोतासतेदेवयजनंददात्वित्योंतथेतिप्रतिव
चनमुद्गातर्देवयजनंमेदेहीत्युद्गातारंपर्जन्योदेवोदेवउद्गातासतेदेवयजनंददात्वित्योंतथेतिप्रतिवचनंसदस्यदेवयजनंमेदेहीतिसदस्यमाकाशोदेवोदेवःस
दस्यः सतेदेवयजनंददात्वित्योंतथेतिप्रतिवचनंहोत्रकादेवयजनंमेदत्तेतिहोत्रकानापोदेव्योदेव्याहोत्राशंसिन्यस्तास्तेदेवयजनंददात्वित्योंतथेतिप्रति
वचनंचमसाध्वर्यवोदेवयजनंमेदत्तेतिचमसाध्वर्यून्रश्मयोदेवादेव्याश्चमसाध्वर्यवस्तेतेदेवयजनंददत्वित्योंतथेतिप्रतिवचनमपिवान्देवयजनंया
चतआदितएवतार्थेस्नात्वादेत्याहतंवासः परिधायशुध्दोहेवशुचिः पूतोमेध्योविपाप्माब्रह्मचारीसहकारिप्रत्ययआचतुर्थात्कर्मणोभिसमासमाणोवेद
कर्माणिप्रयोजयेत्प्रागपवर्गाण्युदगपवर्गाणिवाप्राङ्मुखः प्रदक्षिणंयज्ञोपवीतीदैवानिकर्माणिकरोतिदक्षिणामुखःप्रसव्यंप्राचीनावीतीपित्र्याणि
तिष्ठन्नासीनः प्रह्वोवायथान्यायंछंदोगब्राह्मणंयथावेदक्षिणः पाणिरेवंदेवयजनंयथासव्यस्तथापितृयजनंयथापितृयजनंतथाश्मशानकरणंयथाश्मशा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ श्र॰ सू॰ नकरणं तथा भिन्नवर्णा। यथिष्टिपशुर्मो मेधादित्यवपुरोदकं देवयजनं यस्मादन्यत्पुरस्तात्समंतिकं देवयजनं नविंदेयुरुत्तरतो देवयजनमात्रमतिशिनष्टि
१२ ॥ २॥ अथर्त्विजां वरणं विज्ञायते ब्राह्मणा ऋत्विजो यो निर्गोत्रश्रुतवृत्तसंपन्ना अविगुणांगा अनवकीर्णिनो अत्र वि, गिनोनपरिरवाति क्रांतानांनी
सं चगानां त्यैजानाः ननूचानाहालेयवालेयपुत्रिकापुत्रपरसेत्रसहोटकानीनानुजावरद्विप्रवरान्नत्रिहाप्यांगिरसोध्वर्युर्वासिष्ठो ब्रह्मा वैश्वामि
त्रो होता यास्य उद्गाता कौषीतकः सदस्यो वसिष्ठा भृगवां गिरसो वा यो निर्वृत्तं विद्यात्प्रमाणमित्येकेतांश्चैवृणीताप्यापन्नांगानेव वृणीतांः कुन
खिन मध्वर्युमकिलासिनं ब्रह्माणमखंडं होतारमकराळमुद्गातारमशिपिविष्टं सदस्यं प्रतिप्रस्थातानेष्टोन्नेतध्वर्युपुरुषा ब्राह्मणाच्छंस्याग्नीध्रः
पोततिब्रह्मणो मैत्रावरुणोच्छावाकोग्रावस्तुदिति होतुः प्रस्तोता प्रतिहर्ता सुब्रह्मण्य इत्युद्गातुरभिगरोध्रुवगोपः सं स्त्रावइति सदस्यस्यस्वप्रधानाअस्व श्री
न्यै प्रधाना इत्येके दशायैकादशावा चमसाध्वर्यवो नैतंदक्षिणाभिः परिक्रीताभवंतीति विज्ञायते तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञकर्तारे कऋत्विक दर्शपूर्णमासयोश्चत्वा
र ऋत्विजोध्वर्युब्रह्माहोताग्नीध्र इति चातुर्मास्येषु प्रतिप्रस्थाता पंचमः पशुबंधे मैत्रावरुणः षष्ठः सर्वे सौम्ये ध्वरे तान्कर्मणः कर्मणो वृणीते केकमुपसंगृह्य
चोदयेदसाबहमाध्वर्यवेण लागच्छामि याजय त्वमाभवानिति ब्रह्मत्वे नहौत्रेणौद्गात्रेण सादस्येनेति न सदस्यो विद्यत इत्येके स्वेन कर्मणा होत्रकानु न होत्रकानि
त्येके तत्पुरुषा होत्रकाश्चमसाध्वर्यवश्चाध्वर्युर्वा ऋत्विजां प्रथमो युज्यते तेन स्तोमो योक्तव्य इति॥ ३॥ आदित्यो देवो दैव्योध्वर्युः स मेध्वर्युरध्वर्यो ध्वर्युं त्वा १२
वृण इत्यध्वर्युमादित्यो देवो दैव्योध्वर्युः स ते ध्वर्युस्तेनानुमतः कर्मैधाहं करिष्यामीत्योंतथेति प्रतिवचनं चंद्रमा देवो दैवो ब्रह्मा स मे ब्रह्मा ब्रह्मन्ब्रह्माणं त्वा वृण

इति ब्राह्मणं चंद्रमा देवो दैवो ब्रह्मा स ते ब्रह्मा तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्योंतथेति प्रतिवचनमग्निर्देवो दैवो होता स मे होता होतर्होतारं त्वा वृण इति
होतारमग्निर्देवो दैवो होता स ते होता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्योंतथेति प्रतिवचनं पर्जन्यो देवो दैव उद्गाता स म उद्गातोद्गातरुद्गातारं त्वा वृण इ
त्युद्गातारं पर्जन्यो देवो दैव उद्गाता स त उद्गाता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्योंतथेति प्रतिवचनमाकाशो देवो दैवः सदस्यः स मे सदस्यः सदस्यस
दस्यं त्वा वृण इति सदस्यमाकाशो देवो दैवः सदस्यः स ते सदस्यस्तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्योंतथेति प्रतिवचनमापो देव्यो दैव्या होत्राशंसिन्य
स्ता मे होत्राशंसिन्यो होत्राशंसिन्यो होत्रकान्वो वृण इति होत्रकानापो देव्यो दैव्या होत्राशंसिन्यस्ता स्ते होत्राशंसिन्यस्ताभिरनुमताः कर्मैव वयं क
रिष्याम इत्योंतथेति प्रतिवचनं रश्मयो देव्यो दैव्याश्चमसाध्वर्यवस्ते मे चमसाध्वर्यवश्चमसाध्वर्यवश्चमसाध्वर्यून्वो वृण। इति चमसाध्वर्यून् रश्मयो देवा
दैव्याश्चमसाध्वर्यवस्ते ते चमसाध्वर्यवस्तैरनुमताः कर्मैव वयं करिष्याम इत्योंतथेति प्रतिवचनं हुतो हुतो जपति महन्मे वोचो यशो मे वोचो भगो मे वोचो भर्गो
मे वोचस्तपो मे वोचस्तेजो मे वोचः कीर्तिं मे वोचो भुक्तिं मे वोचो विश्वं मे वोचः सर्वं मे वोचः सर्वकल्याणं मे वोचस्तन्मामवतु तन्माविशतु तन्मा जिन्वतु तेन भुक्षिषी
य इत्यथादद्वामतिसोमः सोमं मेत्योंतथेति प्रतिवचनं॥ ४॥ सिंहे मे मन्युर्व्याघ्रे मंतरामयो वृके मे क्षुच्छ्वमघ सिर्धन्व निमिषिपासा राजगृहे मे शनयाः श्मनिर्मितं
द्रिर्गर्दभे मे शिराः शल्यके मे द्रौ रश्वत्थे मे वेपथुः कूर्मे मंगरो गोबस्ते मे ऽपसर्या प्रियं मे मृत्युर्भ्रातृव्ये मे पाप्मा सपत्ने मे निरृतिर्दुष्कीर्तिर्मे गृध्रि परस्वतिमे समृद्धिः
खद्गे मे भार्त्तिर्गवये मे आंध्यं गोरे मे बाधिर्यमृक्षे मे शोकोगाधायां मे स्वदो जरायां मे हिमः कृष्णशकुनेमेभीरुता कशे मे पापगंधस्तृके मे स्वप्नशः क्रोके मेर्ष्या

बौ॰ क॰ सू॰ मर्कटे मे दुर्बुधिः कुलले मे मस्योलले मे प्रध्योष्टे मे तृष्णर्ये मे श्रमो व्यम आव्यं कोशे मे गंधः कुमार्यमिलंकारः सूकरे मे क्रुद्धः स्वदास्वुनि मे स्वप्नोजागरे मे दुःस्व
३२ प्नो विद्युति मे स्मयशो लोभायां मे क्रोदः शरभे मे पापालक्ष्मीः स्त्रीषु मे नृतमजासु मे कर्कशो वात्यमईस्याश्रृंद्रे मे स्तेयं वैश्ये मे कार्मकृत्यं राजन्यबंधुनि मे ज्ञानं नैषा
दे मे ब्रह्महत्या कलिंगे मे स्तवथुरुलले मे विलामत उद्रिणि मे वमनिः किंपुरुषे मे रोदो दूीपिनि मे निष्टपधस्ति नि मे किलासः शुनि मे दुरिप्रस्नावन्येषु मे म्लें छोविदें हेषु मे
शो पयो महावर्षेषु मे ग्लोमूजवत्सु मे तप्ता दुंदुभौ मे काशिके स्वाकुषु मे पित्तं कलिंगेषु मे मध्यमश्वतर्यामिः प्रजस्तापुं श्चल्यां मे दुश्चरित्रमास्वुनि मे दंतरोगो
मक्षिकायां मे श्वल्करा शुके मे हरिमा मयूरे मे जल्प्यादृषे मे जराचाषे मे पापवादो सु मे भ्रमो ब्रह्मास्त्रे मे किल्बिषमंपहि पाप्मन्युनरपनाशिनो भवानः पाप्मं
सुहृतस्य लोके पाप्मंधेत्यविहृते यानः पाप्मेन जहाति तमुत्वा जहिमो वयमन्यत्रास्मन्निविशतां स्सह स्रासो अमर्त्यो योनो द्वेष्टि स रिष्यतु यमु द्विष्मस्तमु जही
त्यथांजलिनापउपहंति सुमित्रान आप ओषधयः संतितितां दिशं निरुस्सति यस्यामस्य दिशि द्वेष्यो भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथा
पउपस्पृश्य यथेतं प्रविशंति ॥ ५ ॥ अथेदमग्न्याधेयं तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीत्युक्तान्यृतुनक्षत्राण्युक्तमात्मनः पुरश्चरणं कथमत्रानुपूर्व्यं भवति स्नानपव
नमंत्राचमनमंत्रप्रोक्षणपुण्याहवाचना निश्रद्धामाद्स्याकूत्यावेदनं कृत्वोपव्यात्दत्य कृत्तिज्ञो हत्वाहेयित्वा देवयजनं याचित्वा देवयजनमादायस्यमादायांतरेण वे
द्युत्करावुद्देशान प्रपद्यज घनेन गार्हपत्यं तिष्ठन्प्राचीं स्स्थन गार्हपत्यस्यायतनमुद्दंस्तुद्दंन्यमानमस्या अमेध्यमपपाप्मानं यजमानस्य हंतु ॥ शिवा नः संतु प्रदि ३२
शश्चतस्रः शंनो माता पृथिवी तोकसातेत्यथैनमद्भिरवोक्षति शंनो देवीरभिष्टय आपो भवंतु पीतये ॥ शंयोरभिस्रवंतुन इत्येवमेवान्वाहार्यपचनस्यायतनमुद्धत्येव

माहवनीयस्यैवमितरयोर्यदि करिष्यन भवत्यथांतरेण वेद्युत्करावुद्देशेनोदङुपनिष्क्रम्यतां दिशं यंति यत्रास्य संभारा उपक्लृप्ता भवंत्यपि वोत्तरे
णशालायाः सर्वे संभारा उपक्लृप्ता भवंत्यपि वांतर्वेदि प्राचीनं तान्मंत्रानुपूर्व्यमेकैकं संभारमेकैकेन यजुषा संभरति ॥ वैश्वानरस्य रूपं पृथिव्यां परि
स्रसास्थान माविशंतु न इति सिकताः संभृत्य निदधात्येवमेवोत्तरमुत्तरं संभारमुत्तरेणोत्तरेण यजुषा संभृत्य संभृत्यैव निदधात्यूषाश्च सिकताश्चा
खूत्करं च वल्मीकवपां च सूदं च वराहविहतं च पुष्करपर्णं च शर्कराश्चेत्यथैष्टो पार्थिवानथोत्तरेण यजुषा षड्ढिरण्यशल्कानामाहरत्यथवानस्पत्याभिर्वान
स्पत्याः शाखा आर्द्राः सपलाशाः सप्ररोहाः प्रादेशमात्रीअप्रतिशुष्काग्रा आहरत्यपि वा यथालाभं पर्णद्वाभ्यां चित्रियस्याश्वत्थस्य तिस्रः समिध आ
र्द्राः सपलाशाः सप्ररोहाः प्रादेशमात्रीरप्रतिशुष्काग्रा आहरत्यपि वा यथालाभं चित्रियादश्वत्थात्संभृता हहत्य शरीरमभिसंस्कृतास्त प्रजापतिनाय
ज्ञमुखेन संमितास्तिस्रस्त्रिवृद्भिर्मिथुनाः प्रजात्या इत्यथ मुंजकुलायमाहरति यांते अग्न ओजस्विनी तनूरोषधीषु प्रविष्टा तांत इह संभरामीत्यथास्मा अर
णी आहरत्याश्वत्थीं शामीगर्भां मप्यशामीगर्भां या चतुरंगुलोत्सेधा द्वादशांगुलविस्तीर्णा षोडशांगुलमायतामपि वा प्रादेशमात्रीं सर्वतः समां चतुरं
गुलमेवोत्सेधां तस्या उत्तानाया अनुलोमम धस्तात्प्रतीचीनप्रणवं प्रजननं कुर्वंति तावतीमेवोत्तरारणि मथैने आहरत्यश्वत्थाद्धव्यवाहाद्धिजातामग्ने
ग्नेस्तनूं यज्ञियां संभरामि ॥ शांनयो निं शमीगर्भमग्नये प्रजनयितवे ॥ यो अश्वत्थः शमीगर्भ आरुरोह त्वे सचा ॥ तंते हरामि ब्रह्मणा यज्ञियैः केतु
भिः सहेत्यथैतान्स्संभृतान्त्संभारान्पुनरेव संभरति यं त्वा समभरं जातवेदो यथा शरीरं भूतेषु न्यक्तं ॥ स संभृतः सीद शिवः प्रजाभ्य उरुं नो लोकमनु नेषि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० विद्वानिति॥ ६ ॥अथर्वैभवतीद्रोहत्र ं हत्वा॥सुरान्पराभाव्य॥सोमावास्यांप्रत्यागछत्॥तेपितरःपूर्वेद्युरागछन्॥पितॄन्यज्ञोगछन्॥तंदेवाःपुनरया
१४ चंत॥तमेभ्योनपुनरददु॥स्तेब्रुवन्वरंवृणामहै॥अथवःपुनर्दास्यामः॥अस्मभ्यमेवपूर्वेद्युःक्रियाताइति॥तमेभ्यःपुनरददु॥स्तस्मात्पितृभ्यःपूर्वेद्युःक्रि
यतं॥यत्पितृभ्यःपूर्वेद्युःकरोति॥पितृभ्यएवतद्यज्ञंनिष्क्रीययजमानःप्रतनुइतिब्राह्मणमथयदिगांनलभतेपिवाघृतमोदनंपक्वातस्योपरिष्टात्प्रभू
तमाज्यंपर्याघानीयतस्मादेतत्सर्वंकरोतियतगवाकार्यविज्ञायतेधेन्वेवाएतद्रेतोयदाज्यंपयोवानडुहस्तंदुलाइतिगोरेवांगसामान्यात्संप्रयछन्नाअं
बरीषंवोत्तपनीयंवाभिप्रव्रजंत्यपिवौपासनमेवाभिप्रव्रजंत्यर्धमौपासनंकुर्वतिसर्ववाब्राह्मौदनिकंकुर्वतिसोत्रचैवहिहूयतइतिसमानंकर्मासंभार
निवपनादथतृतीयंसंभाराणांत्रेधाविभज्यसभ्यावसथ्ययोराहवनीयेवासभ्यावसथ्ययोःसंकल्पःसमानंकर्मासमिदाधानात्संचपंचनानावृक्षायाः
समिधोभ्यज्यादधातिकथमत्रानुपूर्व्यंभवत्यश्वत्थश्चौदुंबरश्चपर्णश्चशमीचविकंकतश्चेत्येतदत्रानुपूर्व्यंभवतिकथमुखल्वेंद्राग्नादित्ययोरंतइत्येंद्रा
ग्नादित्ययोरंतउदाश्वपदिकंसृजेत्ततोन्यंदद्याहोत्रर्थमुद्धरेदितितंत्रंसमासएवैतदुपपद्यतेनान्यत्रप्रणीतस्याग्नेर्लौकिकत्वाद्यस्मिन्होत्राद्भुतंस्यात्सो
ग्निःकर्मार्तंतस्यधारणमित्यपवृत्तेकर्मणिलौकिकःसंपद्यतेप्रसिद्धानिनतुहवींषिप्रसिद्धाअग्न्याधेयदक्षिणादद्यातिताश्चेन्नाधिगछेद्वासांस्य
तावंतिमंथान्वौदनान्वैतावतोदद्यात्तेनोहैवैतंकाममवाप्नोत्यप्येकांगांदक्षिणांदद्यादितिपैंग्लायनिब्राह्मणंभवतिनत्वेवानाहिताग्निःस्याद्विज्ञाय १४
तेचदेवानांवाएषोन्यतमोयआहिताग्निरित्यथयदस्याग्निमुद्धरंतिसहस्रंतेनकामदुघोवरुंधेथयद्यग्निहोत्रंजुहोतिसहस्रंतेनेत्यपरिमितमेवेदमुक्तं

भवति॥ ७ ॥अथाग्न्याधेयस्यौपवसथ्इत्युपकल्पयतेगामाःसलामहतंवासश्चतुरउदकुंभांस्त्रीनौदुंबरांश्छूलानौदुंबरींदर्वींमेकांवपाश्रपणीम
विशाखामौदुंबरीमेवसर्वानेवान्यांःस्थालीपाकान्पैतृयज्ञिकान्संभारानेरकोपबर्हणेआंजनाभ्यंजनेआज्यंतृणमुष्टिंस्फ्यंसूत्रमितिदक्षिणतए
तत्परिश्रितंभवतितस्येतस्मिन्परिश्रितेप्राग्वृत्तस्यकेशांतंकरोतितूष्णींत्रीणिदर्भपुंजीलान्युपनिवपतिवपेत्यववपेद्देवेनसवित्राप्रसूतोब्रह्मणा
संशितोहंयजमानोवप्तदेवामित्रैमेयतेयानिमइतऊर्ध्वेलोमानितानिमेस्वस्तयेसंत्वित्यथैनमुष्टकेशश्मश्रुनिकृत्तनखमुदकुंभेनाभ्यवनयन्
वाचतीमामआपःशिवाःसंतुदुष्कृतंप्रवहंतुमे॥शुद्धाःप्रयुंजीमहिक्रतूनितिसुस्नातःप्राङुपसृप्याहतंवासःपरिधायालंकृत्याक्तेःथैनमेकविंशत्या
दर्भपिंजूलैस्त्रिधाविभक्तैःसप्तभिःसप्तभिस्तूष्णींपवयित्वोदपात्रमादायेमांदिशंनीत्वाचतुष्पथएतस्मिन्नेवोदपात्रेवेक्षमाणंपाप्मनोविनिधीन्वा
चयतिसिंहेमेमन्युर्व्याघ्रेमेंतरामयइत्यांतमेतमनुवाकंनिनीयापःपरास्यपात्रमनवेक्षमाणाआयंतिहस्तपादान्प्रक्षाल्यैतेनैवयथेतमेत्यपवमा
नःस्ववर्जनइत्येतमनुवाकंयजमानंवाचयन्नद्भिर्मार्जयतिआमात्यादिध्ममादीप्यान्वाहार्यपचनवेलायांसादयित्वाशोधयित्वाबर्हिषापरिस्तीर्याज्यं
विलाप्योत्पूयोत्तरतएतानुपसादयतिचतुरउदकुंभांस्त्रीनौदुंबरांश्छूलानौदुंबरींदर्वींमेकांवपाश्रपणीमविशाखामौदुंबरीमेवदक्षिणतःसर्वानेवान्यां
स्थालीपाकान्पैतृयज्ञिकान्संभारानेरकोपबर्हणेआंजनाभ्यंजनेआज्यंतृणमुष्टिंस्फ्यंसूत्रमितिदक्षिणतोधिदेवनंकरोतितदेकोनपंचाशतोक्षां
निवपत्यथस्फ्यमादायसहदेवदक्षिणाध्वंत्यपहताअसुरारक्षांसिपिशाचायेक्षयंतिपृथिवीमनु॥अन्यत्रेतोगछंतुयत्रैतेषांगतंमनइत्यथैनद्धि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० रेवोऽस्त्युदीरतामवरउत्परासउन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः॥असुंयईयुरवृकाऋतज्ञास्तेनोहवंतुपितरोहवेष्वित्यथोल्मुकमादत्ते॥ ८ ॥यआददानाःस्व
१५ धयानवानिपित्र्याणिरूपाण्यसुराश्चरंति॥पुरापुरोनिपुरोयेभरंत्यग्निष्टानस्मात्प्रणुनोक्तुयज्ञादितितेनोध्वतमभितपत्यग्निःपावकःसुदिनानिकृण्वन्नि
तोसुरान्नुदतादूरमोकसः॥पितृणांयेचवर्णंकृत्वेहभागमिच्छंतइतितदत्रैवव्यंतंकरोतितस्मिन्नुल्मुकआज्यस्तोकंप्रश्चोतयदिदक्षिणाग्रंबर्हिस्तृणातिसकृ
दाछिन्नंबर्हिरूर्णामृदुस्योनंपितृभ्यस्त्वास्तृणाम्यहं॥अस्मिन्त्सीदंतुमेपितरःसोम्याःपितामहाःप्रपितामहाश्चानुगैःसहेत्यथपितृनावाहयत्युदीराणाद
हसंतुनःसोम्याःपितरःपितामहाःप्रपितामहाश्चानुगैःसह॥असुंगमाःसत्ययुजोवृकासआनोहवंपितरोयागमंतु॥एहगच्छंतुपितरोहविषेअत्तवे॥अस्मिन्
यज्ञेबर्हिष्यानिषद्यमावीरप्रमायुनगित्यथैभ्यएरकोपबर्हणेनिवदयतआसनःस्रायनंचेमेतयोःसोम्यासआगताः॥प्रियाजनायनोभूत्वाशिवाभवथत्रोक
राइत्यथैभ्यःपानान्याहरतिमधुपानंक्षीरपानंसक्तुपानंयद्वाभवत्यन्यतब्राह्मणेभ्योददात्यन्यदुपनिनयतएतद्वःपितरःपितामहाःप्रपितामहाःपानमित्यत्रैके
नोदकुंभेनमार्जयतितूष्णींतदक्षान्पर्युपविशंति॥ ९॥चत्वारःपितापुत्राःपितापुरस्ताज्ज्येष्ठोदक्षिणतोनुजःपश्चात्कनीयानुत्तरतोद्वादशासापिताप्रछिनत्ति
तद्विजयंतद्वादशाज्येष्ठस्तद्विजयंतेद्वादशानुजस्तद्विजयंतेषचेतित्रिंशस्यंतेतान्कनीयान्त्समूहंत्यथयदिद्वौभवतोद्विरायाम्यःपिताथयद्येकोजायातृतीयाथयदि
नैवभवत्युभौद्विरायामौजायापतीएषएवत्रिधुन्यायएषएवद्वयोःकृतंकृतमित्येवव्यपगच्छंतिघृताग्नोरित्युल्कोत्तिष्ठंत्यथैभ्योबर्हिरादायगामुपाकरोतिपितृभ्य १५
स्त्वापितामहेभ्यस्त्वाप्रपितामहेभ्यस्त्वाजुष्टामुपाकरोमीतितूष्णीमित्येकेथैनामद्भिःप्रोक्षतिपितृभ्यस्त्वापितामहेभ्यस्त्वाप्रपितामहेभ्यस्त्वाजुष्टांप्रोक्षामीति

तूष्णीमित्येकेतामत्रैवप्रतीचीनशिरसींदक्षिणापदींसंज्ञपयंतितस्यैसंज्ञप्तायाअद्भिरभिषेकंप्राणानाप्याययतितूष्णींवपामुत्खिद्यहृदयमुद्धरतिप्रज्ञातानि
चावदानानिप्रज्ञातौचमतस्नौतान्येतस्मिन्शूलेश्रपनिहितेतस्मिन्नेवाग्नौश्रपयंतिश्रुतायांवपायांपंचस्रुवाहुतीर्जुहोति॥ १०॥याःप्राचीःसंभवंत्यापउत्तरतश्चयाः
॥अद्भिर्विश्वस्यभुवनस्यधर्त्रीभिरंतरन्यंपितुर्दधेस्वधानमःस्वाहा॥अंतर्दधेपर्वतैरंतर्मह्यापृथिव्या॥दिवादिग्भिरनंताभिरूतिभिरंतरन्यंपितामहाद्दधेस्व
धानमःस्वाहा॥अंतर्दधऋतुभिःसर्वैरहोरात्रैःससंधिकैः॥अर्धमासैश्चमासैश्चांतरन्यंप्रपितामहाद्दधेतिस्वधानमःस्वाहा॥यन्मेमाताप्रलुलोभचरत्यन
नुव्रता॥तन्मेरेतःपिताहंक्तामाभुरन्योपपद्यतांस्वधानमःस्वाहा॥यद्वःक्रव्यादंगमदहल्लोकानयन्प्रणयंजातवेदाः॥तद्वोअहंपुनरावेशयाम्यरिष्टाः
सर्वैरंगैःसंभवंतुपितरःस्वधानमःस्वाहेतित्रेधावपांविछिद्योदुंबर्याद्व्यांजुहोतिसोमायपितृमतेस्वधिनेजुहुमोहविः॥वाजिन्निदंजुषस्वनःस्वज्ञाहव्यं
देवेभ्यःपितृभ्यःस्वधानमःस्वाहा॥अंगिरसस्त्वंतमृतयेयमंपितृमंतमाहुवे॥वैवस्वतंदमक्षिनःस्वज्ञाहव्यंदेवेभ्यःपितृभ्यःस्वधानमःस्वाहा॥यदग्ने
कव्यवाहनपितॄन्यक्ष्यृतावृधः॥प्रदेवेभ्योवहाहव्यंपितृभ्यश्चस्वज्ञाहव्यंदेवेभ्यःपितृभ्यःस्वधानमःस्वाहेतितूष्णींदर्वीमभ्याधायपिंडानामावृतैता
न्यवदानानिददातिहृदयंमेचाग्रेयसम्नंनतस्नुमध्यदक्षिणमेतत्तेततासौयेचत्वामनुयांश्चत्वमत्रान्वस्यैषातेततस्वधाक्षितिर्यावतीपृथिवीतावती
तेमातात्रावर्तीतएतांमात्रांभूतांददामिपृथिव्यामितमसितत्तायमासैष्टाइतिद्वितीयंददात्येतत्तेपितामहासौयेचत्वामनुयांश्चत्वमत्रान्वस्यैषातेपिताम
हस्वधाक्षितिर्यावदंतरिक्षंतावतीतेमात्रातावतीतएतांमात्रांभूतांददाम्यंतरिक्षेणमितमसिपितामहायमासैष्टाइतितृतीयंददात्येतत्तेप्रपितामहासौयेचत्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० मनुयाःश्वत्वमत्रान्वस्येषातेप्रपितामहस्वधाक्षितिर्यावतीद्यौस्तावतीतेमात्रावतीतएतांमात्रांभूतांददामिदिवामितमसिप्रपितामहायमाक्षिष्ठाइत्य
१६ अपितरोयथाभागंमंदध्वमित्युक्त्वात्रैकैकेनोदकुंभेनमार्जयतितूष्णीमंथेभ्योगामुपपरेत्यलोहितमुपप्रवर्तयन्यानिरक्षांस्यसृग्भागानियेत्वापिपित
रोरेहंतांविहरंतांतृप्यंतुरुधिरस्यते॥येनःपतितागर्भाअसृग्भाजउपासते॥तेभ्यःस्वजाःस्वधानतृप्णुवंतुमदंतुच॥यआमायेचपक्वायेचदुष्टाःपतंति
नः॥तेभ्यःस्व०॥येकुमारायास्त्रियोयेविज्ञाताःपतंतिनः॥तेभ्यःस्व०॥तुचेत्यागल्यांजनंददात्यथाभ्यंजनंददात्यथवासांसिददात्यथषड्भिर्नमस्कारै
र्विपर्यासमुपतिष्ठतेथवीरंमावतेथेनानुस्थाप्यप्रवाह्यतिसृभिर्मनआव्हयतेमनोन्वाहुवामहआनएतुमनःपुनःपुनर्नःपितरोमनइत्यत्रैतदहतंवासएवं
विदेब्राह्मणायदत्वान्यद्वसनीयंवासःपरिधायदक्षिणापपरेत्याद्भिर्मार्जयंत॥३३॥यासुगंधारसावर्णाबलंचनिहितेउभे॥तामआपःशिवाःसंतुदुष्कृतंप्र
वहंतुमे॥याऊर्जमभिषिंचंतिदेवप्रेषितामही॥तामआपःशि०मे॥यासांनिष्क्रमणेसर्वमिदंजायतेजगत्॥तामआ०मे॥यासामिमेत्रयोलोकास्तेजसाय
शसावृताः॥ताम०मे॥याःप्राचीर्यादक्षिणायाःप्रतीचीर्याउदीचीर्याऊर्ध्वारेवतीर्मधुमतीरापःस्रवंतिशुक्राः॥तामआ०तुमेइत्यत्रैतद्वसनीयंवासोविमु
च्यान्यत्परिधायप्राजापत्ययर्चाग्निरुदेतिप्रजातेनत्वंदतान्यन्यइत्यथोल्मुकमपिसृजत्यभूत्दूतोहविषोजातवेदाअवाड्व्यानिसुरभीनिकृत्वा॥प्रादाति १६
तृभ्यःस्वधयातेअक्षन्प्रजानन्नग्नेपुनरप्येहिदेवानित्यत्रैतान्यवदानानिब्राह्मणेभ्योददातिल्हदयमेवाग्रेथसव्यमतस्नुमथदक्षिणंयथाश्रधमन्नंकुरु
तेगामेतामंशाशाःकृत्वाब्राह्मणेभ्योवरंददात्यथैहयेकेचेतस्येमांसंलभंतेसर्वेहवाअस्यैतेगोभाजश्शोभवंत्यमात्यजयानभ्यातानानराष्ट्रभृतइतिकृत्वामात्य

होमंजुहोति॥एषहवाउपवसथउपह्यस्मिन्देवावसंतिप्रातर्जेष्यामोवामंवस्वित्येतद्वैदेवानांवामंवसुयदाग्नेयोष्टाकपालउपहैनंवामंवसुगच्छतियस्य
हवाएतामेवंविद्वान्गांकल्पयतेसर्वेपाप्मानंतरतितरतिब्रह्महत्यामपपुनर्मृत्युंजयते।तिहोवाचप्रजापतिस्तानिहवाएतानिकूश्मांडानीत्याचक्षतेका
जयानीतिवामात्यहोमाइतियातिमोक्षादितिवासयत्किंचास्मिंलोकेपापंकर्मकरोतिसर्वस्मात्तस्मान्निर्मुच्यानृणाःस्वर्गंलोकमेतीतिहोवाचप्रजापतिः॥
॥१२॥अग्नीनाधास्यमानोभवतिसउपकल्पयतउषाश्चसिकताश्चाखूत्करंचवल्मीकवपांचसूदंचवराहविहतंचपुष्करपर्णंचशर्कराश्चेत्यष्टौपार्थि
वाअथवानस्पत्याअश्वत्थश्चोदुंबरश्चपर्णश्चशमीचविकंकतश्चाशनिहतश्चशमीगर्भश्चावरणीमुंजकुलायंचित्रियस्याश्वत्थस्यतिस्रःसमिधआर्द्राःसप
लाशाःसप्ररोहाःप्रादेशमात्रीरप्रतिशुष्काग्राःषड्ढिरण्यशल्कान्त्रीन्सौवर्णान्त्रीन्राजतानश्वंपूर्ववाहंरथचक्रंब्राह्मौदनिकान्व्रीहीन्सर्वौषधं
गाह्रितंचर्मानडुहंनवानियज्ञपात्राणीत्यथास्माअरणीआहरतियोअश्वत्थःशमीगर्भआरुरोहत्वेसचा॥तंतेहरामिब्रह्मणायज्ञियैःकेतुभिःसहेत्यथातो
नक्षत्राणामेवमीमांसाकृत्तिकास्वग्निमादधीतरोहिण्यामग्निमादधीतपुनर्वस्वोरग्निमादधीतपूर्वयोफल्गुन्योरुत्तरयोःफल्गुन्योश्चित्रायामित्यथात
ऋतूनामेवमीमांसावसंतेब्राह्मणोग्निमादधीतग्रीष्मेराजन्यःशरदिवैश्योवर्षासुरथकारइत्यथोखलुयदैवैनंश्रद्धोपनमेनथादधीतसैवास्यर्धिरिति
दंतदार्त्तस्यातिचेलंवाश्रद्धायुक्तस्यार्थवैब्राह्मणंभवतियोरोहिण्यामग्निमादधीतऋध्नोत्येवसर्वान्रोहान्रोहतिसायावैशाख्याःपौर्णमास्याउपरिष्टादमा
वास्याभवतिसासकृत्संवत्सरस्यरोहिण्यासंपद्यतेतस्यामादधीतत्यथास्येतत्पुरस्तादेवजुष्टंदेवयजनेऽगारंवाविनिर्मितंवाकारितंभवतितस्यद्वेद्वारौकुर्वंति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क० प्राचींचदक्षिणांचमध्येगार्हपत्यस्यायतनंकुर्वंतिपुरस्ताद्वादशसुप्रक्रमेष्वाहवनीयस्यापिवाचक्षुर्निमितेदक्षिणतोविषुवत्यन्वाहार्यपचनस्यापिवाय
१७ थाद्वौभागौप्राक्स्यातामेकःपश्चादित्येवंश्वोधोऽभ्यत्यावोऽस्मकेशश्मश्रुवपतेनखानिनिकृंततएवंपत्नीकेशवर्जमुभौमानुषेणालंकारेणालंकृतौभवतो
हतवाससावथाभ्यांव्रतोपायनीयंवाचयतितस्याशितौभवतःसर्पिर्मिश्रस्यपयोमिश्रस्यवा॥१३॥अथाधिवृक्षसूर्येयाचतिसर्वौषधमाज्यस्थाली
मस्कवांस्कत्वंबर्हिर्वासोदीप्यांश्चकलानित्यतत्समादायसंप्रक्षन्नाअंबरीषंवोत्तपनीयंवाभिप्रव्रजंतितस्मिन्दीप्याञ्छकलान्संप्रकीर्यबर्हिषापरिस्तीर्यआ
ज्यंविलाप्योत्पूयांजलिनोपस्तीर्णाभिघारितंसर्वौषधंजुहोत्यग्नयेसर्वौषधायपुष्ट्यैप्रजननायस्वाहेत्यथजयानभ्याताननूराष्ट्रभृतइतिहुत्वामात्यहोमान्
जुहोत्यथस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाप्राजापत्यांजुहोतिप्रजापतेनत्वदेतान्यन्यइत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वानुख्यांजुहोत्यन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानिप्र
थमोजातवेदाः॥अनुसूर्यस्यपुरुत्राचरश्मीननुद्यावापृथिवीआततानस्वाहेत्यथैतानंगारान्स्तैवाग्रागवेवायजमानोगृण्हात्यायुषेवोगृण्हामितेजसेवोगृ
ण्हामितपसेवोगृण्हामिवीर्यायवोगृण्हामिब्रह्मवर्चसायवोगृण्हामीत्यथैतानादायोत्तिष्ठत्यायुर्मामाविशतुभूतिर्मामाविशतुब्रह्मवर्चसंमाविशत्वि
तितानध्वर्यवेसंप्रदायोदायंत्यन्वारब्धेयजमानएतेनैवयथेतमेत्योत्तरेणागारंपरीत्यपूर्वयाद्वाराप्रपाद्यगार्हपत्यस्यायतनेन्युप्योपसमादधातिपरिस्त
णातिदक्षिणतउपविशतोब्रह्माचयजमानश्चाथैतद्रोहितंचर्मानडुहंजघनेनाग्निंप्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणातितस्यवहलःकालेचतुरःपात्रान्व्रीही १७
न्निर्वपतिब्रह्मणेजुष्टंनिर्वपामीतिवातूष्णींवाऽथनिरुप्तानभिमृशत्याकूत्यैत्वाकामायत्वासमृधेत्वेत्यथैतान्व्रीहीनन्छूर्पसमुप्याद्भिरभ्युक्ष्यचर्मोदूहत्यथैतस्मिन्ने

वचर्मण्युलूखलमुसलेनिधायावहंत्यथैतेनैवपात्रेणचतुरउदपात्रानानयतियदिव्रीडितास्थालीभवतियद्युवाअव्रीडितापंचवाभूयसीवासस्मोदकःसंपद्य
ते॥१४॥तंयएवकश्चनकुशलःपचेधेनश्रपयित्वाभिघार्योदंचमुद्वासयत्यथैनमायतीगवमृत्विग्भ्यःप्राकुरूपसंगछंतएनमेतदृत्विजोथैतांपात्रीनिर्णिज्योप
स्तीर्यतस्यामेनमसंघ्नन्निवोध्दरतिसर्पिरामेचनंकृत्वाप्रभूतमाज्यमानीयाथैतस्यैवौदनस्योपघातंजुहोत्युपतिष्ठतेवाप्रचेधसेकवयेमेध्यायवचोवंदारुवृष
भायवृष्णे॥यतोभयमभयंतन्नोअस्त्ववदेवान्यजेहेड्यान्स्वाहेत्यथैतांश्चतुरआर्षेयानुत्तरतोनुदिशामुपवेश्यताननुपूर्वमाचमय्यतेभ्यएनंभूमिंस्पृशा
मनुच्छिदन्निवोपोहतित्रिःप्राश्यप्रशंसंतिराधस्तेब्रह्मौदनइतितेभ्यःसांडवत्सतरंददात्यथैषउत्तरतआसीनोब्राह्मणःक्षामकार्षंप्राश्नातितस्मैयदस्यो
पकल्पयंतेतद्ददात्यथयदाज्यमुच्छिष्यतेतेनसमिधोभ्यज्यादधातिसमिधाग्निंदुवस्यतघृतैर्बोधयतातिथिं॥आस्मिन्हव्याजुहोतनस्वाहा॥उपत्वाग्नेहविष्म
तीघृताचीर्यंतुहर्यत॥जुषस्वसमिधोममस्वाहा॥तंत्वासमिद्भिरंगिरोघृतेनवर्धयामसि॥बृहच्छोचायविष्ठ्यस्वाहेतिगायत्रीभिर्ब्राह्मणस्यत्रिष्टुभीराजन्य
स्यजिघर्म्यग्निमात्वाजिघर्म्यांसुदीअग्नेहविषांजुषाणाइतिजगतीभिर्वैश्यस्यतनस्यगोपाअस्तनिष्टत्तागविस्त्रामग्नेमानुषीरीडतेविशःसप्ततेअग्नेसमिधः
सप्तजिह्वाइतिसमित्सुवत्सतरींददात्यथास्माअरणीप्रयछन्नाहवाचंयमोभविष्यसिसंशाधियत्तेसंशिष्यमितिसआहब्राह्मणानाशयताश्वंगोपायत
संभारान्निधत्तेतितस्यसुरभिस्यमग्न्याधेयंभवतिसाग्न्याधेयस्यसमृद्धिस्तदाऊर्नाग्न्याधेयेगांकुर्वीतघोररूपमितिकुर्वीतैवापित्वेवनकुर्वीतापिवव्हीरि
तिकुर्वीतानुचैनस्यभवंत्युण्याप्रशंसेमिकान्योथास्माअरणीप्रयछतितेप्रतिगृण्हाति॥१५॥महीविश्पत्नीसदनेऋतस्यार्वाचीएतंधरुणेरयीणां॥अंतर्वत्नी

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कम: त्वंजातवेदसमध्वराणां जनयथः पुरोगां॥आरोहतं दशतं शक्वरीर्ममर्त्तेनाग्न आयुषा वर्चसा सह॥ज्योग्जीवंतउत्तरामुत्तरां समां दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं य
१८ थायजाइत्यर्थेनेत्वनिगृह्णात्युत्वियवती । रुक्मा अग्निरेतसोगर्भंदधाथांतेवामहं ददे॥यत्सत्यं यद्वारं विभृथोवीरं जनयिष्यथः॥तेमत्प्रातः प्रजनिष्येथेतेमाप्र
जातेप्रजनयिष्यथः॥प्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गेलोकइत्यर्थेन मन्त्रात्सत्यमुपनयतिमानुष्यादं समुपनयतिइदमहमनृतात्सत्यमुपैमिमानुषा
दैव्यमुपैमिदैवींवाचं यच्छामीतितं वाचं यमं रात्रिं जागरयंत आसतेशल्केस्तां रात्रिमग्निमिंधीतशल्के रग्निमिंधानउभौलोकौसनेमहं॥उभयोर्लोकयोर्ऋ
ध्वातिमृत्युंतराम्यहमित्युत्तरेणगार्हपत्यस्यायतनं कल्माषमजंबध्नातितेनैनमाधास्यमानं संख्यापयति प्रजा अग्ने संभवाशयाशा श्वपशुभिः सह॥रा
ष्ट्राण्यस्मा आधेहियान्यासंत्सवितुः सवइति॥१६॥अध्याय अथाध्वर्युरपररात्रआदुत्यारणी॥निष्टप्तिजातवेदोभुवनस्यरेतइहसिंचतपसोयज्ञनिष्यते॥
अग्निमश्वत्थादधिहव्यवाहं शमीगर्भाज्जनयन्योमयोभूः॥अयंतेयोनिर्ऋत्वियोयतोजातोअरोचथाः॥तंजानन्नग्नआरोहाथानोवर्धयारयिमित्यर्थेतमग्निं
मंतेसमुप्यदक्षिणतोज्वलयंतआसतेऽथैनान्यग्न्यायतनानि गोक्षुरपिंडेन परिलेपयत्यथतृतीयं संभाराणामादाय गार्हपत्यस्यायतने निवपति यत्पृथिव्या अना
मृतं संबभूवत्वेसचा॥तदग्निरग्नयेददात्तस्मिन्नाधीयतामयमिति सयत्रोषानुपाधिगच्छति तज्जपति यदश्चंद्रमसि कृष्णंतदपीहेत्यथैनानादधाति दिवस्त्वा १८
वीर्येणपृथिव्यैमहिम्ना अंतरिक्षस्यपोषेण सर्वपशुमादधइत्यथैनान्संप्रयौति संवः सृजामिहृदयानि संसृष्टं मनो अस्तुवः॥संसृष्टः प्राणो अस्तुवः॥
संयावः प्रियास्तनुवः संप्रियाहृदयानिवः॥आत्मावो अस्तु संप्रियः संप्रियास्तनुवोममेत्यथैनानकल्पयतिकल्पेतांद्यावापृथिवीकल्पंतामापओष

धीः कल्पंतामग्नयः पृथङ् ममज्यैष्ठ्यायसव्रताः॥येऽग्नयः समनसोंतराद्यावापृथिवीयासंतिकाष्टतू अभिकल्पमानाइंद्रमिवदेवा अभिसंविशंत्वित्य
थातिशिष्टानांसंभाराणामर्धानादायदक्षिणयाद्वारोपनिर्हृत्यान्वाहार्यपचनस्यायतनेनिवपतियदंतरिक्षस्यानामृतं संबभूवत्वेसचा॥तद्वायुरग्न
येददात्तस्मिन्नाधीयतामयमितिसयंनोषानुपाधिगच्छतितज्जपतियदश्चंद्रमसिकृष्णंतदपीहेतितथादधातितथासंप्रयौतितथाकल्पयत्यथैतेनैवय
थेतंमत्यातिशिष्टांत्संभारानादायपूर्वयाद्वारोपनिर्हृत्याहवनीयस्यायतनेनिवपतियद्दिवोनामृतं संबभूवत्वेसचा॥तदादित्योग्नयेददात्तस्मिन्नाधीय
तामयमितिसयत्रोषानुपाधिगच्छतितज्जपतियदश्चंद्रमसिकृष्णंतदपीहेतितथादधातितथासंप्रयौतितथाकल्पयत्यथगोमारंसमादिशतिसआहवित्ते
ता अग्नयोमाकश्चनांतरेणसंचारी॥दित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङादुत्यस्यगार्हपत्यस्यायतनउपरिसंभारेषुमुंजकुलायंनिदधातितस्मिन्प्राचीन
प्रजननामधरारणिंनिधायदग्राहोत्रोत्तरारणिमवदधातिसआहमंथतेतियजमानानः प्रथमोमंथतियजमानउत्तमोमंथतिजनयतिजातेवरंददामीतिवा
चंविसृजतेऽथैनमुपतिष्ठते॥ जीजनन्नमृतंमर्त्यासोस्रेमाणंतरणिंवीडुजंभं॥दशस्वसारोअग्रुवः समीचीः पुमांसंजातमभिसंरभंतामित्यथैनमभिप्राणिति
प्रजापतेस्त्वाप्राणेनाभिप्राणिमिपूष्णः पोषेणमह्यं॥दीर्घायुत्वायशतशारदाय शतं शरद्भ्य आयुषे वर्चसे जीवात्वै पुण्याय प्रमाणेत्वामृतमादधामि॥अन्ना
दमन्नाद्याय॥गोमारं गुप्त्या इत्यथानुगातारमाहरथंतरंब्रूहीत्यथैनमादधातिभूर्भुवोघर्मः शिरस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत्॥छर्दिस्तोकायतनमाय
यच्छभृगूणांत्वांगिरसांव्रतपतेव्रतेनादधामीतिभृग्वंगिरसामादध्यादादित्यानांत्वादेवानांव्रतपतेव्रतेनादधामीत्यन्यासांब्राह्मणीनांप्रजानांवरुणस्यत्वाराज्ञो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० व्रतपते व्रतेनादधामीति राज्ञ इंद्रस्येंद्रियेण व्रतपते व्रतेनादधामीति राजन्यस्य मनोस्त्वा ग्रामण्या व्रतपते व्रतेनादधामीति वैश्यस्य ऋभूणां त्वा देवानां व्रतप
१० तेव्रतेनादधामीति रथकारस्येति यथर्षि यथा गोत्रं गायत्रेण छंदसेत्युत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति स्वयातनुया संभवेत्यथैतं राजतं हृषलाय वा ज्ञाताय वा
ति प्रयच्छत्यार्तिमेवातिप्रयच्छतीति ब्राह्मणमथैनमुपतिष्ठते हं त्वदस्मि मदसि त्वमेतन्ममासि योनिस्तव योनिरस्मि॥ ममैव सन्वह हव्यान्यग्ने पुत्रः पित्रे
लोककृज्जातवेदः॥ सुगार्हपत्यो विदहन्नरातीरुषसः श्रेयसीः श्रेयसीर्दधत॥ अग्ने सपत्नाँ अपबाधमानो रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु धेहीति॥१७॥ अथै
तमग्निमादद्ते यएष संतसमुप्तो भवति तं दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्यान्वाहार्यपचनमादधाति भूर्भुवो वातः प्राणस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत्॥ स्वदितं तो
कायतनयाय पितुं पच॥ अमीषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीति यथर्षि यथा गोत्रं गायत्रेण छंदसेत्युत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति स्वयातनुया संभवेति
॥ अथैतं राजतं हृषलाय वा ज्ञाताय वा तिप्रयच्छत्यार्तिमेवातिप्रयच्छतीति ब्राह्मणमपि वा गार्हपत्याद्देवान्वाहार्यपचनमादधाति प्रजापतिरग्निमसृजत सोबिभे
त्प्रमाधक्ष्यतीति तस्य त्रेधा महिमानं व्यौहच्छांत्या अप्रदाहायेन्यैतस्मात् ब्राह्मणादथैनमुपतिष्ठत इमा उमामुपतिष्ठं तुराय आभिः प्रजाभिरिह संवसेय॥ इहो
र्जा तिष्ठतु विश्वरूपी मध्ये वसोर्दीदिहि जातवेद इत्यथैतेनैव यथेतमेत्याभ्यादधातीध्मं प्रणयनीयं तं तथाभ्यादधाति यथा मन्यते धोदितं सूर्य आहवनी
यआधीयमानः संपत्स्यत इति तस्य तथा संपद्यत उपोपयमनीः कल्पयंत्यश्व एष पूर्ववाट् पल्पूलितः पुरस्तात्तिष्ठत्यथोद्गातारमाह वामदेव्यं ब्रूहीत्य १०
थैनमुपच्छत ओजसे बलाय त्वोद्यच्छे वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे सपत्नतूरसि वृत्रतूर्यस्ते देवेषु महिमा सुवर्गाय स्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः पुष्टिर्याते मनुष्ये

षु पप्रथे तया नो अग्ने जुषमाण एहि॥ दिवः पृथिव्याः पर्यंतरिक्षाद्वातात्पशुभ्यो अध्योषधीभ्यः॥ यत्र यत्र जातवेदः संबभूथ ततो नो अग्ने जुषमाण एहि
तीयत्स्यग्रहरत्यथ यत्यथ यत्यधोधः शिरो हरतीति ब्राह्मणमाददान एवैतामात्रा अभिसंपादयेदित्येतदपरमश्वं पूर्वेनयंतितमनुमंत्रयते प्राचीमनु प्रदिशं प्रे
हि विद्वानग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह॥ विश्वा आशा दीद्यानो विभाह्यूर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इति विष्वक्स्तु परमतिक्रमस्व महाँ असि विदिवज्ञानुषेयः॥ वि
षु लोकेषु ज्ञा गृहीत्यथोपातिर्यत्यन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः॥ अनु सूर्यस्य पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आततानेत्यथैनमश्वेन ते
प्राचोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणामाक्रमयति यथाहितस्याग्रेरंगारा अभ्यववर्तेरन्नित्यथैनं प्रदक्षिणमावृत्याङ्गिरभ्युक्ष्योदंचमुत्सृजति स एषोध्वर्योर्भवत्यन्यं ब्र
ह्मणे दद्यात्स्यथ प्रदक्षिणमावृत्यैध्मं प्रतिष्ठापयति दिर्देदिवो यद्दः पृथिव्याः संविदाने रोदसी संबभूवतुः॥ तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः शंभूः प्रजाभ्यस्तन्वे
स्योनः॥ प्राणं त्वामृत आदधाम्यन्नादमन्नाद्याय गोप्तारं गुप्त्या इत्यथोद्गातारमाह वृहद्रथंतरी यज्ञायज्ञीयेति तमिति साम गायेति सर्वाणि संप्रेष्यद्वृहतिगीयमा
न आहवनीयमादधाति भूर्भुवः सुवरर्कः श्वस्कस्तदसौ सूर्यस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत्॥ यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः शुक्रं ज्योतिरजस्रं॥ तेन मे दीदि
हि तेन त्वादधे॥ अग्निनाग्ने ब्रह्मणा॥ अमीषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीति यथर्षि यथा गोत्रं गायत्रेण छंदसेत्युत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति स्वयात
नुया संभवेत्यथैतं राजतं हृषलाय वा ज्ञाताय वा तिप्रयच्छत्यार्तिमेवातिप्रयच्छतीति ब्राह्मणमथैनमुपतिष्ठत आ न रोव्यानश्रोसर्वमायुर्व्यानशाइत्यत्रैतावग्नी
आदधाति सभ्यं चावसथ्यं चाथ रथचक्रं प्रवर्तयति संततं गार्हपत्यादाहवनीयात्॥ १८॥ सर्वौषधेन व्याहृतिभिरग्नीन्छमयित्वा पंच पंचनानाहस्तीयाः स

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ मिधीभ्यज्यादधातिसमिध्यमानःप्रथमोनुधर्मइत्येताभिःपंचभिरायुर्दाअग्नेहविषोजुषाणइत्येतामपोधृत्याथप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङावृत्यजघनेनगार्ह
२० पत्यंतिष्ठꣳस्तनूभिरुपतिष्ठतेयेतेअग्नेशिवेतनुवौ॥विराट्चस्वराट्च॥तेमाविशतांतेमाजिन्वतां॥येतेअग्नेशिवेतनुवौ॥संम्राट्चाभिभूश्च॥तेमाविशतांतेमा
जिन्वतां॥येतेअग्नेशिवेतनुवौ॥विभूश्चपरिभूश्च॥तेमाविशतांतेमाजिन्वतां॥येतेअग्नेशिवेतनुवौ॥प्रभ्वीश्चप्रभूतिश्च॥तेमाविशतांतेमाजिन्वतां॥यास्ते
अग्नेशिवास्तनुवस्ताभिस्त्वादधइतिसर्वाभिर्गार्हपत्यंसर्वाभिरन्वाहार्यपचनंसर्वाभिराहवनीयमथघोरास्तनूरनुदिशतियास्तेअग्नेघोरास्तनुवस्ताभिर
मुंगच्छेत्यत्रयंयजमानोद्विष्टितंमनसाध्यायेदित्यथापउपस्पृश्यविराजकंमेरुपतिष्ठतेनर्यप्रजांमेगोपाय॥अमृतत्वायजीवसे॥जातांजनिष्यमाणांच॥अ
मृतेसत्येप्रतिष्ठितामितिगार्हपत्यमथर्वपितुंमेगोपाय॥रसमन्नमिहायुषे॥अदब्धायोशीततनो॥अविषन्नःपितुंकृण्वित्यन्वाहार्यपचनं॥शꣳस्यपशू
न्मेगोपाय॥द्विपादोयेचतुष्पदः॥अष्टाशफाश्चयइहाग्ने॥येचैकशफाआशुगाइत्याहवनीयं॥सप्रथसभांमेगोपाय॥येचसभ्याःसभासदः॥तानिंद्रिया
वतःकुरु॥सर्वमायुरुपासतामितिसभ्यं॥अहेबुध्नियमंत्रंमेगोपाय॥यमृषयस्त्रयिविदाविदुः॥ऋचःसामानियजूꣳषि॥साहिश्रीरमृतासतामित्यावस
थीयं॥अथगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वासमिद्वत्याहवनीयेपूर्णाहुतिंजुहोतिसप्ततेअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाइतिपूर्णाहुतौवरंददात्य
थैतान्यग्निहोत्रपात्राणिप्रक्षालितान्युत्तरेणगार्हपत्यमुपसादयतिकूर्चेवास्तुनायांवास्थालींसस्रुवांस्रुचमभिधानींसमिधमित्यथैतामग्निहोत्रींदक्षिणतउदीचीं २०
स्थापयित्वाआलंभयाचादोग्धीपूर्वौदुह्यादपरौदुह्यान्नसंमृशेतद्वयोर्दुह्यात्पशुकामस्येत्यधिश्रित्यान्तरमानयत्यथैतदग्निहोत्रमग्रेणाहवनीयंपर्याहृत्यपूर्वयाद्वारा

शालांप्रपाद्यजघनेनगार्हपत्यमुपसाद्यतस्मिन्नग्निहोत्रविधिंचेष्टित्वासमिधमुपयत्यप्राङ्हरतिजघनेनाहवनीयमुपसादयतिकूर्चेत्रेताꣳसमिधंमध्यतआ
हवनीयस्याभ्यादधातितूष्णीतस्यामादीप्तायांप्रतिमुखंद्विर्जुहोतिऊर्ध्वंमार्ष्टवाचमार्ष्टंभयमेवाप्नोतीतिब्राह्मणंद्विरंगुल्याप्राश्योदङ्पर्यावृत्यप्राचीनदंड्या
स्रुचाभस्मयतिनिर्णिज्यस्रुचंनिष्टप्याद्भिःपूरयित्वोदगुद्दिशतिसप्तर्षीन्प्रीणातीतिब्राह्मणंकृत्वोपसमिधंब्रह्मवर्चसस्यसमिध्याअपोनिनयत्यवभृथस्यैव
रूपमकरितिब्राह्मणं॥१९॥अथपरिकर्मिणंबर्हिर्लावंप्रहिणोत्यभ्याहृतंवायजुषाकरोत्यथष्टब्याꣳस्तीर्त्वापःप्रणीयाग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपस्यन्दशहो
तारंव्याचक्षीतसामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतारंव्याचक्षीतश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजाआवाराघारावाज्यभागावथहविषोग्निर्मू
र्धाभुवइतित्रिष्टुभौसंयाज्येन्वाहार्यमासाद्याग्न्याधेयदक्षिणाददात्याद्वादशभ्योददातिकामंभूयसीर्ददातिसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्तमानविसृज
तेव्रतमथतदानीमेवष्टब्याꣳस्तीर्त्वापःप्रणीयैंद्राग्नमेकादशकपालंनिर्वपत्यादित्यंचरुंघृतएषचरुर्भवतिश्रृतेनेदीयसिवाज्यमानयतिश्रपयित्वासादय
तितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजाआघारावाज्यभागावथहविषइंद्राग्नीरोचनादिवःश्नथद्वृत्रमित्यैंद्राग्नस्यादितिर्नउरुष्यतुमहीमूषुमातरमित्यादि
त्यस्यत्रिष्टुभौसंयाज्येन्वाहार्यमासाद्याथैनंचरुंव्युद्धृत्यचत्वारआर्षेयाःप्राश्नंतिदिशामेवज्योतिषिजुहोतीतिब्राह्मणंसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्त
मविसृजतेव्रतमत्रैनद्वादशाहंव्रतंचरति॥२०॥तस्यैतद्व्रतंनानृतंवदतिनमाꣳसमश्नातिनस्त्रियमुपैतिनास्यपल्पूलनेनवासःपल्पूलयंत्यस्मृन्मयपा
त्र्यशूद्रोच्छिष्टीस्वयंपादौप्रक्षालयतेनलवणमश्नातिनकोशीधान्यमन्यत्रतिलेभ्यःप्राङुच्चास्यस्वयꣳसमिधआहरमाणोग्नीनामंतेसंविशत्यजस्राअस्यैतेद्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू० दशाहमग्नयो भवंतिनास्य ब्राह्मणो नाश्वान् गृहे वसेदित्यग्निहोत्रोच्छेषणकृतो वा यजमानो भवतिभक्तमुपपत्न्या आहरत्यथ द्वादशाहव्युष्टासु पष्ठ्यां
२३ स्तीर्णापः प्रणीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति श्रपयित्वासादयति तस्याः पंचदश सामिधेन्यः पंच प्रयाजा वार्त्रघ्नावाज्यभागावथ
हविषोग्न आयूंषि पवस इत्यग्ने पवस्वेति त्रिष्टुभौ संयाज्ये न्वाहार्यमासाद्य त्रिंशन्मानं हिरण्यं ददाति संतिष्ठत एषेष्टिः स पूर्णपात्रविमुक्तमा विसृ
जते व्रतमथ तदानीमेव षष्ठ्यां स्तीर्णापः प्रणीयाग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपत्यग्नये शुचये श्रपयित्वासादयति तस्याः पंचदश सा
मिधेन्यः पंच प्रयाजा वार्त्रघ्नावाज्यभागावथ हविषोरग्ने पावक स नः पावकाग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचय स्तवेति त्रिष्टुभौ संयाज्ये न्वाहार्यमासा
द्य त्रिंशन्माम चत्वारिंशन्मानं हिरण्यं ददाति संतिष्ठत एषेष्टिः स पूर्णपात्रविमुक्तमा विसृजते व्रतं ॥ २३ ॥ अथातोन्वारंभस्यैवमीमांसान्वारंभ पौर्ण
मास्याः समानोपवसथं करोत्यथ प्रातर्हुतेग्निहोत्रे पुरा वा प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा चतुर्होतारं मनसानुद्रुत्या
हवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सारस्वतो होमौ जुहोति पूर्णा पश्चादित्यनुद्रुत्याग्नी षोमाविति जुहोत्यपरं चतुर्गृहीतं गृही
त्वा निवेशनी संगमनी वसूनामित्यनुद्रुत्य यत्ते देवा अदधुर्भागधेयमिति जुहोत्यथ षष्ठ्यां स्तीर्णापः प्रणीयाग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति सरस्व
त्यै चरुं सरस्वते द्वादशकपालमिति श्रपयित्वासादयति तस्याः पंचदश सामिधेन्यः पंच प्रयाजा वार्त्रघ्नावाज्यभागावथ हविषोग्ना विष्णू अग्ना विष्णू प्रणो २३
देव्या नो दिवः पीपिवांसं सरस्वतस्तनं ये ते सरस्व ऊर्मय इति त्रिष्टुभौ संयाज्ये न्वाहार्यमासाद्य मिथुनौ गावौ ददाति संतिष्ठत एषेष्टिः स पूर्णपात्रविमुक्त

मानं विसृजते व्रतमथ पौर्णमासेनैव मृधाभ्यां यजते संतिष्ठतेग्न्याधेयं संतिष्ठतेग्न्याधेयं ॥ २२ ॥ ॥ इति बौधायनकल्पसूत्रे आधानप्रकरणं तृतीयः प्र
श्नः ॥ तृतीयेत्तृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ अग्नीन् पुनराधास्यमानो भवति तदाहुः कृतयजुः संभृतसंभारो भवति न संभृत्या संभारान यजुः कार्यमित्यथो ख
लु संभृत्या एव संभाराः कार्यं यजुः पुनराधेयस्य समृध्या इति स उपवसथं त्यजते पुनर्निष्कृतं रथं पुनरुत्स्यूतं वासः पुनरुत्सृष्टमनड्वाहं दर्भकुलायं ति स्त्रो दर्भम
यीर्बिमूर्मिकाः प्रज्ञाता अग्न्याधेयिकाः संभाराः सा या आषाढ्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या भवति मा सहस्रसंवत्सरस्य पुनर्वसुभ्यां संपद्यते तस्या
मादधीतेति तस्या उपवसथे रण्यारग्नी त्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नी न्विहृत्याग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्य
न्निति साप्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते तदानीमेवाद्भिरग्नीन्त्सामुष्य ब्रह्मौदनं श्रपयित्वोपवसमतित्यथ प्रातरग्न्याधेयिकं कर्मतायत एतावदेव नानायदमुत्रमुं
जकुलायं तदिह दर्भकुलायं यो मुत्रेध्मः प्रणयनीयः स इह दर्भमयी विसृ ... दर्भैर्गार्हपत्यमादधाति दर्भैरन्वाहार्यपचनं दर्भैराहवनीयं दर्भैर्गार्हपत्यमादधा
त्याधानं सर्परात्रीं कं चोनुवर्तयति भूमिर्भूम्ना ॥ १ ॥ भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेति च तस्त्रो गार्हपत्ये तिस्र आहवनीये समानं कर्मारश्मय क्रादेतावदेव नानायद
मुत्र तद्धर्मामग्निहोत्रं जुहोति तदिह सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति जुहोति यो मुत्राग्नेयोष्टाकपालः स इहाग्नेयः पंचकपालस्तस्य प्रयाजेषु च तस्त्रो विभ
क्तीर्दधात्यग्न आयाहि वीतये समिधः समिधाग्न आज्यस्य वियंत्वग्निर्दूतं वृणीमहे तनूनपादग्न आज्यस्य वेत्वग्निनाग्निः समिध्यत इडो अग्न आज्यस्य
वियंत्वग्निर्वृत्राणि जंघनद्बर्हिरग्न आज्यस्य वेत्विति स्वयं संपन्न उत्तमप्रयाजो थात आज्यभागयोरेव मीमांसा वार्त्रघ्नावाज्यभागौ स्यातामित्येके दधन्वंता

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौं॰क॰सू॰ दशाहमग्नयोभवंतिनास्यब्राह्मणोनाश्वान्गृहेवसेदित्यग्निहोत्रोछेषणव्रतोवायजमानोभवतिभक्तमुपपत्न्याआहरत्यथद्वादशाम्व्युष्टासुइष्ट्यां
२३ स्तीर्णोपःप्रणीयाग्नयेपवमानायपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपतिश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजाआघारावाज्यभागावथ
हविषोग्नआयूंषिपवसेग्नेपवस्वेतित्रिष्टुभौसंयाज्येन्वाहार्यमासाद्यत्रिंशन्मानंहिरण्यंददातिसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्तमाविसृ
जतेव्रतमथतदानीमेवष्टध्यांस्तीर्णोपःप्रणीयाग्नयेपावकायपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपत्यग्नयेशुचयेश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसा
मिधेन्यःपंचप्रयाजाआघारावाज्यभागावथहविषोरग्नेपावकसनःपावकाग्निःशुचिव्रततमउदग्नेशुचयस्तवेतित्रिष्टुभौसंयाज्येन्वाहार्यमासा
द्यत्रिंशन्मामचत्वारिंशन्मानंहिरण्यंददातिसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्तमाविसृजतेव्रतं॥२१॥अथातोन्वारंभणीयेवमीमांसान्वारंभणीयापौर्ण
मास्याःसमानोपवसथंकरोत्यथप्रातर्हुतेग्निहोत्रेपुरापांप्रणयनाद्गार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाचतुर्होतारंमनसानुद्रुत्या
हवनीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेस्वाहेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वासारस्वतौहोमौजुहोतिपूर्णापश्चादित्यनुद्रुत्याग्नीषोमावितिजुहोत्यपरंचतुर्गृहीतंगृही
त्वानिवेशनीसंगमनीवसूनामित्यनुद्रुत्ययत्तेदेवाअदधुर्भागधेयमितिजुहोत्यथष्टध्यांस्तीर्णोपःप्रणीयाग्नावैष्णवमेकादशकपालंनिर्वपतिसरस्व
त्येचरुंसरस्वतेद्वादशकपालमितिश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजाआघारावाज्यभागावथहविषोग्नाविष्णूअग्नाविष्णूप्रणो २१
देव्यानेदिकःपीपिवांसंसरस्वतस्तनंयेतेसरस्वऊर्मयइतित्रिष्टुभौसंयाज्येन्वाहार्यमासाद्यमिथुनौगावौददातिसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्त

मानंविसृजतेव्रतमथपौर्णमासंवैमृधाभ्यांयजतेसंतिष्ठतेग्न्याधेयंसंतिष्ठतेग्न्याधेयं॥२२॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेआधानप्रकरणंतृतीयःप्र
श्नः॥तृतीयेतृतीयोध्यायः॥३॥ ॥अग्नीन्पुनराधास्यमानोभवतितदाहुःहृतयजुःसंभृतसंभारोभवतिनसंभृत्यासंभारानयजुःकार्यमित्यथोख
लुसंभृत्याएवसंभाराःकार्ययजुःपुनराधेयस्यसमृध्याइतिसउपकल्पयतेपुननिष्कृतंरथंपुनरुत्स्यूतंवासःपुनरुत्सृष्टमनड्वाहंदर्भकुलायंतिस्रोदर्भम
यीर्विसूर्मिकाःप्रज्ञाताअग्न्याधेयिकाःसंभाराःसायाआषाढ्याःपौर्णमास्याःपुरस्तादमावास्याभवतिमासहृत्संवत्सरस्यपुनर्वसुभ्यांसंपद्यतेतस्या
मादधीतेतितस्याउपवसथेरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसायमथित्वाग्नीन्विहृत्याग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपतिवैश्वानरंद्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्य
न्नितिसाप्रसिद्धेष्टिःसंतिष्ठतेतदानीमेवाङ्गिरग्नीन्सामुष्यब्रह्मौदनंश्रपयित्वोपवमतित्यथप्रातरग्न्याधेयिकंकर्मतायतनएतावदेवनानायदमुत्रमुं
जकुलायंतदिहदर्भकुलायंयोमुत्रेध्मःप्रणयनीयःसेहदर्भमयीर्विसूर्मिकादर्भैर्गार्हपत्यमादधातिदर्भैरन्वाहार्यपचनंदर्भैराहवनीयंदर्भैर्गार्हपत्यमादधा
त्याधानंसर्परात्र्यर्कःचोनुवर्तयतिभूमिर्भूम्ना॥१॥भूमिर्भूम्नाद्यौर्वरिणेतिचतस्रोगार्हपत्येतिस्रआहवनीयेसमानंकर्मारथचक्रादेतावदेवनानायद
मुत्रतूष्णीमग्निहोत्रंजुहोतितदिहसप्ततेअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाइतिजुहोतियोमुत्राग्नेयोष्टाकपालःसइहाग्नेयःपंचकपालस्तस्यप्रयाजेषुचतस्रोविभ
क्तीर्दधात्यग्नआयाहिवीतयेसमिधःसमिधोअग्नआज्यस्यवियंत्वग्निर्वृत्रंवृणीमहेतनूनपादग्नआज्यस्यवेत्वग्निनाग्निःसमिध्यतइडोअग्नआज्यस्य
वियंत्वग्निर्वृत्राणिजंघनद्बर्हिरग्नआज्यस्यवेत्वितिस्वयंसंपन्नउत्तमप्रयाजोथातआज्यभागयोरेवमीमांसाघारावाज्यभागौस्यातामित्येकेहधन्वंता

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू० वाज्यभागौस्यातामित्येकेऽग्निं स्तोमेन बोधयत्वंनः सोमेत्येतौस्यातामित्येकेऽग्नआयूंषिपवसेऽग्नेपवस्वेत्येतौस्यातामित्येके यत्सवमानंतत्सोमरू
२२ पंपंत्त्येवाहविषोऽग्नेतमद्याधान्यग्नइत्यथपुनरूर्जासहरय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुतीजुहोत्यग्निं प्रतिस्विष्टकृतंनिराहाभिंष्टअद्यएभिर्नोअर्कैरितिसंया
ज्येन्वाहार्यमासाद्यपुनराधेयदक्षिणाददाति॥ २॥पुनराधेयदक्षिणाददातिपुनर्निष्कृतंरथंपुनरुत्स्यूतंवासःपुनरुत्सृष्टमनड्वाहंतस्यानुयाजेषु
विभक्तीर्दधातिअग्नायोमर्त्योदुबोधियंजुज्जोषधीतिभिः॥भसन्नुषप्रपूर्व्यइषंवुरीतावसेदेवंबर्हिर्वसुवनेवसुधेयस्यवेत्वग्नेस्तोमंमनामहेसिध्रम
द्यदिविस्पृशः॥देवस्यद्रविणस्यवोदेवोनराशंसोवसुवनेवसुधेयवेस्येत्वितिस्वयंसंपन्नउत्तमोनूयाजःसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्रमाविसृजते
व्रतमथतदानीमेवष्टव्याः स्तीर्वापःप्रणीयाग्निवारुणमेकादशाकपालंनिर्वतिश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजावार्त्रघ्नावा
ज्यभागावथहविषत्वंनोअग्नेसत्वंनोअग्नइतित्रिष्टुभौसंयाज्येन्वाहार्यमासाद्यानड्वाहंददातिसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविमुक्रमाविसृजतेव्रतं
संतिष्ठतेपुनराधेयमितिदधिपुनराधेयध्रीयमथवैभवतियःपराचीनंपुनराधेयादग्निमादधीतसएतान्होमान्जुहुयादितितृतीयआधानआग्ने
यस्यपंचकपालस्यपुरस्तात्स्विष्टकृतःस्रुवाहुतीरुपजुहोतिलेकःसलेकःसुलेकस्तेनआदित्याआज्यंजुषाणावियंतुस्वाहाकेतःसकेतःसकेतस्तेनः २२
आदित्याआज्यंजुषाणावियंतुस्वाहाविवस्वांअदितिर्देवजूतिस्तेनआदित्याआज्यंजुषाणावियंतुस्वाहेतिसंतिष्ठतेतृतीयमाधानमथापद्धताग्नेर्नष्टा
रणीकस्यप्रगणयनब्रह्मौदनेनैवप्रतिपद्यतेसिध्रमग्न्याधेयं॥ ३॥इतिप्रथमः॥पुरादित्यस्यास्तमयात्गार्हपत्यमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्य

ज्वलंतमाहवनीयमुद्धरतिसायमाहुतयेपुरादित्यस्योदयातगार्हपत्यमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्यज्वलंतमाहवनीयमुद्धरतिप्रातराहुतये
याचाहोत्राप्राणेनोद्गात्राचक्षुषाध्वर्युणामनसाब्रह्मणाश्रोत्रेणाग्नीधेतेस्त्वापंचभिर्दैव्यैर्ऋत्विग्भिरुद्धराभिर्भूर्भुवःसुवरुध्रियमाणउद्धरपाप्मनोमावद
विद्वान्यच्चविद्वांश्चकार॥अन्हायदेनःकृतमस्तिपापंसर्वस्मान्मोद्धृतोमुंचतस्मादितिसायंरात्रियायदेनःकृतमस्तिपापंसर्वस्मान्मोद्धृतोमुंचत
स्मादितिप्रातरग्निंनिदधात्यमृताहुतिममृतायांजुहोम्यग्निंपृथिव्याममृतस्यजित्यै॥तयानंतंकाममितोजयेमप्रजापतिर्यंप्रथमोजिगायाग्निमग्नौ
वैश्वानरेमृतंजुहोमिस्वाहेतिसायंसूर्यमग्नौवैश्वानरेमृतंजुहोमिस्वाहेतिप्रातःसायंप्रातरेवैयापत्न्यन्वास्तेसायंसायमित्येकेथैतान्यग्निहोत्र
पात्राणिप्रक्षालितान्युत्तरेणगार्हपत्यमुपसादयतिकूर्चंचासूनायांवास्थालींस्रुचंस्रुवंचमभिद्योतनंसमिधमित्यथैतामग्निहोत्रींदक्षिण
तउदीचींस्थापयित्वाब्राह्मणोदोग्धिपूर्वौदुह्याज्येष्ठस्यज्येष्ठिनेयस्ययोवागतश्रीःस्यादपरौदुह्यात्कनिष्ठस्यकानिष्ठिनेयस्ययोवाबुभूषेन्नसंमृत्रो
हयादुह्यात्पशुकामस्यत्सधिश्रित्योत्तरमानयत्यथैतदग्निहोत्रमग्रेणाहवनीयंपर्याहृत्यपूर्वयाद्वाराप्रपाद्यजघनेनगार्हपत्यमुपसाद्याथपरिषिं
चतिऋतंत्वासत्येन॥ ४॥ऋतंत्वासत्येनपरिषिंचामीतिसायंपरिषिंचतिसत्यंत्वर्त्तेनपरिषिंचामीतिप्रातरेवमेवहुत्वापरिषिंचत्यथप्रदक्षिणमा
हृत्यप्रत्यङ्ङुदुत्यजघनेनगार्हपत्यमुपविश्योदीचोंगारान्निरूह्यव्यंतान्कृत्वातेष्वधिश्रित्याऽभिद्योतनेनाभिद्योतयत्यग्निस्तेतेजोमाप्रतिधाक्षीदि
तिस्रुवेणापःप्रत्यानयत्यृतमसीतिपुनरेवाभिद्योत्यत्रिःपर्यग्निकरोत्यंतरितंरक्षोंतरिताअरातयइतिवर्त्मकुर्वन्नुदगुद्वास्यप्रत्यूह्यांगारानास्ते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० श्रौ० सू० दक्षिणेनस्रुवंसमिधंचसव्येनाग्निहोत्रहवणींदेवस्यत्वास॰स्ताभ्यामाददइतिगार्हपत्येप्रतितपतिप्रत्युष्टंरक्षःप्रत्युष्टाअरातयइतित्रिरथकूर्चेस्रुचंनिधा
२३ यजमानमामंत्र्योन्नेष्यामीत्योमुन्नयेतियजमानोनुजानात्यथचतुरःस्रुवानुन्नयतिपूर्णान्वान्चोवाभूरिडाभुवइडास्वरिडाभूर्भुवःस्वरिडेतिस्तान्त्याःस्रु
वंप्रत्यवधायाथैनेसंमृशतिसजूर्देवैःसायंयावभिःसायंयावानोमादेवाःस्वस्तिसंपादयंतुपशुभिरितिसायंसजूर्देवैःप्रातर्यावभिःप्रातर्यावाणोमादेवाः
स्वस्तिसंपादयंतुपशुभिरितिप्रातरत्रैतांसमिधंस्रुवदंडउपसंगृह्यजघनेनगार्हपत्यमुपसादयतिकूर्चेनमईशानायप्रजाःपशवोमेवर्धतामहंयजमानोमा
रिषमितिदशहोत्रोद्धृत्यप्राङ्हरतिभूर्भुवःस्वरुर्वंतरिक्षमन्विह्ययंपथावितोदेवयानोयेनायमृषयःस्वर्गकामास्तेनगच्छामिपरमेव्योमन्यथानहीये
यंस्वःकृतांसकाशादितिजघनेनाहवनीयमुपसादयतिकूर्चेत्रैतांसमिधंमध्यतआहवनीयस्याभ्यादधाति॥ ५ ॥रजतांत्वाग्निज्योतिषंवायुमतीं
स्वर्ग्यांस्वर्गायलोकायरात्रिमक्षितिमिष्टकामुपदधेमृतंप्राणेदधामिप्रजापतिस्त्वासादयत्वितितयादेवतंकरोतितयादेवतयांगिरस्वध्रुवासीदेत्यथस्रु
ददोहसंकरोतितास्यस्रुद्दोहसःसोमंश्रीणंतिपृश्नयः॥जन्मन्देवानांविशस्त्रिष्वारोचनेदिवइतिसायमथप्रातर्हरिणींत्वासूर्यज्योतिषंवायुमतींस्व
र्ग्यांस्वर्गायलोकायाहरक्षितिमिष्टकामुपदधेमृतमपानेदधामिप्रजापतिस्त्वासादयत्वितितयादेवतंकृत्वास्रुद्दोहसंकरोतितस्यामादीप्तायांप्रतिमुखं २३
जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निःस्वाहेतिसायंसूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यःस्वाहेतिप्रातरितितुनसंसृष्टमग्निर्ज्योतिर्ज्योतिःसूर्यःस्वाहेतिसायंसूर्योज्योतिर्ज्योति
रग्निःस्वाहेतिप्रातरथसकृदभिवाल्यकूर्चेस्रुचंनिधायदक्षिणाद्धार्हपत्यंप्रतीक्षतउपप्रेतसंगच्छध्वंमाभागिनोभागधेयंप्रमायि॥सप्तऋषीणांसुकृतांयत्रलो

कास्तत्रेमंयज्ञंयजमानंचधत्तेत्यतिहायपूर्वामाहुतिमुत्तरांभूयःसमिध्येवजुहोतिप्रजापतयेस्वाहेतिमनसाऽथत्रिरतिवाल्यकूर्चेस्रुचंनिधायावाचीनम
वमृज्यप्रतीचीनंपाणिनौषधीर्लेपंनिमार्ष्ट्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेत्यवमेवद्वितीयमवमृज्यौषधीष्वेवनिमार्ष्टिदक्षिणतःप्राचीनावीतीपितृभ्यस्त्वा
पितॄन्जिन्वेतिसायमथप्रातरूर्ध्वमुन्मृज्यप्राचीनंतेनपाणिनौषधीर्लेपमुन्मार्ष्ट्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेत्येवमेवद्वितीयमवमृज्यौषधीष्वेवनिमार्ष्टिदक्षि
णतःप्राचीनावीतीपितृभ्यस्त्वापितॄन्जिन्वेत्यथापउपस्पृश्यद्विरंगुल्याप्राश्नातिप्रजाज्योतिरित्यथोदङ्पर्यावृत्यप्राचीनदंड्यास्रुचाभक्षयतीदंहविः॥ ६ ॥
इदंहविःप्रजननंमेअस्तुदशवीरंसर्वगणंस्वस्तये॥आत्मसनिप्रजासनिपशुसन्यभयसनिलोकसनिवृष्टिसनि॥अग्निःप्रजांबहुलांमेकरोत्वन्नंपयोरे
तोअस्मासुधत्तरायस्पोषमिषमूर्जमस्मासुदीधरत्स्वाहेतिसायंसूर्यःप्रजांबहुलांमेकरोत्वितिप्रातर्निर्णिज्यस्रुचंनिष्टप्याद्भिःपूरयित्वोदगुद्दिशतिसप्तऋषीन्प्री
णीहिसप्तर्षीन्जिन्वसप्तर्षिभ्यःस्वाहेतिसप्तर्षीनेवप्रीणातीतिब्राह्मणमथजघनेनगार्हपत्यमपोनिनयतीदमहमग्नौवैश्वानरेमृतंजुहोमिस्वाहेत्यक्षिताम
क्षिताहुतिंजुहोमिस्वाहेत्यंतर्वेदिनिनयतिहुत्वोपसमिंधेब्रह्मवर्चसस्यसमिध्याअपोनिनयत्यवभृथस्यैवरूपमकरितिब्राह्मणं॥ ७ ॥द्वितीयः॥अथसा
यंहुतेग्निहोत्रेयज्ञोपवीत्यपआचम्ययजमानायतनेतिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठतउपप्रयंतोअध्वरमितिषड्भिरनुष्टुभंसंषड्भिरेवोत्तराभिराग्निपावमा
नीभिराहवनीयमेवोपतिष्ठतेग्नआयूंषिपवसेग्नेपवस्वाग्नेपावकसनःपावकाग्निःशुचिव्रततमउदग्नेशुचयस्तवेत्यथाहवनीयमेवोपतिष्ठतआयुर्दा
अग्नेस्यायुर्मेदेहिवर्चोदाअग्नेसिवर्चोमेदेहितनूपाअग्नेसितनुवंमेपाह्यग्नेयन्मेतनुवाऊनंतन्मआपृणेत्यथरात्रिमुपतिष्ठतेचित्रावसोस्वस्तितेपारमशीय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०कृ०सू० २४ त्यथाहवनीयंसमिधमादधातीधानास्त्वाशतंहिमाद्युमंतःसमिधीमहिवयस्वंतोवयस्कृतंयशस्वंतोयशस्कृतंसुवीरासोअदाभ्यं॥अग्नेसपत्नदंभनं
वर्षिष्ठेअधिनाकेस्वाहेत्यथाहवनीयमेवोपतिष्ठतेसंत्वमग्नेसूर्यस्यवर्चसागथाःसमृषीणांस्तुतेनसंप्रियेयाधाम्ना॥त्वमग्नेसूर्यवर्चाअसिसंमामा
युषावर्चसाप्रजयासृजेत्यथवैभवतियथावैपुरुषोश्वोगौर्जीर्यत्येवमग्निराहितोजीर्यतिसंवत्सरस्यपरस्तादाग्निपावमानीभिरुपतिष्ठतइतिसंवत्स
रस्यपरस्तादाग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठतेपुनर्नवमेवैनमजरंकरोतीतिब्राह्मणमथगृहांश्चपशूंश्चोपतिष्ठतेसंपश्यामिप्रजाअहमिड्प्रज
सोमानवीः॥सर्वाभवंतुनोगृहे॥अंभस्थांभोवोभक्षीयमहस्थमहोवोभक्षीयसहस्थसहोवोभक्षीयोर्जस्थोर्जंवोभक्षीयरेवतीरमध्वमस्मिंल्लोकेस्मिन्गो
ष्ठेस्मिन्क्षयेस्मिन्योनाविहैवस्ततोमापगातबह्वीर्मेभूयास्तेत्यथाग्निहोत्रीयंवत्समभिमृशतिसंहितासिविश्वरूपीरामोर्जाविशगौपत्येनरायस्पोषेण
सहस्रपोषंवःपुष्यासंमयिवोरायश्रयंतामित्यथद्विपदत्रिपदाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठतउपत्वाग्नेदिवेदिवेदोषावस्तर्धियावयं॥नमोभरंतएमसि॥राजंत
मध्वराणांगोपामृतस्यदीदिविं॥वर्धमानंस्वेदमे॥सनःपितेवसूनवेग्नेसूपायनोभव॥सचस्वानस्वस्तये॥अग्नेत्वंनोअंतमउतत्राताशिवोभवावरूथ्यः
॥तंत्वाशोचिष्ठदीदिवःसुम्नायनूनमीमहेसखिभ्यः॥वसुरग्निर्वसुश्रवाअच्छानक्षिद्युमत्तमंरयिंदाइत्यथगृहांश्चैवपशूंश्चैवोपतिष्ठतऊर्जावःपश्या २४
मि॥८॥ऊर्जावःपश्याम्यूर्जामापश्यतरायस्पोषेणवःपश्यामिरायस्पोषेणमापश्यतेडास्थमधुकृतःस्योनामाविशतेरामदः॥सहस्रपोषंवःपुष्यासंमयि
वोरायश्रयंतामित्यथादित्यमुपतिष्ठतेतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहि॥धियोयोनःप्रचोदयादित्याहवनीयमेवोपतिष्ठतेसोमानंस्वरणंकृणुहिब्रह्म

णस्पते॥कक्षीवंतंयऔशिजमित्यथरात्रिमुपतिष्ठतेकदाचनस्तरीरसिनेंद्रसश्चसिदाशुषे॥उपोपेन्नुमघवन्भूयइन्नुतेदानंदेवस्यपृच्यतइत्य
थगार्हपत्यमुपतिष्ठतेपरित्वाग्नेपुरंवयंविप्रंसहस्यधीमहि॥धृषद्वर्णंदिवेदिवेभेत्तारंभंगुरावतइत्यथगार्हपत्यमेवोपतिष्ठतेग्नेगृहपतेसुगृहप
तिरहंत्वयागृहपतिनाभूयासंसुगृहपतिर्मयात्वंगृहपतिनाभूयाःशतंहिमास्तामाशिषमाशासेमह्यममुष्मैज्योतिष्मतीतामाशिषमाशासे
मुष्माअमुष्माइतियावंतोस्यपुत्राजाताभवंतितंतवइत्यंततोथवैभवतियोवाअग्निंप्रत्यङ्ङुपतिष्ठतेप्रत्यनमोषतियःपराङ्विषङ्प्रजयापशुभिरे
तिकयातिर्यङ्ङिवोपतिष्ठतेनैवप्रत्यङ्नपराङ्॥९॥तृतीयः॥पिंडपितृयज्ञंकल्पिष्यन्नुपकल्पयतेसकृदाच्छिन्नंबर्हिर्दर्भान्परिस्तरणीयान्व्रीहीं
श्चप्रक्षालितेचोलूखलमुसलेस्थालींसस्रुवांसमेक्षणामेककोपबर्हणेआंजनाभ्यंजनेदशांस्पयमुदकुंभंयज्ञायुधानीत्यन्वाहार्यपचनंपरि
स्तृणातिमुत्तरेणैकैकंसंसादयतिएककोपबर्हणेआंजनाभ्यंजनेदशांस्फ्यमुदकुंभंयज्ञायुधानीत्यथप्राचीनावीतंकृत्वाजघनेनान्वाहार्यपचन
मुपविश्यपवित्रवत्यांस्थाल्यांव्रीहीन्निर्वपतिपितृभ्योवोजुष्टंनिर्वपामीतिवातूष्णींवोपयेधांस्थालींकृत्वैतस्मिन्नेवचर्मण्युलूखलमुसलेनिधायाव
हंतिसकृद्देवदक्षिणामुखोथेनानविविच्याथैतस्यामेवस्थाल्यांतिरःपवित्रमपआनीयाधिश्रित्यतिरःपवित्रंतंडुलानावपत्यथाज्यंनिर्वपत्यथाज्यम
धिश्रित्योभयंपर्यग्निकृत्वामेक्षणंस्रुवंचसंमार्ष्ट्यथैतंचरुंश्रपयित्वाभिघार्योदंचमुद्वासयत्यथयज्ञोपवीतंकृत्वान्वाहार्यपचनमुपसमाधायमेक्षणेनो
पघातंतिस्रआहुतीर्जुहोतिसोमायपितृपीतायस्वधानमःस्वाहायमायांगिरस्वतेपितृमतेस्वधानमःस्वाहाग्नयेकव्यवाहनायस्विष्टकृतेस्वधानमःस्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ हेतिदक्षिणार्धपूर्वार्धेतूष्णींमेक्षणमभ्याधायप्राचीनावीतंकृत्वादक्षिणेनान्वाहार्यपचनंस्फ्येनोद्धत्यावोक्ष्यदक्षिणाग्रंबर्हिस्तीर्त्वाद्भिर्मार्जयतिमा
२५ र्जयंतांपितरोमार्जयंतांपितामहामार्जयंतांप्रपितामहइत्यथस्रुवेणोपस्तीर्णाभिघारितान्त्रीन्पिंडान्ददात्येतत्तेततासोयेचत्वामन्वेतत्तेपितामह
सोयेचत्वामन्वेतत्तेप्रपितामहासोयेचत्वामन्वित्यत्रपितरोयथाभागंमंदध्वमित्युक्त्वोदङ्पर्यावृत्योष्मणोव्यावृतउपास्तेवृत्तउष्मेतिप्राङ्परस्थाभिपर्या
वृत्यैचरुमवजिघ्रतियेसमानाः॥ १०॥ येसमानाःसमनसःपितरोयमराज्ये।तेषांलोकःस्वधानमोयज्ञोदेवेषुकल्पतां॥येसजाताःसमनसोजीवाजी
वेषुमामकाः॥तेषांश्रीर्मयिकल्पतामस्मिंल्लोकेशतंसमाइत्यथतथैवाद्भिर्मार्जयतिमार्जयंतांपितरोमार्जयंतांपितामहामार्जयंतांप्रपितामहाइत्यथा
जनंददात्यांजतांपितरआंजतांपितामहाआंजतांप्रपितामहाइत्यथाभ्यंजनंददात्यभ्यंजतांपितरोभ्यंजतांपितामहाअभ्यंजतांप्रपितामहाइत्यथवासांसि
ददात्येतानिवःपितरोवासांस्येतानिवःपितामहावासांस्येतानिवःप्रपितामहावासांसीत्युत्तरतआयुषिलोमछिंदीतेतिब्राह्मणमथषड्भिर्नमस्कारै
र्विपर्यासमुपतिष्ठतेनमोवःपितरोरसायनमोवः॰भूयासमित्यथवीरंयाचतेवीरंमेपितरोदत्तवीरंमेपितामहादत्तवीरंमेप्रपितामहादत्तपितृमानहंयुष्मा
भिर्भूयासंसुप्रजसोमयायूयंभूयास्तेत्यथैनानुत्थापयत्युत्तिष्ठपितरःप्रेतशूरायमस्यपंथामनुयातापुराणं॥धत्तादस्मासुद्रविणंयच्चभद्रंप्रणोब्रूता २५
द्भागधांदेवतास्वित्यथैनान्संसाधयतियंतुपितरोयथालोकंमनसाजवेनपरेतपितरःसोम्या॰मदंतीत्यथतिसृभिर्मनआह्वयतेमनोन्वाहुवामहआनए
तुमनःपुनःपुनर्नःपितरोमनइत्यत्रैतान्पिंडान्सहबर्हिषाग्नावनुप्रहरत्यथैतेषांशस्त्राणांद्वेद्वेउदाहरंत्यथयज्ञोपवीतंकृत्वाप्राजापत्ययर्चागार्हपत्यामुपतिष्ठ

तेप्रजापतेनत्वदेतान्यन्यइत्यत्रैतांद्वितीयांजपतियदंतरिक्षंपृथिवीमुतद्यामितिसंतिष्ठतेपिंडपितृयज्ञः॥ ११॥ चतुर्थः॥वर्षासुश्यामाकानामाग्रयणंकरिष्यन्भ
वतितस्यप्रज्ञातउपवसथोथप्रातर्हुतेग्निहोत्रेदृब्धांस्तीर्त्वापःप्रणीयसौम्यंश्यामाकंचरुंनिर्वपतिहविष्कृतावाचंविसृज्यगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रु
चिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयेज्यानीर्जुहोतिशतायुधायशतवीर्यायेतिपंचश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजावार्त्रघ्नावाज्यभागावथ
हविषआप्यायस्वसंतइतित्रिष्टुभौसंयाज्येअन्वाहार्यमासाद्यवासोददात्यथयजमानभागंप्राश्नात्यग्निःप्रथमःप्राश्नातुसहिवेदयथाविश्वचर्षणिरितिसंतिष्ठ
तएषेष्टिःसंपूर्णपात्रविस्मुक्रमाविसृजतेव्रतमथशरदिव्रीहीणामाग्रयणंकरिष्यन्भवतितस्यप्रज्ञातउपवसथोथप्रातर्हुतेग्निहोत्रेदृब्धांस्तीर्त्वापःप्रणीयैं
द्राग्नंद्वादशकपालंनिर्वपतिवैश्वदेवंचरुंद्यावापृथिव्यमेककपालमितिहविष्कृतावाचंविसृजगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीये
ज्यानीर्जुहोतिशतायुधायशतवीर्यायेतिपंचश्रपयित्वासादयतितस्याःपंचदशसामिधेन्यःपंचप्रयाजावार्त्रघ्नावाज्यभागावथहविषामिंद्राग्नीरोचनादि
वःश्नथद्वृत्रमित्यैंद्राग्नस्यविश्वेदेवाविश्वेदेवाइतिवैश्वदेवस्यद्यावानःपृथिवीप्रपूर्वजेपितरेतिद्यावापृथिव्यस्यत्रिष्टुभौसंयाज्येअन्वाहार्यमासाद्यप्रथम
जंवत्संददात्यथयजमानभागंप्राश्नातिभद्रान्नःश्रेयःसमनैष्ट॰स्यानइतिसंतिष्ठतएषेष्टिःसपूर्णपात्रविस्मुक्रमाविसृजतेव्रतमथवसंतेयवानामाग्रयणं
करिष्यन्भवतितस्यप्रज्ञातउपवसथःसमानंकर्मयथाव्रीह्याग्रयणस्येतावद्देवनानाथयजमानभागंप्राश्नात्येतमुत्यंमधुनासंयुतंयवंसरस्वत्याअधिम
नावचर्कृषुः॥इंद्रआसीत्सीरपतिःशतक्रतुःकीनाशाआसन्मरुतःसुदानवइतिसंतिष्ठतएषेष्टिःसंपूर्णपात्रविस्मुक्रमाविसृजतेव्रतं॥१२॥पंचमः॥अग्निभ्यःप्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
२६

वत्स्यन्यज्ञोपवीत्यपआचम्याग्रेणाहवनीयंपरीत्ययजमानायतनेतिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठतेममनामप्रथमंजातवेदःपितामाताचदधतुर्यदग्रे॥तत्वंबिभृहि
पुनरामदैतोस्तवाहंनामबिभराण्यग्नइत्यथवाचंयमोभिप्रवत्स्यन्नग्नेः।नामसकाशेवाचंविसृजतेमोधःसंवेशयमाःसाश्यस्त्रुगायीप्रथमतिनद्वादशीमतिप्रव
सतिनोपवसथमुपात्येत्यायन्नपर्थसमिधःकुरुतेग्नीन्परास्व्यायवाचंयमस्त्याहवनीयमेवोपतिष्ठतेममनामतवचजातवेदोवासमसीडवविवसानोयचरावः॥
आयुषेत्वंजीवसेवयंयथायथंविपरिद्दधावहेपुनस्तइत्यथगार्हपत्यमुपतिष्ठतेनमोग्नयेप्रतिविध्यायनमोनाधृष्टायनमःसंम्राजे॥अषाढोअग्निर्बृहद्
वयाविश्वजित्सहन्त्यःश्रेष्ठोगंधर्वइत्यथान्वाहार्यपचनमुपतिष्ठतेत्वंपितारोअग्नेदेवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः॥संमायुषासंगोपत्येनसुहितेमाधाइ
त्यथाहवनीयमुपतिष्ठतेऽयमग्निः॥१२॥अयमग्निःश्रेष्ठतमोयंभगवत्तमोयंसहस्रसातमः॥अस्माअस्तुसुवीर्यमितियद्यस्मैयज्ञभ्रेषमाचक्षतेतनंत
होषीदितितद्गार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयेसंततंजुहोतिमनोज्योतिर्जुषतामाज्यंविच्छिन्नंयज्ञंसमिमंदधातु॥याइष्टा
उषसोनिम्रुचश्चसंदधामिहविषाघृतेनस्वाहेत्यथाग्नयेतंतुमतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपतिशरावंदक्षिणांददातिसाप्रसिद्धेष्टिःसंतिष्ठतेथातिपन्नांप्रति
जुहोत्येतेनहस्मवैपूर्वेश्रोत्रियाःकृतायवस्तेजस्कामायशस्कामाब्रह्मवर्चसकामाउपतिष्ठन्तेतद्देतदुत्सन्नंप्रतस्येवगरिम्णाथातोवैराजमेवोपस्थानंनर्यप्रजांमे २६
गोपायेतिगार्हपत्यमथर्यपितुंमेगोपायेत्यन्वाहार्यपचनंशंस्यपशून्मेगोपायेत्याहवनीयंसप्रथसभांमेगोपायेतिसभ्यमहेबुध्नियमंत्रंमेगोपायेत्याव
सथ्यीयंसोपरिमितंप्रवसतिपुनरायन्नपर्थसमिधःकुरुतेग्नीन्परास्व्यायवाचंयमस्त्यागत्येतेनैवोपतिष्ठतेसमानीप्रायश्चित्तिः॥३४॥षष्ठः॥अथोपवसथीये

हन्यज्ञोपवीत्यपआचम्याग्रेणाहवनीयंपरीत्ययजमानायतनउपविश्यतिरःपवित्रमपआचामतिपयस्वतीरोषधयःप०ञ्जेत्यथाहवनीयेसमिधआदधा
त्यग्नेव्रतपते०वायोव्रतपतआदित्य०व्रतानांव्र०तांस्वाहेत्यथस्त्वाभृतेहविर्निरुप्यमाणमभिमंत्रयतेग्निंहोतारमिहतंहुवे०अस्येतितदुदित्वावाचंयच्छ
त्याहविष्कृताहविष्कृतावाचंविसृजत्ययज्ञंयोगेनयुनक्तिकस्त्वायुनक्तिसत्वायुनक्त्वितिकालेकपालानियुनक्तियानिघर्मेकपालान्यु०युंक्तामितितेषांयजुष्कृतानांय
ज्ञियंततदुत्करउदस्यन्त्यभिन्नोघर्मोजीरदानुर्यतआर्तस्तदगन्पुनरित्यथगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयेसंततंजुहोतिध्रुवा
वेदिःपरिधयश्चसर्वेयज्ञस्यायुरनुसंचरंति॥त्रयस्त्रिंशत्तंतवोयेवितत्निरेयइमंयज्ञंस्वधयाददंतेतेषांछिन्नंप्रत्येतद्दधामिस्वाहेत्यथान्यदपिसृजतिघ
र्मोदेवांअप्येत्वित्यथयैभवतियदिनेयदाश्विनंद्विकपालंनिर्वपेत्द्यावापृथिव्यमेककपालमितिसाप्रसिद्धेष्टिःसंतिष्ठतेथतथैवगार्हपत्यआज्यंविलाप्यो
त्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयेसंततंजुहोतिध्रुवावेदिःप०धामिस्वाहेत्यथान्यदपिसृजतिघर्मोदेवांअप्येत्वित्यथपयाज्यस्यवासांनाय्यस्यवान्यत्रब
र्हिषःपुरोत्तमान्नप्रयाजात्कंदनितस्यस्रुधांसंभरतिसंत्वासिंचामि॥१५॥संत्वासिंचामियजुषाप्रजामायुर्धनंच॥बृहस्पतिप्रसूतोयजमानइहमारिषदिति
स्कंनमनुमंत्रयतेभूपतयेस्वाहाभुवनपतयेस्वाहाभूतानांपतयेस्वाहेत्यथयावत्परिशिष्टेनप्रचरत्यथयजमानमाज्यमवेक्षयत्याज्यमसिसत्यमसि०सीयेत्या
ज्यग्रहाणांगृहीतंगृहीतमनुमंत्रयतेपंचानांत्वावातानांयंत्रायधर्त्रायगृण्हामिपंचानांत्वर्तूनां०मिपंचानांत्वादिशांयं०मिपंचानांचापंचजनानांयं०मीतिचतु
र्भिर्जुहूमष्टाभिरुपभृतंचराःस्त्वापंचबिलस्ययं०मिब्रह्मणस्त्वा०मिक्षत्रस्यतेजसे०मिविशेत्वा०मिसुवीर्यायत्वा०मिप्रजास्त्वायत्वा०मिरायस्पोषायत्वा०मिब्रह्मव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

चेसायत्वा॰मीतिचतुर्भिर्ध्रुवांभूरस्माकंहविर्देवानामाशिषोयजमानस्यदेवानांत्वादेवताभ्योगृण्हामीत्यभिपूर्यमाणामनुमंत्रयतेकामायत्वागृण्हामीतिपरि
धीन्परिधीयमानाननुमंत्रयतेध्रुवोसिध्रुवोहंस्वस्तुविदितिमध्यममुग्रोस्युग्रोहंसुविदितिदक्षिणमभिभूरस्य॰विदित्युत्तरमथाग्निंयोगेनयुनक्तियुनज्मि
त्वाब्रह्मणादैव्येनेतिसमिधावभ्याधीयमानयोर्जपत्यूर्जंपतींधानास्त्वासुप्रजसःसुवीरा॰वयंतद्इत्यथांतर्वेदिहवींष्यासन्नान्यभिमंत्रयतेयन्मेअग्नेअस्य॰परुछद्
त्यथभूर्भुवःसुवरित्यग्निहोत्रं॥२६॥अथभूर्भुवःसुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतिभिरुपसादयेद्यज्ञमुखंवाअग्निहोत्रंब्रह्मैताव्याहृतयोयज्ञमुखएवब्रह्मकुरुते
संवत्सरेपर्यागतएताभिरेवोपसादयेतब्रह्मण्येवोपभयतःसंवत्सरंपरिगृण्हातीतिब्राह्मणमथवैभवतिदर्शपूर्णमासावालभमानएताभिर्व्याहृतिभिर्हवींष्यासा
दयेद्यज्ञमुखंवैदर्शपूर्णमासौब्रह्मैताव्याहृतयोयज्ञमुखएवब्रह्मकुरुतेसंवत्सरेपर्यागतएताभिरेवासादयेद्ब्रह्मण्येवोभयतःसंवत्सरंपरिगृण्हातीतिब्राह्मणमथवै
भवतिचातुर्मास्यान्यालभमानएताभिर्व्याहृतिभिर्हवींष्यासादयेद्यज्ञमुखंवैचातुर्मास्यानिब्रह्मैताव्याहृतयोयज्ञमुखएवब्रह्मकुरुतेसंवत्सरेपर्यागतएताभिरे
वासादयेतब्रह्मण्येवोभयतःसंवत्सरंपरिगृण्हातीतिब्राह्मणमथवैभवतियद्वैयज्ञस्यसाम्नाक्रियंतेराष्ट्रंयज्ञस्याशीर्गछतियदृचाविशंयज्ञस्याशीर्गछत्यथब्राह्मणो
नाशीर्केणयज्ञेनयजेतसामिधेनीरनुवक्ष्यन्नेताव्याहृतीःपुरस्ताद्दध्याद्ब्रह्मैवप्रतिपदंकुरुतेतथाब्राह्मणःसाशीर्केणयज्ञेनयजतइतिब्राह्मणमथवैभव
तियंकामयेतयजमानंभ्रातृव्यमस्ययज्ञस्याशीर्गछेदितितस्यैताव्याहृतीःपुरोनुवाक्यायांदध्यात्भ्रातृव्यदेवत्यावैपुरोनुवाक्याभ्रातृव्यमेवास्ययज्ञ २७
स्याशीर्गछतीतिब्राह्मणमथवैभवतियान्कामयेतयजमानानगछतीतिब्राह्मणमथवैपर्जन्यःसुवृष्टंवर्षत्येवंयज्ञोयजमानायवर्षतिस्थलयोदकंपरि

गृण्हंत्याशिषायज्ञंयजमानःपरिगृण्हातीतिब्राह्मणंव्याहृतिभिर्ब्राह्मणस्यप्रतिपद्येतहिंकारेणराजन्यस्यर्चावैश्यस्यसर्वमेवैतत्र्ययंकुर्यादित्येतदपर
मिध्ममभ्याधीयमानमनुमंत्रयतउछुष्मोअग्न॥२७॥उछुष्मोअग्नेयजमानाये॰जिह्वेतिप्रवरंप्रव्रीयमाणमनुमंत्रयतेमर्त्यस्यतेहोतर्मूर्धं॰यांयेति
स्रुवेणाघारमाघार्यमाणमनुमंत्रयतेमनोसिप्राजापत्यंमन॰शेतिस्रुच्यमाघार्यमाघार्यमाणमनुमंत्रयतेवागस्यैंद्रीसप॰विशेतिप्रयाजानामिति
श्रभितिश्चमनुमंत्रयतेवसंतमृतूनांप्रीणामिसमाप्री॰तुग्रीष्ममृतू॰वर्षाऋतूनां॰तामाप्रीताःप्रीणंतु॥शरदमृतू॰समाप्री॰हेमंतशिशिरामृतूनांप्रीणा
मितोमाप्रीतोप्रीणीतामित्याज्यभागाविष्टामनुमंत्रयतेग्नीषोमयोरहंदेवयज्ययाचक्षुष्मान्भूयासमित्यग्निमिष्टमनुमंत्रयतेग्नेरहंदेवयज्ययान्ना
दोभूयासमित्युपांशुयाजमिष्टमनुमंत्रयतेदब्धिरस्यदब्धोभूयासममुंदभेयमित्यग्रयंयजमानोहृष्टितंमनसाध्यायत्यथापउपस्टश्याग्नीषोमावि
ष्टावनुमंत्रयतेग्नीषोमयोरहंदेवयज्ययावृत्रहाभूयासमितीद्राग्नीइष्टावनुमंत्रयतइंद्राग्नियोरहंदेवयज्ययेंद्रियाव्यन्नादोभूयासमितींद्रमिष्टमनुमं
त्रयतइंद्रस्याहंदेवयज्ययेंद्रियावीभूयासमितिमहेंद्रमिष्टमनुमंत्रयतेमहेंद्रस्याहंदेवयज्ययाजेमानंमहिमानंगमेयमितिस्विष्टकृतमनुमंत्रयतेग्नेः
स्विष्टकृतोहंदेवयज्ययायुष्मान्यज्ञयप्रतिष्ठांगमेयमितिप्राशित्रेवदायमानेजपत्यग्निर्मादुरिष्टात्पातुसविताघशंसादितियजमानभागंयामंतिदूरेरा
तीयतितर्मतेनजेषमितीडामाह्रियमाणामनुमंत्रयतेसुरूपवर्षवर्णएहीतिप्रतिपद्यमंधानीत्यातोवांतरेडांप्राश्यमानामनुमंत्रयतेजुष्टिरसिजुषस्वनो॰
मेयमित्यथांतर्वेद्यङ्गिर्मार्जयंतमनोज्योतिर्जुषता॰तु॥बृहस्पतिस्त॰यंतामितिबर्हिषदंपुरोडाशमभिमंत्रयतेभ्रध्नपिन्वस्वददतोमे॰दसदित्यथान्वाहार्यया

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू० चतितमंतर्वेद्यासन्नमभिमंत्रयतेप्रजापतेर्भागोस्यूर्जस्वान्पयस्वानित्येतादनुवाकस्यानूयाजानामिष्टमनुमंत्रयते ॥ १८ ॥ अनूयाजानामिष्टमनुमंत्र
१९ यतेबर्हिषोहंदेवयज्ययाप्रजावान्भूयासंनराशंसस्याहंदेवयज्ययापशुमान्भूयासमग्नेः स्विष्टकृतोहंदेवयज्ययायुष्मान्यज्ञेनप्रतिष्ठांगमेयमित्यथ
यत्रहोतुरभिज्ञानात्यग्निरिदं हविरजुषतेतितद्यजमानमुज्जितीर्वाचयत्यग्नेरहमुज्जितिमनूज्जेषमितियथेष्टमुक्तंवाजवत्यौव्यूहनमथयत्रहोतुरभिज्ञा
नात्याशास्तेयंयजमानोसावितितद्यजमानंयज्ञस्यदोहंवाचयत्येमाअग्मन्नाशिषोदोहकामा० मित्रमितिप्रस्तरंप्रह्रियमाणमनुमंत्रयतेरोहितेनत्वाग्नि
र्देवतांगमय०यत्वितिपरिधीनविमुच्यमानाननुमंत्रयतेवितेमुंचामिरशनाविर०देवतास्वितिगायुवाकयुक्तमनुमंत्रयतेविष्णोः शंयोरहंदेवयज्यायायज्ञेनप्र
तिष्ठांगमेयमितिपत्नीसंयाजानामिष्टमिष्टमनुमंत्रयतेसोमस्याहंदेवयज्यया ॥ १९ ॥ सोमस्याहंदेवयज्ययासुरेतारेतोधिषीयत्वष्टुरहंदेवयज्ययापशूनांरू
पंपुषेयमित्यथेतरावुपसमस्यतिदेवानांपत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्ययाम०मितिवेदेयजनंयाचतिवेदोसिवित्तिरसीत्येतादनुवाकस्यध्रुवामाप्याय्यमानामनु
मंत्रयतआप्यायतांध्रुवाघृतेनय०यज्ञेअस्मिन्नित्यथयजमानभागंप्राश्नातिप्रजापतेर्विभान्नाम०मानेनेतिसंयज्ञपतिराशिषेतिवात्रैतत्पूर्णपात्रंयाचतितमं
तर्वेदिनिधायपूर्णपात्रेयजमानंवाचयतिसदसिसन्मेभूयाः सर्व०मेसिपूर्णद्रव्येथदिशोव्युंनयतिप्राच्यांदिशिदेवाऋत्विजोमार्जयंतांदक्षिणायांदिशिमासाःपि १९
तरोमा०तांप्रतीच्यांदिशिगृहाः पशवोमा०तामुदीच्यांदिश्यापओषधयोवनस्पतयोमा०तामूर्ध्वायांदिशियज्ञः संवत्सरोयज्ञपतिर्मार्जयंतामित्यथैतानिनय
तिसमुद्रंवः प्रहिणोम्यक्षिताः स्वांयोनिमपिगच्छत ॥ अच्छिद्रः प्रजयाभूयासंमापरासेचिमत्पयइत्यथोपोत्थायदक्षिणेनपदाविष्णुक्रमान्क्रमतेविष्णोः क्रमोसि ॥ २० ॥

विष्णोः क्रमोस्यभिमातिहेतिचतुर्भिरनुछंदसंतृतीयेचतुर्थमनुवर्त्तयतिनचतुर्थायप्रक्रामतिनाहवनीयमुपात्येत्यथात्रैवतिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठतेऽगन्मसुवःसु
वरगन्मसंदृशस्ते०दृशीत्यथादित्यमुपतिष्ठतेसम्भूरसिश्रे०धेहीत्यथेभ्योलोकेभ्योभ्रातृव्यंनिर्भजतीदमहममुंभ्रातृव्यमाभ्यो०द्विष्मइत्यथापउपस्पृश्यसंज्योति
षाभूवमित्युरः प्रत्यात्मानंप्रत्यभिमृशतेऽथदक्षिणमंसमभिपर्यावर्त्ततऐंद्रीमावृतमन्वावर्त्तइत्यथोदङ्पर्यावर्त्ततेसमहंप्रजयासंमयाप्रजास०स्पोषइ
त्यथाहवनीयेसमिधमादधातिसमिद्धोअग्नेमेदीदिहिसमेद्धातेअग्नेदीद्यासंस्वाहेत्यथाहवनीयमुपतिष्ठतेवसुमान्यज्ञोवसीयान्भूयासमित्यथाग्नि
पावमानीभ्यांगार्हपत्यमुपतिष्ठतेऽग्नआयूंषिपवसेऽग्नेपवस्वेत्यथगार्हपत्यमेवोपतिष्ठतेऽग्नेगृहपतेसु०शासेमह्यममुष्मैज्योतिष्मतीतामाशिषमाशासेऽ
मुष्माअमुष्मादितियावंतोस्यपुत्राजाताभवंतितंतवदित्येततोयद्वैभवतियोवैयज्ञ ॥ २१ ॥ अथवैभवतियोवैयज्ञंप्रयुज्यनविमुंचत्यप्रतिष्ठानोवैसभवतिकस्त्वा
युनक्तिसत्वाविमुंचत्वितिकालकपालानिविमुंचतियानिधर्मेक०वायूविमुंचतामित्यथैतेनैवयथेतमेत्ययजमानायतनउपविश्यतथैवतिरः पवित्रमपआचाम
तिपयस्वती०जेत्यथाहवनीयेसमिधआदधात्यग्नेव्रतपतेव्रतमचारिषंतदशकंतन्मेराधिस्वाहायायोव्रतपतआदित्यव्रतपतेव्रतानांव्रतपते०धिस्वाहेत्यथोपो
त्थाययज्ञस्यपुनरालंभंजपतियज्ञोबभूवस०णामित्यथप्राङुत्क्रम्यजपतिगोमाँ अग्नेवि०मानित्यथब्राह्मणांस्तर्पयितवाइतिसंप्रेष्यति ॥ २२ ॥ इत्यष्टमः
ब्रह्मत्वंकरिष्यन्यज्ञोपवीत्यपआचम्याऽग्रेणाहवनीयंपरीत्यदक्षिणतउदङ्मुखस्तिष्ठन्ब्रह्मसदनमुपतिष्ठतेनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मसदनायेत्यथासन्नात्तृणं
निरस्यत्यहंदेधिषण्यादतस्तिष्ठान्यस्यसदनंसीदयोस्मत्पाकतरइत्युपविशत्युन्निवतउदुद्वतश्चगेषमित्यथैनंसमीक्षतेपातंमाद्यावापृथिवीअद्यान्हइत्युपविश्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ जपति भूर्भुवः सुवः क इदं ब्रह्मा भविष्यति स इदं ब्रह्मा भविष्यति प्राणः प्रजापतिर्युक्तो हं युज्ये ब्रह्मणा वैव वाजी स धुर इव वन्हिर्बलीवर्द इव युक्तो हव्यं वक्ष्याम्यहं
२९. देवताभ्यो भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्ये ब्रह्म प्रपद्ये क्षत्रं प्रपद्ये ग्मानमात्मणं प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं प्रपद्ये नान्तर्देवतां वाचं
प्रपद्य ॐ प्रपद्य इति तं यजमानो ब्रह्माणं वृणीते भूपते भुवनपते महतो भूतस्य पते ब्रह्माणं त्वा वृणीमहे वीतहव्ये पुरोहितं येनायं नुत्तमं सुवर्देवा अंगिरसो दिवमि
तिवृतो ब्रह्मा जपत्यहं भूपतिरहं भुवनपतिरहं महतो भूतस्य पतिर्देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि ब्रह्माणमावृथा वीतहव्ये पुरोहितं येनायं नुत्तमं सुवर्दे
वा अंगिरसो विवं देव सवितरेतं त्वा वृणते बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणं तदहं मनसे प्रब्रवीमि मनो गायत्र्यै गायत्री त्रिष्टुभे त्रिष्टुप् जगत्यै जगत्यनुष्टुभे अनुष्टुप् पंक्त्यै पंक्तिः
प्रजापतये प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यो विश्वे देवा बृहस्पतये बृहस्पतिर्ब्रह्मणे ब्रह्म भूर्भुवः सुवर्बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा अहं मनुष्याणां बृहस्पते यज्ञं गोपायेति स यत्रा
ह ब्रह्मन्नपः प्रणेष्यामि यजमान वाचं यच्छेति तत ब्रह्मा प्रसौति ॥ २३ ॥ देव सवितः प्रणय यज्ञं देवता वर्धयेतां नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानो अस्तु ॥ सप्तर्षीणां
सुकृतां यत्र लोकस्तत्रेमं यज्ञं यजमानं च धेह्यों प्रणयेति स वाचंयमो भवति प्रणीतासु प्रणीयमानास्वा हविष्कृतः सान्नाय्ये दोह्यमान आ ततो यदाह बहु दुग्धीन्द्राय
देवेभ्यो हव्यमिति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्रयाजी वै भवत्यधिवपने वाचं यच्छत्या कपालोपधानात्संवपने वा वाचं यच्छत्या समभिवासनात्स्तम्बयजुष्या क्रियमाण आ प्रोक्ष
णीनामासादनात्स यत्राह ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं परिग्रहीष्यामीति तत ब्रह्मा प्रसौति बृहस्पते परिगृहाण वेदिं ब्रह्मणा यज्ञं परिगृण्हीहीमं ॥ सप्त ऋणां धेह्यों परिगृ २९.
हाणेत्या स्रुग्गृह्यमाणेषु वाचं यच्छत्यासन्नासादनात्सामिधेनीष्वनूच्यमानास्वा प्रवरादनूक्तायां पुरोनुवाक्यायामा वषट्कारात्प्राशित्रे वदीयमान आ प्रसवात्परि

हरंत्यस्मा एतत्प्राशित्रमग्रेणाहवनीयं तदाक्रियमाणं प्रतिपश्यति ॥ २४ ॥ सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतिपश्यामीत्यथैनदुभाभ्यां हस्ताभ्यां प्रतिगृण्हाति देवस्य त्वा॰ स्ताभ्यां
प्रतिगृण्हामीत्यथैनत्सादयति पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयामीत्यथैनदवेक्षयेत् पर्णस्य त्वा गरुत्मतश्चक्षुषावेक्ष इत्यथैनदंगुष्ठेन च महानाम्न्या चोपसंगृह्या
निहायदतः पूर्वे जिह्वाग्रे निदधात्यग्नेस्त्वास्येन प्राश्नामीति प्राश्याप आचम्य समहाङ्गिरय गिरति ब्राह्मणस्योदरेण बृहस्पतेर्ब्रह्मणेत्यथाद्भिर्मार्जयित्वा प्राणा
न्संमृशते वाङ्म आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रं बाह्वोर्बलमूर्वोरोजारिष्टा विश्वान्यंगानि तनूस्तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति मयित्रा
णाम यित्राणादि तिवात्तं ब्रह्मभागं प्राशित्रहरणे निदधात्यथान्वाहार्यं याचति तमं तर्वेद्यासन्नमभिमंत्रयते ॥ २५ ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मासि नमस्ते ब्रह्मन्ब्रह्मणः पाहि मा
मकृतायसर्वो मल्पः कृतो भवेत्यथास्य यावन्मात्रमवदाय प्राशित्रहरणे निदधाति श्रीरस्यि हमा मभ्यन्नवानं नादो भूयासमित्यथैनमग्रेण स्रुच उद्ददंवनीयमानम
नुमंत्रयते यज्ञ दिवं रोह तु यज्ञो दिवं गच्छतु यो देवयानः पंथास्तेन यज्ञो देवां अप्येत्विति स यत्राह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्सकृत्सकृत्संमृड्ढी
तितत ब्रह्मा प्रसौति देव सवितरेतं ते प्राह तत्प्र च यज बृहस्पतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पाहि ये सज्ञपतिं पाहि स मां पाहीं प्रतिष्ठेति न चरंतेति प्रवर्ग्ये सौत्रे वा ॥ आ समिष्टयजुषो
होमाधुतं समिष्टयजुष्युद्वेत्यायाहवनीयमुपतिष्ठते ऽयाड्यज्ञं हविषो जातवेदा अदाब्धो अंतरः पूर्वो अस्मन्निषद्य ॥ सा त्वन्त्स निः सुविमुचानो विमुंच धेह्यस्मासु
द्रविणं जातवेदो यच्च भद्रमिति स एतेनैव ब्रह्मा भवति दर्शपूर्णमासयोरिष्टीनां चातुर्मास्यानां पशुबंधस्य सौत्रामण्या इति ॥ २६ ॥ नवमः ॥ हवीं ष्यासाद्य होतारमा
मंत्रयते मयज्ञोपवीत्यप आचम्य हस्तौ मं मृशते कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयं शक्येयवां सकृतायवामित्यथद्वाभ्यामात्मंन्यग्निं गृण्हीते मयि गृण्हाम्यग्रे अग्निं यानो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ जपतिभूर्भुवःसुवःकइदंब्रह्माभविष्यतिसइदंब्रह्माभविष्यतिप्राणःप्रजापतिर्युक्तोहंयुञ्ज्येब्रह्मणार्वेववाजीसधुरइवबन्हिर्बलीवर्दइवयुक्तोहव्यंवक्ष्याम्यहं
२९ देवताभ्योभूःप्रपद्येभुवःप्रपद्येसुवःप्रपद्येभूर्भुवःसुवःप्रपद्येवायुंप्रपद्येब्रह्मप्रपद्येक्षत्रंप्रपद्येस्मानमात्रवणंप्रपद्येप्रजापतेर्ब्रह्मकोशंप्रपद्येनान्तरदेवतांवाचं
प्रपद्यऊंप्रपद्यइतितंयजमानोब्रह्माणंवृणीतिभूपतेभुवनपतेमहतोभूतस्यपतेब्रह्माणंत्वावृणीमहेवीतहव्येपुरोहितंयेनायंनुत्तमःसुवर्देवाअंगिरसोदिवमि
तिवृतोब्रह्माजपत्यहंभूपतिरहंभुवनपतिरहंमहतोभूतस्यपतिर्देवेनसवित्राप्रसूतआर्त्विज्यंकरिष्यामिब्रह्माणमावृथावीतहव्येपुरोहितंयेनायंनुत्तमःसुवर्दे
वाअंगिरसोविवेदेवसवितरेतंत्वावृणतेबृहस्पतिंदैव्यंब्रह्माणंतदहंमनसेप्रब्रवीमिमनोगायत्रियैगायत्रीत्रिष्टुभेत्रिष्टुप्जगत्यैजगत्यनुष्टुभेनुष्टुप्पंक्त्यैपंक्तिः
प्रजापतयेप्रजापतिर्विश्वेभ्योदेवेभ्योविश्वेदेवाबृहस्पतयेबृहस्पतिर्ब्रह्मणेब्रह्मभूर्भुवःसुवर्बृहस्पतिर्देवानांब्रह्माअहंमनुष्याणांबृहस्पतेयज्ञंगोपायेतिसयत्रा
हब्रह्मंनपःप्रणेष्यामियजमानवाचंयच्छेतिततब्रह्माप्रसौति॥२३॥देवसवितःप्रणययज्ञंदेवतावर्धयेतानाकस्यपृष्ठेसुवर्गेलोकेयजमानोअस्तु॥समन्वीणाः
सुकृतांयत्रलोकस्तत्रेमंयज्ञंयजमानंचधेह्योंप्रणयेतिसवाचंयमोभवतिप्रणीतासुप्रणीयमानास्वाहविष्कृतःसान्नाय्यदोह्यमानआंततोयदाहबहुदुग्धीन्द्राय
देवेभ्योहव्यमितिमहेन्द्रायेतिवायदिमहेन्द्रयाजीवेभेत्यधिवपनेवाचंयच्छत्याकपालोपधानात्संवपनेवाचंयच्छत्यासमभिवासनात्स्तंबयजुष्याद्रियमाणआप्रोक्ष
णीनामासादनात्सयत्राहब्रह्मन्नुत्तरंपरिग्राहंपरिग्रहीष्यामीतितद्ब्रह्माप्रसौतिबृहस्पतेपरिगृहाणवेदिंब्रह्मणायज्ञंपरिगृण्हीहीमं॥सततश्रुणा॰धत्स्योपरिग्र ३०
हाणेत्याज्येषुगृह्यमाणेषुवाचंयच्छत्यास्रुवासादनात्सामिधेनीष्वनूच्यमानास्वाप्रवरादनूक्तायांपुरोनुवाक्यायामावषट्कारात्साग्निविरदीयमानआप्रमवात्परि

हरंत्यस्माएतत्प्राशित्रमग्रेणाहवनीयंतदाद्रियमाणंप्रतिपत्रयति॥२४॥सूर्यस्यत्वाचक्षुषाप्रतिपश्यामीत्यथैनदुभाभ्यांहस्ताभ्यांप्रतिगृण्हातिदेवस्यत्वा॰स्ताभ्यां
प्रतिगृण्हामीत्यथैनत्सादयतिपृथिव्यास्त्वानाभौसादयामीत्यथैनदवेक्षयेसप्रर्णस्यत्वागरुत्मतश्चक्षुषावेक्षइत्यथैनदंगुष्ठेनचमहानाम्न्याचोपसंगृह्या
तिहायदतःपूर्वंजिह्वाग्रेनिदधात्यग्नेस्त्वास्येनप्राश्नामीतिप्राश्यापआचम्यसहाद्भिरवगिरतिब्राह्मणस्योदरेणबृहस्पतेर्ब्रह्मणेत्यथाद्भिर्मार्जयित्वाप्राणा
न्संमृशतेवाङ्मआसन्नसोःप्राणोक्ष्योश्चक्षुःकर्णयोःश्रोत्रंबाहुवोर्बलमूर्वोरोजारिष्टाविश्वान्यंगानितनूस्तनुवामेसहनमस्तेअस्तुमामाहिंसीरितिमयित्रा
णामयित्राणाइतिवात्हतंब्रह्मभागंप्राशित्रहरणेनिदधात्यथान्वाहार्ययाचतितमंतर्वेद्यासन्नमभिमंत्रयते॥२५॥ब्रह्मन्ब्रह्मासिनमस्तेब्रह्मन्ब्रह्मणपाहिमा
मकृतोद्यसर्वामव्यःकृतोभवेत्यथास्ययावन्मात्रमवदायप्राशित्रहरणेनिदधातिश्रीरस्येहमामभ्यनवानंनादोभूयासमित्यथैनमग्रेणस्रुचउदंचनीयमानम
नुमंत्रयतेयज्ञादिवंरोहतुयज्ञोदिवंगच्छतुयोदेवयानःपंथास्तेनयज्ञोदेवांअप्येत्वितिसयत्राहब्रह्मन्प्रस्थास्यामःसमिधमाधायाग्नीदग्नीन्त्सकृत्सकृत्संमृड्ढी
तिततब्रह्माप्रसौतिदेवसवितरेतत्तेप्राहतत्प्रचप्रजबृहस्पतिर्ब्रह्मासयज्ञंपाहियेसंज्ञपतिंपाहिसर्मापात्वंप्रतिष्ठेतिप्रचरंतेतिप्रवर्ग्येसोत्रेवासआसमिष्टयजुषो
होमात्ध्रुवंतसमिष्टयजुष्युपोत्थायाहवनीयमुपतिष्ठंतेऽयाड्यज्ञंहविषोजातवेदाअदाब्धोअंतरःपूर्वोअस्मन्निषद्य॥सत्वन्त्सनिंसुविमुचानोविमुंचधेह्यस्मासु
द्रविणंजातवेदोयच्चभद्रमितिसएतंनैवब्रह्माभवतिदर्शपूर्णमासयोरिष्टीनांचातुर्मास्यानांपशुबंधस्यसौत्रामण्याइति॥२६॥नवमः॥हवींष्यासाद्यहोतारमा
मंत्रयतेमयज्ञोपवीत्यपआचम्यहस्तौमंमहातेकर्मणेवोदेवेभ्यःशकेयंशकंस्येवांसकृतायवामित्यथद्वाभ्यामाग्नेंन्यग्निंगृण्हीतेमयिगृण्हाम्यग्रेअग्निंयोनो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० अग्निरित्यथांतरेणवेद्युत्करौप्रपद्यतेसत्यंप्रपद्यऋतंप्रपद्येमृतंप्रपद्येप्रजापतेःप्रियांतनुवमनार्तांप्रपद्यइदमहंपंचदशेनवज्रेणद्विषंतंभ्रातृव्यम
३० वक्रामामियोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मोभूर्भुवःसुवर्हिंमोस्थानेतिष्ठामि।तिदक्षिणेनप्रपदेनोत्तरंवेद्यंतमवक्रम्यतिष्ठतियदाजानात्यग्नयेसमिध्यमाना
यानुब्रूहीतितदेदंहोत्रेजपतिकंप्रपद्येतंप्रपद्येयत्तेप्रजापतेःशरणंछंदस्तत्प्रपद्येयावंतोविश्वेवेदतावंतकरिष्यामिदेवेनसवित्राप्रसूतआर्त्विज्यंकरिष्या
मिशुश्रूषण्यामनुष्येभ्यःस्वधावतीपितृभ्यःप्रतिष्ठाविश्वस्मैभूतायभूर्भुवःसुवःप्रशास्तआत्मनाप्रजयापशुभिःप्रजापतिंप्रपद्येऽभयंमेअस्तुप्राजापत्यम
नुमेवक्ष्यामिवाचंप्रपद्येवागार्त्विज्यंकरिष्यतियदामेतायुष्मायत्वेंद्रियायत्वाभूत्यैत्वायज्ञोयज्ञायमयिशर्मयच्छतामित्यथत्रिरभिहिंकृत्यानवानमभिहिंका
रादृचमभिसंदधातिप्रवोवाजाअभिद्यवइतित्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांसर्वाअर्धर्चशोनित्यमुक्तासुसामिधेनीषुदेवताआवाह्यभूमौप्रादेशंकृत्वोपवि
शतेदमहंगायत्रेणछंदसात्रिवृतास्तोमेनरथंतरेणसाम्नावषट्कारेणवज्रेणद्विषंतंभ्रातृव्यमवबाधेवबाढोद्विषन्नितिमआहवनीयंप्रेक्षमाणआस्तेप्र
वर्णीतांतोभयंवांतरेणवावीक्षतेनप्रगल्भोहस्माज्जायतेयदाजानात्यग्निर्देवोहोतेत्यथतज्जपतिदेवसवितरेतंत्वावृणतेग्निंहोत्रायसहपित्रावैश्वानरेणत्वंपा
स्थायदक्षिणेनहस्तेनदक्षिणंसध्वर्युमन्वारभतेसव्येनदक्षिणांसआग्नीध्रंयद्युवेस्वयंप्रत्याश्रावयेन्नीचैर्दिशएनंदक्षिणस्यांश्रोण्यामन्वारभेताग्निमन्वार
भामहेहोत्वर्यंपुरोहितं।।येनायंनुत्तमःस्याद्देवाअंगिरसोदिवंदेवादेवेषुपराक्रमध्वंप्रथमाद्वितीयेषुद्वितीयास्तृतीयेषुत्रिरेकादशाअनुसंरभध्वमित्यः ३०
थाध्वर्यवेनामप्रवृतःप्रदक्षिणमंसमभिपर्यावर्ततेऐंद्रीमावृतमन्वावर्तइत्यथहोतृषदनमभिव्रजनजपति।। २७।।षण्मावीरंहसस्पांतुद्योश्चपृथि

वीचाहश्चरात्रिश्चापश्चौषधयश्चतामारक्षंतुतामागोपायंतुताभ्योनमइत्यथामनात्तृणंनिरस्यतिशुष्कंवाप्रछिन्नाग्रंवादक्षिणायेनसंधिमनुप्रतीच्येचनिर
स्तःपरावसुरित्यथाप्यउपस्पृश्यसंस्तीर्यैवोपविशतीदमहमर्वावसोःसदनेसीदामीतिदक्षिणोत्तरंअथदक्षिणावृतगार्हपत्यंप्रतीक्षतेविश्वकर्मंश्चतनूपाअ
सितनुवंमेपाहीत्युभौसमीक्षतआहवनीयंचाग्नाविष्णूमावामवक्रमीज्ञोगिस्यविजहाथांमामासंताप्तंलोकंमेलोककृतौकृणुतमित्यथवांलोकइतिमनाग
वोदङ्ङुदेवंचमर्त्यत्यसचतस्वरूवोनपातिविश्वेदेवाःशास्तनमा०नि।।अराधिहोतानिषदा०न।।तदद्यवाचःप्रथमं०र्ध्वं।।नमोमहद्भ्यो०देवाइत्यथयस्कामादापने
नस्युचावादाध्ययथादेवतंहविषीयजत्यथवषट्कारणामनुमंत्रणंवषट्कारमाभिप्रवृक्ष्माअहंत्वाब्रहतामनउपह्वयेमातरिश्वनोप्राणान्नमेवाचंहव्यंदेवे
भ्योभिवहास्मिनोजःसहऽजःहभोनोवागितियधुवाअभ्यवषट्कारःस्युरेतावेतेवानुमंत्रयतेओजःसहओजोवागित्यथहोतुर्दिरंगुलावनक्तिपूर्वोत्कंतदुत्तरोष्ठ
योहतिवाचस्पतयेत्वाहुतंप्राश्नामीषेप्राणायेतिसदसस्पतयेत्वाहुतंप्राश्नाम्यूर्जेपानायेत्यधरोष्ठेप्राहन्यथापउपस्पृश्यचतुरवांतरेडामवद्यापयतएतेनप्रसृतेन
पाणिनेडामुपह्वयतेमुखसंमितामुपहूतंरथंतरं।।२८।।उपहूतंरथंतरंसहपृथिव्यासहात्मनासहान्नाद्येनसहवाचोपमांरथंतरंसहपृथिव्यासहाग्निना
महानाद्येनसहवाचाह्वयतामुपहूतंवामदेव्यंसहांतरिक्षेणसहवायुनासहप्राणेनसहपशुभिरुपमावामदेव्यंसहांतरिक्षेणसहवायुनासहप्राणेनसह
पशुभिर्ह्वयतामुपहूतंबृहत्सहदिवासहादित्येनसहचक्षुषोपमाबृहत्सहदिवासहादित्येनसहचक्षुषाह्वयतामुपहूतंस्वास्त्युभुवनमुपमास्वास्त्युभुवनंह्व
यतामुपहूतंश्वारिस्मुभुवनमुपमानरिस्मुभुवनंह्वयतामुपहूताःसप्तहोत्राउपमासप्तहोत्राह्वयंतामुपहूतागावःसहाशिरउपमांगावःसहाशिराह्वयंतामुपहूता

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ धेनुःसहर्षभोपमांधेनुःसहर्षभाह्वयतामुपहूतेडाहृष्टिरूपमामिडाहृष्टिर्ह्वयतामुपहूतोभक्षःसखोपमांभक्षःसखाह्वयतामुपहूता२ँहो३उपहूता२ँहो
३१ इहेडासिजुषस्वमे३मे३इत्युपांश्वेतच्चैर्निरुक्तामुपह्वयतेसयदिसर्वाप्राशित्र्यन्नस्यात्प्राणोहूतानिप्राश्नन्नमसादेवप्राश्नीयादथयदिदिशोहूतानिनि
त्सेतयापुरोडाशशकलमवलिंग्येवप्राश्नीयादिडासिस्योनासिस्योनकृत्मानोरायस्पोषेसुप्रजास्त्वधाः॥मुखस्यत्वाद्युम्नायसुपत्नस्यप्राश्नामीतिप्राश्याप
आचम्यप्राचीमुदीचीवोदकराजिंनिनयतितृप्तीमितन्येवाज्यस्यवाचोथाप्येतंजपंजपतिमनोज्योतिर्जुष॰यंतामित्यनूयाजानिष्ट्वाग्नेयुवाकमिष्ट्वाबर्हिर्व्यंजलिं
कृत्वानिह्नुतेयज्ञश्चवतउपचतेप्रजापतेयज्ञयत्तेनूनंयदतिरिक्तंकर्मप्रजापतौयज्ञतदित्यथदक्षिणावेद्यंवेदंनिधाययजमानंवाचयतियेनत्वंदेव॥२९॥येनत्वं
देववेददेवेभ्योवेदोभवस्तेनास्मभ्यंवेदएधिवेदोसिवित्तिरसिविदेयाहंप्रजापशून्स्वर्गंलोकंकर्मासिकरुणमसिक्रियासमहंपुण्यकर्मसनिरसिसनितासिसने
याहंघृतवंतंकुलायिनंरायस्पोषंसहस्रिणंवेदोददातुवाजिनमितिपत्नीसंयाजानिष्ट्वाफलीकरणहोमंहुतेवेदंपत्नींवाचयतिवेदोसिवित्तिरसिविदेयाहम
दःकर्मासिकरुणमसिक्रियासमहमदःसनिरसिसनितासिसनेयमहमदो॥घृतवंतंकुलायिनंरायस्पोषंसहस्रिणंवेदोददातुवाजिनमितिविस्रस्यवेदम
र्धानिपत्न्यैप्रयच्छतितानिपत्न्यंतरारूत्रन्यस्यदक्षिणेनवारुणोपनिगृण्हीतेथैतराणिप्रागाहृतस्तृणंनेतितंतुंतन्वन्रजसो॰नमित्यथयान्यतिशिष्यंतेतानिब ३१
र्हिषिसन्यस्यत्याहृणोपिसंष्टणप्रजयामापशुभिरावृणेत्यथयथाप्रपन्नंनिष्क्रम्याग्रेणाहवनीयंपरीत्यदक्षिणतउदङ्मुखस्तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठतेऽग्नाऽन्य
ग्नाहविष्णोजातवेदाअदब्धोअंतरःपूर्वोअस्मिन्निषद्य॥सन्वन्त्सनिंसुविमुचानोविमुंचधेह्यस्मासुद्रविणंजातवेदः॥एतानाग्नेब्रह्मणावावृधस्वशक्तीवायत्ते

चकृमाविदावा॥उतप्रणेष्यभिवस्योअस्मान्त्सनःसृजसुमत्यावाजवत्या॥येतेशतंवरुणयेसहस्रंयज्ञियाःपाशाविततामहांतः॥तेभिर्नोअग्निरिंद्रोबृहस्प
तिर्विश्वेदेवामुंचंतुमरुतःस्वर्काइतिएतयैवव्रजपातदर्शपूर्णमासयोरिष्टीनांचातुर्मास्यानांपशुबंधस्यसौत्रामण्याइति॥३०॥अथपत्नीवुपधीयंतेयदाजाना
त्यग्नयेमथ्यमानायानुब्रूहीतितदेतेनैवौजप्रतिपद्योवयेप्रमिनामव्रतानियत्वाकत्रामनसादीनदक्षा॰जानातीतिमैत्रावरुणदंडंध्वर्युर्यजमानंवाचयतित्वं
गावोह्वणतराज्यायत्वाःहवंतुमरुतःस्वर्काः॥वर्षान्नृक्षत्रस्यककुभिशिश्रियाणस्तेनानन्यौविभजावसूनीतितमग्रेगृहीत्वामैत्रावरुणायप्रयच्छतिमित्रावरु
णयोस्त्वाप्रशास्त्रोःप्रशिषाप्रयच्छामीतितंतरस्तूरतःप्रतिगृण्हातिमित्रावरुणयोस्त्वाप्रशास्त्रोःप्रशिषाप्रतिगृण्हामीतिदक्षिणोत्तरमर्थेनमूर्ध्वमुन्माष्टर्येव
कोविधुरोभूयासमितितमादायसंप्रेष्यतिहोतायक्षदग्निंसमिधासुषमिधासमिद्धमितीध्मांतंपरीतः॥३१॥इतिदशमोध्यायः॥इतिबौधायनकल्पसू
त्रेचतुर्थःप्रश्नः॥४॥ ॥पशुनायक्ष्यमाणोभवतिसउपकल्पयतेपीतुदवान्परिधीन्गुग्गुलुसुगंधितेजनंप्रश्वेतामूर्णास्तुकांयापेत्वस्यांतराशृंगेहरशा
नेद्विगुणांचत्रिगुणांचद्वेवपाश्रपणीविशाखांचाविशाखांचहृदयशूलंकार्ष्मर्यमयान्परिधीनौदुंबरंमैत्रावरुणदंडंमुखेनसंमितमिध्माबर्हिरिध्मंप्रणयनी
यंप्लक्षशाखामिडसूनंयवान्यवमतीभ्यःसक्तून्सक्तुहोमायपृषदाज्यायदधिहिरण्यमित्यथामावास्येनवाहविषेष्ट्वानक्षत्रेवागार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रु
चिचतुर्गृहीतंगृहीत्वापद्धोतारंमनसानुद्रुत्याहवनीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेस्वाहेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वायूपाहुतिंजुहोत्युरुविष्णोविक्रमस्वोरुक्षयाय
नःकृधि॥घृतंघृतयोनेपिबप्रप्रयज्ञपतिंतिरस्वाहेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाथयाचत्वाल्यस्थालीःसस्रुवांबर्हिर्हिरण्यमुदपात्रंह्वयंतितक्षाणंसपरशुमा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० हेहि यजमानेति पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्य तां दिशं यंति यत्रास्य यूपः स्पष्टो भवति यत्र वा वेत्स्यन्मन्यते स यः समे भूम्ये स्वायोनि रूढो बहुपर्णो बहुशाखो ऽप्रति
३२ शुष्काग्रः प्रत्यङ्ङुपनतस्तमुपतिष्ठते ऽत्यन्यानगां नान्यानुपागामर्वाक्त्वा परैरविदं परोऽवरैस्तं त्वा जुषे वैष्णवं देवयज्याया इत्यथैनमाज्येनानक्ति देवस्त्वा सविता
मध्वानक्त्विति ऊर्ध्वाग्रं बर्हिरन्तर्धायौषधे त्रायस्वैनमिति स्वधितिना तिर्यंचं प्रहरति स्वधिते मैनं हिंसीरिति यः प्रथमः शकलः परापतति तं निदधाति तमपरि
भिंदन्नन्तःसंगं वृश्चति प्राचं वोदंचं वा प्रयंतमनुमंत्रयते दिवमग्रेण मा लेखीरन्तरिक्षं मध्येन मा हिंसीः पृथिव्या संभवेत्यथाव्रश्चने हिरण्यं निधाय संपरि
स्तीर्याभिजुहोति वनस्पते शतवल्शो विरोह स्वाहेति सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशतेऽथ व्रश्चनं शाखाः प्रसूदयति यं त्वायं स्वधितिस्ते
तिजानः प्रणिनाय महते सौभगायेति पंचारत्निं तस्यैवं श्वेदित्यैक ब्राह्मणवता भवमस्तं परिवृंगपरमं प्रादेशावमं चषालस्य कालेपरिवासयत्याच्छिन्नो रायः सुवी
र इति यत्परं भवति तस्य चतुरंगुलं चषालाय प्रच्छेदयति तं चतुरश्रं वाष्टाश्रिं वा कृत्वा वाहरत्या वाहारयत्योऽस्य निस्त्रिष्ठत्यव तक्ष्णा नामेव स्वरुं कुरुतेऽथास्यै
या पूर्वेद्युरेव पाशुबंधिकीं वेदिं विमीता भवति दशपदा पश्चात्तिरश्ची द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्तात्तिरश्ची तां परिग्निर्यस्तं ब यजुर्हरति ॥१॥ इदमेव वर्षीयसि
ष्यं पौरोडाशिकं त्रियेज्जुपात्तूष्णीं चतुर्थं पूर्वं परिग्राहं परिगृह्णाति करणं जपत्युद्धतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरति यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथ यावति स्म्यमुदपात्रं बर्हिः ३२
शम्यामित्येतस्मादायेहि यजमानेत्युत्तरेण वेदिं द्वयोर्वा त्रिषु वा प्रक्रमेषु स्फ्येनोद्धत्या वास्य शम्यया चात्वालं परिमिमीते वित्तायनी मेसीति पुरस्ताद
दीचीनकुंबयांतरतः स्फ्येनालिखति तिक्तायनी मेसीति दक्षिणतः प्राचीनकुंबयांतरतः स्फ्येनालिखत्यवतान्मा नाथितमिति पश्चादुदीचीनकुंबयांतरतः

स्फ्येनालिखत्यवतान्मा व्यथितमित्युत्तरतः प्राचीनकुंबयांतरतः स्फ्येनालिखत्यथा चात्वाले बर्हिर्निधाय तस्मिन्स्फ्येन प्रहरति विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अं
गिरो योऽस्यां पृथिव्यामसीत्यायुषा नाम्नेहीति तं हृत्वोत्तरवेद्यां निवपति यत्तेनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति द्वितीयं प्रहरति विदेरग्निर्नभो नामा
ग्ने अंगिरो यो द्वितीयस्यां पृथिव्यामसीत्यायुषा नाम्नेहीति तं हृत्वोत्तरवेद्यां निवपति यत्तेनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति तृतीयं प्रहरति विदेर
ग्निर्नभो नामाग्ने अंगिरो यस्तृतीयस्यां पृथिव्यामसीत्यायुषा नाम्नेहीति तं हृत्वोत्तरवेद्यां निवपति यत्तेनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति तूष्णीं च
तुर्थं हरति सह बर्हिषाथाध्वर्युः स्फ्येन चात्वालात्पुरीषमुद्धत्याथाग्नीध्रमाहाग्नीदिति स्त्रिर्हरेति तत स्त्रिराग्नीध्रो हरति यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथाध्वर्युरुत्तर
वेद्यै पुरीषं संप्रयौति सिंहीरसि महिषीरसीति प्रथयत्युरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामिति स्फ्येन संहंति ध्रुवासीत्यथैनामद्भिरवोक्षति देवेभ्यः शुंधस्वे
ति सिकताभिरनुप्रकिरति तां प्रादेशमात्रीं चतुरश्रां निधाय शम्यया परिमिमीत उत्तरनाभिमुत्साद्याथैनां प्रच्छाद्याभ्रिमादत्ते देवस्य त्वा०भ्यामादद इत्यादा
याभिमंत्रयतेऽभ्रिरसि नारिरसीति तया यूपावटं परिलिखति यथान्तर्वेद्यर्धं स्यादर्धं बहिर्वेद्यर्धं परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरातय इदमहं रक्षसो ग्री
वा अपिकृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपिकृन्तामीत्यथाग्नीध्रमाहाग्नीदिहीमं यूपावटं खनोपरसंमितं प्राक्पुरीषमुद्वपताच्चतुरंगुले नो
परमतिखनतादिति तं स खनति वा खनयति वा यावदेवात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता स्प्याद धातीध्मं प्रणयनीयमुपोपयमनीः कल्पयंति चात्वा
लादात्मनेंद्राघोषवतीः प्रोक्षणीरध्वर्युरादत्ते परिकर्मिणं च गृहीतमाज्यं भवत्युक्तानि ब्रह्मणि संभारा भवंत्यथ संप्रेष्यमाहाग्नये प्रणीयमानायानुब्रूह्यग्नीदेकस्फ्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ ग्यानुसंधेहीतित्रिरुक्त्वायामुद्यच्छंतेहोतुर्वेशीयंत्युत्तरेणवेदिंप्रतिपद्यंतेधारयंत्येतमग्निमथाध्वर्युरिंद्रघोषवतीभिःप्रोक्षणीभिरुत्तरवेदिंप्रोक्षति॥ २॥इंद्र
३३ घोषस्त्वावसुभिःपुरस्तात्पात्विति पुरस्तान्मनोजवास्त्वापितृभिर्दक्षिणतःपात्विति दक्षिणतःप्रचेतास्त्वारुद्रैःपश्चात्पात्विति पश्चाद्विश्वकर्मात्वादित्यैरुत्तर
तःपात्वित्युत्तरतोथयत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्यतेतद्दक्षिणतउत्तरवेद्यैनिनयतिवेदंचतत्रकृत्तंतत्तेनग्राममयतीतिब्राह्मणमथैनांहिरण्यमंतर्धायाप्येवगृहीतेनव्या
घारयतिसिंहीरसिसपत्नसाहीस्वाहेतिदक्षिणेंऽससिंहीरसिसुप्रजावनिःस्वाहेत्युत्तरस्यांश्रोण्यांसिंहीरसिरायस्पोषवनिःस्वाहेतिदक्षिणस्यांश्रो
ण्यांसिंहीरस्यादित्यवनिःस्वाहेत्युत्तरेंऽससिंहीरस्यावहदेवान्देवयतेयजमानायस्वाहेतिमध्येऽथभूतेभ्यस्त्वेतिस्रुचमुद्गृण्हात्यथपौतुद्रवान्परि
धीन्परिदधातिविश्वायुरसिपृथिवींदृंहेतिमध्यमंध्रुवक्षिदस्यंतरिक्षंदृंहेतिदक्षिणमच्युतक्षिदसिदिवंदृंहेत्युत्तरमथातिशिष्टान्संभारान्निवपतिगु
ग्गुलुसुगंधितेजनंशुक्लामूर्णास्तुकामग्नेर्भस्मास्यग्नेःपुरीषमसीत्यथैनान्संस्राविणाभिघारयत्यथप्रदक्षिणमावृत्येध्मंप्रतिष्ठापयतियत्रप्रतितिष्ठ
सुमंतास्रुवोवाआलावसूनिपुरुधाविशंतु॥दीर्घमायुर्यजमानायकृण्वन्नथामृतेनजरितारमंग्धीत्यथैनंविस्रस्याद्रुतिषाहंहुत्वाध्वराहुतिभिरुपजुहोत्य
ग्निर्यज्ञंनयतुप्रजानन्मैनंयज्ञहनोविदन्॥देवेभ्यःप्रभूतायज्ञंप्रयज्ञपतितिरस्वाहा॥वायुर्यज्ञंनयतुप्रजानन्॰स्वाहा॥सूर्योयज्ञंन॰स्वाहा॥यज्ञोयज्ञंन॰ ३३
स्वाहेत्यथैतायजमानएवस्वयंजुहोत्यग्निरन्नादोन्नपतिरन्नस्येशोसमेन्नंददातुस्वाहा॥वायुःप्राणदाःप्राणस्येशोसमेप्राणंददातुस्वाहा॥आदित्योभूरिदाभूयि
ष्ठानांपशूनामीशोसमेभूयिष्ठान्पशून्ददातुस्वाहेत्यग्निवत्युत्तरंपरिग्राहंपरिगृत्ययोयुपित्वातिर्यंचंस्फ्यंस्तब्ध्वासंप्रेषमाहप्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हि

रुपमादयस्रुवंचस्वधितिंचस्रुचश्चसंमृड्ढिपत्नींसंनह्याज्येनचदध्ना चोदेहीत्याहृतासुप्रोक्षणीषूदस्यस्फ्यंमार्जयित्वेध्माबर्हिरुप
सादयप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङाद्रुत्यस्रुवंस्वधितिंस्रुचश्चसंमार्ष्टिपत्नींसंनह्याज्येनचदध्ना चोदेत्याज्यंचप्रोक्षणीश्चासूपप्रसिद्ध
मान्यानिगृहीत्वाप्रषदाज्यग्रहण्यामुपस्तृणीतेमहीनांपयोसीतिविश्वेषांदेवानांतनूरितिद्वितीयंबर्हिषोंतर्धायदध्यानयन्त्युध्यासमद्यपृषतीनांग्रहंपृष
तीनांग्रहोमीत्यपोधृत्यबर्हिषाअभिघारातिविष्णोर्हृदयमसीत्येकमिषविष्णुस्त्वानुविचक्रमइतिद्वितीयं॥ ३॥अथप्रोक्षणीभिरुपातिष्ठतीध्मंप्रोक्षतिवेदिं
प्रोक्षतिबर्हिःप्रोक्षतिबर्हिरासन्नंप्रोक्ष्यापनिनीयपुरस्तात्प्रस्तरंगृण्हातिपंचविधंबर्हिस्तीर्त्वाप्रस्तरपाणिःप्राङभिसृप्यकार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यू
र्ध्वेसमिधावादधातिविधृतीतिरश्चीसादयतिविधृत्योःप्रस्तरंप्रस्तरेजुहूंबर्हिषिउपभृतंध्रुवांचसुदेनितिसमभिमृश्यप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङाद्रुत्ययाचतिया
वमतीःप्रोक्षणीर्बर्हिर्हस्तमाज्यस्थालींसस्रुवांस्वरुंरशनांमैत्रावरुणदंडंयूपशकलंहिरण्यमुदपात्रमित्येतत्संनिधाययूपंप्रक्षालयतियत्तेशिक्वः
परावधीत्तक्षाहस्तेनवाश्या॥आपस्तत्तद्धनस्पतेरपनुदंतुशुंधनीरितियूपएषप्रक्षालितःप्रपन्नःसंपन्नचषालःप्रागवटादुपशेतेतमुत्तरेणाहवनीयंति
ष्ठन्तरांत्वंप्रोक्षतिपृथिव्यैत्वान्तरिक्षायत्वादिवेत्वेत्यवटंप्रोक्षयतिशुंधंतांलोकाःपितृषदनाइतियवान्प्रस्कंदयतियवोसियवयास्मद्द्वेषोयवयारातीरिति
बर्हिर्हस्तेव्यतिषज्यावस्तृणातिपितृणांसदनमसीत्यथैनद्धिरण्यमंतर्धायस्रुवाकृत्याभिजुहोतिपितृभ्यस्स्वाहेतियूपशकलमवास्यतिस्वावेशोस्यग्रे
णागतृणांवनस्पतिरधिन्वास्थास्यतितस्यवित्तादित्यथादत्तभाज्यस्थालींसस्रुवांस्वरुंरशनांमैत्रावरुणदंडमुदपात्रमित्येतत्समादायेहियजमानेत्यन्व

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ ग्यजमानो नृत्वा पत्न्यग्रेण यूपं परीत्य दक्षिणत उदङ्मुखास्तिष्ठन्ति पूर्व एवाध्वर्युरपरो यजमा[illegible] परापत्न्यथ प्रवृश्चन् चषालं यूपस्याग्रमनक्ति देवस्त्वा सविता
मध्वानक्त्विति स्वंतरतश्च बाह्यतश्च स्वभ्यक्तं कृत्वा चषालं प्रतिमुंचति सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इत्यथ स्रुवेणाग्निष्ठामश्रिमभिघारयन्नाह यूपायाज्यमानाया
३४ नुब्रूहीत्यांतमनक्त्यांतमेव यजमानं तेजसानक्ति नोपरमनक्ति पत्न्युपरमनक्ति सर्वतः परिमृशत्यपरिवर्गमेवास्मिंतेजो दधातीति ब्राह्मणमुच्छ्रयन्नाहोच्छ्री
यमाणायानुब्रूहीत्युच्छ्रयत्युद्दिवं स्तभानान्तरिक्षं पृण पृथिवीमुपरेण दृंहेत्यथैनं वैष्णवीभ्यामृग्भ्यां कल्पयति तेते धामानि विष्णोः कर्माणि पश्यतेति
द्वाभ्यां सप्तत्राग्निष्ठामश्रिमाहवनीयेन संपादयति तध्रुवस्य चषालं परेक्षयति ॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ॥ दिवीव चक्षुराततमित्यथैनं प्रदक्षि
णं पुरीषेण पर्यूहति ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्यूहामीति मैत्रावरुणदण्डेन संहंति ब्रह्म दृंह क्षत्रं दृंह प्रजां दृंह रायस्पोषं दृं
हेत्यन्यूनमनतिरिक्तं परिव्ययाद् पात्रमुपनिनीयाथैतां त्रिगुणां रशनां त्रिः संभुज्य मध्यमेन गुणेनाभिदध्रे परिव्ययन्नाह परिवीयमाणायानुब्रूहीति त्रिः
प्रदक्षिणं परिव्ययति परिवीरसि परि त्वा दैवीर्विशो व्ययंतां परीमं रायस्पोषो यजमानं मनुष्या इत्युपांते व्यतिषजत्यान्तं प्रवेष्टयत्यणिमतिरुष्ठविमत्यवयत्यथो
नं रणाग्निष्ठामश्रिं मध्यमे गुणे स्वरुमवगूहत्यंतरिक्षस्य त्वा सानावव गूहामीति स्वर्वतं यूपमुत्सृजति ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥ १ ॥ अथैतं पशुं पत्नूलितमन्तरेण चात्वा
लोत्करौ प्रपाद्याग्रेण यूपं पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमुपस्थापयति नमित्वेति बर्हिषा आदायोपाकरोत्युपवीरस्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुर्वह्नीरुशिजो बृहस्पते धार ३४
या वसूनि हव्या ते स्वदंतां देव त्वष्टर्वसु रण्व रेवती रमध्वं प्रजापतेर्जायमाना इमं पशुं पशुपते ते अद्य इन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टमुपाकरोमीति यद्देवत्यो भवति प्रज्ञाते बर्हिषी नि

धायाधिमंथनशकलं निदधात्यग्नेर्जनित्रमसीति वृषणौ स्थ इत्यथारणी आदत्त उर्वश्यस्यायुरसि पुरूरवा इत्यथैनेन आज्यस्थाल्यां समन
क्ति घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामित्यथ प्रजातीर्वाचयति गायत्रं छंदोनुप्रजायस्व त्रैष्टुभं छंदोनुप्रजायस्व जागतं छंदोनुप्रजायस्वेत्यथाहाग्नये मथ्यमानायानुब्रू
हीति प्रहरति भवतं नः समनसाविति प्रहृत्याभिजुहोत्यग्नावग्निश्चरति प्रविष्ट इत्यथैरशनामादत्ते देवस्य त्वा॰ माददे इति तया द्विगुणया पशुमभिदधाति दक्षिणमध्य
र्धं शीर्ष्णमृतस्य त्वा देवहविः पाशेनारभ इति द्विगुणां येन त्रिगुणां येवांतो संदधाति धर्षा मानुषानिति नियुनक्त्यथैनमद्भिः प्रोक्षत्यद्भ्यस्त्वौषधीभ्य इन्द्राग्निभ्यां त्वा
जुष्टं प्रोक्षामीति यद्देवत्यो भवति पाययत्यपां पेरुरसीति स्वात्तं चित्सदेवं हव्यमापो देवीः स्वदतैनमित्युपरिष्टात्प्रोक्ष्याधस्तादुपोक्षति सर्वत एवैनं मेध्यं करोती
ति ब्राह्मणमूर्ध्वं ह्य सणी धानं ॥ ५ ॥ अथैध्माल्लामिधमाददान आहाग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीध्मं परिसमिधं गिनष्टि वेदेनोपवाजयत्यन्
क्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाघारमाघारयति सं मृष्टं स्रुग्भ्यामुत्तरमथासं स्पर्शयन् त्वाचावुदङ्ङुत्क्रम्य जुह्वा पभृं समनक्ति सं ते प्राणो वायुना गच्छतामि
ति ललाटे सं यजत्रैरंगानीति स्कन्धे सं यज्ञपतिराशिषेति दक्षिणस्यां श्रोण्यामथ यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते प्रसिध्यं होतारं वृणीति
था श्रावयत्यो श्रावयास्तु श्रौषणमित्रावरुणौ प्रशास्तारौ प्रशास्तादित्य सौमानुषं इति मैत्रावरुणस्य नाम गृण्हात्यथाश्रावयति यद्यत्राश्रावयत्यो श्रावया
स्तु श्रौषडग्निर्हर्दैवीनां विशां पुरएता यं यजमानो मनुष्याणां तयोरस्तृ गार्हपत्यं दीदयच्छतं हिमा द्वायूराधांसीत्संपृंचानावसंपृंचानौ तन्व इति सीदति हो
ता प्रसवमाकांक्षति प्रसूतः स्रुचा वादायात्याक्रम्याश्राव्याह समिधः प्रेष्येति प्रेष्यन्ति वपदूरुते जुहोति प्रेष्य प्रेष्येति चतुर्थाष्टमयोः समानयमानोष्टमे सर्वं समानय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० तेप रिस्वाहाकृताभ्यः सꣳस्रावꣳ शिनष्टि दश प्रयाजानिष्ट्वा दक्षिणात्याक्रम्य स्वरुं च शासं च याचति तौ जुह्वामंक्ता ताभ्यां पशुं समनक्ति घृतेनाक्तौ पशुं त्रा
३५ येथामिति प्रयच्छति शासमवगूहति स्वरुमथ यथायतनꣳ स्रुचौ सादयित्वाह पर्यग्नये क्रियमाणायानुब्रूहीत्यथैष आग्नीध्र आहवनीयादुल्मुक
मादायांतरेण चात्वालोत्करावुत्तरेण शामित्रदेशमग्रेण पशुं जघनेन स्रुचाउल्वं त्रिः प्रदक्षिणं पर्येत्यथानुपरिसरणमपाव्या निजुहोति प्रजानंतः प्रतिगृ
ण्हंति पूर्वे येषामीशे पशुपतिः पशूनां ये बध्यमानमनुबध्यमाना य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः प्रमुंचमाना भुवनस्य रेतऽइति निधायाग्नीध्र उल्मुकं यथेतं
त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्यथोल्मुकं प्रथमाः प्रतिपर्यंते न्वक्रुशमिता पशुना पशुमध्वर्युर्वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते वपाश्रपणी यजमानोऽथाश्राव्य संप्रेष्यत्यु
पप्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्य इत्यथैनं पशुमंतरेण चात्वालोत्करावुदंचं नयमानमनुमंत्रयते नाना प्राणो यजमानस्य पशुना रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधा विशतेति
द्वाभ्यां यत्रैतदाग्नीध्र उल्मुकं निदधाति तदग्रेणोत्तरेण वा पशवे निहन्यमानाय बर्हिरुपास्यति पृथिव्याः संपृचः पाहीति तदेतं पशुं प्रतीचीनशिरसमु
दीचीनपादं निघ्नंत्यकृण्वंतमायुꣳ संज्ञपयते त्वष्ट्रे तेनैव यथेतमेत्य त्वष्टा आज्याय काश आसत्त इह प्रजा विश्वरूपा रमंतामस्मिन्यज्ञे विश्वविदो घृताचीः।
अग्ने कुलायमभिसंवसाना अस्मांꣳ अवंतु पयसा घृतेनेति संज्ञप्तं प्राहुर्जुहोति संज्ञप्ताहुतिं यत्पशुर्मायुमकृतेत्यथाभ्येति शमितारऽएतेन नेति पाशात्प ३५
शुं प्रमुच्यमानमनुमंत्रयतेऽदितिः पाशं प्रमुमोक्त्वेतमित्यथ विशाखयोपशस्य मा स्थिरां निरस्यत्यरातीयंतमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रतिमुंचामि पाशा
मित्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमुदानयत्युदकमंडलुमुत्थाप्याथैनामादित्यमुदीक्षयति नमस्त आतानेत्यथैनामंतरेण चात्वालोत्करावुदङ् पनिष्क्रमयत्य प्रा

चीमुदानयन्वाचयत्यनर्वा प्रेहि घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्यागतामध्वर्युरप्सु वाचयत्यापो देवीः शुद्धायुवः शुद्धा यूयं देवाꣳऽऊ
ढ्वꣳ शुद्धा वयं परिविष्टाः परिवेष्टारो वो भूयास्मेति तानु पूर्व्यं पशोः प्राणानाप्याययति वाक्त आप्यायतामिति प्राणं च स्त आप्यायतामिति चक्षुः
श्रोत्रं त आप्यायतामिति श्रोत्रमेतानेव पुनः संमृशति यत्ते प्राणानलुग्रजगाम यच्चक्षुर्यच्छ्रोत्रं यत्ते क्रूरं यदास्थितं तत्त आप्यायतां तत्त एतेन शुंधतामि
ति नाभिस्त आप्यायतामिति नाभिं पायुस्त आप्यायतामिति पायुꣳ सꣳहृत्य पदः प्रक्षालयति शुद्धाश्चरित्राः शमद्भ्यः शमोषधीभ्यः शं पृथिव्या इति शम
ह्नोभ्यामित्यतिशिष्टा दक्षिणतोऽनुपृष्ठं निनयति नयति पत्नी मुत्तानं पशुं पर्यस्यति तस्य दक्षिणस्य पार्श्वस्य विहृत्तमनुप्राचीनाग्रं बर्हिर्निदधात्योषधेत्रा
यस्वैनमिति स्वधितिं तिर्यंचं निदधाति स्वधिते मैनꣳ हिꣳसीरिति छिनत्ति बर्हिर्विलं चं कृणत्यथैतस्यैव बर्हिषो णिमसचं तेस्त्रि बिमृट्टुभयतो लोहितेनांक्त्वा,
मा दिशं निरस्यति रक्षसां भागोऽसीदमहꣳ रक्षोऽधमंतमो नयामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधमंतमो नयामीत्यथापउपस्पृश्य वरीयमाला(?)ये
यलेति वपामुत्खिदति तया वपाश्रपणी प्रोर्णोति घृतेनद्यावापृथिवी प्रोर्ण्वाथामित्यविशाखयोपतं याधस्तात् स्विसायल्पाच्छिन्नो रायः सुवीर इत्यथै
नां प्रदक्षिणमाहृत्याङ्गिरभ्युक्ष्य शामित्रे प्रतितपत्यथोल्मुकं प्रथमाः प्रतिपद्यंते ॥ ६ ॥ अन्वगध्वर्युर्वपया त्रवपाश्रपणी पुनरन्वारभते यजमान एत्यु
र्वंतरेषमन्विहीत्यन्याहवनीयस्यांतमंगारमुपायेप्रतितप्यमानायैवर्हिषोग्रमुपास्यति वायो वीहि स्तोकानामित्यथैनामंतरेण यूपं चाहवनीयं
चोपातिहृत्य तां दक्षिणत उदङ्मुखः प्रतिप्रस्थाता श्रपयत्यथैनाꣳ स्रुवाहुत्याभिजुहोति त्वामु ते दधिरे हव्यवाहमित्यथाह स्तोकेभ्योनुब्रूहीति परिहितासु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० म०
३६

स्तोकीयासु श्रृतायां वपायां जुहूपभृता वादायात्याक्रम्याश्राव्याह स्वाहाकृतीभ्यः प्रेष्येति वषट्कृते जुहोत्यथोदङ्ङत्याक्रम्य सꣳस्रावेण पृषदाज्यमभिघा
र्य तपामभिघारयत्यथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरत्यथापस्तीर्य द्विः स्रुवेण वपाꣳ समवलुप्य नाहेन्द्राग्निभ्यां छागस्य वपाया मेदसो वदीयमानस्यानु
ब्रूहीति द्विरभिघारत्यत्याक्रम्याश्राव्याहेन्द्राग्निभ्यां छागस्य वपां मेदः प्रस्थितं प्रेष्येत्यथ पुरस्तात्स्वाहाकृतिꣳ स्रुवाङ्कतिं जुहोति स्वाहा देवेभ्य इति वषट्कृते
वपां जुहोति जातवेदो वपया गच्छ देवान्त्वꣳ हि होता प्रथमो बभूथ॥ घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृतꣳ हविरदन्तु देवा स्वाहेत्यथोपरिष्टात्स्वाहाकृतिꣳ स्रु
वाङ्कतिं जुहोति देवेभ्य स्वाहेत्यत्र वपाश्रपणी अनुप्रहरति प्राचीं विशाखां प्रतीचीमविशाखां स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं गच्छतमित्यथैनेस ꣳ स्रावेणाभिजुहो
त्यथोदङ्ङत्याक्रम्य यथायतनꣳ स्रुचौ सादयित्वा तमुत्क्रम्य चात्वाले मार्जयन्ते ह्वयति पत्नीꣳ ह्वयति होतारꣳ ह्वयति ब्रह्मणाꣳ ह्वयति प्रतिप्रस्थातारꣳ ह्वयं
ति प्रशास्तारꣳ ह्वयन्त्याग्नीध्रमिदमापः प्रवहतावद्यं च मलं च यत्॥ यच्चाभिदुद्रोहानृतं यच्च शेपे अभीरुणं॥ निर्मामुञ्चामि शपथान्निर्मा वरुणादुत॥
निर्मा यमस्य पड्बीशात्सर्वस्माद्देवकिल्बिषादथो मनुष्यकिल्बिषादित्यथाञ्जलिना पत्नप संहन्ति सुमित्रा न आप ओषधयः सन्त्विति तां दिशं निरुक्षति
यस्यामस्य दिशि द्वेष्यो भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथापउपस्पृश्य यथायतनमुपविशन्ति॥ ७॥ द्वितीयः॥ अथ संप्रे ३६
षमाहाग्नीन्पशुपुरोडाशं निर्वप प्रतिप्रस्थातः पशुं विशाधीति निर्वपत्येष आग्नीध्र ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमथ प्रतिप्रस्थाता पशुं विशास्ति शमितर्हृद
यं जिह्वां वक्षस्तानि साधं कुरुतात्तनिमं मतस्नौ तानि साधं सव्यं दोरिक्त्वरं कुरुतां नानापार्श्वे अवधत्ताद्दक्षिणाꣳ श्रोणिमध्युसिं कुरुताद्दक्षिणं दोः सव्याꣳ

श्रोणिमणिमद्गुदस्य तानि त्र्यङ्गाणि कुरुताद्वनिष्ठुं च जाघनीं चावधत्ताद्गुदं कृयूः कुरुतात्त्रिः पशुं प्रच्यावयतात्त्रिः प्रच्युतस्य पर्शौ हृदयमुत्तमं कुरुतादिति
श्रृतपर्शौ पशुपुरोडाशं याचति तमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयत्यथ जुहूपभृतौ रूपस्तृणान आहेन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशस्यावदीयमानस्या
नुब्रूहीति पूर्वार्धाद्वदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यथोपभृति स्विष्टकृते सकृदुत्तरार्धादवद्यति द्विरभिघारयति न प्रत्यनक्त्यथात्याक्रम्याश्राव्या
हेन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशं प्रस्थितं प्रेष्येति वषट्कृते जुहोत्यथ समावपमान आहाग्नयेनुब्रूहीत्याश्राव्याहाग्नये प्रेष्येति वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे तिहाय पूर्वा आहु
ती र्जुहोत्यथोदङ्ङत्याक्रम्य यथायतनꣳ स्रुचौ सादयित्वा प्राशित्रमवदायेडामवद्यत्युपहूता यामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तं प्राश्नन्ति मार्जयन्तेथ सं
प्रेषमाहाग्नीदुत्तरं बर्हिः प्रसादय प्रतिप्रस्थातः पशौ संवदस्वेत्यथैष आग्नीध्रः प्लक्षशाखायामिडस्तनुमुपगूहति दुत्तरं बर्हिर्भवत्यथ प्रतिप्रस्थाता
वदाज्यं विहृत्य जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य पृच्छति श्रृतꣳ हवीः शमितरिति शामितेपृउत्तरतो हृदयशूलं धारयꣳस्तिष्ठति स
श्रृतमिति प्रत्याह तं तथैव द्वितीयमुत्क्रम्य पृच्छति तं तथैवोत्तरतः प्रत्याह तं तथैव तृतीयमुत्क्रम्य पृच्छति तं तथैवेतरः प्रत्याहाथ शामितुर्हृदयशूलमादा
यतेन हृदयमुपतत्यन्तꣳ शामित्रे संप्रदाय पृषदाज्येन हृदयमभिघारयति सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं घृतवत्स्वाहेति विपूः कला
हरतेत्युक्त्वे तेनैव यथेतमेत्य च तस्पृप्स्तृणीति जुहूपभृतौ रिडाधानीयस्मिꣳश्च वसाहोमं ग्रहीष्यन्भवत्याहरतीति तं पशुमन्तरेण चात्वालोत्करावन्तरेण
यूपं चाहवनीयं चापातिहृत्यन्तं दक्षिणतः पञ्च होत्रा सादयन्त्येतेनैव यूपाहरन्त्येतेनैवेडस्तनुमथ प्लक्षशाखायां हृदयं निधायस्वधितिनातस्याग्रेवद्यन्नाह॥ ८॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ सू॰ ३७ मनोतायैहविषोवदीयमानस्यानुब्रूहीतिहृदयस्याग्रेवद्यत्यथजिह्वायाअथवक्षसोथतनिम्नोथवृक्ययोरथसव्यस्यदोष्णोथदक्षिणस्यपार्श्वस्याथ
सव्यस्याथदक्षिणायैश्रोणेरध्युध्येत्रेधंगुदंकृत्वाणिमत्स्विष्टकृतेनिदधातिस्थविमदुपयड्भ्योमध्यंद्वेधंकृत्वानुत्वामवदधात्यथवृक्यमेदोयूषंनवधाय
तेनजुहूंप्रोर्णोतियूष्णोपसिंचत्यभिघारयत्यथोपभृतिस्विष्टकृतेसर्वेषांत्र्यंगाणांसकृत्सकृत्समवद्यतिसकृद्दक्षिणस्यदोष्णःपिशितंशल्किद्यावदधा
तिसकृत्सव्यायैश्रोणेरणिमद्गुदस्याथवृक्यमेदोयूषन्नवधायतेनोपभृतंप्रोर्णोतियूष्णोपसिंचत्यथद्विरभिघारयत्यथहृदयंजिह्वांवक्षस्तनिममत
स्नुवनिष्टुमितिपात्र्यांसमवधाययूष्णोपसिंचत्यभिघारयत्यथकंसेवाचमसेवावसाहोमंगृह्णातियूष्णोपसिंचत्यभिघारयत्यथपशोरवदानानि
समृशत्यैंद्रःप्राणोअंगेअंगेनिदेध्यदैंद्रोपानोअंगेअंगेविबोभुवद्देवत्वष्टर्भूरितेसंसमेतुविषुरूपायत्सलक्ष्माणोभवथदेवत्रायंतमवसेसखायोनु
त्वामातापितरोमदंत्वित्यथदक्षिणेनपार्श्वेनवसाहोमंप्रयौतिकुंबतःश्रारस्यग्निस्त्वाश्रीणात्वापःसमरिणन्वातस्यत्वाध्र्ज्यैपूष्णोरंह्याअपामोष
धीनांरोहिष्याइतिसंमृष्टस्यपत्रैःप्रतीचींजाघनींहरंतिप्रतिपरिहरंतिपशुमथजुहूपभृतावाददानआहैंद्राग्निभ्यांछागस्यहविषोनुब्रूहीत्यत्या
क्रम्याश्राव्याहैंद्राग्निभ्यांछागस्यहविःप्रस्थितंप्रेष्येतिप्रतिप्रस्थातैषउत्तरतोवसाहोमंधारयंस्तिष्ठतिसोर्धर्चेयाज्यायैवसाहोमंजुहोतिघृतंघृतपावा ३७
नःपिबतवसांवसापावानःपिबतांतरिक्षस्यहविरसिस्वाहात्वांतरिक्षायस्वाहेतिवषट्कृतेहविर्जुहोत्येतस्यहोममनुप्रतिप्रस्थातावसाहोमोद्रेकेणदिशो
जुहोतिदिशःप्रदिशआदिशोविदिशउद्दिशःस्वाहादिग्भ्योनमोदिग्भ्यइत्यथप्रदक्षिणमावृत्यदृषदाज्यात्स्रुवेणोपघ्नन्नाहवनस्पतयेनुब्रूहीत्याश्राव्या

हवनस्पतयेप्रेष्येतिवषट्कृतउत्तरार्धपूर्वार्धेतिहायपूर्वाआहुतीर्जुहोत्यथसमावपमानआहाग्नयेस्विष्टकृतेनुब्रूहीत्याश्राव्याहाग्नयेस्विष्टकृतेप्रेष्येति
वषट्कृतउत्तरार्धपूर्वार्धेतिहायपूर्वाआहुतीर्जुहोत्यथोदङ्ङुत्याक्रम्ययथायतनंस्रुचौसादयित्वाहोत्रइडामुपोद्यछंतमेदसउपहूतायामिडायामग्नी
ध्रआदधातिषट्वत्तमर्धवनिष्टुमथार्धवनिष्टुंमेदस्वत्याश्नंतिमार्जयंतेथाहब्रह्मणेवक्षःपरिहरेतितद्ब्रह्माप्रतिगृह्णाति॥७॥वयंसोमव्रतेतवमनस्तनूषु
बिभ्रतः॥प्रजावंतोअशीमहीत्यथसंप्रेषमाहाग्नीदौपयजानंगारानाहरोपयष्टरुपसीदब्रह्मन्प्रस्थास्यामःसमिधमाधायाग्नीदग्नीन्त्सकृत्सकृत्संमृड्ढी
त्याहरंत्येतान्छामित्रादौपयजानंगारांस्तानग्रेणहोतारंनिवपत्युपसीदत्युपयष्टागुदतृतीयेनाथाध्वर्युःपृषदाज्यंविहृत्यजुह्वांसमानीयात्याक्रम्याश्रा
व्याहदेवेभ्यःप्रेष्येतिवषट्कृतेजुहोतिप्रेष्यप्रेष्येत्येतमेवोपयष्टोपयजतिगुदस्यप्रछेदंसमुद्रंगच्छस्वाहेत्येतैरेकादशाभिरग्निंवैश्वानरंगच्छस्वाहेतिसर्वेनंततो
नुप्रहरत्यथबर्हिषिहस्तौनिमार्ष्ट्यद्भ्यस्त्वौषधीभ्योमनोमेहार्दियच्छेत्यथास्यधूममन्वीक्षतेतनूंत्वचंपुत्रंनप्तारमशीयेत्येकादशानूयाजानिष्ट्वोदङ्ङुत्याक्रम्यजुह्वां
स्वरुमवधायपुरस्तात्प्रत्यङ्तिष्ठंजुहोतिदिवंतधूमोगच्छत्वंतरिक्षमर्चिःपृथिवींभस्मनापृणस्वस्वाहेत्यथयथायतनंस्रुचौसादयित्वावाजवतीभ्यांस्रुचौ
व्यूहतित्रींयुनाप्रस्तरंपरिधिसंप्रकीर्यसंप्रस्राव्यस्रुचौविमुच्यजाघन्यापत्नीःसंयाजयंत्याज्यस्यैवसोमंचत्वष्टारंचयजत्युत्तानायैजाघन्यैदेवानांपत्नीर्यजति
नीच्याग्निंगृहपतिमुत्तानायैजाघन्यैहोत्रइडामवद्यतिनीच्याग्नीध्रषडवत्तंप्राश्नीतोमार्जयेतेऽथस्फ्येचतुर्गृहीतंगृहीत्वापसलैःपर्यावृत्यान्वाहार्यपचने
प्रायश्चित्तंजुहोतिनफलीकरणहोमेनचरत्यथप्राङेत्यध्रुवामाप्याय्यत्रीणिसमिष्टयजूंषिजुहोतियज्ञयज्ञंगच्छयज्ञपतिंगच्छस्वांयोनिंगच्छस्वाहेतिस्रुवेणैव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० द्वितीयमेषन्ते यज्ञो यज्ञपते महसूक्तवाकः सुवीरः स्वाहेति स्रुचा तृतीयं देवा गातुविदो० धा स्वाहेत्युद्वहति स्रुचमथ यथा चति स्वयमुदपात्रं हृदयशूलमित्य
३९ तत्समादायाहेहि यजमानेत्यन्वग्यजमानो नूत्वीपत्न्यंतरेण चात्वालोत्करावुदङुपनिष्क्रम्याग्रेण यूपं स्वयंनो धत्या वोऽस्यशुष्कस्य चार्द्रस्य च संधौ हृदय
शूलमुद्वासयति ॥ १० ॥ शुगसि तमभिशोच यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथाद्भिर्मार्जयंते धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुण नो मुंच यदापो अघ्निया वरु
णेति शपामहे ततो वरुण नो मुंचेत्यथा प्रतीक्षमायंति वरुणस्यांतर्हित्यै प्रपथे समिधः कुर्वत एधोस्येधिषीमहीत्याहवनीयम्यादधति समिदसि
तेजोसि तेजो मयि धेहीत्यथाहवनीयमुपतिष्ठंते पो अन्वचारिषं रसेन समसृक्ष्महि ॥ पयस्वां अग्न आगमं तं मा संसृज वर्चसेत्यथोपयजिके
ग्नो बर्हिरुपोषति यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयि येन यमस्य बलिना चरामि ॥ इहैव सन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनृणो भवामीत्यथांजलिनोपस्तीर्णाभिघारितां
स्तंडुलान्प्रदाय्ये जुहोति विश्वलोप विश्वदावस्य त्वासंजुहोमि स्वाहेति हस्तौ प्रध्वंसयते अग्धादेको हुतादेकः समसनादेकः ॥ तेनः कृण्वंतु भेषजं सदः
सहो वरेण्यमिति द्वितीयं जुहोति यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि यमस्य बलिना चरामि ॥ इहैव संतः प्रतितद्यातयामो जीवा जीवेभ्यो निहराम एनत्स्वाहे ३९
तिहस्तौ प्रध्वंसयते ग्धादेको० ण्यमिति तृतीयं जुहोत्यनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिंस्तृतीये लोके अनृणा स्याम ॥ ये देवयाना उत पितृयाणाः सर्वान्प
थो अनृणा आक्षीयेम स्वाहेति हस्तौ प्रध्वंसयते ग्धादेको० ण्यमित्यथ देवता उपतिष्ठंते यन्नो न भसा पुरः मः स्फानो अभिरक्षतु ॥ गृहाणा० न्नित्यग्निं
मलं नान भसस्पत इति वायुं देव संस्फानेत्यादित्यमथ यूपमुपतिष्ठत आशासानः सुवीर्यं रायस्पोषं स्वश्व्यिं ॥ बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो महयं यज

मानाय तिष्ठेत्यथ पूर्वाग्निं शकलैस्समारोपयत्ययं ते योनिर्ऋत्विय इति तन्मध्यमेग्नावपिसृजत्याजुह्वान उद्बुध्यस्वाग्न इति द्वाभ्यामथ मथ्यममग्नि
मुपसमाधाय मध्यमेग्नौ पूर्णाहुतिं जुहोति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति पूर्णाहुतौ वरं ददाति धेनूर्वरं वानड्वाहं वा दद्यादिति ह स्माह बौधायनः सं
तिष्ठते पशुबंधः संतिष्ठते पशुबंधः ॥ ११ ॥ पंचमे तृतीयः ॥ ३ ॥ ॥ इति बौधायनकल्पसूत्रे पंचमः प्रश्नः ॥ ५ ॥ ॥ वैश्वदेवेन यक्ष्यमाणो
भवति फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां नक्षत्रप्रयोग इत्येक आकुरुदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याहे प्रयुंजीतेति स उपकल्पयते त्र्येणीं शला
ली लोहितायसस्य च क्षुरं चतुष्टयानि पुरोडाशकपालानि चतस्रश्चरुस्थाली स्तावं तिमेक्षणानि द्वयं पयष्टवदाज्यायद धिह विरातं चनाय चत्रेधा
बर्हिः संनद्धं तदेक धा पुनः संनद्धं प्रसू मयं प्रस्तरमित्यथोपवसथ्ये हनि द्विर्विहरेत्समारंभणीया मिष्टिं निर्वपति वैश्वानरं द्वादशकपालं पार्जन्यं चरुं
सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते थास्यैतदह र्विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्साअपाकृता भवंति वैश्वदेवं पयो दोह यित्वोपवसति सांनाय्यस्य वा हतस्तूष्णीं वा थ प्रातर्हु
ते ग्निहोत्रे पुराणं प्रणयनात् गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूयस्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सप्त होतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्य
थ षड्भ्यां स्त्रीत्वापः प्रणीयाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं सावित्रं द्वादशकपालं सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुं मारुतं सप्तकपालं वैश्वदेवीमा
मिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालमिति ह विष्णु तावाचं विसृजंते समानं कर्माधिवपनाद ध्युप्य दक्षिणार्धे गार्हपत्यस्याष्टौ कपालान्युपदधात्यथोत्तरतस्ति
रः पवित्रमप आनीय सौम्याया अधिश्रयत्यथोत्तरतः सावित्राय द्वादशकपालान्युपदधात्यथोत्तरतस्तिरः पवित्रमप आनीय सारस्वतपौष्णाभ्यामधिश्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० स० यत्यथोत्तरतो मारुताय सप्तकपालान्युपदधात्यथोत्तरतस्तिरःपवित्रं मैत्रे आनीयामिक्षायामधिश्रयत्यथोत्तरतो द्यावापृथिव्यायैककपालमुपदधात्य
३९ भींधनेकपालान्युपदधाति चरुस्थालीः कृतानि पिष्टानि समुप्य संयुत्याथाधिष्टण त्स्याग्नेयमष्टाकपालं तिरःपवित्रं सौम्यस्य चरव्यानावपत्यथाधिष्ट
णक्ति सावित्रं द्वादशाकपालं तिरःपवित्रं सारस्वतं पौष्णयोश्चरव्यानावपत्यथाधिष्टणक्ति मारुतं सप्तकपालं तिरःपवित्रं तस्मै पयसि दध्यानयति सा
मिक्षा भवतीति तां यएव कश्चित्कुशालः परीधनं श्रपयित्वा विवाजिनां कृत्वाः प्रतापनि रदधात्यथाधिष्टणक्ति द्यावापृथिव्यमेककपालमिति तत्वं पुरोडाशानां
ग्राहयित्वा श्रपयित्वाः भिवास्य प्राङ्ग्त्याप्येभ्यो निनीयस्तंबयजुर्हरति ॥ १ ॥ इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं त्रियजुषा तूष्णीं चतुर्थं पूर्वं परिग्राहं परिगृण्हाति
करणं जनत्युक्षंत्युक्षतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरति यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथोत्तरं परिग्राहं परिगृह्य योयुपित्वा तिर्यंचं स्फ्यं स्तब्ध्वा संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेध्मा
बर्हिरुपसादय स्रुवं च स्रुचश्च संमृड्ढि तूष्णीं पत्नीं संनह्याज्येनोदेहि भावोदेहीत्याहृतासु प्रोक्षणीषूदस्य स्फ्यं मार्जयित्वेध्माबर्हिरुप
साद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुदुत्य स्रुवं च स्रुचश्च संमार्ष्टि तूष्णीं पत्नीं संनह्याज्येन चरुभावोदेत्याज्यं च प्रोक्षणीश्चोत्सूय प्रसिद्धं स्त्व
दाज्यं वंत्याज्यानि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपोत्तिष्ठतीध्मं प्रोक्षति वेदिं प्रोक्षति बर्हिः प्रोक्षति बर्हिराससंनं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरमयं प्रस्तरं गृण्हाति त्रिवि
धं बर्हिस्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङ्भिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वे समिधावादधाति विधृती तिरश्ची सादयति विधृत्योः प्रस्तरमयं प्रस्तरं प्रस्तरे ३९
जुहूं बर्हिषीतरा एता असदन्निति समभिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुदुत्यानुपूर्व्यं हवींष्युद्वासयत्युपस्तीर्णाभिघारितान्पुरोडाशाननभिघार्य चरून्प्र

सिद्धं मारुतादथ कंसे वाचमसेवामिक्षां न्युब्ध्यत्यवाजिनमानीयाथाभिघारयत्यथैककपालमुद्वास्यवब्धानीयाविःपृष्ठं करोत्यथैनानि संपरिगृत्याोत्तरवे
द्यां सादयति भूर्भुवः सुवरित्येताभिर्व्याहृतीभिरुत्करे वा विशायेवावाजिनमथ निर्मंथ्यस्यावृता निर्मंथ्येन चरति प्रहृत्यादुत्य ॥ २ ॥ प्रथमः ॥ १ ॥ अथे
ध्मात्समिधमादादान आहाग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीध्मं परिसमिधं शिनष्टि वेदेनोपवाजयत्यनूक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाघारमा
घारयति संमृष्टस्रुग्भ्यामुत्तरमथासं स्पर्शयन्स्रुचावुदङ्ङत्याक्रम्य जुह्वा ध्रुवां समज्य सादयित्वा स्रुचौ प्रवरं प्रवृणीते प्रसिद्धः होतारं वृणीते सीद
तिहोतारं प्रसवमाकांक्षति प्रसूतः स्रुचावादायात्याक्रम्याश्राव्याह समिधो यजेति वषट्कृते जुहोति चतुर्थाष्टमयोः समानयमानोऽष्टमे सर्वं समानय
तेनवप्रयाजानिष्ट्वोदङ्ङत्याक्रम्य सं स्रावेणानुपूर्व्यं हवींष्यभिघारयत्यथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां प्रचरत्यथानुपूर्व्यं हविर्भिः प्रचरति प्रसिद्धमा
मारुताद्विश्वेभ्यो देवेभ्योऽनुब्रूहि विश्वान्देवान्यजेत्यामिक्षा चरत्युपांश्वेककपालेन चरति द्यावापृथिवीभ्यामनुब्रूहि द्यावापृथिवी यजेत्यथ स्विष्टकृता चरत्य
थैतानि मक्षणान्याहवनीयेनुप्रहरत्यथैतानि सं स्रावेणाभिजुहोत्यथोदङ्ङत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्राशित्रमवदायेडामवद्यति ॥ ३ ॥ उप
हूतायामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तं प्राश्नंति मार्जयंतेऽथाह ब्रह्मणे प्राशित्रं परिहरेति परिप्राशित्रं हरत्यन्वपानुवेदेन ब्रह्मभागमथान्वाहार्यया चति
तस्मिन्नु प्रथमजं वत्सं ददात्युद्वासयं त्यत इद विरुच्छिष्टमासादयंति वाजिनमथ संप्रैषमाह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्त्सकृत्सकृत्संमृड्ढीत्य
थाध्वर्युः पृषदाज्यं विहृत्य जुह्वां समानीयात्याक्रम्याश्राव्याह देवान्यजेति वषट्कृते जुहोति यजयजेति नवानूयाजानिष्ट्वोदङ्ङत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० दधिलावाजवतीभ्यां स्रुचौ व्यूहति ग्रंयुनाप्रस्तरपरिधिसंप्रकार्यसंप्रस्थाप्य स्रुचौ विमुच्य कंसं वा चमसं वा नाज्यलिप्तं याचति तमंतर्वेदि निधाय तस्मिन्बर्हि
५० षि विषिंचित्वाजिनमानयन्नाह वाजिभ्योनुब्रूहीत्यत्याक्रम्याश्राव्याह वाजिनो यजेति वषट्कृते जुहोति वाजिभ्यः स्वाहेत्यनुवषट्कृते हुत्वाहरति भक्षं स
यावंतः कृत्विजस्तेषूपहवमिष्ट्वा यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेत यन्मे रेतः प्रसिच्यते यन्म आप्यायते यद्वा जायते पुनः॥ यद्वा मे प्रति तिष्ठति तेन मा वाजिनं कुरु
तेन मां रतस्विनं कुरु तेन मा शिवमाविशानस्यंते वाजिपीतस्य वाजिभिः पीतस्येति वा मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति निर्णिज्य पात्रं प्रयच्छत्यथाध्वर्युः
प्रदक्षिणमावृत्य पत्नीः संयाज्य प्राङेत्य ध्रुवामाप्याय्य त्रीणि पाशुबंधिकानि समिष्टयजूंषि जुहोति यज्ञ यज्ञं गच्छेषते यज्ञाय यज्ञपते देवा गातुविद इत्यथ पूर्णपा
त्र विमृज्य कर्मेश्वगिंत्वा विसृजते व्रतमथ पौर्णमासं वैमृधाभ्यामिष्ट्वा यजमानायतन उपविश्य त्रेण्या शलल्या लोहितायसस्य चक्षुरेण शीर्षन्निर्वर्तयते परि
वपते कृतमेव परमेष्ठ्युतं नात्येति किंचन॥ कृतं समुद्र आहितं कृते भूमिरियं श्रिता॥ अग्निस्तिग्मेन शोचिषा तप आक्रांतमुष्णिहा॥ शिरस्तपस्याहितं वैश्वानर
स्य तेजसा॥ कृतेनास्या निवर्तयेसन्नेन परिवर्तये तपसास्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये ग्राम्येनास्याभिवर्तये श्रीर्मतदतंतत्सत्यंतद्व्रतंतच्छकेयंतेन शकेयंतेन
राध्यासमिति पुरस्ताद्वैवाग्नेः स्थ दक्षिणतो थ पश्चादथोत्तरतो थोपरिष्टात्संतिष्ठते वैश्वदेवहवींषि संवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त इत्याशास्ते॥ ४॥ द्वितीयः॥ २॥ अ
थातश्चातुर्मास्येषु वरुणप्रघासैर्हविर्भिर्यक्ष्यमाणो भवति स उपकल्पयते त्रैणीं शलल्लीं लोहितायसस्य क्षुरं चतुष्टयानि पुरोडाशकपालानि पंच चरुस्थाली ५०
स्त्रावंति मंक्षणानि हर्यं पयः पृषदाज्याय दधि हविरातंचनाय च ग्रामीपर्णकरीरसक्तून्नैषीकं शूर्पमनागुप्त धानां यवानामवांजन पिष्टानां प्रतिपूरुषं करंभपात्रा

ण्येकातिरिक्तानि भवंति तेषामेव मेषं मेषीं च कुर्वंति शृंगवान्मेषो भवत्यशृंगा मेषी तौ शुक्लाभिरूर्णास्तुकाभिः संप्रच्छन्नौ भवतो द्वावध्वर्यू द्वयानि यज्ञपात्रा
णि द्वयमिध्माबर्हिर्द्वे वेदी तयोः पाशुबंधिकी चोत्तरादर्शपौर्णमासिकी च दक्षिणा तेपश्चात्समे पुरस्ताद्विषमे प्रथमात्राद्वेदी असंभिन्ने भवतोथास्यैतदह
र्यावत्साअपाकृता भवंति मरुद्भ्यो वरुणायेति द्वयं पयो दोहयित्वोपवसति सान्नाय्यस्य वा प्रतात्तूष्णीं वाथ प्रातर्हुतेग्निहोत्रे दर्भ्याः स्तीर्णोपः प्रणीय
निर्वपत्याग्नेयमष्टाकपालमिति पंच संचराण्यैंद्राग्नं द्वादशकपालं मारुतीमामिक्षां वारुणीमामिक्षां कायमेककपालमिति हविष्कृता वाचं विसृजते समानंक
र्मा पर्यग्निकरणाद्द्वैतानि करंभपात्राण्यभिपर्यग्नि कुर्वंति मेषमेषीं च ग्रामीपर्णकरीरसक्तूनैषीकं शूर्पमिति लवेपुरोडाशानां प्राह पिलाश्रपमित्राभिवास्य
प्राङुत्यान्येभ्यो निनीयमंत्रवयजुषी हरतोध्वर्युरेवोत्तरस्यां वेद्यां हरति प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यां तयो हरतोध्वर्युः पूर्व एति पुनरायतो प्रतिप्रस्थाता पूर्व एतीद
मेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं त्रिर्यजुषा तूष्णीं चतुर्थं पूर्वौ परिग्राहौ परिगृण्हीतोध्वर्युरेव करणं जपत्युद्धतत्रुद्धताभ्यामाग्नीध्र स्फ्यिर्हरति यद्वाग्नीध्र स्फ्यिर्हरत्यध्वर्युरेव चा
त्वालस्याहृता चात्वालं परिलिखत्युत्तरवेदेराहृतोत्तरवेदिमुपवपत्युत्तरेणाभिमुत्साध्याग्नेरावृताहावग्नी प्रणयतोध्वर्युरेवोत्तरस्यां वेद्यामग्निं निधायाध्वराहुति
भिरभिजुहोति प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यामग्निं निधायाभिजुहोति तूष्णीमग्निवत्युत्तरौ परिग्राहौ परिगृह्य योयुपिता तिर्यंचो स्फ्यास्त्वध्वाध्वर्युरेव संप्रैषमाहाप्रो
क्षणीरासादयेतमिध्माबर्हिषी उपसादयन् स्रुवौ च स्रुचश्च संमृड्ढ्वं तूष्णीं पृषदाज्यग्रहणी पत्नीं संनह्याज्याभ्यां चदध्ना चोदेतमित्याहृता स प्रोक्षणीर्दस्य
स्फ्यं मार्जयित्वेध्माबर्हिषी उपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यंचावाहुत्य स्रुवौ च स्रुचश्च संमृष्टस्तूष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं पत्नीं संनह्याज्याभ्यां च दध्ना चोदेतमाज्ये चप्रा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

क्षणीश्चोत्पूय प्रसिद्धं पृषदाज्यं कृत्वाऽऽज्यान्यध्वर्युरुत्तरस्यां वेद्यां गृण्हीते दार्शपौर्णमासिकानि प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यां ॥ ५ ॥ अथ प्रोक्षणीरुपोत्तिष्ठतीध्मो
४१ प्रोक्षतो बर्हिषी प्रोक्षतो बर्हिषी आसन्ने प्रोक्षण्या निनीय पुरस्तात्प्रस्तरौ गृण्हीतः पंचविधमेवाध्वर्युरुत्तरस्यां वेद्यां बर्हिस्तृणाति त्रिविधं प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्या
मथ प्रस्तरपाणी प्रांचावभिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिधत्त ऊर्ध्वाः समिधावाधत्तो विधृत्य स्रुक्स्रुवः सादयतो विधृती प्रस्तरौ प्रस्तरयोर्जुह्वौ बर्हिषोरि
तरा एता असदन्निति सममभिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यंचावाद्रवत आनुपूर्व्येण हवींष्युद्वास्याभिघारयत आग्नेयप्रभृतीन्येवाध्वर्युरुद्वासयति प्रसिद्धमैन्द्राग्ना
न्मारुतीं प्रतिप्रस्थाता कंसे वा चमसे वा आमिक्षां व्युद्धृत्य तस्यां मेषीमवदधात्यथास्यै शमीपर्णकरीरसक्तूनामिक्षामित्युपवपति वाजिनमानीयाभिघारयति
वारुणीमध्वर्युस्तथैव कंसे वा चमसे वा मिक्षां व्युद्धृत्य तस्यां मेषमवदधात्यथास्मै शमीपर्णकरीरसक्तूनामिक्षामित्युपवपति वाजिनमानीयाभिघारयति
तथैककपालमुद्वास्य बर्ह्यानीयाविःपृष्ठं करोत्यथैनानि संपरिगृह्योत्तरवेद्योरासादयत आग्नेयप्रभृतीन्येवाध्वर्युरुत्तरस्यां वेद्यामासादयति प्रसिद्धमैन्द्राग्नान्
मारुतीं प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यां वारुणीमध्वर्युरुत्तरस्यां कायं चैककपालं तथैवोल्करे वा विशायेवा वाजिनेऽध्वर्युरेव निर्मथ्यस्याहता निर्मथ्येनान्वरातिप्रह
त्याभिहुत्याऽथेध्मात्समिधमादायाह आहाग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यभ्याधत्त इध्मोपरि समिधौ ग्निनष्टौ वेदाभ्यामुपवाजयतो नक्तासुसामिधे ४२
नीषु स्रुचाभ्यामाघारावाघारयतोऽध्वर्युरेव संप्रैषमाहाग्नीदग्नीन्स्त्रिस्त्रिः संमृड्ढीति संमृष्ट उत्तरतोऽग्निर्भवत्यसंमृष्टो दक्षिणोऽथ प्रतिप्रस्थाता प
त्नीं पृच्छति पत्नि कस्ते जार इत्यसाविति तं वरुणो गृण्हात्विति निर्दिशति यज्जारं संतं न प्रब्रूयात्प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यादसौ मे जार इति निर्दिशेन्निर्दिश्यैवैनं वरु

णपाशेन ग्राहयतीति ब्राह्मणमत्रैतानि करंभपात्राण्यभिपर्याग्निकृतान्येषीके शूर्पे समुप्य पत्न्यै प्रयच्छति तानि पत्नी शीर्षन्नधिनिधत्तेऽथैनां दक्षिणया
द्वारोपनिष्क्रमय्य दक्षिणेनान्वाहार्यपचनं दक्षिणेनोभे वेदी परीत्य प्राचीमुदानयन्वाचयति प्रघास्यान्हवामहे मरुतो यज्ञवाहसः करंभेण सजोषस इ
त्यथ दक्षिणमग्निमग्रेण पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखा तिष्ठत्युत्तर एवाध्वर्युर्दक्षिणो यजमानो दक्षिणा पत्न्यत्रैतानि करंभपात्राणि पत्नी यजमानाय प्रयच्छति ता
नि यजमानः शीर्षन्नधिनिधत्तेऽथ पुरोनुवाक्यामन्वाह ॥ ६ ॥ मो षू ण इन्द्रात्र पृत्सु देवास्तु स्म ते शुष्मिन्नवया ॥ मही ह्यस्य मीढुषो यव्या हविष्मतो मरुतो वं
दते गीः ॥ इत्युभौ याज्यां पत्नी च यद्ग्रामे यदरण्ये यत्सभायां यदिंद्रिये ॥ यच्छूद्रे यदर्य एनश्चकृमा वयं ॥ यदेकस्याधि धर्मणि तस्यावयजनमसि स्वाहेत्यत्रै
तदेषीकं शूर्पमग्नावनुप्रहरत्यपि वाद्भिरभ्युक्ष्य भुंजति व्यवयतोऽध्वर्युरनुमंत्रयतेऽक्रन्कर्म कर्मकृतः सह वाचा मयोभुवा ॥ देवेभ्यः कर्म कृत्वास्तं प्रेत सुदा
नव इत्यथ प्रतिप्रस्थाता दक्षिणमग्निं संमार्ष्ट्युभौ स्रुग्भ्यामाघारावाघारयतोऽध्वर्युरेव प्रवरं प्रवृणीते प्रसिद्धं होतारं प्रवृणीते सीदति होता प्रसवमाकांक्षतः
प्रसूतः स्रुवावादायात्याक्रम्याश्राव्याह समिधो यजेति वषट्कृते जुहुतो यज यजेति चतुर्थाष्टमयोः समानयमानावष्टमेऽध्वर्युः सर्वं समानयते प्रतिप्र
स्थाता संस्रावं शिनष्ट्यनूयाजेभ्यो नव प्रयाजान्निष्ट्वोदंचावत्याक्रम्य संस्रावाभ्यामानुपूर्व्येण हवींष्यभिघारयत आग्नेयप्रभृतीन्येवाध्वर्युरभि
घारयति प्रसिद्धमैन्द्राग्नान्मारुतीं प्रतिप्रस्थाता वारुणीमध्वर्युः कायं चैककपालमथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरतोऽथ प्रतिप्रस्थातोपरमत्यथाध्व
र्युरानुपूर्व्येण हविर्भिश्चरति प्रसिद्धमैन्द्राग्नाद्यथाध्वर्युरुपरमत्यथ प्रतिप्रस्थाता मारुत्या अवदानेनाह मरुद्भ्योऽनुब्रूहीति प्रथमेनावदानेन शमीपर्णकरीस

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

क्तुना मिश्रायाइत्यर्धमवद्यति द्वितीयेनावदानेनग्रामीपर्णकारीरसक्तुना मिश्रामिषामित्यवदधात्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याहमरुतोयजेति
वषट्कृतेजुहोत्यथप्रतिप्रस्थातोपरमत्यथाध्वर्युर्वारुण्याअवद्यन्नाहवरुणायानुब्रूहीतिप्रथमेनावदानेनग्रामीपर्णकारीरसक्तुना मिश्रायाइत्यर्धमवद्यति
द्वितीयेनावदानेनग्रामीपर्णकारीरसक्तुना मिश्रामिषमित्यवदधात्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याहवरुणंयजेतिवषट्कृतेजुहोत्युपांश्वेककपाले
नचरतिकायानुब्रूहिकंयजेतिवषट्कृतेजुहोत्यथस्विष्टकृतावरतआग्नेयप्रभृतीनामेवाध्वर्युरवद्यति प्रसिद्धमैंद्राग्नान्मारुत्येप्रतिप्रस्थातावारुण्याअध्व
र्युराग्रायादेककपालस्यचद्विरभिघारयतीनप्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निंस्विष्टकृतंयजेतिवषट्कृतेजुहोत्युत्तरार्धपूर्वार्धेतिहायपूर्वाआहुतीर्जुहुतो
त्रेतानिमेक्षणान्याहवनीयेनुप्रहरतोथैतान्निसंस्रावाभ्यामभिजुहुतोथेदंचावत्याक्रम्ययथायतनंस्रुचःसादयित्वाप्राशित्रमवदायेडामवद्यत्आग्ने
यप्रभृतीनामेवाध्वर्युरवद्यति प्रसिद्धमैंद्राग्नान्मारुत्येप्रतिप्रस्थातावारुण्याअध्वर्युराग्रायादेककपालस्यचाभिघारयन्त्यथप्रतिप्रस्थातोत्तरांवेदीमुपसप्स
र्पति॥ ७ ॥उपहूतायामिडायामग्नीधआदधातिषडवत्तंप्राश्नंतिमार्जयंतेप्याहब्रह्मणेप्राशित्रंपरिहरेतिपरिप्राशित्रंहरत्यन्वपांनुवेदेनब्रह्मभागमथान्
वाहार्यंयाचतितस्मिन्यथाश्रद्धंददात्युद्वासयंत्येतद्धविरुच्छिष्टमासादयंतिवाजिनेअध्वर्युरेवसंप्रैषमाहब्रह्मन्प्रस्थास्यामःसमिधमाधायाग्नीदग्नीन्त्स
कृत्सकृत्संमृड्ढीत्यथाध्वर्युःपृषदाज्यंविलत्यजुह्वांसमानीयात्याक्रम्याश्राव्याहदेवान्यजेतिवषट्कृतेजुहुतोयजयजेतिनवानूयाजानिष्टेदंचावत्याक्रम्य ४२
यथायतनंस्रुचःसादयित्वावाजवतीभ्यांस्रुचौव्यूहतःशंयुनाप्रस्तरपरिधिसंप्रकीर्यसंप्रस्राव्यस्रुचौविमुच्यतथैवकंसोवाचममेवाःनान्यलिंगेताया

चतःसमानावाजिनयोश्चर्याध्वर्युरेवप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङ्गाद्रुत्यपत्नीःसंयाज्यप्राङित्यध्रुवामाप्याय्यत्रीणिपांसुबंधिकानिसमिष्टयजूंषिजुहोत्येकप्रतिप्र
स्थातादार्शपौर्णमासिकंदक्षिणेपूर्णपात्रविमुक्तेमेश्वरित्वानविसृजतेव्रतं॥ ८ ॥अथयावत्याज्यस्थालींसस्रुवांबर्हिःप्रतिवमनीयेवाससीवारुण्येनिष्कासं
तुषानित्येतत्समादायाहैहियजमानेत्यन्वक्यजमानोन्वीपत्न्यंतरेणचात्वालोत्करावुदङुपनिष्क्रम्ययत्रापस्तद्यंतिप्रसिद्धोवभृथःसामंचेवनाहदे
वीरापएषवागर्भइतिचाथाप्रतीक्षमायंतिवरुणस्यांतर्हित्येप्रपथेसमिधःकुर्वतएधोस्येधिषीमहीत्यत्याहवनीयेभ्यादधातिसमिदसितेजोसितेजोम
यिधेहीत्यथाहवनीयमुपतिष्ठंतेपोअन्वचारिषंरसेनसमसृक्ष्महि॥पयस्वांअग्नआगमंतंमासंसृजवर्चसेत्यत्रविसृजंतेव्रतमथपौर्णमासेयेमृधा
भ्यामिष्ट्वायजमानोयतनेउपविश्यश्येण्याश्चालन्यालोहितायसस्यचक्षुरेणशीर्णेन्निवर्तयतेपरिचिन्वपतेयद्धर्मःपर्यवर्तयदंतान्पृथिव्यादिवः॥अग्नि
रीशानओजसावरुणोधीतिभिःसह॥इंद्रोमरुद्भिःसखिभिःसह॥अग्निस्ति०राध्यासमितिपुरस्तादेवाग्रेऽथदक्षिणतोथपश्चादथोत्तरतोथोपरिष्टात्संतिष्ठ
तेवरुणप्रघासहवींषिपरिवत्सरीणांस्वस्तिमाशास्तइत्याशास्ते॥ ९ ॥तृतीयः॥अथातश्चतुर्षुमासेषुसाकमेधहविर्भिर्यक्ष्यमाणोभवतिसउपकल्प
यतेश्येणींशालली लोहितायसस्यचक्षुरंचतुष्टयानिपुरोडाशाकपालानिचतस्रस्थालीस्तावंतिमेक्षणानिपृषदाज्यायदध्यथपौर्णमास्याउपवसथेग्न
येनीकवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपतिमावःसूर्येणोद्यतासाप्रसिद्धेष्टिःसंतिष्ठतेऽथमध्यंदिनेमरुद्भ्यःसांतपनेभ्यश्चरुंनिर्वपतिसाप्रसिद्धेष्टिःसंतिष्ठ
तेऽथास्येतदहर्मरुद्भ्योगृहमेधिभ्यांश्चसांअपाकृताभवंत्यथसायंहुतेग्निहोत्रेसर्वासांदुग्धेगार्हपत्येगृहमेधीयंचरुंश्रपयित्वाभिघार्योदंचमुद्वासयत्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू० क्तूनां मिश्रायाऽइत्यर्धमवद्यति द्वितीयेनावदानेन शमीपर्णकरीरसक्तूनां मिश्रामेषी मित्यवदधात्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याह मरुतो यजेति
४२ वषट्कृते जुहोत्यथ प्रतिप्रस्थातोपरमत्यथाध्वर्युर्वारुण्या अवद्यन्नाह वरुणायानुब्रूहीति प्रथमेनावदानेन शमीपर्णकरीरसक्तूनां मिश्रायाऽइत्यर्धमवद्यति
द्वितीयेनावदानेन शमीपर्णकरीरसक्तूनां मिश्रामेषमित्यवदधात्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याह वरुणं यजेति वषट्कृते जुहोत्युपांश्वेककपाले
न चरति कायानुब्रूहि कं यजेति वषट्कृते जुहोत्यथ स्विष्टकृता चरत आग्नेयप्रभृतीनामेवाध्वर्युरवद्यति प्रसिद्धमैन्द्राग्नान्मारुत्यै प्रतिप्रस्थाता वारुण्या अध्व
र्युराशायादेककपालस्य च द्विरभिघारयतो न प्रत्यनक्तोऽत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निं स्विष्टकृतं यजेति वषट्कृते जुहोत्युत्तरार्धपूर्वार्धेऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहुतो
ऽथैतानि मेक्षणान्याहवनीयेऽनुप्रहरतोऽथैतान्निसंस्रावाभ्यामभिजुहुतोऽथेदं चावत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचः सादयित्वा प्राशित्रमवदायेडामवद्यत आग्ने
यप्रभृतीनामेवाध्वर्युरवद्यति प्रसिद्धमैन्द्राग्नान्मारुत्यै प्रतिप्रस्थाता वारुण्या अध्वर्युराशायादेककपालस्य चाभिघारयत्यथ प्रतिप्रस्थातोत्तरां वेदीमुपसर्प
ति ॥ ७ ॥ उपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तं प्राश्नंति मार्जयंते याह ब्रह्मणे प्राशित्रं परिहरेति परि प्राशित्रं हरत्यन्वर्पानु वेदेन ब्रह्मभागमथान्
वाहार्यं याचति तस्मिन्नथा श्रद्धं ददात्युद्वासयंत्येतद्धविरुच्छिष्टमासादयंति याजिने अध्वर्युरेव संप्रेष्यमाह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्त्स
कृत्सकृत्संमृड्ढीत्यथाध्वर्युः पृषदाज्यं विदत्यजुह्वां समानीयात्याक्रम्याश्राव्याह देवान्यजेति वषट्कृते जुहुतो यज यजेति न वानूयाजानिष्ट्वेदं चावत्याक्रम्य ४२
यथायतनं स्रुचः सादयित्वा वाजवतीभ्यां स्रुचो व्यूहतः शंयुना प्रस्तरपरिधि संप्रकीर्य संप्रस्राव्य स्रुचौ विमुच्यतथैव कंसो वा चमसो वाऽनाज्यलिप्तो या

चतः समानावाजिनयोश्चर्याध्वर्युरेव प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुद्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राङित्य ध्रुवामाप्याय्य त्रीणि पांशुबंधिकानि समिष्टयजूंषि जुहोत्येक प्रतिप्र
स्थाता दार्शपौर्णमासिकं दक्षिणे पूर्णपात्रविमुक्तमैश्वरित्वा न विसृजते व्रतं ॥ ८ ॥ अथ याचत्याज्यस्थालीं सस्रुवां बर्हिः प्रतिदमनी येवाससी वारुण्ये निष्कासं
तुषानित्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्यन्वक् यजमानोऽन्वीप ल्यंतरेण चात्वालोत्करावुदङ्पनिष्क्रम्य यत्रापस्तद्यंति प्रसिद्धोऽवभृथः साम चैवनाह दे
वीरापएष वो गर्भ इति चाथाप्रतीक्षमायंति वरुणस्यांतर्हित्यै प्रपथे समिधः कुर्वत एधोस्येधिषीमहीत्यत्याहवनीयेऽभ्यादधाति समिदसि तेजोऽसि तेजोम
यि धेहीत्यथाहवनीयमुपतिष्ठंतेऽपो अन्वचारिषं रसेन समसृक्ष्महि । पयस्वां२ अग्न आगमं तं मा संसृज वर्चसेत्यत्र विसृजंते व्रतमथ पौर्णमासे वैमृधा
भ्यामिष्ट्वा यजमानायतनउपविशत्येण्या शलल्या लोहितायसस्य च क्षुरेण शीर्षन्निवर्तयते परिवपते यत्धर्मः पर्यवर्त्तयदंतान्पृथिव्या दिवः ॥ अग्नि
रीशानओजसा वरुणो धीतिभिः सह ॥ इंद्रो मरुद्भिः सखिभिः सह ॥ अग्निस्ति० राध्यासमिति पुरस्तादेवाग्रेऽथ दक्षिणतोऽथ पश्चादथोत्तरतोऽथोपरिष्टात्संतिष्ठ
ते वरुणप्रघासहवींषि परिवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त इत्याशास्ते ॥ ९ ॥ तृतीयः ॥ अथातश्चतुर्षु मासेषु साकमेधहविर्भिर्यक्ष्यमाणो भवति स उपकल्प
यते श्येणीं शलल्लीं लोहितायसस्य च क्षुरं चतुष्टयानि पुरोडाशकपालानि चतस्रः स्थालीस्तावंति मेक्षणानि पृषदाज्याय दध्यथ पौर्णमास्या उपवसथेऽग्न
येऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति साकं सूर्येणोद्यता सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठतेऽथ मध्यंदिने मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यश्चरुं निर्वपति सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठ
तेऽथास्यैतदहर्मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो वत्सा अपाकृता भवंत्यथ सायं हुतेऽग्निहोत्रे सर्वासां दुग्धे गार्हपत्ये गृहमेधीयं चरुं श्रपयित्वाभिघार्योदंचमुद्वासयत्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

थेनां पात्रीं निर्णिज्योपस्तीर्य तस्यामेनं संमेघ्नन्निवोध्धरन्निसर्पिरासेचनं कृत्वा भूतमाज्यमानीयांतर्वेद्यासादयत्यथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरत्यथो
पस्तीर्य पूर्वार्धाच्चरोरवद्यन्नाह मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्योऽनुब्रूहीति पूर्वार्धादवदाय परार्धादवद्यत्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याह मरुतो गृहमेधि
नो यजेति वषट्कृते जुहोत्यथ स्विष्टकृता चरतीडांतो गृहमेधीयः संतिष्ठते पूर्णदर्व्यार्थं सामकार्षं परिशिनष्टि प्रतिवेशाः स्त्रीकुमारेभ्यः पचंत्याशिता भवंत्या
जनं भ्यंजंते नु वत्सान्यासयंति स वा त्यारेवैतां रात्रिं वत्सैर्बध्नंत्यथाध्वर्युरपररात्र आदुत्य नित्यवत्सायै पयसाग्निहोत्रं जुहोत्यथैतां दर्वीं निर्णिज्योपस्तीर्य
तस्यामेतं सर्वं शाग एव सामकाषमवदधाति द्विरभिघारयत्यथ पुरोनुवाक्यामन्वाह ॥ १० ॥ पूर्णा दर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ॥ वस्नेव विक्रीणावहा इष
मूर्जं शतक्रतो इति यजति देहि मे ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे ॥ निहारमिन्निमे हरा निहारं निहरामि त इत्यृषभ एहीत्यृषभस्य रवथे जुहुयाद्ब्राह्मणो वा हिंकार
इत्येतदपरं गार्हपत्ये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथ दृष्व्यां स्तीर्त्वापः प्रणीय मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः पुरोडाशं सप्तकपालं निर्वपति साकं सूर्येणोद्यता
मात्रमिष्टेष्टिः संतिष्ठतेऽथ तदानीमेव दृष्व्यां स्तीर्त्वापः प्रणीय निर्वपत्याग्नेयमष्टाकपालमिति पंचसंचराण्यैंद्राग्नमेकादशाकपालमैंद्रं चरुं वैश्वकर्मणमे
ककपालमिति तत्त्वं पुरोडाशानामाह पित्वा श्रपयित्वाभिवास्य प्राङ् त्याप्येभ्यो निनीयस्तंब यजुर्हरतीदमेव प्रमिष्टं पौरोडाशिकं त्रियंजुषा तूष्णीं चतुर्थं पू
र्वं परिग्राहं परिगृण्हाति करणं जपत्युद्धंत्युध्धतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरति यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथ चात्वालस्याहृता चात्वालं परिलिखत्युत्तरवेदेराहृतोत्तरवेदिं निवप
त्युत्तरनाभिमुत्साद्याग्नेराहृताग्निं प्रणयत्यग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्य यांसु पित्वा तिर्यंचं स्फ्यं स्तब्ध्वा संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिरुपसादय

स्रुवं च स्रुचश्चेत्येतं संमृड्ढि पत्नीं संनह्याज्येनोदेहीत्याहृताः प्रोक्षणीः शूदस्य स्फ्यं मार्जयित्वेध्माबर्हिरुपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य
प्रत्यङ्ङाद्रुत्य स्रुवं च स्रुचश्च संमार्ष्टि तूष्णीं पशदाज्यग्रहणीं पत्नीं संनह्याज्येन चद्धा चोदेत्याज्यं च प्रोक्षणीश्चा तूयन प्रसिद्धं यथा वैश्वदेव हवीं ष्येवं संतिष्ठ
तेऽन्यत्र वाजिनादथ पूर्णपात्र विमुक्तमेश्व ग्लान विसृजते व्रतमिति ॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥ महापितृयज्ञं करिष्यन्ननुपकल्पयते व्रीहीं श्च यवां श्च षट्कपालान्यभि
वान्यायै दुग्धमर्धपात्रे देने वे पात्र डक्ष शलाकां त्रीन्स्पर्णसवान समूलं बर्हिर्वेश्याः समिध्मं परिश्रयणं कशिपूपबर्हणे आंजनाभ्यंजने दशां स्फ्यमुदकुंभो य
ज्ञायुधानीत्यथ गार्हपत्यं परिस्तृणाति तमुत्तरेणैकैकं सादयति कशिपूपबर्हणा आंजनाभ्यंजने दशा स्फ्यमुदकुंभो यज्ञायुधानीत्यथ यज्ञोपवीतं कृत्वोत्तरेण
गार्हपत्यमुपविश्य पवित्रवत्याग्निहोत्रहवण्यां निर्वपति देवस्य त्वा ... सोमाय पितृमते जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वापि
तृभ्यो बर्हिषद्भ्यो जुष्टं निर्वपामीति चतुरो यवानामेतामेव प्रतिपदं कृत्वा पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चतुर एव यवानां तेषां हविष्कृतमुद्वादयति उपोद्यछं
ते यवान हविष्कृता वाचं विसृजते समानं कर्माधिवपनादध्युष्यदक्षिणार्धे गार्हपत्यस्य षट्कपालान्युपदधात्यथैतान्यवनानुप्रस्कंदयेऽपरिशुष्यगार्हपत्य एककपाल
मधिश्रित्य बद्धरूपा धानाः कृत्वा तेषामर्धा धाना भवंत्यथेतरान्त्सक्तून्कुर्वंति कृतानि पिष्टानि समुप्य संयुत्याथाधिदृषणत्कि पुरोडाशं षट्कपालमथोत्तरतो भस्म
मिश्रानंगारान्निरूह्य तेषु नवं पात्रमधिश्रित्य तिरःपवित्रमाज्यमानीय तिरःपवित्रं धाना आवपत्यथैनदभिवान्यायै दुग्धमर्धपात्रे याचति तस्मिं स्तिरः पवित्रं सक्तू
नां प्यवक्षसुशलाकयोपमंथति दक्षिणोपमंथत्यनारभ्योपमंथतीति ब्राह्मणमथोत्तरतो भस्ममिश्रानंगारान्निरूह्य तेष्वधिश्रयति तत्त्वं पुरोडाशस्याह पित्वा श्रपयि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

लाभिघार्यान्त्रेवाप्येभ्योनिनयतिदक्षिणतएवसमःस्थंडिलःकृतोभवतितदेतांचतुरश्रांवेदिमालिखत्येवनखनतिमध्यतोन्वाहार्यमुपसमाधायस्तंबयजुर्हरतीद
मेवप्रसिद्धंपौरोडाशिकंत्रिर्यजुषातूष्णींचतुर्थंपरिग्राहंपरिगृण्हातिकरणंजपत्युद्धंत्युद्धतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरतियदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथोत्तरंपरिग्राहंपरिगृह्ययोयु
पित्वातिर्यक्चस्फ्यंस्तब्ध्वासंप्रेषमाहप्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिरुपसादयस्रुवंचस्रुचश्चसंमृड्ढ्याज्येनोदेहीत्याहृतासुप्रोक्षणीषूदस्यस्फ्यंमार्जयित्वेध्माबर्हिरु
पसाद्यप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङुदुत्यस्रुवंचस्रुचश्चसंमार्ष्ट्याज्येनोदेत्याहृतासुप्रोक्षणीष्वोत्पूयप्रसिद्धंपंचगृहीतानिषड्गृहीतानिवाज्यानिगृहीत्वाप्रोक्षणीभि
रुपोत्तिष्ठतीध्मंप्रोक्षतिवेदिंप्रोक्षतिबर्हिःप्रोक्षतिबर्हिरासन्नंप्रोक्ष्योपनिनीयपुरस्तात्समूलंप्रस्तरंगृण्हातितूष्णीमथप्राचीनावीतंकृत्वात्रिरपसलैःपरिस्तृणन्प
र्येतिसंततरामेवाग्रेथवितरामथयज्ञोपवीतंकृत्वायथेतंत्रिःपुनःपर्येत्यथप्रस्तरपाणिर्होपरिधीन्परिदधातिमध्यमंचैवदक्षिणंचोर्ध्वेसमिधावादधातिविधृतीति
रश्चीसादयतिविधृत्योःसमूलंप्रस्तरंन्यस्यतितूष्णींप्रस्तरेजुहूंबर्हिषीतरेएताअसदन्नितिसमभिमृश्यप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङुदुत्याऽनुपूर्व्यंहवींष्युद्वासय
त्युपस्तृणाभिघारितंपुरोडाशमुद्वासयत्यभिघार्यधानाःकरंभमितितेषामेकैकमनूचीनान्युदाहरतिदक्षिणतःपुरोडाशमासादयत्युत्तरतोधानाउत्तरतःकरं
भंदक्षिणतएततस्परिश्रयणंकशिपूपबर्हणांजनाभ्यंजनेदद्यांस्फ्यमितिनिदधात्युत्तरतउदकुंभोदक्षिणतउपविशतोब्रह्माचयजमानश्चोत्तरतोध्वर्युराग्नी
ध्रश्च॥३२॥अथेध्मात्समिधमादानआहाग्नयेदेवेभ्यःपितृभ्यःसमिध्यमानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीध्मंसकृद्वात्रिर्वापरिसमिधंशिनष्टिवेदेनोपवाजयत्य
नूक्ताःसामिधेनीःस्रुवेणाघारमाघारयतिसंमृष्टेस्रुग्भ्यामुत्तरमथासंस्पर्शयन्स्रुचावुदङ्ङत्याक्रम्यजुह्वाध्रुवांसमज्यसादयित्वास्रुचौपवरंप्रहणीतेऽ

थाश्रावयत्योश्रावयास्तुश्रौषडग्निर्देवोदेवान्पितॄन्यक्षत्सीदेत्येतावान्प्रवरःसीदतिहोताप्रसवमाकांक्षतिप्रसूतःस्रुचावादायात्याक्रम्याश्राव्याहसमिधोय
जेतिवषट्कृतेजुहोतियजयजेत्यपबर्हिषःप्रयाजानिष्ट्वात्याक्रम्यसंस्रावेणानुपूर्व्यंहवींष्यभिघारयत्यथाग्नयेसोमायेत्याज्यभागाभ्यांचरत्यथो
दङ्ङत्याक्रम्ययथायतनंस्रुचौसादयित्वाप्राचीनावीतानिकुर्वतेविपरिक्रामंत्येतऋत्विजोविपरिहरंतिहवींष्युत्तरतःपुरोडाशमासादयतिदक्षिणतःकरंभमा
शयाएवधानाभवंत्युत्तरतउपविशतोब्रह्माचयजमानश्चदक्षिणतोध्वर्युराग्नीध्रश्चाथैनंपरिश्रयंतितस्योदीचींद्वारंकुर्वंतिसयोबलवांस्तमाहानेनोदकुंभेन
संततयाधारयात्रिरपसलैःपरिषिंचन्पर्याहीतिसतथाकरोतिनिधायकुंभंयथेतंत्रिःपुनःपर्येति॥३३॥अथोपस्तीर्यपूर्वार्धात्पुरोडाशस्यावद्यन्नाहसोमाय
पितृमतेनुस्वधेतिपूर्वार्धात्पुरोडाशस्यावद्यतिपूर्वार्धाद्धानानांपूर्वार्धात्करंभस्याभिघारयतिप्रत्यनक्तिदक्षिणतोवदायोदङ्ङतिक्रम्योस्वधेत्याश्रावयत्यस्तु
स्वधेतिप्रत्याश्रावयतिसोमंपितृमंतंस्वधाकुर्वितियेस्वधामहइत्यागूर्भवतिस्वधानमइतिवषट्करोतिवषट्कृतेजुहोत्यथोपस्तीर्यमध्याद्धानानामवद्य
न्नाहपितृभ्योबर्हिषद्भ्योनुस्वधेतिमध्याद्धानानामवद्यतिमध्यात्करंभस्यमध्यात्पुरोडाशस्याभिघारयतिप्रत्यनक्तिदक्षिणतोवदायोदङ्ङतिक्रामत्योस्वधे
त्याश्रावयत्यस्तुस्वधेतिप्रत्याश्रावयतिपितॄन्बर्हिषदःस्वधाकुर्वितियेस्वधामहइत्यागूर्भवतिस्वधानमइतिवषट्करोतिवषट्कृतेजुहोत्यथोपस्तीर्या
परार्धात्करंभस्यावद्यन्नाहपितृभ्योग्निष्वात्तेभ्योनुस्वधेत्यपरार्धात्करंभस्यावद्यत्यपरार्धात्पुरोडाशस्यापरार्धाद्धानानामभिघारयतिप्रत्यनक्तिदक्षि
णतोवदायोदङ्ङतिक्रामत्योस्वधेत्याश्रावयत्यस्तुस्वधेतिप्रत्याश्रावयतिपितॄनग्निष्वात्तान्स्वधाकुर्वितियेस्वधामहइत्यागूर्भवतिस्वधानमइतिवषट्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

करोति वषट्कृते जुहोत्यथापरस्तीर्य दक्षिणार्धात्पुरोडाशस्यावद्यन्नाहाग्नये कव्यवाहनाय स्विष्टकृते नु स्वधेति दक्षिणार्धात्पुरोडाशस्यावद्यति दक्षिणार्धा द्धानानां दक्षिणार्धात्करंभस्य द्विरभिघारयति न प्रत्यनक्ति दक्षिणतोवदायोदङ्ङ्त्याक्रम्याग्नये स्वधेत्याश्रावयत्यस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयत्यग्निं कव्यवाहनं स्विष्टकृतं स्वधा कुर्विति ये स्वधामहे इत्यागूर्भवति स्वधा नम इति वषट्करोति वषट्कृते हुते दक्षिणार्ध पूर्वार्धे निहाय पूर्वा आहुती र्जुहोत्यत्रैतन्मेक्षणं शालाकामित्यग्नावनुप्रहरत्यथैनेसं स्रावेणाभिजुहोत्यथ दक्षिणतोदङ्ङ्त्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा यज्ञोपवीतानि कुर्वते विपरिक्रामन्त्येतत्कृतिजो विपरिहरंति हवींषि दक्षिणतः पुरोडाशमासादयत्युत्तरतः करंभमाशायाएव धाना भवंति दक्षिणत उपविशंतो अप्सां यजमानश्चोत्तरतोध्वर्युराग्नीध्रश्चाथ प्राशित्रमवदायेडामवद्यत्युपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति षड्वत्तं जिघ्रेण भक्षयित्वा बर्हिषि सन्यस्यत्यथ प्राचीनावीतं कृत्वा पुरोडाशं धानाः करंभमिति पात्र्याः संप्रयौति तिस्र पुरस्तात्पर्णसंवत्त्रीन् पिंडान् ददात्येतत्ते ततासौ ये च त्वामन्विति दक्षिणस्यां श्रोण्यामेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्विति दक्षिणेंऽसएतत्ते प्रपितामहासौ ये च त्वमन्वित्युत्तरेंऽसउत्तरस्यां श्रोण्यां लेपं निमार्ष्ट्येषा युष्माकं मियमस्माकमिमां वयं जीवा जीवंतो नु संचरंतो भूयास्मेत्यत्र पितरो यथाभागं मंदध्वमित्युक्त्वोदंचो निष्क्रम्याथ यज्ञोपवीतानि कृत्वाहवनीयमुपतिष्ठंते ॥ ३४ ॥ सुसंदृशं त्वा वयं मघवन्मंदिषीमहि ॥ प्रनूनं पूर्णवंधुरः स्तुतो यासि वशां अनु ॥ यो ४५
जा न्विंद्र ते हरीमित्यातमितोरुपतिष्ठंतेऽथ गार्हपत्यमुपतिष्ठंतेऽक्षन्नमीमदंत ह्यव प्रिया अधूषत ॥ अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती ॥ योजान्विंद्र ते हरी मित्यातमितोरुपतिष्ठंतेऽथ प्राचीनावीतानि कृत्वान्वाहार्यपचनमभिप्रपद्यंतेऽक्षन् पितरोमीमदंत पितरोतीतृपंत पितरोमीमृजंत पितरः ॥ परेत पितरः सोम्या इत्यात

मितोरुपतिष्ठंते सयो बलवांस्तमाहानेनोदकुंभेन संततया धारया त्रिरपसलैः परिषिंचन्पर्येहीति स तथा करोति निधाय कुंभमथैतं त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्याहरणश्रीत्यवकशिप्रपवर्हणेऽंजनाभ्यंजने ददात्यथ वासांसि ददात्यथ षड्भिर्नमस्कारैर्विपर्यासमुपतिष्ठंतेऽथ वीरं याचंतेऽथैनानुत्थाप्य प्रवाह्य तिसृभिर्मनआ ह्वयामहे मनो न्वा हुवामहे आ न एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्येतैतान्पिंडान्सह पर्णसंवेरग्नावनुप्रहरति व्यवछिंदंति परिश्रयणमथ यज्ञोपवीतानि कुर्वतेऽथ संप्रैषमाह ॥ ३५ ॥ अस्यास्यामः समिधमाधायाग्नीन्त्सकृत्सकृत्संमृड्ढ्यथ जुहूपभृतावादायात्याक्रम्याश्राव्याह देवौ यजेति वषट्कृते जुहोति यजेत्यप बर्हिषौ द्वावनूयाजौ विष्टादङ्ङ्त्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा वाजवतीभ्यां स्रुचौ व्यूहति शंयुनाप्रस्तरं परिधिसंप्रकीर्य संप्रस्राव्य स्रुचौ विमुच्यात्रैव समिष्टयजुर्जुहोत्यथैतेषां शम्याणां द्विर्द्विरुदाहरंत्यथ यज्ञोपवीतानि कृत्वा प्राजापत्यर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठंते प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इत्यत्रैतां द्वितीयां जपति यदंतरिक्षं पृथिवीमुत द्यामिति संतिष्ठते महापितृयज्ञः ॥ ३६ ॥ पंचमः ॥ यावदेवात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता प्रतिपूरुषं त्र्यंबकानेककपालान्कातिरिक्तान् गार्हपत्ये श्रपयित्वानभिघारितानुद्वास्य सतेवाशरावे वाजरत्नौ वा बिलेवा समुप्योपास्तेऽथयाचति नीललोहिते सूत्रे तिमंपर्णमंतिमागारादेकोल्मुकमुदपात्रमित्येतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठंते यावंतो गृह्यास्मस्तेभ्यः कमकरं पशूनां शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे यछेत्यथोदंचो निष्क्रम्य तां दिशं यंति यत्रास्य नित्यसंपन्नश्चतुष्पथः स्यष्टो भवति यद्युवै न भवत्यनसा वा रथेन वा वियातितदोल्मुकमुपसमाधाय संपरिस्तीर्यातिमं पर्णे सर्वे पांत्रैयंबकान् सकृत्सकृत्समवदाय जुहोति ॥ ३७ ॥ एक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्ते रुद्र पशुस्तं जुषस्वैष ते रुद्र भागः सह स्वस्रांबिकया तं जुषस्व भेषजं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

गवेश्वायपुरुषायभेषजमथो अस्मभ्यंभेषजं सुभेषजंयथासति॥ सुगंमेषायमेष्या अवांबरुद्रमदिमत्यवदेवंत्रियंबकं॥ यथानः श्रेयसः करद्यथानोवस्यसः
करद्यथानः पशुमतः करद्यथानोव्यवसाययात्स्वाहेत्यत्रैतदंतिमंपर्णंयद्वेष्टितस्यसंचरेपशूनांन्यस्यतियद्युवेनद्वेष्यात्खुवटेन्यस्यत्यथैतेषांत्रैयंबकानामेकैकंव्यु
त्सयच्छतिद्वौयजमानायाथैतमग्निंत्रिःप्रदक्षिणंपरियंतिदक्षिणानूरूनुपघ्नानास्त्रियंबकंयजामहेसुगंधिंपुष्टिवर्धनं॥ उर्वारुकमिवबंधनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतादि
तिसकृत्परीत्योत्तरतस्तिष्ठंत्युत्स्विदंतिभगायत्वेतिलिप्संतएवमेवद्वितीयंपरियंत्येवंतृतीयमथदुहिताभगकामात्रिरपसलैःपर्येतिसव्यमूरुमुपघ्नानात्र्यंबकंयजा
महेसुगंधिंपतिवेदनं॥ उर्वारुकमिवबंधनादितोमुक्षीयमापतोरितिसकृत्परीत्योत्तरतस्तिष्ठत्युत्स्विदंतिभगायत्वेतिलिप्सतएवमेवद्वितीयंपर्येत्येवंतृतीयमथै
नान्यजमानस्यांजलावावपतिप्रजयात्वापशुभिःसंसृजामिमामरेणसुराभिवेतितान्यजमानःपत्न्यंजलावावपतिप्रजयात्वापशुभिःसंसृजामिमासरेणसुराभि
वेतितान्पत्नीदुहित्रेभगकामायाअंजलावावपतिभगेनत्वासंसृजामिमासरेणसुराभिवेत्यथैनान्मूतओप्यनीललोहिताभ्यांसूत्राभ्यांविग्रथ्यशुष्केरुक्षाणोवि
शाखायांवाबध्नात्येषतेरुद्रभागस्तंजुषस्वतेनावसेनपरोमूजवतोतीत्यवततधन्वापिनाकहस्तःकृत्तिवासोमित्याप्रतिमितोरूपतिष्ठंतेऽथापोप्यतिषिच्यपरास्यपात्रमन
वेक्षमाणाआयंतिहस्तपादान्प्रक्षाल्यैतेनैवयथेतमेत्यादित्यंचरुंउरेनेत्यनिर्वपतीष्टिंवाअदितिरस्यामेवप्रतितिष्ठंतीतिब्राह्मणंसाप्रसिद्धेष्टिःसंतिष्ठतेत्रविसृजतेव्रत
मथपौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वायजमानायतनउपविश्यश्येण्याशलल्यालोहितायसस्यचक्षुरवशीर्षन्निवर्त्तयंतेपरिश्वपतेयइमांमहींपृथिवींमृतुभिःपर्यवर्त्त ४६
यत्॥ योअस्याःपृथिव्यास्त्वचिनिवर्त्तयत्योषधीः॥ अग्निरीशानओजसावरुणोधीतिभिःसह॥ इंद्रोमरुद्भिःसखिभिःसह॥ अग्निस्तिग्मेन०ध्यासमितिपुरस्तादेवाग्रेऽ

थदक्षिणतोथपश्चादथोत्तरतोथोपरिष्टात्संतिष्ठतेसाकमेधहवींषिइदावत्सरीणांस्वस्तिमाशास्तइत्याशास्ते॥ १८॥ षष्ठेपक्षः॥ ६॥ अथातश्चतुर्थमासेषुशु
नासीरीयहविर्भिर्यक्ष्यमाणोभवतिसउपकल्पयतेश्येणींशलल्लीलोहितायसस्यचक्षुरंपंचतयानिपुरोडाशकपालानिपंचचरुस्थालींस्तावंतिमेक्षणानि
पृषदाज्यायदध्यथास्यैतांरात्रिंवायव्यवत्साअपाकृताभवंतिप्रातर्वायव्यंपयोदोहयतिसान्नाय्यस्याप्रतातूष्णींवाथप्रातर्हुतेग्निहोत्रेपृष्ठ्यांस्तीर्त्वा
पःप्रणीयनिर्वपत्याग्नेयमष्टाकपालमितिपंचसंचराण्यैंद्राग्नंद्वादशकपालंवैश्वदेवंचरुमिंद्रायशुनासीरायपुरोडाशंद्वादशकपालंवायव्यंपयःसौर्य
मेककपालमितित्वंपुरोडाशानांग्राहयित्वाश्रपयित्वाभिवास्यप्राउल्याव्येभ्योनिनीयस्तंबयजुर्हरतीदमेवप्रसिद्धंपौरोडाशिकंत्रियंजुषातूष्णींचतुर्थं
पूर्वंपरिग्राहंपरिगृण्हातिकरणंजपत्युस्यंसुस्पतादाग्नीध्रास्त्रिर्हरतियदाग्नीध्रास्त्रिर्हरतिसयद्युत्तरवेदिंकरोतियथामहाहवींष्येवंसंतिष्ठतेयद्युवाउत्त
रवेदिंनकरोतियथावैश्वदेवहवींष्येवंसंतिष्ठतेऽन्यत्रवाजिनादथपूर्णपात्रविमुक्तमेश्वरिक्ताविसृजतेव्रतमथपौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वायजमानाय
तनउपविश्यश्येण्याशलल्यालोहितायसस्यचक्षुरणशीर्षन्निवर्त्तयतेपरिश्वपतएकंमासमुदसृजत्परमेष्ठीप्रजाभ्यः॥ तेनाभ्योमहआवहदमृतंमर्त्याभ्यः॥
प्रजामनुप्रजायसेतदुतेमर्त्यामृतं॥ येनमासाअर्धमासाऋतवःपरिवत्सराः॥ येनतेतेप्रजापतईजानस्यन्यवर्त्तयन्॥ तेनाहमस्यब्रह्मणानिवर्त्तयामिजीवसे॥
अग्निस्तिग्मेनशो०राध्यासमितिपुरस्तादेवाग्रेऽथदक्षिणतोथपश्चादथोत्तरतोथोपरिष्टात्संतिष्ठतेशुनासीरीयहवींष्यनुवत्सरीणांस्वस्तिमाशास्तइत्या
शास्ते॥ १९॥ सप्तमः॥ ७॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेचातुर्मास्यप्रकरणंषष्ठप्रश्नः॥ ६॥ ॥अग्निष्टोमेनयक्ष्यमाणोभवतिसउपकल्पयतेकृष्णा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

जिनंचकृष्णविषाणांचवासश्चमेखलांचसंभाराश्चार्विणा।कार्याभवतित्रिवृद्देकतःपाशाद्वाविंशतिंचदर्भपुंजीलानिनवनीतंचांजनंचसतूलांचशरेषीकामौदुंबरं
दंडंचमसंचव्रतप्रदानंस्थालींसशिक्यांसमेक्षणामितानित्रयोदशयजमानस्तावंत्येवपत्नीमभितोभवंतिकुंबंचकुरीरंचवासश्चयोक्त्रंचापरिमितानिचदर्भ
पुंजीलानिनवनीतंचांजनंचसतूलांचशरेषीकाम्रन्मयःपात्रःशंकुश्चस्थालीमशिक्यामसंमेक्षणानुष्टेदेवयजनेशालाकारिताभवतिपुरोहविषिदेवयजनेयाजये
दित्येतेषांयज्ञोपयंतप्राचीनवंशादिस्वर्ता।काशादक्षिणतोवर्षीयसीतस्यैचतस्रोद्वारःकुर्वंतिप्राचींदक्षिणांप्रतीचीमुदीचींदक्षिणतोव्रतश्रपणागारंकुर्वंतिपश्चात्
पत्नीशालामथयदिदूरेतीर्थंभवत्युत्तरेणशालांद्वौकटपरिवारौकुर्वंतिपूर्वंयजमानायापरंपत्न्यैतयोःप्राचीद्वारौकुर्वंतितदुदकुंभौनिधापयेत्यथामावास्यनवा
हविषेद्वानस्तत्रैवारण्यारग्नीन्समारोह्यशालामभिप्रैत्युत्तरेणशालांपरीत्यपूर्वयाद्वाराशालांप्रपाद्यगार्हपत्यस्यायतनेमथित्वाग्नीनुविन्दत्यमध्यमेवंशेराजा
नंप्रग्रथ्नंतिपरिस्तृणंतिदक्षिणतउपविशतोब्रह्माचयजमानश्चाथगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वासमहोतारंमनसानुद्रुत्याहवनीयेजुहो
त्यन्वारब्धेयजमानेस्वाहेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वायूपाहुतिंजुहोतियद्यत्रजुहोतिपूर्वाण्हएवैतौव्रतदुघयोर्वत्सौबध्नंत्यथाभ्यांव्रतोपायनीयंपाचयतितस्याशितो
भवतःसर्पिर्मिश्रस्यपयोमिश्रस्याथाध्वर्युस्तीर्थ्यान्संभारान्याचत्यथाहेहियजमानेतिपूर्वयाद्वाराप्रनिष्क्रम्ययत्रापस्तद्यंत्यथास्यप्राङ्मुखस्यदक्षिणंगोदानमङ्गि
रुनत्ति॥१॥आपउंदंतुजीवसेदीर्घायुत्वायवर्चसइत्यूर्ध्वाग्रंबर्हिरन्तर्धुयल्लोषधेत्रायस्वैनमितिस्वधितिंतिर्यंचंनिदधातिस्वधितेमैनंहिंसीरितिप्रवपतिदे ४१
वश्रूरेतानिप्रवपइतिस्वस्त्युत्तराण्यशीयेत्युप्तांतंप्रत्यभिमृशतएतयैवावृतोत्तरंगोदानमङ्गिरुनत्तियजुषावातूष्णींवानापितायक्षुरंप्रयच्छन्नाहनापितोमक्के

शश्मश्रुमेनिकृंतनखंप्रमृतादितितंतथाप्राहार्थेनमङ्गिरभिषिंचत्यापोअस्मान्मातरःशुंधयंतुघृतेननोघृतप्वःपुनंत्वितिसंप्रधाव्यरजःप्रप्लावयतिविश्वमस्म
त्प्रवहंतुरिप्रमित्येत्युदाभ्यःशुचिरापूतएमीतितंवसनस्यांतेनप्रतिछाद्यापआचामत्यपोश्नातीतिब्राह्मणमथप्रदक्षिणमहतंवासःपरिधत्तेसोमस्यतनूरसितनुवं
मेपाहीत्यथास्यैतेनवनीतंविचितमुदशागावउपरंतितस्यपाणिभ्यांसंप्रप्लाययमुखमेवप्रथममभ्यंक्तेमहीनांपयोसिवर्चोधाअसिवर्चोमयिधेहीत्यनुलोमममापादा
भ्यामन्योस्यदृष्टमभ्यनक्त्यथास्यैतदांजनंपिष्टंदृषदुपरोतेसतूलयाचशरेषीकयातस्यप्राङ्मुखस्यप्रत्यङ्मुखउपविश्यसव्येनपाणिनादक्षिणमक्ष्यनक्तिवृ
त्रस्यकनीनिकासिचक्षुष्पाअसिचक्षुर्मेपाहीतित्रिर्निधावंदिक्षुत्तरमप्युपंचकृत्वआंक्तइतिब्राह्मणंपंचकृत्वएवदक्षिणंपंचकृत्वउत्तरमथैनमेकविंशत्याद
र्भपुंजीलैःपवयतिचित्पतिस्त्वापुनातुवाक्पतिस्त्वापुनातुदेवस्त्वासवितापुनात्वछिद्रेणपवित्रेणवसोःसूर्यस्यरश्मिभिरितियजमानमतिवाचयतितस्यतेप
वित्रपतेपवित्रेणयस्मैकंपुनेतच्छकेयमित्यथैनंसव्येनपाणावभिपात्यशालामानयत्यावोदेवासईमहेसत्यधर्माणोअध्वरेयद्वोदेवासआगुरेयज्ञियासोहवा
महइतिपूर्वयाद्वाराशालांप्रपादयतीदाग्नीद्यावापृथिवीआपओषधीरित्यथैनमग्रेणाहवनीयंपर्याणीयदक्षिणतउदङ्मुखउपवेश्याहवनीयमीक्षयतित्वंदी
क्षाणामधिपतिरसीतीहमासंतंपाहीत्यात्मानं॥२॥यावद्यावाध्वर्युश्चैष्टनितावदेवप्रतिप्रस्थातापत्न्यैदक्षिणमुपपक्षमङ्गिरुनत्तितूष्णींतूष्णीमूर्ध्वाग्रंबर्हि
रन्तर्धायतितूष्णींस्वधितिंतिर्यंचंनिदधातितूष्णींप्रवपतितूष्णीमुप्तांतंप्रत्यभिमृशतएतयैवावृतोत्तरमुपपक्षमङ्गिरुनत्तितूष्णींमवनापितायक्षुरंप्रयच्छन्नाहनापितो
पोपपक्षौमेनिकृंतनखांप्रमृतादितितांतथाप्राहार्थेनामङ्गिरभिषिंचतितूष्णींतूष्णींसंप्रधाव्यरजःप्रप्लावयतितूष्णीमङ्गिरुदेतितूष्णींवसनस्यांतेनप्रतिछाद्यापआ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ॰ कल्प चामयतितूष्णींतूष्णींप्रदक्षिणमहतंवासःपरिधत्तेतूष्णीमभ्यंक्तेतूष्णीमांक्तेथैनामपरिमितैर्दर्भपुंजीलैःपवयतितूष्णींतूष्णीमेवाथैनामानीयापरयाद्वाराशा सूत्र
४८ लांप्रपाद्यप्राचीमुदानयन्वाचयतिप्रेतुब्रह्मणस्पत्नीवेदिंवर्णेनसीदतु॥अथाहमनुकामिनीस्वेलोकेविशाइहेत्यथजघनेनगार्हपत्यमुपसीदतिसुप्रजसस्त्वावयं
सुपत्नीरुपसेदिम॥अग्नेसपत्नदंभनमदब्धासोअदाभ्यमित्यथपत्न्याःस्तीर्त्वापःप्रणीयाग्नावैष्णवमेकादशकपालंदीक्षणीयामिष्टिंनिर्वपतितस्यैदशातयमुल्मी
दतिनयजमानंव्रतमुपनयतिनपत्नींसंनह्यतिनयजमानभागंकरोतिनब्रह्मभागंनबर्हिषदंपुरोडाशंकरोतिनान्वाहार्यंयाचतिनफलीकरणहोमंनचरतिनसमि
ष्टयजुर्जुहोतिनपूर्णपात्रेयजमानंवाचयतिनविष्णुक्रमान्क्रमतेथाध्वर्युःप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङाद्रुत्यपत्नीःसंयाज्यप्राङेत्यध्रुवामाप्याय्याज्यस्थाल्यांप्रत्यवनीया
ज्यस्थाल्याःस्रुवेणोपघातंदीक्षाहुतीर्जुहोति॥ ३ ॥आकूत्यैप्रयुंजेग्नयेस्वाहामेधायैमनसेग्नयेस्वाहादीक्षायैतपसेग्नयेस्वाहासरस्वत्यैपूष्णेग्नयेस्वाहेत्यथस्रु
चिचतुर्गृहीतंगृहीत्वास्रुचापंचमींजुहोत्यापोदेवीर्बृहतीर्विश्वशंभुवोद्यावापृथिवीउर्वंतरिक्षंबृहस्पतिर्नोहविषावृधातुस्वाहेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाज्यस्यपू
र्णांस्रुचमौद्ग्रहणंजुहोतिविश्वेदेवस्यनेतुर्मर्तोवृणीतसख्यंविश्वेरायइषुध्यसिद्युम्नंवृणीतपुष्यसेस्वाहेत्यत्रैतत्पूर्णपात्रमंतर्वेदिनिनयत्यथाग्रेणाहवनीयंप
र्यावृत्ययजमानायप्रयच्छतिकृष्णाजिनंचकृष्णविषाणांचवासश्चमेखलांचौदुंबरंदंडंपंचममुष्णीषंषष्ठमथप्रतिप्रस्थातापत्न्यैप्रयच्छतिकुंबंचकुरीरंचवासश्च ४८
योक्त्रंचशंकुंच॥ ४ ॥अथयजमानायतनेकृष्णाजिनंप्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणातितस्यशुक्लकृष्णेसंमृशतिपुंकुंगुष्ठोभवतिकृष्णंगुलिरृक्सामयोःशिल्पेस्थ
स्तेवामारभेतेमापातमास्ययज्ञस्योदृचइत्यथदक्षिणंजान्वाच्याभिसर्पतीमांधियंशिक्षमाणस्यदेवक्रतुंदक्षंवरुणसंशिशाधिययातिविश्वादुरितातरेमसुतर्मा

णमधिनावंरुहेमेत्यथोपस्थंकृत्वाप्रदक्षिणंमेखलांपर्यस्यत्यूर्गस्याङ्गिरस्यूर्णम्रदाऊर्जंमेयच्छेतिपाहिमामामाहिंसीरितिनिष्टर्क्यंग्रथिंग्रथ्नात्येतस्मिन्कालेप्र
तिप्रस्थातायोक्त्रेणपत्नींसंनह्यत्याशासानासौमनसंसंत्वानह्यामीतिद्वाभ्यामथयजमानंवाससाप्रोर्णोतिविष्णोःशर्मासिशर्मयजमानस्यशर्ममेयच्छेतिवसनस्या
तीकाशेपुवाचयतिनक्षत्राणांमातीकाशात्पाहीतिप्रतिकृष्यवसनस्यांतान्प्रदक्षिणमुष्णीषेणशिरोवेष्टयतिश्रियातेशिरोवेष्टयामिश्रियैयशसेब्रह्मवर्चसायेत्येतस्मि
न्कालेप्रतिप्रस्थातापत्न्यैकुंबकुरीरमध्यूहतितूष्णीमथास्यैपाकृष्णविषाणांत्रिवलिर्वापंचवलिर्वाशाण्यारज्वापरितृण्णामंडवरवलिवाविग्रथितांतांयजमानायप्रय
च्छतींद्रस्ययोनिरसीतिमामाहिंसीरितियजमानःप्रतिगृह्णातितांवसनस्यांतिमायांदशायांबध्वातयांतर्वेदिलोष्टमुद्धंतिकृष्यैत्वासुसस्यायाइतिसुपिप्पलाभ्य
स्त्वौषधीभ्यइतिदक्षिणेगोदानेकंडूयतएतस्मिन्कालेप्रतिप्रस्थातापत्न्यैशंकुमाबध्नात्येतेनकंडूयस्वेत्यथास्माऊर्ध्वाग्रमौदुंबरंदंडंप्रयच्छतिमुखेनसंमितं
सूपस्थाद्देवोवनस्पतिरित्यूर्ध्वोमापाह्योदृचइतियजमानःप्रतिगृह्णात्यथैनंयज्ञस्यान्वारंभंवाचयतिस्वाहायज्ञंमनसास्वाहाद्यावापृथिवीभ्यांस्वाहो
रोरंतरिक्षात्स्वाहायज्ञंवातादारभइत्यत्रमुष्टीचकरोतिवाचंचयच्छत्यथाहादीक्षिष्टायंब्राह्मणोसावित्थंगोत्रोमुष्यपुत्रोमुष्यपौत्रोमुष्यनप्तातमिंद्रायेंद्रा
ग्निभ्यांवसुभ्योरुद्रेभ्यआदित्येभ्योविश्वेभ्योदेवेभ्योब्राह्मणेभ्यश्चसोमपेभ्यःप्रब्रूमइतित्रिरुपांश्वाहदेवेभ्यएवैनंप्राहत्रिरुच्चैरुपनिष्क्रम्योभयेभ्य
एवैनंदेवमनुष्येभ्यःप्राहतिब्राह्मणमर्थेनसंशास्ति॥ ५ ॥दीक्षितोसिदीक्षितवादंवदसत्यमेववदमानृतंमास्मयिष्टामाकंडूयथामापाहथायदिस्म
यासाअपिगृह्यस्मयासैयदिकंडूयासैकृष्णविषाणयाकंडूयासैयदिवाचंविसृजेवैष्णवीमृचमनुद्रवतान्मालान्यत्रदीक्षितविमितात्सूर्योभ्युदगान्माभिनिमुक्ता

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ कल्प यानिदेवतानामानियथाख्यातंतान्यावर्त्स्वायथान्यदेवतानामानियथाख्यातंतान्यावसाणउपरिष्टाद्विचक्षणंधेहिचनसितवतींविचक्षणवतींवाचंवदत्कृष्णा सत्र
४९ जिनाम्माव्यवछेश्यादंडाञ्चेतिसएवमेवेतत्सर्वंकरोत्यथोपसमिंधनवेलायामुत्तरेणाहवनीयंतिष्ठन्त्संप्रेषमाहाग्नीन्ज्योतिष्मतःकुरुतदीक्षितवाचंयच्छप
ल्निवाचंयच्छेतिसंप्रेष्यवाचंयमयोर्व्रतेदोहयतोथाध्वर्युःपूर्वयाद्वारोपनिष्क्रम्यदोहयित्वेतेनैवयथेतमेत्यगार्हपत्येग्निहोत्रविधिंचेष्टित्वातत्वोदगुद्वा
स्यश्रीतीकृत्वातच्यवानातच्यवोत्तरेशालास्वंडेशिक्यआसजत्यथप्रतिप्रस्थातादक्षिणयाद्वारोपनिष्क्रम्यदोहयित्वेतेनैवयथेतमेत्यव्रतश्रपणेतस्यो
दगुद्वास्यशीतीकृत्वातच्यवानातऽथवादक्षिणेशालास्वंडेशिक्यआसजत्यथोदितेषुनक्षत्रेषुयजमानःकृष्णाजिनमासज्यपूर्वयाद्वारोपनिष्क्रम्याग्रेण
शालांतिष्ठन्भूर्भुवःसुवर्व्रतंकृणुतव्रतंकृणुतेतित्रिर्वाचंविसृजतेथातिथिनामुपस्थामेतिचनसितवतींविचक्षणवतींवाचंवदतिसयद्युहामेध्यमुपाधिग
छतितज्जपत्यबध्मंमनोदरिद्रंब्राह्मणमथयत्रवत्स्यन्भवतितदवस्यत्यथेमवस्यवरआपृथिव्याइत्यथादित्यमुपस्थामुपतिष्ठतआंगिरसान्नकृणुहिसर्ववीरद
त्यथयत्रयक्ष्यमाणोभवतितदवस्यत्येदमगन्मदेवयजनंपृथिव्याइत्यांतादनुवाकस्य॥१॥ तृतीयः॥३॥अथातःक्रयस्यैवोपवसथःपर्याप्लवतेसउ
पकल्पयतेचंद्रंचछागांचकृष्णवलक्ष्यावूर्णास्तुकेउष्णीषंहूवाससीदृकृष्णाजिनेसोमक्रयणींसैषारुणापिंगलैकहायनीभवतिसोमवाहनोत्वानड्वाहौसोम
वाहनमनःप्रक्षालितमुद्धृतफलकंरोहितंचर्मानडुहंद्व्यमिध्माबर्हिःकार्ष्मर्यमयान्परिधीनाश्ववालंप्रस्तरमैक्षवीविधृतीरुक्तालीपधरणीमंशुग्रहणं ४९
हिरण्यमौदुंबरींराज्ञासंदींतस्यैनाभिदध्नाःपादाभवंत्यरत्निमात्राणिशीर्षण्यानूच्यानिमौंजीभिरज्जुभिर्व्यूताभवत्येकसराभिर्मनाग्वर्षीयसीमिवसंम्राडासं

चक्षुःसूर्योज्योतिषांश्रेष्ठोदीक्षेमामाहासीरित्यथयद्येनमभिवर्षेत्युदतीर्बलंधत्तौजोधत्तबलंधत्तमामेदीक्षांमातपोनिर्वधिष्टेत्येवतत्रजपतितस्ये
तेयजुषोपरिप्लवआसंस्थायेभवतोथास्मैनिपतःकालेयजमानायतनेकृष्णाजिनंप्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणातिसयदिवकूतयमुपस्तीर्णंभव
तिकृष्णाजिनादेवानंतर्हितःसंविशात्यथसंवेशानयजुर्जपति॥६॥अग्नेत्वंसुजागृहिवयंसुमंदिषीमहिगोपायनःस्वस्तयेप्रबुधेनःपुनर्ददइतिदक्षिण
तःशायएतद्धैयजमानस्यायतनंस्वएवायतनेशायेग्निमभ्यावृत्यशायेदेवताएवयज्ञमभ्यावृत्यशायइतिब्राह्मणमथैषापत्नीजघनेनगार्हपत्यंसंविशा
तितस्मीमथाध्वर्युमध्यरात्रआदुत्यप्रबुध्यजुर्वाचयतित्वमग्नेव्रतपाअसिदेवआमर्त्येष्वा॥त्वंयज्ञेष्वीड्यइत्यथापआचामतिदेवींधियंमनामहेसुमृ
डीकामभिष्टयेवर्चोधांयज्ञवाहसंसुतीर्थानोअसद्वशाइत्यथास्मैकंसेवाचमसेवानिःषिच्यव्रतंप्रयच्छतितद्दक्षिणतःपरिश्रित्यव्रतयतियेदेवामनो
जातामनोयुजःसुदक्षादक्षपितारस्तेनःपांतुतेनोवंतुतेभ्योनमस्तेभ्यःस्वाहेतियजुषायावन्मात्रंव्रतयित्वातूष्णींभूयोव्रतयत्येतस्मिन्कालेप्रतिप्रस्थाताप
त्न्यैपात्रेनिःषिच्यव्रतंप्रयच्छतितत्साःपरिश्रित्यव्रतयतितूष्णींनिर्णिज्यपात्रंप्रयच्छतोथतथैवपुरानक्षत्राणामंतर्धानात्संप्रेष्यवाचंयमयोर्व्रतेदोहयतो
थादितआदित्येयजमानःकृष्णाजिनमासज्यपूर्वयाद्वारोपनिष्क्रम्याग्रेणशालांतिष्ठन्भूर्भुवःसुवर्व्रतंकृणुतव्रतंकृणुतेतित्रिर्वाचंविसृजतेसमानोवाचो
विसर्गःसमानंसंवेशानयजुःसमानंप्रबुध्ययजुःसमानमपामाचमनंसमानंव्रतनमनमथसनीहारान्प्रहिणोतिसयंमन्यतेनमाप्रत्याख्यास्यतीतितंप्रथ
ममभिप्रहिणोतिविश्वेदेवाअभिमामावृत्रन्पूषासन्यासोमोराधसादेवःसवितावसोर्वसुदावेत्याहरंतंदृष्ट्वाजपतिनानाप्रहरंतंरास्वेयत्सोमाभूयोभरमापृण

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रिं

बौ० कल्प न्वृत्याविराधिमाहमायुषेतिसयथारूपंप्रतिगृण्हाति॥ ७ ॥चंद्रमसीतिहिरण्यंवस्त्रमसीतिवासउस्त्रासीतिगांहयोसीत्यश्वंछागोसीतिछागंमेषोसीतिमि सूत्र
५० षमथयंब्राह्मणेनानादिष्टंभवतिप्राजापत्यमसिममभोगायभवेत्यैवतत्प्रतिगृण्हातिताःसमुदायीत्यसरेतितासांयानस्यतिवाम्रियतेवावायवेत्वेतिता छ०२
मनुदिशातियाप्सवापाशेवावरुणायत्वेतितांयासंवाशीर्यतेगर्तेवापततिनिर्ऋत्यैत्वेतितांयामहिर्वाव्याघ्रोवाहंतिरुद्रायत्वेतितांतासांतिस्रःपराच्योथयेयं
नष्टायदिविंदेयुःकथंस्यादित्येतदनुदिष्टैवस्यादित्येतदेकंकमस्यातःश्रेयांःसंप्रतिग्रहीतारंलभेतदक्षिणाभिरयेनासहदद्यादित्येतदेकंवायव्यैवैनयाय
जेतेत्येतदपरं॥ ८ ॥द्वितीयः॥ २ ॥अथातःप्रयाणस्यैवमीमांसादीक्षितवाःयोगक्षेमांविंदत्यन्यत्रवादेवयजनाद्दीक्षितेसंःसृजंतिव्रतेसंव्रतंतिव्रतदुघ
योर्वत्सावादधातियदाधेयंभवतिनाडिगार्हपत्यंप्रउगआहवनीयमपिवारण्योरग्नीन्समारोह्यबृहस्पतिवत्यर्चाप्रयातिभद्रादभिःश्रेयःप्रेहिबृहस्पतिःपुर
एताते अस्त्वित्यथयद्येनंयांतंव्रतनवेलोपाधिगच्छत्युत्तरतोरणीनिधायदक्षिणतःपरिश्रित्यव्रतयतितूष्णींतृणोदकायावस्यत्यथयद्यपर्याणाअपउपाधि
गच्छतितज्जपतिदेवीरापोअपांनपाद्यऊर्मिर्हविष्यइंद्रियावान्मदिंतमस्तंयोमावक्रमिषमच्छिन्नंतंतुंपृथिव्याअनुगेषमितिसंवागाहतेसंवातरतिसेतुमेवकृत्वा
त्येतीतिब्राह्मणमथयत्रवत्स्यन्भवतितदवस्यत्यथेमवस्यवरआपृथिव्याइत्यथादित्यमुद्यंतमुपतिष्ठतआरेव्रातॄन्कृणुहिसर्ववीरइत्यथयत्रयक्ष्यमाणोभव ५०
तितदवस्यत्येदमगन्मदेवयजनंपृथिव्याइत्यांतादनुवाकस्य॥ ९ ॥तृतीयः॥ ३ ॥अथातःक्रयस्यैवोपवसथःपर्याप्लवतेसकल्पयतेचंद्रंचछागांचकृ
ष्णमवलक्ष्याचूर्णोस्तुकेनक्ष्मीषंद्वासंसीदेकृष्णाजिनंसोमक्रयणींसैषारुणापिंगलैकहायनीहयतिसोमवाहनौचानड्वाहौसोमवाहनमनःप्रक्षालितमुक्ष्

तफलकंरोहितंचर्मानडुहंद्वयमिध्माबर्हिःकार्ष्मर्यमयान्परिधीनाश्ववालंप्रस्तरमैक्षवीविधृतीस्थालीपध्वरणीमंशुग्रहणंहिरण्यमौदुंबरींराजासंदींतस्यै
नाभिदघ्नापादाभवंत्यरत्निमात्राणिशीर्षाण्यनूच्यानिसामौंजीभिरज्जुभिर्व्यूताभवत्येकसराभिर्मनाग्वर्षीयसीमिवसम्राडासंदीयदिप्रवर्ग्यवान्सामोभव
त्यथाध्वर्युरपररात्रआद्रुत्यसंस्त्रास्तित्रिस्तनव्रतंदोहयतेतिप्रातरुदितआदित्येविसृष्टायांवाच्यग्रेणशालांतिष्ठन्देवयजनमध्यवस्यतियदिपुरस्तादनवध्य
सितंभवत्यथाहेहियजमानेतिपूर्वयाद्वाराशालांप्रपाद्यपृष्ठ्यांस्तीर्त्वापःप्रणीयादित्यंचरुंप्रायणीयामिष्टिंनिर्वपतिहविष्कृतावाचंविसृज्यगार्हपत्यआ
ज्यंविलाप्योत्पूयाहवनीयेस्रुवाहुतिंजुहोतिकविर्यज्ञस्यवितनोतिपंथांनाकस्यपृष्ठेअधिरोचनेदिवः॥येनहव्यंवहसियासिदूतइतःप्रचेताअमुतःसनीया
न्स्वाहेत्यथापनिष्क्रम्यसंप्रेष्यमाहसोमविक्रयिन्त्सोमंशोधयेपरवाणांकालेरोहितेचर्मण्यानडुहेप्रामंतेब्राह्मणोदक्षिणतआसतांगावोदूरंमागुर्यासु
सोमक्रयणीसोमवाहनौचानड्वाहौसोमवाहनमनःप्रक्षालयतोक्ष्णतफलकमितियथासंप्रेष्यंतेकुर्वंत्यथैतेनैवयथेतमेत्याथैतंचरुंश्रपयित्वाभिघार्योदंचमु
द्वास्यबर्हिषिप्रायणीयमासादयतिसमानंकर्माप्रयाजेभ्यःपंचप्रयाजानिष्ट्वादक्षिणात्याक्रम्यसंस्रावेणपंचकृत्वोध्रुवामभिघार्यचरुमभिघारयत्युपभृतमंततो
यच्चतुरआज्यस्यगृण्हानआह॥ १० ॥पथ्यायैस्वस्तयइत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याहपथ्यांस्वस्तिमित्युपांशुयजेत्युच्चैर्वषट्कृतेपूर्वार्धेजुहो
त्यथचतुरएवाज्यस्यगृण्हानआहाग्नयइत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निमित्युपांशुयजेत्युच्चैर्वषट्कृतेदक्षिणार्धेजुहोतिचतुरएवाज्यस्यगृ
ण्हानआहसोमायेत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याहसोममित्युपांशुयजेत्युच्चैर्वषट्कृतेपश्चार्धेजुहोतिचतुरएवाज्यस्यगृण्हानआहसवित्रइत्युपां

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ कल्प स्वनुब्रूहीत्युच्चैर्[illegible]त्याश्राव्याह सवितारमित्युपांश्वनुयजेत्युच्चैर्वषट्कृत उत्तरार्धे जुहोत्यथोपस्तीर्य पूर्वार्धाच्चरोरवद्यन्नाहादित्या इत्युपांश्वनुब्रूही सूत्र
५१ त्युच्चैः पूर्वार्धादवदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयति प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याहादितिमित्युपांश्वनुयजेत्युच्चैर्वषट्कृते मध्ये जुहोत्यथैवं भवत्यदितिमिष्ट्वा
मारुतीमृचमन्वाह मरुतो यद्ध वो दिव इत्यथोपस्तीर्योत्तरार्धाच्चरोरवद्यन्नाहाग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहीत्यथैवं भवत्यष्टावत्तः स्विष्टकृद्द्वादशावत्तेडा द्विरभिघार
यति न प्रत्यनक्त्यथैतन्मेक्षणमधोधः स्रुचावाग्नीध्रायोपयच्छन्नाहाति वालयता देवमानुप्रहाषी रित्यत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निं स्विष्टकृतं यजेति वषट्कृत
उत्तरार्धपूर्वार्धे तिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यत्रैतन्मेक्षणमाहवनीये ति वाल्या द्विरभ्युक्ष्योत्तरतः सादयत्यथोदङ् त्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्राशि
त्रमवदायेडामवद्यत्युपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तं प्राश्नंति मार्जयंते ॥ ११ ॥ अथ परिकर्मिणः संज्ञास्त्वनुच्छिष्टीकुर्वंत एतं चरुं व्युद्धृत्य प्रा
श्नीतोऽथैतां चरुस्थालीं सक्षामकाषामेतन्मेक्षणमेतं वेदमेतद्बर्हिश्चतुष्टयमुदयनीयाय निधत्तादिति शं यवं तः प्रायणीयः संतिष्ठतेऽत्रैतत्पूर्णपात्रमंतर्वे
दि निनयत्यथैतद्ध्रुवाज्यमाप्याययत्यस्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सूत्रे हिरण्यं निष्टर्क्यं बध्वा दर्भनाड्यां प्रग्रथ्य स्रुच्यवदधाती यं तं शुक्रतनूरिदं वर्चस्तया संभव
भ्राजं गच्छेत्यत्रैतां दर्भनाडीं स्रुग्दंड उपसंगृह्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने जूरसि धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवे वाचो यंत्रमशी
यस्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाथ याचति स्फ्यमुदपात्रं बर्हिर्हिरण्यमित्येतत्समादायाहेहि यजमानेत्यन्वग्यजमानोऽनूची पत्नी स्थालीपक्षरणीमादाय पूर्वया ५३
द्वारोपनिष्क्रम्याग्रेण शालां तिष्ठन्यजमानमाज्यमवेक्षयति शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवं हविरित्यथेन धिरण्यमंतर्धायादित्यमुदीक्षयति सूर्यस्य चक्षुरारुहमग्ने

रक्ष्णः कनीनिकां यदेतशेभिरीयसे भ्राजमानो विपश्चितेत्यथैतां सोमक्रयणीमग्रेण शालामुदीचीमतिवित्सयति तामनुमंत्रयते चिदसि मनासीत्यं तादनुवाक
स्याथाह दक्षिणस्य पदस्य सप्तमं पदं जोषयध्वमिति तस्यैव द्वे पदान्यनुनिष्क्रामति ॥ १२ ॥ वस्व्यसि रुद्रास्यदितिरस्यादित्यासि शुक्रासि चंद्रासीति सप्तमं पदमभि
गृण्हाति बृहस्पतिस्त्वा सुम्ने रण्वतु रुद्रो वसुभिराचिकेतित्यथैतस्मिन्पदे हिरण्यं निधाय संपरिस्तीर्याभिजुहोति पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्नाजिघर्मि देवयजन इडायाः
पदे घृतवति स्वाहेत्यपोद्धृत्य हिरण्यं स्फ्येन वा हस्म विषाणया वा पदं परिलिखति परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरातय इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपिकृंतामि
योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपिकृंतामीत्यथैनत्स्फ्येनोपसंगृह्य यावन्मूतं पक्षरण्यां संवपत्यस्मे रायो अस्मे राय इति त्रिस्त्वे राय इति यजमानाय प्रयच्छ
ति तोते राय इति यजमानः पत्न्या अथ पत्नीं सोमक्रयण्या समीक्षयति सं देवि देव्योर्वश्या पश्यस्वेत्यथ पत्नी यजमानमीक्षते त्वष्टीमती ते सपेय सुरेता रेतो द
धाना वीरं विदेय तव संदृशीत्यथ यजमानः सोमक्रयणीमीक्षते माहं रायस्पोषेण वियोषमित्यथैनद्धिरण्यमद्भिः प्रक्षाल्य मध्यमायामंगुलौ बध्नात्यथैनं प
दाग्रायमद्भिरुपसृजत्युत्सृजंति सोमक्रयणीं नयंति पत्नी निपदं दधाति ॥ १३ ॥ अथात्रैव तिष्ठन्याचति चंद्रं च छागां च हस्तं वलक्ष्यावुर्णास्तुके उष्णीषं द्वे वाससी द्वे
हस्माजिने सोमक्रयणीमित्यथ पृच्छति सोमविक्रयिं शुद्धस्ते सोमा३ इति शुद्ध इतीतरः प्रत्याह सुविचितं राजानं पुरस्ताद्गाभिरुपतिष्ठतएष ते गायत्रो भाग इति
मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छंदोमानां साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादित्यथैनद्राहितं च
र्मानडुहमुत्तरलोमास्तीर्याथैतत् द्विगुणं वासः प्राचीनदशमुत्तरार्धे चर्मण उपस्तृणात्यथ हिरण्यवता पाणिना राजानमभिमृशत्यंशुना ते अंशुः पृच्यतां परु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ० कल्प षापरुगंधस्तेकाममवतुमदायरसोअच्युतोमात्वोसिशुक्रस्तेग्रहइत्यथैनमतिछंदसर्चामिमीतएकयैकयोत्सर्गंमिमीतेयातयाम्नियायातयाम्नियैवैनंमि सूत्र
५२ मीतेसर्वास्वंगुष्ठमुपनिगृण्हान्नभित्यंदेवंसवितारमोण्योःकविक्रतुमर्चामिसत्यसवसंरत्नधामभिप्रियंमतिमूर्ध्वायस्यामतिर्भाअदिद्युतत्सवीमनिहिरण्यपा
णिरमिमीतसुक्रतुःकृपासुवरितिपंचकृत्वोयजुषापंचकृत्वस्तूष्णींदशकृत्वोमिमानोर्धवेळांराज्ञोमिमीतेथातिशिष्टंराज्ञानंप्रजाभ्यस्त्वेत्युपसमूहतिसमुत्वित्स
वमनस्यांतान्प्रदक्षिणमुष्णीषेणोपनह्यतिप्राणायत्वेतिव्यानायत्वेत्यनुश्रंथत्यथोपरिष्टादंगुल्यावकाशंकृत्वायजमानमवेक्षयतिप्रजास्त्वमनुप्राणिहिप्रजास्त्वा
मनुप्राणंत्वित्यथैनंचर्मणिनिदधातितंततःकौत्सआदत्तेऽद्भिरभ्युक्ष्यचर्मोदूहत्यथोपोत्थायप्रेक्षतिसोमविक्रयिन्क्रय्यस्तेसोमा३इतिक्रय्यइतीतरःप्रत्याहमू
जवता३इतिमूजवतोहीतीतरःप्रत्याहाथैनंगवापणतेगवातेक्रीणानीतिक्रीतःसोमइत्याहसोमविक्रयीवयांसिन्याचक्ष्वेत्येषातेसोमक्रयणीचंद्रंतेछागाते
वस्त्रंतइत्यथैनंहिरण्येनपणते॥ ३४॥ चतुर्थः॥ ४॥सोमंतेक्रीणाम्यूर्जस्वंतंपयस्वंतंवीर्यावंतमभिमातिषाहंशुक्रंतेशुक्रेणक्रीणामिचंद्रंचंद्रेणामृतम
मृतेनसम्यत्तेगोरित्युत्कांस्मचंद्राणीतियजमानायप्रयच्छत्यथैनंप्रतीचीनग्रीवयाऽजयापणतेतपसस्तनूरसिप्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्तेसहस्रपोषंपुष्येत्यास्य
रंमणपशुनाक्रीणामीत्यस्मेतेबंधुरितियजमानमीक्षतेमयितेरायःश्रयंतामित्यात्मानमथैनांप्रदक्षिणमावर्त्याद्भिरभ्युक्ष्योदीचीमुत्सृजतितेषांकौत्सस्यभ ५२
वत्यथकौत्साद्राजानमादत्तेमित्रोनएहिसुमित्रधाइतितंयजमानस्योरौदक्षिणआसादयतींद्रस्योरुमाविशदक्षिणमुशन्नुशंतंस्योनःस्योनमित्यथैनंप्रत्य
पोर्णुतेयजमानोऽद्भिरभ्युक्ष्यकौत्सायवापरिकर्मिणेवोष्णीषंप्रयच्छत्यथयजमानंशुक्रुयोर्णास्तुकयाध्यस्यत्यस्मेज्योतिरित्यथैतांकृष्णामुपग्रथ्नातीदमहंस

र्पाणांदंदशूकानांग्रीवाउपग्रथ्नामीतितयासोमविक्रयिणंविध्यतिसोमविक्रयिणितमइत्यथसोमक्रयणानुदिशतिस्वानभ्राजांघारेबंभारेहस्तसुहस्तकृशा
नवेतेवःसोमक्रयणास्तान्रक्षध्वंमावोदभन्नित्यथैनमादायोपोत्तिष्ठत्युदायुषास्वायुषोदोषधीनांरसेनोत्पर्जन्यस्यशुष्मेणोदस्थाममृताँअन्वितिदक्षि
णतएतत्सोमवाहनमनःप्राग्गीषंयोग्यकृतमुपस्थितंभवतितदभिप्रैत्युर्वंतरिक्षमन्विहीतितस्यनीडेकृष्णाजिनमास्तृणात्यदित्याःसदोसीत्यदित्याःसदआ
सीदेतिकृष्णाजिनेराजानमथैनमुपतिष्ठतेऽस्तभ्नाद्द्यामृषभोअंतरिक्षममिमीतवरिमाणंपृथिव्याआसीदद्विश्वाभुवनानिसम्राड्विश्वेत्तानिवरुणस्यव्र
तानीत्यथैनंवाससापरितनोतिवनेषुव्यंतरिक्षंततानवाससमर्वत्सुपयोअघ्नियासुहृत्सुक्रतुंवरुणोविक्ष्वग्निंदिविसूर्यमदधात्सोममद्राविल्यथोदुत्यंजातवेद
समितिसौर्यर्चाकृष्णाजिनंपुरस्तात्प्रत्यानह्यत्यथसोमवाहनावानीयमानौप्रतिमंत्रयतउस्रावेतंधूर्षाहावनश्रूअवीरहणौब्रह्मचोदनावितितयोर्दक्षिणं
पूर्वंयुनक्तिवरुणस्यस्कंभनमसीतिवरुणस्यस्कंभसर्जनमसीतिशम्यामवगूहतिप्रत्यस्तोवरुणस्यपाशइतियोक्त्रमेतयैवावृतोत्तरमनड्वाहंयुनक्त्यथ
दक्षिणामीषामन्वारभ्यसंप्रेषमाह॥३५॥सोमायक्रीतायप्रोह्यमाणायानुब्रूहिसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयमातुत्वमाह्वार्यजमानआह्वास्यतीति
यदायजमानस्त्रिरुपांश्वाह्वयतेथैषसुब्रह्मण्यांतरेणेषेतिष्ठन्पलाशशाखांधारयन्सुब्रह्मण्यामाह्वयतिसुब्रह्मण्योंसुब्रह्मण्यामितित्रिरुक्त्वायांप्रत्या
वयंतिप्रच्यवस्वभुवस्पतेविश्वान्यभिधामानिमात्वापरिपरीविदन्मात्वापरिपंथिनोविदन्मात्वावृकाअघायवोमागंधर्वोविश्वावसुरादघच्छ्येनोभूत्वापराप
तयजमानस्यनोगृहेदेवैःसंस्कृतमितिप्रदक्षिणंराजानंपरिवहंत्यथैतावंजसोपसंक्रामतोध्वर्युश्चयजमानश्चयजमानस्यस्वस्त्ययन्यस्यपिपंथामगस्म

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

 हिस्वस्तिगामनेहसंयेन विश्वाःपरि द्विषो वृणक्तिविंदंतवस्त्वित्यथाग्रेण शालां तिष्ठन्नोह्यमानं राजानं प्रतिमंत्रयते नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो
 देवाय तदृतꣳ सपर्यत दूरेदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शꣳसतेत्यथैतत्सोमवाहनमनोग्रेण शालामुदगीषमुपस्थापयति तदुपस्तभ्नो
ति वरुणस्य स्कंभनमसीति वरुणस्य स्कंभसर्जनमसीति शम्यामुद्गृह्णात्युन्मुक्तो वरुणस्य पाश इति योक्त्रमथ वै भवति विमुक्तोन्यो नड्वान्भवत्यविमुक्तो
न्योथातिथ्यं गृण्हाति यज्ञस्य संतत्यै पत्न्यन्वारभत इति ब्राह्मणमथाहेह्नि यजमानेति पूर्वया द्वारा शालां प्रपाद्य दृष्ट्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयातिथ्यं निर्व
पत्यन्वारब्धायां पत्न्यामथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वा ॥ १६ ॥ अग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा सोम
या सातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वातिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वाग्नये त्वा रायस्पोषदा
व्ने विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीति पंच कृत्वो यजुषाह विष्कृता वा च विसृज्येतयैवावृ
तोत्तरमनड्वाहं विमुंचत्यथैते ब्राह्मणाश्चत्वार आसंदीमाददतेथ यजमानो नीडाद्राजानमादत्ते या ते धामानि हविषा यजंति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञ
मिति पूर्व एवासंद्या प्रतिपद्यंतेन्वग्ग्नाज्ञायजमानोन्वक्सूद्र उदपात्रेण पूर्वया द्वारा शालां प्रपादयति गयस्फानः प्रतरणः सुवीरो वीरहा प्रचरा सोमदुर्या
नित्यथैतामासंदीमग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतो निदधाति तस्यां कृष्णाजिनमास्तृणात्यदित्याः सदोसीत्यदित्याः सद आसीदेति कृष्णाजिने राजा
नमथैनमुपतिष्ठते वरुणोसि धृतव्रतो वारुणमसीति समुच्छ्रित्य कृष्णाजिनस्यांतान्संपर्ययाविग्रथ्य वंशो प्रग्रथ्नाति शर्योर्देवानाꣳ सख्यादित्यथापरावासंदी

पादावंतरेण ब्राह्मणोभिषिंचति शूद्रः प्रक्षालयति मा देवानामपसश्छित्स्महीत्यथैनं वारुण्यर्चा परिचरति तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वंदमान इत्यथैनꣳ संशास्ति मा
राजानं चाहवनीयं चांतरेण कश्चन संचारीन्मैनꣳ सायुधो मा सदंडो मा सछत्रो मा सोष्णीषो मा सावधस्या द्यो नु प्रपादीदित्यथास्मै मधुपर्कं च गां च प्राकुर्वन्ता म
ध्वर्युर्विशास्ति ॥ १७ ॥ अथ यंत्येतमातिथ्यं नवे हि स्मवंनवकपालं तेन सह मदंतीरधिश्रयति शिल्पवं देतदिध्माबर्हिरातिथ्यस्य भवति कार्ष्मर्यमयैः परिधिभिरा
श्ववालेन प्रस्तरेण ऐक्षवीभ्यां विधृतीभ्यां तेन शिल्पवत्त्वं पुरोडाशस्य ग्राह यित्वा श्रपयित्वाभिवास्य प्राङुत्याप्येभ्यो निर्नायस्त्रं वयजुर्हरतीदमेव प्रसिद्धं
पौरोडाशिकं त्रियजुषा तूष्णीं चतुर्थं पूर्वं परिग्राहं परिगृण्हाति करणं जपत्युक्षंत्सुक्षतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरति यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथोत्तरं परिग्राहं परिगृह्य
योग्युपित्वा तिर्यंचꣳ स्फ्यꣳ स्तब्ध्वा संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिरुपसादय स्रुवं च स्रुचश्च संमृड्ढ्याज्येनोदेहीत्याहृता सु प्रोक्षणीषूदस्य स्फ्यमा
र्जयित्वेध्माबर्हिरुपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुद्रुत्य स्रुवं च स्रुचश्चारं मार्ष्ट्याज्येनोदेत्याज्यं च प्रोक्षणीश्चोत्पूय प्रसिद्धं चतुर्गृहीतानि पंच गृहीतानि वाज्या
नि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपातिष्ठतीध्मं प्रोक्षति वेदिं प्रोक्षति बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्यापनिनीय पुरस्ताद् अश्ववालं प्रस्तरं गृण्हाति पंचविधं बर्हिः स्ती
र्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वे समिधावादधात्यैक्षवी विधृती तिरश्ची सादयति विधृत्यो राश्ववालं प्रस्तरं प्रस्तरे जुहूं बर्हि
षीतरा एता असदन्निति समभिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुद्रुत्याथैतं पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वास्य तुं वेदौ त्रातिथ्यमासादयत्यत्र संभारान्व्याचष्टे
य निर्मथ्यस्याहृता निर्मथ्य नचरति प्रहृत्याभिकृत्याथेध्मात्समिधमाददान आहाग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यभ्यादधाति ध्मं न समिधं परिशिनष्टि वेदेनोपवाज

बौ॰ कल्पम॰ यत्यनूक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाघारमाघारयति संमृष्टे स्रुकस्यामुत्तरमथास्मै स्पर्शयन्स्रुचावुदङ्ङत्याक्रम्य जुह्वा ध्रुवां समज्य मादयित्वा स्रुचौ प्रवरं वृणी
५४ तेऽग्निमिधं होतारं वृणीतेत्सीदति होता प्रसवमाकांक्षति प्रसूतः स्रुचावादायात्याक्रम्याश्राव्याह समिधो यजेति वषट्कृते जुहोति यज यजेति चतुर्थं यस्य नेत्रेतदो
पभृतमाज्यं सर्वं ह्याएवजुह्वां समानयते पंच प्रयाजानिष्ट्वा दक्षिणात्याक्रम्य सं स्रावेण ध्रुवामभिघार्य पुरोडाशमभिघारयति नोपभृतमथाग्नये सोमायेत्याज्यभा
भ्यां चरत्युपांशु हविषा चरति विष्णवेनुब्रूहीति विष्णुं यजेत्यथ स्विष्टकृता चरतीडांत आतिथ्यः संतिष्ठते तत्रैतत्पूर्णपात्रमंतर्वेदि निनयत्यथैतद्ध्रुवाज्यमाप्याय्य कं
संवाचमसंवाचयाचतितमंतर्वेदि निधाय तस्मिन्नेतनानूनप्त्रं विगृह्णाति ॥ १८ ॥ इति षष्ठः ॥ आपतये त्वा गृह्णामि परिपतये त्वा गृह्णामि तनूनप्त्रे त्वा गृह्णामि
शाक्वराय त्वा गृह्णामि शक्मन्नोजिष्ठाय त्वा गृह्णामीति स यावंत ऋत्विजस्त एतत्समवमृशंत्यनाधृष्टमस्यनाधृष्यं देवानामोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्य
मिति यजमानमतिवाचयत्यनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिरंजसा सत्यमुपगेषं सुविते मा धा इति स यावंत ऋत्विजस्तेषूपहमिवेष्ट्वा यजमान
एव त्रिरवजिघ्रति प्रजापतौ त्वा मनसि जुहोमीत्यथैनदद्भिरभ्युनीयोत्तरतः सिंचत्यथाहाग्नीन्मदंत्यापा३ इति मदंतीर्देवीरमृता ऋतावृध इति ताभिरद्भिरेवेत्यथम
दंतीरुपस्पृश्योपोत्थाय विस्रस्य हिरण्यमवधाय राजानमाप्याययंत्यंशुरंशुष्टे देव सोमाप्यायतामिंद्रायैकधनविद आतुभ्यमिंद्रः प्यायतामात्वमिंद्राय प्या
यस्वेति यजमानमतिवाचयत्याप्यायय सखीन्त्सन्या मेधया स्वस्ति ते देव सोम सुत्यामुदृचमशीयेत्यथाप उपस्पृश्य यथायतनमुपविशंत्यथाध्वर्युर्वाजवती ५४
भ्यां स्रुचौ व्यूहति विधृतीभ्यां प्रस्तरं समुल्लिख्याप्रतिशृण्वं स्त्रिधानक्ति न प्रस्तरायाश्रावयति न बर्हिरनुप्रहरति तं दक्षिणार्धे वेदेर्निधाय तस्मिन्दक्षिणोत्तरिणौ

निह्नुवत एष्टा रायः प्रेषे भगायर्तमृतवादिभ्यो नमो दिवे नमः पृथिव्या इति परिधिषु प्राकल्यानुपसंगृह्णाति प्रस्तरे बर्हिर्यावन्मात्रं स्पंद्यया विग्रथ्याहवनीये तिवात्या
ह्निरभ्युक्ष्योत्तरतः सादयत्यथ यजमानमवांतरदीक्षामुपनयत्यग्ने व्रतपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि या मम तनूरेषा सा त्वयि यातव तनूरियं सा मयि सह नौ व्रतपते
व्रतिनोर्व्रतानीत्यथैनं संशास्ति संतरां मेखलां समायच्छस्व संतरां मुष्टीकुरुष्व तप्तव्रत एधि मदंतीभिर्मार्जयस्वोष्णव्रतं सृजयति अग्ने रुद्रिया तनूस्त
या नः पाहि तस्यास्ते स्वाहेत्येतेनातो धिव्रतयति स एवमेवैतत्सर्वं करोत्यथ प्रवर्ग्ये स्याद्वृता प्रवर्ग्येण चरत्यथ स्फ्यमादाय आहाग्नीन्मदंतीरधिश्रय हविरधि
श्रयेत्युपसर्दित्वा ताश्चैव मदंतीषु भूयसीर१ आनयत्याज्यमधिश्रयति तथा विरथेतस्यैव बर्हिषस्तीर्णस्य पर्यवलोपं स्तंबयजुर्हरती दर्भेवप्रसिक्षं पोरोडा
शिकं त्रिर्यजुषा तूष्णीं चतुर्थं पूर्ववत्परिग्राहं परिगृह्णाति करणं जपत्युद्धं सुक्षतादाग्नीध्र स्त्रिर्हरति यदाग्नीध्र स्त्रिर्हरत्यथोत्तरं परिग्राहं परिगृह्य योक्त्रं पिलाति
र्येच स्फ्यं स्तब्ध्वा संप्रेषमाह मदंतीरासादयेध्माबर्हिरुपसादय स्रुवं च स्रुचौ च संमृड्ढि ह विषीं देहीत्याहृतासु मदंतीषूदस्य स्फ्यं संमार्ज्य पित्वेध्माबर्हिरुप
साद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुदुत्य स्रुवं च स्रुचौ च संमार्ष्टि ह विर्षादे तिह विश्वमदंतीश्वात्रपूयाष्टौ कृत्वो जुह्वां गृह्णीते चतुरुपभृत्याज्यस्थालीं तृतीयामुत्र
दायमदंतीभिरुपोत्तिष्ठती ध्मं प्रोक्षति वेदिं प्रोक्षति बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृह्णात्येकविधं बर्हिस्तीर्त्वा प्रस्तर
पाणिः प्राङभिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वे समिधावादधात्येक्षवी विधृती तिरश्चीसादयति विधृत्योराश्ववालं प्रस्तरं प्रस्तरे जुहूं बर्हिषि तरामि
ते असदतामिति समभिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुत्य जघनेन गार्हपत्यमुपविश्य दंपत्नीर्व्यचष्टे अथैतेनैव यथेतमेत्याथेध्मात्समिधमादाय आहाग्नये

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

समिध्यमानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीध्मंसकृद्द्वात्रिर्वानसमिधंपरिशिनष्टिवेदेनोपवाजयत्यनक्त्वासुसामिधेनीःस्रुक्स्रुवेणाघारमाघारयतिसंमृष्टेनस्रुक्
भ्यामुत्तरमथप्रवरंप्रवृणीतेथाश्रावयत्योश्रावयास्तुश्रौषट्सीदहोतरित्येतावान्प्रवरःसीदतिहोताप्रसवमाकांक्षतिप्रसूतःस्रुचावाददानआह॥१९॥
अग्नयइत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निमित्युपांशुयजेत्युच्चैर्वषट्कृतेपूर्वार्धेर्धवेकंजुहोत्यथाग्रेयतिष्ठन्नाहसोमायेत्युपांश्वनुब्रूही
त्युच्चैराश्राव्याहसोममित्युपांशुयजेत्युच्चैर्वषट्कृतेमध्येजुहोत्यथसमावपमानआहविष्णवइत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याहविष्णुमित्युपांशुयजेत्यु
च्चैर्वषट्कृतेपश्चात्सर्वंजुहोत्यथोस्रुक्त्याक्रम्ययथायतनंस्रुचौसादयित्वाथाहाग्नीन्मदंत्यापा३इतिमदंतिदेवीरमृताऋतावृधइतिताभिरद्भिर्वेत्यथमदं
तीरुपस्पृश्योपोत्थायविकाशस्यहिरण्यमवधायराजानमाप्याययंत्यंशुरंशुष्टेदेवसोमाप्यायतामिंद्रायैकधनविदआतुभ्यमिंद्रःप्याय्यतामात्वमिंद्राय
प्यायस्वेतियजमानमतिवाचयत्याप्याययसखीन्त्सन्यामेधयास्वस्तितेदेवसोमसुत्यामुदृचमशीयेत्यथापउपस्पृश्ययथायतनमुपविशंत्यथाध्वर्यु
र्वाजवतीभ्यांस्रुचौव्यूहतिविधृतीभ्यांप्रस्तरंसमुत्क्षिप्याप्रतिशृण्वंस्तृणंनिधायप्रस्तरायाश्रावयतिनबर्हिरनुप्रहरतितंदक्षिणार्धेवेद्येनिधायतस्मिन्
दक्षिणोत्तरिणौनिह्नुवतएष्टारायःप्रेषभगायऋतमृतवादिभ्योनमोदिवेनमःपृथिव्याइतिसव्यपाणौप्रस्तरंसमादत्याज्यस्थाल्याःस्रुवेणोपहत्यप्रथमामुप ५५
सदंजुहोतियातेअग्नेयाशयारजःशयातनूर्वर्षिष्ठागह्वरेष्ठोग्रंवचोअपावधींत्वेषंवचोअपावधींस्वाहेतिपरिधिषुशकलानुपसंगृह्णातिप्रस्तरंबर्हिर्यावन्मात्रंस्प
ययाविगृह्याहवनीयेतिवात्याङ्गिरस्युदस्योत्तरतःसादयत्यथोपनिष्क्रम्यसंप्रेषमाहसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयत्रिस्तनव्रतंप्रयच्छेत्याह्वयतिसुब्रह्मण्यः

सुब्रह्मण्योंत्रिस्तनव्रतंप्रयच्छत्यथापराह्णआपराह्णिकीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरतितयोःसमानीचर्यैतावद्देवनानामभ्युत्तरिणौनिह्नुवतेथोपनिष्क्रम्यसंप्रे
षमाहसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयत्रिस्तनंव्रतंदोहयतेत्याह्वयतिसुब्रह्मण्यःसुब्रह्मण्योंत्रिस्तनव्रतंदोहयतितदर्धरात्रेप्रयच्छति॥२०॥अथाध्वर्युरपररा
त्रआह्वलसःशास्तिद्विस्तनव्रतंदोहयतेतिप्रातरुदितआदित्येविसृष्टायांवाचिमध्यमाभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरतिरशनायामत्रजुहोत्यथोपनिष्क्रम्यसंप्रेष
माहसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयद्विस्तनव्रतंप्रयच्छेत्याह्वयतिसुब्रह्मण्यःसुब्रह्मण्योंद्विस्तनव्रतंप्रयच्छतिसआहवनीयादेवाग्रेषट्प्राचःप्रक्रमान्प्रक्रा
मतितच्छंकुंनिहंतिसशालामुखीयःशंकुःशालामुखीयाच्छंकोःषट्त्रिंशतंप्राचःप्रक्रमान्प्रक्रामतितच्छंकुंनिहंतिसयूपावटीयःशंकुःशालामुखीयाच्छंकोःपंच
दशदक्षिणाप्रक्रमान्प्रक्रामतिपंचदशोदीचस्तच्छंकुंनिहंतितेश्रोणीयूपावटीयाच्छंकोर्द्वादशदक्षिणाप्रक्रमान्प्रक्रामतिद्वादशोदीचस्तच्छंकुंनिहंतितावंसावथै
नामक्ष्णयामानेनप्रमायसमंतःस्पंद्ययापरितनोतिपृष्ठ्यामातनोतियूपावटीयाच्छंकोरनुस्पंद्यंद्वादशप्रत्यंचिक्षुद्रपदानिप्रक्रामतितच्छंकुंनिहंतिसमध्यमओ
त्तरवेदिकःशंकुर्मध्यमादोत्तरवेदिकाच्छंकोःपंचदक्षिणाक्षुद्रपदक्षिप्रिप्रक्रामतिपंचोदंचितच्छंकुंनिहंतितेश्रोणीयूपावटीयाच्छंकोश्चत्वारिदक्षिणाक्षुद्रपदानिप्रक्रा
मतिचत्वार्युदंचितच्छंकुंनिहंतितावंसावथैनामक्ष्णयामानेनप्रमायसमंतःस्पंद्ययापरितनोतिमध्यमादोत्तरवेदिकाच्छंकोरनुस्पंद्यंषट्प्रतीचःप्रक्रमान्प्रक्राम
तिदक्षिणामसमंतस्पंद्यंनिदधातिसउपरवाणांकालोथमहावेद्याउत्तरादंसाद्याच्छंकोर्वेद्यंतेनद्वादशप्रतीचःप्रक्रमान्प्रक्रामत्युदंचंत्रयोदशांतदाग्नीध्रउपसीदति
सउत्करस्यकालोथापरवाणांकालास्तंबयजुर्हरतीदमेवप्रसिद्धंपौरोडाशिकंत्रिर्यजुषातूष्णींचतुर्थंपूर्वंपरिग्राहंपरिगृह्णातिकरणंजपतीमांनराःकृणुतवेदिमेत्यव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सुमतीꣳरुद्रवतीमादित्यवतीं विश्वदेव्यावतीं वर्ष्मंदिवोनाभापृथिव्यायथायंयजमानोनरिष्येदित्युक्ष्यंस्युक्ष्यतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथाग्रेणशालांतिष्ठन्संप्रेषमाहवेदिका
रावेदिंकल्पयतप्रस्थलानिभिंदतप्रतिनिम्नान्पूरयतकिꣳशारुणिनिरस्यतप्राचीमुदीचींप्रवणांनिस्तिघ्नतेतियथासंप्रेषंतेकुर्वंत्यथमहावेद्याउत्तरादंसीयाच्छंकोर्वे
द्यंतेनत्रीन्प्रतीचःप्रक्रमान्प्रक्रामत्युदंचंचतुर्थंतच्चात्वालस्यायतनंचात्वालंपरिलिखत्युत्तरवेदेरायतनंतत्तर्वेदिंनिवपत्युत्तरनाभिमुत्मायांथनांप्रतिष्ठायाथापरा
ण्हआपराण्हिकीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्यथोपनिष्क्रम्यसंप्रेषमाहसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयद्विस्तनव्रतंदोहयतेत्याह्वयतिसुब्रह्मण्यःस्वब्रह्मण्यांद्विस्त
नव्रतंदोहयतितदर्धरात्रेप्रयच्छति॥ २१॥इत्यष्टमः॥ ८॥अथाध्वर्युरपररात्रआद्रुत्यसꣳशास्तिकस्तनव्रतंदोहयतेतिप्रातरुदितआदित्येविसृष्टायांवाच्यु
तमाभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरतिहराग्न्यामत्रजुहोत्यथोपनिष्क्रम्यसंप्रेषमाहस्वब्रह्मण्यस्वब्रह्मण्यामाह्वयार्धस्तनव्रतंप्रयच्छतेत्याह्वयतिस्वब्रह्मण्यःसुब्र
ह्मण्यामर्धस्तनव्रतंप्रयच्छत्यथतदानीमिवापराण्हिकेप्रवर्ग्योपसदौसमस्यत्यथोपनिष्क्रम्यसंप्रेषमाहस्वब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वयप्रतिप्रस्थातःप्रवर्ग्यस्यावृ
ताप्रवर्ग्यꣳसꣳसादयोद्वासनायेतित्रेधैतत्पदंकुर्वतिगार्हपत्येतृतीयमुपयमनीषुतृतीयंनितृतीयंदधत्यथप्रवर्ग्यस्यावृताप्रवर्ग्यमुद्वासयत्यग्नेराहृताग्निंप्रण
यत्यग्निवत्युत्तरंपरिग्राहंपरिगृह्ययोयुपित्वातिर्यंचꣳस्फ्यꣳस्तब्ध्वासंप्रेषमाहप्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिरुपसादयस्त्रुचःसंमृड्ढिपत्नींसंनह्याज्येनोदेहीति तदेतदाह सꣳस्तृणा
तिसक्रुदेवैतदेवेध्माबर्हिरग्नीषोमीयायपशवेपरिशायतित्येकआकुरथास्यैतअनसीप्रक्षालितेप्रपन्नेयोग्यक्तेअभितःशालांतिष्ठतस्तयोर्दक्षिणंवषट्कृत ५६
तरंकुमीयउध्धृतफलकंदक्षिणमनुध्धृतफलकमुत्तरंतयोर्यदक्षंबध्नंतदवस्यत्यथैनेअंतर्वेद्यभ्यववर्तयंत्यथाग्रेणशालामरत्निमात्रमभितस्संयांस्थापयित्वाथैने

प्रोक्षतिवैष्णवीविष्णवेशुंधध्वामित्यथाहेहियजमानेतिपूर्वयाद्वाराशालांप्रपाद्यगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाशालामुखीयेसावित्रंजुहो
त्यन्वारब्धेयजमानेयुंजतेमनउतयुंजतेधियोविप्राविप्रस्यबृहतोविपश्चितः॥विहोत्रादधेवयुनाविदेकइन्महीदेवस्यसवितुःपरिष्टुतिःस्वाहेत्यपरंचतुर्गृ
हीतंगृहीत्वाथयाचत्याज्यस्थालीꣳसस्रुवाꣳस्फ्यमुदपात्रंबर्हिर्हिरण्यमित्येतत्समादायाहेहियजमानेत्यन्वग्यजमानोन्वीपत्नीपदतृतीयमादायपू
र्वयाद्वारोपनिष्क्रम्यदक्षिणस्यहविर्धानस्यपश्चादक्षमुपसृप्यदक्षिणस्यांवर्तन्याꣳस्फ्येनोल्लिख्यावोक्ष्यहिरण्यंनिधायसंपरिस्तीर्याभिजुहोतीदंविष्णु
र्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदं॥समूढमस्यपाꣳसुरेस्वाहेत्यथैतेषांपदांसस्नामधान्यत्यंजलावावपत्यथैनान्सꣳस्रावेणाभिघारयतिसाप्राचोत्तानेनपाणि
नादक्षिणमक्षधुरमुपानत्त्यानोवीगोजायतांकर्मण्यायꣳसर्वेनुत्तीवामयोबहूनामसदृशीत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वोत्तरस्यहविर्धानस्यपश्चादक्षमुपसृ
प्योत्तरस्यांवर्तन्याꣳस्फ्येनोल्लिख्यावोक्ष्यहिरण्यंनिधायसंपरिस्तीर्याभिजुहोतीरावतीधेनुमतीहिभूतꣳसूयवसिनीमनवेयशस्ये॥व्यस्तभ्नाद्रोदसीविष्णु
रेतेदाधारपृथिवीमभितोमयूखैःस्वाहेत्यत्रैतान्पदांसूत्सर्वंशएववपत्यंजलावावपत्यथैनान्सꣳस्रावेणाभिघारयतिसाप्राचोत्तानेनैवपाणिनोत्तरमक्षधुरम
नक्तिसमानउपांजनोथैतानिशास्त्राणिप्रतिप्रस्थात्रउत्प्रयच्छतिनयंतिपत्नीꣳह्वयंतिहोतारमथैनेसंपरिगृह्यसंप्रेषमाह॥ २२॥हविर्धानाभ्यांप्रवर्त्यमानाभ्या
मनुब्रूहीतिप्रिरुक्तायांप्रवर्तयंतिप्राचीप्रेतमध्वरंकल्पयंतीऊर्ध्वंयज्ञंनयतंमाजीह्वरतमित्यथयद्यक्षउत्सर्जतिस्तयाग्देवदुर्याꣳआवदेत्येवतत्रजपत्यथैतावं
जसोपसंक्रामतोध्वर्युश्चप्रतिप्रस्थाताचांतरेणहविर्धानेपरीत्यपूर्वादुपातोत्यमध्यमादोत्तरवेदिकाच्छंकोरनुस्पंद्यंत्रीनप्रतीचःप्रक्रमान्प्रक्रामतस्तदेनयोर्नभ्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रुद्रयोश्चुबुके रमयतीत्ररमेथांवर्ष्मन्पृथिव्याइत्यथदिवोवाविष्णवुतवापृथिव्याइत्याशीर्पदयर्चाध्वर्युर्दक्षिणस्यहविर्धानस्यदक्षिणतोमेथींनिहंत्यथै
नांसंघयास्यूपनिबध्नामुपनिबध्नातिविष्णोर्नुकंवीर्याणिप्रवोचमित्येवमेवप्रतिप्रस्थातोत्तरस्यहविर्धानस्योत्तरतोमेथींनिहंत्यथैनांसंघयास्यूपनि
बध्नामुपनिबध्नात्येतेनैवमंत्रेणाथाध्वर्युर्दक्षिणस्यहविर्धानस्यचुबुकाल्लांचमरत्निंमीत्वालोकेन्यस्यगर्तंखानयत्यथदक्षिणाद्युगांतात्प्रांचंबाहुंमीत्वालो
केन्यस्यगर्तंखानयतितावुभावुत्तरेणान्यंगर्तंखानयत्येवमेवप्रतिप्रस्थातोत्तरतस्त्रीनगर्तान्खानयत्येवमपरतस्तेषुप्राचीनकर्णांस्थूणाउच्छ्रयंतितासूदंचो
वंशौप्रोहंत्यध्यस्यंतिपुरस्ताद्रराटींविष्णोरराटमसीतिमध्यमंछदिरधिनिदधातिविष्णोश्नप्त्रेस्थइतियेअभितोभवतोदक्षिणतश्चोत्तरश्चपरिश्रयंतिप्राचीं
चप्रतीचींचद्वारौकुर्वंत्यथदक्षिणेद्वार्बाहौकुशाहस्तमुपनिगृह्यदर्भेणप्रवयतिदर्भेणेस्यंद्यांविष्णोःस्यूरसीतिविष्णोर्ध्रुवमसीतिग्रंथिंकरोतितंतदानीमेवविस्र
स्याहाकुर्वंतोग्रंथीन्हस्तकौशलेनिस्तिष्ठतेत्येवमेवोत्तरंद्वार्बाहुमेवमपरंद्वार्बाहौनिस्तिष्ठतोथैनदभिमृशतिवैष्णवमसिविष्णवेत्वेत्यथाध्वर्युःप्रदक्षिणमावृ
त्यप्रत्यङ्ङुदुत्यशालामुखीयाछंकोरनुसंधंपदःप्राचःप्रक्रमान्प्रक्रामतिदक्षिणासप्तमंतदभ्रिंनिदधातिसऔदुंबर्येकालऔदुंबर्येकालादभ्रिमादत्ते॥२३॥
देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददइत्यादायाभिमंत्रयतेभ्रिरसिनारिरसीतितयौदुंबर्यवटंपरिलिखतिपरिलिखितंरक्षःपरिलि
खिताअरातयइदमहंरक्षसोग्रीवाअपिकृंतामियोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइदमस्यग्रीवाअपिकृंतामीत्यथोद्गातारमाहोद्गातरिहामिमौदुंबर्यवटंखनप्राक्पु ५७
रीषमुद्वपतादितितंसखनतिवाखानयतिवासोतएवसदोविमिमीतेयथात्रीणिछदींषितिर्यञ्च्येवंप्राङ्स्यायथात्रीणिछदींष्यन्वञ्च्येवमुदङ्स्योपियायथाद्वौ

भागावुदक्संघायेस्यातामेकोदक्षिणतइतितस्यत्रिश्रेणिगर्तान्खानयतिसोतएवप्राङ्दुत्वाध्वर्युर्दक्षिणस्यहविर्धानस्यपुरोक्षमुपरवान्मिमीतेप्रादेशमुखा
न्प्रादेशांतरालानथोन्नेतारमाहोन्नेतरिहीमानुपरवान्खनप्रादेशमुखान्प्रादेशांतरालान्बाहुमात्रानवाचोसंभिंदन्नुपरिष्टाद्धस्तात्संतृण्णानितितान्सख
नतिवाखानयतिवाथैषांपुरीषंदक्षिणस्यहविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनंनिवपतितंचतुरश्रंखरंकरोत्यथैनंसिकताभिराशीर्णंकरोत्यथोपरवाणांकालादभ्रि
मादत्तेदेवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददइत्यादायाभिमंत्रयतेभ्रिरसिनारिरसीतितयायूपावटंपरिलिखतियथांतर्वेद्यर्धंस्याद्बहिर्वे
द्यर्धंपरिलिखितंरक्षःपरिलिखिताअरातयइदमहंरक्षसोग्रीवाअपिकृंतामियोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइदमस्यग्रीवाअपिकृंतामीत्यथाग्नीध्रमाहाग्नीदिही
मंयूपावटंखनोपरसंमितंप्राक्पुरीषमुद्वपताच्चतुरंगुलेनोपरमतिखनतादितितंसखनतिवाखानयतिवायावद्देवात्राध्वर्युश्चेष्टतितावदेवप्रतिप्रस्थातौदुंबरीं
स्थूणांयजमानेनसंमायाधस्तात्परिवासयत्यछिन्नोरायःसुवीरइत्यथाध्वर्युःप्रदक्षिणमावृत्यप्रत्यङ्ङुदुत्ययाचतियवमतीःप्रोक्षणीर्बर्हिर्हस्तमाज्यस्थालींस
स्रुवंमैत्रावरुणदंडंहिरण्यमुदपात्रमित्येतत्समादायाहैहियजमानेत्यौदुंबर्यास्थूणाप्रक्षालितामर्पयनाप्रागवटादुपशेतेतांपरस्तादर्वाचींप्रोक्षति॥२४॥दिवेत्वां
तरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वेत्यवटेपावनयतिशुंधतांलोकःपितृषदनइतियवान्प्रस्कंदयतियवोसियवयास्मद्द्वेषोयवयारातीरितिबर्हिर्हस्तंव्यतिषज्यावस्तृणातिपितृणांस
दनमसीत्यथैनद्धिरण्यमंतर्धायस्रुवाहुत्याभिजुहोतिपितृभ्यःस्वाहेत्यथैनामुच्छ्रयत्युद्दिवंस्तभानांतरिक्षंपृणपृथिवींदृंहेत्यथैनांप्राचीनकर्णांमिनोतिद्युतान
स्त्वामारुतोमिनोतुमित्रावरुणयोर्ध्रुवेणधर्मणेत्यथैनांप्रदक्षिणंपुरीषेणपर्यूहतिब्रह्मवनिंत्वाक्षत्रवनिंसुप्रजावनिंरायस्पोषवनिंपर्यूहामीतिमैत्रावरुणदंडेन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स२ंहंतिब्रह्मदृ२ंहक्षत्रंदृ२ंहप्रजांदृ२ंहरायस्पोषंदृ२ंहेत्यन्यूनमनतिरिक्तंपरिन्यस्योदपात्रमुपनिनीयायास्येविशाखेहिरण्यंनिधायस्रुवाहुत्याभिजुहो
तिघृतेनद्यावापृथिवीआपृणेथां२स्वाहेत्यांतमन्ववस्रावयत्यांतमेवयजमानंतेजसानक्तीतिब्राह्मणमंथेनामुद्गातृभ्यःप्राङुस्तस्यांतच्चेष्टंतियत्तेविदुरेत
स्याउच्छ्रयणमनुप्राचीनकर्णाःस्थूणाउच्छ्रयंतितासूदीचोवंशानारोहंत्यध्यस्यंतिमध्यमंछदिरिंद्रस्यसदोसीतिविश्वजनस्यछायेतितेयेअभितोभवतोनव
छदितेजस्कामस्यमिनुयादितित्रीणित्रीण्येवंसर्वाणिकरोतिदक्षिणान्युत्तराणिकरोतिसदक्षिणानिदक्षिणान्येवोत्तराणिकरोत्यंतर्वर्तान्करोतिव्यावृत्त्या
इतिसंधिषुतृणवर्त्तान्अत्यस्यतितंतर्वर्त्तोअथैनत्परिश्रयंतिपरित्वागिर्वणोगिरइमाभवंतुविश्वतोवृद्धायुमनुवृद्धयोजुष्टाभवंतुजुष्टयइतिदक्षिणतश्चोत्त
रश्चपरिश्रयंतिप्राचींचप्रतीचींचद्वारौकुर्वंत्यथदक्षिणेद्वार्बाहौकुशाहस्तमुपनिगृह्यदर्भेणप्रचयतिदर्भणोस्यंद्यामिंद्रस्यस्यूरसींद्रस्यध्रुवमसीतिग्रंथिंकरो
तितंतदानीमेवविस्रस्याहाकुर्वतोग्रंथीन्हस्तकौशलेनिक्षिप्तेत्येवमेवोत्तरंद्वार्बाहुमेवमपरेद्वार्बाहौनिक्षिप्तंत्यथैनदभिमृशतींद्रमसींद्रायत्वेत्यथमहावेद्या
उत्तरार्द्धंसायाछंकोविंधंतेनाथदशाप्रतीचःप्रक्रमान्प्रक्रामतितदाग्नीध्रागारंमिमीतेयथांतर्वेद्यर्धंस्याद्बहिर्वेद्यर्धमथैनत्समुच्छ्रित्यपरिश्रयंतितस्यदक्षिणा
द्वारंकुर्वंत्याग्नीध्रागारस्यपार्श्वमानीपंचारत्निरेतेनमार्जालीयोव्याख्यातस्तस्योदीचीद्वारंकुर्वंति॥२५॥अथात्रैवतिष्ठन्याचत्यभ्रिंयवमतीःप्रोक्षणीर्बर्हिर्ह
स्तमाज्यस्थालीं२सस्फ्यामधिषवणंचर्माधिषवणफलकेप्रद्रोणकंग्रावाणंहिरण्यमुदपात्रमित्येतत्समादायाहिहियजमानेतिपूर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्यद ५८
क्षिणस्यहविर्धानस्यनीडएतच्चर्मोत्सादयतिपुरोक्षमितराणिसं२सादयंत्यथोपरवाणांकालादभ्रिमादत्तेदेवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामा

ददइत्यादायाभिमंत्रयतेऽभ्रिरसिनारिरसीतितयोपरवान्परिलिखतिपूर्वयोर्दक्षिणमेवाग्रेपरिलिखितं२रक्षःपरिलिखिताअरातयइदमहं२रक्षसोग्रीवाअ
पिकृंतामियोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइदमस्यग्रीवाअपिकृंतामीतिसर्वानेवानुपूर्वंखनतिरक्षोहणोवलगहनोवैष्णवान्खनामीतिसर्वानेवानुपूर्वमथैभ्यःपां
सूनुद्वपतीदमहंतंवलगमुद्वपामियंनःसमानोयमसमानोनिचखानेदमेनमधरंकरोमियोनःसमानोयोसमानोरातीयतिगायत्रेणछंदसेत्यवबाढोवलग
इतियजमानस्याधस्पदंपांसूनुद्वपतिपूर्वयोर्दक्षिणात्रैष्टुभेनछंदसेत्यपरयोर्दक्षिणाज्जागतेनछंदसेत्यपरयोरुत्तरादानुष्टुभेनछंदसेतिपूर्वयोरुत्तरादेत्रे
तान्पदपांसून्संचरेपरावपत्यत्रयंयजमानोद्वेष्टितंमनसाध्यायत्यथापउपस्पृश्यायैनानवमृशतोध्वर्युश्चयजमानश्चपूर्वयोर्दक्षिणमेवाध्वर्युरवमृशा
त्युत्तरंयजमानोथयजमानःपृच्छत्यध्वर्योकिमत्रेतिभद्रमितितंनौसहेत्यथाध्वर्युःपृच्छतियजमानकिमत्रेतिभद्रमितितंनौसहेतियमेवाध्वर्युःप्रजहातितंय
जमानोवमृशतिदक्षिणयोरपरमेवाध्वर्युरवमृशतिपूर्वंयजमानोध्वर्युरत्रपृच्छत्यथयजमानोपरयोरुत्तरमेवाध्वर्युरवमृशतिदक्षिणंयजमानोयजमानो
त्रपृच्छत्यथाध्वर्युरुत्तरयोःपूर्वमेवाध्वर्युरवमृशत्यपरंयजमानोध्वर्युरत्रपृच्छत्यथयजमानोयजमानःप्रथमःपृच्छतियजमानउत्तमोथैनानभिमृशतिविराड
सिसपत्नहासम्राडसिभ्रातृव्यहास्वराडस्यभिमातिहाविश्वाराडसिविश्वासांनाष्ट्राणां२हंतेतिसर्वानेवानुपूर्वमथैनानद्भिःप्रोक्षतिरक्षोहणोवलगहनःप्रोक्षामि
वैष्णवानितिसर्वानेवानुपूर्वमथैषुपयोवनयतिरक्षोहणोवलगहनोवनयामिवैष्णवानितिसर्वेष्वेवानुपूर्वमथैषुयवान्प्रस्कंदयतियवोसियवयास्मद्द्वेषोयवया
रातीरितिसर्वेष्वेवानुपूर्वमथैनान्बर्हिषावस्तृणातिरक्षोहणोवलगहनोवस्तृणामिवैष्णवानितिसर्वानेवानुपूर्वमथैनान्हिरण्यमंतर्धायस्रुवाहुत्याभिजुहोतिरक्षो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हणा वलगहनो भि जुहो मि वैरमवान्स्वाहेति सर्वानेवानुपूर्वमथास्येतेफलके दीर्घसोमे मंतृण्ण भवतोः संतृण्ण एकाहितेसंसृष्टे उपदधाति रक्षोहणो वल
गहना वुपदधामि वैष्णवी इत्यथैनेशंकुभिः परिणिहंति द्वाभ्यां पुरस्ताद्वाभ्यां पश्चात् द्वाभ्याम भितोन वसर्पाण्यायाथैनेप्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति रक्षोहणो
वलगहनौ पर्यूहामि वैष्णवी इत्यथैनेबर्हिषा परिस्तृणाति रक्षोहणो वलगहनौ परिस्तृणामि वैष्णवी इत्यथैने अभिमृशति रक्षोहणो वलगहनौ वैष्णवी इत्यथै
नच्चर्मफलकयोः प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति यज्ञप्रतितिष्ठति वात्सर्मीवाति रश्चर्मन्फलकं ग्रावाणोवादयतिवृहन्नसि वृहद्ग्रावा वृहती मिंद्राय वाचंवदे
तिर्ना ड एतच्चर्मात्सादयति ग्रावसु ग्रावाणम भ्युर्जत्यथ दक्षिणस्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनं बर्हिर्मुष्टिमुपनिबध्नाति स्तोत्रेभ्यो थयाचतिस्य मुदपात्रं चाला
लास्पुरं । पं सिकता इत्येतत्समादायाहे हियजमानेत्याग्नीध्रं द्रुत्वा स्पंयनोध्यात्वोध्स्य चालालास्पुरीषं सिकता इति निवपति ॥ २६ ॥ विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेणानी
केनपाहिमाग्ने पिपृहि मामा हिंसीरिति तं परिमंडलं धिष्ण्यं करोत्यथैनं सिकताभिरा भ्राशिनं करोत्यथातः सदसं धिष्ण्यां निवपति होतुः प्रथमं वन्हिरसि हव्यवाह
न इति श्वात्रोसि प्रचेता इति दक्षिणतो मैत्रावरुणस्य तुथोसि विश्ववेदा इत्युत्तरतो ब्राह्मणाच्छंसिन उशिगसि कविरित्युत्तरतः पोतुरंघारिरसि बंभारिरित्युत्तरतो नेष्टु
रवस्युरसि दुवस्वानित्युत्तरतोच्छावाकस्याथ दक्षिणे वेद्यंते मार्जालीयं धिष्ण्यं निवपति शुंध्यूरसि मार्जालीय इत्यत्र सर्वेष्वेवौद्रमनुवर्त्तयत्युदकसंस्थतायाइत्य
श्रोन्यवाप्सीदित्यथाष्टावनुदिशति संम्राडसि कृशानुरित्याहवनीयमुपतिष्ठते परिषद्योसि पवमान इत्यास्तावं प्रतक्कासि नभस्वानिति चालालं असंमृष्टोसि हव्यसू
द इति पशुश्रपणमथ सदो द्वारि तिष्ठन्नौदुंबरीमुपतिष्ठत ऋतधामासि सुवर्ज्योतिरिति ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धामेति ब्रह्मसदनमथात्रैव तिष्ठन् गार्हपत्यमुपतिष्ठते अजोस्येक

पादित्यहिरसि बुध्निय इति यं प्रहास्यंतो भवंति ॥ २७ ॥ अथात्रैव तिष्ठन्संप्रैषमाह स्तृणीत बर्हिः प्रव्रतं यच्छत समपित्रतान् ह्वयध्वमास्ताव बहुलं स्तृणीत सदो
हविर्धाने बहुले स्तृणीतोन्नेतर्ग्रावाणौ वायव्यानि द्रोणकलशं दशापवित्रे समवदधायपत्नीशालेसं सादयाग्नीदाज्यमधिश्रय प्रतिप्रस्थातः स्रुचः संमृड्ढ्याज्ये
नोदेहि दृषदाज्याय दध्याहरेति यथा संप्रैषं कुर्वत्यथ दक्षिणवेद्यंते बर्हिर्मुष्टिं स्तृणाति देवबर्हिरूर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं देवेभ्य इति तां बहुलां पुरस्ता
त्सत्यं च स्तृणं तोयत्यथातः शालं दृषदाज्य वंत्वाज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छति तं ब्रह्मादायोत्तरत स्तिष्ठत्युत्तरत स्तिष्ठन्न ग्निमन्वा
नयति उदग्ने तिष्ठानुमामुदेहि विश्वेदेवे यज्ञियैः संविदानः सुवर्गेलोके यजमानं हिधेहि मा स्विह्माच्छा आकुल्येया मुंपि म इत्यथाभ्याद धाती ध्मं प्रणयनीयमुपोप
यमनीः कल्पयेति चालालात्समन्वारब्धेषु पवित्रं तेषु संप्रछन्नेषु गार्हपत्य आज्यं विलाप्यो त्सूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा शालामुखीये वैसर्जनानि जुहोत्यन्वा
रब्धे यजमानेत्वं सोम तनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योन्यकृतेभ्य उरु यंतासि वरूथं स्वाहेति स्रुवेणाप्रस्कंदयति जुषाणो अप्तुराज्यस्य वेतु स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीला
संप्रैषमाहाग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनुब्रूहीति त्रिरुक्तायामुद्यच्छंते होतुर्वं त्रीयं त्यथं वेभवतिप्रांचमग्निं प्रहरंत्युत्पत्नीमानयं त्यन्वनां सि प्रवर्त्तयंतीति
यदस्यात्रशास्त्रं भवतिपूर्व्यं तेनाग्निमन्व वस्यंत्यथाग्निप्रथमाः प्रतिपद्यंतेन्वग्राजा चांश्यश्चान्वग्रावाणो वायव्यानि पूर्वया द्वारा पनिष्क्रामंत्ययं नो अग्निर्वरिवः कृ
णोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिंदन् ॥ अयं शत्रून् जयतु जर्हृषाणोयं वाजं जयतु वाजसाता वित्युत्तरेण मदः परीत्याग्नीध्रागारेग्निं निधायनयवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोत्यग्नेन
य सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ॥ युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठांते नम उक्तिं विधेम स्वाहेत्यत्रैवैतत्प्राग्णोवायव्यं समुपसाद्योपातिष्ठंतिराज्ञा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

चाग्नेश्चाहवनीये स्रुवाहुतिं जुहोत्युरु विष्णो विक्रमस्वोरु क्षयाय नः कृधि ॥ घृतं घृतयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिर स्वाहेति ॥ २८ ॥ अथ प्रोक्षणीभिरुपोत्ति
ष्ठतीध्मं प्रोक्षति वेदिं प्रोक्षति बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृण्हाति पञ्चविधं बर्हिः स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङ् भिरुव्यक्ता
र्मर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वे समिधावादधात्येक्षवी विधृती तिरश्ची सादयति विधृत्योराश्ववालं प्रस्तरं प्रस्तरं जुहूं बर्हिषीतरा एता असदं नि[illegible]
मृतया थापउपस्थश्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वाराह विर्धानं प्रपादयति सोमो जिगाति गातुविद्देवानामेति निष्कृतमृतस्य योनिमासदमित्यथ दक्षिणस्य ह
विर्धानस्य नीडे कृष्णाजिनमास्तृणात्यदित्याः सदोसीत्यदित्याः सद आसीदेति कृष्णाजिने राजानमथैनं देवताभ्यः संप्रयच्छत्येष वो देव सवितः सोमस्तं रक्षध्वं मा वो द
भदिति संप्रदायोपोत्तिष्ठत एतत्वं सोम देवो देवानुपागा इदमहं मनुष्यो मनुष्यान्त्सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्यथ नमो देवेभ्य इति प्राञ्चमञ्जलिं करोति स्वधा पितृभ्य इ
ति दक्षिणान्यञ्च मथोपनिष्क्रामतीदमहं निर्वरुणस्य पाशादित्यथाहवनीयमुपतिष्ठते सुवरभिविख्येषं वैश्वानरं ज्योतिरित्यथ यजमानमवांतरदीक्षां विसर्जयत्यग्ने व्रतप
ते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि या मम तनूस्त्वय्यभूदियं सा मयि या तव तनूर्मय्यभूदेषा सा त्वयि यथायथं नौ व्रतपते व्रतिनोर्व्रतानीत्यथैनं समं रात्रिस्त्रिस्मीषमेखलां प्रमु
ष्टी सारयमैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छ यजमान इति वाचंयमस्तां नामग्राहं तेपितृभिः पितामहैः प्रपितामहैः पुत्रैः पौत्रैः सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यामाह्वयत्विति स एवमेवैतत्सर्वं
करोत्यथ यूपाहुतिं हुत्वा यूपं मय यजुषं हुत्वा यूपावटं यजुषा करोति तितं दतयूपावटांतं ॥ २९ ॥ अथ यूपस्याहृताय यूपमुच्छ्रयति स्वर्वतं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपा
करोति तस्य प्रसिद्धं वपया चरित्वा वपाश्रपणी अनुप्रहृत्य समुत क्रम्य चात्वाले मार्जयंते यथावोडितः कुंभस्तं याचति तमादायांतरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य

त्राप स्तयं तिनां तमा वहंती रत्येति न स्थावराणां गृण्हाति प्रतीपं तिष्ठन्गृण्हाति छायायै चातपतश्च संधौ गृण्हाति हविष्मतीरिमा आपो हविष्मान्देवो अध्वरो हविष्मां
आविवासति हविष्मां अस्तु सूर्य इत्यथैना आदाय प्रदक्षिणमावृत्य सव्येंसे निधायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं परीत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया द्वारा
ग्नाम्नायपाद्य जघनेन गार्हपत्यमोपसदायां वेद्यां संस्पृष्टाः सादयत्यग्नेर्वोपन्नगृहस्य सदसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनीः सुम्ने मा धत्तेत्यथ पशुपुरोडाशं
निर्वपती डांतः पशुपुरोडाशः संतिष्ठते पत्नीसंयाजांतः पशुरर्द्धदयशूलांत इत्येके ॥ ३० ॥ अथ वसतीवारीः परिहरिष्यन्नाहव्यपक्रामत मा वोभिपरिहारिषमिति
यजमानायतने यजमान उपविशति जघनेन गार्हपत्यं पत्न्यथैना आदाय दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य सव्येंसे निधाय दक्षिणेन सदः परीत्य दक्षिणेन मार्जालीयं धि
ष्ण्यं पर्यावृत्य दक्षिणतो यूपेन संस्पृष्टाः सादयतीन्द्राग्नियोर्भागधेयीः स्थेत्यथैना आदायोदङ्ङावृत्य दक्षिणेंसे निधायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन गार्हपत्यमोपसदा
यां वेद्यां संस्पृष्टाः सादयति मित्रावरुणयोर्भागधेयीः स्थेत्यथैना आदाय पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिण एवांसे निधायोत्तरेण सदः परीत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं धि
ष्ण्यं पर्यावृत्योत्तरतो यूपेन संस्पृष्टाः सादयति विश्वेषां देवानां भागधेयीः स्थेत्यथैना आदाय प्रदक्षिणमावृत्य सव्यंसे निधायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेनाग्नीध्री
यं धिष्ण्यं संस्पृष्टाः सादयति यज्ञे जागृतेति ॥ ३१ ॥ अथ प्रयाः सिविरा स्तियासं प्राह्धुक्त स्यैदधि घर्माय दधि कुरुत या यजमानस्य तस्या आमिक्षायै याप
त्न्यै तस्या आशिरं पयस्यं च सन्नं श्च कुरुत मृता तं क्यमादित्यग्रहाय दधि कुरुत पुरोडाशीयानि पिष्टानि कुरुत धाना हारियोजनीः कुरुत चतुरो भ्रणां स्त्रीनुदच्चना
न युजा एक धना श्च्यवमानिकात्रापरमां श्च तस्रो रशनाश्च तस्रो वपाश्रपणीर्द्व्यमिध्मा बर्हिरौदुंबरान्महापरिधीन्कुरुत सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यामाह्वयत्विति य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

थासंप्रैषंते कुर्वन्त्यथैतानं भ्रणानायातयन्त्युत्तरस्य हविर्धानस्य नीड आधवनीयं प्रउगे पूतभृतं तयोः समानमुदचनमाग्नीध्र एकं सोदचनं मार्जालीय एकं सोदचन
माग्नीध्र एतां रात्रिं यजमानः संविशति हविर्धाने राजानं गोपायंति गोपायंति ॥ ३२ ॥ ॥ इति बौधायनकल्पसूत्रे सप्तमः प्रश्नः ॥ ७ ॥ ॥ अथातो मह
रात्र एव बुध्यन्ते संबोधयन्त्येताकृत्विजोऽध्वर्युं होतारं ब्रह्माणमुद्गातारं प्रतिप्रस्थातारं प्रस्तोतारं प्रशास्तारं ब्राह्मणाच्छंसिनमच्छावाकं नेष्टारं पोतारं सदस्यमुन्नेता
रमाग्नीध्रं ग्रावस्तुतं सुब्रह्मण्यं प्रतिहर्तारं ये चान्ये परिकर्मिणो भवंतीति हस्तपादान्प्रक्षाल्याग्नीध्रे यजमानमुपसंगच्छंते थाध्वर्युर्हस्तौ संमृशति कर्मणे वां देवे
भ्यः शकेयमित्यथात्रैव तिष्ठन्त्संप्रैषमाहोन्नेतर्ग्रावाणो वायव्यानि द्रोणकलशं दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षं सꣳसादयाग्नीदाज्यमधिश्रय
प्रतिप्रस्थातः स्रुचः संमृड्ढ्याज्येनोदेहि दृषदाज्या यदध्याहरेति यथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशत्यग्निर्मूर्धा दिव इति वैष्णव्या हविर्धानं
विष्णो त्वं नो अंतम इत्याग्नेय्या स्रुचो यमग्निः सहस्रिण इति वायव्यया वायव्यानि वायो शतꣳ हरीणामित्यैंद्र्या सद इदं विश्वा अवीवृधन्नित्यथ दृषदाज्यवत्याज्या
नि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपोत्तिष्ठतीध्मं प्रोक्षति वेदिं प्रोक्षति बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृण्हात्येकविधं बर्हिस्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्रा
ङभिसृप्योदुंबरान्महापरिधीन्परिदधाति नित्येन परिधानेनाथैनान्योगेन युनक्ति युनज्मि ते पृथिवीं ज्योतिषा सहेति मध्यमं युनज्मि वायुमंतरिक्षेण ते सहेति द
क्षिणं युनज्मि वाचꣳ सह सूर्येण त इत्युत्तरमथ स्रुचः सन्ना अभिमृशति युनज्मि तिस्रो विपृचः सूर्यस्य त इत्यथाप उपस्पृश्याहेहि यजमानेति पूर्वया द्वारा हविर्धा
नं प्रपाद्याथैनं चर्मफलकयोः प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति यज्ञ प्रतितिष्ठेति वा तस्मिन्वा तस्मिन्त्समुखां ग्राव्णः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धानस्यांतरेणेषे राजानमु ३१

पावहरति त्वं देवा मनसे त्वा सोमराजन्नेह्यवरोहेति द्वाभ्यामथैनमुद्गातृभ्यः प्राङ्स्तस्मिꣳस्त्वं वेष्टंति यत्ते विदुरथाप उपस्पृश्याहेहि यजमानेत्याग्नीध्रं कृत्वा स्रु
चि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पंचहोतारं मनसानुद्रुत्याग्नीध्रे जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्र एवासंन्याꣳ जुहोत्यासन्यान्मा मंत्रात्पाहि क
स्याश्चिदभिशस्त्याः स्वाहेत्यथाहवनीये घृतानुषिक्तं शकलमभ्यादधाति तूष्णीमथात्रैव तिष्ठन्त्संप्रैषमाह ॥ १ ॥ प्रातर्यावभ्यो देवेभ्यो होतारमनुब्रूहि ब्रह्मन्
वाचं यच्छ सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वयाग्नीत्सवनीयान्निर्वप प्रतिप्रस्थातः खरे पात्राणि युङ्ग्धीति यथासंप्रैषं ते कुर्वंति प्रतिपद्यत एष होता प्रातरनुवाकं यच्छ
ति ब्रह्मा वाचमाह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां तस्यामाहूतायां ब्रह्मा वाचं विसृजते निर्वपत्येष आग्नीध्र ऐंद्रानेकादशकपालान्त्सवनीयाꣳस्तेषां व्रीहिष्वेवह
विष्कृतमुद्वादयत्युपोपयच्छंते यवानथ प्रतिप्रस्थाता खरे पात्राणि युनक्ति पूर्वार्धे खरस्य दक्षिणाशिरसमुपांशुसवनं निदधाति दक्षिणत उपांशुपात्रमुत्तरतों
तर्याम पात्रमुपसꣳस्पृष्टे असꣳस्पृष्टे अभिचरतः पश्चाद्द्विदेवत्यपात्राण्यन्वंच्येंद्रवायवपात्रं मैत्रावरुणपात्रमाश्विनपात्रं पश्चाच्छुक्रामंथिनौ प्रबाहुग्दक्षिणं
शुक्रपात्रमुत्तरं मंथिपात्रमग्रेण मंथिपात्रमृतुपात्रे पश्चादाग्रयणस्थालीं दक्षिणस्यां खरश्रोण्यामादित्यस्थालीं सोपशयामुत्तरस्यां खरश्रोण्यामुक्थ्यस्था
लीं सोपशयामुत्तरस्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनमनुपोषे ध्रुवस्थालीमंतरेण पूतभृदाधवनीयौ चमसान्दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षं द्रोणकलशं दशाप
वित्रे इति निदधात्यथैनान्यभिमृशत्यग्निर्देवता गायत्री छंद उपांꣳशोः पात्रमसीति दशभिर्दशभिरथाध्वर्युः संवा विशति कर्माणि वानुप्रेक्षमाण आस्ते ॥ २ ॥ अथ
यत्र होतुरभिजानात्यभूदुषा रुशत्पशुराग्निरधाय्यृत्वियः ॥ अयोजि वां वृषण्वसू रथो दस्रावमर्त्यो माध्वी मम श्रुतं हवमिति तत्प्रचरण्याꣳ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृ

हुत्वाहवनीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेश्रृणोत्वग्निःसमिधाहवंमेश्रृण्वन्त्वापोधिषणाश्चदेवीः॥श्रृणोतग्रावाणोविदुषोनुयज्ञंश्रृणोतुदेवःसविताहवंमेस्वा
हेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाबर्हिरादायसंप्रेष्यमाहाऽपइष्यहोतर्मैत्रावरुणस्यचमसाध्वर्यवाद्रवेकधनिनएतनेष्टःपत्नीमुदानयाग्नीध्रोतृचमसेनचमावस
तीवरीभिश्चचात्वालेप्रत्युपलंबस्वेतियथासंप्रैषंतेकुर्वन्त्यानयतिनेष्टापत्नींपानेजनंकलशमादायप्रेहुदेहीत्येतेननिगदेनाथैनांपूर्वयाद्वारोपनिष्क्र
मय्योत्तरेणसदःपरीत्योत्तरेणाग्नीध्रीयंधिष्ण्यंपर्याणीयांतरेणचात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रमय्ययत्रापस्तद्यन्त्यथाप्स्वबर्हिःप्रास्याभिजुहोतिदेवीरा
पोअपांनपाद्यउर्मिर्हविष्यइंद्रियावान्मदिंतमस्तंदेवेभ्योदेवत्राधत्तशुक्रंशुक्रपेभ्योयेषांभागस्थस्वाहेतिमैत्रावरुणचमसेनाद्रुतिमपप्लावयतिका
र्षिरस्यपार्पाम्दध्रमितिबर्हिषीअंतर्धायोन्नयतिसमुद्रस्यवोक्षित्याउन्नयइत्येकधनान्गृण्हातींद्रायवोजुष्टान्गृण्हामीतिवातूष्णींवाथपन्नेजनी
गृण्हामियज्ञायवःपन्नेजनीर्गृण्हामीतिताःपत्न्यैसंप्रदायोदायंत्यन्वारब्धेयजमानएतेनैवयथेतमेत्यचात्वालेहोतृचमसंचमैत्रावरुणंचमसंचसं
स्पर्श्यवसतीवरीर्व्यानयतिपूरयतिहोतृचमसमग्रेमैत्रावरुणचमसेप्रस्कंदयत्यथहोतृचमसंवसतीवरीर्मैत्रावरुणचमसमितित्रयंसंनिधायप्रतिस्तोमं
प्रचरण्यासमनक्तिसंज्योतिषाज्योतिरङ्ताःसंशुक्राःशुक्रेणसंहविषाहविःसंयज्ञपतिराशिषेत्यथैषापत्न्यैतेनैवयथेतमेत्यजघनेनगार्हपत्यमोपस
दायांवेद्यांसंस्पृष्टाःसादयतितूष्णीं॥ ३ ॥अथाध्वर्युर्होतुरुत्काशमेतिहोताध्वर्युमिष्टवत्यध्वर्योवेरपाउइत्युतेमनंनमुरुतेमाःपश्यतीतरःप्रत्याहाथय
द्यग्निष्टोमोजुहोतियमग्नेपृत्सुमर्त्यमावोवाजेषुयंजुनाःसयंताशश्वतीरिषःस्वाहेत्यथययुक्थ्यएतेनैवयजुषामध्यमेपरिधौनिमार्ष्ट्यथयद्यतिरात्रएतदेव

यजुर्वदन्नपद्यतेयज्ञक्रतूनांव्यावृत्त्याइतिब्राह्मणमथैताहोतृचमसीयादक्षिणस्यहविर्धानस्यांतरेणेषेउपातिहृत्यनीडउत्सादयत्यथोदुह्याधवनीयंसर्व
ाएवमैत्रावरुणचमसीयाःपर्यस्यतितृतीयंवसतीवरीणामवनयतितृतीयमेकधनानांपुरोसंवसतीवरीःसादयतिपश्चादसमेकधनानथांतरेणहविर्धा
नेउपविश्यौदुंबरंपात्रंचतुस्त्रक्तियाचतितस्मिन्बर्हिषीअंतर्धायप्राजापत्यंदधिग्रहंगृण्हात्युपयामगृहीतोसिप्रजापतयेत्वाज्योतिष्मतेज्योतिष्मंतंगृण्हामि
दक्षायदक्षवृधेरातंदेवेभ्योग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्त्तायुभ्यइंद्रज्येष्ठेभ्योवरुणराजभ्योवातापिभ्यःपर्जन्यात्मभ्यइत्यपोधृत्यबर्हिषीअथैनमादायोपोत्तिष्ठतिदिवेत्वां
तरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वेतिपूर्वयाद्वारोपनिष्क्रामत्यपेंद्रद्विषतोमनोपजिज्यासतोजह्यपयोनोरातीयतितंजहीत्यत्याहवनीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेप्राणा
यत्वापानायत्वाव्यानायत्वासतेत्वासतेत्वाद्भ्यस्त्वौषधीभ्योविश्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्योयतःप्रजाअखिद्राअजायंततस्मैत्वाप्रजापतयेविभूदाव्नेज्योतिष्मतेज्योति
ष्मतेजुहोमिस्वाहेत्यथास्यसंक्षालनमंतःपरिधिनिनयतिधेनुर्वरंवानड्वाहंरवादद्यादितिहस्माहबौधायनोद्वादशपष्ठौहीरित्यौजगविर्वृषभमितिकात्या
नगिर्कुंडलमितिराथीतरः॥ ४ ॥अथैताहोतृचमसीयादक्षिणस्यहविर्धानस्यांतरेणेषेउपावहृत्यचर्मणिनिदधातितामुनिग्राभ्यासुयजमानंवाचयतिनि
ग्राभ्यास्थदेवश्रुतइतिप्रतिपद्यगणामिमावितृपन्नित्यातस्तायजमानायसंप्रदायाथैतेषांग्राव्णांयःसुजंतुरिवतमादत्तेदेवस्यत्वा॰हस्ताभ्यामाददइत्यादाया
भिमंत्रयतेग्रावास्यध्वरकृद्देवेभ्योगंभीरमिममध्वरंकृध्युत्तमेनपविनेंद्रायसोमंसुषुतंमधुमंतंपयस्वंतंवृष्टिवनिमित्यथैनंप्रांचंप्रश्रित्यविस्रस्यराजानंग्रावाण
मुपांशुसवनमभिमिमीतइंद्रायत्वावृत्रघ्नइंद्रायत्वावृत्रतुरइंद्रायत्वाभिमातिघ्नइंद्रायत्वादित्यवतइंद्रायत्वाविश्वदेव्यावतइतिपंचकृत्वोयजुषापंचकृत्वस्तूष्णींदशाह

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

गो॰ कल्पसू॰ तोमिमानोर्धवेळां राज्ञोभिमर्मतिः थातिशिष्टं राजानमुत्तमीषेण विग्रथ्य दक्षिणस्य हविर्धानस्यांतरेणेषे उपातिहृत्यनीड उत्सादयत्यथभितं राजानं होतृच
६२ मसीयाभिस्पसृजति श्वात्रारुदृत्रतुरोराधोगूर्त्ता अमृतस्यपत्नीस्तादेवीर्देवत्रेमंयज्ञं धत्तोपहूताः सोमस्य पिबतोपहूतो युष्माकं सोमः पिबत्वित्यथं
नः संप्रयोतियत्ते सोमदिविज्योतिर्यत्पृथिव्यांयदुरावंतरिक्षे तेनास्मैयजमानायोरुरायाकृध्यधिदात्रेवोचइतितिरश्चर्मन्फलकेअभिमृशतिधिषणेवीडुस
तीवीडयेथामूर्जंदधाथामूर्जंमेधत्तंमावां हिं सिष्टंमामाहिं सिष्टमित्यथहस्थीर्यावयत्यवीद्धंवोमनसासुजाताऋतप्रजाताभगइद्वः स्याम॥ इंद्रेणदे
वीर्वीरुधः संविदानाअनुमन्यंतां सवनायसोममितिसंतृप्तस्यराज्ञः प्रतिप्रस्थातासव्यपाणेषडंशून्सचतेथैतेनैवपाणिनोपांशुपात्रमादत्तेथोपसृष्टं
राजानमष्टौकृत्वोग्रेभिषुणोति सोमं शोस्केनेवाचयत्यामास्कांत्सहप्रजयासहरायस्पोषेणेंद्रियंमेवीर्यंमानिर्बधीरित्यथांजलिनोपहं नितस्मिमंतर्दधातिप्रति
प्रस्थाताप्रथमाभ्यामंशुभ्यामानयत्यध्वर्युर्वाचस्पतयेपवस्ववाजिन्नितिसचतएतावंशूतथोपसृष्टं राजानमेकादशकृत्वोद्वितीयमभिषुणोतिवात्रां शोस्कंने
वाचयतितथांजलिनोपहंतितस्मिमेवांतर्दधातिप्रतिप्रस्थातामध्यमाभ्यामंशुभ्यामानयत्यध्वर्युर्वृष्णोवृष्ण्याअंशुभ्यांगभस्तिपूतइतिसचतएतावंशूतथैवोप
सृष्टं राजानंद्वादशकृत्वस्तृतीयमभिषुणोतिनैवात्रां शोस्कंनेवाचयतितथैवांजलिनोपहंतितस्मिमेवांतर्दधातिप्रतिप्रस्थातोत्तमाभ्यामंशुभ्यामानयत्यध्वर्युर्दे
वोदेवानांपवित्रमसियेषांभागोसितेभ्यस्त्वेतिसचतएतावंशूअथैनमुपांशुसवनंदशापवित्रेणपरिमृज्यपूर्वार्धेखरस्यदक्षिणाशिरसंनिदधात्यथप्रतिप्रस्थातुर्ग्र ६२
हमादत्तेस्वांकृतासीतिग्रहमुपयच्छत्यथैनमवेक्षतेमधुमतीर्नइषस्कृधीत्यथैनमूर्ध्वमुन्मार्ष्टिविश्वेभ्यस्त्वेंद्रियेभ्योदिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यइत्यथैनमादायोपोत्तिष्ठतिमन

स्त्वाष्टुिस्वेत्युर्वंतरिक्षमन्विहीत्येत्याहवनीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेस्वाहात्वासुभवः सूर्यायस्वाहेतिहुत्वानुप्राणितिवाचयतिभूरसिश्रेष्ठोरश्मीनांप्राणपाःप्रा
णंमेपाहीत्यथैनमवाचीनमवमृज्यप्रतीचानीवापाणिनामध्यमेपरिधौनिमार्ष्टिदेवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्यइत्यथप्रदक्षिणमावृत्याग्रयणस्थाल्यांग्रहस्यसंस्रा
वमवनयत्येषतेयोनिरित्यथैतस्मिन्नुपांशुपात्रेंशुंप्रास्यत्यथैतद्दक्षिणतउपांशुसवनेनसंसृष्टं सादयतिप्राणायत्वेतिव्यानायत्वेत्युपांशुसवनं
प्रत्यभिमृशति॥ ५ ॥यावद्देवात्राध्वर्युश्चेष्टतितावदेवप्रतिप्रस्थाताराजन्येवांशून्होद्वावपिसृजतियत्तेसोमादाभ्यंनामजागृवितस्मैतसोमसोमायस्वाहे
तियत्तेसोमयत्तेसोमेत्यथाभिषोष्यतः सर्वशएवराजानंपर्युपविशंतिपश्चात्प्राङध्वर्युरुपविशतितस्यदक्षिणंबाहुमनुयजमानोदक्षिणतः प्रतिप्रस्थातोत्त
रतआग्नीध्रोंतरेणप्रतिप्रस्थातारंचाग्नीध्रंचयश्चतुर्थोभिषुणोत्यथैनेतारमाहाहरोपसृजेत्युपसृजत्युन्नेताधवनीयादुदचनेनाथोपर्यर्धेहोतृचमसेंशून्प्रशि
दयंतिग्रावग्णाग्रुदगधराक्तास्त्वादिशआधावंत्वंबनिष्पंरत्येवनिग्राभआप्यायायंतित्व्यपोहंतेभिषुण्वंतिनिग्राभमुपयंत्याप्यायायंतिव्यपोहंतेभिषुण्वंतिनिग्राभ
मुपयंत्याप्यायायंतिव्यपोहंतेभिषुण्वंतिनचतुर्थंनिग्राभमुपयंत्यथैनं समुसंभृतः संभरण्यां संभृत्योन्नेत्रउपयच्छतितमुन्नेताधवनीयेवनयत्येवमेवद्वितीयः
पर्यायः संतिष्ठतएवंतृतीयऋजीषमंततोदशापवित्रेणपरिवेष्ट्योन्नेत्रउपयच्छतितमुन्नेताधवनीयेविक्षाल्यप्रपीड्यदक्षिणस्यहविर्धानस्यांतरेणेषेउपावहृत्य
चर्मणिनिदधातितस्मिन्त्संमुखानग्राव्णः कृत्वाचतुर्धेतदृजीषंग्रावमुखेभ्योव्यपोहत्यथोद्गातावाप्रस्तोतावादक्षिणस्यहविर्धानस्यपश्चादक्षमुपसृप्यप्रांचंग्रा
वसुद्रोणकलशमध्यूहतितस्मिंनुदीचीनदशांदशापवित्रंवितन्वंतितेनतथाकृतेनादित्यस्योदयमाकांक्षंतउदितआदित्येंतर्यामंगृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञउपया

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मगृहीतोस्यंतर्यच्छमघवन्पाहिसोममुरुष्यरायः समिषोयजस्वांतस्तेदधामिद्यावापृथिवीअंतरुर्वंतरिक्षं सजोषादेवैरवरैः परैश्चांतर्यामेमघवन्मादयस्वेति
स्वांकृतोसीतिग्रहमुपयच्छत्यथैनमवेक्षंतमधुमतीर्नइषस्कृधीत्यथैनमूर्ध्वमुन्मार्ष्टिविश्वेभ्यस्त्वेंद्रियेभ्योदिव्येभ्यःपार्थिवेभ्यइत्यथैनमादायोपान्निश्वतिमन
स्वाष्टिन्येत्युर्वंतरिक्षमन्विहीत्येत्याहवनीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेस्वाहात्वासुभवःसूर्यायस्वाहेतिकृत्वान्वपानितिवाचयतिधूरसिश्रेष्ठोरश्मीनामपानपाअ
पानंमेपाहीत्यथैनमूर्ध्वमुन्मृज्यप्राचोत्तानेनपाणिनामध्यमेनपरिवृंधानमार्ष्टिदेवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्यइत्यथप्रदक्षिणमावृत्याग्रयणस्थाल्यांग्रहस्यसंस्त्रावम
वनयत्यथैषतेयोनिरित्यथैनदुत्तरतउपांशुसवनेनसंस्पृष्टंसादयत्यपानायत्वेतिव्यानायत्वेत्युपांशुसवनंप्रत्यभिमृशतिऽथान्नेतारमाहाप्रमत्तःसंततमा
नयोपांशुग्रहानग्रहीष्यामीत्यथादत्तऐंद्रवायवपात्रंतदेतद्वाभ्यावत्सरिग्रीविभवतितेनगृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञआवायोभूषशुचिपाइत्यनुद्रुत्योपया
मगृहीतोसिवायवेत्वाजुष्टंगृण्हामीत्यथैनमपयत्यपुनरेवोपयच्छतींद्रवायूइमेसुताइत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसींद्रवायुभ्यांत्वाजुष्टंगृण्हामीतिपरिमृज्यसाद
यत्यथैषतेयोनिःसजोषाभ्यांत्वेत्यथादत्तेमैत्रावरुणपात्रंतदेतत्सिलकावद्भवतितेनगृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञोयंवांमित्रावरुणेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसि
मित्रावरुणाभ्यांत्वाजुष्टंगृण्हामीतिबर्हिषीअंतर्धायपयसाश्रीणात्यपोध्रुत्यबर्हिषीदशापवित्रेणपरिमृज्यसादयत्यथैषतेयोनिर्ऋतायुभ्यांत्वेत्यथोपातश्विना ६४
नपात्रंशुक्रपात्रमादत्तेतदेतद्बैल्वंवापालाशंवाश्लक्ष्णंभवतितेनगृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञोयंवेनश्चोदयदित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसिशंडायत्वाजुष्टंगृ
ण्हामीतिपरिमृज्यसादयत्यथैषतेयोनिर्वीरतांपाहीत्यथादत्तेमंथिपात्रंतदेतद्वैकंकतंश्लक्ष्णंभवतितेनगृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञस्तंप्रत्नथेत्यनुद्रुत्योपयामगृ

हीतोसिमर्कायत्वाजुष्टंगृण्हामीतिबर्हिषीअंतर्धायसक्तुभिःश्रीणात्यपोध्रुत्यबर्हिषीदशापवित्रेणपरिमृज्यसादयत्यथैषतेयोनिःप्रजाःपाहीत्यथादत्त
आग्रयणस्थालींतयागृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञोयेदेवादिव्येकादशस्थेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसिविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्योजुष्टंगृण्हामीत्यथैनंत्रिरभिहिं
करोति॥ ६॥ हिंहिंहिंसोमःपवतेसोमःपवतेसोमःपवतेस्मैब्रह्मणेपवतेस्मैक्षत्रायपवतेस्मैविशेपवतइषेपवतऊर्जेपवतेद्भ्यःपवतओषधीभ्यःपव
तेवनस्पतिभ्यःपवतेद्यावापृथिवीभ्यांपवतेसुभूतायपवतेब्रह्मवर्चसायपवतेस्मैसुन्वतेयजमानायपवतेमह्यमित्युपांशुत्वाज्यैष्ठ्यायपवतइत्यु
क्त्वाथैनमधिवदतआग्रयणोसिस्वाग्रयणोजिन्वयज्ञंजिन्वयज्ञपतिमभिसवनापाहिविष्णुस्त्वांपातुविशंत्वंपाहींद्रियेणेतिपरिमृज्यसादयत्यथैषतेयोनिर्वि
श्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यइत्यथपत्निमतोतऊर्ध्वंग्रहान्गृण्हातित्रिंशात्रयश्चगणिनोरुजंतइतिरुग्णवत्यर्चाभ्रातृव्यवतोगृण्हीयादितिब्राह्मणमथादत्तउक्थ्यस्था
लींतयागृण्हात्यतिपवमानस्यराज्ञउपयामगृहीतोसींद्रायत्वाबृहद्वतेवयस्वतउक्थ्यायुवंयत्तइंद्रबृहद्वयस्तस्मैत्वाविष्णवेत्वाजुष्टंगृण्हामीतिपरिमृ
ज्यसादयत्यथैषतेयोनिरिंद्रायत्वोक्थायुवइत्यथादत्तेध्रुवस्थालींसआहयेपूर्वयाद्वारात्रापत्स्यंतःप्रांचस्तेनिष्क्रामंतुयेपरयाप्रत्यंचस्तेमावाभिपरिहार
षमितिजघनेनाभिप्रातृन्नत्तोंनेत्रकानभिपर्याहृत्योत्तरतउपयच्छतिमूर्धानंदिवोअरतिंपृथिव्याइत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोस्यग्नयेत्वावैश्वानरायजु
ष्टंगृण्हामीत्यथैनमधिवदतध्रुवोसिध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणांध्रुवतमोच्युतानामच्युतक्षित्तमइत्यथैनंयथाहृतंप्रतिपर्याहृत्योत्तरस्यहविर्धानस्याग्रेणोपस्तं
भनमनुप्रपाद्यसादयत्यथैषतेयोनिरग्नयेत्वावैश्वानरायेतिध्रुवेणराजानंपरिदधात्यथोपर्यधिद्रोणकलशेपरिप्लुपात्रंप्रास्यद्रप्सानुमंत्रयतेद्रप्सश्चस्कंदयस्ते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
६५

इन्द्रो यो इन्द्राय त्वेन्द्रस्य इत्यथैनं नेतारमाहातिरिक्तं पूतभृतं कुरु पवमानस्य ग्रहान् ग्रहीष्यामीति न त्वेवैनं नेता पूतभृतो विलेदयाप पवित्रं वितत्य द्रोणकलशं न्या
राज्ञ उदचनानानयत्यथातिरिक्ते पूतभृति पवमानस्य ग्रहान् गृण्हात्युपयामगृहीतोसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभिमृशतींद्राय त्वेत्याधवनीयं विश्वे
भ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतमथैनं नेतरित्याह ग्रावाणः राजानं पूतभृतमभिसंपवयतादृशाभिराधवनीयं मुष्टात्युजतादिति स तथा करोत्यथापउपस्थश्यबर्हिषी
आदायोपनिःसर्पति तं निःसर्पन्तमन्वारभत उद्गातोद्गातारं प्रस्तोता प्रस्तोतारं प्रतिहर्ता प्रतिहर्तारं यजमानो यजमानं ब्रह्मा प्रतिप्रस्थाता समनः सर्पति तेषु स
मन्वारब्धेष्वाहवनीये स्रुवाहुतिं जुहोति ॥ ७ ॥ अग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान्वैश्वानरो महिना विश्वशंभूः ॥ मनः पावको द्रविणं दधात्वायुष्मंतः सहभक्षास्या
म स्वाहेत्येतया ध्वर्युर्जुहोतो यथा वेदमितरे जुह्वत्यथादं च्चाभिपवमानं सर्पति प्रह्व एवाध्वर्युः प्रथमो बर्हिषी धून्वानः सर्पति वागग्रेगा अग्र एत्वृजुगा देवेभ्यो
यशो मयि दधती प्राणान्पशुषु प्रजां मयि च यजमाने चेत्यथास्ताव यथायतनमुपविशन्त्यथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी प्रयच्छत्यृक्सामयोरुपस्तरणमसि
मिथुनस्य प्रजात्या इति वा तूष्णीं वाथोपाकरणं जपति वायुर्हिंकर्ताग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम बृहस्पतिरुद्गाता विश्वे देवा उपगातारो मरुतः प्रतिहर्ता
र इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वाथ स्तुध्वमिति स एष त्रिवृद्बहिष्पवमानो भवति तस्य पंचम्यां प्रस्तुतायां वाचयति श्येनोसि गायत्रछंदा अनु त्वा ६५
रभे स्वस्ति मा संपारयेत्यत्र दशहोतारं व्याचष्ट उदुते साम्निसंप्रैषमाहाग्नीदग्नीन्विहर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशान् अलंकुरु प्रतिप्रस्थातः पशुरं तिकेस्त्विति यथा
संप्रेषं तौ कुरुतो थापउपस्थश्याहेहि यजमानेति पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्याथ समस्तं राजानमुपतिष्ठते विष्णो त्वं नो अंतम इत्यथादत्त आश्विनपात्रं तदेतद्ध

श्रिभवति तस्मिन्गृण्हाति द्रोणकलशात्परिप्लुना पात्रेण यावांक उत्यनुदुत्योपयामगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वा जुष्टं गृण्हामीति परिमृज्य सादयत्येषं तयोनिर्मोध्वी
भ्यां त्वेत्यथापउपस्थश्याहेहि यजमानेत्याहवनीयं द्रुत्वा स्रुक्चिच्चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समहोतारं मनमानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथाव
कान्त्रेयस्त्वर तिपरिभूरग्निं परिभूरिंद्र मित्येतेनानुवाकेनाथ प्रचरण्यां न च क्लेनाग्रण्हीते यैष आग्नीध्र आग्नीध्रीयाद्धिष्ण्यादनु पूर्वं धिष्ण्येषु गारान्विहरत्य
थ पुरस्तात्प्रत्यङ्ङासीनो विहृतान्धिष्ण्यान्व्याघारयति यथान्युप्तं मंत्रैः स यद्युह यथान्युप्तमभिजुहोति समस्त इत्याग्नीध्रीये ततो जुहोति यद्युवै स्वाहा स्वाहेति
स्वाहेत्येवांतत आग्नीध्रीये जुहोत्युद स्नुस्ता याइत्यथोत्तरस्य हविर्धानस्य चुबुके प्रचरणीमादयत्यथ सा का शिनेनयथा पथ्याः स्तृणाति संततो गार्हप
त्यादाहवनीयात् ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥ अथाध्वर्युरग्नानाह स्तोप्यमभ्येत्युदङ्स्य पूर्वो रत्नानां नाभिदध्नेपरिव्ययन्नाह परिवीयमाणायानुब्रूहीति स्ववेतं यूप
मुत्सृज्याग्नेयं पशुमुके सोरा ति समानं कर्मा प्रवराण्प्रमिध्यं होतारं वृणीतेऽथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडश्विनाध्वर्यू आध्वर्यवादित्य हं च्चासो न्वमानु
षा विति न तिप्रस्थातुर्नाम गृण्हयत्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषण्मित्रावरुणौ प्रशास्तारौ प्रशास्त्रादित्य सोमानुषदिति मैत्रावरुणस्य नाम गृण्हात्यथा
श्राव्यमोश्रावयास्तु श्रौषडिंद्रो ब्रह्मा ब्राह्मणादित्य सोमानुषदिति ब्राह्मणाच्छंसिनो नाम गृण्हात्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषण्मरुतः पोत्रादित्य सोमानु
षदिति पोतुर्नाम गृण्हात्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषट्ग्ना वो नेष्ट्रादित्य सोमानुषदिति नेष्टुर्नाम गृण्हात्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडग्निमाग्नीध्रादि
त्य सोमानुषदित्यग्नीध्रो नाम गृण्हातितेषां प्रवृत्तः प्रवृत्त एव प्रहता कृता जुहोति जुष्टो वाचो भूयासं मचास्तोमं समर्धय मर्योमा देवो देवेभ्यः पात्वित्येताभिरध्व

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० श्रौ० सू० मृजुतां कुर्यु आवेदमितं जुहूत्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडग्निर्देवो दैव्यानां विशां पुरएतायं यजमानो मनुष्याणां तयोरस्थूरि गार्हपत्यं
६६ दीदयच्छतं हिमा द्वायू राधांसीत्संपृञ्चानावसंपृञ्चानौ तन्व इति समानं कर्मा नायिपयात्र चर्य्य वपाश्रपणी अनुप्रहृत्य यजमुत्क्रम्य चात्वालमार्ज
यतेऽथ यजमानमुत्करे स्फ्यस्य विघनानुप्रस्थापयति ॥ ९ ॥ स्फ्यः स्वस्तिर्विघनः स्वस्तिः पर्शुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः ॥ यज्ञिया यज्ञं कृत स्थेमास्मिन्यज्ञ उ
पह्वयध्वमुप माद्यावापृथिवी ह्वयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुप देवा उप यज्ञ उप मा होत्रा उपहवे ह्वयन्तामित्यथ नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य
मा यशोऽर्यादित्याहवनीयमुपतिष्ठते यज्ञीनमो रुद्राय मखघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं नम इन्द्राय मखघ्न इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरिति होत्रीय
मथ प्राङावृत्य जपति दृहे स्थः शिथिरे समीची मांहसस्पातं सूर्यो मा देवो दिव्यादंहसस्पातु वायुरन्तरिक्षादग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्व
ती मनुष्येभ्य इत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वे द्वारौ सदसः संमृशति देवी द्वारौ मा मा संताप्तमिति स सदः प्रपद्यते नमः सदसे नमः सदसस्पतये नमः स
खीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या इत्यथासनाद्बहिः सदसस्तृणं निरस्यत्यपस्त्रैषधिषव्या दतस्थितान्यस्य सदने सीदयोऽस्मत्पाकं
तर इत्युपविशत्युन्निवत उदुद्वतश्च स्थेषमित्यथेमे समीक्षते पातं मा द्यावापृथिवी अद्याह्न इत्यथ दक्षिणार्धं परेक्षत आगंत पितरः पितृमान्
अहं युष्माभिर्भूयासं सुप्रजसो मया यूयं भूयास्त इत्यथोत्तरार्धं परेक्षत उदक्संस्थता या इति ॥ १० ॥ अथेमावध्वर्यू आहवनीयं प्रभृत्येवमेवाह
वनीयमुपतिष्ठेते एवमेवाग्नीध्रीयमेवं होत्रीयमेवं प्राञ्चावावृत्य जपत एवं प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वे द्वारौ सदसः संमृशत एवं सदः प्रपद्येते ए ६६

वमासनाभ्यां बहिः सदसं तृणं निरस्यतो दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्वार्बाहुं निःश्रयमाणा उपविशत्युत्तरं प्रतिप्रस्थातेवमिमे समीक्षेते एवं दक्षिणार्धं चो
त्तरार्धं च परेक्षेते उदक्संस्थता या इत्यथैवमेव षट्कर्तार आहवनीयं प्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठन्त एवमेवाग्नीध्रीयं तमुत्तरेण पर्यैत्येवं होत्रीय
मेवं प्राञ्च आवृत्य जपन्त्येवं प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वे द्वारौ सदसः संमृशन्त्येवं सदः प्रपद्यन्तेऽग्रेण धिष्ण्याननुत्तरेणाच्छावाकस्य च धिष्ण्यं परीत्यैवमास
नेभ्यो बहिः सदसं तृणानि निरस्यन्त्येवं स्वं स्वमेव धिष्ण्यमनूपविशन्त्येवमिमे समीक्षन्त एवं दक्षिणार्धं चोत्तरार्धं च परेक्षन्त उदक्संस्थता या इत्य
थेमे सर्व उद्गातारो ब्रह्मा सदस्य इत्यषट्कर्तार आहवनीयं प्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठन्त एवमाग्नीध्रीयं तमुत्तरेण पर्यैत्येवं होत्रीयमेवं प्रा
च आवृत्य जपन्त्येवं प्रदक्षिणमावृत्योत्तरेण सदः परीत्यैवमपरे द्वारौ सदसः संमृशन्त्येवं सदः प्रपद्यन्त एवमासनेभ्यो बहिः सदसं तृणानि निरस्य
न्त्योदुम्बरीमेवोद्गातारः पर्युपविशन्ति दक्षिणत उदङ्मुखो ब्रह्मा च सदस्य इत्युपविशन्त एवमिमे समीक्षन्त एवं दक्षिणार्धं चोत्तरार्धं च परेक्षन्त उदक्
संस्थता या इत्यथैतेषां विसंस्थितसंचरोऽन्तरेण होतुश्च धिष्ण्यं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च ये धिष्ण्या अथ धिष्णियवन्तः स्वं स्वमेव धिष्णियमुत्तरेणो
त्तरेण पर्यायन्ति ते संस्थिते सवने यथाप्रसृप्तमेव विनिःसर्पन्ति ॥ ११ ॥ इति तृतीयः ॥ संप्रसृप्तान्विदित्वाध्वर्युः सवनीयान्पुरोडाशानन्यांश्च यथेष आ
ग्नीध्रो जघनेन गार्हपत्यमुपविश्य पात्र्यांपं च धायास्तृणीति मध्यतः पुरोडाशामुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वासयति पुरस्ताद्धानादक्षिणतः करम्भपात्रा
स्परिवापमामिक्षामुत्तरतोऽथैनानि संपरिगृह्य पूर्वया द्वारोपनिहृत्यान्तरेण सदः परीत्यान्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयत्यथ जु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ० क० सू०
६७

हृपयतोरुपस्तरणान आह प्रातः प्रातः सावस्येंद्राय पुरोडाशानामवदीयमानानामनुब्रूहीति द्विः पुरोडाशस्यावद्यति द्विर्धानानां द्विः क
रंभस्य द्विः परिवापस्य द्विरामिक्षाया अभिघारयति प्रत्यनक्त्ययातयाम्नि तिस्विष्टकृते सर्वेषां सकृत्सकृदुत्तरार्धादवद्यति द्विरभिघारयति न
प्रत्यनक्त्युत्क्रम्याश्राव्याह प्रातः प्रातः सावस्येंद्राय पुरोडाशानां प्रस्थितानां प्रेष्येति वषट्कृते जुहोत्यथ समावपमान आहानुब्रूहीत्याश्राव्या
हाग्नये प्रेष्येति वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे तिसायपूर्वाहुतीर्जुहोत्यथ यथारूढं त्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा पात्र्यामिडां समवधाय प्र
तीचः पुरोडाशान्प्रक्षिणात्यनुदिशेक संयेति पत्रावदंतेति वदंतोऽथ प्राङायत्याहेंद्रवायवइंद्रवायुभ्यामनुब्रूहीति तद्धुत्वा प्रतिप्रस्थातेंद्रवायवस्य प्रति
निग्राह्यं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिप्लुतापात्रेणादित्यस्थाल्या औपभृताय पात्र उपयामगृहीतोसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञ
स्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामीति ग्रहावादायापनिष्क्रामत्यपनिष्क्रांतस्यैवाध्वर्युर्ग्रहावादत्त उत्तरतस्तिष्ठंतं प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिग्राह्यं प्रयच्छ
त्यथैवेभवत्सैंद्रवायवमादायघारमाघारयेदिति स आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपहत्यैंद्रवायवमादायाघारमाघारयत्यध्वरो यज्ञोयमस्तु दे
वा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरोसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोम स्वाहेत्यथाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषट् वायव इंद्रवायु
भ्यां प्रेष्येति वषट्कृतेध्वर्युः पूर्वो जुहोति द्वितीयवषट्कृते सहोभौ जुहुतो हुत्वा वाचयति यो न इंद्रवायु अभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपी
ते शुभस्पती इदमहं तमधरं पादयामि यथेंद्राहमुत्तमश्चेतयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य संस्रावमवनयत्युभयोरर्धम

६७

ध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पात्रेवनयति तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्थाल्यामवनयति देवेभ्यस्त्वेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्राङुद्द्रुत्य होत्रे पात्रं प्रदाय
प्राङायत्याह मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहीति तद्धुत्वा प्रतिप्रस्थाता मैत्रावरुणस्य प्रतिनिग्राह्यं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिप्लुतापात्रेणादित्य
स्थाल्या औपभृताय पात्र उपयामगृहीतोस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामीति ग्रहावादायाप
निष्क्रामत्यपनिष्क्रांतस्यैवाध्वर्युर्ग्रहावादत्त उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिग्राह्यं प्रयच्छत्यथाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषण्मित्रावरुणाभ्यां
प्रेष्येति वषट्कृते सहोभौ जुहुतो हुत्वा वाचयति यो नो मित्रावरुणावभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरं पादयामि य
थेंद्राहमुत्तमश्चेतयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य संस्रावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पात्रेवनयति तं प्रतिप्रस्थाता
दित्यस्थाल्यामवनयति विश्वेभ्यो देवेभ्यस्त्वेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्राङुद्द्रुत्य होत्रे पात्रं प्रदाय प्राङायत्याहाश्विभ्यामनुब्रूहीति तद्धुत्वा
प्रतिप्रस्थाताश्विनस्य प्रतिनिग्राह्यं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिप्लुतापात्रेणादित्यस्थाल्या औपभृताय पात्र उपयामगृहीतोसि श्रुतसदसि श्रोत्र
पाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामीति ग्रहावादायापनिष्क्रामत्यपनिष्क्रांतस्यैवाध्वर्युर्ग्रहावादत्त उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्र
तिनिग्राह्यं प्रयच्छत्यथाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषडश्विभ्यां प्रेष्येति वषट्कृते सहोभौ जुहुतो हुत्वा वाचयति यो नो अश्विनावभिदासति भ्रातृ
व्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरं पादयामि यथेंद्राहमुत्तमश्चेतयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य संस्रावमवनयत्युभयोरर्धम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुर्मात्रेवनयति तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्थाल्यामवनयति विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति ॥ १२ ॥ स पयुद्दे ते: संस्रावैरुपर्यधीस्थाली
भवत्येतेनैनां पात्रेणापिदधाति यद्युवैनोपर्यधो भवति द्रोणकलशादेवैनामुपर्यधीस्त्वे तेनैव पात्रेणापिदधाति विष्णुरुरुक्रमैष ते सोमस्तं रक्ष
स्व तं ते दुश्चक्षा मावख्यदित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ् द्रुत्य होत्रे पात्रं प्रदाय । ओ श्रावयेत्याह हो नीयमानेभ्योनुब्रूहि होतुश्चमसमनून्नयध्व
मुभयतः शुक्रा त्कुरुध्वमच्छावाकस्य चमसाध्वर्यो मा तु त्वमुन्नेष्ठाः प्रतिप्रस्थातश्चतुर्भिर्मा शाकलैः प्रोक्षिता प्रोक्षितैः प्रस्फपलैबस्वे तियथासंप्रे
षं ते कुर्वन्ति द्रोणकलशादेव प्रथममुन्नयंत्यथ पूतभृतोथ द्रोणकलशात्तउभयतः शुक्रा होतृचमसमेव प्रथममुन्नयति यथोपपादमितरांस्स
मुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयंत्यथ प्रतिप्रस्थाता चतुर्णां शाकलानां द्वौ प्रोक्षति द्वाव प्रोक्षितौ भवतः प्रोक्षिताभ्यामपिधायाप्रोक्षिताभ्यामुपयच्छ
तः शुक्रमेवाध्वर्युरादत्ते मंथिनं प्रतिप्रस्थातायद्वावादायोपनिष्क्रामतो दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्वार्बाहुं निश्रयमाण उपनिष्क्रामत्युत्तरं प्रतिप्रस्थाता तौ
जघनेनोत्तरवेदिं ग्रहौ संधत्त आयुः संधत्तं तन्मे जिन्वतं प्राणं संधत्तं तन्मे जिन्वतमपानं संधत्तं तं मे जिन्वतं व्यानं संधत्तं तं मे जिन्वतं चक्षुः सं
धत्तं तन्मे जिन्वतं श्रोत्रं संधत्तं तन्मे जिन्वतमिति षड्भिः संधाभिः संधाय व्युत्क्रामतः स्कन्नो सि जनधा देवास्त्वा शुक्रपाः प्रणयंतु सुवीराः प्रजाः प्रज
नयन्परीहि शुक्रः शुक्रशोचिषेत्यध्वर्युर्दक्षिणेनोत्तरवेदिं परिक्रामति स्कन्नो सि जनधा देवास्त्वा मंथिपाः प्रणयंतु स्फ प्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि
मंथी मंथिशोचिषेति प्रतिप्रस्थातोत्तरेणोत्तरवेदिं परिक्रामति तौ पुरस्तात्प्रत्यंचावुत्तरवेदिमभिद्रवत इंद्रेण सयुजो वयं सासह्याम पृतन्यतः ॥

घ्नंतो वृत्राण्यप्रति ॥ यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यत्ते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासमित्यथांतरेण
यूपं चाहवनीयं च ग्रहौ संधत्त आयुस्थ आयुर्मे धत्तमायुर्यज्ञाय धत्तमायुर्यज्ञपतये धत्तं प्राणस्थः प्राणं मे धत्तं प्राणं यज्ञाय धत्तं प्राणं यज्ञपतये ध
त्तमपानस्थो पानं मे धत्तमपानं यज्ञाय धत्तमपानं यज्ञपतये धत्तं व्यानस्थो व्यानं मे धत्तं व्यानं यज्ञाय धत्तं व्यानं यज्ञपतये धत्तं चक्षुस्थश्चक्षुर्मे धत्तं
चक्षुर्यज्ञाय धत्तं चक्षुर्यज्ञपतये धत्तं श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मे धत्तं श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तमिति षड्भिः संधाभिः संधाय व्युत्क्रामतस्तो देवो शुक्रामंथिनौ
कल्पयतं दैवीर्विशः कल्पयतं मानुषीरिषमूर्जमस्मासु धत्तं प्राणान्पशुषु प्रजां मयि च यजमाने चेत्यथाप्रोक्षितौ शाकलौ बहिर्वेदि निरस्यतो नि
रस्तः शंडः सहामुनेत्यध्वर्युर्यं यजमानो द्वेष्टि तं मनसा ध्यायति निरस्तो मर्कः सहामुनेति प्रतिप्रस्थाता यं यजमानो द्वेष्टि तं मनसा ध्यायत्यथाप
उपस्पृश्य प्रोक्षितावभ्याधत्तः शुक्रेषांत समित्तया समिध्यस्व स्वाहेत्यध्वर्युर्मंथिन्नेषांत समित्तया समिध्यस्व स्वाहेति प्रतिप्रस्थाता ॥ १३ ॥ एत
स्मिन्काले चमसाध्वर्यवश्चमसानुपोद्यच्छंते थाध्वर्युः पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन्नाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषट् प्रातः प्रातः सावस्य शुक्रवतो मंथिवतो
मधुश्चुत इंद्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्येति वषट्कृते संहामो जुहुतः स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मा स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः ॥ स प्रथमो बृहस्पति
श्चिकित्वांस्तस्मा इंद्राय सुतमाजुहोमि स्वाहेति वषट्कृतानुवषट्कृते हि जुह्वतस्तथैव हि हिं: सर्वांश्चमसाञ्जुह्वत्यथ संप्रेषमाह प्रैतु होतुश्च
मसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यजमानस्य प्र सदस्यस्य प्र होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्द्रोणकलशाद्भ्युन्नीयोपावर्तध्वं होतुश्चमसाध्व

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
६९

यं वु परमे हि प्रतिप्रस्थातरुत्तरार्धे आहवनीयस्य मंथिनः मः स्त्रावं जुहुधीति यथा संप्रेषितं कुर्वन्नथ प्रदक्षिणमावृत्य होतृचमसं सग्रहस्य संस्त्रावम्
वनयति कृतं वाकृतं वन याम्यः जेस्वंतं देवेभ्यो मधुमंतं मनुष्येभ्य इति यात्तूष्णीं वाथ प्रतिप्रस्थातोत्तरार्धे आहवनीयस्य मंथिनः संस्त्रावं जुहोत्येष ते रुद्रभा न:२
गो यं निरयाचथास्तं जुषस्व विदेर्गौपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां स्वस्तिं स्वाहेत्यथापउपस्थश्य शुक्रपात्रं च मंथिपात्रं च खरे यथायतनं सा
दयति यं येतमहर्त्विजो चमसा अथैतं होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सरुतसरुत द्रोणकलशादायुन्नीयापावर्तते तेषां मैत्रावरुणचमसमादायाश्राव्याह प्र
शास्तर्यजेति वषट्कृतानुवषट्कृते हि जुहोति ब्रह्मन्नुपजपात यजनेष्टये जाग्नीध्र यजेति पंच होत्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुद्रुत्याग्रेण होता
रमुपविशत्यस्य याउग्नीदिति सभद्रसमकरित्याह होता यानः सोमं राजानं पाययिष्यतीत्यथ होतारं त्वत्तं ऐंद्रवायवपात्रमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभतेऽन्वारब्धे
ध्वर्यौ होतोपहवमिष्ट्वा भक्षयति यथा संवरतथान्वारब्धे होतर्यध्वर्युरुपहवमिष्ट्वा भक्षयति मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे पाहीत्यथ होता भक्षयत्य
थाध्वर्युरथैनं श्रोत्रेनुषजति तस्योतायथातनं सादयत्यथ होतारं त्वत्तं मैत्रावरुणपात्रमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभतेऽन्वारब्धेऽध्वर्यौ होतोपहवमिष्ट्वा भक्षय
ति यथासंवरतथान्वारब्धे होतर्यध्वर्युपहवमिष्ट्वा भक्षयति मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहीत्यथैनं श्रोत्रेनुषजति तस्योतायथायतनं सा
दयत्यथ होतारं त्वत्तं आश्विनपात्रमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभतेन्वारब्धेऽध्वर्यौ होतोपहवमिष्ट्वा भक्षयति यथा संवरतथान्वारब्धे होतर्यध्वर्युपहवमिष्ट्वा भक्षय ६९
ति मयि वसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहीति सर्वतः सरिहारमाश्विनं भक्षयतीति ब्राह्मणमथैनं श्रोत्रेनुषजति तस्योतायथायतनं सादयत्यथापउ

पस्थश्य होत्रइडाउपोद्यच्छंतउपहूयमानायामिडायामुपप्रगृह्णंति चमसानुपहूतायामिडायामनाहितमग्नीधे भवत्यथैतानि द्विदेवत्यपात्राण्य
तिरिक्तानि करोति पुरोडाशकलमैंद्रवायवे प्रास्यत्यामिक्षां मैत्रावरुणपात्रे धाना आश्विनपात्रेथैनानि संपरिगृह्य पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्यापरया द्वा
रा हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हविर्धानस्याक्षरस्यांवर्तन्यां सादयति तान्यात्तृतीयसवनात्परिशेरेरथाग्नीध्र आदधाति षडवत्तं प्राश्नंति मार्जयंतइ
डोपहूतां श्चमसान्भक्षयंति भर्क्षैहि माविशेति दीर्घभक्षमनुद्रुत्य वसुमद्गणस्य सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रछंदस इंद्रपीतस्य म
धुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति होतृचमसमेवैते त्रयः समुपहूय भक्षयंति यथा चमसं चमसानृत्विजो भक्षयित्वा नाराशंसान्प्रत्यभिमृश्यात आप्याय
यंति चमसानाप्यायस्व समेतु त इति सीदंति नाराशंसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्य वालंबमधो धैरेंद्रा यंन्तो ॥ १४ ॥ अथैषोऽच्छावाकोऽग्रे
णसद आस्ते तस्मिन्नहतु पुरोडाशशकलम वरधरा ह्यच्छावाकवदस्व यत्ते वाद्यमिति सय त्राच्छावाकस्याभिजानाति एषो अस्मन् ब्राह्मणान्ब्राह्म
णाह्वयध्वमिति तदाह होतरच्छावाको वा अयमुपहवमिच्छते तमुपहूयस्वेति तमुत्ताह होतोपह्वयते य प्राउपयन्नाह्वान्नीयमानायानुब्रूह्यच्छावाक
स्य चमसाध्वर्यवुन्नयस्वो मयतः शुक्रं कुरुष्वेति स तथा करोत्यथ प्राङुत्याच्छावाकचमसमादायाश्राव्याहाच्छावाक यजेति वषट्कृतानुवषट्कृ
तं हुत्वा हरति भक्षं सयद्यस्मिन्नच्छावाकउपहवमिच्छत उपैवेन ह्वयते नो ह्वेव स भक्षयतः सीदन्त्यस्य नाराशंसा आप्यायितोथाहाच्छावाकसी
दने ष्टः पत्नीमुदानयाग्नीदच्छावाकं मे सन्नं प्रब्रूतादिति सीदत्येषोऽच्छावाक जघनेन खं धिष्ण्यमानयति नेष्टा पत्नीं पन्नेजनी रासयं प्रेसुरे होत्ये

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सूत्र० १० न

तेन निगदेनाथैनां पूर्वया द्वारोपनिष्क्रमय्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्य जघनेनाग्नीध्रं धिष्ण्यमसंचरे सामपथे पत्नीजनीः सादयामि वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदि
त्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यः पत्नीजनीः सादयामि गज्ञायवः पत्नीजनीः सादयामीत्यथाग्नीध्रः सन्नां छावाकौ छावाकं सन्नमुपपत्नीजनीरसीषदं
दौनित्येतस्मिन्काल आग्नीध्रे यजमानः पुरोडाशानां प्राश्नाति यस्यानास्यासत्नीपत्नी शालेः ॥ १५ ॥ इति चतुर्थः ॥ ४ ॥ अथर्तुपात्रे आददाते दक्षिण
मेवाध्वर्युरुत्तरं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युः पूर्वो वायव्येन द्रोणकलशादृतुग्रहानुपयामगृहीतोसि मधवे त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाता गृह्णात्युपयामगृ
हीतोसि माधवाय त्वा जुष्टं गृह्णामीति ग्रहावादायोपनिष्क्रामतो दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्वारबाहुं निश्रयमाण उपनिष्क्रामत्युत्तरं प्रतिप्रस्थाता द्वारबाहुं
निःश्रयमाण उपरमत्यथाध्वर्युराश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता प्रपद्यतेध्वर्युः सगृ
ह्णात्युपयामगृहीतोसि शुक्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येवाध्व
र्युः प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि शुचये त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युराश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येति वषट्कृते जु
होति निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता प्रपद्यतेध्वर्युः स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि नभाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौ ७०
षडृतुनाप्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येवाध्वर्युः प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि नभस्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो
श्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता प्रपद्यतेध्वर्युर्विपर्यस्य पात्रं स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि इषाय त्वा जुष्टं गृ

ह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येवाध्वर्युः प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यस्य पात्रं स गृह्णात्युप
यामगृहीतोसि ऊर्जाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युराश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुभिः प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्था
ता प्रपद्यतेध्वर्युः स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि सहाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुभिः प्रेष्येति वषट्कृ
ते जुहोति निष्क्रामत्येवाध्वर्युः प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि सहस्याय त्वा जुष्टं गृह्णामी। त्यथाध्वर्युराश्रावयत्योश्रावया
स्तु श्रौषडृतुभिः प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता प्रपद्यतेध्वर्युर्विपर्यस्य पात्रं स गृह्णात्युपयामगृहीतोसि तपाय त्वा
जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुभिः प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति निष्क्रामत्येवाध्वर्युः प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता वि
पर्यस्य पात्रं तमाह प्रतिप्रस्थातरुपेतेन पात्रेण रमेत्यथाध्वर्युराश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येत्यध्वर्यू यजतमित्याह प्रशास्ता हो
तरेतद्यजेत्याहाध्वर्यू वषट्कृते जुहोति सात्रेवासीनं प्रतिप्रस्थातारमनुप्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता त्र पूर्वो गृह्णात्युपयामगृहीतोसि तपस्याय
त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतोसि संसर्पोस्यंहस्पत्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीति ग्रहावादायोपनिष्क्रामतो दक्षिणमेवा
ध्वर्युर्द्वारबाहुं निःश्रयमाण उपनिष्क्रामत्युत्तरं प्रतिप्रस्थाता त्र प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडृतुनाप्रेष्येति गृहपते यजेत्याह प्र
शास्ता होतरेतद्यजेत्याह गृहपतिर्वषट्कृते सह होभौ जुहुतोथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य संस्रावमवनयति तमाह प्रतिप्रस्थातरेतेन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पात्रेणैंद्राग्नं ग्रहं गृह्णाति तेन प्रतिप्रस्थातैंद्राग्नं ग्रहं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिप्लुवा पात्रेणैंद्राग्नी आगतं सुतमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो
सींद्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिंद्राग्निभ्यां त्वेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुदङ्मुखो होत्रे तत्पात्रं संभक्षय
त्यृतुना पीतस्येति होत्रा पोत्रा नेष्ट्राग्नीध्राब्राह्मणाच्छंसिना मैत्रावरुणेनेत्यथ विपर्यस्य पात्रं होत्रैव चतुः संभक्षयन्त्यृतुभिः पीतस्येति होत्रापो
त्रानेष्ट्राच्छावाकेनेत्यथ विपर्यस्यैव पात्रं होत्रैव द्विः संभक्षयन्त्यृतुना पीतस्येति ॥ १८ ॥ अथ होतारं विपृच्छति प्रणवमुपांशु शंसं शंसिष्यसी
क्षिप्राहा उमिति स यथेनं होता प्रत्याहतच्छुचा निगृह्य पात्रं पराङावर्तते उ ओरेव वृरिति यावदेतस्य यजुषः पर्याप्नोति तावज्जपत्यथैनमाह्वय
ते होता प्रत्याह्वयतेऽध्वर्युः शंसं सति प्रतिगृणाति यदुपांशु शंसति तदुपांशु प्रतिगृणाति यदुच्चैः शंसति तदुच्चैः प्रतिगृणाति संततं वा विग्रा
हं वा प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङ्लोपघ्नत एतमैंद्राग्नं ग्रहमनूद्यच्छंते नाराशंसानथाश्रावयत्योश्रावयास्तुश्रौषडुक्थशायजसोमस्येति वषट्
कृतानुवषट्कृते हुर्जुहोति तथैव द्विर्द्विर्नाराशंसाननुप्रकंपयंत्येतत्पात्रं नाराशंसा अन्वायंत्यनुसवनभक्ष इंद्राग्निभ्यां पीतस्येति होतारं चैवा
ध्वर्युश्चैतत्पात्रं संभक्षयतो नराशंसपीतेन नाराशंसान्नराशंसपीतस्य सोमस्य देव ते मतिविदः प्रातः सवनस्य गायत्रछंदसः पितृपीतस्य मधु
मत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति होतृचमसं वै तत्त्रयः समुपहूय भक्षयंति यथाचमसं चमसानृत्विग्मिंद्रयाऽऽत्मानं प्रत्यभिमृशंत आप्यायंति
चमसानाप्यायस्व समेतु त इति सीदंति नाराशंसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्याधोऽक्षमधोऽधो वैश्वदेवायाथ प्राङ्लोपशुक्रपात्रमादा

नआहोन्नेतर्यदेमं वैश्वदेवं ग्रहं गृह्णाम्यथांदच्वं राजानं पूतभृतमभिसंपवयताद्दशाभिर्द्रोणकलशं मध्यान्युन्नताहिति स तथा करोति स
शुक्रपात्रेणा वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णात्योमासश्चर्षणीधृत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य साद
यत्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचं यमः प्रस्पर्द्धुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति स्तुवंत वैश्वदेवाय होत्र एषोत्त
मेति प्राङु होतुः ५ कालात्पराङावर्ततेऽध्वर्युरथैनमाह्वयते होता प्रत्याह्वयतेऽध्वर्युः शंसं सति प्रतिगृणाति प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङ्लोपघ
च्छत एतं वैश्वदेवं ग्रहमनूद्यच्छंते नाराशंसानथाश्रावयत्योश्रावयास्तुश्रौषडुक्थशायजसोमस्येति वषट्कृतानुवषट्कृते हुर्जुहोति तथै
व द्विर्द्विर्नाराशंसाननुप्रकंपयंत्येतत्पात्रं नाराशंसा अन्वायंत्यनुसवनभक्षो विश्वैर्देवैः पीतस्येति होतारं चैवाध्वर्युश्चैतत्पात्रं संभक्षयतो नराशं
सपीतेन नाराशंसान्नराशंसपीतस्य सोमस्य देव ते मतिविदः प्रातः सवनस्य गायत्रछंदसः पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामी
ति होतृचमसं मैवं तत्त्रयः समुपहूय भक्षयंति यथाचमसं चमसानृत्विग्मिंद्रयाऽऽत्मानं प्रत्यभिमृशंति नाप्याययंति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयंते तथा
हं प्रतिप्रस्थातरि मे चतुर्पात्रे एतच्च शुक्रपात्रं मार्जालीये मार्जयित्वा पात्रेष्वपि सृजेति स तथा करोत्यथ प्राङुन्नयन्नाह ॥ १७ ॥ मित्रावरुणस्य च
मसमनून्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति मैत्रावरुणचमसमेव प्रथममुन्नयंति यथोपपादमितरान्त्समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयत्यथादत्त उ
क्थ्यस्थाल्यां भवत्युपयामगृहीतोसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थेभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुषे मित्रावरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति पुनर्हविरसीत्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

क्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमन्त्रयति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्मित्रावरुणाभ्यां त्वेत्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रसृप्य हुत्वा स्तोत्रमुपा
करोति स्तुवते मैत्रावरुणायैषो न्नमेति प्राङ्मैत्रावरुणस्य काकास्पराङावर्ततेऽध्वर्युरभ्येति नमाह्वयते मैत्रावरुणः प्रत्याह्वयतेऽध्वर्युः शꣳसति प्र
तिगृणाति प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङेत्याच्छत एतं ग्रहमनूच्छंते चमसानथाश्रावयत्याश्रावयाश्रौषडुक्थशायजसोमानामिति वषट्
कृतानुवषट्कृते हुत्वा जुहोति तथैव द्विः सर्वाꣳश्चमसानूर्ध्वाज्जङ्घ्वलयथ प्रदक्षिणमावृत्य मैत्रावरुणस्य चमसे ग्रहस्य संस्रावमवनयति कृतं त्वाकृ
तमवनयाम्यूर्जस्वन्तं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वातूष्णीं वा त्रेधैवैतस्यात्रमुपनिधाय भक्षैः प्रत्यञ्च आद्रवन्त्यनुसवनभक्षो मित्रावरुणाभ्यां पीत
स्येति मैत्रावरुणश्चमसमेवैते त्रयः समुपहूय भक्षयन्ति यथा चमसं चमसान्हिन्वमद्यात्मानं प्रत्यभिमन्त्र्यन्ते नाप्यायन्ति चमसान्त्सर्वभक्षा मा
र्जयन्ते तथा ह प्रतिप्रस्थाता ग्रहं होतेति प्रचरति ततश्च्युत्वा प्रतिप्रस्थाता प्राङनयन्नाह ॥ १८ ॥ ब्राह्मणाच्छंसिनश्चमसमन्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावये
ति ब्राह्मणाच्छंसिनश्चमसमेव प्रथममुन्नयति यथोपपादमितरान्त्समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयन्त्यथाद्य उक्थ्यस्थाल्या औपयायं पात्रं तस्मि
न्नेतस्पराजार्धमेकां गृह्णाति य उक्थ्यस्थाल्यां भवत्युपयामगृहीतोसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थेभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुषद्वृन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णा
मीति पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमन्त्रयति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय त्वेत्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रसृप्य हुत्वा स्तो ७२
त्रमुपाकरोति स्तुवते ब्राह्मणाच्छंसिन एषो न्नमेति प्राङ्ब्राह्मणाच्छंसिनः काकास्पराङावर्तते प्रतिप्रस्थाताभ्येनमाह्वयते ब्राह्मणाच्छंसी प्रत्याह्वयते

प्रतिप्रस्थाता शꣳसति प्रतिगृणाति प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङेत्याच्छत एतं ग्रहमनूच्छंते चमसानथाश्रावयास्त्वाश्रौषडुक्थशायजसो
मानामिति वषट्कृतानुवषट्कृते हुत्वा जुहोति तथैव द्विर्द्विः सर्वाꣳश्चमसानूर्ध्वाज्जङ्घ्वलयथ प्रदक्षिणमावृत्य ब्राह्मणाच्छंसिनश्चमसे ग्रहस्य संस्रा
वमवनयति कृतं त्वाकृतमवनयाम्यूर्जस्वन्तं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वातूष्णीं वा त्रेधैवैतस्यात्रमुपनिधाय भक्षैः प्रत्यञ्च आद्रवन्त्यनुसवनभक्ष
इन्द्रेण पीतस्येति ब्राह्मणाच्छंसिनश्चमसमेवैते त्रयः समुपहूय भक्षयन्ति यथा चमसं चमसान्हिन्वमद्यात्मानं प्रत्यभिमन्त्र्यन्ते नाप्यायन्ति च
मसान्त्सर्वभक्षा मार्जयन्ते तथ प्राङनयन्नाह ॥ १९ ॥ अच्छावाकस्य चमसमन्नयध्वमुन्नेतः सर्वं एव राजानमुन्नयमातिरीरिचः प्रतिप्रस्था
तः रूपेतेन ग्रहेणारमेहि यजमानेति पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्याथैतच्चर्मफलकयोः प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति यज्ञप्रतितिष्ठेति वातू
ष्णीं वा तस्मिन्त्संमुखान्ग्राव्णः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणेषे राजानमुपावहरति हर्देस्त्वा मनसे त्वा सोमराजन्नेस्व वरोहेति द्वाभ्याम
थैनमुद्धृत्य प्राङुत्तस्मिꣳस्तच्चेष्टन्ति यत्ते विदुरयो दुह्नाधवनीयमर्धं वसतीवरीणामवनयत्यर्धमेकधनानां पुरोक्षं वसतीवरीः सादयति पश्चा
द्दक्षमेकधनानच्छावाकचमसमेव प्रथममुन्नयति यथोपपादमितरान्त्सर्वं एव राजानं समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयन्त्यथाद्य उक्थ्यस्था
ल्या औपयायं पात्रं तस्मिन्नेतꣳ सर्वं एव राजानं गृह्णाति य उक्थ्यस्थाल्यां भवत्युपयामगृहीतोसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थेभ्य उक्थायुवं य
ज्ञस्यायुषद्वृन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति नात्र पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमन्त्रयति दत्ताभिरेवैनां मृद्वान्युज्ज्वति परिमृज्य सादयत्ये

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ० क० सू०
७३

पतेयोनिरिंद्राग्निभ्यांत्वेत्यथापउपस्थश्यवर्हिषी आदायवाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वास्तोत्रमुपाकरोतिस्तुवतेछावाकोयेषोत्तमेतिप्राकुरछा
वाकस्यकालात्सराउावर्ततेप्रतिप्रस्थाताभ्येनमाह्वयतेछावाकःप्रत्याह्वयतेप्रतिप्रस्थातात्राःसातिप्रतिगण्यालिप्रसिद्धमुक्थंप्रतिगीर्यप्रा
उेत्याघछतएतंग्रहमनूयौच्छंतेचमसानथाश्रावयत्योश्रावयास्त्वश्रौषडुक्थज्ञायजसोमानामितिवषट्कृतानुवषट्कृतेह्विंकृत्सेतित
थैवह्निर्हिःसर्वांश्चमसानूकल्पयत्रदक्षिणामावृत्याछावाकस्यचमसेग्रहस्यसंस्त्रावसवनपतिकृतंत्वाकृतेवनयाम्यूर्जेस्वंतमनुष्येभ्य
इतिवात्रूहमीवात्रैवैतत्यात्रमुपनिधायभक्षैःप्रसंचआद्रवंत्यनुसवनभक्षइंद्राग्निभ्यांपीतस्येत्यछावाकचमसमेवैतेत्रयःसमुपहूयभयं
यथाचमसंचमसानूह्निन्वमइत्यात्मानंप्रत्यभिमन्त्रतेनाप्यायंतिचमसानुत्सर्वभक्षामार्जयंतेथोक्थज्ञाइत्याह्लप्रातःसवनंप्रतिगीर्यप्र
त्रास्तःप्रसर्पतिसर्पतेत्याहप्रशास्तासंतिष्ठंतेप्रातःसवनं॥ २०॥ इतिपंचमः॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेऽष्टमःप्रश्नः॥ ८॥ ॥प्रसर्पति
माध्यंदिनायसवनायदेवीद्वाराविल्यतपूर्वार्धेनसंप्रसृप्तान्विदित्वाध्वर्युःप्राउायनूनानाभिषोतारएतद्व्यतग्रावस्तुतमेह्वियजमानेति
पूर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्यहोतृचमसंवसतेवरीभ्यांध्यर्पानिःपिच्यतास्तथैवनिग्राभ्यास्तयजमानंवाचयतितास्तथैवयजमाना
यसंप्रदायग्रावाणमादत्तेन्यमुपांशुसवनात्ततथैवप्रांचंप्रश्रित्यावित्रस्यराजानंग्रावाणमभिमिमीतइंद्रायत्वेंद्रायत्वेतिपंचकृत्वोयजु
षापंचकृत्वस्तूष्णींदशकृत्वोभिमानःसर्वत्राएवराजानंमिमीतेह्निरश्युक्थ्यग्रावस्तुतउष्णीषंप्रयछत्यह्निरंवाभ्युक्ष्याध्वर्योरावसथं ७३

वासोहरंतितथामितंराजानंहोतृचमसीयाभिरुपसृजतितथासंप्रयोतितथातिरश्चर्मन्तकके अभिमन्त्रयतितथादसीवाचयतिनात्रांश्व
न्सचतेयोपर्वतएवाभिषुण्वंतीहा३उहा३उहा३इतितदेवसह्विनयतीहइहा३इहा३इहा३इहइहा३इत्यथसंभरणीयेनिष्पीडयंतीहा३
इहा३उहा३इत्यथैनंसंभृतंसंभरण्यासंभृत्यानेत्रउत्प्रयछतितमुन्नेताधवनीयेवनयत्येवमेवद्वीयेतीपर्यायःसंतिष्ठतएवंतृतीयस्त
तीयस्यततीयेहरुपयंतिहूहूहूहूदिश्यजीषमंततोस्वापवित्रेणापरिवेष्यान्नेत्रउत्प्रयछतितदुन्नेताधवनीयविक्षास्यप्रपीउय
दक्षिणस्यहविर्धानस्यांतरेणपेउपावहृत्यचर्मणिनिदधातितस्मिंस्तथैवसंमुखान्ग्राव्णःकृत्वाचतुर्थेतहचीषंग्रावमुखेभ्योव्यपोह्यति
तथाज्ञातावाप्रस्तोतावादक्षिणस्यहविर्धानस्यपश्चादक्षमुपसृप्यप्रांचंग्रावस्तद्रोणाकलशमभिगृह्णातितस्मिंस्तथैवोदीचीनदशंदशापप
वित्रंवितन्वंतिप्रसिद्धंशुक्रामंथिनोग्रहौगृह्णात्यथर्तुपात्राभ्यांद्वौमरुत्वतीयोग्रहौगृह्णाति॥ १॥ मेरुत्वंतंवृषभंवावृधानमिंद्रमरुत्वहेडूपा
ह्निसोमंमितिद्वाभ्यामथापरिघ्रादाग्रयणमानीयाधस्तादुपगृह्णातितंतथैवत्रिरभिह्निंकृत्यपरिमृज्यसादयतितथोक्थ्यंगृह्णात्युक्थ्येन
राजानंपरिदधातितथापर्यधेद्रोणाकलशापरिप्लुपात्रंप्रास्यतथोपर्यधेद्रोणाकलशंपयसासक्तुभिर्हिरण्येनचश्रीत्वाद्रप्सानुमंत्रयते
द्रप्सश्चस्कंदयस्तेद्रप्सोयोद्रप्सोयस्तेद्रप्सइतितथोन्नेतारमाहारिक्तंपूतभृतंकुरुपवमानस्यग्रहानग्रहीष्यामीतितथारिक्तंपूतभृति
पवमानस्यग्रहानगृह्णात्यपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वेतिद्रोणाकलशमभिमन्त्रयतीन्द्रायत्वेत्याधवनीयमिन्द्रायत्वेतिपूतभृतमथोन्नेतारि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्याहप्रोच्चैः राजानं स्तभत्तमभिसंपवयतादृत्ताभिराधावनीयंमद्धान्युक्तताविति सतथा करोति तथापउपस्थ्य बर्हिषी आदायोपनिः सर्पतितिपुतथै
वममन्वारब्धंप्वाहवनीयस्कवाकुर्तिजकहोतिविश्वेदेवामरुतइंद्रो अस्मानस्मिंद्वितीयेसवनेन जह्युः॥ आयुष्मंतः श्रियमेषांबदंतोवयंदेवानांसम
तोस्यामस्वाहेत्येतयाध्वर्युःजुहोतायथावेदमितरेजुह्वत्यथप्रदक्षिणमावृत्य सदोभिपवमानंसर्पंत्यथसदसियथायतनमुपविशंतितथोद्गात्रे
वाप्रस्तोत्रे वाबर्हिषीप्रयच्छत्यृक्सामयोरुपस्तरणमसिमिथुनस्यप्रजात्याइतिवातृणमीवातथापाकरणंजपति वायुर्हिंकर्तेतिसएषपंचदशोमा
ध्यंदिनः पवमानोभवतितस्याष्टम्यांप्रस्तुतायांवान्वयति सुपर्णोसित्रिष्टुप्छंदा अनुत्वारभेस्वस्तिमासंपारयेत्यत्रवतुर्होतारंव्याचष्टउद्गुतेसाग्नि
संप्रेषमाहाग्नीदग्नीन्विहर बर्हिस्तृणाहिपुरोडाशाँ अलंकुरु प्रतिप्रस्थातर्दधिघर्मायदध्याहरहियजमानेतियथासंप्रेषंतोकुरुतस्तथापउपस्प
श्यपूर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्यतथासमस्तैराजानमुपतिष्ठंतेयथावकाशंश्चरतितथाप्रचरण्यानवरुत्वाग्रहीतितथैवाग्नीध्रं आग्नीध्रीयाद्धिष्ण्या
ननुपूर्वंधिष्ण्यंवगाराग्निहरतितथापुरस्तात्प्रत्यङ्ःसीनोविहृतानधिष्ण्यानुव्याघारयतितथोत्तरस्यहविर्धानस्यचुबुकंप्रचरणींसादयतित
थासीकाशिनेनयथाष्टघ्यांस्तृणातिसंततांगार्हपत्यादाहवनीयात्॥ २॥ अथांतरेण हविर्धानेउपविश्य दधिघर्मायदधियाचतितदाहृतमवे
क्षतेज्योतिरसिवैश्वानरंपृश्निये दुग्धमितिबर्हिषीअंतर्धायकंसेवाचमसेवागृह्णातियावर्ता घावापृथिवीमहित्वायावच्चसंप्तसिंधवोवितस्थुः॥
तावंतमिंद्रतेग्रहंसहोर्जागृह्णाम्यस्तृतमित्यपाघ्यस्यबर्हिषीअर्थेनंश्रीणातिवाक्त्वामनश्चश्रीणीतांप्राणश्चत्वापानश्चश्रीणीतांचक्षुश्चत्वा

श्रोत्रंचश्रीणीतांदक्षश्चत्वाबलंचश्रीणीतामोजश्चत्वासहश्चश्रीणीतामायुश्चत्वाजराचश्रीणीतामात्माचत्वातनूश्चश्रीणीतांशृतोसिशृतंकृतःशृ
तायत्वाशृतेभ्यस्त्वाशृतंकृण्वित्यथाहहोतर्वदस्वयत्तेवाद्यमित्यथैनमाहयाहिपात्तिघमाहश्रातंहविरित्यत्याक्रम्याश्राव्याहदधिघर्मस्ययजेति
वषट्कृतेजुहोतियमिंद्रमाहुर्वरुणंयमाहुर्यंमित्रमाहुर्यमुसत्यमाहुर्योदेवानांदेवतमस्तपोजास्तस्मैत्वातेभ्यस्त्वास्वाहेत्यनुवषट्कृतेजुह्वा
हरतिभक्षंसयावंतःप्रवर्ग्यस्यर्त्विजस्तेषूपहवमिष्ट्वायजमानएवप्रत्यक्षंभक्षयतिमयित्यदिंद्रियंमहन्मयिदक्षोमयिक्रतुः॥ मयिधायिसुवीर्यं
त्रिशुग्घर्मोविभातुमे॥ आकूत्यापयसासहविराजाज्योतिषासहयज्ञेनपयसासहब्रह्मणातेजसासहक्षत्रेणयशसासहसत्येनतपसासहत
स्यमधुमतउपहूतस्योपहूतोभक्षयामीतिनिर्णिज्यपात्रंमयःछातितथासवनीयान्पुरोडाशान्याचतितिपांतथैवसमवद्यन्ननाहमाध्यंदि
नस्यसवनस्येंद्रायपुरोडाशानामवदीयमानानामनुब्रूहीतिपूर्वार्धा
दवदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयतिप्रत्यनक्तितथापभृतिस्विष्टकृतंसर्वेषांसकृत्सकृदुत्तरार्धादवद्यतिद्विरभिघारयतिनप्रत्यनक्त्येत्याक्रम्या
श्राव्याहमाध्यंदिनस्यसवनस्येंद्रायपुरोडाशानप्रस्थितान्प्रेष्यतिवषट्कृतेजुहोतितथासमावपमानआहाग्नयेनुब्रूहीत्याश्राव्याहाग्नयेप्रे
ष्येतिवषट्कृतउत्तरार्धपूर्वार्धेतिहायद्वौआहुतीजुहोतितथोद्गुःत्याक्रम्ययथायतनंस्रुचौसादयित्वातथैवपात्र्यामिडांसमवधायप्रतीचः
पुरोडाशान्प्रहिण्वंत्यनुद्रेकेसंयंतिपश्चावडइतिवदंतोथप्राडाशन्नाशान्नीयमानेभ्योनुब्रूहिहोतुश्चमसमनून्नयंध्वमुभयतःशुक्रान्कुरुध्व

बौ० क० सू०
७५

मच्छावाकस्य चमसमाध्वर्यो पिलमुन्नयस्व प्रतिप्रस्थातश्चातुर्भिर्मा ग्राकेः श्रोक्षिता प्रोक्षितैः प्रत्या पकं वस्वेति यथा संप्रेषं तं कुर्वंति समानं कर्मा
श्रावणात्॥ ३॥ आश्रावणाएवं त्यथाध्वर्युः पुरस्तात्प्रत्यङ्तिष्ठन्नाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषण्माध्यंदिनस्य सवनस्य निष्केवल्यस्य भाग
स्य शुक्रयंतां मंथिवंताम धुश्चुतं इंद्राय सोमान्प्रस्थिता न्प्रेष्येति वषट्कृते सद्धोमी जुहुतः सप्रथमः संकृताविश्वकर्मेति वषट्कृतानुवषट्कृते
द्विर्जुहुतस्तथैव द्विर्द्विः सर्वांश्चमसान्जुहूतितथा संप्रेषमाहप्रेतु होतुश्चमसः प्रब्रह्मण इति तथैव प्रदक्षिणमावृत्य होतृचमसं ग्रहस्य संस्रा
वमवनयति तथा प्रतिप्रस्थाता त्तराधं आहवनीयस्य मंथिनः संस्रावं जुहोति तथा पुरस्तच्युश्च शुक्रपात्रं चरवं रयथायतनं सादयति यस्यैतम ह्वेति
जां चमसा अथैतं होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्द्रोणकलशादभ्युन्नीयोपावर्तंते पातंथ्ये वं मैत्रावरुणा चमसमादायाश्राव्याह प्रशास्तर्यजेति
वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति प्रत्यन्यजं पातयं जनस्थं जाच्छावाकयजाग्नीध्रयजेति षड्ढोत्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङुद्द्रुत्याग्रेणाहो
तारमुपविशत्यपाङ्गीध्रइति सभद्रमकरित्याह होतायोनः सोमं राजानं पाययिष्यतीति तथापउपस्थन्य होत्रङामुपाह्वयंते उपहूयमानायामिडा
यामुप प्रगृह्णंति चमसानुपहूतायामिडायामग्नीध्र आदधाति षडुवत्तं प्राश्नंति मार्जयंत उपहूताश्चमसान्भक्षयंति भक्षेहिमाविशाति दी
र्घभक्षमनुद्रुत्य रुद्रवद्गणस्य सोमदेववंतमति विदोमाध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छंदस इंद्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति होतृच
मसं यंतत्रयः समुपहूय भक्षयंति यथा चमसं चमसान्हिन्वमहुल्यात्मानं प्रत्यभिमृशंत आप्याययंति चमसानाप्यायस्वसमेतु त इति सीदंतिना ७५

राशंसा आप्यायिता दक्षिणास्य द्रोणविधानस्या पालंबमधोधस्तनीयायमरुत्वतीयायेतस्मिन्काल आग्नीध्रे यजमानः पुरोडाशानां प्राश्नाति यस्य
नाम्यास्त्नीपति गालू॥ ४॥ अथ दाक्षिणानि होष्यन्नुयाचल्याज्यस्थालीः संस्रुवाः स्रुचं वाहेवांसस्तं स्येतस्यवमनस्यां तमायांदशायां हिर
ण्यशल्कः प्रग्रथितो भवन्यत्तसमादायाहियजमानेन्वत्तरेणाग्नीध्रीयं परीत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया द्वारा शालां प्रपाद्य समन्वारब्धे षुवषित्र
तेषु मंत्र प्रच्छन्नं सुगार्हपत्यआज्यं विलाप्योत्पूयस्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा वसनस्यांतः स्रुग्दंड उपसंगृह्य संसारीभ्याम्भ्यां गार्हपत्ये जुहोत्युदुत्यं
जातवेदसं देवंवहंति केतवः॥ इत्तेनविश्वायसूर्यं स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा वसनस्यांतः स्रुग्दंड उपसंगृह्य नयवल्यचाग्नीध्रे जुहोत्यग्नेनय
सुपथा राये अ० धेम स्वाहेत्यथ दिवं गच्छसुवः पतेति हिरण्यं हुत्वा जुहोति ४० गार्हपत्य एव जुहोति चित्रं देवानामुद० षश्च स्वाहेत्यथाग्नीध्रे हुत्वा
स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा ४५ स व्यंते दक्षिणा दक्षिणापथेनां तरेण सदश्च गार्हपत्यं चांतरेण सदश्चाग्नीध्रं चांतरेण चात्वालोत्करौ वसुमदीच्यः
प्रतिपद्यंते ताः प्रदक्षिणं कृत्वाभ्यैति रूपेण वो रूपमभ्यैमि वयसा वय इत्यथैनाविभजति तुथो वो विश्ववेदा विभजतु वर्षिष्ठे अधि नाक इत्थ सदोभ्यैत्यैतत्ते
अग्ने राध ऐति सोमच्युतं तन्मित्रस्य पथा प्रेत यतस्य पथा प्रेतचंद्र दक्षिणा यज्ञस्य पथा सुविता नयंतीरिति॥ ५॥ अथैष आत्रेयाग्रेण सद आस्ते
तमभ्यैति ब्राह्मणमद्य राध्यासमृषिमार्षेयं पितृमंतं पैतृमत्यं सुधातुदक्षिणमित्यथैनमुक्रम्य पृच्छति क आत्रेय इत्ययमहमितीतरः प्रत्याह
तं तथैव द्वितीयमुक्रम्य पृच्छति क आत्रेय इत्ययमहमितीतरः प्रत्याह तं तथैव तृतीयमुक्रम्य पृच्छति क आत्रेय इत्ययमहमित्येवेतरः प्रत्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दतस्य पाणौ हिरण्यमादधाति चंद्रं मं इति यदु चान्यादुपकल्पयंत्तथाग्नीध्रं हुत्वा हिरण्यमुखमग्नीधे ददात्यथ सद आगत्य ब्रह्मणे ददाति हो
त्र उद्गात्रेऽथ हविर्धाने हुत्वाध्वर्यवे ददाति यदु चैनमन्योभिमतो भवंत्यथ सद आगत्य प्रस्तोत्रे ददाति प्रग्रावस्तुब्राह्मणाच्छंसिने छावाकस्य सद
स्याग्नीध्रः पातु नेष्टुर्ग्रीवस्कंत उन्नेतुः स ब्रह्मण्यस्य प्रतिहर्तुरं ततो यथा समुदितं प्रसर्पकेभ्योथाहिं हि यजमानेत्याग्नीध्रं हुत्वास्क विचतुर्गृहीतं गृही
त्वाग्नीध्रे पंचवैश्वकर्मणानि जुहोति यज्ञपतिमृषय एनसाहुरित्यथातिक्रमातीमाक्षैश्वरत्यग्निनादेवेन येदेवाय हूनइत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामथय
जमानं प्राचमीक्षयंति विस्रुवः पश्यंत्यंतरिक्षमित्यथैनं सदस्क पर्वत्रायति यत स्वसदंस्यैरित्यथ दक्षिणाः समनुदिशत्यस्मद्दात्रा देवत्रा गच्छत मधुम
तीः प्रदातारमाविशतानवहायास्मान्देवयानेन पथेत सुकृतां लोके सीदत तन्नः संस्कृतमिति ॥ ८ ॥ अथ प्राउनयन्नाहेंद्राय मरुत्वतेनुब्रूहीति तद्धु
त्वा प्रतिप्रस्थाता प्रस्नावादयापनिष्क्रामत्यपनिष्क्रांतस्यैवाध्वर्युग्रावाह्नावादत्त उत्तरतस्तिष्ठंत प्रतिप्रस्थात्रेन्यतरं प्रयच्छत्यथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौष
इंद्राय मरुत्वते प्रेष्येति वषट्कृतानुवषट्कृते जुहोत्यथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य संस्रावमवनयति तमाह प्रतिप्रस्थातरेतेन पात्रेण तती
यं मरुत्वतीयं गृहाणेति तेन प्रतिप्रस्थाता तृतीयं मरुत्वतीयं ग्रहं गृह्णाति द्रोणकलशान्परिप्लुनापात्रेण मरुत्वां इंद्र वृषभो रणायेत्यनुद्रुत्योपयामगृ
हीतोसीद्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिंद्राय त्वा मरुत्वत इत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङाहुत्य होत्रे तत्पात्रं संभक्ष
यतीद्र पाम रुत्वता पीतस्येत्यथानिग्रहपात्रं पराङावर्तत इडाविवहूतारितियावेदतस्य यजुषः पर्याप्नोति तावज्जपत्यथैनमाह्वयते होता प्रत्याह्वयते

ध्वर्युः शंसावोमिति प्रतिगृणाति प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङेत्या यच्छत एतं तृतीयं मरुत्वतीयं ग्रहमनूच्य ऐ तेनाराशंसानथाश्रावयत्योश्रावयास्तु
श्रौषडुक्थशा यज सोमस्येति वषट्कृतानुवषट्कृते जुहोति तथैवाहुर्ह्निराशंसाननुप्रकंपयंत्यत पात्रं नाराशंसा अन्वायत्यनुसवनभक्ष
इंद्रेण मरुत्वता पीतस्येति होतांश्चैवाध्वर्युश्चैतत्पात्रं संभक्षयतान राशंसपीतननाराशंसान्नाराशंसपीतस्य सोमदेवतं मति विदो माध्यंदिनस्य
सवनस्य त्रिष्टुप् छंदसः पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति होतृचमसमेवैतत्त्रयः समुपहूय भक्षयंति यथा चमसं चमसान्हिन्वमङ
त्वात्मानं प्रत्यभिमृशंत आप्याययंति चमसानाप्यायस्व समेतु त इति सीदंति नाराशंसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्यापालंबमधोधो माहेंद्रा
य ॥ ७ ॥ अथ प्राउत्य शुक्रपात्रमाददान अहान्नेत यदेमं माहेंद्रं ग्रहं गृह्णाम्यथो [illegible] दं चरं राजानं पूतभृतमभिसंपवयताद्राभिद्रोणक
लशं मृष्ठान्युक्षतादिति स तथा करोति स शुक्रपात्रेण माहेंद्रं द्रोणकलशाद्गृह्णाति महां इंद्रो य ओजसेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसि म
हेंद्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्महेंद्राय त्वेत्यथ पशुपस्त्यव्य बर्हिषी आदाय यवाचं यमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरो
ति स्तुवंत माहेंद्राय प्रस्तुतं मास्मि संप्रेषमहाभिषा तारोभिषुणुताग्नीदाशिरं विनयामूखरूमुद्वाद्यप्रतिप्रस्थातवारुणमेककपालं निर्वपसा
म्यस्याविडीति यथा संप्रेषं तं कुर्वंति होत्रपणोत्तमेति प्राकुहोतुः कालात्पराङावर्तते ध्वर्युरथैनमाह्वयते ध्वर्युः शंसावोमिति प्रतिगृणाति प्रसिद्धम
क्थं प्रतिगीर्य प्राङेत्या यच्छत एतं माहेंद्रं ग्रहमनूच्य ऐ तेनाराशंसानथाश्रावयत्योश्रावयास्तु श्रौषडुक्थशा यज सोमस्येति वषट्कृतानुव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
७७

पत्रूतस्मिन्कालेनोतितथैवर्हिद्दैनोग्रहः सान्ननुप्रकंपयंत्यैतस्यान्नेनाराशंसा भक्षार्यत्यनु सवनभक्षोमंहंद्रेणापीतस्यतिक्षौतोचैवाध्वर्युर्गृह्णे
तस्यात्रंसंभक्षयतेनराशंसपीतिननाराशंसान्नराशंसपीतस्य सोमंदेवतमातिविदोमाध्यंदिनस्यसवनस्यत्रिष्टुपृछंदसःपितृपीतस्यम
धुमतउपहूतस्योपहूतोभक्षयामीतिहोतृचमसमेवंतत्रयः समुपहूयभक्षयंतियथाचमसंचमसमान्हिन्वमदत्यात्मानंप्रत्यभिमृशंतेनाप्याय
यंतिचमसान्त्सर्वभक्षाभाजेयंतेथंद्रायत्वंद्रायत्वेत्यवंत्रिभिरुक्थपर्यायैश्वरंतितंतथैवोन्नमेतिहोत्रछावाकस्यचमसमनून्नयध्वमुन्नेतः
सर्वराएवराजानमुन्नयमातिरिरचःप्रतिप्रस्थातरूपैतनग्रहूपारंभेह्वयजमानंतिपूर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्यथोदुन्नाधवनीयंसर्वग्रा
णवचसतीवरीःपर्यस्यतिसर्वग्राणवंकधनान्पुरोसंमवचसतीवरीःकलशांस्मस्थान्युन्नतिपश्वादेक्षमेकधनानछावाकचमसमेवप्रथममुन्नयं
तियथापपादमितरानत्सर्वराणवराजानंसमुन्नीयोत्तरवेद्याःसंसादयंत्यथादत्ता उक्थ्यस्थाल्या ओपयायंपात्रंतस्मिन्नतःसर्वराणवराजानंगृ
ह्णातियउक्थ्यस्थाल्यांभवतिसउएंद्रएवभवत्यथोक्थ्यवाचीत्याहमाध्यंदिनंसवनंप्रतिगीर्यग्रहास्तःप्रसृतीतिसर्पंतेत्याहप्रग्राहस्तासंतिष्ठतेमा
ध्यंदिनंसवनं॥८॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेनवमःप्रश्नः॥९॥ ॥प्रसंर्पतितृतीयसवनायदवीद्वाराविस्यतएवोर्ध्वेनसंप्रसृप्तान्विदित्वाध्वर्युःप्राङु ७७
यन्नात्याग्नीत्परिश्रयणमाहरप्रतिप्रस्थातराशिरमानयश्चतातंक्य माद्वित्यग्रहायदध्याहरेहिप्यजमानंतिपूर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्ययएषउपांशु
पात्रेंशुःप्रास्तोभवतितंमाध्यंदिनीयऋजीषेपिसृज्ययमेवकंचनग्रावाणमादायोन्नेतारमाहाहरोपसृजेत्यपसृजत्यन्नेताधवनीयादुद

चंमनापरिमितमभिषुत्याथैनंमसंभृतंसंभरण्यासंभृत्योन्नेत्रउत्सयच्छतितमुन्नेताधवनीयेवनयत्येवमेवद्वितीयःपर्यायःसंतिष्ठतएवं
तृतीयऋजीषमंततोदशापवित्रेणपरिवेष्ट्योन्नेत्रउत्सयच्छतितदुन्नेताधवनीयविक्षाल्यप्रचीक्षदक्षिणास्यहविर्धानस्यांतरेणैषेउपातिह
त्यनीउउत्सादयतिपरिश्रयंतिपूर्वोद्वारमपरांचाथादत्त आदित्यस्थाल्या ओपयायंपात्रंतस्मिन्नेतस्यराजस्तृतीयवेकांगृह्णातियआदित्य
स्थाल्यांभवतिकदाचनस्तरीरसीत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वाजुष्टंगृह्णामीत्यपाहृत्यबर्हिषीअउर्धकंकारोराज्ञोगृह्णातियज्ञो
देवानांप्रत्येतिसुम्नमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वाजुष्टंगृह्णामीत्यथैनंस्तविमतउपांशुसवनेनश्रीणातिविवस्वआदित्येषतेसो
मपीथस्तेनमंदस्वतेनतृप्यतृप्यास्मंतवयंतर्पयितारोयादिव्यावृष्टिस्तयात्वाश्रीणामीत्यथैनमुपहृत्याऽवज्ञानमुपैतियदिताजप्रेक्षं संकेदूर्षु
कःपर्जन्यस्यावृष्ट्याविरमवर्षुकोनसादयतीतिब्राह्मणमथैनमुपांशुसवनंदशापवित्रेणपरिवेष्ट्यतेनाधस्तात्पात्रमुपसंस्पृश्यकारमविषिंचन्
॥१॥आसमुद्रादंतरिक्षात्प्रजापतिरुदधिंच्यावयातींद्रःप्रस्नौतुमरुतोवर्षयंतून्नंभयपृथिवींभिंधीदंदिव्यंनभउद्रोदिव्यस्यनोदेहीशा
नोविसृजाहतिमित्यथैनमुपांशुसवनंदशापवित्रेणपरिमृज्यग्रावस्वपिसृजतिविवृण्वंतिपूर्वोद्वारमपरांचाथैतंग्रहंवर्हिष्ठेस्तेनापिधायो
पोत्तिष्ठन्नाहादित्येभ्यःप्रियेभ्यःप्रियधामभ्यःप्रियव्रतेभ्योमहस्वसरस्यपतिभ्यउरोरंतरिक्षस्याध्यक्षेभ्योनुब्रूहीत्यत्याक्रम्याश्राव्याहादित्ये
भ्यो मीतिबर्हिषीअंतर्धायश्चतातंकंचनश्रीणातिकदाचनप्रयुछसीत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वाजुष्टंगृह्णा ×भ्यःप्रियेभ्यःप्रिय

बौ० क० सू०
७८

धामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्य उरोरन्तरिक्षस्याध्यक्षेभ्यः प्रेष्येति वषट्कृत ओषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति सकृदेव न
कृत्वान्वीक्षेत पर्यावर्तन्तस्यैव प्रतिप्रस्थाता पात्रमादत्त एतस्मिन्काले प्रतिहर्ता पूतभृतो बिले पवित्रं वितत्य द्रोणे वा त्रीनुदाराज्ञ उदचनाना
नयन्नाग्रयणमेवाध्वर्युरादत्त आदित्यस्थालीं प्रतिप्रस्थाता सा पञ्चायाः संगृह्णाति तासां तिसृणां चतसृणां वा धाराणां तथोपरिष्टादा
ग्रयणमानीयाधस्तादुपरिगृह्णाति तं तथैव त्रिरभिहिंकृत्य परिमृज्य सादयति नो वध्यगृह्णात्यपोऽस्यपवित्रं वार्हिर्धा अन्तर्धायाभिग
मवनयत्यन्वारब्धायां पत्न्याम मन्द्या मा वपुषा चिकित्सतेति चतसृभिरनुछन्दसमपोऽस्य बर्हिषा पूतभृतो बिले द्रप्सानुमन्त्रयते द्रोणपवमा
नस्यग्रहं गृह्णाति तथान्तरिक्ष्याद्व्याहृप्रीचः राजानं पूतभृतमभिसंप्लवयतादन्याभिराधवनीयं मध्वान्युक्तानादि तिसतथाकरोति तथा पउप
स्पृश्य बर्हिषी आदायाध्वर्युः सर्पति तं तथैव समन्वारब्धा आहवनीयस्रुवाकृतिं जुहोतीदं तृतीयं सवनं कवीनामृतेन ये चमसं मेरयन्ता इति
सोमधन्वनाः स्रुवरानयानाः स्विष्टं नो अभिवस्सीयानयं तु स्वाहेत्येतयाध्वर्युः जुहुतो यथा विहमितं स्रुच छति तथा प्रदक्षिणमावृत्य सदोऽभिपव
मानं सर्पन्ति तथा सदसि यथायतनमुपविशन्ति तथा जात्रिवा त्रस्तोत्रिवा बर्हिषा प्रयच्छन्त्युक्थ्यसाम यारुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति यातू
र्मीवा तथापाकरणं जपति वायुर्हिंकर्त्तेति स एष सप्तदशाभवः पवमानो भवति तस्य नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयति सघासि जगती छंदा अनु त्वारभस्व ७८
स्तिमा संपारयेत्यथ पञ्चहोतारं व्याचष्ट उद्गातृसाम्नि संप्रैषमाग्नीध्राग्नीन्विहर बर्हिस्तृणाहि पुरोडाशाँ अलंकुरु प्रतिप्रस्थातः पशुना सं

वदस्वेति यथा संप्रैषं ते कुर्वन्ति तथाप उपस्पृश्याग्निमिय जमानेति पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा समस्तं राजानमुपतिष्ठते नात्रावकाशोऽभ्य
रति तथाप्रचरण्यां नव कृत्वो गृह्णाति तथैव आग्नीध्र आग्नीध्रीयाधिष्ण्यदनुपूर्व्यं धिष्ण्यान्विहरति तथा पुरस्तात्प्रत्यङ्ङासी
नो विहृतान् धिष्ण्याकान्व्याधारयति तथाध्वर्युरस्य हविर्धानस्य चुबुके प्रचरणीं सादयति तथासौ काशिनेन यथापृष्ठ्याः स्तृणाति स ततो
गार्हपत्याद्दाहवनीयान् ॥ ५ ॥ अथ पशुना चरति मनोताप्रभृतीडान्तेन तथा सवनीयान्पुरोडाशान्याचति तेषां तथैव समवद्यन्त्याहृत तृतीय
स्य सवनस्यैन्द्राय पुरोडाशानामवदीयमानानामनुब्रूहीति पूर्वार्धादवदाय परार्धादवद्यत्यभिघारयति न प्रत्यनक्ति तथा प्रभृति स्विष्टकृते
सर्वेषां सकृत्सकृदुत्तरार्धादवद्यति द्विरभिघारयति न प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याह तृतीयस्य सवनस्यैन्द्राय पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेष्येति
वषट्कृते जुहोति तथा समावपमान आह्राग्नयेऽनुब्रूहीत्याश्राव्याहाग्नये प्रेष्येति वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे तदायपूर्वी आकुती जुहोति त
योदङ्ङत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा तथैव पात्र्यामिडां समवधाय प्रत्तीचः पुरोडाशान्प्रक्षिणात्यनुहेकसंयति पञ्चावत्तेति वदंतो
यथा डा यन्नाह्रीन्नीयमानेभ्योऽनुब्रूहि होतुश्चमसमन्वयध्वं तीव्राः आशीर्वतः कुरुध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति होतृचमसमेव प्रथममुन्नयति
यथापपारमितरानस्समुन्नीयान्नरवैथ्याः सः सादयंत्यथ प्राङ्ङत्याक्रम्य होतृचमसमादायाश्राव्याह तृतीयस्य सवनस्य ऋभुमतो विभुमतः प्रभुमतो वा
जवतः सवितृवतो बृहस्पतिवतो विश्वदेव्यावतस्तीव्रां आशीर्वत इन्द्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति श्येनाय पत्वने स्वाहेत्यनु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
७०

वषट्कृते तं पतां होत्रा मधो घृतस्य स्वाहेति वषट्कृतानुवषट्कृते हुते होता तिर्यं च नहोदृैः सर्वांश्चमसानुजुहोति तथैव संप्रेषमाह प्रतुम्
तुश्च मसः प्रब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्रयजमानस्य प्रसदस्यस्य होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्धोत्रीर्वतीभ्युन्नीयोपावर्तध्वमिति यं त्येते मद्दार्च
जांचमसास्तथैव होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्धोत्रीर्वतीभ्युन्नीयोपावर्तंते तेपातथैव मैत्रावरुणचमसमादायाश्राव्याह प्रस्तोत्रा यजे
तिवषट्कृते जुहोति विष्टंभाय धर्मणे स्वाहेति परिधयं जनप्रथनायेति ब्राह्मणाछंसिनउर्जे होत्राणामिति पोतुः पयसे होत्राणामिति नेष्टुः
प्रजापतये मनवइति च्छावाकस्य तेमतपाः ऋतुयाजिनश्च मसं चमसमेवानुवषट्करोतितं पतां होत्रा मधो घृतस्य स्वाहेति समहो
त्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रसृत्याद्भुत्याग्रेण होतारमुपविश्यान्ययाग्नीदिति सभद्रमकरित्याह होतायानः सोमं राजानं पाययिष्यतीति
तथा पउपस्थ्य होत्र इडामुपाघ छंत उपहूयमानायामिडायामुपप्रगृह्णंति चमसानुपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तं प्राश्नंति
मार्जयंत इडोपहूतां श्चमसान्भक्षयंति भक्षेहि माविशेति दीर्घ भक्षमनुद्रुत्या दित्या व द्रूणस्य सोमदेवत्तं भतिविदरतीयस्य सवनस्य ज
गतीछंदस इंद्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतोभक्षयामीति होतृचमसंमेवेतत्रयः समुपहूय भक्षयं यथा चमसं चमसानां न्यहन्य मडथा
प्यानंत्रत्यभिमृश्य त आप्यायंति चमसानाप्यायस्व समेतु त इति सीदंति नाराशंसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्यापालंबमधो धउपा
सनयतीवैश्वदेवाय चमसाय चमसीयेच त्रीं स्त्रीन्पुरोडाशशकलानुपास्यति नवहोतृचमसं तानतएवानुमंत्रयंतेऽत्र पितरो यथाभागमंद ७०

ध्वमिति फलीकृते तस्मिन्काल आग्नीध्रे यजमानः पुरोडाशानां प्राश्नाति यद्वानास्यास्पत्नीपलि इति ॥ ३ ॥ अथ प्राडाय न्याह देवाय सवित्रनु
ब्रूहि प्रतिप्रस्थातारं तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयणाद्गृहं गृहीत्योपास्व मासीपद इति तद्गृत्वा प्रतिप्रस्थाता तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्र
यणाद्गृहं गृह्णाति वाममद्य सवितरित्यनुद्रुत्यो पयामगृहीतोसि देवाय त्वा सवित्रे जुष्टं गृह्णामीति न सादयतीति ब्राह्मणमसादयित्वैवो
पनिष्क्रम्याश्राव्याह देवाय सवित्रे प्रेष्येति वषट्कृते जुहोत्यथ वै भवति सवितृपात्रेणा वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति सोमं सोममभिगृह्णाति
ऋपयामगृहीतोसि सुशर्मासि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षे नमो विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्विश्वेभ्य
स्त्वा देवेभ्य इत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रसृत्याद्भुत्य होत्रासमीक्ष्य पराङावर्तत इडा देवहूरिति यावदंतस्य यजुषः पर्याप्नोति तावज्ज
पत्यथैनमाह्वयते होताप्रत्याह्वयतेध्वर्युः शंसति प्रतिगृणात्यथ यत्र होतुरभिजानात्येकया च दशभिश्च स्वभूत इति तत्प्रतिप्रस्थाता
ह्विदेवत्य पात्राणि मार्जालीये मार्जयित्वा पात्रेष्वपिसृजत्यथ यत्र होतुरभिजानाति प्रद्यावा यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधेति तदन्यतामदं प्रतिगृ
णात्योथामोदैवमदामोदैवत्याथ्यासावादथ यत्र होतुरभिजानाति तद्वाधा अस्य सवितुर्वरेण्यमिति तदुभयतामदमेवमेव प्रतिगृणाति मदा
मोदैवमो दामोदैवत्याथ्यासावान्प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङेत्याचष्टे तएतं वैश्वदेवं ग्रहमनुरचष्टेत नाराशंसान थाश्रावयन्नाश्रावया
स्त श्रौषडुक्थ्यशा यजसोमस्येति वषट्कृतानुवषट्कृते हुते जुहोति तथैव हुताद्दैनाराशंसानन्न प्रकंपयंत्येतस्यात्रं नाराशंसा अन्वायंत्यनु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सवनभक्षो विश्वैर्देवैः पीतस्येति होतां चैवाध्वर्युश्चैतस्मात्रं संभक्षयतां नराशं सपीतननाराशं सान्नराशं सपीतस्य सोम देवतमतिवि
दस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीछंदसः पित पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति होता चमसं सं मवेतत्र यः समुपहूय भक्षयंति यथा
चमसं चमसान् ह्निन्वमद्ग्यात्मानं प्रत्यभिमृश्य तेनाप्याययंति चमसानेसर्वभक्षमार्जयंते ॥ ४॥ अथ होतारं विपृच्छति पर्यक्ष्यसि सो
म्या३ न्नपर्यक्ष्यसी ३ इति मयुर्थेनं होता प्रत्याहृतपृ त्वा सोम्यमागच्छत्यथ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वात्याक्रम्याश्राव्याह घृतस्य यजेति
वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य द्विरभिघारयति पूर्वार्धादवद्यायापरार्धाद्वद्यत्यभिघारयति न प्रत्यनक्त्यात्याक्रम्याश्राव्याह सोम्यस्य
यजेति वषट्कृते दक्षिणार्धपूर्वार्धे प्राचीनावीती सोम्यं जुहोत्यथैनं वेक्षमव्य चोस्कवाकुत्याभिजुहोति विश्वेमा त्वन्नोअंतम इति यथुर्वेहो
ताग्नावेक्षमव्य चोपरियजति संपन्नमिति नाह्रियेत तस्मिन्नाज्यमानीयावेक्षते पवित्रं वै सोम्य आत्मानमेवपवयते य आत्मानं परिपश्ये
दिता स्कस्यादभिदर्दिकृत्वावेक्षेतेति तस्मिन्नभ्यय आज्यमानीयावेक्षते यन्मे मनः परागतं यद्वामे अपरागतं राज्ञा सोमेन तद्वयमस्मासु धार
यामसीति मन एवात्मन् दाधारनगतमनाभवतीति ब्राह्मणमथैनमुज्ञात्म्योहरंति तस्मिंस्तन्वेर्दंति यत्तेविदुरथ प्राञ्च यन्नाह प्रतिप्रस्था
तरुपांशुपात्रेण पात्नीवतमाग्रयणाद्गृह्णात्युपयामगृहीतोसि बृहस्पतिसुतस्य त इंदो इंद्रियावतः पत्नीवंतं ग्रहं गृह्णाम्यग्ना३इ ८०
पत्नीवा३ इति वर्हिषी अंतर्धाय घृतेन श्रीणात्यहं परस्तादहमवस्ताद्द्यज्योतिषावितमोववार ॥ यदंतरिक्षं तदुमेपिताभूदहं सूर्यमुभ

यतो ददर्शाहं भूयासमुत्तमः समानानामित्यपोद्य स्वर्वाहिषानसादयतीति ब्राह्मणमसादयन्नेवोपनिष्क्रम्याश्राव्याहाग्नी३त्पात्नीवत
स्य यजेति वषट्कृते जुहोति सजूर्देवेन त्वष्ट्रा सोमं पिब स्वाहेति कपाठं श्वनुवषट्कृतं कृत्वाहरति भक्षं स यस्मिन्नाग्नीध्र उपहूय
मिच्छत उपैवनेन्ह्वयते नो चैव संभक्षयतः ॥ ५॥ अथाहाग्नीन्नेष्टुरुपस्थमासीद नेष्टः पत्नीमुदानयोद्गात्रा संख्यापयाप उपप्रवर्तयेता
द्गुरुणा प्रवर्तय तानग्नेकल्यारुमुपप्रवर्तयताद्धोतुश्चमसमनून्नयत्यमुन्नेतः सर्वं ग्रावराजानमुन्नयमातिरीरिचः प्रतिप्रस्थात
होतुश्चमसे भक्षयाव कागं कुरुतादिति यजमानमिति पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य यजमानं भक्षमुपस्थापयति भृतमसि भृतमाधामुख
मसि मुखं भूयासमिति होतृचमसं मसं मेव प्रथममुन्नयंति यथायथापार्दमितरोत्सर्वं ग्रावराजानं समुन्नीयोत्तरवेद्याः सं सादयंत्यथाप
उपस्थ उपवर्हिषि आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा रंताग्नमुपाकरोति स्तुवत यज्ञायज्ञियेनात्र सम्प्रहोतारं याचंतै प्रस्तुते साम्नि नेष्टापा
त्नीमुद्गात्रा संख्यापयति विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्णियावत स्तवाग्ने वामीरनुसंदृशि विश्वारेतांसि धिषीया गंदेवान्यज्ञोनि
वीदेवेभ्याय ज्ञमशिषन्नस्मिन्त्सुन्वति यजमान आशिषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्ठा गंधर्वमातिष्ठतानु ॥ वातस्य पत्मन्निड ईडिताइ
ति स यदेवैना मुद्गाता प मीयति तदेवापत्न्युरुणा पन्ने जनीरूप प्रवर्तयति नग्नंकल्यारुमुपप्रवर्तयति होत्रं पात्तं मति प्राकृहोतुः का
ात्यराडावर्तत ध्वर्युरभ्यन्नमाह्वयते होता प्रत्याह्वयते ध्वर्युः शंसति प्रतिगृणाति ॥ ६॥ अथयत्र होतुरभिजानाति स्वादुष्किलायं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मधुमाꣳ उन्नायमितितदुभयतोमदंप्रतिगृणातिमोदामोदैवमदामोदैवेत्याव्याह्वावादथयत्रहोतुरभिजानातितंतंतन्वन्रजसोभा
नुमन्विहीतितत्प्रातिप्रस्थाताध्रुवंपरिगृह्णातिद्यावापृथिवीभ्यांत्वापरिगृह्णामीत्यथैनंप्राच्यावयतिविश्वेत्वादेवावैश्वानराःप्रच्याव
यन्त्वित्यथैनमाहरतिदिविदेवादृꣳहांतरिक्षेवयाꣳसिपृथिव्यांपार्थिवानित्यथैनंहोतृचमसेवनयतिध्रुवंध्रुवेणहविषावसोमंनयाम
सि॥यथानःसर्वमिज्जगदयक्ष्मꣳसुमनाअसत्॥यथानइन्द्रइद्विशःकेवलीःसर्वाःसमनसःकरत्॥यथानःसर्वाइद्दिशोस्माकंकेव
लीरसन्नितिप्रासिच्यमुक्थंप्रतिगीर्यप्राङ्त्याघच्छतएवंहोतृचमसमनूचच्छंतेचमसानथाश्रावयत्याश्रावयारुक्थापडुक्थन्नायजसो
मानामितिवषट्कृतानुवषट्कृतेजुहोतितंथैवद्विर्द्विःसर्वाꣳश्चमसान्जुहुत्यथभक्षःप्रत्यंचआद्रवंत्यनुसवनभक्षोग्निर्नोविश्वा
नरेणमरुद्भिःपीतस्यमधुमतउपहूतस्योपहूतोभक्षयामीतिहोतृचमसमेवतत्रयःसमुपहूयभक्षयंतियथाचमसंचमसान्हिन्वम
उत्यात्मानंप्रत्यभिमृश्यतेनाप्याययंतिचमसानत्सवभक्षामाजयंतेथैताꣳश्चमसानद्भिःपूरयित्वोत्तरेणाहवनीयंप्राचोवोदीचोवाया
तयंतितत्पुत्रोꣳस्त्रीꣳश्चद्रवांग्रथीन्प्रास्यंत्येकंकंचदर्भपुंजीलमथोक्थवाचीद्रायेत्याहतृतीयसवनंप्रतिगीर्यप्रत्नास्तःप्रस्फुहीतिसर्पंत
त्याहप्रत्नास्तासंतिष्ठंतेततृतीयसवनं॥१॥अथसंप्रैषमहाग्नीदीपयजानंगारानाहरोपयष्टरूपसीदब्रह्मन्प्रस्थास्यामःसमिधमाधायाग्नी ८१
त्सरुत्सरुत्संमृड्ढीत्याहरत्येतानाग्नीध्रोदीपयजानंगारांस्तानग्रेणहोतारंनिवपत्स्फसीदत्स्फपयष्टागुदंततीयेनाथाध्वर्युःपृषदाज्यंविल

त्यजुह्वाꣳसमानीयात्याक्रम्याश्राव्याहदेवेभ्यःप्रेष्येतिवषट्कृतेजुहोतिप्रेष्यप्रेष्येत्यकारस्थानूयाजानानिष्ठ्वादद्युःल्याक्रम्ययथायतनꣳस्रु
चोसादयित्वावाजवतीभ्याꣳस्रुचौव्यूहतिगंपुनाप्रस्तरपरिधीनत्संप्रकीर्यसंप्रस्राव्यस्रुचोविमुच्योन्नेतारमाहोन्नेतर्यहस्तप्रचरेति
तघृत्वोन्नेताद्रोणकलशाआग्रयणात्तृतीयंग्रहंगृह्णात्युपयामगृहीतोसिहरिरसिहारियोजनोहर्योःस्थाताव्रजस्यभर्ताप्टश्निःप्रेतात
स्यतेदेवसोमस्टयजुपस्कृतस्तोमस्यशस्त्रोक्थस्यहरिवंतंग्रहंगृह्णामीतिबर्हिषीअंतर्धायधानाभिःश्रीणातिहरीस्थहर्योर्धानाइसपो
हृत्यबर्हिषीअथैनमादायोपातिष्ठन्नाहेंद्रायहरिवतेधानासोमानामनुब्रूहीतिशीर्षन्नधिनिधायविक्रम्याश्राव्याहेन्द्रायहरिवतेधाना
सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्येतिवषट्कृतेजुहोतिसहसोमाइंद्रायस्वाहेत्यनुवषट्कृतेहुत्वाहरतिभक्षꣳसयावंतऋत्विजस्तेभ्यउन्नेताधानाश्च्या
वयतिउन्नेतर्युपहवमिच्छंकेकामन्वयस्यंतेमनसासंबाधंतदृष्टयजुषस्तेदेवसोमस्कृतस्तोमस्यशस्त्रोक्थस्यहरिवतउद्रपीतस्यमधुमत
उपहूतस्योपहूतोभक्षयामीत्यथैतानिर्णिज्यान्तरवेद्याꣳसंनिवपंनैत्यापूर्यीस्थामापूरयतप्रजयाचधनेनचेतिनिवपन्तेयजमानास्तिस्रो
धानाःसंचंते॥८॥अथयाचतिस्पयमुदपात्रंवाहैरित्येतत्समादायोहेह्वियजमानेनतिजघनेनदक्षिणोहविर्धानेपरीत्यदक्षिणेनमार्जालीयं
धिष्ण्यमर्पस्पयेनोपास्यत्यावोक्ष्यदक्षिणाग्रंबर्हिस्तीर्त्वाद्भिर्मार्जयतिमार्जयंतांपितरोमार्जयंतांपितामहामार्जयंतांप्रपितामहाइत्यथतिस्त्रोधा
नादात्येतत्तेततासोयचत्वामन्वतत्तेपितामहासोयचत्वामन्वतत्तेप्रपितामहासोयचत्वामन्वत्रपितरोयथाभागमंदध्वमित्यथकारउपर्या

चन्दपद्मातारं व्याचष्टे यथाभिपर्यावृत्य तथैव वाङ्गिमों जेयिन्वे तेनैवयथेनमे त्याग्नी ध्रेहे स्रुवाकुतीजुहोति मन्म आत्मनोऽभिं दाभृत्पुनरग्नि
श्चक्षुरदादिति द्वाभ्यामथाहवनीयेत्राकृतेरिश्चरंतीति देवकृतस्यैनसोवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसोवयजनमसि पितृकृतस्यैनसोवयज
नमसीत्यथाप्सु सोमानपर्युपविश्यावघ्राणभक्षयं त्यप्सुधौतस्य सोमदेवनेन्द्रभिः कृतस्यैव्य जपस्कृतस्तासस्य ग्रासेताक्ष स्ययो भक्षो
अश्वरसनियोगासनिम्तस्यैतपितृभिर्भक्षं कृतस्यापकृतस्यापकृताभक्षयामीत्यथैनानिनीयापोऽथ्यायादित्यमुपतिष्ठंत अपामसोममम्रता
अभूमादर्शं ज्योतिरविदामदेवान्॥ किमस्मान्कृणवदरातिः किमुधूर्तिरमृतमर्त्यस्येति यद्युवा अस्तमित आदित्योभवत्याहवनीयमेवैतेनय
जुःपापेतिष्ठंत आग्नीध्रं कृत्याग्नीध्रे दधिद्रप्सान् भक्षयंति दधिक्राव्णो अकारिषमित्यथ सख्यैव सर्जनं जपंत्य मा कर्वा युवानां सत्या दाधर्म
णस्पती सत्यस्य धर्मणस्पती विसख्यानि सृजामहा इत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङा द्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राङुत्य स्रुवामाप्याय्य षड्
गृभियाणि जुहोति धातारातिः सवितेदं जुषंतामितित्रीणि यज्ञः षियज्ञं य ज्ञं गच्छ यज्ञपतिं यज्ञायज्ञपते देवा गातुविद इत्यथ स्रुचि चतुर्गृ
हीतं गृहीत्वा युरोदद्या मी जुहोत्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्येतस्मिन्काले चाचाले यजमानः कृष्णविषाणां प्रास्यतीद्धस्ययो निरसि
यज्ञस्यत्वा योनौ सादयामीति वा तद्दर्मीवान्तिप्रस्थाता पत्नीमुदानयति सा चात्वाले अंकुं प्रास्यतितद्दर्मी॥९॥ अंत्रेतमवभृथं सादयं त्यग्रे
णाग्नीयमुघ्राय्या वाचमेणिवा पत्नीन्द्रा प्राग्दा ददते वारुणमुपस्तीर्णाभिघारितमाज्यस्थालीं स स्रुवां स्रुचं बर्हिः प्रतिवसनीयेनास

मी औदुंबरीं शालां मध्येदीं सदस औदुंबरीं स्थूणां मित्रावरुणादंड हविर्धानाभ्यां घृतभृत् दाधवनीयां चमसानधिषवणे चर्माधिषवणे फ
लकेषडूत्रों कृत्वा ग्रावाणोवायव्यानि स्थालीं द्रोणकलशं दशापवित्रं कृजीषमित्येतत्सहकृत्स्माजिनेनयच्चिकिं चित्सोमलिप्तं भवत्यथैवैभव
तिपराञ्चा गारस्यं स्कहायवानि हरं नीत्येतत्समादाय प्रस्तोतारमाह प्रस्तोतः साम गायेति साम्नां प्रस्तोतन्वेवेति त्रिर्निधनमुपेति पुरुषः
पुरुषो निधनमुपेतीति ब्राह्मणमथोत्तरेण चात्वालोत्कराबुदङ्रुपनिष्क्रामंत्युरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पंथामन्वेतवाउ॥ अपदे पा
दाप्रतिधातवेकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चिदिति विषुवति ह्वितीयं निधनमुपयंत्यपः परीत्यायना चयति जो तैं तेराजन्भिषजः सहस्रमुर्वीं
गंभीरा सुमतिष्टे अस्तु॥ बाधस्व द्वेषो निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुग्ध्यस्मदित्यक्तांतत्तृतीयं निधनमुपयंत्यथापामंतमभिपतिष्ठंत्यभि
ष्ठितोवरुणस्यपाशइत्यथाप्सुबर्हिः प्रास्यत्यग्नेरनीकमप आविवेश॥ अपान्नपात्प्रतिरक्षन्नसुर्यं दमे दमे समिधं यक्ष्यग्न इत्यथैनं स्रुवाहु
त्याभिजुहोति प्रतिते जिह्वा घृतमुच्चरण्येत्स्वाहेत्यथ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पबर्हिष्यश्चतुरः प्रयाजान्यजत्यथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां
चरति॥१०॥ अथोपस्तीर्य पूर्वार्धात्पुरोडाशस्यावद्यन्नाह वरुणायानुब्रूहीति पूर्वार्धोदवदाया परार्धादवद्य सभिघारयति प्रत्यनत्त्यस्या
क्रम्याश्राव्याह वरुणं यजेति वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य सर्वस्मादेव वारुणमवदधदाग्नीवरुणाभ्यां स्विष्टकृद्भ्यामनुब्रूहीति द्विरभि
घारयत्यनत्याक्रम्याश्राव्याहाग्नीवरुणौ स्विष्टकृतौ यजेति वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धेऽतिहायपूर्वा आहुतीर्जुहोत्यथ स्रुच्ची चतुर्गृहीतं गृही

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ म॰ त्वापबर्हिषां द्रावयन्त्याजीय जघ्न्यथाप्स्वृचं प्रतिष्ठापयति समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तरित्यथैनामद्भिः परयति सं त्वा विशन्त्वोषधयोत पारूपेतो ऽड्वस्यैस्वेवापो ऽन्तो
 तियज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः सूक्तवाकेन मोवाकेन विधेम स्वाहेत्यथैतमवभृथं संप्रकिरति यत्किंचित्सोमलिप्तं भवत्यवभृथ निचुंकुण निचेरुरसि
निचुंकुण वदेवैर्देवकृतमेनो यासिषमव मर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरोरानो देव रिषस्पाहीत्यथाञ्जलिनाप उपहन्ति सुमित्रा न आप ओषधयः सन्त्विति तां दिशं निरुक्ष
ति यस्यामस्य दिशि द्वेष्यो भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथैतदृजीषं प्रप्लावयति सह रुक्माजिनेन देवीराप एष वो गर्भ
स्तं वः सुप्रीतं सुभृतमकर्म देवेषु नः सुकृतो ब्रूतादिति बिन्दूनुपवस्पृशति नभयत्यथानुपमज्जन्तावन्योन्यस्य पृष्ठे धावयतो विस्रस्य मेखलां प्र
तिवसनीयं वाससं परिधायोन्नेतारमाहोन्नेतरुन्नयेति तिसृभिरुन्नेतीभिरुदायन्त्युद्वयं तमसस्परि उदु त्यं चित्रमित्यथापामन्तं प्रतियन्ति प्रति
युतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश इत्यथाप्रतीक्षमायन्ति वरुणस्यान्तर्हित्यै प्रपथे समिधा कुर्वत एधोऽस्येधिषीमहीत्यथाहवनीयमभ्यादध
ति समिदसि तेजोऽसि तेजो मयि धेहीत्याहवनीयमुपतिष्ठते ऽपो अन्वचारिषं रसेन समसृक्ष्महि। पयस्वां अग्न आगमं तं मा संसृज वर्चसेति य
वच्छिद्रं तिपरिश्रयणानि विवर्तयन्ति हविर्धाने दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरं ॥११॥ यावदेवात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता प्रायणीयस्य निष्का
सउदयनीयमभिनिर्वपत्येष एव वेद एतन्मेक्षणमेतद्बर्हिरथैतां चरुस्थालीं सक्षाम काषामुत्विच्य निर्णिज्य तयोदयनीयं श्रपयति तस्मिं
स्तथैव श्रप्यमाणे जघनेन गार्हपत्यमोपसरायां वेद्याः स्तंबयजुर्हरती दमेव प्रसिद्धं यो रो ऽग्नीक्षत्रियेजु पात्वनीचतुर्थपूर्वंपरिग्राहं परिगृह्णा

ति करणं जपत्युपसंन्यस्तास्ता दाग्नीध्रस्त्विहरति यदाग्नीध्रस्त्विहरति समानं कर्म यथा प्रायणीयस्यैतावदेव नाना पथ्यां स्वस्तिममुत्र प्रथमां य
जति तामिहत्रमां यजति नेत्विह दिशाश्च्यवंतथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुचावाहुतिमुपजुहोति यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्न इत्यथ प्रस्तरणाभिधारणा
द्यामिर्यंत सुवाज्यं विच्छ्यंति समिष्टयजुर्हुते जुहोति ग्यं तदुदयनीयः संतिष्ठते ऽत्रैतत्पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयत्यथैष दाज्यवत्साज्यानिष्टकी
त्वां मैत्रावरुणीं वशामुपाकरोति तस्यै प्रसिद्धं वपया चरित्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि निकृन्तते सर्वे सस्नापन्ता कुर्वन्त्यथ यदि वशां
न लभते मैत्रावरुणीमामिक्षां गार्हपत्ये श्रपयित्वा तयाहवनीये प्रचरत्याज्यभागप्रभृती डान्ता संतिष्ठते ॥१२॥ अथारण्योरग्नीन्समारोह्योदवसा
य मथित्वाग्नीन्विहृत्याग्नेयमष्टाकपालमुदवसानीयामिष्टिं निर्वपति श्रपयित्वासादयति तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्त्रघ्नावाज्यभागा
वषट्कृत्य निष्ठा विषो अग्ने तमद्याश्वं न इति त्रिष्टुभौ संयाज्ये अन्वाहार्यमासाद्यान्वाहार्यं ददाति साप्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथि
त्वाग्नीन्विहृत्याथ तदानीमेव पष्ठ्यां स्तीर्त्वापः प्रणीय पूर्वाणि देविकाहवींषि निर्वपत्यनुमत्यै चरुं राकायै चरुं धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालमन्वाहा
र्यमासाद्य वत्सतरीं ददाति सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते यत्तदानीमेव पष्ठ्यां स्तीर्त्वापः प्रणीयोत्तराणि देविकाहवींषि निर्वपति सिनीवाल्यै चरुं कुह्वै चरुं
धात्र एव पुरोडाशं द्वादशकपालमन्वाहार्यमासाद्य वत्सतरीं ददाति सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठतेथारण्योरग्नीन्समारोह्य स्वान्यग्न्यायतनान्यध्यवसाय
मथित्वाग्नीन्विहृत्य सायंप्रातरग्निहोत्रं प्रतिजुहोति संतिष्ठते ऽग्निष्टोमः संतिष्ठतेऽग्निष्टोमः ॥१३॥ ॥इति बौधायनकल्पसूत्रे दशमः प्रश्नः॥१०॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

श्रौ० क० सू० ८४

प्रवर्ग्यैः संभरिष्यन्नुपकल्पयते खादिरीमौदुंबरीं वैणवीं वैकंकतीं वाभ्रिं व्याममात्रीं वारत्निमात्रीं वोभयतस्तक्ष्णं मृदं च भावितां करणीं यां कृष्णा
जिनं वराहविहतं वल्मीकवपां पूतीकस्तंबं वा दारस्तंबं वा छागापयो मर्मकपालानि शर्करा अर्वाजनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिनलोमानि स्तनामधि
करणीं कर्तारं कुशालं वेणुकांडं मदंतामित्यथामावास्यायां वा विपक्षानक्षत्रे वा पूर्वाह्णे शांतिमुपयंति नमो वाचे इत्यनेन शालाका धनुर्मात्रे वेदेः गर्ते खा
नयति तत्र भावितां मृदमवकल्पयति समां बिलेन करोति तदुपसादयति वराहविहतं वल्मीकवपां पूतीकस्तंबं वा दारस्तंबं वा स्थाल्यां छागापय इत्यथो
त्तरतः पार्श्वतः संभाराणां प्राचीनाग्राणि तृणानि संस्तीर्य तेषु परि कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति यथोत्तरतः शालाकाखंडमग्रेण स्फ्यनो
ध्वल्यावोक्ष्य सिकता निवपति तं परिमंडलं खरं करोत्यर्थेन सिकताभिराभ्राशिनं करोति तं कुर्यात् तरुणकैर्दूर्वाग्रैः विभिरिति संप्रयच्छायार्थेन परिश्र
यंति तस्योदीचीद्वारं कुर्वंति तदुपसादयंत्यमर्मकपालानि शर्करा अर्वाजनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिनलोमानि स्तनामधिकरणीं कर्तारं कुशालं वे
णुकांडमित्यथ गार्हपत्यमरं तारणाधिश्रयत्यंतर्वेद्यभ्रिं निदधाति परिश्रयंति द्वाराणि पत्नीशालां पत्नी परिश्रयंति परिस्तृणाति दक्षिणत उपविशतोऽत्र
ह्वाच यजमानश्चात्र पूर्वाह्णे शांतिमुपयंति निधामनु पत्नी भवत्यथ गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमा
ने॥१॥ युंजते मन उत युंजते धियो० स्वाहेति जुहोत्यदीक्षितस्य जपति दीक्षितस्याभिमारदेवस्य त्वा सवि० भ्यामाददे इत्यादायाभिमंत्रयते अभ्रि ८४
रसि नारिरस्य ध्वरकृद्देवेभ्य इत्यर्थेनामादायापो तिष्ठन्कृ तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयंतस्त्वेमहे॥ उपप्रयंतु मरुतः सुदानव इंद्र प्राशूर्भवा सचेति प्रैति प्रैतु

ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सूनृता॥ अच्छा वीरं नर्यं पंक्तिराधसं देवा यज्ञं नयंतु न इत्यथ भावितां मृदमुपतिष्ठते देवी द्यावापृथिवी अनु मेमंसाथा
मित्यभ्रिया प्रहरत्यृध्यासमद्य मखस्य शिर इति मखाय त्वेति हरति मखस्य त्वा शीर्ष्णे इत्युत्तरतः कृष्णाजिने निवपत्य कृत्वोपस्थानमेवमेव द्वितीय
ं हरत्येवं तृतीयं तूष्णीं चतुर्थं पर्यंतस्येशिनस्त्यथ वराहविहतमुपतिष्ठते इयत्यग्र आसीरित्यभ्रिया प्रहरत्यृध्यासमद्य मखस्य शिर इति मखाय
त्वेति हरति मखस्य त्वा शीर्ष्णे इत्युत्तरतः कृष्णाजिने निपत्य कृत्वोपस्थानमेवमेव द्वितीयं हरत्येवं तृतीयं तूष्णीं चतुर्थं पर्यंतस्येशिनस्त्यथ वल्मीक
वपामुपतिष्ठते देवीर्वम्रीरस्य भूतस्य प्रथमजा ऋतावरीरित्यभ्रिया प्रहरत्यृध्यासमद्य मखस्य शिर इति मखाय त्वेति हरति मखस्य त्वा शीर्ष्णे इत्युत्त
रतः कृष्णाजिने निवपत्य कृत्वोपस्थानमेवमेव द्वितीयं हरत्येवं तृतीयं तूष्णीं चतुर्थं पर्यंतस्येशिनस्त्यथो पूतीकस्तंबं वा दारस्तंबं वोपतिष्ठते इंद्रस्यौ
जोऽसीत्यभ्रिया प्रहरत्यृध्यासमद्य मखस्य शिर इति मखाय त्वेति हरति मखस्य त्वा शीर्ष्णे इत्युत्तरतः कृत्वोपस्थानमेवमेव द्वितीयं हरत्येवं तृतीयं तूष्णीं
चतुर्थं पर्यंतस्येशिनस्त्यथ छागापय उपतिष्ठते अग्निजा असि प्रजापते रेत इत्यभ्रिमदेवं धाय ऋध्यासमद्य मखस्य शिर इति मखाय त्वेति हरति मखस्य
त्वा शीर्ष्णे इत्युत्तरतः कृष्णाजिने मृदि प्रश्च्योतयत्य कृत्वोपस्थानमेवमेव द्वितीयं प्रश्च्योतयत्येवं तृतीयं तूष्णीं चतुर्थं चतुर्थं सह सर्वं वाग्यतश्छागाप
यः स्थालीं न मृदि परिषिंचत्यत्रैतानतिरोपानपोभ्यवहरंत्यत्र वा प्रविकिरंति प्रायश्चित्ताय वा परिग्राययंति॥२॥ अथ प्रवर्ग्यमादत्ते त्वनाम्यमुखान्य
नभिप्रश्वसंतो न प्रवर्ग्यं चादित्यं चांतरे धातिवदतो हरंतीति विज्ञायते अर्थेन मानयंत्येतु ब्रह्मणस्पति रादेव्येतु सूनृता॥ अच्छा वीरं नर्यं पंक्तिराधसं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ० क० स० देवाय यजमानायेतुन इत्यर्थं नंखर उपावहरं त्वायुर्धेहि प्राणं धेह्यपानं धेहि व्यानं धेहि चक्षुर्धेहि श्रोत्रं धेहि मनो धेहि वाचं धेह्यात्मानं धेहि प्रतिष्ठां धेहि
८५ मां धेहि मयि धेहीत्यर्थेन मर्म कपालैः शर्कराभिरवांजनपिष्टाभिरजलोमैः कृष्णाजिनलोमेरितिसंसृज्य मर्दनं तीभिरुपसृजतिमधुत्वा मधुलाक
रोभ्यिति पिंडं करोति मखस्य शिरोसीति यज्ञस्य पदे स्थ इत्यंगुष्ठाभ्यामुपनिगृह्णात्यथ तृतीयं मृदोपच्छिद्य त्रीन्पिंडान्करोति तेषामेकं कर्त्रे प्रयच्छति गा
यत्रोसीति तेनास्य बुध्नं करोति गायत्रेणत्वा छंदसा करोमीत्यति शिष्टायैमृदोर्धं प्रयच्छति त्रैष्टुभोसीति तेनास्य मध्यं करोति त्रैष्टुभेन त्वा छंदसा करोमी
ति सर्वामंततो मृदं प्रयच्छति जागतोसीति तेनास्य बिलं करोति जागतेन त्वा छंदसा करोमीति तं प्रादेशमात्रं पृथुबुध्नं मध्ये संगृहीतं करोत्यथास्य वेणुकां
डेन द्विभागमवविध्यति तदस्योपचनं भवत्यथास्य त्र्यंगुलेवा चतुरंगुलेरास्नां पर्यस्यति मखस्य रास्नासीत्यस्य बिलं गृह्णात्यदितिस्ते बिलं गृह्णा
तु पांक्तेन छंदसेत्यर्थेन मादित्येनाभितपति सूर्यस्य हरसा श्रायेत्यर्थेनं खरेनिदधाति निहितमनुमंत्रयते मखोसीत्येवमेव द्वितीयं महावीरं करो
त्येवं तृतीयं तूष्णीं पिन्वने रोहिणकपाले चाज्यस्थालीं चाथ या मृदतिशिष्यते तया प्रवालप्रतिलेपमुपवातयति ते धूपावतं धूपकल्पयत एकविंशं
गार्तिर्वृष्णो अश्वस्य शकृत्सिंडानभ्रिमग्निं पचनमित्यथाश्वशकमादीप्यमुख्यं महावीरं धूपयति वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि वरुणास्त्वा धृतव्रत ८५
आ धूपयतु मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणोत्यंतरतश्च बाह्यतश्च समधूपितं कृत्वा निदधात्येवमेव द्वितीयं महावीरं धूपयत्येवं तृतीयं तूष्णीं पिन्वने रो
हिणकपाले चाज्यस्थालीं चाथान्तरेणशालामुरुबिलमिवावटं खानयति तं पचनेनावस्तीर्य तस्मिन्प्राचो वा दीचो वा महावीरानापातयति पुरस्तात

पिन्वने पश्चाद्रोहिणकपाले चाज्यस्थालीं चाथैनानुपचनेनोपरिष्टात्संप्रच्छादयन्स्तावत्कंपति चतुरंगुलमनुदिशमादीपनायाति शिनद्यथो पोष
ति ॥ ३ ॥ अर्चिषे त्वेति पुरस्ताच्छोचिषे त्वेति दक्षिणतो ज्योतिषे त्वेति पश्चात्तपसे त्वेत्युत्तरतस्ते ह्यावारात्र्या वापच्यंते यदि प्रातरुपोषति सायमुपैति
यदि सायं प्रातस्ते पूपन्तेक्षे पूपकल्पयते गां पयस्विनीं गापयोध्यष्टिमश्वं संदावं सतं संदं शं खारीं सिंक्यं कृष्णाजिनमित्येतत्समादाया भ्येसभीमम
हिनादिवं मित्रो बभूव सप्रथाः ॥ उत श्रवसा पृथिवीं ॥ मित्रस्य चर्षणीधृतश्रवो देवस्य सानसिं ॥ द्युम्नं चित्रश्रवस्तममिसधपृष्टिमादत्तसिध्येत्वेतया
सुख्यान्महावीरादंगारानुद्वपति देवस्त्वा सविता द्वपति सुपाणिः स्वंगुरिः सुबाहुरुत शक्त्येत्यर्थेनमुद्धृत्यस्फत्तिष्ठ बृहन्भवोर्ध्वस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वमित्य
र्थेन मा शायि प्रतिष्ठापयत्यपद्यमानः पृथिव्यामाशादिश आपृणेत्यर्थेनमन्वीक्षते सूर्यस्य त्वा चक्षुषान्वीक्ष इत्यंजवत्त्वा साधर्वे न्वासप्तिंसि त्वाभ्रस्येत्
यर्थेनं प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहतीदमहममुमामुष्यायणं विशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहामीति यथा वर्णमर्थेनं संदंशेनपरिगृह्य संतवधाय
छागा पयसा घृणत्तिगायत्रेण त्वा छंदसा घृणश्मि त्रैष्टुभेन त्वा छंदसा घृणश्मि जागतेन त्वा छंदसा घृणश्मीत्यघृणत्तु त्वा वाक् घृणत्तु त्वार्कै घृणत्तु त्वार्क
विष्णो धवाचं घृं ष्यूर्जे घृं धिरूर्वि देवपुरश्चरसध्यासं त्वेत्यंतरतश्च बाह्यतश्च स्वाघृणं कृत्वा गापयसाभिविष्य दयत्येवमेव द्वितीयं महावीरमाघृ
णात्येवं तृतीयं तूष्णीं पिन्वने रोहिणकपाले चाज्यस्थालीं चाथ यदि विधुर्वा प्रदरो वा जायेत ऽश्मचूर्णानि छागापयसि संप्रकीर्य तैः प्रस्फश्योल्मुकेना
भितपति विधुं दद्राणं यत्र दंभिरर्दभिश्रिषदितिद्वाभ्यां संधिः सप्तिः शा इति यद्युं वै सर्वत्र एवभिद्यतएतान्येव कपालान्यवांजनमिष्टायिषा मृत्स्राय स्विताय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
८८

परिश्रीतं तयासं सृज्य कृत्वाप क्राथ यनिदधाति तेषां यदा स्व सथ उपरमत्यथैनानन्वार्यां समवधाय कृष्णाजिनेनोपरिष्टात्संप्रछाद्योत्तरेणाकार्वं
डेतिक्य आसजति यथा पत्नी न पश्यति तथा त आकाल्मा सरित्रे रेथोत्तरां श्रोणिमुपयंति श्नानो वातः पवतां मातरिश्वेति ॥४॥ श्वो राज्ञः क्रयइत्यपकस्य
यत औदुंबरीं सम्राडासंदीमौदुंबरीं स्थूणा गोदोहनीमौदुंबरं छागायै शंकुमौदुंबरं शफोपयमनमौदुंबरं स्रुवमौदुंबर्यौ स्रुचावनिष्कीर्णौ रौ
हिणहवनी द्वे औदुंबरी धृष्टी त्रीणि धवित्राणि कार्ष्णाजिनान्यौदुंबरं दंडानि वेणवदंडानीत्येके षडौदुंबरान् छकलान्वैकंकतीः समिधस्त्रयोदश वैकं
कतान्परिधीन्वैकंकतीः स्रुचं प्रचरणीं कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्त्सरुवर्णरजतौ रुक्मौ द्वौ घर्मदुघं धेनुं छागां च द्वौ कुशामयौ वेदं वैकं मौंजमपरिवा
सितं मौंजं रज्जुं दाममुंजप्रलवान् रौहिणपिष्टानि खरेभ्यः सिकता इत्यथ प्रायणीयेन चरति प्रायणीयेन चरित्वापरेण चरति परेण चरित्वा राजानं क्रीत्वा
आतिथ्यं निर्वपत्यातिथ्येन प्रचर्य पूर्वां श्रोणिमुपयंति नमो वाच इत्यथाग्रेण गार्हपत्यं तृणानि संस्तीर्य दे तेषु तत्सर्वघर्म्यं सर्वं संहृत्य सादयंत्य
त्र सम्राडासंदीमत्र स्थूणा गोदोहनीमत्र छागायै शंकुमित्यथोत्तरेण गार्हपत्यं स्फ्येनोद्धत्यावोक्ष्य सिकता निवपति तं प्रादेशमात्रं परिमंडलं प्रवृं
जनीयं खरं करोत्यथैनं सिकताभिराभ्राश्रीनं करोत्यथोत्तरेणाहवनीयं स्फ्येनोद्धत्यावोक्ष्य सिकता निवपति तं प्रादेशमात्रं परिमंडलमुद्वासनीयं
खरं करोत्यथैनं सिकताभिराभ्राश्रीनं करोत्यथोत्तरेणाकार्वं स्फ्येनोद्धत्यावोक्ष्य सिकता निवपति तं चतुरस्रं निष्पदनवंतमुच्छिष्टखरं करोत्यथाध्व ८८
र्युः प्रचरणीयं महावीरं शफाभ्यां परिगृह्य प्रवृंजनीये खरे सादयत्यथैनं मौंजेन वेदेनापिदधात्यथैतां सम्राडासंदीमग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षि

णतो निदधाति तस्यां कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणात्यथैतावुपशयौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्याग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सं
म्राडासंद्यां कृष्णाजिने प्राचीनबिलौ सादयत्यथैतावभ्रिमग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सम्राडासंद्यां कृष्णाजिने सादयत्यथैतामदमतित्रि
ष्टामग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सम्राडासंद्यां कृष्णाजिने सादयत्यथैतां स्थूणां गोदोहनीं छागायै शंकुमित्याददाय जघनेन दक्षिणेन गार्हप
त्यं परिक्रम्य दक्षिणया द्वारोपनिहत्य होतुः संदर्शे स्थूणां निहत्य मौंजेन दाम्ना घर्मदुघां वत्सं च बध्नाति तमुत्तरेण छागायै शंकुं निहत्य छागां निमंत्रे बध्नाति प्र
स्कन्नाति छागालमथैतं नैव यथैतमेत्यानिःक्रमयंति वेषलानत्क्रयंति पत्नीं ह्वयंति होतारं ह्वयंति ब्रह्माणं ह्वयंति प्रतिप्रस्थातारं ह्वयंति प्रस्तोता
रं ह्वयंत्याग्नीध्रं परिश्रयंति द्वाराणि पत्नीशाले पत्नीं परिश्रयंति परिस्तृणाति दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मयजमानश्चात्र पूर्वां श्रोणिमुपयंति ये
प यामनुपेता भवति ॥५॥ अथाध्वर्युः सावित्राः प्रोक्षणीराददान आह ब्रह्मन्प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यामो होतर्घर्ममभिष्टुह्याग्नीध्रौहिणौ पुरोडाशावधिश्र
य प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्यं विहर प्रस्तोतः सामानि गायेति तद्ब्रह्मा प्रसौति यजुर्युक्तं सामभिरावत्तखं त्वा विश्वैर्देवैरनुमतं मरुद्भिः ॥ दक्षिणाभिः प्रत
तं पारयिष्णुं स्तुभौ वहंतु सुमनस्यमानं स नो रुचं धेह्यहृणीयमानो भूर्भुवः स्वरोमिंद्रवंतः प्रचरतेत्यथाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं प्रोक्षति यमा
य त्वा मखाय त्वा सूर्यस्य हरसे त्वेत्यभि प्रापूर्वं परान्परान्संभारान्प्रोक्षति तमेव प्रतिप्रस्थाता प्रवर्ग्यं विहरत्यथाहवनीये कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परि
दधाति तदुपसादयति षडौदुंबरान् छकलान्वैकंकतीं च समिधं गार्हपत्ये त्रयोदश वैकंकतान्परिधीन्त्सरुवर्णरजतौ रुक्मौ मुंजप्रलवान्रौहि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पापिष्ठानीत्यथैष आग्नीध्रो जघनेन गार्हपत्यमुपविश्य धृष्टिभ्यां प्रतीच्योंगारान्निरूह्य तेषु रौहिणकपाले उपदधात्यथ दारुणा संयुतानि पिष्टानि सं
युत्य रौहिणौ पुरोडाशावधिश्रयत्यथाज्यं निर्वपत्यथाज्यमधिश्रयत्युभयं पर्यग्निकृत्वा रौहिणौ पुरोडाशावपयत्यथास्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता मौञ्जं वेदं
न होमार्थो निपात्राणि संमृज्याति महावीरं स्रुवं यन्त्रेन रौहिणहवनी उपयमनमित्यथ प्रतिप्रस्थाताज्यमुत्पूय रौहिणौ पुरोडाशावुपस्तीर्णाभिघारि
तावुद्वास्य रौहिणहवनी धृष्टिभ्यां परिगृह्योत्तरवेद्यां सादयति दक्षिणं परिधिसंधिमन्वेकमुत्तरं परिधिसंधिमन्वितरं प्राञ्चौ पूर्वाह्णिके प्रत्यंचावापराह्णिकेऽ
थाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं शफाभ्यां परिगृह्य घर्मस्य पाणी समावृत्याज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपहत्य नाज्येन गार्हपत्येऽनवानं संततः सप्त प्राणाहुतीर्जुहोति
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहापानाय स्वाहा चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहेति न तस्य उत्तरा यथोपपादं दक्षाय स्वाहा
क्रतवे स्वाहौजसे स्वाहा बलाय स्वाहेत्यथैनमाज्येनानक्ति देवस्त्वा सविता मध्वानक्त्वित्यथास्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता रजतं रुक्मं प्रवृञ्जनीये खरे उपगू
हति पृथिवी तपसस्त्रायस्वेत्यथ मुञ्जप्रवल्हान्व्यतिषज्यादीपयत्यर्चिरसि शोचिरसि ज्योतिरसि तपोसीत्यथैनान्प्रवृञ्जनीये खरे संप्रकीर्य तेषु प्रचर
णीयं महावीरं सादयति॥ ८॥ संसीदस्व महाँ असि शोचस्व देववीतमः॥ विधूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतमित्यथैनमाज्येन पूरयत्यञ्जंति
यं प्रथयंतो न विप्रा वपावंतं नाग्निना तपंतः॥ पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठ आघर्मो अग्निमृतयन्नसादीदित्यथास्य प्रादेशेन दिशो व्यवस्थापयत्यनाधृष्या पुर
स्तादग्नेराधिपत्य आयुर्मे दा इति पुरस्तात्पुत्रवती दक्षिणत इन्द्रस्याधिपत्ये प्रजां मे दा इति दक्षिणतः सुषदा पश्चाद्देवस्य सवितुराधिपत्ये प्राणं मे ८७

दा इति पश्चादाश्रुतिरुत्तरतो मित्रावरुणयोराधिपत्ये श्रोत्रं मे दा इत्युत्तरतो विधृतिरुपरिष्टाद्बृहस्पतेराधिपत्ये ब्रह्म मे दाः क्षत्रं मे दास्तेजो मे धा वर्चो
मे धा यशो मे धास्तपो मे धा मनो मे धा इत्युपरिष्टादथैनमभिमृशति मनोरश्वासि भूरिपुत्रा विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पाहि सूपसदा मे भूया मा मा हिंसी
रित्यथ धृष्टिभ्यामुदीच्योंगारान्निरूहति तपोष्वग्ने अंतरां अमित्रान्तपा शंसमररुषः परस्य॥ तपा वसो चिकितानो अचित्तान्वि तेतिष्ठतामजरा अ
यास इतीतरेणैनं प्रदक्षिणं परिचिनोति चितस्थ परिचितः स्वाहा मरुद्भिः परिश्रयस्वेत्यथैनं त्रयोदशभिर्वैकंकतैः परिधिभिः परिचिनुतोऽध्वर्युश्च प्र
तिप्रस्थाता च मा असीति प्राञ्चावध्वर्युः प्रमा असीत्युदञ्चौ प्रतिप्रस्थाता तावेवमेव व्यतिषंगं प्रतिमा असि संमा असि विमा असि उन्मा असीत्यथैनं त्रयो
दशं परिधिं दक्षिणत ऊर्ध्वाग्रं निमिनोत्यंतरिक्षस्यान्तर्धिरसीत्यथैनं सुवर्णेन रुक्मेणापिदधाति दिवं तपसस्त्रायस्वेत्यथैनमुपतिष्ठत आभिर्गी
र्भिः शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यद्विभर्मि सायकानि धन्वेति प्रज्वलितं रुक्ममपकर्षति॥ ७॥ अथ धवित्राण्यादत्ते गात्रमसीत्यन्यतरं त्रैष्टुभमसीत्यन्यतर
ज्जागतमसीत्यन्यतरत्तेरेनं पश्चात्प्राङ् जान्वाच्याधवधुनोति मधु मधु मध्वित्युत्तरतस्तिष्ठन्प्रतिप्रस्थात्रे धवित्रं प्रयच्छति तयोरन्यतरदाग्नी
ध्राय प्रयच्छत्यथैनं त्रिः प्रदक्षिणं परियंति प्रणवैः प्रणवैर्धून्वंतस्त्रिः परीत्योत्तरतस्तिष्ठत्यथ धवित्राण्यादत्ते परेण परिक्रान्ता योत्तरतस्तिष्ठ
ते प्रतिप्रस्थात्रे धवित्रं प्रयच्छति तयोरन्यतरदाग्नीध्राय प्रयच्छत्यथैनं पर्युपविशंति पश्चात्प्राङ्मुखोऽध्वर्युरुपविशति पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखः
प्रतिप्रस्थातोत्तरतो दक्षिणामुख आग्नीध्रस्तत्र एवमेव प्रणवैः प्रणवैर्धून्वंत आसत उपसमासत उल्मुकान्याप्याययंतो महावीरमथ यत्र होतुरभिजाना

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू०
८८

तियाभिर्वेतिकां असितामभुंचतमितितदेनमुपोत्थायशेचयतोध्वर्युश्चयजमानश्चरुआग्राचीर्दिशाभासिदक्षिणोस्तेनानुवाकेनाथयत्र होतुर
भिजानात्यश्वस्वस्वतीमश्विनावाचमस्मेइतितस्यविश्राण्युपोद्य छंतेथयत्र होतुरभिजानात्यरूरुचदुषसः पृश्निरग्रियइतितद्रुचितोघर्मइत्यन्का
यथंतांत्रिः पुनः परियंतिनिधायधवित्राण्यवकाशेरुपतिष्ठंतेपश्यंगोपामितिप्रतिपश्यैघार्गाभिदित्यमामाहिंसीरित्यातोथगाहंपत्यमुपतिष्ठंतेन
मनेगृहपतोविउगामसिविश्वासांमानुषाणांशतंपूर्भिर्यविष्ठपाह्यंहसः समेधारंशतंहिमास्तद्राविणंहार्दिवानमिहैववरातयः संत्विलं
तर्हितिप्रतिप्रस्थाताविंदपत्नीवाचयतित्वष्टीमतीतिसंपर्यस्यांतादनुवाकस्येतस्मिन्कालेप्रतिप्रस्थातादक्षिणंरौहिणंकपालस्यहज्योतिःकेतु
नाकपतांरहकप्यातिज्योतिषांस्वाहेति ॥ ८ ॥ अथरज्ञानामादत्ते देवस्यत्वासवितुः प्र० भ्यामाददेउत्यादायाभिमंत्रयतेऽदित्येरास्नासीतिशहनं
कं संपिन्वनेइतिप्रतिप्रस्थाताऽपरेणापरिक्रम्याथैनांघर्मदुघंत्रिरूपांशुरेवनामभिराह्वयतीडएह्यदितएहिसरस्वत्येहीतित्रिरुच्चैर्दक्षिणाया
द्वारापनिष्क्रम्ययदस्यैनामभवतितेनासावस्यमावस्यसाविहीत्यथैनांरस्नानयाभिदधात्यदित्याउष्णीषमसीतिवायुरस्येडइतिघर्मदुघावत्समभि
मंत्रयत्यथैनमुपावसृजतिपूषासीत्युपावसृजत्यश्विभ्यांप्रदापयतिस्तनमभिमंत्रयतेयस्तेस्तनः शशयोयोमयोभूर्येनविश्वापुष्यसिवार्याणियोरत्न
धावसुविद्यः सुदत्रः सरस्वतितमिहधातवेकरितिप्रत्तायामुन्नयस्वत्रघर्मंशिंशांत्रघर्मेपाहिघर्मायशिंशेतिनियुज्यसंधायोपसीदतिब ८८
हस्पतिस्त्वोपसीदत्वितिस्तनानृत्संमृशतिदानवस्थपेरवोविष्वग्वृतोलोहितेनेत्यथयत्र होतुरभिजानात्यादस्राभिर्विवस्वतइतितदेनांपिन्वनेपिन्व

यत्यश्विभ्यांपिन्वस्वसरस्वत्यैपिन्वस्वपूष्णेपिन्वस्वबृहस्पतयेपिन्वस्वेंद्रायपिन्वस्वेंद्रायपिन्वस्वेत्यनिशिदंकुःसदोहयत्येतस्मिन्कालेप्रतिप्रस्था
तापिन्वनेछागांपिन्वयतितद्घर्मीमथयत्र होतुरभिजानात्यूत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइतितत्प्रतिप्रस्थात्रेपयसीसंप्रदायतेनैवयथेतमेत्यन्नाफोपयम
नानादत्तेगायत्रोसीत्यन्यतरंत्रैष्टुभोसीत्यन्यतरज्जागतमसीत्युपयमनमथयत्र होतुरभिजानात्युपह्वयेसुदुघांधेनुमेतामितितस्यसीआ
क्रियमाणेअभिमंत्रयतेसंहोजोभागोनापमेहीश्विनामधुनःसारघस्यघर्मपातवसवोयजतावडित्यथपुरस्तात्प्रत्यंचावुपविश्यमहावीरे
पयसीअवनयतोध्वर्युश्चप्रतिप्रस्थाताचाध्वर्युःपूर्वोगोपयोवनयतिस्वाहात्वासूर्यस्यरश्मयेवृष्टिवनयेजुहोमिस्वाहेत्यथास्याप्राणमन्वीक्षतेम
धुहविरसिसूर्यस्यतपस्तपेत्येतस्मिन्कालेप्रतिप्रस्थाताछागापयोवनयतितद्घर्मीमुभयंसमानीयाध्वर्युस्तूतीयमवनयत्यत्रयत्कंसेपयस्तदुपय
मनेसमवनयतित्रत्रशंगागारानथाध्वर्युःप्रचरणीयंमहावीरंशफाभ्यांपरिगृह्णाति ॥ ९ ॥ द्यावापृथिवीभ्यांत्वापरिगृह्णामीतितंमींजनेवदेनाधस्ता
दुपमृग्यादयमंनंजोपयच्छत्यंतरिक्षेणत्वोपयच्छामीत्यथैनमादायोपोतिष्ठतिदेवानांत्वापितृणामनुमतोभर्तुंशकेयमितिप्राङ्हरतितेजोसितेजो
नुप्रेहाग्निर्माप्रथिव्याःपातुवायुरंतरिक्षात्सूर्योदिवोदिविस्पृङ्मामाहिंसीरंतरिक्षस्पृङ्मामाहिंसीःपृथिविस्पृङ्मामाहिंसीःसुवरसिसु
वर्मेयच्छदिवंयच्छदिवोमापाहीत्यथवातनामानिव्याचष्टेसमुद्रायत्वावातायस्वाहेतिपंचानवानमेवमेवंवद्धउत्तराणिपडुत्तराणियथोपगदम
सरीत्वावरुणभंतेस्वाहासोमायत्वारुद्रवंतेस्वाहावरुणायत्वादित्यवतेस्वाहाबृहस्पतयेत्वाविश्वदेव्यावतेस्वाहासवित्रेत्वाभुमतेविभुमतेप्रभुमते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰क॰सू॰ ८९

वाजवते स्वाहा यमाय त्वांगिरस्वते पितृमते स्वाहेति विश्वा आशा दक्षिणासदिति दक्षिणात आसीनं ब्रह्माणमीक्षते विश्वान्देवानयाडिहेति प
श्चादासीनं होतारं सव्येनास्याक्रामं जपति स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मधोः पिबतमश्विनास्वाहाग्नये यज्ञियाय शंयजुर्भिरिति यजमानमतिवाचयत्य
श्विना घर्मं पातं हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरनु वां द्यावापृथिवी मंसातामित्यच्चैराश्राव्याह घर्मस्य यजेति वषट्कृते जुहोति स्वाहेन्द्रायेति
स्वाहेन्द्रावडित्यनुवषट्कृते जुहोति वाचयति घर्ममपातमश्विना हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरनु वां द्यावापृथिवी अमंसातां तं प्राव्यं यथावण्णमो दिवे
नमः पृथिव्यै दिविधा इमं यज्ञं यज्ञमिमं दिविधा दिवंगच्छान्तरिक्षंगच्छ पृथिवींगच्छ पंच प्रदिशोगच्छ देवान्घर्मपान्गच्छ पितॄन्घर्मपान्गच्छेत्येतस्मि
न्काले प्रतिप्रस्थाता पिन्वनेनोपयमनादुपहृत्य प्रचरणीयं महावीरं पूरयत्यर्थेन मंतः परिध्यभिपीपयतोध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च संहृत्वेषपीपिहूर्जे
पीपिहि ब्रह्मणेपीपिहि क्षत्रायपीपिहि अद्भ्यः पीपिह्योषधीभ्यः पीपिहि वनस्पतिभ्यः पीपिहि द्यावापृथिवीभ्यां पीपिहि सुभूतायपीपिहि ब्रह्मवर्चसा
यपीपिहि यजमानाय पीपिहि मह्यं ज्यैष्ठ्यायपीपिहीत्युच्चैरर्थेन मनुद्रित्रामात्मानमभिपीपयति त्विष्यै त्वा द्युम्नाय त्वेंद्रियाय त्वा भू
त्यै त्वेत्यत्र यन्महावीरे पयस्तदुपयमने समानयत्यथो दक्षु त्याक्रम्यार्थेतदुपयमनमं तं वेदिप्राचीनबिले सादयत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता राज
तं रुक्ममुद्वासनीयखरउपगूहति तस्मिन्प्रचरणीयं महावीरं सादयति॥ १०॥ धर्मासि सुधर्मामेन्यस्मे ब्रह्माणिधारय क्षत्राणिधारय विशं धार ८९
येनं त्वावात स्कंदयादित्यथयद्यभिचरेदमुष्य त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थंगच्छ योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथाप उपस्पृश्यौदुंबराञ्छक

—

लान्याचति तेषामेकैकेनोपयमनादुपहृत्य पूर्वार्धे आहवनीयस्य प्रश्वातयति पूष्णे शरसे स्वाहेत्यर्थेन भंतरां जनं मध्यमे परिधौ संस्पृष्टां सादय
त्येवमेव द्वितीयेनोपयमनादुपहृत्य पूर्वार्धे एवाहवनीयस्य प्रश्वातयति ग्रावभ्यः स्वाहेति तं तथांतरां जनं मध्यमे परिधौ संस्पृष्टं सादयत्येवमेव तृ
तीयेनोपयमनादुपहृत्य मध्यत आहवनीयस्य प्रश्वातयति प्रतिरेभ्यः स्वाहेति तं तथैवांजनं मध्यमे परिधौ संस्पृष्टं सादयत्येवमेव चतुर्थेनोपयमा
नादुपहृत्यापरार्धे आहवनीयस्य प्रश्वातयति द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहेत्यर्थेनमूर्ध्वांजनं भस्मात उपगूहत्येवमेव पंचमेनोपयमानादुपहृत्य दक्षि
णार्धे आहवनीयस्य प्रश्वातयति पितृभ्यो घर्मपेभ्यः स्वाहेत्यर्थेन बहिरांजनं दक्षिणे परिधौ संस्पृष्टं सादयत्यर्थेनं षष्ठं शाकलं सर्वेषु लेपेषु
समज्योपयमनादेतत उपहृत्योत्तरार्धे आहवनीयस्य प्रश्वातयति रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहेत्यर्थेनमुत्तरेणाग्नाकायाभतीकाशेनानन्वीक्षमाणो निर
स्यत्यमुना सह निरर्थंगच्छ योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथाप उपस्पृश्याग्निशिष्टाञ्छकलानद्भिः संस्पृश्याहवनीये नु प्रहरत्येतस्मिन्काले प्रतिप्र
स्थातोत्तरं रोहिणं कपालं त्यहज्योतिः केतुना जुषतां सुज्योतिर्ज्योतिषां स्वाहेत्यंत्रेनाः समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति तद्धीनस्य मार्दी
प्रायां प्रतिमुखं हि कपालेभिः स्वाहेत्यर्थेतदुपयमनमं तं वेदिप्राचीनबिले सादयित्वा तस्मिन्नग्निहोत्रविधिं चेष्टित्वा समयावंत ऋत्विजस्तु पप्रव
मिष्ठाय यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयति हुतं हविर्मधु हविरिंद्रतमेग्नौ पिता नो सि मा मा हिंसीरित्यर्थेतदुपयमनं परिक्रम्य वाग्नीध्रो वो छिद्रखरे मार्जे
यित्वा तं वेदिप्राचीनबिले सादयित्वा तस्मिन्नेतकवर्णार जंतो चरुकस्ता प्रास्यमदंतीरप आनीय हिरण्यवतीभिर्मार्जयंते॥ ११॥ हिरण्यवर्णाः शुचयः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ स्र॰ ९०

पावकाइति चतसृभिरंत्रैव मदंतीरपो निनीयाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं घर्मं प्रायश्चित्तानि जुहोति प्राणाय स्वाहा प्रेम्णे स्वाहेत्येताभ्यामनुवाकाभ्या
मथैतदुपयमनमंतर्वेदि प्राचीनाविकं सादयित्वा तं दतस्परि घर्म्यं सर्वं समवश्रयन्नाह घर्मी यो सा प्रमाना यानुब्रूहीत्यथैतदुपयमनमग्रेणाहव
नीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सम्राडासंद्यां कृष्णाजिनमप्राचीनविकं सादयति स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इत्यथोत्तरां गां तिमुपयंति त्वाना वातः पवतां
मातरिश्वेत्यथापराह्णे आपराह्णिकेन प्रवर्ग्येण प्रचरति तस्य यदाह्निकं तं विहितमेवास्य तत्समानं कर्मा दक्षिणां रोहिणं होमं दयथ दक्षिणं रोहिणं जु
होति रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषतां स्वज्योतिर्ज्योतिषां स्वाहेत्येवमेवोत्तरं रोहिणं जुहोति समानं कर्मा समिदाधानात्रेताः समिधं मध्यत आह
वनीयस्याभ्यादधात्यपीपरो मा ह्नो रात्र्यै मा पाह्येषा ते अग्ने समित्तया समिध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा माञ्जीरित्यपीपरो त्यपीपरो रात्र्या अह्नो मा
पाहीति प्रातः प्रातर्मंत्रेणात्त ऊर्ध्वं पूर्वाह्णिकेभ्यादधाति सायं मंत्रेणापराह्णिके तस्यामादीप्तायां प्रतिमुखं जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सा
यं सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातः समानं कर्मा संप्रैषादथैतदुपयमनमग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सम्राडासंद्यां कृष्णाजिनप्रतीची
नविकं सादयति स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्य इत्यथोत्तरां गां तिमुपयंति त्वानो वातः पवतां मातरिश्वेति स एवमेव प्रवर्ग्येणाप्रचरति त्र्यहं षडहं द्वादशाहं संव
त्सरं चतुरो वा मासांस्तापश्चितेऽग्नौ प्रवर्ग्यं भक्षयित्वा संवत्सरं न मांसमश्नीयान्न रामामुपेयान्न मृन्मयेन पिबेन्नास्य रामा उच्छिष्टं पिबेत्तेज एव तत्सं ९०
श्यतीति ब्राह्मणं ॥१२॥ प्रवर्ग्यमुद्वासयिष्यन्ननुपकल्पयते त्रीं छाकलकानिध्मांस्त्रीणि सतान्युदकुंभं रौहिणं मधु मिथुनं मुष्टिमवकाभारं विं

त्यति मौदुंबरीः समिधो मुंजप्रलवान्रौहिणपिष्टानि खरेभ्यः सिकता इत्यथ पूर्वां गां तिमुपयंति नमो वाच इत्यथाग्रेणाहवनीयं तृणानि संस्तीर्य
तरं दतस्परि घर्म्यं सर्वं मह्नसं सादयत्यत्र सम्राडासंदीमत्रस्थूणां गोदोहनीमात्र छागां यत्रा कु मिन्यथैतो खरो नानिवसत या समुद्यात्रेव सह्नसं
सादयन्त्यथैन मुच्छिष्टखरं परिकर्मश्चाग्नीध्रोवासंतं समुद्य दक्षिणाया द्वारोपनिहृत्य मार्जाली यं दत्रानिवपत्यथैतं नेवयथेतमेत्य निष्क्रमयंति वृष
लान् ह्वयंति पत्नीं ह्वयंति होतारं ह्वयंति ब्रह्माणं ह्वयंति प्रतिप्रस्थातारं ह्वयंति प्रस्तोतारं ह्वयंत्याग्नीध्रं परिश्रयंति द्वाराण्यथैतां पत्नीं सुदर्श
नेन वाससांतर्दधाति परिस्तृणंति दक्षिणत उपविशति ब्रह्मा च यजमानश्चात्र पूर्वां गां तिमुपयंति येषामनुपताभवन्नथ गार्हपत्य आज्यं विला
प्यात्तु पुनायेतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता रवनीयेत्रारा कमिध्ममादीप्य मुखदघ्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्नेतमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखस्ति
ष्ठन् स्रुवाकुत्याभिजुहोति घर्मया ते दिवि शुग्या गायत्रे छंदसि या ब्राह्मणे या हविर्धाने तां ते एतेनावयजे स्वाहेति तमंत्रेव प्रास्यापरमादीप्यनाभिद
घ्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठतितमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखस्तिष्ठन्स्रुवाकुत्याभिजुहोति घर्मयांतं तरिक्षे शुग्या त्रैष्टुभे छंदसि या राजन्येया
ग्नीध्रे तां त एतेनावयजे स्वाहेति तमंत्रेव प्रास्यापरमादीप्य जानुदघ्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठंति तमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखस्तिष्ठन्स्रु
वाकुत्याभिजुहोति घर्मया ते पृथिव्यां शुग्या जागते छंदसि या वैश्ये या सदसि तां त एतेनावयजे स्वाहेति तमंत्रेव प्रास्य विवृत्य द्वाराण्यथ प्रवर्ग्यमादाय
पूर्वया द्वारोपनिष्क्रामंत्यनुनो द्यानुमतिरन्विदनुमते त्वमिति द्वाभ्यामथ मह्नाविंदिमव क्रम्य प्रस्तोतारमाह प्रस्तोतः सामगायेति साम्ना प्रस्तोतान्वेवैतित्रि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

निधनमुपैतिपुरुषःपुरुषानिधनमुपैतीति ब्राह्मणमयाभिक्रामंति ॥१३॥ दिवस्त्वापरस्पाया अंतरिक्षस्यतनुवःपाहिपृथिव्यास्त्वाधर्मणावयमनुक्रा
मामस्कवितायनव्यसइतिविषुवतीद्वितीयंनिधनमुपयंत्यथाभिक्रामंति । ब्रह्मणस्त्वापरस्पायाःक्षत्रस्यतनुवःपाहिविशस्त्वाधर्मणावयमनुक्रामाम
स्कवितायनव्यसइत्यपरवकालंतृतीयंनिधनमुपयंत्यथाभिक्रामंतिप्राणस्यत्वापरस्पायेचक्षुषस्तनुवःपाहिश्रोत्रस्यत्वाधर्मणावयमनुक्रामामस्कवि
तायनव्यसइत्यथोत्तरवेदिमुपरमंतिसयोबलवांस्तमहानेनोदकुंभेनसंततयाधारयात्रिःप्रदक्षिणंपरिषिंचन्परीहीतिसतथाकरोतिपरिषिंच्यमा
नेयजमानंवाचयतिवच्युरसिशंयुधायाःशिशुर्जनधायाःशंचवक्षिपरिचवक्षीतिनिधायकुंभंयथेतंत्रिःपुनःप्रतिपर्येत्यथोत्तरनाभिमभिमृशतिच
तुःस्रक्तिर्नाभिर्ऋतस्यसदोविश्वायुःशर्मसप्रथाः ॥ अपद्वेषो अपह्वरोन्यव्रतस्यसश्चिमेत्यथैतोखरावुत्तरेणोत्तरनाभिमवकिरतितंपृषिभ्यांप्राग्दीर्घंखर
करोतितस्मिन्त्सुवर्णंहिरण्यंनिधायकृष्णाजिनंप्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तृणात्यथैनंरौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्यमुंजप्रलवैरनुविशाखसिकताभि
रनुप्रकिरत्यथाध्वर्युःप्रचरणीयंमहावीरंशफाभ्यांपरिगृह्यदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयतिघर्मैतत्तेन्नमेतत्पुरीषंतेनवर्धस्वचाचप्यायस्ववर्धिषीमहि
चवयमाचप्यासिषीमहीत्यथैनमभिपूरयतिमहीनांपयोसिवर्चोदाअसिवर्चोमेदेहीत्यथैनंदेवत्राज्योतिर्भाअसिवनस्पतीनामोषधीनांरसोवाजिनंत्वावाजिनोवनयामऊ
र्ध्वमनःस्वर्गमित्यथैनंपूर्वार्धेखरस्यसादयत्यूर्ध्वंमनःस्वर्गमिति ॥१४॥ अथैतावुपयमनीयौमहावीरौवेदाभ्यांपरिगृह्यदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयित्वाग्रेणप्रचरणीयंमहावी २१
रंसंस्पृष्टौसादयत्यथैतौप्रचरणीदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयित्वापरिष्टान्महावीरस्यप्राचीनबिलंसादयत्यथैतौरुक्मौदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्याभि

तःप्रचरणीयंमहावीरंसंस्पृष्टौसादयत्यथैतेपिन्वनेदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयित्वाभितःप्रचरणीयंमहावीरंप्रतीचीनबिलेसंस्पृष्टेसादयत्यथैनंमौ
ञ्जवेदंविस्रस्यदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनप्रचरणीयंमहावीरंतिरश्चीनाग्रेनाव्यतिषक्तौसंस्पृष्टौसादयत्यथैतेरौहिणहवनीदर्भाग्रमधुमिश्रेण
समज्यशफाभ्यांप्रतीचीनाग्रेसंस्पृष्टेसादयत्यथैताश्चौदुंबरीःसमिधोदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनरौहिणहवनीप्रतीचीनाग्राःसंस्पृष्टावि
स्तृणात्यथैनंकुशमयंवेदंविस्रस्यदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनप्रचरणीयंमहावीरंप्रतीचीनाग्रंसंस्पृष्टंविस्तृणात्यथैतेस्रुचौदर्भाग्रमधुमि
श्रेणसमज्यजघनेनशफौप्रतीचीनाग्रेसंस्पृष्टेसादयत्यथैतदुपयमनंदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयित्वोपरिष्टात्स्रुचयोःप्रतीचीनबिलंसादयत्यथैतद्र
ज्जुदामविस्रस्यदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्योत्रेवोपयमनेसमवनायत्यथैतानूकार्ष्मर्यमयान्परिधीन्पवित्रंदशानीतिविस्रस्यदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्योप
रिष्टादुपयमनंतिरश्चीनाग्रान्व्यतिषक्तान्त्संस्पृष्टान्विस्तृणात्यथैतमभिंदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनस्रुचौतिरश्चीनाग्रांसंस्पृष्टांसादयत्य
थैतेधृष्टीदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्याभ्रियाभग्राभ्यांप्रतीचीनाग्रेसंस्पृष्टेसादयत्यथैतेपवित्रदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनधृष्टीसंस्पृष्टेसाद
यत्यथैताश्चौदुंबरीःसमिधोदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनपवित्रेप्रतीचीनाग्राःसंस्पृष्टाःसादयत्यथैतामाज्यस्थालींदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयि
त्वाघेजंननाभिंसंस्पृष्टाःसादयत्यथैतत्पवित्रंदर्भाग्रमधुमिश्रेणसमज्यजघनेनाज्यस्थालीमपिदधात्यथैतेरौहिणकपालेदर्भाग्रमधुमिश्रेणसम
ज्यजघनेनाज्यस्थालींसंस्पृष्टेसादयत्यथैतंस्रुवंदर्भाग्रमधुमिश्रेणपूरयित्वाजघनेनाज्यस्थामंतरेणरौहिणकपालेप्रतीचीनबिलंसंस्पृष्टंसा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू० ९२ दयत्येतं कृत्स्नमयं वेदं विस्त्रस्य दध्नामधुमिश्रेण समज्य जघनेनाज्यस्थालीं प्रतीचीनाग्रं संस्पृष्टं विस्तृणात्यथैतामासंदीं विस्त्रस्य दध्नामधुमिश्रेण
समज्यात्रैवोत्तरतः संस्पृष्टां सादयत्यथैतां मदमतिन्निष्टां दध्नामधुमिश्रेण समज्यांतरेणासंविथनं निवपति ॥१५॥ घर्मैतत्ते न्नमेतत्पुरीषं तेन वर्ध
स्व चा च प्यायस्व वर्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषीमहीत्यथैनं सिकताभिरनुप्रकीर्य मुंजप्रलवैरनुविज्ञाप्य चौरोहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य कृष्णाजिनेन
प्राचीनग्रीवेणोत्तरलोम्नाप्रोर्णोत्यपि वाभितः प्रचरणीयं महावीरं परिश्चिनोत्यादित्यमंडलवदथैनमुपतिष्ठते ऽयं यः पुरुषरूपासि सनभास्यनतिघ्नसि
नोर्ध्वो न तिर्यङ्ग्विधां तनुर्विहितोऽग्निर्विधामनुविहितोऽसि यस्त्वमसि सोऽहमस्मि योऽहमस्मि स त्वं नाकमारोह सह यजमानेन साकमित्यथ घर्मसुघ्नमाद
यद्ध्नामधुमिश्रेणावोक्षत्यस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानृषभो युवा गाः स्कन्नेमा विश्वा भुवना स्कन्नो यज्ञः प्रजनयतु ॥ अस्कान जनि प्राजनि ॥ आ स्कन्ना
ज्जायते वृषा ॥ स्कन्नात्प्रजनिषीमहीत्यथ प्रस्तोतारमाह प्रस्तोतर्वार्षाहारं समागायेत्यग्नीध्रीयं चैति स यो बल्कवां स्त्रमा हानिनोदकुंभेन संत
नयाधारया त्रिः प्रक्षिंदेणं परिषिंचन्परीहीति स तथा करोति परिषिच्यमानं यजमानं गंधर्वे यन्नं षिवा चयलिरं तिनो मासि दिव्यो गंधर्व इति प्र
तिपद्यं द्रोदक्षं परिजानाद्हीनमित्यातानिधाय कुंभं यथेतं त्रिः पुनः प्रतिपर्यत्यथैनमुपतिष्ठत एतत्त्वं देव घर्म देवो देवानुपागा इदमहं मनुष्यो
मनुष्यान्सोमपीथानुमेहि सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्यथांजलिना पशुपहूंति स्त्रमित्रान आप ओषधयः संत्विति तो दिशं निरुक्षति यस्यामस्य दिशि
द्वेष्यो भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथापउपस्पृश्य ज्योतिष्मत्यादित्यमुपतिष्ठंत उद्वयं तमसस्परीत्यथैनमवकाभारणप्र ९२

तिष्ठाय घर्मा प्रारं समादिन्नातिवयोभ्यो महावीरं गोपाय प्रस्तोतः ऐयंतनान्वहीति प्रस्तोतारमाह तेनैवयथेतमेत्य गार्हपत्ये हिस्रुवाकुती जुहोत्यद्युयं
चित्राभिरित्यथाहवनीयमुपतिष्ठत इममृपुंत्यमस्मभ्यं सनिं गायत्रं नवीयांसं ॥ अग्ने देवेषु प्रवोचद्द्वित्यथाग्नीध्रे हूत्वाग्नीध्रेदग्नाउत्तरां स्त्री
तिमुपयंति वाज्नोवातः पवतां मातरिश्वेति ॥१७॥ अथातो घर्मप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामोऽथ यदि प्रवर्ग्यमप्रवृत्तमादित्योऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये
तिस्रः स्रुवाकुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः स्वर्विश्वस्य सद्मप्रचर्यं श्वोभूते प्रवर्ग्येण प्रचरेदथ यदि प्रवर्ग्यं प्रवृत्तमादित्योऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः स्रु
वाकुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः स्वरित्यपस्यां हारिस्त्रेणा हिरण्यं प्रग्रथ्य प्रचरेदथ यदि प्रवृत्तः प्रवर्तेत गार्हपत्ये तिस्रः स्रुवाकुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः
स्वरित्यथैनमुग्घ्रयन्यद्ध्वं पुणां तयद्ध्वौ नः पाश्वं हस इति द्वाभ्यामथैनमाज्येन पूरयं पंजंति यं प्रथयं तानविष्पाड इत्यथ यादिविक्षवो प्रदरावा
जायतेऽश्मचूर्णानि छागापयसि संप्रकीर्य तैः प्रत्यूह्यान्मुंकेनाभितपति विधं दद्राणं यद्दतं चिदभिश्रिष इति द्वाभ्यां संस्वं वरा इति यत्तुं वे सर्व
ग्रन्थिभिद्यत एतान्येवाजनं पिष्टानि घामस्नायश्चित्तायपरिं तनतयासंस्रज्य कृत्वाप स्कां घर्षनिदधात्यथान्यं प्रचरणीयं महावीरं प्रवृणक्त्य
थयदिप्रवृत्ताअभ्यपर्येति गार्हपत्ये तिस्रः स्रुवाकुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः स्वरित्यथ पुनरूर्जा सह रय्येति पुनः प्रतिपर्येत्यथ यद्युच्यतः प्रपतेद्गार्हप
त्ये तिस्रः स्रुवाकुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः स्वरित्यथैनमभिमंत्रयति मानो घर्म व्यथितो विव्यथो नो मा नः क्रतुभिर्हीडितेभिरस्मानिति द्वाभ्यामथ यदि घर्मे
दुघं वाम हावीरं वा वयांसि वाभि प्रस्रावयेयुर्नावुधमाद्दकेन प्रक्षाल्यं दुपनो मित्रावरुणाविद्धावतं मित्यथ गार्हपत्ये नव स्रुवाकुतीर्जुहुयादिमं मे वरुण

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सूत्र०
९३

तत्वायामि त्वन्नो अग्ने सत्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयास्युद्वयं तमसस्परि दुत्यं चित्रं वयः सुपर्णा इत्यथ घर्मं दुघं नाविंददन्यां दोहयेदथ यदन्यान्न विंदेदजां
दोहयेदथ यद्येवाजां न विंदेदकेशीरिः प्रचरेदथ यद्यर्कक्षीरं नाविंदेत यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाऽद्भिः संसृज्यैतैः प्रचरेदथ
यद्यद्भिः प्रचरेल्लत्वन प्रचरेत्तमसौ नो पर्या मीत्युक्त्वा महावीरं वनयनमस्कायाः पृथिवी मिति स्कन्नानुमंत्रयतेऽथ यदि विघर्दापतत्पारूपल्यस्क
वाकूतीर्ज्ञे कुया घाः पुरस्ताद्विष्णु दापतरिष्यते यथारूपं प्राणाय स्वाहा पूर्ष्णमस्वं त्फन्नानि घर्मप्रायश्चित्तानि यत्किंचित्कर्मकार्यं विपर्यासं चेताआ
कूतीर्ज्ञे कुयान्नमस्ते घर्मभूपतये स्वाहा नमस्ते घर्मभुवनपतये स्वाहा नमस्ते घर्मभूतानां पतये स्वाहा घर्माय स्वाहाश्विभ्यां स्वाहेन्द्राय स्वाहा बृ
हस्पतये स्वाहा प्रजापतये स्वाहाग्नये स्वाहेत्यथा घर्मो त्रियामिरुखितामुत्तरलक्ष्मणामुपधायात्र घर्मेष्टकां कुलायिनीं चोपदध्यादुदस्य शुष्माङ्गु
नुरिति घर्मेष्टकायास्ते अग्न आर्द्रा योनयो या इति कुलायिनीं संचितमग्निं सामभिरुपस्थायैश्च नानुशास्तमुत्तरं स्तोत्रोण्यं तीति छन्नाग्निमभिमृ
शत्यग्निरस्मि वैश्वानरोऽसीत्येतेनानुवाकेनात्राध्वर्यवेऽग्नेर्दक्षिणा ददाति शतं सहस्रमन्विष्टकं वा ॥१७॥ ॥इति बौधायनकल्पसूत्रे काठकप्रश्नः ॥१९॥
श्रीबौधायनकल्पसूत्र चयनप्रारंभः ॥ ॥उखाः संभरिष्यन्नुपकल्पयतेऽश्वं च गर्दभं च तयोरवरत्नानीमोर्ज्या वा कुमारयो वाश्विन ब्राह्मणासं
पत्नीम् सरं च भावितां करणीयां वल्मीकवपां कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च यो कूत्रमुदकुंभं हिरण्यमर्भकपालानि शर्करा अवांजन पिष्टो अजलोमा ९३
नि कृष्णाजिनलोमानि वैश्यं सप्तदशं सूनामधिकरणी मुखाकृतं कुशाकमित्यथामावास्येन वाहविषेष्टानक्षत्रे वाऽग्रेण शालां शौम्यान्यासैगर्तेकवा धेनुमीत्रं

नयति तत्प्रावितां मरदभवलोपयति समंविलिनं करोति तं तदुपसादयति कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च यो कूत्रमुदकुंभं हिरण्यमित्यथ विपुवति स्फोनोद्य
त्यावोक्ष्य वल्मीकवपानि दधाति तां दक्षिणतो विश्योगोपायन्नास्तेऽथो त्तरं शालाक्यं डमग्रेणास्य नो भ्यत्यावोक्ष्य सिकतानि वपति तं परिमंडलं य
रं करोत्यथैनं सिकताभिरभ्राश्रिनं करोति तं कृत्वानरूपांके द्वी वाग्ग्रे थिभिरिति सं प्रच्छाद्याथैनं परिश्रयंति तस्योरुची द्वारं कुर्वंतिं तदुपसादयत्यर्भकपा
लानि शर्करा अवांजनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिनलोमानि सूनामधिकरणी मुखाकृतं कुशाकमित्यथैताव श्वगर्दभावग्रेण शालां पल्पूलितौ ति
ष्ठतो नेवैष धिभ्रं निदध्यात्फत्तरवं यंतेरशानं परिस्तृणाति दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चाथ गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं
गृहीत्वाहवनीये सावित्राणि जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने ॥१॥ युंजानः प्रथमं मन इति षट् चान्तं तां हितो देव सवितरित्युग्ये ऽमन्त्रो देव सवितरिति यज्ञ
रेत छचा वा यजुषा वावस्य याकुतिं नवमीं कुर्चोपातिष्ठनश्चास्तोमं समर्धयं यथाश्रिमारत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति चतुर्भिः पर्यायैः स्तामग्रेण
हवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणत आसीनाय ब्रह्मणे प्रयच्छत्यथ रशानामादत्त इमामगृभ्णन् रशनामृतस्येति तयाश्वमभिदधाति प्रतूर्तं वाजिन्नाद्रवेत्येवमे
व द्वितीयां रशानामादत्तेतया गर्दभमभिदधाति युंजाथां रासभं युवं योगे योगे तवस्तरमिति द्वाभ्यामश्वं पूर्वं नयति तमनुमंत्रयते प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्
शस्तीरित्यन्वं च गर्दभं पूष्मा सयुजा सह पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमंगिरस्वदच्छेहीति प्रदक्षिणं वेश्यं कुर्वते वेश्यः पृच्छति पुरुषाः किमच्छेथेत्य
ग्निं पुरीष्यमंगिरस्वदच्छेम इतीतरं प्रत्याकुरथ भ वल्मीकवपामुपातिष्ठंतेऽग्निं पुरीष्यमंगिरस्वद्भरिष्याम इत्यथापातियं त्वग्निरुषसा० तानेत्यथैतेना

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ० कृ० सू० श्वेन प्राचामदमाक्रमयत्यागत्य वाज्यध्वन आक्रम्य वाजिन्पृथिवीमिति द्वाभ्यामथास्य पृष्ठं संमृशत्यते द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्मान्तरिक्षं समुद्र चय०
७४ स्ते योनिः ॥ विख्याय चक्षुषा त्वमभितिष्ठ पृतन्यत इत्यत्रायं यजमानो ऽधिष्ठितमश्वस्याधस्पदं ध्यायत्यथैनं प्रांचमुत्क्रामयत्युत्क्रामादक्रमीदिति द्वाभ्या
मथैनं पदात्रायमद्भिरुपसृजति ॥ २ ॥ अपो देवीरुपसृज मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्यः ॥ तासामास्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पला इत्यथ यस्मिंश्चतु
र्गृहीतं गृहीत्वा दक्षिणेनांतरनाफे हिरण्यं निधाय संपरिस्तीर्य याभिक्रान्तोति जिघर्म्यग्निं मनसा घृतेनेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वोत्तरेणांतरनाफे हिरण्यं
निधाय संपरिस्तीर्य वाभिक्रान्त्या त्वाजिघर्मि वचसा घृतेनेत्यपोत्थत्यहिरण्यमभिमाशाय पदं परिलिखति परि वाजपतिः कविः परि त्वाग्ने पुरं व
यं त्वमग्ने द्युभिरितीति सृभिः खनति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ज्योतिष्मंतं त्वाग्ने सुप्रतीकमिति द्वाभ्यामथोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणां प्राचीनाग्राणि
स्तृणानि संस्तीर्य तेषूपरि कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणात्यथापां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमाहरति तदुपरिष्टात्कृष्णाजिने निधायाथैनं
मेचं संसृजाति शर्म च स्थः सं वसाथामिति द्वाभ्यामपोत्थत्य पुष्करपर्णमष्टाभिर्मृदं हरति ॥ ३ ॥ पुरीष्योसि विश्वभरा इति तां सांचतस्रो गायत्र्यश्चतस्रस्त्रि
ष्टुभः सा पिंडं पिंडं चैव चर्चा हरत्यपि वाष्टाभिरेकमेवा पिंडं हरत्यथैनमवटं विश्वकर्मापेन पूरयित्वाद्भिरुपसृजति सं ते वायुर्मातरिश्वा दधात्वित्तानायै हृदयं
यद्विलिष्टं ॥ देवानां पत्न्यश्चरति प्राणथेन तस्मै च देव वषडस्त्विति त्वायामित्यथा परिष्टान् पुष्करपर्णे मृदं निधाय समुञ्चित्य कृष्णाजिनस्यांतानेयो कृत्रेणाप ७४
नह्यति सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमासदः स्वः ॥ वासो अग्ने विश्वरूपं संव्ययस्व विभावसो इत्यथैनमादायापोत्तिष्ठत्युदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ षु

णऊतय इति द्वाभ्यामथैनमाहरति स जातो गर्भो असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु ॥ चित्रः शिशुः परि तमांस्यक्तः प्र मातृभ्यो अधि कनिक्र
दद्गा इत्यथैनं गर्दभ आसादयति स्थिरो भव वीड्वंग आशुर्भव वाज्यर्वन् ॥ पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहन इत्यथैनमुपतिष्ठते शिवो भव प्र
जाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमंगिरः ॥ मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो मान्तरिक्षं मा वनस्पतीनिन्त्यश्वं पूर्वं नयंति तमनुमंत्रयते प्रैतु वाजी कनिक्रददि
न्वंच गर्दभं नानद्रासभः पत्वा ॥ भरन्नग्निं पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा ॥ रासभो वा कनिक्रदत्सुयुक्तो वृषणा रथे ॥ स वामग्निं पुरीष्यमाशुर्दूतो वहादि
तः ॥ वृषाग्निं वृषणं भरन्नपां गर्भं समुद्रियं ॥ अग्न आयाहि वीतय इत्यथेमे समीक्षत ऋतं सत्यमृतं सत्यमिति प्रदक्षिणी वेश्यं कुर्वते वेश्यः प्र
च्छति पुरुषाः किं भरथेत्यग्निं पुरीष्यमंगिरस्वद्भरामः इती तरे प्रत्याकुरथैनं स्वरउपावहरंत्योषधयः प्रतिगृह्णीताग्निमेतं मोषधयः प्रतिमोदध्व
मिति द्वाभ्यामद्भिरभ्युक्ष्याश्वगर्दभावुत्सृजंत्यपोरश्नाने अभ्यवहरंत्यभि वाद्भिरभ्युक्ष्य मुंजते ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥ अथैनं विस्रंसयति वि पाजसा पृथुना
शोशुचान इत्यथैनमद्भिरुपसृजत्यापो हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरनुछंदसमथैनमर्मकपालैः शर्कराभिरवांजनापिष्टाभिरजलोमैः कृष्णाजि
नलोमैरिति संसृजति मित्रः संसृज्य पृथिवीमयक्ष्माय त्वा संसृजामीति द्वाभ्यामथैनं संभरति रुद्राः संभृत्य पृथिवीमिति पिंडं करोति मखस्य
शिरासीति यज्ञस्य पदे स्थ इत्यंगुष्ठाभ्यामुपनिगृह्णात्यथ तृतीयं महोपछिद्य त्रीन्पिंडान्करोति तेषामेकमुखाकृते प्रयच्छति संसृष्टां वसुभीरुद्रै
रित्यनुमंत्रयते वसवस्त्वा कृण्वंतु गायत्रेण छंदसेत्यति शिष्टायेम द्वितीयं प्रयच्छति सिनीवाली सुकपर्देत्यनुमंत्रयते रुद्रास्त्वा कृण्वंतु त्रैष्टुभेन छं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दसेतिसर्वामंततोमदंत्रयच्छरूवांकरोतु उास्येयत्नुमंत्रयतआदित्यास्त्वारूणवंतुजागतेनछंदसाविश्वेत्वादेवावैश्वानराःरुणवंत्वानुष्टुभेनछंद स०
सेत्यर्थेवभवतिप्रान्याभिर्यच्छत्यन्वंन्यंमंत्रयतेमिथुनत्वायत्र्युद्धिंकरोतीतिसयदेवत्रिरुद्धरतित्रिरनुक्षिपतितेनत्र्युद्धिंस्तोप्रादेशमात्रीमूर्ध्वामपरिमि
तांतिरश्चीकरोत्यथास्येत्र्यंगुलंवाचतुरंगुलंवारास्नापर्यस्यत्यदित्येरास्नासीत्यथास्याअनुदिशमष्टावश्रीरुनयतिरास्नासंधिषुचाश्रिसंधिषुचाष्टौ
स्तनानूकरोतिनवाश्रिमभिचरतःकुर्यादितिब्राह्मणमस्तनांनवमींकरोत्यथास्येविलंगदध्यादितिरेतेविलंगदध्यातुपांक्तेनछंदसेत्यर्थेनांखरेनिद
धातिकृत्वायसामद्रीमुखामित्यतादनुवाकस्येवमेवद्वितीयांकरोत्येवंतृतीयांतूष्णींपंचत्रऋषभास्तिस्त्रश्चमंदलेष्टकाः॥५॥अथयाम्यदतित्रिष्य
तेतयाप्रवातिप्रतिरूपमुपवातयतितास्रूपवातास्रूपकल्पयतएकाविंशत्यतिदध्मोअश्वस्यत्वाकृतिंउानभिमग्निपचनमित्यथाश्वत्राकमादीय
मुख्यमुखांधूपयतियसवस्त्वाधूपयंतुगायत्रेणछंदसेतिप्रतिपद्यवरुणास्त्वाधूपयंत्वित्यातोंतरतश्ववास्यतश्वस्कधूपितांकृत्वानिदधात्येवमेव
द्वितीयांधूपयत्येवंतृतीयांतूष्णींपंचचऋषभास्तिस्त्रश्चमंडलेष्टकाअथांतरेणगाकामुखविलमिवावटंखानयत्सदितिस्त्वादेवीविश्वदेव्याव
तीपृथिव्याःसधस्थेंगिरस्वत्खनत्ववटेतितंपचनेनावस्तीर्यतस्मिन्मुख्यामुखांप्रदणक्तिदेवानांत्वापत्नीर्देवीविश्वदेव्यावतीःपृथिव्याःसधस्थेंगिरस्व
द्दधतूखइत्येवमेवद्वितीयांप्रवृणक्त्येवंतृतीयांतूष्णींपंचचऋषभास्तिस्त्रश्चमंडलेष्टकास्ताःप्राचीर्वोदीचीर्वोपातयत्यर्थेनाःपचनेनोपरिष्टात्संप्रच्छा ९५
घमदावक्षिपतिचतुरंगुलमनुदिश्यामादीपनायातिशिनध्ययोपोषति॥८॥धिषणास्त्वेतिपुरस्तात्स्वास्त्वेतिदक्षिणतोवरूत्रयस्त्वेतिपश्चाज्ज्ञ

यस्त्वेत्युत्तरतोर्थेनाःपरिददातिमित्रैतामुखांपचेयामाभेदिएतांतेपरिददाभिन्त्याइतोति अक्षावारात्र्यावापच्यंतेयदिप्रातरुपापतिसायमुपेतियदिसा
यंप्रातस्तास्कपक्कास्रपकल्पयतेगोपयस्छागापयोधृष्टिमत्रमसंदावंसतःसंदःशांखारीःशिक्यरुक्माजिनमित्येतत्समादायाभ्येत्यभीमांमहिनादि
वंमित्रोवभूवसप्रथाः॥उतश्रवसापृथिवीं॥मित्रस्यचर्षणी०स्तमभित्यधृष्टिमादायमुख्यायाउखायाअंगारानुद्वपतिदेवस्त्वासवितोद्वपतुरूपा
णिःस्वंगुरिः॥रूवादूरुतशक्येत्यर्थेनामुद्धयत्कन्तिस्वरूतीभवोध्वीतिछभ्रवात्वमित्यर्थेनामाशयेप्रतिच्छापयत्यपद्यमानापृथिव्याआदिशआष्ट
णान्यर्थेनाःसंदःशेनपरिगृह्वसतेवधायछागापयसाच्छृणाति॥७॥वसवस्त्वाछृंदंतुगायत्रेणछंदसेतिप्रतिपद्यविश्वेत्वादेवावैश्वानराआच्छृंदंत्वा
नुष्टुभेनछंदसेत्यातोंतरतश्ववास्यतश्वस्वाच्छृण्णांकृत्वागोपायसाभिविप्यदयत्येवमेवद्वितीयामाच्छृणत्त्येवंतृतीयांतूष्णींपंचऋषभास्तिस्त्रश्चमंड
लेष्टकाः॥अथयदिविकर्षाग्रदरोवाजायंतश्रमचूर्णानिछागापयसिप्रक्षीयेतैःप्रस्कृष्यामृकेनाभितपतिमंहेबरोहुतियखेबेसर्वत्रावबभियेनेता
न्यवकपालान्यवोजनंपिष्ट्वयेयाम्त्रायश्चितायपरिगोततयासंस्जन्यकृत्वापक्काच्छृचनिदधातितासायदाश्वसंधउपरमत्यर्थेनाःस्वायांसमवधाय
रुक्माजिनेनोपरिष्टात्संप्रच्छाद्यांतरेणगाकारवेरुशिक्यआसजतितोआकात्सपरिशेरे॥८॥अथैतस्मिन्नेवपूर्वपक्षेवायव्येनपशुनायजतेतस्यतदुपक्लृ
प्तंभवतियत्पशुनायक्ष्यमाणस्यसंग्रामिहतयारश्वस्यचवैश्यस्यचशिरसीदीव्यंतऋषभंपचंतेदक्षिंचबस्तंचाहरंत्येतत्सर्पशिरोथास्येषाप्रवेषुरेणपाणु
बंधिकीविदिर्विमिताभवतितांपरिस्तीर्यस्तेवयकाहरतीदमेवप्रसिद्धंपौरोडाशिकंत्रि०यदाग्नीध्रस्त्रिहरत्यथचात्वालस्यायतांचात्वालेपरिलिखत्यत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रवेदेरायतनोत्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभिमुत्साद्याग्नेरायतनाग्निं प्रणयत्यग्निवत्युत्तरं परिगृह्णाति परिगृह्य यूयोपयित्वा तिर्यंचं स्फ्यं स्तब्ध्वांसे प्रेषमाहाग्नी
षणीरासादयेध्मावर्हिरुपसादय स्रुवं स्वधितिं स्रुचश्च संमृड्ढि तूष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं पत्नीं संनह्याज्येन चरद्भ्या चोदेहीति प्रस्तात्पशुशीर्षाणि
विद्धी स्यध्वर्युं रवप्रसिद्धं पांसुवंधिकं कर्म चेष्टत्यथ प्रतिप्रस्थाता यान्चत्येकविंशतिमाधान्येणा नाखं वाम त्विं उमुखपात्रमुत्कुर्षीसप्त धावितःणां वल्मीकव
पांसंदिं त्रमित्येतत्समादाय पशुशीर्षाण्यभ्यर्थितदक्षिणात एतत्पुरुषशिर उपदधातीत्येणा तराण्यथ प्राचीनावीती नेरुच्यास सप्तभिर्मार्येः पुरुषशिरः परिकीर्यैतत्रिरप
संकः पर्णेना खायापरिकर्षति ॥ ९ ॥ अदर दर्नयमानो गामश्वं पुरुषं जगत ॥ वैवस्वतो नो त्रिधपतिपं चभिर्मानवैर्यमदन्यपरेः सप्तभिः परिकीर्यैवपरिकर्षति
चैवस्वतेविविच्यंत यमेराजनितेजनाः ॥ ये चेहसन्त्येनेछंते उयेचानृतवादिन इत्यपरेः सप्तभिः परिकीर्यैवपरिकर्षतिनेराजान्निहत्वविवच्यंते थायंतिचामु
परेवांश्वयनमस्यंति ब्राह्मणांश्वापचियताऽयथास्त्ते दक्षिणेन हस्तेनवल्मीकवपांसव्येनसंदंशेन पुरुषशिरः प्राणोः प्राणानत्संनिधायायान्नायेवल्मी
कवपां निदधात्यथैनत्पुरुषशिरोऽभ्युक्ष्य कृष्यप्रक्षाल्यमृदाभिलिंपत्यनभिलिंपन्प्राणानथेतराणि त्रयेणैव निम्लिंछत्यभ्युक्ष्यैव प्रक्षाल्यमृदाभिलिंपत्य
नभिलिंपंतः प्राणानथेतान्यद्भिः प्रोक्ष्य दक्षिणतो निदधाति ॥ १० ॥ अथ पत्न्याः साभिधनी कल्पः प्रवो वाजा अभिद्यव इत्येकादशसमास्त्वाग्न ऋतवोव
र्धयंत्विति दत्वाता सां ज्योतिष्मतीमपोह्यत्यनवधाय्या लोके दधात्यपद्यथुपाजवत्यो धाय्ये दधात्यथयुक्ष्वाहि देवहूतमानित्येतो दधातितः पराचीरनूच्य
मानाश्चतुर्विंशतिः संपद्यते ज्योतिष्मती त्वेवोत्तमामन्वाहाथ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्याघारमाघारयत्यथोत आप्री णामेवमीमांसाध्वौ अस्य

समिधो भवंतीति द्वादशानामां तनूनपातीमपोऽस्त्यनाराशंसी वसिष्ठानां दधात्यपोऽत्यनाराशंसीं तनूनपातीमन्येषां गोत्राणामथ यी
वान्नाशंसयेत्नुयमिति वपायेयः प्राणतोय आत्मद इति पशुपुरोडाशस्य प्रवायुमच्छानो नियुद्भिरिति हविषोनु यदि मिश्रो भवति यसुवै सर्वो वा
यव्याएव भवति यी वान्नाशंसयेत्नुयमित्येतांसाहुवपायेहूपसुपुरोडाशस्यहूहविषोथ यदि सर्वः प्राजापत्य एव भवति यः प्राणतोय आत्मदाउ
त्येतांसाहुवपायेहूपशुपुरोडाशस्यहूहविषः सर्वे संस्थाप्य शोः कुर्वंत्यथैतानि पशुशीर्षाण्यभिपर्यग्निकृतान्युत्तरेणाहवनीयं संदंशेनकेष्वासजत्यथै
नत्सर्पशिरः स्यंद्ययाविगृह्याशाक्य पानेग्रग्रथ्नाति तान्याकालात्सरिद्यारे ॥ ११ ॥ अथापरपक्षः प्रतिधीयते मउपकल्पयत इष्टकाश्चाग्निदक्षिणा
श्वाथ यदि रात्रिभृतं चेष्यमाणो भवति यद्युवै संवत्सरभृतं दीर्घो ध्वाग्नेरिति नाद्रियते सउपकल्पयत औदुंबरीमुख्यासंदी तस्याः प्रादेशमात्राः पा
दामवंत्यरत्निमात्राणि शीर्षाण्यनूच्यानि सा मौंजीभी रज्जुभिर्व्यूता भवत्येकसराभिः फलकाभिस्तीर्णामृदाभिलिप्ताषड्याम द्वादशगोयामं वा
मौंजं शिक्यं मुंजकुलायं रुक्ममुक्माज्यसंयुतं वैकंकती च शमीमयी च समिधौ सप्तोदुंबरीः समिधस्तिस्रो नानावृक्ष्या एकविंशतिं निबौ धरुक्मप्र
ज्ञाता अग्निष्टोमिकाः संभारा ऊर्ध्वं देवयजनेना लाकारिता भवत्यथैनं तीर्थादानीयपवयित्वा त्रिहविषमग्निदीक्षणीयामिष्टिं निर्वपत्याग्नावैष्ण
वमेकादशकपालमदित्ये घृते चरुं वैश्वानरं द्वादशकपालमिति तस्यै तावत्कृत्वीदं तियावं तिदीक्षणीया या अथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्। द्रुत्यप
त्नीः संयाज्य प्रांङ्त्य क्रवामाप्याय्याज्यस्थाल्यां प्रत्यवनीयाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातमग्निदीक्षाकुतीर्जुहोति ॥ १२ ॥ आकूतिमग्निं प्रयुजं स्वाहा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०कृत्य० च० मनोमेधामग्निंप्रयुजंस्वाहाचित्तंविज्ञातमग्निंप्रयुजंस्वाहावाचोविधृतिमग्निंप्रयुजंस्वाहाप्रजापतयेमनवेस्वाहाग्नयेवैश्वानरायस्वाहेत्य सू०
९७ यस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाज्यस्यपूर्णास्रुचमोद्भूर्णंजुहोतिविश्वेदेवस्यनेतुर्म०ष्यसेस्वाहेत्येत्रेतस्रूर्णपात्रमंतर्वेदिनिनयत्यथाग्रेणाहवनीयंप
र्याहृत्ययजमानायप्रयच्छत्यथमुख्यामुखीयाचतितस्यांत्रास्थिसंडांस्रूतितृणानीतिमंत्रंप्रकीर्याज्यस्रुवंप्रत्यस्याहवनीयस्यांतमेषंगोरिषुप्रत्यगक्तिमा
स्फभिश्वाहंसूर्वेतिद्वाभ्यामथैनांपरिसृदातिमित्रैतामुख्यांतपेषामाभेदि॥एतांतेपरिददाम्यभित्याइत्यथैवेभवतियदिभिद्येततैरेवकापालैःसंसृ
जेदितिसायदिभिद्येतेतान्येवकपालान्यंजनंपिष्ट्वायेषामस्त्रायश्वित्तायपरिश्रीतितयासंसृज्यरुत्वापक्वाच्छघनिदधात्यथान्यांप्रवरणत्यथैवे
भवत्संवरीषादन्नकामस्यवदध्यात्रित्यथैवेभवतियंकामयेतयजमानंभ्रातृव्यमस्मैजनयेयमित्यन्यतस्तस्याहृत्यावदध्यादित्यथैवेभवतियोगतःश्री
स्यान्मथित्वातस्यावदध्यादित्यथैवेभवतियोभूतिकामस्याद्यउखायैसंभवेत्सएवतस्यस्यादितिसयएवैषउखायैसंतापाज्जायतेतस्मिन्मुंजकुला
यमवदधातियातेअग्नओजस्विनीतनूरो०तांतएतेनावयजेस्वाहेत्यथक्रमुकमाज्यसंयुतमवदधातिद्रन्नःसर्पिरासुतिरित्यथैवेकंकतीयांचशमी
मयींचसमिधावादधातिपरस्याअधिसंवतइतिवैकंकतीपरस्याःमपरावतइतिशमीमयीमथसीदत्वंमातुरस्याउपस्थइतितिसृभिर्जातमुपतिष्ठ
तेऽथपंचौदुंबरीःसमिधआदधाति॥१३॥यदग्नेयानिकानिचयदत्त्युपजिह्विकारात्रिंरात्रिमप्रयावंनाभात्पृथिव्यायाःसंनाअभीत्वरीरित्यथैनंप ९७
चर्चेनराक्षोघ्नेनोपतिष्ठतेकृणुष्वपाजःप्रसितिंनपृथ्वीमित्यथतिस्रोनानावृक्ष्याःसमिधोभ्यन्याधातिदंष्ट्राभ्यामलिम्लूनित्याश्वत्थीयेजने

षुमलिम्लवइतिवैकंकतीयोअस्मभ्यमरातीयादितिशमीमयीमथसंशितंमेब्रह्मेत्यादिरेषांवाकृअतिरमिक्तंमेऔदुंबरीवाचयन्नेवाभ्यादधात्य
त्रकृष्णाजिनेयजमानंवाचयतिमुष्टीचैवनकरोतिवाचंचनयच्छत्यथैतामासंदींव्यस्तशिक्यपात्रांजघनेनाहवनीयंनिदधातितस्यामिंद्वाभ्यां
परिगृह्योख्यमासादयति॥१४॥मातेवपुत्रंपृथिवीपुरीष्यमग्निंस्वेयोनोबिभर्तुखा॥तांविश्वैर्देवैर्ऋतुभिःसंविदानःप्रजापतिर्विश्वकर्माविं
युनक्त्वित्यथासीनउत्तरनिर्बाधंरुक्मंप्रतिमुंचतेदृशानोरुक्मइत्यथशिक्यपाशंप्रतिमुंचतेविश्वारूपाणिप्रतिमुंजतेकविर्नक्तोषासेतिद्वाभ्यांतु
ष्णीकृष्णाजिनमुत्तरमथैनमवेक्षतेसुपर्णोसिगरुत्मान्त्रिवृत्तेशिरोगायत्रंचक्षुस्तोमआत्मासामतेतनूर्वामदेव्यंबृहद्रथंतरेपक्षौयज्ञायज्ञियं
पुच्छंछंदांस्यंगानिधिष्णियाःशफायजूंषिनामस्येथैनमुद्गृह्णातिसुपर्णोसिगरुत्मान्दिवंगच्छस्वःपतेतिपुरस्तादेवास्येतदीघौःशिक्यपाशाः
कारिताभवंतिसोत्रैवसतिक्रमंतेपिवेनमुपोद्यच्छते॥१५॥विष्णोःक्रमोसिसपत्नहागायत्रंछंदआरोहपृथिवीमनुविक्रमस्वनिर्भक्तःसयं
द्विष्मइतिचतुर्भिरनुछंदसंतृतीयेचतुर्थमनुवर्तयतिनचतुर्थायप्रक्रामतिनाहवनीयमुपात्येत्यथाक्रंदादित्येतामन्वाहाथदक्षिणमंसमभिपर्यावर्त
तेऽग्नेभ्यावर्तिन्नग्नेअंगिरःपुनरूर्जासहरय्येतिचतसृभिरथोदङ्पर्यावृत्यकृष्णाजिनमुन्मुच्यशिक्यपाशमुन्मुच्यतेउदुत्तमंवरुणपाशमस्मदित्य
थैनमारुरुक्ष्याहार्षमंतरभून्नुपसाम्ऊर्ध्वोअस्थादितिद्वाभ्यामत्रयंकामयेतराजन्यंराष्ट्रंस्यादितितंमनसाध्यायेद्राष्ट्रमेवभवतीतिब्राह्मणमथैनं
यथाहृतंप्रतिपर्याहृत्यांतर्वेद्यासादयतिसीदत्वंमातुरस्याउपस्थइतिचतसृभिःसहस्रंसाभिरत्रमुष्टीचकरोतिवाचंचयच्छत्यथास्मैव्रतंप्रदास्यन्नप

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तीयांमग्निधमभ्यादधातिवाजपतिवान्नपतेन्नस्यनोदेहीत्यथोख्यमुपसमिंधेयेनदेवाज्योतिषोर्ध्वाउदायन्नितिसयावत्कृत्वोस्मिन्व्रतंप्रदास्यन्भवतिएव
मेवान्नपतीयांसमिधमभ्यादधातिवाजपतिवेवमुख्यमुपसमिंधेयप्राथरुद्दितआदित्येविमृष्टायांवाचिवात्सप्रेणोपतिष्ठतेदिवस्परिप्रथमंजज्ञेअग्नि
रित्येतेनैकादशर्चेनसएवमेवपूर्वेद्युःप्रक्रामन्कृत्तरेद्युरुपतिष्ठतेतथास्योपवसथीयेहन्वात्सप्रंसंपद्यते ॥१६॥ अथातःप्रयाणस्यैवमीमांसादीक्षितं
वायोगक्षेमाविंदत्यन्यत्रवादेवयजनाद्दीक्षतेसंसजंतिव्रतेसंबध्नंतिव्रतदुघ्यावेत्सावादधातियदाधेयंभवतिनीउगार्हपत्यंप्रउगआहवनीयमित्यथो
ख्यमुद्यच्छतउदुत्वाविश्वेदेवाइत्येतेनमनसःप्रउगआमादयतिसीदत्वंमातुरस्याउपस्थइतिचतसृभिःसहर्क्साभिरथैतानासंदीपादान्फलकेष्वथास्क
ष्टोर्विनिबध्नंतिमध्यमेवशौत्रिक्यपाशंप्रग्रथ्नंत्यपिवारण्योरग्नीन्समारोह्यप्रयातिभद्रादभिश्रेयःप्रेहिप्रदेनज्योतिष्मान्याहीतिद्वाभ्यामथयद्यश्वउ
त्सर्जेत्यर्कंदद्यादित्येतामन्वाहार्यावसितेघृतानुषिक्तांसमिधमभ्यादधातिसमिधाग्निंदुवस्यत० तनस्वाहेतिगायत्र्याब्राह्मणस्यप्रग्नायामग्निर्भरत
स्यऋष्टपवइतित्रिष्टुभाराजन्यस्यसयावत्कृत्वप्रयास्यन्भवत्येवमेवैतत्सर्वंकरोति ॥१७॥ अथातोभस्मनएवातिरेकस्यमीमांसाभस्मचेदतिरवर्धे
तेसउपकल्पयतेसतमयोदवंसंदंज्ञाभिन्येततस्मादायपत्रापस्त्स्यंतिसाख्याअथैतमग्निंसंरंजानपरिगृह्यसंतवधायायांयादव्यांप्सुभस्मप्र
वेशायत्यापोदेवीःप्रतिगृह्णीतभस्मैतत्स्योनेसधिष्ठवगर्भोअस्योषधीनामितितिसृभिरनुच्छंदसमर्थैनंज्योतिष्मतीभ्यांप्रत्यवदधातिप्रसद्यभस्म
नायोनिंपुनरासद्यसदनमपश्चेतिद्वाभ्यामथपुनरूर्जासहरय्येतिद्वाभ्यांपुनरुदैत्यथोख्यमुपसमिंधेपुनस्त्वादित्यारुद्रावसवःसमिंधतामित्येतेनय

भाहृतंप्रतिपर्याहृत्ययजमानायतनेतिष्ठन्नुपतिष्ठतेबोधासबोधीत्येतास्नुवाकस्यसयावत्कृत्वोभस्मातिवर्धेतएवमेवैतत्सर्वंकरोत्यथातःका
लायैवोपतिष्ठतेसंभारेभ्यः ॥१८॥ अथातःक्रयस्यैवोपवसथःपर्याप्लुवंतेसउपकल्पयतेपंचशतमिष्टकाअपरिमिताअपस्यानिकृत्तीःकृश्माग्निस्त्र
स्तुषपक्वाभस्मपुरीषमूषान्सिकताइत्यथोपवसथीयेहन्देवयजनमध्यवस्यत्येदमगन्मापेतवीतिद्वाभ्यामथमहावेदिंविमिमीतएतानेवज्याय
सःक्रमान्प्रक्रम्याक्ष्णयामानेनप्रमायसमंतंस्पंद्ययापरितनोतिष्टध्यामातनोत्यथैतमग्निंप्रत्यंचंयूपावटीयाच्छंकौविमिमीतेपुरुषमात्रेणवेणु
नासमपक्षपुच्छमरत्निनापक्षौद्राघीयांसौभवतःषडुविधंवासप्तविधंवाद्वादशविधंवायावद्विधंवाचेष्यमाणोभवत्यथैनमक्ष्णयामानेनप्रमायसं
मंतंस्पंद्ययापरितनोत्यनुस्पंद्यंलेखांलिखत्यपोद्धत्यस्पंद्यांकर्षूःखानयत्यग्रच्छर्यंत्यपस्यादक्षिणातश्चपश्चाच्चवर्षीयसीःकुर्वंत्येतावदेवैतदहः
कर्मक्रियतेवसंत्येतांरात्रिमथाध्वर्युरपररात्रेआहुत्यसंज्ञास्तित्रिस्तनव्रतंदोहयतेत्यथैतमग्निंसंतसमुप्यदक्षिणतोज्वलयंतआसतेथैतद
ग्न्यायतनंशाकलेनपरिलिखतितस्मिंश्वेतस्त्रःप्राचीरिष्टकाआयातयतिद्वेपुरस्तात्समीचीद्वेपश्चात्समीचीअथैनंप्रदक्षिणंत्रयोदशभिरि
ष्टकाभिःपरिचिनोत्यन्विष्टकंलेखांलिखत्यपोद्धत्येष्टकाःकर्षूःखानयंत्यग्रच्छर्यंत्यपस्यादक्षिणातश्चपश्चाच्चवर्षीयसीःकुर्वंति ॥१९॥ अथद्वाभ्या
मात्मन्नग्निंगृह्णीतेमयिगृह्णाम्यग्रेअग्निंयोनोअग्निरितिस्वयंचितेजपतियास्तेअग्नेसमिधोयानिधामेतिश्वेतमश्वमभिमृश्यातःशर्करमिमा
मुपदधातिप्रजापतिस्त्वासादयतुतयादेवतयांगिरस्वद्ध्रुवासीदेत्यथसंभारान्निवपत्यग्नेर्भस्मासीतिभस्माग्नेःपुरीषमसीतिपुरीषंसंज्ञानमसिकाम

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० च० सू०
१९,

घरणा मित्यृषा न्मयिते का मधरणं भूयादिति सिकतार्थेनोत्तरं श्रयोतिसं याव: प्रिया स्तनुव: संप्रियाहृदयानिव:॥ आत्मावो अस्तु॰ ममेत्यर्थेनान्कल्पयति
कल्पे तां चावां॰ प्रतारुत्त्यर्थो र्ध्वेचितउपदधातिचितस्थ परिचित्त ऊर्ध्वचितश्रयध्वं तयादेवतयांगिरस्वध्रुवा: सीदतेत्यथानुव्यूहत्याप्या यस्वेतिगाय
त्यात्राह्मस्यसंतपयाः सीतित्रिष्टुभा राजन्यस्य यथा कृष्टयथा त्राकेर मनुष्यहृतितस्मिंश्च्यतस्र: प्राचीयोऽक्षपी रूपदधाति॥ २०॥ अयंसो अग्निर
ग्नेदिवो अर्णमच्छाजिगास्यग्नेयत्ते दिविवर्च: पृथिव्यां पुरीष्यासो अग्नय इतिद्वे पुरस्तात्समीचीउ ग्रामग्नेपुरुरदं: स: सनिंगोरितिदक्षिणामयंते योनि
र्ऋत्वियउत्तरतोद्वे पश्चात्समीची चिदसीतिदक्षिणापरिचिदसीत्युत्तरामथैनं प्रदक्षिणं त्रयोदशाभिर्लोकंपृणाभि: परिचिनोतिलोकंपृणाछिद्रंपृ
णाथोसीदध्रुवात्वं॥ इंद्राग्नी त्वाबृहस्पतिरस्मिन्योनावसीषदन्नितितयादेवतं करोतितयादेवतयांगिरस्वध्रुवासीदेत्यथसूददोहसं करोतिता अश्व
सूददोह्स:॰ दिवइत्यथाव्रज्यत्यक्ष्ममश्वमभिमृश्य तनु पुरीषमुपदधातिपृष्टोदिवीतितयादेवतं कृत्वा सूददोहसं करोतीतीन्वाइयं प्रथमाचिति
र्निधीयतएवमेवद्वितीयानिधीयतएवंतृतीयेवं चतुर्थ्येवं पंचमीतिता यदिचेष्यत आदित्याभ्युदियाद्वाचंयमोध्वर्युर्यजमानोन्वारभतउख्यमेवा
ध्वर्युरादत्तेप्रतिसमेधयेनी प्रातिप्रस्थातोतोपुरस्तात्प्रत्यंचो समितमिति चतसृभि: सन्निवपतोथशिक्याद्रुक्मा निरूहति॥ २१॥ मातेवपुत्रंपृ १९
थिवीपुरीष्यमग्निं: स्वेयोनावभारुखा॥ तां विश्वैर्देवैरृतुभि: संविदान: प्रजापतिर्विश्वकर्माविमुंचत्वितितांनावेक्षते त्याकु: शुग्वल्येवह्निभवती
तितस्यामन्यत्रावेक्षमाणो दधिद्रप्सं प्रास्य त्यमुंतशुचिर्दधामीतिवातद्वंमीवार्थेनो सिकताभि: प्रयित्वादर्भोपरिष्टात्संप्रच्छाद्योत्तरेणोला

खंडे निदधात्येवमेवद्वितीयां पूरयित्वेवंतृतीयां ता आ काशात्परि ज्ञोत्ऽयं वैश्वानर्या शिक्यमादत्ते यदस्य पारे रजस: शुक्रं ज्योतिरजायत॥ तन्न: पर्ष
दतिद्विषइत्ययद्याचति नैर्ऋती: कृष्णास्तिस्रस्तुषपक्का आसंदीरुक्मस्य प्रबंधनमुदपात्रमित्येतत्समादाय दक्षिणया द्वारोपनिष्क्रम्य तां दिशं
यंति यत्रास्य स्वकृतमिरिणं स्यप्रदरं भवति प्रदरो वा तदेतत् पराचीन पा: शिक्यंन्यस्यत्यग्नेवैश्वानर: स्वाहेतिशिक्य पाशमनु पराचीनैर्ऋतीरुपद
धाति नम: सुतेनिर्ऋते विश्वरूपेयत्ते देवी निर्ऋतिराबबंधयस्यास्त अस्या: क्रूर आसंकृशो मीत्युपास्यत्यासंदीं: रुक्मस्य प्रबंधन मथोपतिष्ठंतेऽ
सुन्वंतमयजमानमिच्छ देवी मह्यं निर्ऋतिं वंदमानपृतितसुपुत्रं द्वाभ्यामथापो व्यतिषिच्यपरास्यपात्रमनवेक्षमाणा आयंति हस्तपादान्प्रक्षाल्येतेने
वयथेतमेत्यगार्हपत्यमुपतिष्ठंते निवेशन: संगमनो वसूनामित्याह्वनीयमुंहैक उपतिष्ठंतेऽयमितोधि गार्हपत्यो भविष्यतीति॥ २२॥ अथप्रा
यणीयेन चरति प्रायणीयेन चरित्वापरेन चरति परेन चरित्वाराजन्नंक्रीत्वा त्यातिथ्यं निर्वपत्यातिथ्येन प्रचर्य प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर
त्यथोपनिष्क्रम्य संप्रेष माह्सुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वय त्रिस्तनव्रतं प्रयच्छतेत्याह्वयतिसुब्रह्मण्य: सुब्रह्मण्यां त्रिस्तनव्रतं प्रयच्छतिसपुरस्ता
दग्नेश्चतुर: प्रतीचप्रक्रमान्प्रक्रामति दक्षिणा पंचमं तत्स्फ्यं निदधाति स उपरवाणां काले थमस्त्रावेघाउत्तरार्दं सीयाछं कोवेघं तनद्वादशप्रती
च: प्रक्रमान्प्रक्रामत्स्फरं चं त्रयोदशं तदाग्नीध्रउपसीदति स उत्करस्य कालेथोपरवाणां कालात्तं वयजहरतीदमेवप्रामिडुपरोडाशिकं त्रियजु
पातद्वमीचतुर्थं पूर्वंपरिग्राहंपरिगृह्णातिकरणं जपत्स्फ्यंस्फ्यतादाग्नीध्रस्त्रिर्हरतियदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथाग्रेण त्राकोतिघन्तंसंप्रेषमाहवेदि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० च० कारंविदंकल्पयतप्रस्थलानिमिंदतप्रतिनिम्नासूरयतकिः शारूणिनिरस्यतप्राचीमुदीचींप्रवणांनिस्तिष्ठतेतियथासंप्रेषंतेकुर्वंत्यथकाश्माजि स्०
१०० नीरूपानद्रूउपमुंचंतेचितेत्वेत्यध्वर्युराचितेत्वेतिप्रतिप्रस्थातामनश्चितेत्वेतिब्रह्मातपश्चितेत्वेतियजमानश्चितेत्वाचितेत्वेत्येववासर्वेपिवाताश्मीमि
वाथयाचतिधनुर्बाणवच्चतुरोश्मनएंद्रीमिष्टकांविभक्तिमुदपात्रंदर्भस्तंबंदूर्वामाज्यस्थालीः संस्कृवामित्येतत्समादायांत्तरश्रोण्यंतेसंः सादयंत्यथद्वाभ्या
मात्मन्यग्निंगृह्णीतिमयिगृह्णाम्यग्रेअग्निंयोनोअग्निरितिस्वयंचितिंजपतियास्तेअग्नेसमिधोयानिधामेतिश्वेतमश्वमभिमृश्यांतः शार्करमिमामुपदधा
तिप्रजापतिस्त्वासादयतुतयादेवतयांगिरस्वध्रुवासीदेत्यथादत्तेधनुर्बाणवच्चतुरोश्मनइत्येतत्समादायजघनेनदक्षिणेनाग्निंपरीत्याग्रेणायूपाव
टीयंशंकुंतिष्ठन्धनुरधिज्यंकृत्वायत्यांतः शार्करमिषुंनिहंति॥२३॥इंद्रस्यवज्रोसिवार्त्रघ्नस्तनूपानः प्रतिस्पशाइत्याहत्याश्मानमुपदधातियोनः
पुरस्ताद्घायुरभिदासत्येतंः सोश्मानमृच्छत्वित्यथदक्षिणस्यपक्षस्यदक्षिणेपक्षोपप्ययआयत्यांतः शार्करमिषुंनिहत्याहत्याश्मानमुपदधातियोनोद
क्षिणतइत्यथपुच्छस्यापरेपुच्छोपप्ययआयत्यांतः शार्करमिषुंनिहत्याहत्याश्मानमुपदधातियोनः पश्चादित्यथोत्तरस्यपक्षस्योत्तरेपक्षोपप्ययआ
यत्यांतः शार्करमिषुंनिहत्याहत्याश्मानमुपदधातियोनउत्तरतइतिदिक्षूपदधातीतिब्राह्मणंतयादेवतंकृत्वासूददोहसः करोत्यथैतामैंद्रीमिष्टकामा १००
क्रमणंप्रत्युपदधातिसइंपाह्यियऋजीषीतरुत्रोयः शिप्रवान्वृषभोयोमतीनां॥योगोत्रभिद्वज्रभृद्योहरिष्ठाः सइंद्रचित्राँः अभितृंधिवाजानितित
यादेवतंकृत्वासूददोहसंकरोत्यथाधिद्रुत्यस्वयमातृण्णीयंशंकुमुपध्यौदपात्रमुपनिनीयदर्भस्तंबमुपदधातिवाक्त्वासमुद्रउपदधात्वितिवातद्र्मी

वाथेनंः स्रुवाहुतिभिरभिजुहोतिसजूरब्दोयावभिरितिपंचभिरथदूर्वामुपदधात्यायनेतेपरायणेदूर्वारोहंतुपुष्पिणीः॥उत्सोवातत्रजायतेह्रदो
वापुंडरीकवानितितयादेवतंकृत्वासूददोहसंकरोतिदक्षिणतोविभक्तिमुपदधात्यग्नआयाहिवीतयइतितयादेवतंकृत्वासूददोहसंकरोत्यथास्य
तत्पुरस्तादौदुंबरंयुगंलांगलंकारितंभवति॥२४॥षड्गवंवाद्वादशगवंवातस्यवरत्राः संमृशतिसंवरत्राद्धातननिष्कृताहावमवटमितिद्वाभ्यां
युनक्तिसीरायुंजंतिकवयोयुगायुनक्तसीरेतिद्वाभ्यांकृषतिलांगलंपवीरवंसुमनःफालाइतिद्वाभ्यांसीतांप्रत्यवेक्षतेकामंकामदुघेधुक्ष्वघृतेनसीते
तिद्वाभ्यांसमुच्छादेवाग्रेतिस्रः प्राचीः सीताः कृषन्नुत्तरायांश्रोणौदक्षिणमंसमभितिस्रोदक्षिणायांश्रोणाउत्तरमंसमभितिस्रोदक्षिणास्मादंसादुत्तरं
पक्षमभितिस्रोथैनान्विमुच्यप्रदक्षिणमावर्त्योदूरम्युश्योरुदीचीउत्सृजतितएतेध्वर्योर्भवंतियदिवेदपाचतायजतेयश्चुवैसत्रियोग्निर्यथागवंयुरंव
तियंत्रेवानडुहस्तद्युगंलांगलमध्यास्येतत्पुरस्तादौदुंबरंद्रोणंसर्वौषधंदध्नाज्येनसमुदायुतंभवतिसपुच्छादेवाग्रेतिस्रः प्राचीः सीतावपतियाजाता
ओषधयइतितिसृभिरनुच्छंदसमुत्तरायांश्रोणौदक्षिणामंसमभितिसृभिर्दक्षिणायांश्रोणावुत्तरमंसमभितिसृभिर्दक्षिणास्मादंसादुत्तरंपक्षमभि
पंचभिश्चतुर्दशभिर्वपतीतिब्राह्मणमथादिभ्योलोष्टानत्समस्यतिसोतएवप्राङ्ङुत्वाबहिः शार्कराद्धोष्टमादत्तेतमंतः शार्करंन्यस्यति॥२५॥म
नोह्निंसीज्जनितायः पृथिव्याइत्यथदक्षिणंपक्षमनुद्रुत्यबहिः शार्कराद्धोष्टमादत्तेतमंतः शार्करंन्यस्यत्यभ्यावर्तस्वपृथिवीत्यथपुच्छमनुद्रुत्य
बहिः शार्कराद्धोष्टमादत्तेतमंतः शार्करंन्यस्यत्यग्नेयत्तेशुक्रंयच्चंद्रमित्यथोत्तरंपक्षमनुद्रुत्यबहिः शार्कराद्धोष्टावादत्तइषमूर्जमहमितआददइतित

Indira Gandhi National Centre for the Arts

योरन्यतरोमंतः प्रार्करन्यस्य त्या नो गोषु विप्रालोषधीष्विति तां दिग्भ्रामितरन्निरस्यति यस्यामस्य दिशि द्वेष्यो भवति जह्यामिसेदिमनिराममीवमित्या
स्थानएवैतां दिग्भ्रामभिसंपादयेदित्येतं दर्क यजुषा वायजुर्वि परिहूरं दिसेतस्य परमेथमहानेयाउत्तरार्द्धं सीया छं केवेि घ्वं तेन त्रीन्प्रतीचः प्रक्र
मान्प्रक्रमस्फरं चं चतुर्थं तत्त्वाल्वा रुस्याद्वता चात्वालं परिलिखस्फ त्तरवेदेरावृत्तो त्तरवेदिं निवपत्स्फ त्तरनाभिमुत्सा घ्वसिकता निवपत्यग्नेतवस्र
वोवयस्र्इति षड्भिरनुछंदं समर्थाधर्वं चितउपदधाति चितस्थ परिचितर्ऊर्ध्वचितश्रयध्वं तया देवतयांगिरस्वध्रुवासीदतेत्यथानुव्यूह्यत्याप्यायस्वेति गाय
त्र्या ब्राह्मणस्य संतेपयांसीति त्रिष्टुभा राजन्यस्य यथास्फष्टु यथा प्रार्करमनुव्यूहति॥२८॥अथैतां मह्याचितिं सं सादयंत्यग्रेणोत्पात्का मुष्टप्र्यांवा
चर्मणि वाद्वाविंशतिं दर्भपुंजीलानिपयः प्रोक्षं चाज्य प्रोक्षं चार्ध्वं चोत्तरवेदिकायाः श्वसंभारान्बार्हस्पत्यं त्रयोदश चाश्वकुंभघ्टकास्ताचत एवह्निरण्य
शल्कान्सतं चोदकुंभं चपुष्करपर्णं चरुक्मं चाह्निरण्मयं चपुरुषं स्रुचौ च सर्पशिरश्च सर्वं च स्वयमातृण्णानि कोतं दशचस्कंध्या अवकाश्चयाउ
चान्याउपधास्यन्भवति दधि चमधुमिश्रं कर्मं चौदुंबरं चोलूखलमुसलं सर्वौषधं चाश्वापशुशीर्षाणि चेति द्वाविंशतिं चदर्भपुंजीलानिपयः
प्रोक्षं निधायंते प्रोक्षत्यग्नीन्वाग्निभ्याजुष्टान्प्रोक्षामीति वात्तूष्णीं वाग्निनाग्निः समिध्यतइत्याज्य प्रोक्षणाध्यसंप्रेषमाह्याग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्योनु
ब्रूहीति यद्दिह्नो तान कामयंते यजमानएव पुरीष्यासो अग्नयइत्येतामेकां त्रिरन्वाह्याथाग्निप्रथमाः प्रतिपद्यंते यंतेनाश्वेन प्राचाधिद्रवति॥२७॥अभ्य
स्थाद्विश्वाः पृतना अरातीरित्यथ दक्षिणमंसं समभ्यवक्रामंतमनुमंत्रयते यदक्रंदः प्रथमंजायमानइत्फ त्तरेश्रोण्यंते सं सादयंत्यथ द्वाभ्यामात्मन्य

ग्निं गृह्णीति मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निं योनो अग्निरिति स्वयंचितिं जपति यास्ते अग्ने समिधो यानि धामेतिश्वेतमश्वमभिमृश्याधिद्रवत्यापामिदंन्यय
नेनभ्यासं सुंधीति द्वाभ्यामथ पुच्छसंधौ चात्मसंधौ च सतं निधायोदकुंभं पर्यस्यत्यादत्ते दक्षिणेन कुंभं सव्येन कुंभीं सतां सूरयित्वा ह्निरण्यशल्को
प्रत्यस्य याएता दक्षिणा दं सा त्स्वयमातृण्णामभ्यावर्द्वंति ताह्म विषुवत्यनुसीतमुपदधाति॥२८॥ह्निरण्यवर्णाः शुचयः पावका या सां सा जा वरु
णो यातिमध्यइति द्वाभ्यामेवमेव पूरयित्वैवं प्रत्यस्य याएता उत्तरा येश्रोणीः स्वयमातृण्णामभ्यावर्द्वंति ताह्म विषुवत्यनुसीतमुपदधाति तृतीययाच
चतुर्थ्या चएवमेव पूरयित्वैवं प्रत्यस्य याएता दक्षिणायेश्रोणीः स्वयमातृण्णामभ्यावर्द्वंति ताह्म विषुवत्यनुसीतमुपदधाति पंचम्या च षष्ठ्या चैवमेव
पूरयित्वैवं प्रत्यस्य याएता उत्तरादं सा त्स्वयमातृण्णामभ्यावर्द्वंति ताह्म विषुवत्यनुसीतमुपदधाति सप्तम्या चाष्टम्या चैवमेव पूरयित्वैवं प्रत्यस्य याए
ता दक्षिणा त्पक्षात्स्वयमातृण्णामभ्यावर्द्वंति ताह्म विषुवत्यनुसीतमुपदधाति नवम्या च दशम्या चैवमेव पूरयित्वैवं प्रत्यस्य याएता उत्तरा सक्षात्स्वयमा
तृण्णामभ्यावर्द्वंति ताह्म विषुवत्यनुसीतमुपदधात्येकादश्यस्तु द्वादश्यस्तु तासां बार्हस्पत्यं मध्यउपदधाति दिविश्रयस्वांतरिक्षे यतस्व पृथिव्या सं
भवब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसायत्वेत्यनुसीतमुपदधातीति ब्राह्मणं तया देवतं कृत्वा सूददोहसः करोति॥२९॥अथोत्तरवेदेरावृत्तोत्तरवेदि
मलं करोत्यथोत्तरवेद्यामपां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमुपदधाति तया देवतं कृत्वा सूददोहसं करोत्यथोत्तरवेद्यामेवोत्तरनिबोधं रुक्ममुपदधाति
ब्रह्मजज्ञानमित्यथैनमक्ष्णायापं चगृह्णीतेन व्याघारयति कृणुष्वपाजः प्रसितिं न पृथ्वीमिति दक्षिणतः प्रांचं ह्निरण्मयं पुरुषमुपदधाति ह्निरण्यगर्भः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बो० क० च० समवर्तताग्रइत्यथैनमभिमृशतिद्रप्सश्चस्कन्देतितयादेवतंकृत्वासूददोहसैमोकरोत्यथोत्तरतः प्रक्रमवेलायांस्रुचावुपदधात्याज्यस्यपूर्णा स्र०
१०२ मियमसीतिकार्ष्मर्यमयीमसावसील्योदुंबरीं दध्नः पूर्णामनेसैवतयादेवतंकृत्वासूददोहसैमोकरोत्यथदक्षिणेप्रक्रमकाटेसर्पशिरउपदधातिनमोऽ
स्तुसर्पेभ्यइतितिसृभिरनुष्टुंदसमपिवायत्तउञ्चारंजनंपदस्यजन्यंभयंमन्यतेतयादेवतंकृत्वासूददोहसंकरोति॥३०॥अथस्वयमातृण्णायजुषाक
रोतिध्रुवासिधरुणास्तृताविश्वकर्मणासुकृता। मात्वासमुद्रउद्वधीन्मासुपर्णाव्यथमानापृथिवीदृंहेत्यथैनामश्वमवघ्राप्यातिद्युषाञ्जास्तृणेन
महाधिद्रुत्योपदधातियथैतस्यपुरुषप्राणेः प्राणानत्संनिधीयेरन्नापिधीयेरनभूः प्रजापतिस्त्वासादयत्विसनुद्भुत्याग्निस्त्वाभिपातुमह्यास्वस्त्या
छर्दिषाशंतमेनतयादेवतयाङ्गिरस्वध्रुवासीदेत्यनुप्राण्यात्प्रथमांस्वयमातृण्णामुपधायानुप्राणित्यथैषप्राणस्तृणेविवरंददात्यथस्रुचावतुर्गृ
हीतंगृहीत्वास्वयमातृण्णावकाशेजुहोतिचित्तिंजुहोमिमनसाघृतेनेत्युगृद्धाभ्यामन्वारभ्यामन्वारोहंवाचयतिपृथिवीमात्रमिषंप्राणोमामा
हासीदित्यपरेबिलेहिरण्येष्टकामुपदधातितेजोसितेजोमेयच्छपृथिवींयच्छपृथिव्यैमापाहीतिताजघनेनप्रक्रमवेलायांमंडलेष्टकामुपदधा
तिपृथिव्युदपुरमन्नेनविष्टेतिदक्षिणतोरेतःसिचमुपदधातिपृथिवीरेतःसिक्सामेरेतोदधातुसामेरेतःप्रजनयत्वितितयादेवतंकृत्वासूददो
हसःकरोति॥३१॥अथैतादस्रास्कंध्याःप्राचीरायातयतिद्वेकृतव्येद्वेद्वियजुषीविराजंचविश्वज्योतिषंचसयुजंचाषाढांचद्वेसंयान्यावृतव्येन १०२
पदधातिमधुश्चमाधवश्चेत्यवकामनूपदधात्यग्नेर्योनिरसीत्यथद्वियजुषीउपदधातिकाण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीयाशतेनप्रतनोषीतिद्वाभ्यां

दूर्वेष्टकामथहिरण्यमूर्ध्नीमुपदधातियास्तेअग्नेसूर्येरुचोद्यतोदेवाःसूर्येरुचइतिविराजंचविश्वज्योतिषंचविराट्ज्योतिरधारयद्बृह
स्पतिस्त्वासादयत्विव्युत्तरामथसयुजमुपदधातीन्द्राग्निभ्यांत्वासयुजायुजायुनज्मीत्यथाषाढांव्यालिखितामुत्तरलक्ष्मणामुपदधात्यषाढा
सिसहमानेत्यथसंयान्यावुपदधात्यग्नेयान्यसिदेवानामग्नेयान्यसीतितयादेवतंकृत्वासूददोहसःकरोति॥३२॥अथोत्तरेणव्यालिखिता
मुपविश्ययाचतिदधिचमधुमिश्रंकूर्मंचतंदध्नामधुमिश्रेणाभ्यनक्तिमधुवाताऋतायतइतितिसृभिरनुष्टुंदसमथैनमवकाभारेणपरि
वेष्ट्यपुरस्तात्प्रत्यंचमुपदधातिमहीद्यौःपृथिवीचनस्त्वतत्स्रआशाःप्रचरंत्वग्नइतिद्वाभ्यामथैनंदर्भंकुभिःपरिपिनष्टिसभितोनवसर्पणाय
तयादेवतंकृत्वासूददोहसंकरोत्यथाग्निवतिष्ठन्याचत्योदुंबरंचोलूखलंमुसलंसर्वौषधंचतदेतत्प्रादेशमात्रमुलूखलंभवत्यरत्निमात्रं
मुसलंतस्मिन्त्सर्वौषधमवहत्यूर्जोभागोऽस्यूर्जःपवित्रमूर्गेनमन्नाद्यायेत्यथैनमुत्तरतःप्रक्रमवेलायामुपदधातितद्विष्णोःपरमंपदमिति
लोकंपृणामुत्तरतोमुसलंकरोतितयादेवतंकृत्वासूददोहसैमोकरोत्यथमुख्यामुख्यांयाचतितस्यामंतरवस्त्राविणीद्वेस्रुवाकुतीजुहोत्य
ग्नेयुक्ष्वाहियेतवेतिदक्षिणेबिलेजुहोतियुक्ष्वाहिदेवहूतमानित्युत्तरेथैनामुत्तरतःप्रक्रमवेलायामुपदधातिध्रुवासिपृथिविसहस्व
पृतन्यतइतिलोकंपृणेउत्तरतइतरेकरोतितयादेवतंकृ०हसःकरोत्यथैनतत्पुरुषशिरोयाचतितस्यप्राणेषुहिरण्यशल्कानप्रत्यस्यति
द्रप्सश्चस्कन्देत्यास्येऽभूदिदंविश्वस्यभुवनस्यवाजिनमितिदक्षिणस्यांनासिकायामग्नेर्वैश्वानरस्यचेत्युत्तरस्यामग्निर्ज्योतिषाज्योति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यो० कृ० च० ध्वानिति दक्षिणेऽक्ष्णि रुक्मावर्चसा वर्चस्वानित्यत्तरं कृत्वेत्येति दक्षिणे कर्णे रुचं त्वं न्यत्तरं यथस्रुग्वि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दक्षिणेऽक्ष्णि जुहोति चि सू०
१०३ त्रं देवानामुदगादनीकमित्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वोत्तरे क्षिणि जुहोति चित्रं देवानामिति समान्या जुहोतीति ब्राह्मणमर्थेन दध्नाम धुमिश्रेणपूरयति
समिन्त्सर्वं तिसरितो नवेनाड्यां तामनुवाकस्यार्थेन प्राचीनमुत्तानमुखायामुपदधाति ॥ ३३ ॥ आदित्यं गर्भं पयसा समंजन्नित्यनुद्रुत्येमं मार्ह हिंसी
द्विपादं पशूनामिति मयुमारण्यमनुतेदिशामीति शुचमनु तस्य जतिरूलाटे हिरण्येष्टकामुपदधाति विश्वकर्मा दिशांपतिरित्यथ पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख
उपविश्यांतरात्मन्नश्वस्य शिर उपदधाति वातस्य ध्राजिं वरुणस्य नाभिमित्यनुद्रुत्येमं मार्ह हिंसीरेकशफं पशूनामिति गौरमारण्यमनुतेदिशामी
ति शुचमनु तस्य जतिरूलाटे हिरण्येष्टकामुपदधाति प्रजापतिर्दिशांपतिरित्यथ पश्चात्प्राङ्मुख उपविश्यांतरात्मन्नृषभस्य शिर उपदधात्यजस्र
मिंदुमरुषं भुरण्युमित्यनुद्रुत्येमं समुद्रं शतधारमुत्समिति गवयमारण्यमनुतेदिशामीति शुचमनु तस्य जतिरूलाटे हिं० धाति रुद्रो दिशांपतिरित्यथ
दक्षिणत उदङ्मुख उपविश्यांतरात्मन्नुष्ट्रस्य शिर उपदधाति वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमित्यनुद्रुत्येमामूर्णायुं वरुणस्य मायामित्युष्ट्रमारण्यमनु
तेदिशामीति शुचमनु तस्य जतिरूलाटे हिं० धाति वरुणो दिशांपतिरित्यथोत्तरतो दक्षिणामुख उपविश्यांतरात्मन्बस्तस्य शिर उपदधाति यो अग्निर
ग्नेस्तपसोऽधिजात इत्यनुद्रुत्याजा ह्यग्नेरजनिष्ट गर्भादिति शरभमारण्यमनुतेदिशामीति शुच० रूलाटे० धात्यग्निर्दिशांपतिरित्यं तेषु तस्य व्युदूह्योपदध्या १०३
दिति ब्राह्मणं तयादेवतं कृत्वा सूददोहसः करोति ॥ ३४ ॥ अथापस्या उपदधाति अपां त्वेमन्त्सादयामीति पंच पुरस्तात्प्रतीचीरुपदधाति पंच दक्षिणतः पं

चपश्चात्प्राचीः पंचोत्तरतस्छंदस्यास्तया० सः करोत्यथ प्राणभृत उपदधात्ययं पुरो भुव स्तस्य प्राणो भौवायनो वसंतः प्राणायनो गायत्री वासंती गाय
त्रियै गायत्रं गायत्रादुपांशुरुपांशोस्त्रिवृत्त्रिवृतो रथंतरं रथंतराद्वसिष्ठ ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया प्राणं गृह्णामि प्रजाभ्य इति दशप्राचीरा
यातयति स्वयमातृण्णाया अयं दक्षिणा विश्वकर्मेति दश दक्षिणा आयातयति स्वयमातृण्णाया अयं पश्चाद्विश्वव्यचा इति दश प्रतीचीरायातयति
स्वयमातृण्णाया इदमुत्तरात्स्वरिति दशोदीचीरायातयति स्वयमातृण्णाया इयमुपरि मतिरिति दशाभिरुपरिष्टात्प्रदक्षिणं परिचिनोत्यक्ष्णा
यो पदधातीति ब्राह्मणं तयादे० सः करोत्यथ संयत उपदधाति त्वायुषः प्राणं संतन्विति द्वादशिनः स्त्रस्तिस्रो दिक्षु नमध्ये तयादे० सः करोत्यथापान
भृत उपदधाति प्राची दिशां वसंत ऋतूनामग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणं त्रिवृत्स्तोमः स उपंचदशवर्तनिस्त्र्यविर्वयः कृतमयानां पुरोवातो वातः सानग
ऋषिरिति या चयति पितरः पितामहा इति दक्षिणेन प्राणभृतो दशप्रतीचीरायातयति स्वयमातृण्णामभि दक्षिणा दिशामिति जघनेन प्राण
भृतो दशोदीचीरायातयति स्वयमातृण्णामभि प्रतीची दिशामिति उत्तरेण प्राणभृतो दशप्राचीरायातयति स्वयमातृण्णामभ्युदीची दिशामित्य
ग्रेण प्राणभृतो दश दक्षिणा आयातयति स्वयमातृण्णामभ्यूर्ध्वा दिशामिति बाह्येन प्राणभृतो दशाभिरुपरिष्टादपरैः सैपरिचिनोति विषूचीरु
पदधातीति ब्राह्मणमपानभृद्भिश्चितिराप्यंते तयादेवतं० सूददोहसः करोत्यथाग्निं सर्वतोमुखं चिनुते ॥ ३५ ॥ गायत्रीं पुरस्तादुपदधाति त्रिष्टुभं
दक्षिणतो जगतीं पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः पंक्तिं मध्ये तयादेवतं० सः करोत्यथाग्नेरंगान्युपदधाति प्राच्यात्वा दिशा सादयामि गायत्रेण छंदसाग्निना

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० च०
१०४

देवतयाग्नेःग्रीष्मोग्नेःशिरउपदधामिदक्षिणायांत्वादिशिसादयामिप्रतीच्यांत्वादिशिसादयाम्युदीच्यांत्वादिशिसादयाम्यूर्ध्वायांत्वादिशिसादयामि स्र०
पांक्तेनछंदसेतितयादेवतं० सःकरोत्यथोत्तरतःप्राजापत्यामुपदधातिसंवत्सरस्यप्रतिमामितितांजघनेनप्रक्रमवेलायांप्राचमृषभमुपदधातित्वा
मग्नेवृषभंचेकितानमितितयादे० सोकरोत्यथलोकंपृणाउपदधातिलोकंपृणछिद्रंपृण० षदन्नितितयादे० इन्यथस्रुद्दोहंकरोतितायस्यस्रुद्
दोहःस० दिवइतिप्राच्यात्रलोकंपृणयाप्रसोत्यग्निंप्राचीभिर्लोकंपृणाभिःसंप्रच्छादयंतिसंप्रछन्नंपलाशशाखयापरिकर्षतिलोकंपृणछिद्रंपृ
णोत्यथचितिंकृत्वाभिमृशतिचित्तिमचित्तिंचिनवद्विविद्वानित्याग्नेय्यागायत्र्यैतांचितिमभिमृश्यद्वाभ्यामवद्रवतिवाङ्मआसन्प्राणादाइत्यथाप
राह्णअपराह्णिकीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्येतावदेवैतदहःकर्मक्रियतेवसंत्येतांरात्रिं॥ ३८॥ अथद्वितीयेनुदितआदित्येप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रच
रत्यथाकाम्याधर्माजिनीउपानहावुपमुंचतेध्वर्युश्चयजमानश्चाथद्वाभ्यामात्मन्यग्निंगृह्णीतिमय्यगृह्णाम्यग्रेअग्निंयोनोअग्निरितिस्वयंचितिंजपति
यास्तेअग्नेसमिधोयानिधामेतिरुक्ममश्वमभिमृश्यतनुपुरीषमुपदधातिपृष्टोदिवीतितयादेवतंकृत्वास्रुद्दोहंकरोत्यथापराह्णआपराह्णि
कीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्येतावदेवैतदहःकर्मक्रियतेवसंत्येतांरात्रिमथतृतीयेनुदितआदित्येप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्येतिसर्वएवकार्ष्णा
जिनीरुपानहउपमुंचतेऽथयाव्याज्यस्थालीसस्रुवांविभक्तिमुदपात्रंपंचचस्कंध्याअवकाश्चयाउच्चान्याउपधास्यन्भवतिताएवैतत्समाद १०४
योत्तरेश्रोण्यंतेसंसादयंत्यथद्वाभ्यामात्मन्यग्निंगृह्णीतिमय्यगृह्णाम्यग्रेअग्निंयोनोअग्निरितिस्वयंचितिंजपतियास्तेअ० मेतिरुक्ममश्वमभि

मृश्याधिद्रवत्यपामिदंन्ययनंनमस्तइतिद्वाभ्यामथाधिद्रुत्यप्रथमेसंचितावृतीकृत्वाग्नउदेहितत्वायामीतिदक्षिणतोविभक्तिमुपदधात्यग्निंदूतं
वृणीमहइतितयादे० संकरोति॥ ३९॥ अथैताःपंचस्कंध्याःप्राचीरायातयतिद्वेऋतव्येद्वेसयुजावेकांसंयानीमृतव्येउपदधातिशुक्रश्चशुचिश्चेत्य
वकामनूपदधात्यग्नेर्योनिरसीत्यथसयुजावुपदधात्याचाराभ्यांत्वासयुजासयुजायुनज्मितियजसात्वासयुजायुनज्मीत्यथसंयानीमुपदधातिवायो
योन्यसीतितयादे० सःकरोत्यथाश्विनीरुपदधातिध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिरितिपंचैकैकांदिक्ष्वेकांमध्येतयादे० सःकरोत्यथर्तव्याउपदधातिसजूर्ऋतु
भिःसजूर्विधाभिरितिपंचैकैकांदिक्ष्वेकांमध्येसमानप्रभृतयोभवंतिसमानोदर्कोइतिब्राह्मणंतयादे० सःकरोत्यथप्राणभृतउपदधातिप्राणंमेपाह्य
पानंमेपाहीतिपंचैकैकांदिक्ष्वेकांमध्येतयादे० सःकरोत्यथवृष्टिसनीरुपदधात्यपस्पिन्वौषधीर्जिन्वेतिपंचैकैकांदिक्ष्वेकांमध्येनुपरिहारंसादयतीति
तिब्राह्मणंतयादे० सःकरोत्यथमूर्धन्वतीरुपदधातिविष्टंभोवयइतिचतस्रःपुरस्तात्स्वंसपातिनीस्तयादे० सःकरोत्यथवयस्याउपदधातित्र्यविर्वय
इतिपंचदक्षिणायांश्रोण्यामुपदधातिपष्ठवाड्वयइतिपंचोत्तरस्यांबस्तोवयइतिदक्षिणेंसउपदधातिवृष्णिर्वयइत्युत्तरेव्याघ्रोवयइतिदक्षि
णपक्षउपदधातिसिंहोवयइत्युत्तरेपुरुषोवयइतिमध्येपुरुषेणचितिराप्यतेतयादे० सःकरोत्यथाग्निंसर्वतोमुखंचिनुतेऽग्नेरंगानिप्राजापत्या
मृषभंलोकंपृणाउदीच्यात्रलोकंपृणयाप्रत्यग्निमुदीचीभिःसंप्रच्छादयंतिसंप्रछन्नंपलाशशाखयापरिकर्षतिलोकंपृणछिद्रंपृणोत्यथचितिंकृत्वा
भिमृशतिचित्तिमचित्तिं० नित्याग्नेय्यात्रिष्टुभेतांचितिमभिमृश्यद्वाभ्यामवद्रवतिवाङ्मआसन्प्राणदाइत्यथापराह्णिकीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्ये

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तावदेवैतदहः कर्म क्रियतेवसंत्येतां रात्रिं ॥ ३९ ॥ अथ चतुर्थेन सुत्यित आदित्ये प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति समानं पुरीषस्योपधानमथ पंचमेन सुत्यित
आदित्ये प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति सर्व एव कार्ष्णाजिनी रूपानडुप मुर्वर्तेथयाचत्याज्यस्थाली ऽं स स्रुचौ विभक्तिमुदपात्रं सर्वं च स्वयमातृण्णानि
कोर्तदन्नाच स्कंध्या अवकाश्वयाउचान्याउपधास्यन भवति ताएतत्समादायो त्तरेणश्रोण्यां तेसं सादयत्यथ द्वाभ्यामात्मन्यग्निं गृह्णीते मयि गृह्णा
म्य० ग्निरिति स्वयं चितिं जपति यास्ते अग्ने० मेतिश्वेतमश्वमभिमृश्याधिद्रवत्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वाभ्यामथाधिद्रुत्य द्वितीये संचिता द्रुती
जुहोत्यग्ने दुभ्रतत्वा यामीति दक्षिणातो विभक्तिमुपदधात्यग्निनाग्निः समिध्यत इति तयादे० सं करोत्यथ स्वयमातृण्णामश्वमवघ्राप्य विदुषा ब्राह्म
णेन सह्याधिद्रुत्योपदधाति भुवद्दाग्नी अव्यथमाना मित्यनुद्रुत्य वायुस्त्वाभिपातु मह्या स्वस्त्या छर्दिषा त्रां तमेन तयादे० सीदेति व्यन्याद्वितीयामुप
दधाति प्राण्यापानिति सव्यानो थैषब्राह्मणो वरं ददात्यथ रूपे च चतुर्गृहीतं गृहीत्वा स्वयमातृण्णाव कानां जुहोति चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेने
यं गुष्ठाभ्यामन्वारभ्यान्वारोहं वाचयंसंतरिक्षमाक्रमिषं प्रजामामा ह्वासीद्त्यपरे बिले हिरण्येष्टकामुपदधाति ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छांतरिक्षं यच्छां
तरिक्षान्मा पाहीति तां जनेन प्रक्रमवेत्वार्यां मंडले ष्टकामुपदधात्यधियोरं तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टेति दक्षिणातो रेतःसिचमुपदधात्यंतरिक्षं रेतःसि
क्त्मेरेतो दधातु तन्मे रेतः प्रजनयत्विति मनसैव तयादे० सः करोति ॥ ३९ ॥ अथैतादन्नास्कंध्याः प्राचीरायात यतिच तस्त्रऋतव्याः संम्राजं च विश्वज्यो
तिषं च द्वे सयुजौ द्वे संयान्यावतव्या उपदधाति न भश्च न भस्यश्चेत्यवकामनूपदधात्यग्नेर्योनिरसीषश्चोर्जश्चेत्यवकमनूपदधात्यग्नेर्योनिरसीति

संम्राजं च विश्वज्योतिषं च संम्राज्योतिरधारयद्विश्वकर्मात्वासादयत्विवस्त्तरामथ सयुजावुपदधाति वर्चेसात्वा सयुजायुजायुन ज्म्युक्थेभिस्त्वा सयुजा
युजायुज्मीनेत्यथ संयान्यावुपदधाति दियानां यायोयान्यस्यंतरिक्ष स्ययान्यसीतितयादे० सः करोति ॥ ४० ॥ अथ दिश्या उपदधाति राज्ञसि प्राचीदि
गिति यंचैकैकां दिश्वेकां मध्ये तयादे० सः करोत्यथ प्राणभृत उपदधात्यायुर्मे पाहि प्राणं मे पाहीति दत्रापुरस्तात्प्राचीस्तासां ज्योतिष्मतीमुत्तमामु
पदधाति तयादे० सः करोत्यथ छंदस्यैतीरुपदधाति माछंद इति द्वादशा दक्षिणतः पृथिवी छंद इति द्वादशापश्चादग्निर्देवतेति द्वादशोत्तरतस्तयादे०
सः करोत्यथ वालखिल्या उपदधाति मूर्धासि राडिति सप्त पुरस्तात्प्रतीचीरुपदधाति यंत्री राडिति सप्त पश्चात्प्राचीर्वालखिल्याभिश्विति राप्यते
तयादे० सः करोत्यथाग्निं सर्वतोमुखं चिनुते ग्नेरंगानि प्राजापत्याम्यैषैभं लोकं पृणाः प्राच्यात्र लोकं पृणायाप्रसोत्यग्निं प्राचीभिः संप्रच्छादयंति सं
प्रच्छन्नं पलाशशाखया परिकर्षति लोकं पृणेत्यथ चितिकृत्याभिमृशति चित्तिदाम० नित्याग्नेय्या जगत्येतां चितिमभिमृश्य द्वाभ्यामवद्रवति वाङ्म आ
सन्नु प्राणादइत्यथापराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरत्येतावदेवैतदहः कर्म क्रियतेव संत्येतां रात्रिं ॥ ४१ ॥ अथ षष्ठेन सुत्यित आदित्ये प्रवर्ग्योप
सद्भ्यां प्रचरति समानं पुरीषस्योपधानमथ सप्तमेन सुत्यित आदित्ये प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति सर्व एव कार्ष्णाजिनी रूपानडुप मुंचंतेथयाचत्याज्यस्था
ली ऽं स स्रुचौ विभक्तिमुदपात्रं पंचचस्कंध्या अवकाश्वयाउचान्याउपधास्यन भवति ताएतत्समादायोत्तरेणश्रोण्यं तेसं सादयंत्यथ द्वाभ्यामात्मन्यग्निं
गृह्णीते मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निं यो नो अग्निरिति स्वयं चितिं जपति यास्ते अग्ने० मेतिश्वेतमश्वमभिमृश्याधिद्रवत्यप० नमस्त इति द्वाभ्यामथाधिद्रुत्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ°क°व्या° तृतीयेसंचिताकृतीजुहोत्यग्नेगस्तन्वायामीतिदक्षिणतोविभक्तिमुपदधात्यग्निर्वृत्राणिजंघनदितितयादे°संकरोत्यथैताःपंचस्कंध्याःप्राचीराया च°सू°
१०६ तयतिद्वेऋतव्येद्वेसयुजावेकांसंयानीमृतव्येउपदधातिसहश्चसहस्यश्चेत्यवकामनूपदधात्यग्नेर्योनिरसीत्यथसयुजावुपदधातिस्तोमैभिस्त्वास°
ज्मिछंदोभिस्त्वासयुंज्मीत्यथसंयानीमुपदधातिदेवानामंतरिक्षयान्यसीतितया°सःकरोति॥४२॥अथाश्मणयास्तोमीयाउपदधात्याशुस्त्रिवृदि
तिपुरस्तादुपदधातिव्योमसप्तदशइतिदक्षिणतोधरुणएकविंशइतिपश्चाद्भांतःपंचदशइत्युत्तरतःप्रतूर्तिरष्टादशइतिपुरस्तादुपदधात्यभि
वर्तःसविंशइतिदक्षिणतोवर्चोद्वाविंशइतिपश्चात्तपोनवदशइत्युत्तरतोयोनिश्चतुर्विंशइतिपुरस्ताद्गर्भाःपंचविंशइतिदक्षिणतओजस्त्रि
णवइतिपश्चात्संभरणस्त्रयोविंशइत्युत्तरतःक्रतुरेकत्रिंशइतिपुरस्तादुपदधातिब्रध्नस्यविष्टपंचतुस्त्रिंशइतिदक्षिणतःप्रतिष्ठात्रयस्त्रिंशइ
तिपश्चान्नाकःषट्त्रिंशइत्युत्तरतोग्नेर्भागोसीतिपुरस्तादुपदधातिनृचक्षसांभागोसीतिदक्षिणतोमित्रस्यभागोसीतिपश्चादिंद्रस्यभागोसीत्युत्तर
तोवसूनांभागोसीतिपुरस्तादुपदधात्यादित्यानांभागोसीतिदक्षिणतोदित्यैभागोसीतिपश्चाद्देवस्यसवितुर्भागोसीत्युत्तरतोधर्त्रश्चतुष्टोमइतिपुरस्ता
दुपदधातियावानांभागोसीतिदक्षिणतऋभूणांभागोसीतिपश्चाद्विवर्तोष्टाचत्वारिंशइत्युत्तरतोन्यथान्यान्यथोपदधातीतिब्राह्मणंतयादे°
सःकरोत्यसृष्टीरुपदधात्येकयास्तुवतप्रजाअधीयंतेतिसप्तदशाचतस्रोदक्षिणोरंसउपदधात्यथतिस्रोथतिस्रोथचतस्रोदक्षिणादंसाद्दक्षिणा १०६
श्रोणीमभ्यायातयतितया°सःकरोत्यथव्युष्टीरुपदधातीयमेवसायाप्रथमाव्यौछदितिपंचदशातिस्रस्तिस्रोदिक्षुतिस्रोमध्येव्युष्टीभिश्चितिराप्य

तेतया°सःकरोत्यथाग्निंसर्वतोमुखंचिनुतेग्नेरंगानिप्राजापत्याम्पर्भंलोकंपृणाउदीच्यात्रलोकंपृणयाप्रसौत्यग्निमुदीचीभिःसंपृच्छादयंतिसं
प्रछन्नंपशुनाअग्रयापरिकर्षतिलोकंपृणेत्यथाचितिक्लृप्त्याभिमृशतिचित्तिम°नित्याग्नेय्यानुष्टुभैतांचितिमभिमृश्यद्वाभ्यामवद्रवतिवाङ्मआ
स°दाइत्यथापराह्णिकीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्येणतावदेवैतदहःकर्मक्रियतेवसंत्येतांरात्रिं॥४३॥अथाष्टमेन्ह्युदितआदित्येप्रवर्ग्योपसद्भ्यां
प्रचरतिसमानंपुरीषस्योपधानमथनवमेन्ह्युदितेआदित्येप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरतिसर्वएवकाम्योजिनीरूपानद्धउपमुंचते॥यथाचत्वाज्यस्थालीःसं
स्कृत्वाविमुक्तिमुदपात्रंसर्वंचस्वयमातृण्णानिकोतंसप्तचस्कंध्याअवकाश्चयाउचान्याउपधास्यन्भवतिताएतत्समादायोत्तरेश्रोण्यंतेसंसा
दयंत्यथद्वाभ्यामात्मन्य°मयि°रितिस्वयंचितिंज°मतिश्वेतमश्वमभि°नमस्तइतिद्वाभ्यामथाधिकृत्यचतुर्थेसंचिताकृतीजुहोत्यग्नेकिंशिरस्तन्वाया
मीतिदक्षिणतोविभक्तिमुपदधात्यग्नेस्तोमंमनामहइतितया°संकरोत्यथैताःसप्तस्कंध्याःप्राचीरायातयतिद्वेऋतव्येस्वराजंचविश्वज्योतिषंचैकां
सयुजंद्वेसंयान्याऋतव्येउपदधातितपश्चतपस्यश्चेत्यवकामनूपदधात्यग्नेर्योनिरसीतिस्वराजंचविश्वज्योतिषंचस्वराड्ज्योतिरधारयत्प्रजापति
स्त्वासादयत्विन्युत्तरामथसयुजमुपदधातिरय्येपोषायसजातानांमध्यमस्थेयायमयात्वासयुजायुजायुज्मीत्यथसंयान्याउपदधात्यंतरिक्षमस्यं
तरिक्षायत्वेतितया°सःकरोत्यथासपत्नाउपदधाति॥४४॥अग्नेजातान्प्रणुदानःसपत्नानितिपुरस्तादुपदधातिसहसाजातानितिपश्चाच्चतुश्च
त्वारिंशस्तोमइतिदक्षिणतःषोडशस्तोमइत्युत्तरतस्तासांपुरीषवतीमध्यउपदधातिपृथिव्याःपुरीषमस्यप्सोनामेतितया°सःकरोत्यथविराज

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यो० क० च० १०७ उपदधात्येवश्छंदो वरिवश्छंद इति चत्वारिंशतं दशदशाऽऽदिक्षु नमध्ये अक्ष्णयोपदधातीति ब्राह्मणं तया० सः करोत्यथ स्तोमभागा उपदधाति रश्मिरसि स्०
क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वेत्येकत्रिंशतं सप्त सप्त दिक्षु तिस्रो मध्ये तया० सः करोत्यथ नाकसद उपदधाति राज्ञ्यसि प्राची दिग्वसवस्ते देवा अधिपतय इति पंच
कैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यथ पंचचोडा उपरिष्टान्नाकसदामुपदधात्ययं पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिरिति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तासां पश्चा
त्प्राचीमुत्तमामुपदधात्यत्र यंयजमानो द्विष्यात्तं मनसा ध्यायतीति तया० सः करोत्यथ छंदस्याः स्फ उपदधात्यग्निर्मूर्धा दिव इत्येतस्यानुवाकस्य तिस्रः तिस्रो
यथाम्नातं गायत्रीः पुरस्तादुपदधाति त्रिष्टुभो दक्षिणतो जगतीः पश्चादनुष्टुभ उत्तरतो बृहतीर्मध्ये उष्णिहः पुरस्तादुपदधाति पंक्तीर्दक्षिण
तोऽक्षरपंक्तीः पश्चादतिच्छंदसमुत्तरतो द्विपदा मध्ये पियातिच्छंदसं मध्ये द्विपदा उत्तरतस्तया० सः करोत्यथ दक्षिणेंऽसे कृत्तिका उपदधात्यंबा
नामासि दुलानामासीति सप्तगुल्म कृतास्तया० सः करोत्यथ वृष्टिसनीरुपदधाति पुरोवातसनिरस्यभ्रसनिरसीति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्येऽनुपरि
हारं सादयतीति ब्राह्मणं तया० सः करोत्यथादित्येष्टका उपदधाति सकृत्कायत्वा समणिकायत्वा स्वोऽद्दैद्द दिक्षु नमध्ये तया० सः करोत्यथ घृतेष्टका
उपदधात्यृचे त्वा रुचे त्वेति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्येऽनुपरिहारं सादयतीति ब्राह्मणं तया० सः करोत्यथ यशोदा उपदधाति यशोदांत्वा यशसि साद
यामीति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यभूयस्कर उपदधाति भूयस्कृदसि वरिवस्कृदसीति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यथाप्सुषद १०७
उपदधात्यप्सुषदसि श्येनसदसीति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तयाऽऽवृतं० सः करोत्यथ द्रविणोदा उपदधाति पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयामीति पंचैकैकां

दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यथायुष्या उपदधाति प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहीति सप्तैकैकां दिक्षु तिस्रो मध्ये तया० सः करोत्यथर्तुनामान्युपदधाति यावा
अयावा इति सप्तैकैकां दिक्षु तिस्रो मध्ये तयाऽऽवृतं कृतं कृ० सः करोति ॥४५॥ अथेंद्रतनूरुपदधात्यग्निनाविश्वाषाडिति द्वाविंशतिं पंच पंच दिक्षु द्वे म
ध्ये तया० सः करोत्यथ यज्ञतनूरुपदधाति प्रजापतिर्मनसांधोऽछेत इति त्रयस्त्रिंशतमष्टावष्टौ दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यथ ज्योतिष्मतीरुपदधाति ज्यो
तिष्मतीं त्वा सादयामीति द्वादश तिस्रस्तिस्रो दिक्षु नमध्ये तया० सः करोत्यथ भूतेष्टका उपदधाति पृथिव्यै स्वाहांतरिक्षाय स्वाहेति द्वादश तिस्रस्तिस्रो दि
क्षु नमध्ये तया० सः करोत्यथाज्यानीरुपदधाति ज्ञातायुधाय ज्ञातवीर्यायेति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यथ राष्ट्रभृत उपदधात्यग्ने यशस्विन्यश
समर्पयेति चतस्र एकैकां दिक्षु नमध्ये तया० सः करोत्यथ दक्षिणेंऽसे पौर्णमासीमुपदधाति पूर्णा पश्चादिति तया० सः करोत्यथ दक्षिण एवांऽसे नक्षत्रेष्टका
उपदधाति कृत्तिकानक्षत्रमग्निर्देवतेत्येनारांचयत्यग्नेरुचस्थ प्रजापतेर्धातुः सोमः स्यर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वेत्येतेन नक्षत्रपथं रोहिणी
प्रभृत्याचित्रास्वाभ्यामायातयति दक्षिणादंसाद्दक्षिणां श्रोणीमभ्यायातयत्यथ पुच्छसंधौ चात्मसंधौ चामावास्यामुपदधाति यत्ते देवा अदधुर्भागधेय
मित्येतेन नक्षत्रपथमनूराधा प्रभृत्याऽपभरणीभ्य आयातयत्युत्तरायै श्रोणेरुत्तरमंसमभ्यायातयत्यथोत्तर एवांऽसे पौर्णमासीमुपदधाति पूर्णा
पश्चादिति भसंऽस्य ष्टा उपदधातीति ब्राह्मणं नक्षत्रेष्टकाभिश्चितिराप्यते तया० कै सः रोत्यथ बद्भुल्यकृष्णमश्वमभिमृश्य तनुपुरीषमुपदधाति दृषोरि
वीति तया० सः करोत्यत्र पंचमी चितिश्चिनुते संयज्ञप्रचेताश्चेति पंचैकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये तया० सः करोत्यथाग्निं सर्वतोमुखं चिनुतेऽग्नेरंगानि प्राजापत्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० कल्प०
१०८

मथ भंलोकं पृणाः प्राच्यात्रलोकं पृणाया प्रसौत्य ग्निं प्राचीभिः संप्रच्छादयं त्यथोदीचीभिः प्राचीभिस्त्वेव निस्तिष्ठंति यावद्ग्नं चेष्यमाणो भवति तावद्ग्नंचि चय० सू०
नुते थानभिमृष्टं चितिं कुर्याभवति तदेताश्वतस्त्रस्स्वयमातृण्णाया भवति ता दिक्ष्वूपदधाति प्राणाय त्वा चक्षुषे त्वा तया० सीद व्यानाय त्वा चक्षुषे त्वा तया०
सीद अपानाय त्वा चक्षुषे त्वा तया० सीद याचे त्वा चक्षुषे त्वा तया० सीदेत्यथ स्वयमातृण्णामश्वमवघ्राप्याविदुषा ब्राह्मणेन सहाधिद्रुत्यापदधाति
कृवद्यायोस्त्वा सदने सादयामीत्यनुद्रुत्य सूर्यस्त्वाभिपातु मह्यास्वस्त्याच्छर्दिषा शंतमेन तया० सीदेत्यथापान्यात्तृतीयामुपदधात्यपानित्यथैष ब्राह्मणो
वरं ददात्यथ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा स्वयमातृण्णायां कारोऽक्रंदोति चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेनेत्यं गुद्याभ्यामन्वारभ्यान्वारोहं वाचयति दिवमा
क्रमिषं स्वयरगन्मेत्यपरे बिले हिरण्येष्टकामुपदधाति स्त्रवरसि स्त्रवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मा पाहीतीतिं ता जघनेन प्रक्रमवेलायां मंडलेष्टका
मुपदधाति द्योरपराजितामृतेन विष्टेति दक्षिणतो रेतः सिंचमुपदधाति द्यौरेतः सिकुसांमेरेतो दधातु सामेरेतः प्रजनयत्विति तया० सः करो
सघोत्तरतः प्रक्रमवेलायां विकर्णीमुपदधाति प्रोथदश्वो नयवसे अविष्यन्नितित या० संकरोत्यथा चितिं कुर्याभिमृशति चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि
विद्वानित्याग्नेयापंक्त्यैतां चितिमभिमृश्य द्वाभ्यामवद्रवति वाज्ञ आसन्प्राणदाऽत्यथापराह्णिकीभ्यां प्रचरत्यंता वंदं वैतदहः कर्म क्रियते वसंत्येतां
रात्रिं ॥ ४६ ॥ अथैतस्मिन्नेव नवमेऽह्नि दद्धामायाङ्कउपकल्पयंते सहस्त्रं हिरण्यशल्कान् घृतं त्रिभ्यो परिमितानित्येक आहुस्तेयदि सहस्त्रं भवंति द्वे १०८
द्वे शते पत्रनाडीघो तिभवतां थदद्धामेन स्रुदित आदित्ये प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति समानं पुरीषस्योपधानमथ पात्र्यामपआनीय हिरण्यशल्कान्सं

प्रकीर्य द्वाभ्यां द्वाभ्यां शताभ्यां प्रोक्षति सहस्त्रस्य प्रमा असीति यत्प्राक् स्वयमातृण्णायै भवति सहस्त्रस्य प्रतिमा असीति यद्दक्षिणा स्वयमातृण्णायै
भवति सहस्त्रस्य विमा असीति यत्प्रत्यक्स्वयमातृण्णायै भवति सहस्त्रस्योन्मा असीति यदुदक्स्वयमातृण्णायै भवत्यथ मध्ये द्वाभ्यां शताभ्यां प्रोक्षति
साहस्त्रोसि सहस्त्राय त्वेत्यथोत्तरस्त्रोण्यंतेति घ्नन्निष्टका धेनवः कुरुत इमा मे अग्न इष्टका धेनवः संत्विति यांतादनुवाकस्याथापराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपस
द्भ्यां प्रचरत्यंता वंदं वैतदहः कर्म क्रियते वसंत्येतां रात्रिमथैतस्मिन्नेव दद्धामेन स्रुकाद्धामायाङ्क उपकल्पयंतेऽर्कपर्णमजक्षीरं गावीधुकं स्वरुं तिसृध
न्वमश्मानं मृद्कुंभं मंडूकमवकां वेतसशाखां दर्भस्तंबमाज्यस्थालीं सस्रुवां दीर्घं मंत्रां द्धादद्धामित्यथैकाद्धान् स्रुदित आदित्ये प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रच
रति स दीर्घवंशास्त्रवं प्रग्रथ्या तं मसंचिताकुतीजुहोत्यग्ने वन्यतस्वायामीति ॥ ४७ ॥ यावद्देवात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता तत्रस्य पक्षस्यच
रमयेष्टकया प्रस्तुत पुरीषयोपरमन्त्रैथैतस्यार्कपर्णस्य पुटमंतरवस्त्राविधाकृत्वोदङ् तिष्ठन्मुखदघ्ने धारयन्नाहा हरानयति स यत्र धारिष्टका प्राप्नो
ति तत्प्रतिपद्यते नमस्ते रुद्र मन्यवइत्यांतमेतमनुवाकं निगद्य द्वितीयं तृतीयं चतुर्थस्य यत्राभिजानाति नमः क्षत्तृभ्य इति तत्स्वाहाकारोति सौ त एव
प्राङावृत्य नाभिदघ्ने धारयन्त्संगृहीतृभ्य इति प्रतिपद्याति शिष्टमनुवाकं निगद्य पंचमं षष्ठं सप्तमस्य यत्राभिजानाति नमो बिल्मिने चेति तत्स्वाहाकारो
ति सो त एव दक्षिणावृत्य जानुदघ्ने धारयन्नवध्याय चेति प्रतिपद्याति शिष्टमनुवाकं निगद्याष्टमं नवमं दशमस्यैकादशस्य यत्राभिजानाति य एतावंतश्च
भूयांसश्चेति तत्स्वाहाकारोति सो त एव प्रत्यङ्ङावृत्य गुल्फदघ्ने धारयन्नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यामित्येतद्यजमानं वाचयति नाभिदघ्ने धारयन्नमो रुद्रे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० च०
१०९

भ्यो ये न्तरिक्ष इत्यथैतद्यजमानं वाचयति ग्रीवदघ्ने धारयन्नमो रुद्रेभ्यो ये दिवीत्यथैतद्यजमानं वाचयत्यथैतदर्कपर्णे यदुच्छिष्टं तस्य संचरे पशूनां न्यस्यति यद्यु सू०
वै नं दुष्यात्खुवटे न्यस्यत्यथैतं गावीधुकं चरुं चरमा यामिष्टका यान्निदधाति यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु० नमो अस्त्वित्यथैतत्तिसृधन्वं याचति तेनोत्तरेश्रोण्यं
तातिष्ठन्नुपतिष्ठते ऽपि वानुपरिक्रामं यत्ते रुद्र पुरो धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवत्सरेण नमस्करोमि यत्ते रुद्र दक्षिणा धनुर्यत्ते रुद्र पश्चाद्धनुर्यत्ते
रुद्रोत्तराद्धनुर्यत्ते रुद्रोपरि धनुरित्यथैनद्याचितं ब्राह्मणाय ददात्यथास्यैष उदकुंभ उत्तरेश्रोण्यं तेऽश्मना संस्पृष्टः शेते स यो बलवांस्तमाहानेनोदकुं
भेन संततया धारया त्रिः प्रदक्षिणं परिषिंचन्परीहीति स तथा करोति परिषिंचमाने यजमानं वाचयत्यश्मन्नूर्जं पर्वते शिश्रियाणां वाते पर्जन्ये वरुणस्य शु
ष्मे। अद्भ्य ओषधीभ्यो वनस्पतिभ्योऽधि संभृतां तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः संरराणा इत्यथैनं कुंभमश्मना संस्पृष्टं सादयत्यश्मंस्ते क्षुदमुं ते शुग्गच्छ
तु यं द्विष्म इति निधाय कुंभं यथेतं त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्यथैतस्मिन्नेव दीर्घवंशे प्रग्रथ्नाति मंडूकमवकां वेतसशाखां दर्भस्तंबमिति तेनयत्यावृत्स्वयमातृण्णा
यै भवति तद्विकर्षति समुद्रस्य त्वावाकया हिमस्य त्वा जरायुणेति।।४८।। द्वाभ्यां पुरस्ताद्द्वाभ्यां दक्षिणतो द्वाभ्यां पश्चाद्द्वाभ्यामुत्तरतो ऽष्टाभिर्विकर्ष
तीति ब्राह्मणमथैतांश्चैव कार्ष्णाजिनी रुपानद्धृत एतच्चर्म दीर्घवंशं शरं संछिद्य चात्वाले प्रप्रकिरत्यथ श्रांताग्निर्योरिज्य स्थालीं संस्कृत्य मादायाधिद्र
त्याज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं सर्पाहुतीर्जुहोति समीची नामासि प्राची दिगिति पश्चादासीनः पूर्वे बिले जुहोत्योजस्विनी नामासि दक्षिणा दिगि १०९
त्युत्तरत आसीनो दक्षिणे बिले जुहोति प्राची नामासि प्रतीची दिगिति पुरस्तादासीनोऽपरे बिले जुहोत्यवस्थावा नामास्युदीची दिगिति दक्षिणत आ

सीन उत्तरे बिले जुहोत्यथैतेनैव यथेतमेत्यत्रैव प्रथमम संहोषी नं द्वे जुहोत्यधिपत्नी नामासि वशिनी नामासीत्यथावद्धृत्याग्निं सामभिरुपस्थाप
यति गायत्रेण पुरस्तादुपतिष्ठते ग्नेर्हृदयेन दक्षिणामुपपक्षं रथंतरेण दक्षिणं पक्षं वारवंतीयेन दक्षिणां श्रोणिमृतुस्थायज्ञायज्ञियेन पुच्छं श्ये
तेनोत्तरां श्रोणिं बृहतोत्तरं पक्षं प्रजापतेर्हृदयेनोत्तरमुपपक्षं वामदेव्येन मध्यमथाहूहोतरग्नेरुक्थेनाग्निमनुशंसेति यदि होतानकामयते य
जमान एव जघनेन पुच्छं तृणानि संस्तीर्य तेषूपविश्याग्नेरुक्थेनाग्निमनुशंसति पितामातरिश्वाछिद्रा पदाधा अछिद्रा उशिजः पदानु तक्षुः सो
मो विश्वविन्नेतानि षत्वक्षद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शंसिषदोमिति सकृद्द्वास्त्रिर्वाथैनं स्तुतशस्त्रयोर्दोहं वाचयति दोहो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्त
स्य त इष्टस्य वीतस्य द्रविणेह भक्षीयेत्यथापराह्णिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरत्येतावद्देवैतदहः कर्म क्रियत एवं संस्थिता रात्रिः।।४९।। अथैतस्मिन्ने
वैकादशरात्रे द्वादशरात्रे याज्ञ उपकल्पयंत औदुंबरं स्रुवमौदुंबरं द्रोणमौदुंबरं प्रसेकमौदुंबरीं वितष्टिं तस्यां पंचगृहीतमाज्यं भवति दध्नः पूर्णमौदुं
बरी तिस्र औदुंबरीः समिधस्तिस्रो नानावृक्ष्या नानावृक्ष्यमिध्मं दधिमधुमिश्रं ग्रुमुष्टिमवकाभारं दर्भमयमानमाज्यप्रोक्षं द्वितीयं होतारं प्रति
रथस्यानुवक्तारं विकीनोस्तु तस्याज्यस्य द्वौ वा त्रीन्वा कुंभान्ब्राह्मौदनिकान्व्रीहीन्सर्वौषधं रोहितं चर्मानडुहं रुक्मं मायेश्वेतवत्सायै पयो रथं वषा
कटहोमीयं शाकं नूपरिधीनित्यथ द्वादशरात्रेऽनस्युदित आदित्ये प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरत्यथोपनिष्क्रम्य संप्रेषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वयार्ध
स्तनव्रतं प्रयच्छतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यामधर्स्तनव्रतं प्रयच्छत्यथादत्ते पंचगृहीतमाज्यं दधिमधुमिश्रं ग्रुमुष्टिमवकाभारमित्येतत्स

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ०क्र०च० मासयाधिद्रुत्याक्ष्णया पंचगृहीतेनस्वयमातृण्णांव्याघारयतिनृषदेवडप्सुषदेवड्वनसदेवड्बर्हिषदेवट्सुवर्विदेवडित्यथैतयैवस्रुचो सू०
११० पघातेदध्नामधुमिश्रेणगंधर्वाहुतीर्जुहोतिहेतयोनामस्थतेषांवःपुरोगृहाइतिपश्चादासीनःपूर्वेबिलेजुहोतिनिलिंपानामस्थतेषांवोदक्षि
णागृहाइत्युत्तरतआसीनोदक्षिणेबिलेजुहोतिवज्रिणोनामस्थतेषांवःपश्चाद्गृहाइतिपुरस्तादासीनोपरेबिलेजुहोत्यवस्थावानोनामस्थ
तेषांवउत्तरागृहाइतिदक्षिणतआसीनउत्तरेबिलेजुहोत्यथैतेनैवयथेतमेत्ययत्रैवप्रथमंमध्येधीतंतद्धेजुहोत्यधिपतयोनामस्थऋव्यानामस्थतथा
हप्रतिप्रस्थातरिममग्निंकूर्मेष्टपंतंकुर्वितितंसकूर्मेष्टपंतंकरोतिनाप्रोक्षितमधितिष्ठत्यथमुष्टिमादायदध्नामधुमिश्रेणावोक्षतियेदेवादेवानां
येदेवादेवेष्वधिदेवत्वमायन्निति॥५०॥द्वाभ्यांपुरस्ताद्द्वाभ्यांदक्षिणतस्ताभ्यांपश्चात्ताभ्यामुत्तरतोनुपरिचारमवोक्षतीतिब्राह्मणमथैनमव
काभारिणप्रतिछायचगोप्तारंसमादिश्याध्वर्युरपराह्णिकीभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरत्यथोपनिष्क्रम्यसंप्रैषमाहसुब्रह्मण्यसुब्रह्मण्यामाह्वया
ग्नीवैश्वानरमारुतान्निर्वपप्रतिप्रस्थातःप्रवर्ग्यस्यावृताप्रवर्ग्यंसंसादयोद्वासनायेतित्रेधैतत्पदंकुर्वंतिगार्हपत्येतृतीयमुपयमनीषुतृतीयंनि
तृतीयंदधत्यथप्रवर्ग्यमुद्वास्याधिश्रयतिवैश्वानरंद्वादशकपालंमारुतांश्चसप्तसप्तकपालानथगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतु
र्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयेऽनीकवंतंजुहोत्यग्निस्तिग्मेनशोचिषेत्यनुद्रुत्यसेनानीकेनसुविदत्रोअस्मेइतिजुहोत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनी ११०
यएवंवैश्वकर्मणानिजुहोतियइमाविश्वाभुवनानिजुह्वदित्यनुद्रुत्यविश्वकर्मास्वजनिष्टदेवइतिजुहोत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाचक्षुषःपि

तेत्यनुद्रुत्यविश्वकर्मन्हविषावर्धनेनेतिजुहोतिनानैवसूक्ताभ्यांजुहोतिनानैवसूक्तयोर्वीर्यंदधातीतिब्राह्मणमथतिस्रऔदुंबरीःसमिधआदधा
त्युदेनमुत्तरान्नयेंद्रेमंप्रतरांकृधियस्यकुर्मोगृहेहविरित्यथाभ्यादधातीध्मंप्रणयनीयमुपयमनीःकल्पयंतीत्यावृताथसंप्रैषमाहाग्नयेप्रणीयमा
नायानुब्रूह्यग्नीदेकस्फ्ययानुसंधेहिद्वितीयोहोताप्रतिरथमन्वब्रवीत्वितिप्रतिपद्यतएषद्वितीयोहोताप्रतिरथमाशुःशिशानइतिदशर्चंभवतीतिब्रा
ह्मणमथैतेनैवसहाग्निनाददतेऽश्मन्नूर्जमाज्यप्रोक्षंदध्नःपूर्णामौदुंबरींतिस्रोनानावृक्ष्यानानावृक्ष्यमिध्मंशाकलान्परिधीनित्यथैनमुद्यच्छत
उद्धृत्याविश्वेदेवाइतिषड्भिर्हरतीतिब्राह्मणंतासांद्वेपरिगृह्यवतीभवतोथाविषुवत्याग्नीध्रीयस्यकालेऽश्मन्नश्मानंनिदधातिविमानएषउक्षासमुद्रइ
तिद्वाभ्यामथचतसृभिरापुच्छादेतींद्रंविश्वाअवीवृधन्नितिधारयंत्येतमग्निमथैनंसंचितमाज्यप्रोक्षेणप्रोक्षति॥५१॥वसवस्त्वारुद्रैःपुरस्तात्पांत्विति
पुरस्तात्पितरस्त्वायमराजानःपितृभिर्दक्षिणतःपांत्वितिदक्षिणतआदित्यास्त्वाविश्वैर्देवैःपश्चात्पांत्वितिपश्चाद्द्युतानस्त्वामारुतोमरुद्भिरुत्तरतःपा
न्त्वित्युत्तरतोदेवास्त्वेंद्रज्येष्ठावरुणराजानोधस्ताच्चोपरिष्टाच्चपांत्वित्युपरिष्टादथैतेनैवसहाग्निनाधिद्रवतिप्राचीमनुप्रदिशंप्रेहिविद्वान्क्रमध्वम
ग्निनानाकमुख्यंपृथिव्याअहमुदंतरिक्षमारुहंसुवर्यंतोनापेक्षंतेअग्नेप्रेहिप्रथमोदेवयतामितिपंचभिर्धारयंत्येतमग्निमथदध्नःपूर्णामौदुंबरीं
स्वयमातृण्णायांजुहोतिनक्तोषासेतिपुरोनुवाक्यामनूच्याग्नेसहस्राक्षेतिजुहोत्यथप्रदक्षिणमावृत्येध्मंप्रतिष्ठापयतिसुपर्णोसिगरुत्मानितितिसृ
भिःसादयतीतिब्राह्मणमथैनंविस्रस्याकूतिप्रासंरुत्वाध्वराकूतिभिरभिजुहोत्यग्निर्यज्ञंनयतुप्र॰तिरस्वाहावायुर्यज्ञंनयतुप्रजानन्त्सूर्योयज्ञंनय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ च॰ तुप्रजानन्नयज्ञो यज्ञं नयतु प्रजानन्॰ तिरस्वाहेत्यथाव द्रुत्याग्निवत्कृत्तरं परिग्राहं परिगृह्य यौयुपित्वा तिर्यंचं स्प्यं स्तब्ध्वा संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासा स्प॰
१११ दयेध्माबर्हिरुपसादयेत्यधिद्रुत्य प्राक्कृत्वा परिधीन्परिधाय नानावृक्ष्यमिध्ममभ्यज्य स्वाहाकारेणाभ्याधायति स्रो नानावृक्ष्याः समिध आदधाति
प्रेष्यो अग्ने दीदिहि पुरो न इत्यौदुंबरीं विधेमते परमे जन्मन्नग्न इति वैकंकतीं तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयीमथ द्वे स्रुवाहुती जुहोति वि
त्विं जुहोम्यग्ने तमश्च इत्यथ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाज्यस्य पूर्णां स्रुचं जुहोति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यत्र जुहोन्मनसा स्विष्टाध्याये द्विभ्य ए
वेन मवरुंधेद्भ्या पुरस्ताज्जुहोत्याज्येनोपरिष्टात्तेजश्चैवास्मा इंद्रियं च समीचीदधातीति ब्राह्मणमथात्रैव तिष्ठन्याचति वैश्वानरं द्वादशकपालं
मारुतांश्च सप्त सप्तकपालान्नथोपस्तीर्य सर्वमाग्नेयं वैश्वानरमवदधद्धाग्नये वैश्वानरायानुब्रूहीति इरभिघारयत्यस्याक्रम्याश्राव्याहाग्निं वैश्वान
रं यजेति वषट्कृते मध्ये जुहोत्यथैनं स्रुवाहुतिभिरभिजुहोति शुक्रवर्णघर्मस्वाहेति पंचभिरथ मारुतैः प्रचरति ॥ ५२ ॥ पर्युपस्तारं दर्विहोमाकारमीदृ
ङ्चान्यादृङ्चेत्यनुद्रुत्य शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्चेति जुहोति शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्चेत्यनुद्रुत्य ऋतजिच्च सत्यजिच्चेति जुहोति ऋतजिच्च सत्य
जिच्चेत्यनुद्रुत्य ऋतश्च सत्यश्चेति जुहोति ऋतश्च सत्यश्चेत्यनुद्रुत्य योरण्येनुवाक्यो गणस्तमनुद्रुत्य जुहोति योरण्येनुवाक्यो गणस्तमनुद्रुत्य ईदृक्षास एता
दृक्षास इति जुहोति ईदृक्षास एतादृक्षास इत्यनुद्रुत्य मितासश्च संमितासश्च न इति जुहोति मितासश्च संमितासश्च न इत्यनुद्रुत्य ईदृङ् चान्यादृङ् चेति जु १११
होति तानभितो वैश्वानरं परिश्विनोति गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोत्येकैकं वैश्वानरस्याश्रावयत्यपांशु मारुतान्जुहोतीति ब्राह्मणं ॥ ५३ ॥ अथैतं प्रसेकम

ग्नावायातयति दक्षिणातो वारं च पश्चाद्वा प्रांचं तस्य स्रुगिव पूर्वार्धो भवत्यथ मध्यमं च मसइव बुध्नस्तस्मिंश्चतुर उपस्तृणानाह प्रमनः सं
ततमानयवसोर्धारां निगदिष्यामीति स यत्र धारा ग्निं प्राप्नोति तत्स्थाति पर्यंतेऽग्नाविष्मूसजोषसेति सर्वामेतं वसोर्धारामथैतं प्रसेकमग्नावनुप्रहरत्यथै
नं संस्राव्येणाभिजुहोत्यथ यदास्यमुच्छिष्यं तत्तस्मिन्नन्नं ओदनं पचति तं ब्राह्मणाश्चत्वारः प्राश्नंति तेभ्यश्चतस्रो धेनूर्ददाति इति ब्राह्मणमथास्यै तत्सुरस्ता
दौदुंबरं द्रोणं सर्वौषधं दध्नाज्येन समुदायुतं भवति तस्यौदुंबरेण स्रुवेणोपघातं वाजप्रसवीयं जुहोति वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्रे वाजो नः सप्त प्रदि
श इति चतुर्दशास्रुवाहुतीरभिषेकाय प्रेरकं परिशिनष्ट्यथैनमपिधाय प्रज्ञातं निदधात्यथ नक्तोषासेति कृष्णायैश्वेतवत्सायै पयो जुहोत्यथ षड्राष्ट्रभृतो
जुहोत्यृताषाडृतधामेति भुवनस्य पत इति रथमुखे पंचाहुतीर्जुहोत्यथ तिस्रो रुचो जुहोति यास्ते अग्ने सूर्ये रुचो या वो देवाः सूर्ये रुचो रुचं नो धेहि ब्राह्म
णेष्वित्यथ पात्र्या माज्यमानीयांजलिनोपघातं वातनामानि जुहोति समुद्रोसि नभस्वानार्द्रदानुः शंभूर्मयोभूरभिमावाहि स्वाहा मारुतोसि मरुतां गणः शंभूरव
स्यूरसि दुवस्वाञ्छंभूः स्वाहेति यानमुष्मिंके जुहुतो मन्यते ऽग्रे तानुच्छाकलान्परिधीनग्नावनुप्रहरति तितदं तच्छाकलांतं ॥ ५४ ॥ अथ सदो हविर्धाने संमिनो
ति संमितेदो हविर्धाने संमित्याध्वरधिष्ण्यान्निवपति तेषूपर्यग्निधिष्ण्याननुपदधाति समामाग्नेय चौ वि॰ स्विष्ट्याग्नीध्रीय एकां चयाजुषीं सप्त च लोकंपृणा अ
थ होतुर्धिष्ण्ये एकां चैव याजुषीमेकादश च लोकंपृणा अथेतरेष्वेकैकां चैव याजुषीं सप्त सप्त च लोकंपृणा अथ मार्जालीय एकां चैव याजुषीं पंच च लो
कंपृणा अथाग्नीषोमीयं प्रणयत्यग्नीषोमीयं प्रणीय यूपस्यावटं तायूपमुच्छ्रयति सर्वं तं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरोति तस्य प्रसिद्धं वपया चरित्वाव
Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०व० पाश्रपणीअनुप्रहृत्यथवसतीवरीःपरिगृह्णात्यथपशुपुरोडाशंनिर्वपतितमनुवर्तन्तेऽष्टौदेवसुवांहवींष्यग्नयेगृहपतयइत्येतानितानिनानाबर्हींषिना २२०
११२ नाग्निपर्यंतिनानाधान्यानिभवंतित्रियथापशुपुरोडाशोऽनुब्रूहियजेतीतरेषांहविषांसयत्रवारुणस्यावद्यन्नाहवरुणायधर्मपतयेऽनुब्रूहीतितद
पभृतिस्विष्टकृतंसर्वेषांसकृत्सकृदुत्तरार्धादवद्यतियद्यभिचारयतिनप्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्राव्याहवरुणंधर्मपतिंयजेतिवषट्कृतेजुहोत्यथैवैभवती
द्वावरुणोभवत्यनिष्टःस्विष्टकृदथास्यब्रह्माहस्तंगृह्णातीति॥५५॥सवितात्वाप्रसवानांसुवतामग्निर्गृहपतीनांसोमोवनस्पतीनांरुद्रःपशूनांबृह
स्पतिर्वाचामिन्द्रोज्येष्ठानांमित्रःसत्यानांवरुणोधर्मपतीनामित्येतदेवसर्वंभवतियदेवादेवसुवःसुतइममामुष्यायणमनमित्रायसुवध्वंमहतेक्षत्रायमह
मी तआधिपत्यायमहतेजानराज्यायेत्यथैनंयजमानायतनेतिष्ठन्तंप्राहैषवोऽमीराजेतियेषांश्रेष्ठीभवतिसोमोऽस्माकंब्राह्मणानांराजेतीतरेप्रत्याहुरथभू
र्भुवःसुवरितिवाचंविसृजतेद्वाभ्यामुखविमृष्टेप्रतिसंनामराज्यमधायिसर्वेभ्रातावरुणस्याभूवन्नितिगायत्रान्विष्णुक्रमान्क्रमतेविष्णोःक्रमोऽसिवि
ष्णोःक्रांतमसिविष्णोर्विक्रांतमसीत्यथस्विष्टकृताचरतिनेरोदस्यैआमवद्यत्यपामनमभ्यवहरंतितांभिश्छभिर्डाताःपुरोवाताःसंतिष्ठंतेपत्नीसंयाजांतः
पशुइडस्यपशुःक्रांतइत्येकथवसतीवरीःपरिहृत्यपयांसिविनिधायोपवसंति॥५६॥अथातोमहारात्रएवबुध्यन्तेसमानंकर्मास्रुचोसादनात्सादयित्वास्रुचो
ग्निंयोगेनयुनक्त्यग्निंयुनज्मीतिपक्षौचिदसिसमुद्रयोनिरितितिसृभिरथराजानमुपावहृत्यप्रातरनुवाकमुपाकरोतिपरिहितेप्रातरनुवाकेपांछेत्यद्भिरुदे ११२
तियःक्रतुस्तमुपैतिप्रसिद्धोभिषवःप्रसिद्धंग्रहाग्रहणंसमानंकर्माश्विनाद्ग्रहादाश्विनंग्रहंगृहीत्वेकादशगर्त्तानाआदायरूपमात्यतिस्वर्वंतंयूपमुत्सृज्य

कौदक्षिणानपशूनुपाकरोत्याग्नेयंकृष्णग्रीवंसारस्वतींमेषींबभ्रुंसौम्यंपौष्णंश्यामंशितिपृष्ठंबार्हस्पत्यंशिल्पंवैश्वदेवमैन्द्रमरुणंमारुतंकल्मा
षमैन्द्राग्नंसंहितमधोरामंसावित्रंवारुणंपेत्वमितितेषांप्रसिद्धंवपाभिश्चरित्वाप्रसर्पतिप्रातःसवनायतद्वक्तव्यासंतिष्ठतेप्रसर्पतिमाध्यंदिनाय
सवनाययत्रक्कच्चमाध्यंदिनोभवतितदैतद्धिरण्यपात्रंमधोःपूरयित्वासौवर्णंचित्रवत्यावेश्याश्वमवघ्राप्यब्रह्मणेददातिप्रसिद्धोभिषवःप्रसिद्धंग्र
हाग्रहणंसमानंकर्मादाक्षिणेभ्योदाक्षिणानिहुत्वात्रिभिर्मरुत्वतीयैश्चरतिसोदंतिनाराशंसाआप्यायितादक्षिणस्यहविर्धानस्याऽपालंबमधो
धोमाहेन्द्रायाथपुरस्तादभिषेकस्यषड्पार्थानिजुहोत्यग्नयेस्वाहासोमायस्वाहेत्यथयजमानायतनेकृष्णाजिनंप्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृ
णातितस्मिन्यजमानंप्राञ्चमुपवेश्यसुवर्णरजताभ्यांरुक्माभ्यांपर्युपास्यसर्वौषधेनपुरस्तात्प्रत्यंचमभिषिंचतिनीर्यतोभिषिंचत्यामुखादन्ववस्रावय
ति॥५७॥देवस्यत्वासवितुःप्र०भ्यांसारस्वत्यैवाचोयंतुर्यंत्रेणाग्नेस्त्वासाम्राज्येनाभिषिंचामिबृहस्पतेस्त्वासाम्राज्येनाभिषिंचामीन्द्रस्यत्वासाम्रा
ज्येनाभिषिंचामीतिसमुन्मृष्टेसमुत्क्रोशंत्यभ्यषेच्ययमसावामुष्यायणोऽमुष्यपुत्रोऽमुष्यपौत्रोऽमुष्यनप्ताग्निसवेनेत्यथभूर्भुवःसुवरितिवाचंविसृज
तेद्वाभ्यामुखविमृष्टेगायत्रान्विष्णुक्रमान्क्रमतेथोपरिष्टादभिषेकस्यषड्पार्थानिजुहोति॥५८॥इन्द्रायस्वाहाघोषायस्वाहेतिद्वादशाभूतानां
मवेष्टीर्जुहोतिपृथिव्यैस्वाहांतरिक्षायस्वाहेत्यष्टौधामाध्यंदिनंसवनंसंतिष्ठतेप्रसर्पतितृतीयसवनायप्रसिद्धमादित्यग्रहेणाचरित्वाग्रयणं
गृह्णातिसमानंकर्माऽपवमानात्पवमानेनचरित्वाखधामन्पशुभिश्चरंतितेषांनानामनोतानानादेवतानानाप्रत्यभिमार्शोनानावसाहोमाःसमा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०च० ११३ नोवनस्पतिःसमानःस्विष्टकृत्प्रैषवान्त्समानीडासमान्योदिशोनानादिशाइस्येकेसमानंकर्मोयज्ञायज्ञियस्यस्तोत्रायज्ञायज्ञियस्यस्तोत्रएकयाप्र सू०
स्तुतंभवत्यथाग्निमभिमन्त्रातिनमस्ते अस्तुमामाहिंसीरुद्वोदत्तोदधिंभिंतेतिद्वाभ्यांसमानंकर्मोपत्नीसंयाजेभ्यःपत्नीःसंयाज्यप्राङेत्यधृवामा
प्याय्याध्वरिकाणिसमिष्टयजूंषिकृत्वारत्याग्निकान्युपजुहोतियदाकूतात्समसुस्रोदितिसमानंकर्मावभृथादथतस्मिन्नवभृथेद्वितीयामवभृथा
हुतिंजुहोतिसमुद्रायवयुनायसिंधूनांपतयेनमइतिप्रसिद्धोवभृथउदयनीयेनेष्ट्वामैत्रावरुणीवशामुपाकरोतितस्यैमैत्रावरुण्यामिक्षाध्यवदानी
याभवतिसर्वसंस्थापशोःकुर्वत्यथगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाज्यस्यपूर्णांस्रुचमग्नेर्विमोकंजुहोतीमंस्तनमूर्जस्व
तंधयापामित्यथैनमुपतिष्ठतेयेअग्नयःपुरीष्याइत्यथैनमाग्नीभिरुपतिष्ठतआपंत्वाग्नेमनसेतिनवभिरनुष्टुब्भिःसमथोदवसानीययायजतेथदे
विकाहविर्भिर्यजतेथत्रैधातवीययायजतेथसौत्रामण्यायजतेसंवत्सरंनकंचनप्रत्यवरोहतिनशीर्षिमांसंखादतिनवयसांमांसंनाग्निंचित्वारा
मामुपेयान्नाग्निचिद्वर्षतिधावेद्यदिधावेदुपावर्ततान्नाद्यमेवाभ्युपावर्ततइतिब्राह्मणं॥५९॥ ॥ऊनविंशाष्टि॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेचयन
प्रकरणंद्वादशःप्रश्नः॥१२॥ ॥श्रीदुर्गार्पणमस्तु॥ ॥ छ ॥ अथबौधायनकल्पसूत्रेपंचकाठकप्रारंभः॥ ॥सावित्रंस्वर्गकामश्चिन्वीतपशुबंधेन्वे
चीयतेषडुत्तारंकृत्वायूपाहुतिंहुत्वायूपंसयजुषंकृत्वावेदिंविमिमीतेवेदितृतीयेयजेतेतिविज्ञायतेतस्याःसौमिकंमानमेतावदेवनानासौमिका ११३
त्प्रक्रामात्स्तृतीयांशाप्रक्रमस्यात्तेनावेदिंविमिमीतेअपिवापराक्ष्णायापार्श्वमानीपदंतिरःपश्चमानेनतयोर्यःकर्णसंमितःप्रक्रमद्रष्ट्यतेपराद्धानव

मन्तस्याक्ष्णयातयोस्तुयःकर्णसंमितःसप्रक्रामार्थस्तेनयेयासौमिकीवेदिरग्नीनन्वाख्याद्भुतमुपेयादिध्माबर्हिःसन्नद्धस्तंवयजुर्हरतीदमेवप्रसिद्धं
पशौयदाग्नीध्रस्त्रिहरत्यथैतमग्निःप्रत्यंचंयूपावटीयाच्छंकोर्विमिमीतेपक्षःसंमितश्चैतत्यइतिरथचक्रमात्रगवेषउक्तोभवत्यथाप्युदाहरंतिद्वार
त्निःप्रथमंचक्रंद्वौसार्धौमध्यमंत्रिभागोनस्त्रयमुत्तमभित्येषामन्यतममात्रीरज्जुमुभयतःपाशांकृत्वोत्तरवेदिदेशमध्येशंकुंनिहत्यतस्मिन्पाशौ
प्रतिमुच्यतस्मिन्नेतेनश्रांकुंप्रास्यतेनैनंप्रदक्षिणंमंडलंपरिलिखत्यपोध्दत्यस्फ्याकर्षःखानयेत्कृष्ण्यंत्यपस्यादक्षिणतश्चपश्चाच्चवर्षीयसीःकु
र्वत्यथैपाचत्याज्यस्थालीसंस्रुवांस्फ्यंदर्भस्तंबमुदपात्रमोत्तरवेदिकांश्चसंभारांदधिमधुमिश्रंहिरण्यंचशार्कराःसिकताश्चदर्भानित्येतत्समा
दायोत्तरार्धेसंसादयेत्यथद्वाभ्यामामन्त्यग्निंगृह्णातिमयिगृह्णाम्यग्रेअग्निंयोनोअग्निरितिस्वयंचितिंजपतियास्तेअग्नेसमिधोयानिधामेति
श्चैतमश्वमभिमृश्यातःशार्करामिमामुपदधातिप्रजापतिस्त्वासादयतुतया०सीदेत्यथशंकुमुद्धृत्योदपात्रमुपनिनीयदर्भस्तंबमुपदधातिवात्स
समुद्धउपदधात्यितिवानूदृंभीवथैनंस्रुवाहुतिभिरभिजुहोतिसजूर — यावभिरितिपंचभिःतयादेवतंकृत्वासूददोहसंकरोति॥१॥अथचा
त्वालस्यावृतांचात्वालंपरिलिखत्यत्तरवेदेरावृत्तोत्तरवेदिंनिवपत्यत्तरनाभिमुत्सायायूपावटंखात्वाप्रोक्ष्यव्याघार्यालंकृत्यसिकतानिवपत्य
ग्नेतवश्रवोवयइतिषड्भिरनुष्टुब्भिःसमथोर्ध्वचितउपदधातिचितस्थपरिचितऊर्ध्वं०श्रवाःसीदतेत्यथानुव्यूहत्याप्यायस्वेतिगायत्र्याब्राह्मणस्य
संतेपयांसीतित्रिष्टुभाराजन्यस्ययथाकष्टुयथाशार्करमनुव्यूहतितस्यानवपरिमंडलाःलेखाःपरिलिखत्यथदध्नामधुमिश्रेणशार्कराःसंस्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क० काठ० ज्यसायमग्निहोत्रं कृत्वाग्निन्परिस्तीर्योपवसत्यथ प्रातः कृतेऽग्निहोत्रे यावत्स्रुपात्रं भस्मपुरीषमुत्रान्सिकता यावदुत्तममंगुलिकांडं यज्ञपरुषा संमि रु०
११४ तं तावन्मात्रीः पंचाशीतिमात्रं तं हिरण्येष्टकाः शर्करा वा घृताक्ता स्तावत्यो लोकंपृणा अपरिमिता वा चतस्रः स्वयमातृण्णाः सहस्रं हिरण्यशल्कान्
ध्वे त्रिभ्यो परिमिताद्गर्यैक आकुस्त्यं यदि सहस्रं भवंति द्वेद्वे शते पत्रानाडीषु तेभवतोऽथोदित आदित्ये द्वाभ्यामात्मन्यग्निं गृह्णीते मयि गृह्णाम्यग्रे०
श्वेतमश्वमभिमन्त्र्याधिद्रवणं जपत्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वाभ्यामथापरार्धे उदपात्रमुपदधाति वाल्काः समुद्र उपदधे स्कुम्भ जीवनिं राय स्पोष
नर्नियजमानायेति तयादेवतं कृत्वा सूददोहसं करोत्यथ संभारान्निवपत्यग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसीति पुरीषं संज्ञानमसि कामधरणमिति सूषान्म
यि ते कामधरणं भूयादिति सिकता अथैनां संप्रयोति संयावः प्रिया० ममेत्यथैनानुकल्पयति कल्पेतां द्यावापृथिवी० समन्ता इति तास्तथा कल्पयति य
यानवलेखाः संलोपयंति स द्यावा सर्वं क्रियंते स घस्कालि॥ २॥ अथोत्तमायां लेखायां पंचदशापूर्वपक्षस्य दिनेष्टका उपदधाति संज्ञानं तयांदेवतयांगि
रस्वद्ध्रुवा सीदेति विज्ञानं तया दे० सीदेति तासामंतरालेष्वेतेषामेव दिनानां मुहूर्तेष्टका उपदधाति चित्रस्तया० दकेतुस्तया० सीदेति पंचदशासर्वासांपा
रसूददोहसः करोत्यथाभ्यंतरायां लेखायां पूर्वपक्षस्यपक्षपेष्टका उपदधाति दर्शा तया० सीद दृष्टा तया० देति पंचदशा तासामंतरालेष्वेतासामेवक्ष
यां यां मुहूर्तेष्टका उपदधाति तो दातया० प्रदाता तया० देति पंचदशा सर्वासांपारिसूद० त्यथाभ्यंतरायां लेखायामपरपक्षस्य दिनेष्टका उपदधाति प्रस्तु ११४
तं तया० विष्टुतं तया० देति पंचदशा तासामंतरालेष्वेतेषामेव दिनानां मुहूर्तेष्टका उपदधाति सविता तया० प्रसविता तया० देति पंचदशा सर्वासांपारिसू

ददोहसः० त्यथाभ्यंतरालेयां लेखाया अपरपक्षस्य पक्षेष्टका उपदधाति सुता तया० सुन्वती तया देव० देति पंचदशा तासामंतरालेष्वेतासामेव क्षया
णां मुहूर्तेष्टका उपदधात्यभिन्नास्ता तया० अनुमंता तया० देति पंचदशा सर्वासां० त्यथाभ्यंतरायां लेखायां पूर्वपक्षेष्टका उपदधाति पवित्रं तया० प
वयिष्यं तया० देति द्वादशा सर्वासांपारि० त्यथाभ्यंतरायां लेखायामपरपक्षेष्टका उपदधाति सहस्वां तया० सहीयां तया० देति द्वादशा सर्वासांपारि०
त्यथाभ्यंतरायां लेखायामृतेष्टका उपदधात्यरुणास्तया० अरुणरजास्तया० देति त्रयोदशा सर्वासांपारि० त्यथात्रैकल्प्यांतरेषु सिकता निवपन्त्यज
काजीवन्का इत्यथाभ्यंतरायां लेखायां मुहूर्तानां मुहूर्तेष्टका उपदधातीदानी तया तदानी तया० देति पंचदशा सर्वासां० त्यथाभ्यंतरायां लेखायां क्रत्वि
ष्टका अश्वापदधात्यग्निष्टोमस्तया० उक्थ्यस्तया० देति षडग्निः क्रतुस्तया० सूर्यक्रतुस्तया० देति तिस्रः सर्वासां० त्यथ मध्ये राभ्यां संवत्सरेष्टका उपदधा
ति प्रजापतिस्त० संवत्सरस्तया० देति चतस्रः सर्वासां० ति॥ ३॥ तदेताश्च तस्रस्वयमातृण्णा या चितित दिक्षू पदधाति भूरग्निं च पृथिवीं चेति पुरस्ता
त् भुवो वायुं चांतरिक्षं चेति दक्षिणतः स्वरादित्यं च दिवं चेति पश्चात् भूर्भुवः स्वश्चंद्रमसं च दिशश्चेत्युत्तरतः सर्वासांपारि० त्यथ लोकंपृणा उपदधा
ति लोकं पृण छिद्रं पृणाथो० दं निनितयादेवतं करोति तया० द० त्यथ सूददोहसं करोति ताभस्य सूददोहसः सां० दिव इति प्राच्यात्र लोकंपृणाया प्रसौत्य
ग्निं प्राचीभिः संप्रछादयंतिमं प्रछन्नं पक्षाग्रान्वाग्वयापरिकर्षति लोकंपृणा छिद्रं पृणेत्यथानभिमृष्टं चितिकृष्याभवत्यथाग्निमभिमन्त्र्यातिवती चि
तं यदु चितं तं आन इति द्वाभ्यामात्रचितिक्रुष्याभिमन्त्र्याति चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि विद्वानित्यग्नेदेवाः इन्नावदेत्याग्नेय्या गार्यं स्येतो चितिमभिमन्त्रयते

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ॰ क॰ काठ॰ ११५ अवद्रवणोजपतिवाञ्ज आसन्याणराइत्यत्र रूक्ममश्वमभिमृश्य तुनुपुरीपमुपदधातिदृष्टोदिवीतितयादेवतं कृत्वा सूददोहसंकरोत्यथपात्र्यामप आ स्र॰
नीयहिरण्यशल्कान संप्रकीर्य द्वाभ्यां द्वाभ्यां शताभ्यां प्रोक्षति सहस्रस्य प्रमा असीतिपुरस्तात्सहस्रस्य प्रतिमा आसीतिदक्षिणतः सहस्रस्योन्मा अ
सीतिपश्चात्सहस्रस्योन्मा असीत्युत्तरतोथमध्ये द्वाभ्यां शताभ्यां प्रोक्षति सहस्रोसि सहस्राय चेत्सथोत्तरार्धेतिछंनिष्टकाधेनवःकुरुतइमामे अग्नइष्ट
काधेनवः संत्विसांतादनुवाकस्यात्रैकैकपर्णेनाजक्षीरेण चरमायामिष्टकायां जुहोति सयउ देहेनं करिष्यन्भवत्यथैतस्यार्कपर्णस्य पुटमंतरवस्त्राविर्णं
कृत्वोदङ्तिष्ठन्मुखदघ्ने धारयन्नाहरानयेति सयत्र धारेष्टका प्राप्नोतितत्प्रतिपद्यते त्वमग्ने रुद्रइत्यांतादनुवाकस्यात्रैतदर्कपर्णं यं द्वेष्टितस्य सं
चरे पश्चान्यस्यति यद्युवेन द्विष्यात् खवटे न्यस्यत्यथैनमुपतिष्ठते त्वमेव त्वां वेत्थयोसि योसीत्येतेनानुवाकेनाथ संहारविहाराभ्यामुपतिष्ठते संवत्सरो
सि परिवत्सरोसीत्येतेनानुवाकेनाथाह होतुरग्ने रुक्थं नाग्निमनुशंसतिसयदि होतानकामयते यजमानएव जघनेनाग्निं तृणानि संस्तीर्य तेषूपविश्या
ग्नेरुक्थेनाग्निमनुशंसति भूर्भुवः स्वरित्येताभ्यामग्न्यात्रिरेकैककामन्वाह प्रणवेनैवापि संधानमेव मन्यत्राप्युपसंधाने प्रणवेनैव चाभिसंधा
नमत्रयन्नाह्मणा बहुविदस्तेभ्यो यद्दक्षिणानानयेद्दुरिष्टं स्यादग्निमस्य वृजीरन्तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्स्विष्टमेवैतत्क्रियते नास्याग्निं वृंजतइति ब्रा
ह्मणं॥ ४॥ अथाभ्याधानप्रभृतिपाशुकं कर्मतायतेसिद्धमाग्निप्रणयनात्कृत्वाग्निं प्रणीयोपसमाधायाध्वराहुतिभिरभिहूयमानानां चतुर्गृही ११५
तेरेता आहुतीर्जुहोति त्वमग्ने रुद्रइति शतरुद्रियस्यरूपमग्ना विष्णू इति वसोर्धारायाअन्नपतइत्यन्नहोमः सप्त ते अग्ने॰ जिह्वाइति विश्वप्रीरि

न्यथ स्कन्दयेनोपघातं स्कन्दविं शतिमाहुतीर्जुहोत्यथ सर्वेभ्यस्त्वा कामेभ्यः सर्वेभ्यस्त्वाहुतिं हुत्वा कृत्वैव सं स्त्राबान्यजमानस्याञ्जलावानयति तैर्यजमानोमुखं विमृष्टे
राज्ञी विराज्ञीत्येतेनानुवाकेनात्तरपरिग्राहप्रभृति पाशुबंधिकं कर्मतायतेसिद्धमा मनोताया कृत्वा मनोतामनुद्रुत्य पशोरवदानानि संमृश्यौ
दुंबरी पात्रे पृश्नि मन्थ ग्रहं गृह्णातिविपश्चितेपवमानाय गायतेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसि मन्थ वत्वा जुष्टं गृह्णामीति दर्भैः परिमृज्योत्तरवेद्यां सा
दयत्येषते योनिर्मन्थवते त्वेत्यथपशुनाचरत्यथवनस्पतिना चरत्यथ पुरस्तात्स्विष्टकृतोथैनं ग्रहं होष्यन्नुपउपस्पर्शयेद्धि युदसिवि धमपाप्मानमित्यथ जु
होत्यप मन्थमप क्षुधं॰ अव यजामहे स्वाहेत्यथ हुत्वोप स्पृशेद्धृष्टिरसिवश्व सपाप्मानमित्यथ स्विष्टकृता चरत्य प ह्यमानायामिडायामुपगृह्णाति
गन्धनुपहूतं ग्रहं यजमानो भक्षयति भक्षेह्यस्ममत भक्षः॰ भक्षयामीति भक्षयित्वात्मानं प्रत्यभिमृशति मंद्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाक्कमित्यांतादनुवाक
स्यानूयाजप्रभृति पाशुबंधिकं कर्मतायतेसिद्धमा दक्षिणानां कालाद्दक्षिणाकाले धेनुमृषभमनड्वाहं दत्त्वैकविंशति शतं ददाति शतं दद्यातिसहस्रं
दद्यान्न्विष्टकं दक्षिणा ददाति॰ तेनायुः प्रतिरत इति ब्राह्मणं तं चेत्सोम्यध्वरे चिन्वीत प्रथमायामुपसदि क्षेत्रकरणं मध्यमोपसदावंतरेणोपधानं
कालेग्निप्रणयनं दक्षिणानां काले दक्षिणाः सवनीयस्य पुरस्तान्मन्थ ग्रहस्तं चेदहीने चिन्वीताथैतद्वा चिन्वीत तथैव प्रथमेहनि दक्षिणाः प्रथमेहनि पृश्नी
मन्थ ग्रहो न सत्रे दक्षिणा नीयन्ते नाचिकेत एवमन्थ ग्रहस्यादिसित तदपरमग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्यामिक्षया वा तस्यैव सं
मग्निहोत्रं हुत्वा सायं दोहः प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा प्रातर्दोहः पशुपुरोडाशेन सहस्रपर्णं समुद्रितं चया संतिष्ठते सावित्रः संतिष्ठते सावित्रः॥ ५॥ ॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰ क॰ काठ॰ ११६

अथनाचिकेतस्यप्रसिद्धंक्षेत्रकरणंयथासावित्रस्यैतावद्वचनानानात्रंके स्वाभवंत्यथयाजुषीरुपदधाति कोसि स्वर्गोसीत्यंजलीनेकविंशा
तिंयथानिपतंतितत्तत्रतत्रोपदधाति तदेतदन्यत्रापि प्रकीर्णानामुपदधानस्यानिधानंयदिपांक्ताः पंचपुरस्तात्संचदक्षिणतः पंचपश्चात्संचोत्त
रतएकांमध्येयदित्रिवृत्सप्तपुरस्तात्तिस्रोदक्षिणतः सप्तपश्चात्तिस्रउत्तरतएकांमध्येथयदूर्ध्वोश्वोपंक्त्योऽयाः प्रभृतिरूर्ध्वाः स्वयमातृण्णा
यकाग्रादथयदिप्राचीः स्वयमातृण्णायकाग्रात्प्रभृति प्राचीः स्वयमातृण्णाभ्यः प्रभृतिसिद्धमतऊर्ध्वेसयदीक्षितेतेजस्वीयशस्वीब्रह्मवर्चसीस्यामि
तिप्राङ्होतुर्धिष्ण्यादुत्संपरित्याहवनीयासकाग्राद्यांप्रागायशस्वनीसामाप्रोर्णोतुतेजसायशसाब्रह्मवर्चसेनेतितेजस्व्येवयशस्वीब्रह्मवर्चसीभव
तीत्यथयदीक्षितेच्छयिष्ठंमश्रद्धीरन्भूयिष्ठादक्षिणानयेयुरितिदक्षिणाःक्रनीयमानास्प्राच्यहिप्राच्यस्मीतिप्राचीजुपाणायेत्याज्यस्यस्वाहेतिस्रुवेणोप
हत्याहवनीयेजुहुयाज्ञ्यिष्ठमेवास्मिंश्रद्दधतेभूयिष्ठादक्षिणानयंतीतिब्राह्मणंसंतिष्ठतेनाचिकेतः संतिष्ठतेनाचिकेतः ॥ ५ ॥ ॥ अथब्रह्मचितः प्रसि
द्धंक्षेत्रकरणंयथासावित्रस्यैतावद्वचनानानात्रंके स्वाभवंत्यथपुरस्तदुदीचीर्दशहोत्रेष्टकाउपदधातियोचित्तिस्रुक्तया॰ चित्तमाज्यंतया॰ देतिहृदयेष्टकां
मुपदधातिसुवर्णंघर्मंपरिवेदवेनमित्यनुद्रुत्यंदेवैः समानसीनआत्माजनानामित्यातोथयजुरिष्टकेउपदधात्यग्निर्यजुर्भिः स्तया॰ सवितास्तोमैस्तया॰
अथपत्नीष्टकेउपदधातिसेनेंद्रस्यतया॰ धेनाबृहस्पतेस्तया॰ देतिसर्वासांपारेस्रूपत्यथदक्षिणतः प्रतीचीश्चतुर्होत्रेष्टकाउपदधातिपृथिवीहोतातया॰ ११६
द्यौरध्वर्युस्तया॰ देतिचतस्रोथहृदयेष्टकाउपदधातिब्रह्मेंद्रमग्निमित्यनुद्रुत्यायज्ञमेतंचतुर्होतॄणामात्मानंकवयोनिचिक्युरित्यातोथयजुरिष्टकेउ

स्र॰ पं

पदधातींद्रउक्थामदैस्तया॰ मित्रावरुणावाग्निषातया॰ देत्यथपत्नीष्टकेउपदधातिपथ्यापूषणस्तया॰ वाग्वायोस्तया॰ देतिसर्वासांपारे॰ त्यथपश्चादुदी
चीः पंचहोत्रेष्टकाउपदधात्यग्निर्होतातया॰ अश्विनाध्वर्यूतया॰ देतिचतस्रोपिवाश्विनाध्वर्यूइत्येतेनमंत्रेणद्वेइष्टकेसमानयतयादेवतयाद्वितेउपद
धातितया॰ ध्रुवेसीदतमितिमंत्रंसंनमयत्यथहृदयेष्टकामुपदधातिशतंनियुतः परिवेदइत्यनुद्रुत्याग्रणामुत्वंतेनकृष्णोस्तेनामस्मीत्यातोथयजु
रिष्टकेउपदधातिदीक्षासोमस्यतया॰ दृष्टिथिव्यग्नेस्तया॰ देतिसर्वासांपारेस्रूददोहसः करोत्यथोत्तरतः प्राचीः षड्ढोत्रेष्टकाउपदधातिवाग्घोतातया॰
दीक्षापत्नीतया॰×४ स्यंगिरसोधिष्ण्यैरग्निभिस्तया॰ मरुतः सदोहविर्धानाभ्यांतया॰ देत्यथपत्नीष्टकेउपधा×४ देतिषडथहृदयेष्टकामुपदधाति
सुवर्णंकोशंरजसापरीवृतमित्यनुद्रुत्येंद्रस्यात्मानंशतधाचरंतमित्यातोथयजुरिष्टकेउपदधात्यापः प्रोक्षणीभिस्तया॰ सीदोषधयोबर्हिषातया॰
देत्यथपत्नीष्टकेउपदधातिवसूनांगायत्रीतया॰ रुद्राणांत्रिष्टुप्तया॰ देतिसर्वासांपारेयथोपरिष्टात्प्राचीः सप्तहोत्रेष्टकाउपदधातिमहाहविर्होताता
या॰ सत्यहविरध्वर्युस्तया॰ देतिषड्पिवाअनाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्चयज्ञस्याभिगरावित्येतेनमंत्रेणद्वेइष्टकेसमानतयादेवतेउपदधातितया॰ ध्रुवे
सीदतमितिमंत्रंसंनमयत्यथहृदयेष्टकामुपदधातिइंद्रोराजाजगतोयईशाइत्यांतादनुवाकस्याथयजुरिष्टकाउपदधात्यदितिर्वेद्यातया॰ सोमोदीक्षया
तया॰ देतित्रयोदशाथपत्नीष्टकाउपदधात्यादित्यानांजगतीतया॰ विष्णोरनुष्टुप्तया॰ देत्यष्टादशासर्वासांपारे॰ करोत्यथयथावकाशंइष्टका
उपदधातिवाचस्पतेविधेनामन्नितिदशहोतुर्वाचस्पतेवाचोवीर्येणेतिचतुर्होतुः सोमः सोमस्यपुरोगाइतिपंचहोतुर्भूर्भुवः स्वरितिषड्ढोतुर्वाच

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्पंतमा चोवीर्यमेतिरह्वि धेनामन्त्रितिसप्तहोतुः सर्वासांपारिस्रुद्दोहसः करोत्यथयथावकाशमेवप्रतिग्रहेष्टका उपदधातिदेवस्यत्वासवितुःप्रस
वइत्यनुद्रुत्यैषातेकामदक्षिणाउत्तानस्त्वांगिरसःप्रतिगृह्णात्विन्येकाल्लविः शमपिवाग्भर्याम्भराभ्यस्त्वगर्भकरणेइत्येतेनमंत्रेणाद्देइष्टके समानत
यादेवतेउपदधातितयाः ऋवेसीदतमितिमंत्रः संनमयतिस्वयमातृण्णाभ्यः प्रभृतिसिद्धमतऊर्ध्वंसंतिष्ठतेब्रह्मचित्संतिष्ठतेब्रह्मचित॥ ७॥ ॥
अथसमस्तस्यप्रसिद्धंक्षेत्रकरणंयथासावित्रस्यैतावदेवनानासावित्रोग्निः प्रथमाचितिर्लोकंपृणाभिर्द्वितीयानाचिकेतस्तृतीया लोकंपृणाभिश्च
तुर्थीब्रह्मचित्संचमीसर्वास्वचितिषुस्वयमातृण्णापुरीषांताश्चितयोग्निदेवाः होतुर्वरूत्यैताभिः पंचभिःपंचचितीरभिसंपादितंचेत्सोमेष्वरउत्तमेए
यचक्रेचिन्वीतप्राग्दीक्षणीयायैदिवश्येनीभिर्यजेतास्वसायापाद्याभिःमरुत्स्वयुज्येनं समस्यतिसंतिष्ठतेसमस्तः संतिष्ठतेसमस्तः॥ ८॥ अथवैश्वस्र
जस्यप्रसिद्धंक्षेत्रकरणंयथासावित्रस्यैतावदेवनामीतिस्रोलोकस्वाभवन्त्यथांतमायांलोकस्वायामुपदधातियज्ञामृतंयच्चमर्त्यमित्यष्टावन्नासर्वासांपारिस्रुद्दो
हसः करोत्यथाभ्यंतरायांलोकस्वायामुपदधातिसर्वादिशोदिक्ष्वितिपंचदशासर्वासांपारि० यथाभ्यंतरायांलोकस्वायामुपदधातिसर्वान्दिवः सर्वान्देवान्दि
वीतिनवसर्वासांपारि० करोतिस्वयमातृण्णाभ्यः प्रभृतिसिद्धमतऊर्ध्वंतंचेदहीनेसत्रेवाचिन्वीतत्रातरात्रेविश्वजितिसर्ववेदसेदक्षिणानांकालेब्रह्मास
दस्यासीनोविश्वसृजान्याचष्टे ऋचांप्राचीमरुतीहिमुच्यतेइतिपष्ठोधर्मवेशोब्राह्मणंवाकपत्रातस्तादध्वर्युः प्रतिगृह्णातिसोवरदतंवहतमत्यंवरुदरा
त्मवरुदितितस्योत्तमेपर्यायेरात्मवरहत्संपद्यतेसंतिष्ठतेवैश्वसृजः संतिष्ठतेवैश्वसृजः॥ ९॥ ॥एतेनावरुणकेतुको व्याख्यातोयावन्मात्रमवीष्टका ११७

लोकंपृणाभ्यतस्त्रः स्वयमातृण्णाः शर्कराश्वायएवपुष्करपर्णरुक्महिरण्मयंपुरुषंकूर्ममित्यातपतिवर्ष्याइतियथासमाम्नातापल्वल्याइत्यशोष्या
इत्यर्थइत्तरवेद्यावपनकालेदूर्वाजानुदघ्नीख्यात्वान्यत्समर्दनियपतिविदेरग्निरित्यादिरुप्यतेआसीतिप्रतिपद्यतेहस्तग्राहमवीष्टकाउपदध्या
इद्धंकर्णेभिरितिद्वाभ्यांशांतिंकृत्वाताभ्यांद्वेउपदधात्यापमापामितिपंचभिर्महानाम्नीभिरुस्मोर्कलिबानः शांतमेतिसोषध्यआपोध्वर्यवेददातिस
ताःप्रतिगृह्यशिवानडुत्कपदधातिक्रमडीकेतिभूमिवतिमुपदध्यादेताःपुरस्तात्स्मृतिः प्रत्यक्षमित्यष्टौमध्येमुत्तंतंभन्यदितिचसाकंजानामित्येका
दशापुरस्ताद्दक्षिणातांक्षिदुःरवाथितस्यैवेतिषाडिरेरुस्वतवसइतिचातितान्त्राणितिचतस्रोमर्दतीस्तमाः प्रवर्ग्यवदावंतयोः शांतिंकृत्वासर्वा
सइत्युलुमेडलान्यवद्रसइतिचारोगोइत्यष्टौसप्तरश्मयोनामभिः पदशोयन्तेशात्यमितिचव्याहृतिर्जपित्वापोवइतियजमानउपतिष्ठतएवमुत्तरैरुपस्था
नंव्याहृतिर्जपित्वासप्तसूर्यासप्तदिशोनानासूर्यायघावंइद्धचित्रंदेवानामितिचतस्रः सौरीपुरस्तात्ककेदमभ्रमित्येकामर्धमासाइत्कपरिष्टात्काअप्क
निविनोतइतिदक्षिणातःकिंस्वदत्रेतिपंचवेद्यमवीःपृच्छामित्वापरंमत्स्यमितिचतस्रोमत्स्यमतीःपृच्छामित्वापापकृतइतिचतस्रोनिरयवतीआयस्मिन्न
ग्नेनयेलिद्वेअग्निश्चजातवेदाश्चेत्यष्टौदिश्यादिशोवइतियजमानः प्रभ्राजमानाइत्येकादशारुद्राण्यपदेशोमध्येरूपाणिवइतियजमानः स्थानभ्राडित्ये
कादशागंधर्वगणाःपश्वाङ्गीरामिमायेत्येकावरारूवस्वपइतिसप्तवाताःपंचदशासमानमेतदुदकमितिवृष्टिमतीयदक्षरमितिलोकोजमाग्निरित्याप्या
यितंतच्छंयोरितिशांयुसहस्त्रवदित्यष्टौसंयानीःससंग्रामस्तमेतद्द्वयपवित्रवंतःपवित्रंतेब्रह्मादिवानामसतइतिचतस्रःपवित्रवत्यउत्तरतोमीयक्षे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू० ११८ तिसप्तमध्यंधामणिमविंदद्दितिपंचंचेम्बंदवीरुत्तरतमातमग्नइतिचतस्त्र आननुष्वतिचतस्त्र अभिंद्रेरित्येकांयजमानउपदध्याअग्नभिश्चेति पं०का०
द्वेस्कब्रह्मण्यामित्येकामरुणाश्वाइहागतइतिचतस्त्रोरेवतीब्रह्मणउदरणमसीतिचतस्त्राब्रह्मसदनाअघ्नयानीमित्यष्टौदिश्यामित्रश्चवरुणश्चे
त्यष्टौदिश्याःपुष्करपर्णरुक्मंहिरण्मयंपुरुषंकूर्ममितिमहाग्निंदेवतान्युपधायहंसःशुचिषदितिद्वेद्रोहणंपुरुषमभितस्तद्दिसदमितिद्वेमध्येवसूनां
रुद्राणामित्यश्चादुत्तरतोरश्मयोवइतियजमानआरोगस्येत्यष्टौदिश्यापावइतियजमानप्रभ्राजमानानामित्येकादशाप्रभ्राजमानीनामितिचैकादशाम
ध्येरूपाणिवइतियजमानअग्नेःपूर्वदिश्यस्येत्यष्टौदिश्यादिग्भ्यावइतियजमानोदक्षिणपूर्वस्यामितिचतस्त्रोनरकवतीर्यथालिंगमायस्मिन्नसप्तवासवा
इंद्रियाणिशतक्रतावितिद्वेदक्षिणातःइंद्रघोषावःसंज्ञानंवःपश्चादितिषट्दिश्यादित्येसर्वइतिपंचदिशप्राग्वाग्घेवेतिषट्दिश्यआपमापामितिन
वोपरिष्टादपारसमित्येकास्मतदग्नइतिसंकल्पवतीमापोरुयदित्योव्यवलीविधायल्लोकानितिस्तंभवतीकेतवइत्येकामिमानुकमितितिस्त्रआप्लवस्व
तिसप्तदशाक्षस्यवीर्ष्णीमितिद्वेपर्जन्यायेतितिस्त्रःपुनर्मामैत्वितिचतिस्त्रःस्वयमातृण्णादिसमानमुत्तरंसावित्रेणास्वयमातृण्णालोकंपृणाश्चेतांथपंच
चितयोभवंतिप्रादिन्वांचितिंपुष्करपर्णादिभिःप्रछादनंलोकंपृणयेवद्वितीयामन्याःप्रथमचितिवत्पुनःपुष्करपर्णादिवदुत्तरतोलोकंपृणयापवर्गोदीर्घे
दारुभिर्मंचंकृत्वाष्टप्टोद्विवीतिपुरीषव्यूहनंमंत्रेष्टकोर्ध्वंशातरुद्रियलोमानुत्रांःसनांतेग्निप्रणयनंहूयमानायांवैश्रवणायज्ञोव्याख्यातोनकामस्यवा ११८
पर्वणिपर्वणिवावैश्रवणयज्ञःस्यात्तरवेदिषुक्रतुषुचिन्वीतेतियथाब्राह्मणंतस्यैतद्भूतमितियथाब्राह्मणंसमितंचव्रतसमुच्चयाअपोनबीभत्सा

घ्यथाब्राह्मणकामःसर्वकामोवापावाइदंसर्वमितिब्राह्मणंविज्ञायतेब्रह्मवाआपोयदापउपधीयंतेब्रह्मैवतदात्मंधत्तेब्रह्मणःसायुज्यंसलोकता
माप्नोतियएतमग्निंचिनुतइतिसंतिष्ठतआरुणकेतुकःसंतिष्ठतआरुणकेतुकः॥१०॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेपंचकाठकप्रकरणंसमाप्तं॥
॥सोत्रामण्यायक्ष्यमाणोभवतिसउकल्पयंतेरोहितंचर्मानडुहंसीसंचक्लीबंचशष्पाणिचतोक्मानिचव्रीहीनग्नहुश्चर्णक्रतांत्रीणिनानावृक्ष्या
णिपात्राणित्रयांत्सत्कृत्त्रयाणिलोमानिपंचश्येनपत्रंचगर्भिणीवडवाव्यासंदीमिंदुंकुंभंकरोत्तरंविज्ञास्यादीर्घवंशान्त्रिकंशातातृण्णानात
मानंहिरण्यंसतंचवालंचब्राह्मणमाकृत्याउछेषणस्यपातारंयद्विब्राह्मणंनविदेदितिवल्मीकवपामथामावास्येनवाऽविषेष्ठानक्षत्रेवाग्रेणाग्नालोरो
हितेचर्मणिस्कराशोमःसंसन्नेत्रीतंदक्षिणतःक्लीबउपास्तेसीसेनक्लीबाछष्पाणिक्रीणातीदंतवेदंमभूतिक्रीतःस्करासोमइत्यथैनमासादयप्व
याद्वाराणांलोपपादघजघेनगार्हपत्यमुपसाद्यत्यथैतेषांव्रीहीणामर्धानवघ्नंत्यथैतरंगार्हपत्येककपालमभिश्रित्यभर्जयंतितेषांयेफलंतिलाजा
स्तेभवंत्यथयेन्नफलंतितास्तोयीषगार्हपत्येनवांकुंभीमधिश्रित्यश्रोदकमिवोदनंश्रपयंत्यथैनंविस्त्राव्यकटेचक्षतेथमासानमासानवापाजकेवावि
षजंत्यथैनाननुभुग्नानवघ्नंतितेषांयानिचक्षूर्णानियाश्चतर्यस्तात्तत्सेकसंप्रकिरंतितंमासइत्याययिभिमीतएकंशष्पाणांद्वेतोक्मानांत्रीणिलाजानां
चत्वारिनग्नहुरथैनमोदनंचूर्णैरनुप्रकिरन्मासरणवोक्षन्संपादयतिस्वाद्वींत्वास्वादुनातीव्रांतीव्रेणाभमृतामभूतेनसृजामिसंसोमेनेत्यथैतामा
संदीमग्रेणाहवनीयंपर्याहृत्यदक्षिणतोनिदधात्यासंदयामिंदुंमिंदुंकुंभंकुंभकारोत्तरमवदधात्यथैनमोदनमभितःकारोत्तरंपरिचिनोत्यथैनमपिधा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सौं०क० सू० ११०

याभिमन्त्राति सोमोस्याश्विभ्यांप च्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेंद्राय सुत्राम्णे पच्यस्वेति तिस्रः संसृष्टा वसति तिस्रो हि रात्रीः क्रीतः सोमो वसतीति ब्राह्मणम् सौत्रा०
थतिसषुव्यष्टासु तायते त्रिपशुर्वा चतुष्पशुर्वा पशुबंधे यथास्यैषा पूर्वं चुरं वसौत्रामणी किंवरिष्टिर्विमीता भवति तो परिस्तीर्णस्तं बयजु हरंतीदमेव प्रामि
थं पौरोडाशिकं त्रिर्यजुषा तृष्णीय दाग्नी ध्रुक्षिहरत्यथ वा त्वाल्कस्यां रताच्चात्वालं परिलिख्य लक्षत्तरनाभिमुत्सा घाथैनां प्रविच्छाद्य यूपावटखात्वाग्निरा
रत्ना द्वावग्नी प्रणयत आहवनीयादेवाध्वर्युरन्वाहार्यपचनात् प्रतिप्रस्थाता अग्निवल्कत्तरं परि० स्क्रवं स्वधितिं स्रुचश्च संमृद्धि तद्धमी दृषदाज्य० द
ध्नाचौदेहि प्रतिप्रस्थातः सुरासोमस्य विस्थीत्यध्वर्युरेव प्रैषं सर्वं पाशुबंधिकं कर्म चेष्टत्यथ प्रतिप्रस्थाता सुरां संपवय्य सत्रां स्त्रामादाय पूर्वया द्वारा मनिर्हृ
त्यां तर्वेघा सादयति यावद्वात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता सतउदीचीनं दशेनवालेन सुरां पुनाति पुनातु ते परिस्रु० तनेति वायुः पूतः पवित्रेणे
ति यदि सोमातिपवितो भवत्यथादत्ते पर्णमयं पात्रं तेन गृह्णाति कुविदंग यवमंतेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति बर्हिषी अंत
र्धाय कुवलसक्तुभिः सिंहलोमभिश्च श्रीणात्यपोत्थ्य बर्हिषी श्येनपत्रेण परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरश्विभ्यां त्वेत्यथादत्ते न्यग्रोधं पात्रं तेन गृह्णाति
कुविदंग यवमंत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसि सरस्वत्यै त्वा जुष्टं गृह्णामीति बर्हिषी अंतर्धाय बदरसक्तुभिर्व्याघ्रलोमभिश्च श्रीणात्यपोत्थ्य बर्हिषी श्ये ११०
नपत्रेण परिमृज्य सादयत्येष ते योनिः सरस्वत्यै त्वेत्यथादत्त आश्वत्थं पात्रं तेन गृह्णाति कुविदंग यवमंत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा सुत्राम्णे जु
ष्टं गृह्णामीति बर्हिषी अंतर्धाय कर्कंधुसक्तुभिर्वृकलोमभिश्च श्रीणात्यपोत्थ्य बर्हिषी श्येनपत्रेण परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिंद्राय त्वा सुत्राम्णे

उतितौ जघनेन सुरा ग्रहान्प्रचोदीचो वा यातयत्यथैनां सुरां संप्रेरकामादाय दक्षिणमग्निमुपसंगृह्य सर्पेति तमभितः गतेरिवानयत्युपसादयति वि
गाखो दीर्घवंशं शैशिक्यं शातातृण्णा शतमानं हिरण्यं शतं च वालं चाथ दक्षिणमग्निमग्रेण पुराणभस्मना खरं करोति तदुपसादयति ब्राह्मणमाकु
त्याउच्छ्रेषणस्य पातारं यदि ब्राह्मणं न विंदति वल्मीकवपामथाप उपस्पृश्य यूपस्यावटतायूपमुच्छ्रयति स्वर्वेतं यूपमुत्सृज्यथैनान्पशूनुपाकरोत्याश्विनं
धूम्रं सारस्वतं मेषमैंद्रमृषभं बार्हस्पत्यं पशुं चतुर्थं यदि सोमातिपवितो भवतीति तेषां प्रसिद्धं वपाभिश्चरित्वाश्विनसारस्वतावध्वर्युरादत्त ऐंद्रं प्रतिप्रस्था
ता ग्रहानादायोपरिष्टान्नाहाश्विभ्यां सरस्वत्या इंद्राय सुत्राम्णे सुरासोमानामनुब्रूहीति युवं सुराममश्विनेत्येतामन्वाहात्याक्रम्याश्राव्याहाश्विभ्यां
सरस्वत्या० सुशर्माणः सोमान्प्रतिप्रस्थातानु० तिं मैत्रावरुणो होता यक्षदश्विना सरस्वतीमिंद्रं सुत्रामाणमिति पुत्रमिव पितरावश्विनोभेतिय जत्याह व्या
गैन हविरास्येतद्गुतिवषट्कृते जुहोति यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षण इत्यनुवषट्कृते जुह्वत्याश्विनस्य संस्रावं सारस्वते नयति सारस्वतस्य संस्रावमैं
द्रे तं ब्राह्मणो भक्षयति नानाद्विवांदेवहितं यदत्रेति द्वाभ्यां यदि ब्राह्मणं न विंदति वल्मीकवपायामवनयत्येतेनैव मंत्रेणाथैतानि पात्राणि वल्कलास्य सूर्याय
त्वा पर्णमयं श्येनपत्रमवगूहति तद्धि शाख्या छिद्रमुद्दक्षिणाग्नेर्वंशं शैशिक्यं सच्चति शिक्ये शातातृण्णायां वालं वाले शतमानं हिरण्यं थैतां
सुरां संप्रेरकामादाय शातातृण्णायाः समवनयति सोमप्रतीकाः पितरस्तृप्णुतेति तिसृभिरसि शातातृण्णं स्रुपतिष्ठंते पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन
पूर्वेनाथयाथ यदि सोमातिपवितो भवति अत्र पितृणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठंते उदीरतामवर उत्परास आहं पितॄन्सुविदत्रां अविसीदं पितृभ्यो नमो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क० सू० १२०

अस्त्वध्वर्युहोतारः। स्नात उपतिष्ठंते यत्रैव ता तृणान्धारयति तं निदधाति प्रतिष्ठित्या इति त्रा स्नणं तं दैवेनां निधाय दक्षिणतो निदधात्यथैता सौत्रा०
नि पात्राणि पुराण भस्मनः खरे सादयति पितृभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो नमः इत्यत्र गर्भिणी वडवां ददात्यथापउपस्तृय बार्हस्पत्यं प
शुपुरोडाशं याचयति तेन प्रचरति देवता प्रभृति तेनेडांते नाथ पशुभिश्चरति मनोता प्रभृति भिरिडांते रथैतान्पुरोडाशानयाचत्यैंद्रमेकादशकपालं सा
वित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालमिति तैश्चरति देवता प्रभृति स्विडांते रनुयाजैश्चरित्वाग्र दक्षिणा माव्रत्य प्रत्यङ् द्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राङेत्य ध्रुवामाप्या
य्य त्रीणि पाशुबंधिकानि समिष्टयजूंषि जुहोति यज्ञ यज्ञं गच्छ एष ते यज्ञो यज्ञपते देवा गातुविद इत्यत्रैतमवभृथं संपसादयति यत्किंचित्करालिप्तं भवति
तत्सह हृदयशूलानि भवंत्येतत्समादायांतरेण चात्वालोत्करावुदङ् पनिष्क्रामंति देवकृतस्यैनसो० भुवनं संमतु० केतुमिति प्रसिद्धं हृदयशूलेनैश्चरित्वाथै
तानि पात्राण्युदकांते पराचीः सादयति यस्ते देव वरुण छंदाः पात्रा ब्रह्मन्प्रतिष्ठितस्तं त एतेनावयज इति पर्णमयं यस्ते देव० पात्रिष्टुप्छंदाः पात्राः सैत्रे प्रति
ष्ठितस्तं त० यज इति नैयग्रोधं यस्ते० पा जगतीछं० दाः विष्णु प्रति० तं त० ज इत्याश्वत्थं यस्ते० पा नुष्टुप्छंदाः पात्राः पशुषु प्र० तं त० ज इति दातात्तृणा तूष्णीं
सतं वा लं प्रसिद्धावभृथः सामं चैव नाहं देवीराप एष वो गर्भ इतिन्वा था प्रतीक्षमायंति वरुणस्यां तादिहि यस्ये वर्चसेत्यथ कुलीनेन सक्तु होमेन चरत्यथ देवता
पस्थाय यूपमुपतिष्ठंते संतिष्ठते सौत्रामणि संतिष्ठते सौत्रामणिरिति ॥११॥ ॥इति बौधायनकल्पसूत्रे सौत्रामणिः॥ ॥छ॥ श्रीरस्तु॥ ॥ १२०
अथ बौधायनकल्पसूत्रे काम्येष्टिप्रारंभः॥ ॥अथात इष्टिकल्पं व्याख्यास्यामस्तासां सकृत्प्रदिष्टमेव दर्शपूर्णमासौ संस्काराः सर्वाः प्रथमाः सर्वामध्य

माः सर्वा उत्तमा यथाकालं पर्वतिथ्या निर्वपेद्या आदिष्टस्थाना अथ वानादिष्टस्थानाया निपूर्वपक्षस्य पुण्याहान्यत तीर्थानि भवंति या अनार्तेष्टयोथ आ
र्तेष्टय उपधिगमनकालास्ता भवंति यथैतताभ्युदितामिनिरुक्ता विज्ञायते त्र स्यादितमग्न्यन्वाधानं पंचयत्नात्सिध्नि याजमानमनुसंस्मरेदन्यत्रापवाददे
वताभ्यस्तायाः सोमपानमध्ये तरा उच्चैर्य एव सप्तदशसामिधेन्यो जानीयाद्यथैतन्मानवी ऋचौ धाय्ये कुर्यात्त्रिष्टुभौ धाय्ये वात्र्ष्मा वाज्यभागो पूर्वपक्षे वृध
न्वंता वपरपक्षे इत्यौपमन्यवो यानि हवींषि कामेन वा दक्षिणया वाज्यं पेतसमानं त्रीहीं ष्यवतानि जानीयाद्दादेशादेव दक्षिणाव्यपेतेरसमानं वर्हिभ
वंति यथा दितिश्री प्रवेष्टिन्नेष्टीरूपांशुयाजेनुसमिति यद्देवत्यं हविस्तद्देवत्ये या ज्यापुरोनुवाक्ये पुरस्तात्स्विष्टकृत उपहोमा यासामुक्ता उपहोमा वा सो
दक्षिणाकाम्या इष्टयो याश्वानादिष्ट दक्षिणा गौर्दक्षिणा पशुबंधानित्यो न्वाहार्य इतीचाद्युया इष्टीर्व्याख्याता ॥१॥ अथैवैभवत्यैंद्राग्नमेकादशकपालं
निर्वपेत्प्रजाकाम इति तस्या एते भवत उभा वामिंद्राग्नी अश्वबंही त्यैंद्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेति तस्य एते भवत इंद्राग्नी रोच
ना दिवश्नथ हुत्रमित्यैंद्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेत्संग्राममुपप्रयास्यन्निति तस्या एते भवत इंद्राग्नी नवतिं पुरः शुचिन्नुस्तोममित्यैंद्राग्नमेकादशकपालं नि
र्वपेत्संग्रामं जित्वेति तस्या एते भवत उभा वामिंद्राग्नी अश्नवं ह्यीत्यैंद्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेज्जनतामेष्यन्निति तस्या एते भवत इंद्राग्नी रोचना दिवः श्नथ
हुत्रमिति पौष्णं चरुं निर्वपेदिति तस्या एते भवतो वयमु त्वा पथस्पते पथस्पथः परिपतिं क्षैत्रं चरुं निर्वपेज्जनतामागत्येति तस्या एते भवतः क्षेत्रस्य पतिना वयं क्षेत्रस्य
पत इत्यैंद्राग्नमेकादशकपालमुपरिष्टान्निर्वपेदिति तस्या एते भवतो ये संग्रामं जिग्युषो ग्नये पथिकृते॥२॥ अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ॰क॰ सू॰ योदर्शपूर्णमासयाजीस्यान्नमावास्यांवापौर्णमासींवातिपादयेदित्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेपथोतिकाद्धर्हिरनड्वाहंतस्याएतेभवतोग्नेनयादित्या काम्ये॰
१२१ नामित्यन्वाहार्यमासाद्यानड्वाहंददात्यग्नयेव्रतपतयेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यश्चन्द्राग्निताग्निःसन्नव्रत्यमिवचरेदितितस्याएतेभवतस्त्वमग्ने
व्रतपाअसियद्वोवयंप्रमिनामव्रतानीत्यग्नयेरक्षोघ्नेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यंरक्षांसिसचेरन्नित्यर्थवेभवतिनिशितायांनिर्वपेत्सरिश्रितेयाज
येदितिसन्निश्रायांमहारात्रउत्थायाग्नयेरक्षोघ्नेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपतिपरिश्रितेयाजयतिकृणुष्वपाजःप्रसितिंनपृथ्वीमित्यनुवाकस्यपंचदश
सामिधेनीःपराचीरन्वाहतस्याएतेभवतोरक्षोहणंवाजिनमाजिघर्मीत्यर्थपुरस्तात्स्विष्टकृतःस्रुवाहुतिमुपजुहोत्यतस्वानामेदिविषंत्वग्नेरित्यग्नयेरुद्रवते॥३॥
अग्नयेरुद्रवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदभिचरंतितस्याएतेभवतस्त्वमग्नेरुद्रआवोराजानमित्यग्नयेसुरभिमतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यस्यगावो
वापुरुषावाप्रमीयेरन्यावाबिभीयादितितस्याएतेभवतोग्निर्होतासाध्वीमकरित्यग्नयेक्षामवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेत्संग्रामेसंयत्तइतितस्याएतेभव
तोक्रंदद्ग्निस्तनयन्निवद्यौरित्यभिवात्यर्थवभवंतएषएतान्न्यतियेषांपूर्वापराअन्वंचःप्रमीयंतेपूर्णाहुतिस्यस्यप्रियतमाग्नयेक्षामवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपे
दितितस्याएतेभवतोर्थवेभवत्यभिवाएषएतस्यगृहान्न्यतियस्यगृहान्दहत्यग्नयेक्षामवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदितितस्याएतेभवतः॥४॥अथर्वेभ
वत्यग्नयेकामायपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यंकामोनोपनमेदितितस्याएतेभवतस्तुभ्यंताअंगिरस्तमाध्यामतंकाममग्नइत्यग्नयेयविष्ठायपुरोडाशमष्टाकपा १२१
लंनिर्वपेत्स्पर्धमानःक्षेत्रेवासजातेषुवेतितस्याएतेभवतश्रेष्ठंयविष्ठभारतसप्तिवानइत्यग्नयेयविष्ठायपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदभिचर्यमाणइतित

स्याएतेभवतोग्नयआयुष्मतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यःकामयेतसर्वमायुरियामितितस्याएतेभवतआयुष्टआयुर्दाअग्नइत्यग्नयेजातवेदसेपुरोडा
शमष्टाकपालंनिर्वपेद्भूतिकामइतितस्याएतेभवतस्तस्मैतद्दिवस्परीत्यग्नेरुक्मतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्रुक्कामइतितस्याएतेभवतःशुचिःपाव
कदत्वानोरुक्मीइत्यग्नयेतेजस्वतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेत्तेजस्कामइतितस्याएतेभवतआयद्दिषेनृपतिंसतेजीयसेत्यग्नयेसाहंत्यायपुरोडाशम
ष्टाकपालंनिर्वपेत्सीक्षमाणइतितस्याएतेभवतोग्नेसहंतमाभरत्वमग्नेपृतनासहंरयिमित्यग्नयेन्नवते॥५॥अग्नयेन्नवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्व
पेद्यःकामयेतान्नवान्स्यामितितस्याएतेभवतउक्षान्नायवशान्नायवश्वाहिमूनोइत्यग्नयेन्नादायपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यःकामयेतान्नादःस्या
मितितस्याएतेभवतोग्नयेन्नपतयेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यःकामयेतान्नपतिःस्यामितितस्याएतेभवतोग्नयेपवमानायपुरोडाशमष्टाकपा
लंनिर्वपेदग्नयेपावकायाग्नयेशुचयेज्योगामयावीत्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेहिरण्यंतस्यातस्याएताभवंत्यग्नआयूंषिपवसेऽग्नेपवस्वा
ग्नेपावकमनःपावकाग्निःशुचिव्रततमउदग्नेशुचयस्तवेत्यन्वाहार्यमासाद्यहिरण्यंददात्येताभेवनिर्वपेच्चक्षुष्कामइतितस्याएताभवंत्यग्नयेपु
त्रवते॥६॥अग्नयेपुत्रवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदिंद्रायपुत्रिणेपुरोडाशमेकादशकपालंप्रजाकामइतितस्याएताभवंतियस्त्वाहृदाकीरि
णामन्यमानोयस्मैत्वंसुकृतेजातवेदस्त्वेसुपुत्रशवसउक्थउक्थेसोमइंद्रममादेत्यग्नयेरसवतेजक्षीरेचरुंनिर्वपेद्यःकामयेतरसवान्स्यामिति
तस्याएतेभवतोग्नेरसेनापोअन्वचारिषमित्यग्नयेवसुमतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यःकामयेतवसुमान्स्यामितितस्याएतेभवतोवसुर्वसुप

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिस्त्वामग्नेवसुपतिंवसूनामित्यग्नयेवाजसृतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेत्संग्रामेसंयत्तेयद्वृतितस्याएतेभवतस्त्वामग्नेवाजसातममर्यन्नोअग्निरित्य
ग्नयेग्निवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेद्यस्याग्नावग्निमुद्धरेयुरितितस्याएतेभवतोग्निनाग्निः समिध्यतेत्वं ह्यग्नेअग्निनेत्यग्नयेज्योतिष्मतेपुरोडाश
मष्टाकपालंनिर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोहुतेग्निहोत्रउद्वायेदपरआदीप्यानूद्धृत्यइत्याहुस्तत्तथानकार्यंयद्भागधेयमभिपूर्वउद्ध्रियतेकिमपरोभ्युद्ध्रियेतेति
तान्येवावक्षाणानिसंनिधायमंथेदितितान्येवावक्षाणानिसंनिधायमंथेदितः प्रथमंजज्ञेअग्निः स्वाद्योनेरधिजातवेदाः॥ सगायत्र्यात्रिष्टुभाजगत्या
देवेभ्योहव्यंवहतुप्रजानन्नितिछंदोभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयतीतिब्राह्मणमग्नयेज्योतिष्मतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदितितस्याएतेभवतउ
दग्नेशुचयस्तवविज्योतिषेति॥७॥अथवैभवतिवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेद्वारुणंचरुंदधिक्राव्णेचरुमभिशस्यमानइत्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउप
कल्पयेतहिरण्यंतस्याएताभवंतिवैश्वानरोनऊत्यात्वमग्नेशोचिषाशोशुचानोयतेहेउदुत्यंदधिक्राव्णोअकारिषमादधिक्राइत्यान्वाहार्यमासाद्यहि
रण्यंददात्येतामेवनिर्वपेत्प्रजाकामइतितस्याएताभवंतिवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेत्पुत्रेजातइतितस्याएतेभवतोवैश्वानरस्यदंसनाभ्योबृहज्जा
तोसदग्नइतिवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेद्योदर्शपूर्णमासयाजीसन्नमावास्यांवापौर्णमासींवातिपादयतिस्वर्गायहिलोकायदर्शपूर्णमासावि
ज्यतेवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेदमावास्यांवापौर्णमासींवातिपाद्येतितस्याएतेभवतोवैश्वानरोनऊत्यापृष्टोदिवित्याग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपेद्वैश्वा १२२
नरंद्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्यन्नितितस्याएताभवंत्यग्निर्मूर्धाभुवोवैश्वानरोनऊत्यात्वमग्नेशोचिषाशोशुचानइतिवैश्वानरंद्वादशकपालंनि

र्वपेन्मारुतंसप्तकपालंग्रामकामइत्यथवैभवत्याहवनीयेवैश्वानरमधिश्रयतिगार्हपत्येमारुतमनूच्यमानआसादयतीतिकालेप्रत्यंचंवैश्वानरमासा
दयत्यनूच्यमानास्वसामिधेनीषुमारुतंतस्याएताभवंतिवैश्वानरोनऊत्यापृष्टोदिविमरुतोयस्यवोदिवोयावःशर्मेत्यादित्यंचरुंनिर्वपेत्॥८॥चतुर्थः॥
आदित्यंचरुंनिर्वपेत्संग्राममुपप्रयास्यन्नितितस्याएतेभवतोदितिर्नउरुष्यतुमहीमूषुमातरमितिवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेदायतनंगत्वेतितस्याए
तेभवतोवैश्वानरोनऊत्यास्माकमग्नेमघवत्सुधारयेतिवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेत्तस्याएतेभवतोवैश्वानरोनऊत्यातावानमितिवैश्वानरंद्वादशकपा
लंनिर्वपेत्समममानयोः पूर्वोभिद्रुह्येतितस्याएतेभवतोवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेद्दधिप्रतिगृह्येतितस्याएतेभवतोवैश्वानरोनऊत्यात्वमग्नेशोचिषाशो
शुचानइतिवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेदुभयादत्प्रतिगृह्याश्ववापुरुषंवेतितस्याएतेभवतोवैश्वानरंद्वादशकपालंनिर्वपेत्सनिमेष्यन्नितितस्याएतेभवतो
वैश्वानरोनऊत्यावैश्वानरस्यसुमतौस्यामेत्यथवैभवति॥९॥अथवैभवतियोवैयज्ञंप्रयुज्यनविमुंचत्यप्रतिष्ठानोवैसभवत्येतमेववैश्वानरंपुनरागत्यनि
र्वपेद्यमेवप्रयुंक्तेतंभागधेयेनविमुंचतिप्रतिष्ठित्याइतिब्राह्मणमथवैभवतियथारज्ज्वोत्तमांगामाजेत्तांभ्रातृव्यायप्रहिणुयादितिसयथारज्ज्वोत्तमांगा
मजतितांभ्रातृव्यायगोघ्नस्यतिनिर्ऋतिमेवास्मैप्रहिणोतीतीब्राह्मणंतस्याएतेभवतः॥१०॥पंचमः॥ ॥अथवैभवत्यैंद्रंचरुंनिर्वपेत्पशुकामइतित
स्याएतेभवतइंद्रंवोविश्वतस्परीद्रंनरइतीन्द्रायेंद्रियावतेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेत्पशुकामइतितस्याएतेभवतइंद्रियाणिशतक्रतोनुतेदाधी
तीन्द्रायमन्युमतेमनस्वतेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामइतितस्याएतेभवतआयस्मिन्त्सप्तवासवाआमासुपक्वमैरयइतीन्द्राय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
१२३

र्कवतेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेदन्नकामइतितस्याएतेभवतइंद्राग्निश्नथितोवृत्रहर्षिंद्रग्नंतित्वागायत्रेणइतींद्रायघर्मवतेपुरोडाशमेकादशक काम्ये०
पालंनिर्वपेदिंद्रायेंद्रियावतइंद्रायार्कवतेभूतिकामइतितस्याएताभवंत्यायस्मिन्त्सप्तवासवाआमाक्रपक्वमैरयइंद्रियाणिशतक्रतोनुतेदायींद्रमि
न्द्राथिनोवृत्रहणायंतित्वागायत्रेणइतींद्रायांहोमुचे॥११॥इंद्रायांहोमुचेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्यःपाप्मनागृहीतस्यादितितस्याएते
भवतोंहोमुचेविवेषयन्मेतींद्रायवैमृधायपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्यंमृधोभिप्रवेपेरन्राष्ट्राणिवाभिसमीयुरितितस्याएतेभवतोविनइं
द्रमृधोजहिनीचामृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाइतींद्रायत्रात्रेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्बद्धोवापरियत्तोवेतितस्याएतेभवतत्रातारमिंद्रमा
तेअस्यांःसहसावन्नितींद्रायार्कोश्वमेधवतेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्यंमहायज्ञोनोपनमेदितितस्याएतेभवतोऽनवस्तेरथंवृष्णेयत्तइतीं
द्रायान्वृजवे॥१२॥इंद्रायान्वृजवेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्ग्रामकामइतितस्याएतेभवतोन्वहमासाअनुतेदायीतींद्राण्यैचरुंनिर्वपेद्य
स्यसेनासंशितेवस्यात्विष्यथवैभवतिबब्धज्ञानपीध्रेसन्नसेत्तसंहितधानभ्यारधातीतितानूत्संहेवैधानभ्यारधातितस्याएतेभवतइंद्राणीमासु
नाहमिंद्राणिरारणेतींद्रायमन्युमतेमनस्वतेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेत्संग्रामेसंयत्तइतितस्याएतेभवतोयोजातआतेमहइंद्रोत्स्ऋत्ये
तामेवनिर्वपेद्योरुतमनास्वयंपापइवस्यादितितस्याएतेभवतएतामेवनिर्वपेद्यःस्वयंपापइवस्यादितितस्याएतेभवतइंद्रायदात्रे॥१३॥इंद्रायदात्रेपुरोडा १२३
शमेकादशकपालंनिर्वपेद्यःकामयेतदानकामामेप्रजाःस्युरितितस्याएतेभवतोमानोमर्धीराभरेतींद्रायप्रदात्रेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेद्यस्मै

प्रत्तमिवसन्नप्रदीयेतेतितस्याएतेभवतःप्रदातारंहवामहेप्रदातावज्रीतींद्रायसुत्राम्णेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेदपरुध्योवापरुध्यमानोवे
तितस्याएतेभवतइंद्रःसुत्रामातस्यवयंसुमतौयज्ञियस्येतियोरुःश्रियेसन्त्सदृङ्समानःस्यात्तस्माएतमैंद्रमेकादशकपालंनिर्वपेदिस्यर्यवैभवति
रेवतीपुरोनुवाक्याभवतिशाक्करीयाज्येतस्याएतेभवतोरेवतीर्नःश्रोष्वस्मैपुरोरथमिति॥१४॥ ॥सप्तमः॥ ॥अथवैयाग्नावैष्णवमेकादशकपालंनिर्वपेद
भिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागास्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरित्यथवैभवतिप्रतिवेपरस्तादभिचरंतमभिचरंतिद्वेद्वेपुरोनुवाक्येकुर्यादितिसर्द्धिःपुरोनुवाक्यामन्वा
हत्रिस्त्रिःसहविधामवस्यतितस्याएताभवंत्यग्नाविष्णूअग्नाविष्णूप्रणोदेव्यानोदिवोबृहस्पतएवापित्रइत्येतएवयजेताभिचर्यमाणइतितस्याएताभवं
त्याग्नावैष्णवमेकादशकपालंनिर्वपेद्यंयज्ञोनोपनमेदितितस्याएतेभवतोग्नाविष्णूअग्नाविष्णूइत्याग्नावैष्णवंघृतेचरुंनिर्वपेच्चक्षुष्कामइतितस्याएतेभ
वतोथवैभवतींद्रियंवैवीर्यंवृङ्क्ते॥१५॥इंद्रियंवैवीर्यंवृङ्क्तेभ्रातृव्योयजमानोयजमानस्याध्वरकल्पांप्रतिनिर्वपेद्भ्रातृव्येयजमानेनास्येंद्रियंवीर्यंवृङ्क्तेपुरोवा
चःप्रवदितोनिर्वपेदितिसपुरावाचःप्रवदितोमहारात्रउत्थायाग्नावैष्णवमष्टाकपालंनिर्वपेत्प्रातःसवनस्याकालेसरस्वत्याज्यभागास्याद्बार्हस्पत्यश्चरु
रितितस्याएताभवंत्यग्नाविष्णूअग्नाविष्णूप्रणोदेव्यानोदिवोबृहस्पतएवापित्रइत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालंनिर्वपेन्माध्यंदिनस्यसवनस्याकालेसरस्व
त्याज्यभागास्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरितितस्याएताभवंत्याग्नावैष्णवंद्वादशकपालंनिर्वपेत्तृतीयसवनस्याकालेसरस्वत्याज्यभागास्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरितितस्या
एताभवंतिमैत्रावरुणमेकादशकपालंनिर्वपेद्वृष्टिकामइतितस्याएतेभवतःआनोमित्रावरुणाप्रबाहवेतियोब्रह्मवर्चसकामस्यात्॥१६॥ ॥अष्टमः॥ ॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू० १२४ योब्रह्मवर्चसकामस्यात्तस्माएतं सोमारौद्रं तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदितिसयदिब्रह्मवर्चसकामःस्यात्तंतिष्यांपौर्णमास्यांसोमारौद्रं चरुं निर्वपेतिपरि काम्ये०
श्रितेयाजयत्यथर्वैभवतिश्वेतायैश्वेतवत्सायैदुग्धंमथितमाज्यंप्रोक्षणमाज्येनमार्जयंतेयादेवब्रह्मवर्चसंतत्सर्वंकरोत्यतिब्रह्मवर्चसंक्रियतइत्याकुरी
श्वरोदुश्चर्माभवितोरितिमानवीऋचौधाय्येकुर्यादितिमक्ष्वदेववतोरथइत्येतासांद्वेधाय्याप्रोकेदधातितस्याएतेभवतःसोमारुद्राविवृहतंविषूचीं
सोमारुद्रायुवमेतानीतियदिबिभीयात्॥१७॥यदिबिभीयाद्दुश्चर्माभविष्यामीतिसोमापौष्णंचरुंनिर्वपेदितितस्याएतेभवतःसोमापूषणेमौदेवौवितिसोमा
रौद्रंचरुंनिर्वपेत्प्रजाकामइतितस्याएतेभवतःसोमारुद्राविवृहतंविषूचीं सोमारुद्रायुवमेतानीतिसोमारौद्रंचरुंनिर्वपेदभिचरन्नितितस्याएतेभवतः
सोमारौद्रंचरुंनिर्वपेज्ज्योगामयावीत्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेहोतारमनड्वाहंतस्याएतेभवतोन्वाहार्यमारात्यहोतारमनड्वाहंददातिसोमारौद्रंच
रुंनिर्वपेद्यःकामयेतस्वस्मा आयतनेभ्रातृव्यंजनयेयमितिसोपरक्षेत्रमर्यादायामध्यवसायमथित्वाग्नीन्विहृत्यसोमारौद्रंचरुंनिर्वपेत्सयर्थवैभवतिवेदिंप
रिगृह्यार्धमुद्धन्यादर्धंनार्धंबर्हिषस्तृणीयादर्धंनार्धमिध्मस्याभ्यादध्यादर्धंनस्वएवास्माआयतनेभ्रातृव्यंजनयतीतिब्राह्मणंतस्याएतेभवतः॥१८॥नव
मः॥अथवैभवत्यैंद्रमेकादशकपालंनिर्वपेन्मारुतंसप्तकपालंग्रामकामइत्यथर्वैभवत्याहवनीयऐंद्रमधिश्रयतिगार्हपत्येमारुतमनूच्य आसादयतीतिका
लेप्रत्यंचमैंद्रमासादयत्यनूच्यमानासुसामिधेनीषुमारुतंतस्याएताभवंतीद्रंवोविश्वतस्परींद्रंनरोमरुतोयद्धवोयावःशर्मेत्यैंद्रस्यावद्यन्ब्रूयादिंद्रायानुब्रू १२४
हीतींद्रंवोविश्वतस्परीत्यन्वाहात्याक्रम्याश्राव्याहमरुतोयजेतियावःशर्मेतियजतिमारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्भ्योनुब्रूहीतिमरुतोयद्धवोदिवइत्यन्वाह

त्याक्रम्याश्राव्याहेंद्रंयजेतिइंद्रंनरइतियजतिस्वएवैभ्योभागधेयेसमर्दयातिवित्तं हाणाश्निघ्नंतीतिब्राह्मणएतामेवनिर्वपेद्यःकामयेतकस्मैरन्नितिय
यादेवतमवदाययथादेवतंयजेद्भागधेयेनैवैनान्यथायथंकल्पयतिकल्प्यंतएवेतिब्राह्मणंतस्याएताभवंतियाःपूर्वस्याः॥१९॥ऐंद्रमेकादशकपालंनिर्वपेद्वै
श्वदेवंद्वादशकपालंग्रामकामइत्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतउपाधाय्यपूर्वयंवासोथर्वैभवत्यैंद्रस्यावदायवैश्वदेवस्यावद्येदथैंद्रस्योपरिष्टादिंद्रि
यंणास्माउभयतःसजातान्परिगृह्णातीतिब्राह्मणंतस्याएतेभवतोभरेष्विंद्रंममत्तुनइत्यन्वाहार्यमासाद्योपाधाय्यपूर्वयंवासोददातिदृश्निर्यैदुग्धेप्रैयंगवंच
रुंनिर्वपेन्मरुद्भ्योग्रामकामइत्यथर्वैभवतिप्रियवतीयाज्यानुवाक्येभवतइतितस्याएतेभवतःप्रियावोनामहुवेतुराणांश्रियसेकंभानुभिरितियःसमानेमिथो
विप्रियःस्यात्तमेतयासंज्ञान्यायाजयेदितितस्यैवसंजिज्ञासीनतेषुयमलेष्वग्नयेवसुमतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेत्सोमायरुद्रवतेचरुमिंद्रायमरुत्वते
पुरोडाशमेकादशकपालंवरुणायादित्यवतेचरुमितितस्याएतेभवतोग्निःप्रथमोवसुभिर्नोअव्यात्सनोदेवोवसुभिरित्यादित्येभ्योभुवद्भ्यश्चरुंनिर्वपेत्॥२०॥
दशमः॥आदित्येभ्योभुवद्भ्यःश्चरुंनिर्वपेद्भूतिकामइतितस्याएतेभवतोयज्ञोदेवानांशुचिरपइत्यादित्येभ्योधारयद्भ्यःश्चरुंनिर्वपेदपरुद्धोवापरुध्यमा
नोवेत्यथादितेनुमन्यस्वेत्यपरुध्यमानोपरुद्धपदपांसूनादत्तेधेनानायांतरत्कपप्रेतमरुतःसुदानवएनाविश्पतिनाभ्यमुंराजानमित्यथैतान्यजमानस्यांज
लावावपतिसत्याशीरितीहमनइत्कपगृह्णातित्रेतान्पदपांसूनसंचरेत्सराभवत्यत्रयंयाजमानोदिष्टितंमनसाध्यायतितस्याएतेभवतोधारयंतआदित्यासो
ज्तिस्त्रोभूमीर्धारयन्नितियःपरस्तात्ग्राम्यवादीस्यात्तस्यगृहाद्व्रीहीनाहरेद्घुक्लांश्चकृष्णांश्चविचिनुयादित्यथर्वैभवतियेशुक्लास्युस्तमादित्यंचरुंनि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वैपेदितितस्याएतेभवतस्यान्नुक्षत्रियान्नदक्षिणेत्यादित्यावैदेवतयाविड्डुन्नामेवावगच्छातीतिब्राह्मणमथवैभवतियदिनागच्छेदिममहमादित्येभ्यो
अवगतास्यविडनवगतंराष्ट्रमित्यादुर्येरुक्मास्फस्तंवारुणंचरुंनिर्वपेदितितस्याएतेभवतइमंमेवरुणतत्वायामीतिवारुणंवैराष्ट्रमुभेएवविन्नंवरा
ष्ट्रंचावगच्छतीतिब्राह्मणमथवैभवतियदिनागच्छेत्॥२१॥अथवैभवतियदिनावगच्छेदिदमहमादित्येभ्योभागंनिर्वपाम्यामुष्मादमुष्यैविन्नोवगंतोरितिनिर्वपेदितिनिरुप्यामरामित्यथावगच्छतेसंसादयतितस्याएतेभवतायज्ञोदेवनामादित्यानामेवसानृतनेनेत्यादित्याएवैनंभागधेयंप्रेप्संतोविन्नमवग
मयंतीतिब्राह्मणमथवैभवतियदिनागच्छेदश्वत्थान्मयूखांत्सप्तमध्यमेषायामुपहन्यादितिमध्यउपहन्त्येत्रीन्प्रतीचआयातयतीदमहमादित्यान्बध्नाम्या
मुष्मादमुष्यैविन्नोवगंतोरित्यादित्याएवैनंबद्धवीराविन्नमवगमयंतीतिब्राह्मणमथवैभवतियदिनावगच्छेदेतमेवादित्यंचरुंनिर्वपेदिध्मेपिमयूखानृत्स
न्नद्येत्तानत्सहेध्मेनाभ्यादध्यादित्यनपरुध्यमेवावगच्छतीतिब्राह्मणमथवैभवत्याश्वत्थाभवतिमरुतांवाएतदोजोयदश्वत्थओजसैवविन्नमवगच्छातीति
ब्राह्मणंतस्याएतेभवतः॥२२॥एकादशः॥अथवैभवतियोमृत्योर्बिभीयात्तस्माएतांप्राजापत्यांशतकृष्णलांनिर्वपेदित्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणामुपकल्पयतेशतं
सुवर्णानिकृष्णलानिनवंपात्रप्रभृतमाज्यमित्यथदेवस्यत्वासवितुःप्रसवइतिप्रतिपदंकृत्वाप्रजापतयेजुष्टंनिर्वपामीतिचतुरोमुष्टीन्निर्वपतिहविष्क
तायाचंविसृज्यनवंपात्रमधिश्रियतिरःपवित्रमाज्यमानीयतिरःपवित्रंकृष्णलान्यावपत्यथाज्यंनिर्वपत्यथाज्यमधिश्रित्योभयंपर्यग्निकृत्वांतर्वेद्यामा
साद्याथवैभवतिचत्वारिचत्वारिकृष्णलान्यवद्यतिचतुरवत्तस्याप्त्याइस्पष्टंदेवतायाअवद्यतिचत्वारिस्विष्टकृतइडायैचत्वार्यवांतरेडाया एकप्राशि

त्रायैकंयजमानायाज्यवज्जुहोत्यजंप्राश्नंतेःप्राश्नंतेथवान्येकधोपहत्यब्रह्मणउपहरंतितस्याएतेभवतोहिरण्यगर्भप्रजापतइतियोब्रह्मवर्चसकामस्यात्॥
॥२३॥योब्रह्मवर्चसकामस्यात्तस्याएतंसौर्यंचरुंनिर्वपेदित्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेपंचसुवर्णानिकृष्णलानिसुवर्णरजतौचरुकावथवैतंचरुं
श्रपयित्वाभिघार्योदंचमुद्वास्यैसुवर्णरजताभ्यांरुक्माभ्यांपरिगृह्यांतर्वेद्यामासादयतिसमानंकर्माप्रयाजेभ्योथवैभवतिप्रयाजेप्रयाजेकृष्णलमन्ववधाय
जुहोतीतितस्याएतेभवतउदुत्यंचित्रमित्यन्वाहार्यमासाद्यसुवर्णरजतौदद्यात्याग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपेत्सावित्रंद्वादशकपालंभूम्यैचरुंयःकामयेतहिर
ण्यंविंदेयहिरण्यंमोपनमेदित्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेहिरण्यंतस्याएताभवंतिसप्रत्नवंनिकाव्याहिरण्यपाणिमूतयेवामम्यसवितर्बोडित्थापर्वता
नांस्तोमामस्त्वाविचारिणीत्यन्वाहार्यमासाद्यहिरण्यंदद्यात्येतामेवनिर्वपेद्धिरण्यंवित्त्वेतितस्याएताभवंत्येतामेवनिर्वपेद्यस्यहिरण्यंनश्येदितितस्याएता
भवंतियःसोमवामीस्यात्तस्माएतंसौमेंद्रंश्यामाकंचरुंनिर्वपेदितितस्याएतेभवतःप्रसुवानःसबाधस्तइत्यग्नेदात्रेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदिंद्रायप्र
दात्रेपुरोडाशमेकादशकपालंपशुकामइत्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेदधिमधुघृतमापोयवानित्यथदेवस्यत्वासवितुःप्रसवइतिप्रतिपदंकृत्वाग्नये
दात्रेजुष्टंनिर्वपामीतिचतुरोमुष्टीन्व्रीहीणांनिर्वपत्येतामेवप्रतिपदंकृत्वेंद्रायप्रदात्रेजुष्टंनिर्वपामीतिचतुरएवव्रीहीणामेतामेवप्रतिपदंकृत्वाप्रजापतयेजु
ष्टंनिर्वपामीतिचतुरोयवानांतेषांव्रीहीप्ष्वैवहविष्कृतमुद्वादयत्यपोद्यच्छंतेयवान्हविष्कृतावाचंविसृजंतेसमानंकर्माधिवपनादभ्युप्यदक्षिणार्धेगार्हपत्यस्या
ष्टौकपालान्युपदधात्येकादशोत्तरतोथेनान्युकृरवलेपरिक्षयगार्हपत्यएककपालमधिश्रित्यधानामार्जयंतिहविष्यधिष्टणक्तितदेष्टधानाचतुष्टयोनो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ०क०सू०
१२६

पसृजंतिदध्नामधुषासघृतेनाद्भिरितितस्याएताभवंत्यग्नेदादाशुषेरयिमिंधानोअग्नेदातिनःप्रदातारंहवामहेप्रदातावज्रीघृतंनपूतमुभेसमस्वेंद्र काम्य०
मर्पिषइतियोयज्ञविभ्रष्टःस्यात्॥२५॥योयज्ञविभ्रष्टःस्यात्तस्माएतामिष्टिंनिर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैंद्रमेकादशकपालंसौम्यंचरुमित्यथवैभवंत्याग्ने
यस्यत्वसोम्यस्यचेंद्रेसमाश्लेषयेत्तेजश्चैवास्माइंद्रियंचसमीचीदधातीतिब्राह्मणंतस्याएताभवंतिसप्रत्नवन्निकाव्यंद्रंवोविश्वतस्परींद्रंनरैहृत्वनःसोमया
तेधामानीत्यग्नीषोमीयमेकादशकपालंनिर्वपेद्यःकामीनोपनमेदितितस्याएतेभवतोग्नीषोमायुवमेतानीत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालंनिर्वपेद्ब्रह्मवर्चसका
मइतियोब्रह्मवर्चसकामःस्यात्सोग्नीषोमीयमष्टाकपालंश्यामाकानांनिर्वपतितस्याएतेभवतोग्नीषोमाविमंसमेग्नीषोमाहविषःप्रस्थितस्येतिसो
मायवाजिनेश्यामाकंचरुंनिर्वपेद्यःक्लैब्याद्बिभीयादितितस्याएतेभवतआप्यायस्वसंतइतिब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालंनिर्वपेद्ग्रामकामइतितस्याए
तेभवतोगणानांत्वागणपतिंहवामहेसइज्जनेनेत्येतामेवनिर्वपेद्यःकामयेतब्रह्मन्विशंविनाशयेयमितिमारुतीयाज्यानुवाक्येकुर्यादितितस्याएतेभवतो
यस्यवोयावःशर्मेति॥२६॥त्रयोदश॥अर्यम्णेचरुंनिर्वपेत्स्वर्गकामइतितस्याएतेभवतोर्यमायातियेतेर्यमन्नित्यर्यम्णेचरुंनिर्वपेद्यःकामयेतदानका
मामेप्रजास्युरितितस्याएतेभवतोर्यम्णेचरुंनिर्वपेद्यःकामयेतस्वस्तिजनतामियामितितस्याएतेभवतोयोराजन्यआनुजावरस्यात्तस्माएतमैंद्रमानु
षूकमेकादशकपालंनिर्वपेदित्यथवैभवतिबृहद्वतीअग्रवतीयाज्यानुवाक्येभवतइतितस्याएतेभवतोबृहद्ग्रमंगिरोभिरर्णोनोबृहद्ग्रेणावि १२६
मायमानेरितियोब्राह्मणआनुजावरस्यात्तस्माएतंबार्हस्पत्यंमानुषूकंचरुंनिर्वपेदित्यथवैभवतिबृहद्वतीअग्रवतीयाज्यानुवाक्येभवतइतितस्याएते

भवतोमहान्महीअस्तभायद्बृहद्योअग्रमभ्यर्योजसेति॥२७॥अथवैभवतियःपापयक्ष्मगृहीतस्यात्तस्माएतमादित्यंचरुंममावास्यायांनिर्वपेदि
तितस्याएतेभवतोनवोनवोभवतिजायमानोयमादित्याअंशुमाप्याययंतीतियंकामयेतान्नादःस्यादितितस्माएतंत्रिधातुंनिर्वपेदिंद्रायराज्ञेपुरो
डाशमेकादशकपालमिंद्रायाधिराजायेंद्रायस्वराज्ञइत्यथदेवस्यत्वासवितुःप्रसवइतिप्रतिपदंकृत्वेंद्रायाधिराजायेंद्रायस्वराज्ञइतिचतुरश्चतुरोमुष्टी
नेकैकस्यैदेवतायैहविष्कृतावाचंविसृजतेसमानंकर्माधिवपनाद्ध्युप्यगार्हपत्यएकादशतानानिकपालान्युपदधात्यथवैभवत्स्त्रीनेषुकपालेष्वधिश्रय
त्ययातयामत्वायत्रयःपुरोडाशाभवंतित्रयइमेलोकाएषांलोकानामाप्त्याउत्तरउत्तरोज्यायान्भवतीतीमउत्तरमुत्तरमेवज्यायांसंकरोतिसर्वेषामभि
गमयन्नवद्यतीतिसोवद्यन्नाहेंद्रायराज्ञेनुब्रूहीतिप्राच्यांदिशित्वमिंद्रासिराजेत्यन्वाहेंद्रोजयातिनपराजयाताइतियजतिसोवद्यन्नाहेंद्रायाधिराजाया
नुब्रूहीतींद्रोजयातिनपराजयाताइत्यन्वाहेंद्रस्यदेवप्ररिरिचेमहित्वमितियजतिसोवद्यन्नाहेंद्रायस्वराज्ञेनुब्रूहीत्यथास्येंद्रस्यप्ररिरिचेमहित्वमित्यन्वा
ह्यप्राच्यांदिशित्वमिंद्रासिराजेतियजतित्र्यन्यासमन्वाहैनिर्दोहायेतिब्राह्मणंयइंद्रियकामः॥२८॥चतुर्दश॥यइंद्रियकामोवीर्यकामःस्यात्तमेतया
सर्वपृष्ठयायाजयेदित्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पयतेश्वमृषभंवृष्णिंबस्तमित्यथदेवस्यत्वासवितुःप्रसवइतिप्रतिपदंकृत्वेंद्रायराथंतरायजुष्टंनिर्वपामीति
चतुरोमुष्टीन्गार्हपत्याग्निर्वपत्येतामेवप्रतिपदंकृत्वेंद्रायबार्हतायेंद्रायवैरूपायेंद्रायवैराजायेंद्रायशाक्वरायेंद्रायरैवतायेतिचतुरश्चतुरोमुष्टीनेकैक
स्यैदेवतायैहविष्कृतावाचंविसृजतेसमानंकर्माधिवपनाद्ध्युप्यगार्हपत्येद्वादशतानानिकपालान्युपदधात्यथवैभवत्स्त्रीनेषुकपालेष्वधिश्रयत्ययात

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यामन्वायद्वादशकपालः पुरोडाशो भवति वैश्वदेवश्चरुः स यत्समंतं पर्यवद्यतीति सोऽवद्यन्नाहेंद्रायरथंतरायानुब्रूहीत्यभि त्वा शूर नोनुम इत्यनूच्यत्वामिद्धि हवाम
ह इति यजति सोऽवद्यन्नाहेंद्राय बार्हताय अनुब्रूहीति त्वामिद्धि हवामह इत्यनूच्य यच्चिद्धि हवामह इति यजति सोऽवद्यन्नाहेंद्राय वैरूपायानुब्रूहीति यद्याव इंद्र ते शत इत्य
नूच्य पिबा सोममिंद्र मंदतु त्वेति यजति सोऽवद्यन्नाहेंद्राय वैराजायानुब्रूहीति पिबा सोममिंद्र मंदतु त्वेत्यनूच्य कदाचन स्तरीरसीति यजति सोऽवद्यन्नाहेंद्रा
य शाक्वरायानुब्रूहीति कदाचन स्तरीरसीत्यनूच्य रेवतीर्नः सधमाद इति यजति सोऽवद्यन्नाहेंद्राय रैवतायानुब्रूहीति रेवतीर्नः सधमाद इत्यनूच्याभि त्वा शूर
नोनुम इति यजति व्यस्या समन्वाहार्यं निर्वपेदिति तस्याप्येतमन्वाहार्यमासाद्य ॥ २९ ॥ अन्वाहार्यमासाद्याश्वमृषभं वा दक्षिणं वस्तमिति दद्यात् एतेनैव यजेताभिचर्य
माण इति यो वै पर्याप्स्यतीति यश्च क्षुत्कामः स्यात्तस्माएतामिष्टिं निर्वपेदग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपाल
मिति तस्याएताभवं स्फ उदग्नेषु चयस्त्वविज्योतिषा दुर्यं चित्रमुदग्नेषु चयस्त्वविज्योतिषेत्यपकृताया मिडायामन्वाहितमग्नीधे भवत्यथ यजमानाय त्रीन्
पिंडान्प्रयच्छत्युदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति पिंडान्प्रयच्छति चक्षुरे वास्मिन्प्रयच्छति यद्देवत्यस्तदिति ब्राह्मणं वै
श्वदेवीं सांग्रहणीं निर्वपेद्ग्रामकाम इति वैश्वदेवं चरुं संग्रहणं तद्वश्चपर्यस्य ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं सजातेषु भूयासमिति परिधीन्परिदधाति तस्याएतेऽभ
वतो विश्वेदेवा विश्वेदेवा इति पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्वाकृती जोषा यामनमस्या मनस्यदेवा इति तिस्रः ॥ ३० ॥ पंचदशः ॥ अथ यो वै भवत्यग्नेर्वा एतस्य शरीरं ग
च्छति सोमं रसो वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति सरस्वतीं वागग्नाविष्णू आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत सर्वमायुरियामिति तस्मा

एतामिष्टिं निर्वपेदित्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाण उपकल्पयते खादिरं नवं पात्रं नवनीतमाज्यं यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानं च प्रवर्तमथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव
इति प्रदिपदं कृत्वाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालं सारस्वतं चरुमाग्नावैष्णवमेकादशकपालमिति समानं कर्मा इडाया वेक्षणात्स आ
ज्यमवेक्षमाणामनुवर्तयति यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदिति समानं कर्मा स्रुचां संमार्जनात्सादयित्वा स्रुचौ येनैनं प्रवर्तेन खादिरे नवे पात्रे उपस्तीर्णाभिघारितं सहह
विर्भिरंतर्वेद्यासादयति तस्याएताभवंत्यायुष्ट आयुर्दा अग्न आप्यायस्व सं ते वतेत्ते उदुत्तमं प्रणो देव्या नो दिव्यो ग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इत्यथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः
स्वाकृती रूपकृतौ त्विश्विनोः प्राणोऽसि ॥ ३१ ॥ अश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते ददातु ययोः प्राणोऽसि स्वाहेंद्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा मित्रावरुण
योः प्राणोऽसि तस्य ते ददातु ययोः प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि तस्य ते ददातु येषां प्राणोऽसि स्वाहेति कृत्वा कुत्वेव संस्रावैः प्रवर्तमभिघारयतीडऽसिवि
डऽसि संभ्राडसि स्वराडसीत्यथैतं प्रवर्तमग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतो निदधात्यथ यजमानमाज्यमवेक्षयति घृतस्य धारामम् तस्य पंथामिंद्रेपाद
त्तां प्रयतां मरुद्भिः ॥ तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयदित्यथ ब्रह्मणो हरतमन्वारभ्य पर्याकुः पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपांशोर्वीर्येण देवस्त्वा
सविताोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथंतरयोस्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सविताोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्र
या जगत्यै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा सविताोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्यायाइत्यथ हिरण्य हुतं निष्पिबति निष्पिबंतमनुमंत्रयत इममग्न आयुषे वर्चसे कृ
धि प्रियं रेतो वरुण सोम राजन् ॥ मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वेदेवा जरदष्टिर्यथा सदित्यथैनं प्रवर्तमद्भिः प्रोक्ष्यास्य दक्षिणे कर्ण आबध्नीत आयुष्टे वि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ०क०सू० १२८

श्वतोदधर्स्य सव्यं प्रेथेनं प्रवर्तमनुपरिवर्तयत अयुरसि विश्वायुरसि सर्वायुरसि सर्वमायुरसी त्यथास्य ब्राह्मणहस्तं गृह्णात्यग्निरायुष्मानित्यांतास्यनुवाकस्य यावकाम्ये०
तोश्वान्प्रतिगृह्णीयात् ॥ ३२ ॥ यावतोश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणांश्चतुष्कपालान्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति तस्याएते भवत इमं मे वरुण तत्त्वायामीति यद्यपरं प्र
तिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनुनिर्वपेदिति तस्याएते भवत उदुत्यं चित्रमित्यथापो वभृथमवैत्यथ नप्त्रीयं चरुं पुनरेत्य निर्वपेदिति तस्याएते भवतोऽपान्नं
पात्समन्यायंतीति यः पापयक्ष्मगृहीतस्माएतामिंद्रावरुणीं पयस्यान्निर्वपेदित्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते दधि पय आमिक्षा याइत्यथ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति प्रतिपद्य कृत्वेंद्रावरुणाभ्यां जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपति हविष्कृतावाचं विसृजन्तं समानं कर्माधिवपनाद्ध्युष्य दक्षिणार्धे गा
र्हपत्यस्यैकादशकपालान्युपदधातीयं देतं पुरोडाशमधिश्रयत्यक्तितं दे तामामिक्षां गार्हपत्येश्रपयत्यथैतं पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वास्यामिक्षया
संछाद्यातर्वेद्यासादयत्यथ वै भवति पयस्यां ॥ ३३ ॥ अथ वै भवति पयस्यां पुरोडाशमवदधात्या सर्वं तमेवैनं करोत्यथो आयतनवंतमेव चतुर्धा व्यूहति दि
क्ष्वेव प्रतितिष्ठति पुनः समूहतीति स आमिक्षां पुरोडाशं कृत्वा व्यूहति या वामिंद्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेवमं हसो मुंचतं या वामिंद्रावरुणा सहस्या तनू
स्तयेममं हरसस्यात्तेजस्या तनू० सोमुंचतमिति पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति तस्याएते भवत इंद्रावरुणयोरहमिंद्रावरुणा युवमध्वरायन इत्यथ पुरस्ता
त्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यो वामिंद्रावरुणाग्नौ स्रामस्तं यामेतेनाव यज इत्यपेष्टो ॥ ३४ ॥ सप्तदश ॥ अथ वै भवति यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एत १२८
तयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवतेग्नये प्रतीकवत इति तस्याएते भवंति प्रप्रायमग्निः प्रतेयक्षि प्रत इयर्मि मन्म भुवो विपाज

सा विज्योतिषा सत्वमग्ने प्रतीकेन तं स्म प्रतीकं स्म दहताः संचमिति यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेंद्राया हो मुचे पुरोडाशमेकादशकपा
लं निर्वपेदिंद्राय वैम्रधायेंद्रायेंद्रियावत इत्यथ वै भवति त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपतीति यएवैते त्रय एकादशकपालास्तएवोक्ता भवंति तस्याएताभ
वंत्यं हो मुचे वि वि षयन्मा यिन इंद्र क्षत्रमिंद्रियाणि शतक्रतोनु ते दायीति यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाक
पालं निर्वपेत्तं शृतमासन्नमेतेनयजुषाभिमन्त्रयेदिति तमासन्नमेतेनयजुषाभिमन्त्रयेत ओजोसि सहोसि बलमसि भ्राजोसि देवानां धामनामासि विश्वमसि वि
श्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरहमनेन हविषामुं भ्रातृव्यमभिभूयासमितियुक्थाह्निर्देवहूतमानित्यस्यानुवाकस्य सप्तदशसामिधेनीः परान्वीरन्वाहु तस्याएतेभ
वतः सखायः सवः सम्यंचं सं समिद्युवसेवृषन्निति यः प्रजाकामस्यात् ॥ ३५ ॥ यः प्रजाकामः स्यात्तस्माएतं प्राजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेदिति तस्याएतेभवतः प्रजा
पते संवेदितियः पशुकामः स्यात्तस्माएतं सोमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेदिति तस्याएतेभवतः सोमापूषणेमौ देवावितित्रिचित्रयायजेत पशुकाम इति श्वश्चित्रेत्स्क पवस
त्यथ प्रातराग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं त्वाष्ट्रमष्टाकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं सिनीवाल्यै चरुमैंद्रमेकादशकपालमिति तस्याएताभवंत्यग्निनार
यिमश्नवत्सोमाः अग्न आप्यायस्व संत इह त्वष्टारमग्रियं तन्नस्तुरीपं प्रणोदेव्यानोदिवः पीपिवांसः सरस्वतस्तनं येते सरस्वऊर्मयः सिनीवालि या सुपाणिरिंद्रं वो
विश्वतस्परींद्रं नर इत्यथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाकुतीरुपजुहोत्यग्ने गोभिर्न आगहीति पंचचैतेचैंद्रियजुषी ॥ ३६ ॥ अष्टादश ॥ कारीर्या यक्ष्यमाणो भवत इति स उपक
ल्पयते कृष्णं वासः कृष्णतर्पं कृष्णमश्वं कृष्णं सारानं कृष्णाजिनं कृष्णं मधु कारीरसक्तून्कृष्णीं कुंभीमामपात्रं करीयां कृष्णमनस्त्रिगंधं कृष्णामर्दिं कृष्णं वर्षाकुस्तं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बंवेतसमिध्मावर्हिरित्यथयजमानायतने कृष्णंवासः कृष्णतूषंनिदधात्यग्रेणाहवनीयं कृष्णमश्वं कृष्णेन संदानेन समस्यस्यंतर्वेद्यां कृष्णाजिने कृष्णमधुकरीर
सक्तून्निवपन्फलकरं कुंभीं निमितोत्यग्रेणोत्करं प्रागीषमनस्थापयित्वा तस्याग्रेणोपकंभनं कृष्णामाविं निग्रथ्नात्युत्तरेणाहवनीयं कृष्णंवर्षाउस्तंबंवेतसमिध्माव
र्हिरितिनिदधात्यथयजमानः कृष्णंवासः कृष्णतूषंपरिधत्ते मारुतमसि॥ ३७॥ मारुतमसिमरुतामोजोपांधारांभिंधीतिवारमयतमरुतः श्येनमायिनमितिपश्चा
द्वातंप्रतिमीवतिपुरोवातमेवजनयतिवर्षस्यावरुध्याइतिब्राह्मणमथैतमश्वं संदानंप्रमुच्योत्तरवेर्गेनाभिविक्षिपत्यभिक्रंदस्तनयगर्भमाधाइतिसयदिविधूनु
तेयदिमेहतियदिशकृत्करोतिवर्षिष्यतीत्येवंवेदाथाविमभिजुहोत्यसुरा असिप्रथमजाबलमसिसमुद्रियमितिसावदिविधूनुतेयदिमेहतियदिशकृत्करोतिव
र्षिष्यतीत्येवंवेदाथवातनामानि जुहोतिपुरोवातोवर्षन्नजिन्वरावृत्स्वाहेत्यष्टावथांतर्वेदिकृष्णाजिनेमधुषाकरीरसक्तून्संयौतिमांदावाशाः शुंध्यूरजिराः॥ ज्यो
तिष्मतीस्तमस्वरीरुंदतीः सुफेनाः॥ मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इहमावतेतिचतस्रः पिंडीः कृत्वासमुच्छ्रित्यकृष्णाजिनस्यांतानत्संदानेनोपनह्यतिवृष्णो अश्वस्य
संदानमसिवृष्ट्यैत्वोपनह्यामीत्यथैना अनसः प्रथमायांगंधायामाबध्नातिदेवावसव्याः॥ ३८॥ एकोनविंशतिः॥ देवसव्या अग्नेसोमसूर्येत्यहोरात्रे उपरमतिद्वि
तीयस्यामाबध्नातिदेवाः शर्मण्यामित्रावरुणार्यमन्नित्यहोरात्रेण्वोपरमेत्यथवेभवतियदिवर्षेतावत्येवहोतव्यमितियदिचेवनवर्षतियदितोभयेवापंजीजेहोति
स्रुवेणोपस्तीर्णाभिघारिताइतिदिवाचित्तमः कृण्वंत्यापंनरमुदीरयथा×३मतितृतीयस्यामाबध्नातिदेवाः सपीतयोपांनपादाशुहेमन्नित्यहोरात्रेण्वोपर××मरुतः
समुद्रथइतियासांधूममन्वीक्षतेऽसितवर्णाहरयः सुपर्णाइतियदिनवर्षेश्वोभूतेहविर्निर्वपेदग्नयेधामच्छदेपुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं

सौर्यमेककपालमितितस्याएताभवंतत्याचिदन्युतान्नेभूरिणितवजातवेदोदिवोनोवृष्टिंमरुतोररीध्वंपिन्वंत्यपोमरुतः सुदानवोऽनदुत्संचित्रमित्यथपुरस्तात्स्वि
ष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्योर्वभृगुवच्छुचिमप्नवानवदितितिस्रोथैतांकुंभीमद्भिः पूरयन्तिसृजावृष्टिंदिवआद्भिः समुद्रंपृणेतिसायदीर्यतयदिभिद्यतेवर्षिष्य
तीत्येवंवेदाथमंथ्याउपरिजुहोत्यउन्नाअसीतिसायदिविधूनुतेयदिमेहतियदिशकृत्करोतिवर्षिष्यतीत्येवंवेदाथवर्षाकुस्तंबमभिजुहोत्युन्नंभय॥ ३९॥ उन्नं
भयपृथिवींभिंधीदंदिव्यंनभः॥ उद्नोदिव्यस्यानोदेहीशानोविसृजादृतिमित्यनमाहवनीयेनुप्रहरतिहिरण्यकेशोरजसोविसारइत्यथास्यधूममन्वीक्षतआतेसु
पर्णा अमिनंतं एवैरित्यर्थांतर्वेदितिष्ठन्कृष्णाजिनंवधूनोतियदेवादिविभागाइत्येतादनुवाकस्याः पंचदशसामिधेन्यः पंचप्रयाजाआवार्त्रघ्नावाज्यभागावथहवि
षोग्निर्मूर्धाभुवइतित्रिष्टुभौसंयाज्येयाभिश्चैवर्वापिंडीराबध्नातियाभिश्वजुहोतियाभ्यांचधूममन्वीक्षतेतोः सिध्यतिसंतिष्ठतेतजः सवकारीरी॥ ४०॥ विंशतिः॥ अ
थर्वेभवतित्रेधातवीयेनयजेताभिचरन्वाभिचर्यमाणोवासहस्रेणयक्ष्यमाणः सहस्रेणेजानोयोयक्ष्यइत्युक्त्वानयजतइत्येतयेष्ट्यायक्ष्यमाणउपकल्पतेयसह
स्रंहिरण्यंताण्यंधेनुमित्यथदेवस्यत्वासवितुः प्रसवइतिप्रतिपदंकृत्वेंद्राविष्णुभ्यां जुष्टंनिर्वपामीतिचतुरोमुष्टीन्व्रीहीणांनिर्वपत्येतमेवप्रतिपदंकृत्वेंद्राविष्णुभ्यांनि
र्वपामीतिचतुरोयवानामेतामेवप्रतिपदंकृत्वेंद्राविष्णुभ्यां जुष्टंनिर्वपामीतिचतुरएवव्रीहीणांतेषांव्रीहिष्वेवहविष्कृतमुद्वयत्यपोघ्नंतेयवान्हविष्कृतावावंविसृ
जतिसमानंकर्माधिवपनादभ्युप्यगार्हपत्येद्वादशकपालान्युपदधात्यर्थंवैभवतिद्वादशकपालः पुरोडाशोभवतितत्रयश्चतुष्कपालास्त्रिष्षमस्वसत्वात्रयः पुरोडा
शाभवंतित्रयइमेलोकाएषांलोकानामाप्त्याउत्तरउत्तरोज्यायान्भवतितीउत्तरमुत्तरमेवज्यासंकरोतियवमयोमध्येयर्थवेभवतिसर्वाणिछंदांसि॥ ४१॥ सर्वा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ०क०सू० १३० णिछंदांस्यतस्यामिस्यामन्त्यानीत्याकृस्त्रिष्टुभोवाएतद्वीर्ययत्ककुदुष्णिहाजगत्यैयदुष्णिहककुभावन्वाहतेनैवसर्वाणिछंदांस्यवरुंधइतिप्रसोअग्नेतवो काम्ये०
तिभिरित्येतार्भाद्वैधायाग्लोकेहृथास्यग्नेत्रीतिवाजिनात्रीषधस्थेतित्रिवत्यापरिदधातिसरूपत्वायेतिब्राह्मणं सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीतितस्याएतेभवतः संवां
कर्मणाभाजिग्युथुरित्यन्वाहार्यमासाद्यसहस्रं हिरण्यंतार्प्यंधेनुमितिददाति॥४२॥ ॥इतिबौधायनकल्पसूत्रेकाम्येष्टीप्रकरणं॥ ७ ॥ श्रीरस्तु॥ ॥
अथबौधायनकल्पसूत्रेवाजसनीयप्रारंभः॥ ॥वाजपेयेनयक्ष्यमाणोभवतिसउपकल्पयतेकृष्णाजिनंरुक्मवर्णराजतोरुक्मोबस्ताजिनं शतमानं हिरण्मयं
सप्तदशसौवर्णानिरुक्मकानिहिरण्यपात्रंमध्वः पूर्णमौदुंबरं रथचक्रं सप्तदशफलकं चमीतिर्यूपंचतूपरं चतुरश्रिं सप्तदशारत्निं गोधूमकलापीमुल्मी
षन्नैयारं सप्तदशशारावं सप्तदशनिष्कान्सप्तदशवसनानिसप्तदशवासोभारान्सप्तदशरथान्सप्तदशदुंदुभीन्सप्तदशहस्तिनः सप्तदशदा
स्यः सप्तदशोष्ट्रानां सियुक्तानिसप्तदशगवां शतानिवयसोवयसोवासप्तदशसहस्रंवातस्मिन्हि सर्वाणिवयांसिभवंतिचतुर्विंशतिपशूनेकपंचाशत्
तमश्वान्रथादिरिवित्तणांबध्नीयुस्तांप्रज्ञाता अग्निष्टोमिकाः संभाराः संगृहीतस्यजघन्याहः सुपुरस्ताद्दर्शपूर्णमास्येदीक्षतेतस्यत्रयोदशदीक्षाः
सर स्तिस्रउपसदःसप्तदशप्रसुतोपिवासप्तदशैवदीक्षास्तिस्रउपसदएकविंशत्यांप्रसुतोपिवातिस्रएवदीक्षास्तिस्रउपसदःसप्तम्यांप्रसुतः॥१॥अथयदिभव
तिसावित्रंजुहोतिकर्मणः कर्मणःपुरस्तादितिदीक्षणीयायांनिर्वप्स्यन्त्सावित्रंजुहोतिदेवसवितः प्रसुवयज्ञंप्रसुवयज्ञपतिंभगायदिव्योगंधर्वः॥केतपूः १३०
केतंनः पुनातुवाचस्पतिर्वाचमद्यस्वदातिनः स्वाहेतिदीक्षाहुतीर्होष्यन्त्सावित्रंजुहोतिप्रायणीयांनिर्वप्स्यन्त्सावित्रंजुहोत्यंतर्हिरण्यां होष्यन्त्सावि

त्रंजुहोतिपदेनचरतिपदेनचरित्वाराजानंक्रीत्वोद्यास्यातिथ्यंनिर्वप्स्यन्त्सावित्रंजुहोतिप्रथमाभ्यांप्रवर्ग्योपसद्भ्यांप्रचरिष्यन्त्सावित्रंजुहोत्येतस्मिन्कालेप्र
तिप्रस्थातादक्षिणेशालाखंडेऽवटंखानयित्वावाजपेययूपाय संदधातिमहावेदिंपूर्वेपरिग्राह्यंपरिगृहीष्यन्त्सावित्रंजुहोत्याहवनीयंप्रणेष्यन्त्सावित्रं
जुहोतिरथवाहनेसहोहविर्धानेसंप्रेष्यन्त्सावित्रंजुहोत्यग्नीषोमौप्रणेष्यन्त्सावित्रंजुहोतीतिदशांतः शालामण्होषीदथातआग्नीध्रएवहोष्यतियूपमु
च्छ्रयिष्यन्त्सावित्रंजुहोतियदाध्वर्युश्चयजमानश्चपुरस्तात्प्रत्यंचावाजसाववसर्पतोथप्रतिप्रस्थातापश्चात्प्राङुःसोभिवेष्टयानःसंपेस्फदीचीनदशौबावि
ग्रथ्नातिधनुर्वेष्टितंवाप्रवेशायत्येतस्मिन्कालेप्रतिप्रस्थातागोधूमकलापीमुभयतःसमांकृत्वाद्यमीषेणविग्रथ्नातितस्यांतद्वेष्टितियज्ञषालेस्वर्वेतंयूपमुत्स
ज्याग्नीषोमीयंपशुमुपाकरिष्यन्त्सावित्रंजुहोतितस्यप्रसिद्धंवपयाचरित्वावसतीवरीर्ग्रहीष्यन्त्सावित्रंजुहोतिपशुपुरोडाशंनिर्वप्स्यन्त्सावित्रंजुहोत्य
नुसवनंत्रीणिसावित्राणितानिसप्तदशापिवासवनेसवनएवजुहुयादित्येतदपरमथपशुपुरोडाशंनिर्वपतितमनुवर्तंतेष्टौदेवसूवां हवींष्यग्नयेगृहप
तयइत्येतानितेषामुक्तंचरणंयथाग्नेर्विधायमिश्रांताः पुरोडाशाः संतिष्ठंतेपत्नीसंयाजांतः पशुर्हृदयशूलांतइत्येकेअंतेतांदुंदुभीनन्नदिन्नामासंजमतिपंच
दक्षिणायां श्रोण्यांपंचोत्तरस्यांचतुरोदक्षिणेंसत्रानुत्तरे सथास्येदिग्भ्योवाचमवरुंधतइतिहस्माहबौधायनोग्रेणाग्नीध्रंगुल्मकृता आसन्कास्युरित्यां
जीर्गविरभितः सदसइतिकान्योथवसतीवरीः परिहृत्यपयांसिविशिष्यापवसति॥२॥अथातोमहारात्रएवबुध्यंतेप्रातराज्यानिगृहीत्वाराजानमुपावहृत्य
प्रातरनुवाकमुपाकरोतिपरिहितेप्रातरनुवाकेऽपोंछ्यपाध्वर्युरभिद्रवत्येतस्मिन्कालेवाजपेयस्फरां संपवय्यस्फरास्वयमादायदक्षिणयाद्वारापनिर्हृत्यदक्षि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पोनसदः परीत्यमार्जालीयंधिष्ण्यमिर्यपर्याहृत्यापरयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्यदक्षिणस्यहविर्धानस्यपश्चाद्दक्षमुपसादयत्यथाध्वर्युरद्भिरुदेतिसर्वानक्तनु
येतिप्रसिद्धोभिषवः प्रसिद्धंग्रहाग्रहणंतेसमानंकर्माग्रयणाद्धाराग्रयणंग्रहंगृहीत्वापंचैंद्रानतिग्राह्यान्गृह्णीत्वाक्षपयामगृहीतोसिन्द्रषदंत्वाद्युषदमि
त्येताभिः पंचभिरथैनांदक्षिणार्धेपूर्वार्धेखरस्यगुल्मकृतान्सादयतियावदेवत्राध्वर्युश्चेष्टतितावदेवप्रतिप्रस्थातामतउदीचीनदशेनवालेनसुरांपुनाति
पुनातुतेपरिस्रुतंसोमंसूर्यस्यदुहिता॥वारेणशश्वतातनेतिवायव्यमेवाध्वर्युरादत्तउपयामंप्रतिप्रस्थाताध्वर्युः पूर्वोवायव्येनद्रोणकलशात्सोमग्रहान्गृ
ह्णात्ययाविप्राजनयन्कर्वराणीत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसिप्रजापतयेत्वाजुष्टंगृह्णामीतिपरिमृज्यसादयत्येषतेयोनिः प्रजापतयेत्वेत्यथप्रतिप्रस्थातापया
मेनसताःसुराग्रहान्गृह्णातिकुविदंगयवमंतइत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसिप्रजापतयेत्वाजुष्टंगृह्णामीतिदर्भैः परिमृज्यप्रजापतयेत्वेतिसादयतिनैवजुष्टं
करोतिनैवयोनितांचेवमेवव्यतिषंगृह्णीतः सप्तदशोतरः सप्तदशोतरः पुरोक्षमेवाध्वर्युः सोमग्रहान्धिश्रोणिवात्रिःश्रेणिवोदीचआयातयत्यथषोडशिनंगृ
ह्णात्यातिष्ठवृत्रहन्रथमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाषोडशिनेजुष्टंगृह्णामीतिपरिमृज्यसादयत्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाषोडशिनइत्यथैवाध्र्यंगृह्णाति
समानंकर्माश्विनाद्धाराश्विनंगृहीत्वाषड्रशनाआदाययूपमभ्येतिस्वर्वंतंयूपमुत्सृज्याथैनान्पशूनुपाकरोत्याग्नेयमैंद्राग्नमैंद्रंमारुतींगोवंशांसप्तदशप्राजा
पत्यांछ्याभानेकरूपानसारस्वतीमेंततोऽथनिर्मथ्यस्याग्नतानिर्मथ्येनचरतिप्रहत्याभिकृत्याथैतान्नानादेवत्यान्पशून्पृथक्पृथक्द्विगुणाभिरभिधाय
पृथक्त्रिगुणासुनियुनक्त्यथैतान्त्समानदेवत्यान्पशून्द्विगुणाभिरभिधायैकस्यांपृथ्व्यांनियुनक्त्यपिवापत्नीपशुंप्रतिसजतिसारस्वतीमेंततोनुनियुज्या

थैनान्प्रोक्ष्यानिपाय्योपाक्ष्योदृक्पप्रोक्षणीधानं॥३॥अथेध्मात्समिधमाधायदधान आहाग्नयेसमिध्यमानायानुब्रूह्येभ्यादध्यातीध्मंपरिसमिधंशिनष्टि
वेदेनोपवाजयन्यनूक्तासुसामिधेनीषुस्रुवेणाघारमाघारयतिसंमृष्टेस्रुग्भ्यामुत्तरमथासंस्पर्शयन्स्रुचावुदङ्ङत्याक्रम्यजुह्वापशून्समज्यसादयित्वा
स्रुचावध्वरंप्रवृणीतेप्रसिद्धमृत्विजोवृणीतेसीदहोताप्रसवमाकांक्षीतिप्रसूतः स्रुचावादायात्याक्रम्याश्राव्याहसमिद्धःप्रेष्येतिवषट्कृतेजुहोतिप्रेष्यप्रे
ष्येतिचतुर्थाष्टमयोःसमानयमानोष्टमेसर्वंसमानयतेपरिस्वाहाकृतीभ्यः संस्रावंशिनष्टिदशप्रयाजानिष्ट्वोदङ्ङत्याक्रम्यस्वरुशासैः पशूनत्समनक्तित
एतेनानादेवत्याःपशवःसमानस्वरवोनानाशासाः समानंकर्मापर्यग्निकरणात्स्थपर्यग्निकृतेः पशुभिरुदंचः प्रपद्यंततेषांसारस्वत्स्फत्तराध्योभवसाग्नियदु
पचरत आग्नेयमेवाध्वर्युर्वपाश्रपणीभ्यामन्वारभंतेपृथगितरान्परिकर्मिणाउदंचोनयंत्यनुपूर्वमव्यतिषजंत आग्नेयायैवाध्वर्युः पशवेनिहन्यमानायबर्हि
रूपास्यतिपृथगितरेभ्यस्ततउतराश्राचीवोदीचीवानिघ्नत्यस्मिन्यज्ञेविश्वविदोघृताच्यग्निंकुलायमभिसंवसानाअस्मांअवंतुपयासाघृतेनेतिसंज्ञप्ता
न्प्राहुर्जुहोतिसंज्ञप्ताकृतियत्स्त्रावामायूनरूपंतत्यथाभ्येतिशामितारउपेतनेतिपात्नीभ्यः प्रमुच्यमानाननुमंत्रयतेऽदितिःपाशान्प्रमुमोक्त्वेतानितिपृथगधि
शाखाभिरूपसज्येमांदिक्षोनिरस्यत्यरातीयंतमधरंकरोमियंद्विष्मस्तस्मिन्प्रतिमुंचामिपाशानिति॥४॥अथप्रतिप्रस्थातापत्नीमुदानयत्यस्यदककमंडकुमु
थाप्यसानुपूर्व्यंपशूनांप्राणानाप्यायन्त्यन्वगध्वर्युर्वपाउभ्यरत्याग्नेयस्यैवाध्वर्युर्वपयाप्रथमयाप्रतिपद्यंतेन्वीरितराआहरत्याग्नेयस्यैववपायैप्रतितप्यमा
नायैबर्हिषोग्रमुपास्यत्यपेतरायच्छत्याग्नेयस्यैववपास्रुवाकृत्वाभिजुहोत्यपतरायच्छत्यथस्वाहाकृतिंप्रेषेणाचरित्वासंस्रावेणपृषदाज्यमभिघार्याग्नेय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० सू०
१३२

स्यैववपामभिघारयत्यथेतरायच्छंस्यथपुरस्तात्स्वाहाकृतिंस्रुवाकुतिंकृत्वाऽथैतस्यांनानादेवत्यानांपशूनांमुख्यस्यवपांसमवत्तंपन्नाद्धाप्रजापतयइ वाज०
त्यपांशुष्छागानांवपानांमेदसोवदीयमानानामनुब्रूहीत्यथाश्रावयति।कस्याभवंत्यथेतराःपात्र्यांविदस्नुनेनवोपांशुच्छंतद्विरभिघारयत्यथाक्रम्याश्राव्या
हप्रजापतयइन्द्रत्यपांशुष्छागानांवपामेदःप्रस्थितंप्रेष्येत्यथाश्चैर्वषट्कृतेजुहोत्यथांशुसारस्वत्यैववपयाचरत्यथोपरिष्टात्स्वाहाकृतिंस्रुवाकृतिंकृत्वाव
पात्रपणीरनुप्रहृत्यसमुत्क्रम्यचात्वालेमार्जयंतेऽथपश्चान्विज्ञास्तिज्ञामितरिख्याहृयन्मारुत्याअनवदानीयंतदप्यन्हाघ्रपयतादिसयसावित्रंकृत्वा
प्रसर्पतिप्रातःसवनायतदृजुधासंतिष्ठते॥५॥अथसावित्रंकृत्वाप्रसर्पतिमाध्यंदिनायसवनायदेवाद्वाराविन्यतएवोर्ध्वेनसप्रसत्पान्दिदिश्वाध्वर्युप्राङ
यन्ताहूचत्वालेरथन्चक्रंमिनिनुतरथवाहनेरथमाधताश्वान्पल्पूलयनेयद्वास्यन्तसितद्दक्षिणतउपस्थापयाभियोतारएत – यतश्चावस्तुतमेहियजमाने
तिप्रासिध्योभिषवःप्रसिध्यंग्रहगस्यंतेसमानंकर्माग्रयणाद्धाराग्रयणंगृहीत्वाषोडशिनमभिगृह्णातीन्द्रमिध्वरीवहृतइत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वा
षोडशिनेजुष्टंगृह्णामीतिपरिमृज्यसादयत्येषतेयोनिरिन्द्रायत्वाषोडशिनइत्यथोक्थ्यंगृह्णातिसमानंकर्मादक्षिणेभ्यांदाक्षिणानिहोष्यन्याचत्वाज्यरथ
रीःससुवांस्त्राचंवासस्तस्यैतस्यवसनस्यांतिमायांदशायांनिष्करज्जुप्रग्रथिताभवत्यैतत्समादायेहियजमानायेहियजमानेत्युत्तरेणाग्नीध्रीयंप
रीत्योत्तरेणसदःपरीत्याग्रेणश्चात्वातिष्ठंतेप्रतिप्रस्थात्रएतानिवास्त्राणिप्रयच्छत्यथाहेहियजमानेतिरथएषदक्षिणोश्वोण्यंतेरथयाहनआहितोभवति १३२
तमुपावहरंतीन्द्रस्यवज्रोसिवार्त्रघ्नस्त्वयायंवृत्रंवध्यादित्यथैनंगृहीतमंतर्वेद्यभ्यववर्तयंतिवाजस्यनुप्रसवेमातरंमहीमदितिंनामवचसाकरामहे॥य

स्यामिदंविश्वंभुवनमाविवेशतस्यांनोदेवःसविताधर्मसाविषदित्यथाश्वान्पल्पूलयत्यप्स्वंतरमृतमप्सुभेषजमपामुतप्रशस्तिष्वश्वाभवथवाजिनइ
त्यदक्षिणंयोग्यंयुनक्तिवायुर्वात्वामनुर्वात्वागंधर्वाःसप्तविंशतिः।तेअग्रेअश्वमायुंजंतेअस्मिन्जवमादधुरित्यथास्यदछंमम्जन्यतेऽपन्नयादाभुहेमन्य
र्द्धभिःककुन्मान्प्रतूर्तर्वाजसातमस्तेनायंवाजंसेदित्यैवमेवोत्तरंयोग्यंयुनक्तितस्यैमेवोत्तरतःप्रष्टिमुपनियुनक्तितयोरेवमेवदछंमम्जन्यतएतस्ययोग
मनुसर्वंप्राणिवध्युज्यंतेधिकक्ष्या – स्तिनःकुर्वंतिप्रवेष्टयंतिवासोभागान्वसानांद्दशास्तुनिष्करज्जूःप्रग्रथ्नतिपूगशोदक्षिणाआयातयत्यथसौरीभ्य
मृगभ्यांगार्हपत्येजुहोतिनयवस्यचाग्नीध्रेजुहोतिसृज्यंतिदक्षिणादक्षिणापथेनसयत्किंचिद्ददातिहिरण्यमुख्यमेवददात्यथवासांस्यथयुक्तान्निगा
अश्वहस्तिदासीपुरुषमंततोऽदत्ताएवेतरथाअतिवर्ततेनैतस्यरतआजिसृतआजिंधावंतिमनसैवस्वरथंनिष्कामतिमनसैवस्वरथमध्वर्यवेददाति
मनसासमनुदिशत्यदक्षिणास्त्रिभिर्मरुत्वतीयैश्चरतिमाहेंद्रेणाराशांसाआप्यायितादक्षिणाहविर्धानस्यापालंबमधोधोमाहेंद्राय॥६॥अथयाचतिनैवारं
सप्तदशशरावंसएषबार्हस्पत्योभवतितेनचरतिबृहस्पतयेनुब्रूहीतिबृहस्पतिंयजेतिनमनिष्टस्विष्टकृतमपिधायप्रज्ञातंनिदधात्यथास्यैतत्पुरस्ताद्वेदौदुंब
रेद्रोणेसर्वौषधंदध्नाज्यैसमुदायुतंभवतितस्यौदुंबरेणस्रुवेणोपघातंसप्तान्नहोमान्जुहोतिवाजस्येमंप्रसवःसुषुवेअग्रइत्यभिषेकायप्रेरकंपरिशि
नष्टस्यथैनमपिधायप्रज्ञातंनिदधात्यथपुरस्तादभिषेकस्यषट्पार्थानिजुहोत्यग्नयेस्वाहासोमायस्वाहेत्यपयजमानायतनेकृष्णाजिनंप्राचीनग्रीवमुत्तरलो
मास्तृणातितद्यजमानंप्राञ्चमुपवेश्यसुवर्णरजताभ्यांरुक्माभ्यांपर्युपास्यसर्वौषधेनपुरस्तात्प्रत्यंचमभिषिंचतिशीर्षतोभिषिंचत्यामुखादन्वस्राव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ॰क॰सू॰ यतिदेवस्य त्वा स॰ भ्यां सरस्वत्यै वाचो यंतुर्यंत्रेणाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिंचामीन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिंचामि बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिंचामीति स वाज॰
१३३ मुत्सृष्ट समुत्क्रोशंत्यभिषेचयमसावामुष्यायणोऽमुष्यपुत्रोऽमुष्यपौत्रोऽमुष्यनप्ता वाजपेयेनेत्यथ भूर्भुवः स्वरिति वाचं विसृजते द्वाभ्यामुखं विमृष्टे गायत्रा
न्विष्णुक्रमान्क्रामतेऽथोपरिष्टादभिषेकस्य षट् पार्थानि जुहोति इन्द्राय स्वाहा घोषाय स्वाहा द्वादश राष्ट्रभृतानामेवेहि जुहोति पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वा
हेत्येवं तस्याः बार्हस्पत्यस्य स्विष्टकृता चरत्यथैनमासाद्यांतरेण चात्वालोत्करावुदङ् उपनिष्क्रामत्यन्तरेणैवैते रथा युक्तास्तिष्ठंति तदेतान्यजुर्युजोऽश्वानवघ्राप
यति वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यंतो वाजं जेष्यंतो बृहस्पतेर्भागमवजिघ्रतेत्यथैनमपिधाय प्रज्ञातं निदधात्यथ रथमभिप्रैति विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रांत
मसि विष्णोर्विक्रांतमसीत्यथ रथस्य पक्षसी संमृशत्यंको न्यंकावभितो रथं यावित्यथ रथमातिष्ठति देवस्याहं सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं जेषमित्येतस्मि
न्काले चात्वाले रथचक्रं निमितं ब्रह्मारोहति नमतः वानुमंत्रयते देवस्याहं सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं नाकं रोहेयमित्यथ यजमानमन्वास्थायो
ज्जितीर्वाचयत्यग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदिति सप्तदश अथास्मा अश्वाजनिं प्रयच्छत्यश्वाजनि वाजिनि वाजेषु वाजिनीवत्यश्वान्त्समत्सु वाजयेति तयाथ युक्त
मश्वाक्षिपत्यर्वासीति दक्षिणं सप्तिरसीति मध्यमं वाज्यसीत्युत्तरमथैनानाजिसृजो विख्यापयति वाजिनो वाजं धावत मरुतां प्रसवे जयत वि योजना मिमीध्वमध्व
नस्कभ्नीत काष्ठां गच्छत इति सोऽर्द्धबर्येषा स्थूणा सप्तदशास्त्रास्त्या प्रव्याधेषु निमितानां काष्ठेत्याचक्षते तामभिसृत्यैनामप्राप्य निवर्तन्ते पक्षसमेनां कृत्वा सव्यां १३३
नवरष्ट्य दक्षिणोरनुपरिवर्तयाध्वैर्मा अग्रस्ततः प्रसर्पन्तीति ॥ ७ ॥ अथाभिसर्पयजमानमाहेन्द्रं ग्रहं ग्रहीष्यामीत्यन्वारब्धे यजमाने माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णाति महां

इन्द्राय ओजसेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्महेन्द्राय त्वेति देवतान्यं चैन्द्रानतिग्राह्यान्सह संसादयत्यथा
पउपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाग्यमः प्रत्यङ् कृत्वा स्तोत्रमुपाकरोति स्तवते मा इन्द्राय प्रस्तुते साम्नि संप्रैषमाह ब्रह्मन्वाजिनां साम गायाजिसृत आजिं
धावत दुन्दुभीन्समाघ्नताभिषातारोभिषुणुता दर्भानीदाशिरं विनयोत्कर खरमुद्वादय प्रतिप्रस्थातर्वारुणमेककपालं निर्वप सोम्यां विश्रीतीत्यथा संप्रैषां
तं कुर्वन्ति गायति ब्रह्मा वाजिनां साम तं यत्र कश्चन परिक्रम्यावेक्षयति धावंत्याजिसृत आघ्नंति दुन्दुभीन्संप्रवदन्ति वातरंहः प्रसवे दिता वाचोनुमंत्रय
त इन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रो वाजमजयिदित्यथ रथान्धावतोऽनुमंत्रयते वाजे वाजेवत वाजिनो न इति चतसृभिरनुच्छंदसं गांति घोषाः त्रा
स्त्रायहोत्रणधोत्तमाति प्राकृहोतुः कालात्पराङावर्ततेऽध्वर्युरभ्येनमाह्वयते होता प्रत्याह्वयतेऽध्वर्युः शासति प्रगृणा प्रसिद्धमुक्थ्यं प्रतिगीर्य प्राङ्त्सोध्व
छत एतं माहेन्द्रं ग्रहमनूद्यच्छत इतरानुपोद्यच्छंते नाराशंसानथाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषडुक्थशा यज सोमस्येति वषट्कृते जुहोति तदेतान्यं चैन्द्रान
तिग्राह्यान्सह जुह्वति वषट्कृतानु वषट्कृते द्विर्जुहोति तथैव द्विर्नाराशंसाननुप्रकंपयति द्विर्हुते माहेन्द्रः परिशेत आयंति रथा आगतान्रथाद्
द्वायात्वा ज्यस्मालोसंस्रवांस्सयचस्मेरथश्रेषमाचक्षत आग्नीध्र एतां जुहोत्येतस्मास्यक्ष्वतस्तुरण्यतद्रुक्भयेनैव रथविमोचनीयं जुहोत्यामा
वाजस्य प्रसवो जगम्यादिति ॥ ८ ॥ अथ याचति नैवारं सप्तदशकपालं शरावं सप्तदशासौवर्णानि रुक्मानि हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णमित्येतत्समादायांत
रेण चात्वालोत्करावुदङ् उपनिष्क्रामत्यन्तरतः एते रथा युक्तास्तिष्ठंति तदेतान्यजुर्युजानश्वानवघ्रापयति वाजिनो वाजजितो वाजं ससृवांसो वाजं जिगि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बौ० क० स्०
१३४

वाजंसीरहस्पतेर्भागे निमृद्धभिरथेनमपिधाय प्रज्ञातं निदधात्यथरथान्विमुच्यमानाननुमंत्रयतइयंवः सासत्यासंधाभूद्यामिंद्रेणसमधध्वमितिदुंदुभी वाज०
वनस्पतीनुमंत्रयतेऽजीजिपत वनस्पतयइंद्रंवाजंविमुच्यध्वमितितदेतंयजुर्युजंरथंविमुंचतियथारतमितरान्व्यवर्तयंस्फसंगच्छतएनमेतआजिसृतस्ते
भ्यएकैकंरुक्मकंव्युत्सयच्छति सनिसार्धंसमादायहिरण्यपात्रंमधोःपूर्णमित्येकधाउपहरति॥९॥तद्धृत्वाप्रतिगृह्योपावरोहत्यथाहाजिजितस्तोदक्षि
णापथेनोपातीत्यदक्षिणाश्रोणिमभिनिश्रयध्वंमारुताअग्रेणाहवनीयंपरीत्यदक्षिणामंसमुपश्रयध्वमितितदेतान्विमिताभ्यामभिनिघ्नंसथाहेहिय
जमानेतिपूर्वयाद्वाराहविर्धानंप्रपाद्ययजमानंसोमग्रहाननुपस्थापयति॥१०॥संसृष्टचस्थसंमाभद्रेणपृङ्क्तेतिविसृष्टचस्थविमापाप्मनापृङ्क्तेतिसुराग्रहानथै
तांसुरांसंप्रेरकामादयेतांश्चसुराग्रहान[illegible]उपहरंतितांतेपिबंतोरममाणामद्रीयमानाआसतेऽत्रयन्मारुत्याअनवदानीयंतदुपयानीयानंत
रेपापर्णाज्ञारवासुन्यस्यतितत्समुत्कृष्यविमाथीकुर्वतेऽथयाचत्याज्यस्थालीस्रुवांतांप्यदर्भमयमित्येतत्समादायारोहिहियजमानेत्यन्वर्ययजमानोनूचीपत्न्या
हवनीयेजुहोत्यन्वारभेयजमानेवाजश्चप्रसवश्चेतिद्वादशाप्तावाहुतीरथयजमानंतार्प्यंपरिधापयतिक्षत्रस्योल्बमसिक्षत्रस्ययोनिरसीतिदर्भमयंपत्नी
अथैतांसीतियजमानायतनात्प्राचीवोदीचीवायूपमभ्यायात्यथजायामामंत्रयतेजायएहिस्ववरोहावरोहावेतिरोहावहिस्वर्वइतीतराप्रत्याहारोहंना
वुभयोःस्वर्वारोक्ष्यामीतियजमानस्त्वन्नावुभयोःस्वर्वारोहेतिपत्नीतांदशभिःकल्पैरोहत्यायुर्यज्ञेनकल्पतामित्यंतंगत्वाबाहूउद्गृह्णातिस्वर्देवाअगन्मामृ १३४
ताअभूमप्रजापतेःप्रजाअभूमेत्यथेमंलोकंप्रत्यवेक्षतेसमहंप्रजयासंमयाप्रजासमहंरायस्पोषेणसंमयारायस्पोषःइत्यथैनांदशभिरेवसीतिसुपाव

रोहतिसयावतिमन्यतएतावतिमेदास्यंतीतितदेनमासपुटेघ्नंति॥११॥अन्नायत्वेतिपुरस्तादध्वर्युरन्नाद्यायत्वेतिदक्षिणतोब्रह्माबाजायत्वेतिपश्चाद्धोता
वाजजित्यायैत्वेत्युत्तरतोउद्गातायस्तुवान्नतेनकामयंतेअध्वर्युरेवपुरस्ताद्धंतिदक्षिणतःप्रतिप्रस्थातापश्चादाग्नीध्रउत्तरतउन्नेतातेषांतथाविभागोयथादुंदु
भीमथास्मैप्रत्यवरोहतेआसंदींनिदधातितस्यांबस्ताजिनमास्तृणातिबस्ताजिनेयजमानंहिरण्यमथदक्षिणंपादंहिरण्यमुपावरोहत्यमृतमसीति
सव्यंबस्ताजिनेअथैनमेतयासंद्यासंद्यासदआवहंत्यानाव्रजत्यन्वायत्येनमेतेचमसाअत्रैतस्यबार्हस्पत्यस्येडामुपह्वयतइडोपहूयतइडोपहूतंमाहेंद्रंहो
तारंचैवाध्वर्युश्चमसंभक्षयंतोनाराशंसंसर्पतिननाराशंसान्त्रैतेषामतिग्राह्याणांमुख्यपात्रेसंस्रावान्समवनीययजमानएवप्रत्यक्षंभक्षयत्यपिवेतत्र
यःसमुपहूयभक्षयंतियथाचमसंचमानहिन्वमदत्यात्मानंप्रत्यभिमृशंतिनाप्याययंतिचमसान्तत्सर्वभक्षामार्जयंतेऽथेंद्रायत्वेंद्रायत्वेत्येवंत्रिभिरुक्थपर्या
येश्चरंतिसंतिष्ठतेमाध्यंदिनंसवनं॥१२॥अथसावित्रंकृत्वाप्रसर्पतितृतीयसवनायप्रसिद्धमादित्यग्रहेणाचरित्वाग्रयणंगृह्णात्यथषोडशिनमभि
गृह्णात्यसाविसोममिंद्रतइत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीद्राययत्वाषोडशिनेजुष्टंगृह्णामीतिपरिमृज्यसादयत्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाषोडशिनइत्यथोक्
थ्यंगृह्णातिसमानंकर्मापवमानात्पवमानेनचरित्वास्विधामंन्यपशुभिश्चरंतितेषांनानामनोतानानादेवतानानाऽभिमर्शानानावसाहोमाःसमानोव
नस्पतियागःसमानःस्विष्टकृन्नैषवान्समानीडासमान्योदिशोनानादिशाउत्येकेसमानंकर्माध्रुववज्जमश्चमसेभ्योध्रुववद्भिश्चमसैश्चरित्वात्रिभिरु
क्थपर्यायैश्चरंतींद्रायवरुणाभ्यामिंद्राबृहस्पतिभ्यामिंद्राविष्णुभ्यामित्यथषोडशिनाचरत्यथप्राडाययन्नाहहोतुश्चमसमनून्नयध्वमुन्नेतःसर्वश्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वराजानमुन्नयमातिरिरिच इति च होतृचमसमेव प्रथममुन्नयंति यथोपपारमितरान्त्सर्वश एव राजानं समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयंति तदेतान्
प्राजापत्यान्त्सहसंसादयन्त्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् हुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति स्तुवते तदेतद्धूमसामिकविंशं त्रीवेष्मवीषु त्रिःपिवि
ष्टवतीषु कुर्वंति होत्रस्य धोत्रमेति प्राकुर्मेलुः कालास्परागवर्तते ध्वर्युरभ्येनमाह्वयते होतात्रप्याह्वयतेऽध्वर्युः शंसं सात प्रति गृणाति प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगी
र्यं प्राह धीयच्छतएतं होतृचमसमनू यच्छंतइतरानुपीयच्छंते चमसानथाश्रावयत्योश्रावयास्तुश्रौषडुक्थशा यज सोमानामिति वषट्कृते जुहोति तदे
तान्प्राजापत्यान्त्सहजुहोति वषट्कृतानुवषट्कृते हुते जुहोति तथैवहविर्भिः सर्वाश्चमसानु जुह्वत्यथ भक्षैः प्रत्यंच आद्रवंत्यनुसवनभक्षः प्रजापतिनापीत
स्येत्यत्रैतेषां प्राजापत्यानां मुख्य पात्रे सं स्राव भवनीयं यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयत्यपि वैनानत्सर्वश एव चमसेषु व्यवनीय भक्षयेयुरित्येतदपरमत्र यन्मारु
त्या अवदानीयं तद्दृत्विग्भ्य उपहरति तदेतत्समावच्छो विभज्या प्राश्नंति होतृचमसमेवेते त्रयः समुपहूय भक्षयंति यथा चमसं चमसमाप्यन्व्वमइत्या त्मानं प्रत्य
भिमृशंते नाप्याययंति चमसान्सर्वभक्षामार्जयंतेऽथ संप्रेष्यमाहाग्नीध्रीये यजमानं गारा नाहरोपयष्टरुपसीदब्रह्मन्प्रस्था स्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नी
न्त्सकृत्सकृत्समृड्ढीत्याहूरं त्वेतानाग्नीध्रीये यजमानं गाराः स्तानग्रेणहोतारं निवपन्नुपसीदन्नप ययष्टा गुदरततीयेर्न्नेतानि गुदरततीयान्ये काद्दशाधारूवी १३५
पयष्टा पयजति समानमतर्ध्वं संतिष्ठते वाजपेयो वाजपेयेनेष्ट्वा प्रत्यवरोहणीयेनाग्निष्टोमेन चतुष्टोमेन यजेत संतिष्ठते वाजपेयः संतिष्ठते वाजपेयः ॥१३॥
इति बौधायनकल्पसूत्रे वाजपेयप्रकरणं समाप्तं ॥ ॥श्रीरस्तु॥ ७ ॥अथ बौधायनकल्पसूत्रे तिरात्र प्रारंभः॥ ॥अतिरात्रं करिष्यन्नुपकल्पयते

चतुरोतिरात्रपशून्रूपाणि त्वां गमश्वमौदुंबरं षोडशिपात्रं चतुःस्रक्तिज्यायसीं भ्रणान्ज्यायस एक धनान्दीक्षंते रोहिण्या पिंगलैकहायन्या सोमं क्रीणा
ति द्वादशोपसदः प्रसिद्धेन कर्मणोपवसथ्यादेत्यथ वसतीवरीः परिहृत्य पयांसि विशिष्ट्यापवर्स्यन्यथातो महारात्र एव बुध्यंते प्रातरान्यान्नीगृहीत्वा राजानमु
पावहृत्य प्रातरनुवाकमुपाकरोति परिहिते प्रातरनुवाके पोछेत्यद्भुरुदत्यतिरात्रं क्रतुमुपैति प्रसिद्धोऽभिषवः प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यंते समानं कर्मणाग्रयणाद्ग्रहा दा
ग्रयं गृहीत्वाथ षोडशिनं गृह्णात्यातिष्ठ वृत्रहन्रथमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा षोडशिने जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिंद्राय
त्वा षोडशिन इत्यथोक्थ्यं गृह्णाति समानं कर्मा दाश्विनाद्ग्रहा दाश्विनं ग्रहं गृहीत्वा वतस्रो रसनाना आदाय यूपमभ्येति स्ववर्तं यूपमुत्सृज्य चतुरोतिरात्र पशूनु
पाकरोत्याग्नेयमैंद्राग्नमैंद्रं सारस्वतीं मेषीमिति तेषां प्रसिद्धं वपाभिश्चरित्वा प्रसर्पति प्रातःसवनाय तदुक्थ्यां संतिष्ठते प्रसर्पति माध्यंदिनाय सवनाय प्रसि
द्धोऽभिषवः प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यंते समानं कर्मा दाग्रयणाद्ग्रहा दाग्रयणं गृहीत्वाथ षोडशिनमभिगृह्णाति इन्द्रमिद्धरी वहत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा
षोडशिने जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिन इत्यथोक्थ्यं गृह्णात्युक्थ्या माध्यंदिनं संतिष्ठते प्रसर्पति तृतीयसवनाय प्र
सिद्धमादित्यग्रहेण चरित्वाग्रयणं गृह्णात्यथ षोडशिनमभिगृह्णात्यसावि सोमइन्द्र त इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा षोडशिने जुष्टं गृह्णामीति
परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिन इत्यथोक्थ्यं गृह्णाति समानं कर्मा पवमानात्सवमानेन चरित्वा स्वधाम न्पशुभिश्चरंति तेषां नानामनोता
नानादेवता नानाप्रत्यभिमर्शी नानानावसाहोमाः समानो वनस्पतिः समानः स्विष्टकृत् प्रैषा वान्त्समानीडा समन्योदिशो नानादिशा इत्येके समानं कर्मा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बौ०क०सू०
१३६

अतिरा०

ऋवव-ञ्चश्चमसेभ्यो ऋवनङ्गिश्च मंसेभ्वरित्वात्रिभिरुक्थ्यपर्यायैश्चरंतीन्द्रावरुणाभ्यामिंद्राबृहस्पतिभ्यामिंद्राविष्णुभ्यामित्यथ षोडशिना चरिष्यन्प्राङुन्न
हहोतुश्चमसमनून्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति होतृचमसमेव प्रथममुन्नयंति यथोपपादमितरानुत्समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयंतितदेतं षोडशिनं संस
हस्रं सादयंति यस्मान्नजा० त्रिष्टुप् एषत्र० गायत्री प्रतेम० उष्णिक्कुइंद्रोना० अनुष्टुप् इति चतःसृभिः करोति ॥ १॥ अथैनमुपतिष्ठते यस्मान्नजातः परो अन्यो अ
येस्ति आ विवेशभुवनानि विश्वा० हरिवर्पसं गिरस्तुतिमयाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा समयाविषितस्सूर्ये हिरण्येन षोडश्युपाकरणात्स
र्वमादित्यो स्तमितश्चेतू गार्हपत्ये तिस्रः स्रुवाहुतीर्जुहुयात् भूर्भुवः स्वरिति षोडशिनस्तोत्रमुपाकरोति सपुरस्तात्स्त्यं चमरुणं पिशंगमश्वं धारयंति रूप्यां
वा हिरण्यं संप्रदाय स्तुवते होत्र एषोत्तमेति प्राकुर्होतुः कालास्पराउनवर्तते ऽध्वर्युरभ्येनमाह्वयते ऽध्वर्युःशांसति प्रतिगृणात्यथ यत्र होतुरभिजानात्यात्वा
वहंत्वैतु हरय इति तदुभयतो मदं प्रतिगृणात्योथामोदैवोमथेत्यथ यत्र होतुरभिजानाति प्रप्र वस्त्रिष्टुभमिति तत्स्रासिमुरथ्यमुक्थ्यं प्रतिगीर्य प्राङुन्त्यो यच्छत एतं षो
डशिनं ग्रहमनूयच्छंते चमसानथाश्रावयत्योश्रावयास्तुश्रौषडुक्थ॥शायजसोमानामितिवषट्कृते षोडशिनं जुहोतीन्द्राधिपतेधिपतिस्त्वं देवानामस्यधिप
तिं मामायुष्मंतं वर्चस्वंतं मनुष्येषु कुर्विति वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति तथैव द्विर्द्विः सर्वांश्चमसानजुहूत्यथ भक्षैःप्रःस्यंच आङ्वं सनुसवनभक्षइंद्रेण
षोडशिनापीतस्येति तस्याप्युदितो भक्षो यजमानवर्ज्यो ह्ययजमानस्य होतृवज्रो होतुस्ताबुच्चैरध्वर्यवे प्ररूप्यातांवषट्कर्तुर्भक्षइत्येव ब्रूयात्तथात्मानं भक्षांतरेणो १३६
जितस्य भक्षइंद्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतं ॥ तयोरनुभक्षं भक्षयामि वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु तस्य त इंद्रेण षोडशिनापीतस्य मधुमत

उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति निर्णिज्य पात्रं प्रयच्छ स्त्रेतमरुणपिशंगमश्वं ददाति रूप्यामं वा होतृचमसमेवैतेत्रयःसमुपहूयभक्षयंति नाप्यायंति चमसान्
सर्वभक्षामार्जयंते ॥ २॥ अथसंप्रैषमाह प्रतिप्रस्थातरग्नेरोयणात् तीर्यगुदत्तीयानिजाघनीः वषराज्यं गोपायाग्नीदाश्विनं ते द्विकपालं श्रृतमथापररात्रेऽस्त्विति
यथासंप्रैषंतोकुरुतोथ विनिस्रप्यरात्रेयं संप्रसर्पयति संप्रसृप्तान्विदित्वाध्वर्युः प्राङुन्नयन्नाहु होतुश्चमसमनून्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति होतृचमसमेव प्रथ
ममुन्नयंति यथोपपादमितरानुत्समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयंतन् यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति स्तुवते होत्र एषोत्तमेति
प्राकुर्होतुः कालास्पराउनवर्तते ध्वर्युरभ्येनमाह्वयते होता प्रत्याह्वयते ध्वर्युः शांसति प्रतिगृणाति प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राङुत्यो यच्छत एतं होतृचमसमनूय
च्छंते चमसानाप्य० इंद्रेणपीतस्येति होतृचमसमेवैतेत्रयः समुपहूयभक्षयंति ० नाप्यायंति चमसान् सर्वभक्षामार्जयंते ऽथप्राङुन्नयन्नाह मैत्रावरुणस्य चमसम
नून्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति मैत्रावरुणचमसमेव प्रथममुन्नयंति यथोप० स्तुवते मैत्रावरुणाय मैत्रावरुणस्य कालास्पराउनवर्तते ध्वर्युरभ्येनमाह्वयते मैत्रा
वरुण० एतं मैत्रावरुणचमसमनूयच्छं० सर्वभक्षामार्जयंते ऽथाह प्रतिप्रस्थाताश्चमसगणोते प्रचरेति तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थाता प्राङुन्नयन्नाह ब्राह्मणाच्छंसिनश्च
मसमनून्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति ब्राह्मणाच्छंसिनश्चमसमेव प्रथममुन्नयंति यथोपपा० ब्राह्मणाच्छंसिन एषोत्तमेति प्राकुर्ब्राह्मणा० वर्तते मार्जयं
ते ॥ ३॥ अथप्राङुन्नयन्नाहाच्छावाकचमसमनून्नयध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति० इंद्रेणपीतस्येत्याच्छावाकचमसमेवैतेत्र० मार्जयंते होत्रे प्रथमं स्तुवतेऽथ मैत्रा
वरुणायाऽथ ब्राह्मणाच्छंसिनेऽथाच्छावाकायाध्वर्युः पूर्वाभ्यां चमसगणाभ्यां प्रचरति प्रतिप्रस्थातोत्तराभ्यां सर्वे ऐंद्राश्चमसगणा भवंतीति वार्यप्रथमश्वतुः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पर्यायः संतिष्ठत एवमेव द्वितीयः संतिष्ठत एवं तृतीयो माध्यंदिनपर्यायेणाश्विनमेव चरंत्यथ विर्जन सद्य राथंतराय संधयेप्रसंपतिप्रसप्रान्विदित्वाऽध्वर्युः प्रा

ज्ञायन्नाह होतुश्चमसमनून्नयध्वमुन्नेतः सर्वगणवराजानमुन्नयमातिरीरिच इति होतृचमसमेव प्रथममुन्नयंतियथापपादमितरान्सर्वगणवराजानं समुन्नी
य तरवेद्यां संसादयंति तं रेत दाश्विनमुपस्तीर्णाभिघारितं सहसंसादयंत्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय० होत्रग्न्याधत्तमेति प्राकृहोतुः काल० आमह्या
नाम्या ग्रो छस्यते परः सहस्रमाश्विनं भवतीति ब्राह्मणं प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्य प्राज्ञायन्नाहाश्विभ्यां तिरोअन्ह्यानां सोमानामनुब्रूहीति प्राउक्तो वषट्कृतए
तं होतृचमसमनूद्गच्छंत आश्विनमुपोद्यच्छंते चमसानथाश्रावयत्याश्रावयास्तु श्रौषडश्विभ्यां तिरोअन्ह्यान्त्सोमान्प्रतिप्रस्थातान्प्रेष्येति वषट्कृते जु
होति वषट्कृते दाश्विनमुपस्तीर्णाभिघारितं सह सर्वं हुतं जुहोति कर्त्रो नियमः के० वषट्कृतानुवषट्कृते द्विःस्कन्नाद्द्विर्जुहोति तथैव द्विर्द्विः सर्वांश्चमसानु
न्नद्धस्यथ भक्षैः प्रत्यंच आद्रवंत्यनुसवनभक्षोऽश्विभ्यां पीतस्य तस्य भक्षः सर्वगणस्य ते सर्वगणाश्विभ्यां पीतस्येति तिरोअन्ह्यस्य सोमस्य ऋषुतस्य मधुमत
उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति होतृचमसमेवैते त्रयः समुपहूय भक्षयंति सर्वभक्षान्मार्जयंतेऽथ संप्रैषमाहाग्नीधोपयजानं० द्वीत्याहरंत्येता नाग्नीध्रा दोपय
पयष्टा गुदकांतीये रश्रैता निगुदकांतीयान्ये कादशाकृत्वोपयष्टोपयजति समानमतऊर्ध्वं संतिष्ठतेतिरात्रः संतिष्ठतेतिरात्रः ॥ ४ ॥ ॥ इति बोधायनकल्पसू
त्रे अतिरात्रप्रकरणं समाप्तं ॥ ॥ ७ ॥ श्रीरस्तु ॥ ॥ अथ बोधायनकल्पसूत्रे द्वादशाहप्रारंभः ॥ ॥ अथ द्वादशाहेन यक्ष्यमाणो भवत्येको वा बहवो वा यद्ये

को दक्षिणावता यजेत यदि बहवो मावास्यायेषे उ वैन्हनोपरिष्टाद्दीक्षते गृहपतेरेरण्याः संजानते पृथग्वा ते यदि गृहपतेररण्योः संजानते मथित्वा गार्हप

त्यमाहवनीयमुद्धरंति ग्रामाद्वृतश्रपणमाहरंति यद्युवै पृथक् संजानते गृहपतिरेव प्रथमो मंथते तं दितरे पर्युपविश्य मथित्वा मथित्वैव गार्हपत्ये संनिव
पंति तस्मादेकवद्भूतादाहवनीयमुद्धरंति ग्रामाद्वृतश्रपणानाहृत्य संनिवपंत्यथ यदि पश्चादपर आगच्छति मथित्वैव गार्हपत्ये धिं संनिवपत्याहवनीये धेग्रा
माद्वृतश्रपणमाहृत्य निवपत्यथैनं पूर्वेषु कर्मसु ह्वयंतेऽथातः पवमानस्यैव मीमांसा गृहपतिमेवाध्वर्युः प्रथमं पवयत्यथ होतारमथ ब्रह्माणमथोद्गाता
रं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं पवयित्वा प्रस्तोतारं प्रत्नोऽस्तारं ब्राह्मणाच्छंसिनमाग्नीध्रः प्रतिप्रस्थातारं पवयित्वाच्छावाकं नेष्टारं पोतारं सदस्यमुन्नेतारमाग्नी
ध्रं पवयित्वाग्नायस्तुतं स्म ब्रह्मण्यं प्रतिहर्तारमात्मानं मं ततस्ते चेद्भूयुरध्वर्युर्वा वस्र्वस्य पवयित्वासनः सर्वान्पवयत्विति स एवैनान्त्सर्वान्पवयत्यपि वान्योन्यं
पवयति यस्यधीयंते भवंति ॥ १ ॥ तेषां प्रसिद्धा दीक्षणीयेष्टिस्तायते सकृदाश्राविते सयत्राहभरतवदिति तद्गृहपतेरेवार्षेयं प्रथमं वृणीतेऽथ होतुरथात्म
नोथ ब्रह्मणोथोद्गातुरथ प्रतिप्रस्थातुरथ प्रस्तोतुरथ प्रत्नाग्नस्तुरथ ब्राह्मणाच्छंसिनोच्छावाकस्य सदस्यस्याग्नीध्रः पोतुर्नेष्टुर्ग्रावस्तुत उन्नेतुः सुब्रह्मण्यस्य
प्रतिहर्तुरं ततो ब्रह्मण्वदिति मममानं ते सर्वे दीक्षाहुतीषु समन्वारभंते गृहपतिमेवाध्वर्युरुच्चैः कृष्णाजिनेवाचयतितरे चैतरेनुनिष्क्रामंत्स पिवान्योन्यं वा
चयंति यद्य धीयंते भवंतितयथोत्साहं व्रतदुघमुपयंत्येकैको वा बद्धीर्वा तेषां यथैव प्रवरानुपूर्व्यमेवं घर्मोच्छिष्टेष्वति ग्रास्थमसेषु षोडशिनीषध्यासुपस
द्युत्तरवेदिं संनिवपंति यद्यनग्निचित्यो भवत्यथ यदि साग्निचित्यः प्रथमायामेवोपसद्युत्तरवेदिं संनिवपंति तेषां ॥ २ ॥ तेषां द्वादशाहदीक्षा द्वादशोप
सदो द्वादशाहं प्रसुतो न द्वादशाहेऽग्निं चिन्वीतेत्येकआकुश्चिन्वीत तदु है के प्रसिद्धेन कर्मणोपवसथा स्वंति तेषां ज्योतिष्टोमो वैश्वानरः प्रायणीयोतिरात्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्तायंतसयत्रमाध्यंदिनेसवनेतृतीयसवनायवसतीवरीभ्योवनयतितद्धसतीवरीकलशेयावन्मात्रमवशिष्याग्नीध्रंकृत्वाच्छायायैचातपतश्चसंधौग
ह्णातिहविष्मतीरिमाआपो॰भस्तुसूर्यइतिप्राहीनसंततितरेतांतमेवपुनःपुनश्चोदयिष्यामहइतिवदंतःसोत्रेवयज्ञस्यपुनरालंभंजपतियज्ञायज्ञियस्य
वास्तोत्रेशंयुवाकेवातेषांज्योतिष्टोमोवैश्वानरःप्रायणीयोतिरात्रःसंतिष्ठंतेतस्मिन्त्संस्थितेविवर्तयंतिपरिधीननुप्रहरंतिप्रस्तरंपत्नीसंयाजांतेतिप्रैषेण
ब्रह्माणवाचंयच्छतिपरिहृतासुवसतीवरीष्वाहूतायांसुब्रह्मण्यायांब्रह्मावाचंविसृजतेप्रतिपद्यतेदिवाप्रातरनुवाकेनाह्नासंक्रामंतिहोताछंदांस्यन्वा
हनिमीत्याध्वर्युरुपांशुंजुहोतिरात्र्यैरूपमितिवदंस्तायंतेत्रिवृदग्निष्टोमोरथंतरसामारथंतराद्येनमाहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोत्येतावदेवैतदहःशिल्पंक्रि
यतेऽहीनसंततिंकरोत्यथश्वोभूतेतायंतेपंचदशउक्थ्योबृहत्सामाऽदुभिशब्देनेतदहरध्वर्युर्माहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोत्येतावदेवैतदहःशिल्पंक्रियतेऽही
नसंततिंकरोत्यथश्वोभूतेतायंतेसप्तदशउक्थ्योवैरूपसामाधावेनेतदहरध्वर्युर्माहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोत्येतावदेवैतदहःशिल्पंक्रियतेऽहीनसंततिं
करोत्यथश्वोभूतेतायंतेऽएकविंशउक्थ्योवैराजसामाग्नेयंचषोडशिनीश्चातिग्राह्याश्चनातिग्राह्यःषोडशीत्येकआहुरेकविंशमेतदहर्न्यूङ्खयंति
विराजांवाप्रतिपत्कुर्वन्त्यस्त्रिवेत्येतदेकमथापरंनप्रातरनुवाकेन्यूङ्खयंतिनविराजांवाप्रतिपत्कुर्वन्न्यूङ्खयंतित्वास्त्रिवेत्येतदेकमथापरंनप्रातरनुवाकेन्यूङ्खयंतिह
विष्ठस्वभयेषुप्रस्थितेषुमाहेंद्रस्याऽग्रावपेनततऊर्ध्वंन्यूङ्खनंतीत्यरणीहस्तएवैतदहरध्वर्युर्माहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोतितदुज्ञातुर्दक्षिणतोरोमंथति १३८
तंजातंसर्वएवाभिहिंकुर्वंति॥३॥तस्यमीमांसागार्हपत्येनुप्रहरेत्प्रतिष्ठाकामानामाग्नीध्रीयेप्रजाकामानांशामित्रेपशुकामानामाहवनीयेस्वर्गका

मानामित्यनादृत्यतत्तमाहवनीयएवानुप्रहरतिभवतंनःसमनसावित्यनुप्रहृत्याऽभिजुहोत्यग्नावग्निश्चरतिप्रविष्टइत्येतावदेवैतदहःशिल्पंक्रियतेऽ
हीनसंततिंकरोत्यथश्वोभूतेतायंतेत्रिणवउक्थ्यःशाक्वरसामेंद्रोतिग्राह्योगृह्यतएवैतदहरनकामिश्राभिरध्वर्युर्माहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोतितासांमीमां
सात्वोचोरुवनयेस्तोत्रेस्थावैनिनयेत्प्रोक्षणीःकुर्वतेपुरोडाशीयानिसंयौयादित्येतदनादृत्यतदुज्ञातुष्वधीनाएवैनाःकुर्यात्तदुज्ञातारोहिताभिररण्येगेया
नीसामानांशुचंशातमयंतोमन्यंतेनाउंचेदध्वर्यवेप्रब्रुयुरपोस्यवहरतेत्येवब्रूयादित्येतावदेवैतदहःशिल्पंक्रियतेऽहीनसंततिंकरोत्यथश्वोभूतेतायंतेत्रय
स्त्रिंशउक्थ्योरैवतसामासौर्योतिग्राह्योगृह्यतएवैतदहर्दूर्वामिश्राभिरध्वर्युर्माहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोति॥४॥तासामुक्तामीमांसास्वयमृतुयाजमेवैतदह
र्भवतिनैतदहरन्योन्यस्यर्तुयाजंयजतिसयत्राहाध्वर्यूयजतमितितदध्वर्यूजघनेनहविर्धानेउपविश्यस्वयमृतुयाजंयजतोये३यजामहेऽश्विनाध्वर्यूआ
ध्वर्यवादृतुनासोमंपिबतामर्वाचमद्ययंनवाहनंरथंयुंजाथामिहवांविमोचनं॥इंकहवींषिमधुनाहिकंगतमथासोमंपिबतंवाजिनीवसूऋतुनासोमं
पिबतांवौ३षडितिसयत्राहगृहपतेयजेतितद्गृहपतिर्जघनेनगार्हपत्यमुपविश्यस्वयमृतुयाजंयजतिये३यजामहेऽग्निंगृहपतिंगार्हपत्यात्सुगृहपतयस्त्व
याग्नइमेसुन्वंतोयजमानाःसुगृहपतिस्त्वमेभिःसुन्वद्भिर्यजमानैःस्यादग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यादृतुनासोमंपिबतुजोष्यग्नेसमिधंजोष्याहुतिंजोषि
ब्रह्मजन्यंजोषिसुष्टुतिं॥विश्वेभिर्विश्वाऋतुनावसोमहउशांदेवांउशतःपाययाहविर्ऋतुनासोमंपिबतु३वौ३षडितिसुत्तरतोवत्सान्धारयंतिदक्षि
णतोमातृर्माहेंद्रस्तोत्रेऽअंतरेणसदोहविर्धानेसंविनयंवत्सान्मातृभिःसंसृजंतिबध्नंतिवत्सानुत्सृजंतिमातृर्माहेंद्रस्यस्तोत्रमुपाकरोत्यथापराह्ण

Indira Gandhi National Centre for the Arts